INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

CRESTOMAȚIA LIMBII ROMÂNE VECHI

Volumul I

(1521–1639)

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

Scanned with OKEN Scanner

805.90
C84

INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

CRESTOMAȚIA LIMBII ROMÂNE VECHI

VOLUMUL I
(1521—1639)

alcătuit de
EMANUELA BUZĂ, MAGDALENA GEORGESCU,
ALEXANDRU MAREȘ și FLORENTINA ZGRAON

Coordonator
ALEXANDRU MAREȘ

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ
"GH. ASACHI"
IAȘI

688.481

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
1994

Scanned with OKEN Scanner

2018

THE CHRESTOMATHY OF OLD ROMANIAN

Vol. I

(1521—1639)

CHRESTOMATHIE DE L'ANCIEN ROUMAIN

Tome I

(1521—1639)

ХРЕСТОМАТИЯ ДРЕВНЕРУМЫНСКОГО ЯЗЫКА

Том I

(1521—1639)

ISBN 973-27-0372-5
ISBN 973-27-0371-7

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Calea 13 Septembrie 13
R—76117 Bucureşti

Scanned with OKEN Scanner

SUMAR

Cuvînt înainte 7
Sigle 9
Introducere 17
Notă asupra ediției 41

TEXTE (1521 — 1639) 51

1. Scrisoarea lui Neacșu, *Cîmpulung, j. Argeș, [29 sau 30 iunie 1521] 51
2. Cîntec religios, *Muntenia sau sud-estul Transilvaniei, [1535 — 1555] 52
3. Tetraevanghel, *Sibiu, [1551 — 1553] 53
4. Psaltirea Hurmuzaki, *Moldova, [prima jumătate a secolului al XVI-lea (?)] 57
5. Psaltirea Voroneţeană, *Moldova, [1551 — 1558] 59
6. Apostol, *sud-estul Transilvaniei, [1559 sau 1560] 62
7. Începătură de nuiale, *sud-estul Transilvaniei, [1559 sau 1560] . . 65
8. Omilia pentru Înviere, *sud-estul Transilvaniei, [1559 sau 1560] . 70
9. Reţete medicale, *sud-estul Transilvaniei, [1559 sau 1560] 71
10. Întrebare creștinească, *Brașov, [1560] 72
11. Pravila, *Brașov, [1560 — 1562] 75
12. Tetraevanghel, Brașov, 1561 78
13. Codicele Voroneţean, *Moldova, [1563 — 1583] 82
14. Apostol, *Brașov, [1566] 84
15. Molitvenic, *Transilvania, [1567 — 1568] 87
16. Tîlcul evangheliilor, *Transilvania, [1567 — 1568] 91
17. Psaltire românească, Brașov, 1570 95
18. Liturghier, *Brașov, [1570] 98
19. Însemnare, *Galați, j. Sibiu (?), 1570 — 1571 101
20. Carte de cîntece, *Cluj, [1571 — 1575] 101
21. Mărturie, *Mănăstirea Bistriţa, j. Vîlcea, 21 decembrie 1573 . . . 103
22. Psaltirea Scheiană, *Moldova, [1573 — 1578] 104
23. Moartea lui Avraam, *zona Măhaci, j. Alba, [1580 — 1591] 107
24. Evanghelie cu învățătură, Brașov, 1581 109
25. Cuvînt despre dumnezeire al lui Ioan Damaschin, *Mănăstirea Putna, 1581 113
26. Pravila lui Lucaci, *Mănăstirea Putna, 1581 114
27. Palia, Orăștie, 1582 117
28. Legenda Sfintei Vineri, *Măhaci, j. Alba, [1583 — 1619] 122
29. Înștiințare, *Brașov, 20 iunie 1587 124
30. Tabel cronologic, *Moldova, 1587 — 1588 125
31. Psaltire slavo-română, *Brașov, c. 1589 126
32. Apocalipsul Maicii Domnului, *nordul Hunedoarei, [1590 — 1602] . 129

Scanned with OKEN Scanner

33. Legenda Sfîntului Sisinie, *nordul Hunedoarei, [1590 — 1602] . . . 132
34. Omilia la Înviere, *nordul Hunedoarei, [1590 — 1602] 134
35. Catastif, *Moldova, 20 februarie 1591 135
36. Floarea darurilor, Mănăstirea Putna, [1592 — 1604] 136
37. Mărturii în procesul lui Petru Șchiopul, *Polonia, [februarie — a. 1 septembrie 1593] 140
38. Scrisoarea unor demnitari maramureșeni, Săliște, j. Maramureș, 2 mai [1593] 142
39. Scrisoare către Petru Șchiopul, *Constantinopol, 10 iulie [1593] . . 142
40. Tatăl nostru, Cracovia, 1594 144
41. Scrisoarea episcopului de Bălgrad, *Bălgrad, [1600] 145
42. Act diplomatic, *Transilvania, [ianuarie 1600] 145
43. Act diplomatic, *Moldova, [mai — iulie 1600] 147
44. Scrisoarea lui Cocrișel, *Bistrița, [a. 1 noiembrie 1600] 148
45. Pravila de ispravă oamenilor, *Moldova, [sfîrșitul secolului al XVI-lea — începutul secolului al XVII-lea] 150
46. Legenda Duminicii, Măhaci, j. Alba, 1601 152
47. Epitaful lui Stroe Buzescu, Mănăstirea Stănești, j. Vîlcea, p. 2 octombrie 1602 155
48. Testamentul călugăriței Teofana, Mănăstirea Cozia, 8 noiembrie 1602 156
49. Leastvița lui Ioan Sinaitul, Mănăstirea Secu, j. Neamț, [1602 — 1613] 158
50. Scrisoarea juratului maramureșean Bilță Toma, *Maramureș, [1602 — 1617] 161
51. Scrisoarea autorităților din Suciul de Sus, Suciul de Sus, j. Maramureș, 30 mai 1608 162
52. Predica lui Franciscus Lovas, Roma, 11 decembrie 1608 163
53. Mărturie, *Moldova, 10 martie 1609 163
54. Scrisoarea boierilor munteni, *Țara Românească, 29 aprilie [1614] 164
55. Poruncă de la Radu Mihnea, Iași, 19 februarie 1617 166
56. Cuvînt pentru curăție, *Moldova, [1618 — 1619] 167
57. Alexandria, Sînpetru, *j. Brașov, 1620 169
58. Cronograful lui Moxa, *Mănăstirea Bistrița, j. Vîlcea, 1620 172
59. Rujdenița, Sînpetru, *j. Brașov, [c. 1621] 176
60. Act de danie, Cuciur, *j. Cernăuți, 4 februarie 1621 178
61. Act de întărire, Cuciur, *j. Cernăuți, 4 februarie 1621 179
62. Învățătură la cuminecătură, *Maramureș, [1621 — 1633] 180
63. Legenda Duminicii, *Maramureș, [1621 — 1633] 182
64. Regulamentul vieții monahale, *Iași, 20 septembrie 1626 186
65. Act de judecată, Rîmnicu-Vîlcea, 11 octombrie 1628 190
66. Pravila aleasă, *Moldova, a. 1632 191
67. Molitvenic, *Mănăstirea Bistrița, j. Vîlcea, [1632 — 1654] 195
68. Viața Sfîntului Grigore Decapolitul, *Mănăstirea Bistrița, j. Vîlcea, [1632 — 1654] 197
69. Act de hotărnicie, București, 6 septembrie 1636 200
70. Gromovnic, Sărata Oltului — Scoreiu, j. Sibiu, 1636 202
71. Act de judecată, Iași, 4 august 1638 206
72. Cuvînt de înmormîntare, Calafindești, j. Suceava, 1639 207

Glosar 211

CUVÎNT ÎNAINTE

Lucrarea a fost elaborată în cursul anilor 1983— 1987 în cadrul colectivului de limbă literară și filologie al Institutului de Lingvistică din București. Prin realizarea acestei ample culegeri antologice de vechi texte literare și neliterare, autorii au urmărit să mijlocească o vedere de ansamblu asupra stadiilor succesive atinse de limba și literatura română în perioada 1521 — — 1780.

Fiind o lucrare de colaborare, autorii consideră că este necesar să facă publică partea de contribuție a fiecăruia. Emanuela Buză a transcris textele nr. 11, 15—16, 19, 21, 25, 29—30, 35, 37, 39 și 63. Magdalena Georgescu a transcris textele nr. 1, 5, 10, 13, 20, 23, 27—28, 32—34, 40, 42—43, 46, 48, 54, 60—62, 71 și a redactat literele A, E—J ale glosarului. Florentina Zgraon a transcris textele nr. 2, 6, 8—9, 12, 14, 17, 22, 24, 31, 36, 49, 53, 55, 57, 59, 64—66, 69 și a redactat literele L—R ale glosarului. Fazele de pregătire și elaborare ale lucrării au fost coordonate de Alexandru Mareș, care a transcris textele nr. 3—4, 7, 18, 26, 38, 41, 44—45, 47, 50—52, 56, 58, 67—68, 70, 72 și a redactat introducerea și nota asupra ediției. La alcătuirea glosarului și-au adus contribuția și colegele noastre Alexandra Moraru și Violeta Barbu, care au redactat literele B—D și, respectiv, S—Z.

Lucrarea a beneficiat pe parcursul elaborării de îndrumările lui Ion Gheție, șeful colectivului de limbă literară și filologie, care a citit integral textele, făcîndu-ne observații prețioase. De asemenea, observații și sugestii pertinente ne-au fost comunicate de Marius Sala, șeful colectivului de romanistică, și Ion Rizescu, referenți oficiali desemnați de consiliul științific al institutului. Tuturor le adresăm mulțumirile noastre.

Scanned with OKEN Scanner

SIGLE

AAR	*Analele Academiei Române*, București, I, 1869 ș.u.
ACILFR	*Actele celui de al XII-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică*, vol. I — II, București, 1971.
AIIAX	*Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol"*, Iași, I, 1964 ș.u.
AIICj	*Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*, Cluj, I, 1958 ș.u.
AIIN	*Anuarul Institutului de Istorie Națională*, publicat de Alex. Lapedatu și Ioan Lupaș, Cluj, I, 1921—1922 ș.u.
ALA	*Adevărul literar și artistic*, București, I, 1920 ș.u.
ALIL	*Anuar de lingvistică și istorie literară. A. Lingvistică*, Iași, I, 1950 ș.u.
AUI	*Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza" din Iași*, Iași, I, 1955 ș.u.
Avram, *Contribuții*	A. Avram, *Contribuții la interpretarea grafiei chirilice a primelor texte românești*, București, 1964, (extras din SCL, XVI, 1964, nr. 1 — 5).
Avram, *Cronologia*	A. Avram, *Cu privire la cronologia transformării în africate a oclusivelor (pre)palatale în graiurile dacoromâne*, în SCL, XXX, 1979, nr. 3, p. 199—214.
BAR	Biblioteca Academiei Române.
Bărbulescu, *Fonetica*	I. Bărbulescu, *Fonetica alfabetului cirilic în textele române din veacul XVI și XVII*, București, 1904.
Bianu, *Codex Neagoianus*	I. Bianu, *Codex Neagoianus. Cărți poporane române scrise de popa Ion din Sin-Petru la 1620, publicate de...*, în „Columna lui Traian", serie nouă, an. IV, 1883, p. 322—329, 445—456.
Bianu, DR	I. Bianu, *Documente românești*, partea I, tom I, fasc. 1, 1576—1632, București, 1907.
Bianu, *Texte, I — IV*	I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI. I. Întrebare creștinească. II. Pravila Sfinților apostoli. III. Manuscript de la Ieud*, București, 1925. *IV. Luerul apostolesc*, București, 1930.
Binder — Huttmann, *Datarea*	P. Binder — A. Huttmann, *Cu privire la datarea și geneza* **Cazaniei I** *tipărită de diaconul Coresi*, în LR, XVI, 1967, nr. 2, p. 109—117.
Blücher, *Contribuții*	G. Blücher, *Contribuții la istoria hîrtiei și a tiparului chirilic din a doua jumătate a secolului al XVI-lea de la Brașov*, în *Studia bibliologica*, III, partea II, București, 1969, p. 429—458.
Blücher, *Filigranele*	G. Blücher, *Filigranele brașovene și tipăriturile chirilice din secolul al XVI-lea*, în „Revista bibliotecilor", XX, 1967, nr. 7, p. 421—426.
BOR	*Biserica ortodoxă română*, București, I, 1874 ș.u.
Byck, *Texte*	J. Byck, *Texte românești vechi*, București, 1930.
Candrea, *Monumente*	I.-A. Candrea, *Monumentele cele mai vechi de limbă românească*, în NRR, III, 1901, nr. 36, p. 533—541; IV, 1901, nr. 37, p. 14—24.

Scanned with OKEN Scanner

Candrea, PS I — II	I.-A. Candrea, *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI și XVII, traduse din slavonește*, vol. I — II, București, 1916.
Cartojan, CP I — II	N. Cartojan, *Cărțile populare în literatura românească*, vol. I — II, București, 1929, 1938.
Cartojan, *Fiore di virtù*	N. Cartojan, *Fiore di virtù în literatura românească*, în AAR, Mem. Secț. Lit., seria III, tom. IV, mem. 2, 1928, p. 85—191.
Cartojan, *Ist. lit.*	N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, București, vol. I, 1940, vol. II, 1942, vol. III, 1945.
Cazacu, *Pagini*	*Pagini de limbă și literatură română veche.* Texte alese, prefață și note de B. Cazacu, București, [1964].
Cercet. lit.	*Cercetări literare*, București, I, 1934 ș.u.
Chivu, *Copiștii*	Gh. Chivu, *Copiștii* **Codicelui Sturdzan**, în LR, XXVII, 1978, nr. 1, p. 59—71.
Chivu, CS	*Codex Sturdzanus.* Studiu filologic, studiu lingvistic, ediție de text și indice de cuvinte de Gh. Chivu, București, 1993.
Ciobanu, *Ist. lit.*	Șt. Ciobanu, *Istoria literaturii române vechi*, I, București, 1947.
Ciobanu, *Începuturile*	Șt. Ciobanu, *Începuturile scrisului în limba românească*, București, 1941 (extras din AAR, seria III, Mem. Secț. Lit., X).
Cipariu, *Crestomatia*	T. Cipariu, *Crestomatia sau analecte literarie din cărțile mai vechi și nouă românești, tipărite și manuscrise, începînd de la secolul XVI pînă la al XIX ...*, Blaj, 1858.
Cipariu, *Principia*	T. Cipariu, *Principia de limba și de scriptura*, Blaj, 1866.
CL	*Cercetări de lingvistică*, Cluj, I, 1956 ș.u.
C. Lit.	*Convorbiri literare*, Iași, I, 1867—1868 ș.u.
CLRV	*Crestomație de literatură română veche.* Cuvînt înainte de Prof. dr. doc. Zoe Dumitrescu-Bușulenga. Coordonatori I. C. Chițimia și Stela Toma, Vol. I, Cluj-Napoca, 1984 ; vol. II, 1989.
Constantinescu, *Repertoriul*	R. Constantinescu, *Vechiul drept românesc scris. Repertoriul izvoarelor 1340—1640*, București, 1984.
Corlăteanu, *Aceeași controversă*	N. Corlăteanu, *Despre aceeași controversă filologică (Raportul dintre „Codicele Voronețean" și „Lucrul apostolesc" al lui Coresi)*, în LR, XII, 1963, nr. 2, p. 177—185.
Corlăteanu, *Controversa*	N. Corlăteanu, *În jurul unei controverse filologice (Raporturile dintre „Codicele Voronețean" și „Lucrul apostolesc" al lui Coresi)*, în SCL, XI, 1960, nr. 3, p. 443—457.
Costinescu, *Apostolul*	Mariana Costinescu, *Raportul dintre* **Codicele Voronețean** *și celelalte versiuni românești din secolul al XVI-lea ale* **Apostolului**, în SCL, XXIX, 1978, nr. 1, p. 51—60.
Costinescu, CV	*Codicele Voronețean.* Ediție critică, studiu filologic și studiu lingvistic de Mariana Costinescu, București, 1981.
Crest. rom.	*Crestomație romanică*, întocmită sub conducerea acad. I. Iordan de M. Avram, N. Dănilă, Fl. Dimitrescu ..., vol. I, București, 1962, vol. II, 1965.
Densusianu, HLR	O. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, Tome II, *Le seizième siècle*, Paris, 1938.
Densusianu, *Ist. lit. rom.*	O. Densușianu, *Istoria literaturei române* (curs litografiat), [București], 1898.
DH	*Documente privitoare la istoria românilor*, culese de Eudoxiu Hurmuzaki, vol. I — XXI, București, 1887—1942.
Dicț. lit. rom.	*Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, București, 1979.

Scanned with OKEN Scanner

DIR	*Documente privind istoria României.* Veacul XVI. A. Moldova, vol. I — IV, [Bucureşti], 1952—1953, B. Ţara Românească, vol. I — VI, [Bucureşti], 1951—1953. Veacul XVII. A. Moldova, vol. I ş.u., B. Ţara Românească, vol I. ş.u.
Doc. ext. Mihai Viteazul	*Mihai Viteazul în conştiinţa europeană.* **1.** *Documente externe.* Ediţie de documente întocmită de I. Ardeleanu, V. Arimia ş.a., Bucureşti, 1982.
Doc. XVI	*Documente şi însemnări româneşti din secolulul al XVI-lea,* Bucureşti, 1979.
DR	*Dacoromania,* Buletinul Muzeului Limbei Române, Cluj, I, 1920—1921 ş.u.
Drăganu, DM	N. Drăganu, *Două manuscripte vechi : Codicele Todorescu şi Codicele Marţian.* Studiu şi transcriere de ..., Bucureşti — Leipzig — Viena, 1914.
Drăganu, *Halici*	N. Drăganu, *Mihail Halici (Contribuţie la cultura românească din sec. XVII),* în DR, IV, partea I, 1924—1926, p. 74—168.
Drăganu, *Histoire*	N. Drăganu, *Histoire de la littérature roumaine de Transylvanie des origines à la fin du XVIII^e siècle,* Bucarest, 1938.
Drăganu, *Manuscrisul Năsăud*	N. Drăganu, *Manuscrisul liceului grăniceresc „G. Coşbuc" din Năsăud şi săsismele celor mai vechi manuscrise româneşti,* în DR, III, 1922—1923, p. 472—508.
Drăganu, *Morfemele*	N. Drăganu, *Morfemele româneşti ale complementului în acuzativ şi vechimea lor,* Bucureşti, 1943.
DRH	*Documenta Romaniae historica.* A. Moldova, vol. I, 1975 ş.u.; B. Ţara Românească, vol. I, 1966 ş.u.
Drimba, *O copie*	Vl. Drimba, *O copie din secolul al XVII-lea a „Tîlcului evangheliilor" şi „Molitevnicului" diaconului Coresi,* în SCILF, IV, 1955, p. 535—571.
Gaster, CR	M. Gaster, *Chrestomatie română.* Texte tipărite şi manuscrise [sec. XVI—XIX], dialectale şi populare, vol. I — II, Leipzig — Bucureşti, 1891.
Gaster, *Literatura*	M. Gaster, *Literatura populară română,* Bucureşti, 1883.
Georgescu, *Manuscrits juridiques*	Al. V. Georgesco, *Présentation de quelques manuscrits juridiques de Valachie et de Moldavie (XV^e — XIX^e siècle). Contribution à l'étude de la réception du droit byzantin en Roumanie,* I, în RESEE, VI, 1968, nr. 4, p. 625—638.
Gheţie, *Activitatea*	I. Gheţie, *Activitatea de traducere şi tipărire a cărţii româneşti la Braşov la sfîrşitul secolului al XVI-lea,* în LR, XXIV, 1975, nr. 6, p. 609—617.
Gheţie, *Banatul*	I. Gheţie, *Banatul şi textele rotacizante,* în LR, XXXI, 1982, nr. 3, p. 238—246.
Gheţie, BD	I. Gheţie, *Baza dialectală a românei literare,* Bucureşti, 1975.
Gheţie, *Cea mai veche atestare*	I. Gheţie, *Cea mai veche atestare a cuvîntului* **săpun** *şi raportul dintre psaltirile româneşti din secolul al XVI-lea,* în LR, XIX, 1970, nr. 3, p. 247—251.
Gheţie, *Codex Neagoeanus*	I. Gheţie, *Unde s-au tradus şi unde s-au copiat textele din* **Codex Neagoeanus**?, în LR, XXII, 1973, nr. 6, p. 545—560.
Gheţie, *Consideraţii*	I. Gheţie, *Consideraţii filologice şi lingvistice asupra* **Omiliei la Paşti,** în LR, XXXII, 1983, nr. 3, p. 216—221.
Gheţie, *Din nou grafiile* **adaudze, tradze**	I. Gheţie, *Din nou despre grafiile de tipul* **adaudze, tradze** *din Psaltirile* **Hurmuzachi** *şi* **Scheiană,** în SCL, XXXII, 1981, nr. 3, p. 303—304.

Scanned with OKEN Scanner

Gheţie, *Două fonetisme* — I. Gheţie, *Două fonetisme dialectale în* **Codicele Voroneţean** *şi în* **Psaltirea Scheiană**, în SCL, XXIX, 1978, nr. 5, p. 543—546.

Gheţie, *Evangheliarul* — I. Gheţie, **Evangheliarul de la Sibiu** *şi textele româneşti scrise cu litere latine şi ortografie maghiară*, în LR, XXVIII, 1979, nr. 2, p. 165—172.

Gheţie, *Filiaţia psaltirilor* — I. Gheţie, **Psaltirea Hurmuzachi** *şi filiaţia psaltirilor româneşti din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea*, în LR, XXVII, 1978, nr. 1, p. 51—57.

Gheţie, *Grafiile* **adaudze, tradze** — I. Gheţie, *În legătură cu grafiile de tipul* **adaudze, tradze** *din* **Psaltirile Hurmuzachi** *şi* **Scheiană**, în LR, XXVII, 1978, nr. 2, p. 151—153.

Gheţie, *Începuturile* — I. Gheţie, *Începuturile scrisului în limba română. Contribuţii filologice şi lingvistice*, Bucureşti, 1974.

Gheţie, *Maramureşul 1968* — I. Gheţie, *Maramureşul anilor 1500 — patrie a textelor rotacizante?*, în LR, XVII, 1968, nr. 3, p. 251—258.

Gheţie, *Maramureşul 1981* — I. Gheţie, *Maramureşul şi textele rotacizante*, în LR, XXX, 1981, nr. 2, p. 155—164.

Gheţie, *Moldova* — I. Gheţie, *Moldova şi textele rotacizante*, în LR, XXV, 1976, nr. 3, p. 257—268.

Gheţie, *Note asupra localizării* — I. Gheţie, *Note asupra localizării vechilor texte româneşti după criterii lingvistice*, în LL, **17**, 1968, p. 191—199.

Gheţie, *Termenii* — I. Gheţie, *Termenii de origine maghiară şi localizarea textelor rotacizante*, în LR, XXV, 1976, nr. 2, p. 187—190.

Gheţie, *Textele rotacizante* — I. Gheţie, *Textele rotacizante şi originile scrisului literar românesc. Chestiuni de metodă*, în SLLF, I, p. 189—241.

Gheţie — Mareş, *Originile* — I. Gheţie, Al. Mareş, *Originile scrisului în limba română*, Bucureşti, 1985.

Grecu, *Începuturile dreptului* — Al. Grecu [= P. P. Panaitescu], *Începuturile dreptului scris în limba română*, în „Studii", VII, 1954, nr. 4, p. 215—228.

GS — *Grai şi suflet*, Bucureşti, I, 1923 ş.u.

Hasdeu, CB I — II — B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*, vol. I, *Limba română vorbită intre 1550—1600*, Bucureşti, 1878, vol. II, *Cărţile poporane ale românilor în secolul XVI în legătură cu literatura poporană cea nescrisă*, Bucureşti, 1879.

Hasdeu, CB (ed. Byck) — B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*, Texte alese, cu o introducere şi note de J. Byck, Bucureşti, 1937.

Hasdeu, CB (ed. Mihăilă) — B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*. Ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de G. Mihăilă. Tomul I — III, Bucureşti, 1983 — 1984.

Hervay, *L'imprimerie* — Hervay Ferenc, *L'imprimerie cyrillique en Transylvanie au XVI^e siècle*, în „Magyar Könyvszemle", LXXXI, 1965, nr. 3, p. 201—216.

Iorga, DB — N. Iorga, *Documente româneşti din arhivele Bistriţei (Scrisori domneşti şi scrisori private)*, părţile I — II, Bucureşti, 1899—1900.

Iorga, *Doc.* — N. Iorga, *Documente nouă, în mare parte româneşti, relative la Petru Şchiopul şi Mihai Viteazul*, în AAR, seria II, Mem. Secţ. Ist., tom. XX, 1898, p. 435—502.

Iorga, *Ist. lit. relig.* — N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a românilor pînă la 1688*, Bucureşti, 1904.

Iorga, *Ist. lit. rom.* — N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti*, Bucureşti, vol. I, 1925, vol. II, 1928.

Iorga, *Ist. lit. rom. XVIII* — N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, vol. I — II, Bucureşti, 1901.

Scanned with OKEN Scanner

Iorga, SD	N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. I — XXXI, București 1901—1916.
Ist. lit. rom.	*Istoria literaturii române*, vol. I, ed. a II-a, București, 1970.
Ivănescu, *Elemente maramureșene*	Gh. Ivănescu, *Elemente maramureșene în limba tipăriturilor lui Coresi*, în SCȘt, Filologie, Iași, X, 1959, fasc. 1 — 2, p. 19—31.
Ivănescu, ILR	Gh. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, 1980.
Ivănescu, *Problemele*	Gh. Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare*, Iași, 1947 (extras din „Buletinul Institutului de Filologie Română «Alexandru Philippide»", vol. XI — XII, 1944—1945).
Juhász, *A reformáció*	Juhász István, *A reformáció az erdélyi románok között*, Kolozsvár, 1940.
Lacea, *Copiștii*	C. Lacea, *Copiștii Psaltirii Scheiene*, în DR, III, 1922—1923, p. 461—471.
LL	*Limbă și literatură*, București, I, 1955 ș.u.
LR	*Limba română*, București, I, 1952 ș.u.
Lupaș, *Documente*	I. Lupaș, *Documente istorice transilvane*, vol. I, 1599—1699, Cluj, 1940.
MA	*Mitropolia Ardealului*, Sibiu, I, 1956 ș. u.
Mangra, *Psaltirea românească*	V. Mangra, *Psaltirea românească a diaconului Coresi, publicată la 1570 în Brașov*, în „Tribuna", Sibiu, VII, 1890, nr. 268, p. 1071—1073.
Mareș, CL	*Liturghierul lui Coresi*. Text stabilit, studiu introductiv și indice de Al. Mareș, București, 1969.
Mareș *Datarea CS*	Al. Mareș, *Datarea unor texte din* **Codicele Sturdzan**, în LR, XXXIV, 1985, nr. 1, p. 46—52.
Mareș *Datarea psaltirilor*	Al. Mareș, *Datarea psaltirilor Scheiană și Voronețeană*, în LR, XXXIII, 1984, nr. 3, p. 191—198.
Mareș, *Note*	Al. Mareș, *Note despre Coresi*, în LR, XIX, 1970, nr. 3, p. 253—259.
Mareș, *Pravila*	Al. Mareș, *Prima pravilă bisericească tipărită în limba română și raporturile ei cu cele mai vechi versiuni ale* **Nomocanonului** *prescurtat*, în SLLF, I, p. 269—293.
Mareș, *Tîlcul evangheliilor*	Al. Mareș, *Cînd și unde s-au tipărit* **Tîlcul evangheliilor** *și* **Molitvenicul** românesc?, în LR, XVI, 1967, nr. 2, p. 119—130.
Mazilu, *Diaconul Coresi*	D. R. Mazilu, *Diaconul Coresi. Contribuții*, Ploiești, 1933.
Mihăilă, *Contribuții*	G. Mihăilă, *Contribuții la istoria culturii și literaturii române vechi*, București, 1972.
Mihăilă, *Cultură și literatură*	G. Mihăilă, *Cultură și literatură română veche în context european*. Studii și texte, București 1979.
Mihăilă, *Observații*	G. Mihăilă, *Observații asupra manuscrisului slavo-român al popii Bratul (1559—1560)*, în SLLF, II, p. 301—345.
Mihăilă, *Primul manuscris*	G. Mihăilă, *Primul manuscris românesc precoresian datat: Codicele popii Bratul din Brașov (1559—1560) și sursele sale*, în G. Mihăilă, *Studii de lingvistică și filologie*, Timișoara, 1981, p. 59—103.
Mihăilă — Zamfirescu, *Lit. rom.*	*Literatura română veche (1402—1647)*. Introducere, ediție îngrijită și note de G. Mihăilă și D. Zamfirescu, vol. I —II, București, 1969.
MMS	*Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Iași, I, 1924 ș.u.
MO	*Mitropolia Olteniei*, Craiova, I, 1948 ș. u.
MSȘFLA	*Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte*, seria IV, tomul I, 1977—1978 ș.u.

Scanned with OKEN Scanner

Niculescu — Dimitrescu, *Testi* — *Testi romeni antichi (secoli XVI — XVIII)* a cura di Alexandru Niculescu e Florica Dimitrescu, con introduzione, studio linguistico e glossario, Padova, 1970.

NRR — *Noua revistă română*, Bucureşti, I, 1900 ş.u.

Nussbächer, *Din cronici* — Gernot Nussbächer, *Din cronici şi hrisoave. Contribuţii la istoria Transilvaniei.* În româneşte de Elisabeta Marin şi Gernot Nussbächer. Cuvînt înainte de Costin Feneşan, Bucureşti, 1987.

Olteanu, *Contribuţii 1962* — P. Olteanu, *Contribuţii la studiul elementelor slave din cele mai vechi traduceri româneşti*, în LL, VI, 1962, p. 67—97.

Olteanu, *Contribuţii 1964* — P. Olteanu, *Contribuţii la problema începuturilor şi promovării scrisului românesc (400 de ani de la apariţia „Tîlcului evangheliilor" (1564) al lui Coresi*, în LL, VIII, 1964, p. 189—211.

Olteanu, *Contribuţii 1969* — P. Olteanu, *Contribuţii la studiul unor omilii izolate traduse în limba română*, în „Analele Universităţii Bucureşti", Limbi slave, XVIII, 1969, p. 9—21.

Olteanu, *Les originaux* — P. Olteanu, *Les originaux slavo-russes des plus anciennes collections d'homélies roumaines*, în RS, IX, 1963, p. 163—193.

Olteanu, *Postilla de Neagovo* — P. Olteanu, *„Postilla de Neagovo" în lumina „Cazaniei I" a diaconului Coresi (cca 1564)*, în RS, XIII, 1966, p. 105—131.

Pamfil, *Calcuri* — Viorica Pamfil, *Calcuri româno-maghiare în „Palia de la Orăştie"*, în CL, II, 1957, p. 209—219.

Pamfil, *Elemente regionale* — Viorica Pamfil, *Elemente regionale în lexicul* **Paliei de la Orăştie**, în CL, III, 1958, p. 227—249.

Pamfil, PO — *Palia de la Orăştie, 1581—1582.* Text, facsimile, indice. Ediţie îngrijită de Viorica Pamfil, Bucureşti, 1968.

Panaitescu, *Începuturile* — P. P. Panaitescu, *Începuturile şi biruinţa scrisului în limba română*, Bucureşti, 1965.

Pascu, *Ist. lit. XVI* — G. Pascu, *Istoriea literaturii şi limbii române din secolul XVI*, Bucureşti, 1921.

Peretz, *Curs* — I. Peretz, *Curs de istoria dreptului român*, ed. a II-a, vol. I — III, Bucureşti, 1926—1931.

Peretz, *Precis* — I. Peretz, *Precis de istoria dreptului român*, Bucureşti, 1931.

Popa, *Originalul* — A. Popa, *Originalul cîntecelor din* **Molitvenicul** *tipărit de Coresi în 1564*, în LR, XV, 1966, nr. 3, p. 255—265.

Puşcariu, *Ist. lit.* — S. Puşcariu, *Istoria literaturii române. Epoca veche*, Sibiu, 1930.

RB — *Revista bibliotecilor*, Bucureşti, I, 1947 ş.u.

RESEE — *Revue des études sud-est européennes*, Bucureşti, I, 1963 ş.u.

RI — *Revista istorică*, Bucureşti, I, 1915 ş.u.

RIAF — *Revista de istorie, arheologie şi filologie*, Bucureşti, I, 1883 ş.u.

RIR — *Revista istorică română*, Bucureşti, I, 1931 ş.u.

RITL — *Revista de istorie şi teorie literară*, Bucureşti, I, 1952 ş.u.

Rizescu, PL — *Pravila ritorului Lucaci.* Text stabilit, studiu introductiv şi indice de I. Rizescu, Bucureşti, 1971.

Roques, PO — M. Roques, *Les premières traductions roumaines de l'Ancien Testament. Palia d'Orăştie (1581—1582). I. Préface et livre de la Genèse*, Paris, 1925.

Rosetti, *Étude* — Al. Rosetti, *Étude sur le rhotacisme en roumain*, Paris, 1924.

Rosetti, ILR — Al. Rosetti, *Istoria limbii române.* Ediţie definitivă, Bucureşti, 1986.

Rosetti, LB — Al. Rosetti, *Lettres roumaines de la fin du XVI^e et du début du XVII^e siècle tirées des archives des Bistritza (Transylvanie)*, Bucureşti, 1926.

Scanned with OKEN Scanner

Rosetti, *Lexicul Apostolului* — Al. Rosetti, *Lexicul Apostolului lui Coresi comparat cu al Codicelui Voroneţean*, în GS, I, 1923, p. 100—106.

Rosetti, *Mélanges* — Al. Rosetti, *Mélanges de linguistique et de philologie*, Copenhague—Bucarest, 1947.

Rosetti, *Recherches* — Al. Rosetti, *Recherches sur la phonétique du roumain au XVI^e siècle*, Paris, 1926.

Rosetti, SB — Al. Rosetti, *Scrisori româneşti din Arhivele Bistriţei (1592 — 1638)*, Bucureşti, 1944.

Rosetti, Cazacu, Onu, *Istoria* — Al. Rosetti, B. Cazacu, L. Onu, *Istoria limbii române literare*. Vol. I. *De la origini pînă la începutul secolului al XIX-lea*, Bucureşti, 1971.

RRH — *Revue roumaine d'histoire*, Bucureşti, I, 1962 ş.u.

RRL — *Revue roumaine de linguistique*, Bucureşti, I, 1956 ş.u.

RS — *Romanoslavica*, Bucureşti, I, 1958 ş.u.

Ruffini, *Antologia* — M. Ruffini, *Antologia romena dei secoli XVI e XVII*, Torino, 1964.

Sbiera, *Mişcări culturale* — I. G. Sbiera, *Mişcări culturale şi literare la românii din stînga Dunării în răstimpul de la 1504—1714*, Cernăuţi, 1897.

SCILF — *Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor*, Bucureşti, I, 1952 ş.u.

SCL — *Studii şi cercetări lingvistice*, Bucureşti I, 1950 ş.u.

SCŞt (Iaşi) — *Studii şi cercetări ştiinţifice. Filologie*, Iaşi, I, 1950 ş.u.

SLLF — *Studii de limbă literară şi filologie*, Bucureşti, vol. I, 1969, vol. II, 1972, vol. III, 1974.

SMIM — *Studii şi materiale de istorie medie*, Bucureşti, I, 1956 ş.u.

Smrčkova, *Note* — J. Smrčkova, *Note sur la datation des premiers textes roumains*, în *Actes du premier Congrès international des études balkaniques et sud-est européennes*, Sofia, 1968, p. 587—588.

Smrčkova, *Rapports* — J. Smrčkova, *À propos des rapports réciproques entre les plus anciennes traductions roumaines, manuscrites et imprimées, des textes bibliques*, în *Acta Universitatis Carolinae*, Philologica, Romanistica Pragensia, IV, 1966, nr. 4, p. 81—97.

Spulber, *Études* — C. A. Spulber, *Études de droit byzantin. VI. Îndreptarea Legei. Le Code valaque de 1652. I-ère partie. Histoire*, Bucureşti, 1938.

ST — *Studii teologice*, Bucureşti, I, 1949 ş.u.

Sulică, *Liturghierul* — N. Sulică, *O nouă publicaţie românească din secolul al XVI-lea: Liturghierul diaconului Coresi, tipărit la Braşov în 1570*, Tîrgu-Mureş, 1927.

Sztripszky — Alexics, *Szegedi Gergely* — H. Sztripszky, G. Alexics, *Szegedi Gergely énekeskönyve XVI. századbeli román forditásban*, Budapesta, 1911.

Şesan, *Originea* — M. P. Şesan, *Originea şi timpul primelor traduceri româneşti ale Sf. Scripturi*, Cernăuţi, 1939.

Teodorescu — Gheţie, MI — *Manuscrisul de la Ieud*. Text stabilit, studiu filologic, studiu de limbă şi indice de Mirela Teodorescu şi Ion Gheţie, Bucureşti, 1977.

Texte sec. XVI — *Texte româneşti din secolul al XVI-lea. I. Catehismul lui Coresi. II. Pravila lui Coresi. III. Fragmentul Todorescu. IV. Glosele Bogdan. V. Prefeţe şi epiloguri*. Ediţii critice de Emanuela Buză, Gh. Chivu, Magdalena Georgescu, Ion Gheţie, Alexandra Roman Moraru, Florentina Zgraon. Coordonator Ion Gheţie, Bucureşti, 1982.

Toma, CP — Coresi, *Psaltirea slavo-română (1577) în comparaţie cu psaltirile coresiene din 1570 şi 1589*. Text stabilit, introducere şi indice de Stela Toma, Bucureşti, 1976.

Scanned with OKEN Scanner

Turdeanu, *La littérature*	É. Turdeanu, *La littérature bulgare du XIV^e siècle et sa diffusion dans les Pays Roumains*, Paris 1947.
Vechi texte	*Cele mai vechi texte românești. Contribuții filologice și lingvistice* de Emanuela Buză, Gh. Chivu, Mariana Costinescu, Ion Gheție, Al. Mareș, Alexandra Moraru, Florentina Zgraon. Coordonator Ion Gheție, București, 1982.
Vornicescu, *Scrieri patristice*	N. Vornicescu, *Scrieri patristice în biserica ortodoxă română pînă în sec. XVII. Izvoare, traduceri, circulație*, Craiova, 1983 (extras din MO, XXV, 1983, nr. 1—6).

Scanned with OKEN Scanner

INTRODUCERE

I. CONSIDERAȚII GENERALE

1. În filologia noastră, ediţiile antologice consacrate limbii şi literaturii române vechi, în rîndul cărora se înscrie lucrarea de faţă, au o tradiţie relativ recentă. Primele lucrări de acest gen nu sînt mai vechi de a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Este vorba de crestomaţiile lui Timotei Cipariu (1858) [1], Aron Pumnul (1862 — 1865) [2], Al. Lambrior (1882)[3], M. Gaster (1891) [4] şi Gh. Adamescu (1897) [5], care, suplinind la data apariţiei lor lipsa ediţiilor de texte vechi, au contribuit, în special penultima dintre ele, la o mai bună cunoaştere a dezvoltării limbii şi literaturii române vechi.

În prima jumătate a secolului nostru, cu excepţia culegerii de proporţii reduse a lui J. Byck (1930) [6], puţinele ediţii antologice care-şi fac apariţia sînt destinate cu predilecţie ilustrării evoluţiei genului istoriografic, meritele în această direcţie revenind lui N. Iorga (1909) [7], Ovid Densusianu (probabil ante 1914) [8] şi Al. Rosetti (1945) [9].

Începînd cu deceniul al şaptelea consemnăm din nou apariţia unor culegeri de texte şi fragmente de texte româneşti cu profiluri variate, realizate la noi şi în străinătate pentru a servi, cele mai multe dintre ele, nevoilor învăţămîntului. Ne referim la lucrările alcătuite de Alexandrina Mititelu (1961) [10], Iorgu Iordan şi colectiv (1962, 1965) [11], Boris Cazacu (1964) [12], Mario Ruffini (1964) [13], G. Mihăilă şi Dan Zamfirescu (1969) [14]

---

[1] Cipariu, *Crestomatia.*

[2] *Lepturariu rumânesc cules den scriptori rumâni*, Chişinău, tom. I, 1862, tom. II, partea 1ª şi partea 2ª, 1863, tom. III, 1862, tom. IV, partea 1ª, 1864, partea 2ª, 1865 (volumele III şi IV rezervate literaturii vechi).

[3] *Carte de citire*, Iaşi, 1882; ediţiile a II-a şi a III-a sînt tipărite la Iaşi în 1890 şi, respectiv, în 1893.

[4] Gaster, CR, vol. I şi II.

[5] *Crestomaţie pentru istoria limbii şi literaturii româneşti*, Bucureşti, 1897.

[6] Byck, *Texte.*

[7] *Din faptele strămbunilor. Povestiri ale cronicarilor*, Vălenii de Munte, 1909; ediţia a II-a (cu adnotări), Bucureşti, 1923.

[8] *Povestiri din cronicari*, Bucureşti, f. a. (în *Biblioteca pentru toţi*, nr. 452—453); ediţia a II-a, Bucureşti, 1927.

[9] *Cronicarii români*, Bucureşti, 1945.

[10] *Letteratura romena antica. Cénni storici. Breve antologia*, Padova, 1961.

[11] *Crest. rom.*, tom. I, p. 143—194; tom. II, p. 5—153.

[12] Cazacu, *Pagini.*

[13] Ruffini, *Antologia.*

[14] Mihăilă — Zamfirescu, *Lit. rom.*, vol. I şi II.

688481

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ "GH. ASACHI" IAȘI

Scanned with OKEN Scanner

Al. Niculescu și Florica Dimitrescu (1970) [15], Șt. Munteanu, Doina David, Ileana Oancea și Vasile D. Țâra (1978) [16]. Lor li se adaugă alte două lucrări apărute în anii din urmă : *Crestomația de literatură română veche* (coordonatori I. C. Chițimia și Stela Toma ; vol. I, 1984 ; vol. II, 1989) [17] și antologia de poezie veche românească alcătuită de regretatul Mircea Scarlat, publicată în 1985 [18].

Explicația interesului deosebit manifestat în vremea din urmă pentru realizarea ediților antologice constă fără îndoială într-o serie de avantaje pe care le prezintă acest gen de lucrări : permit urmărirea rapidă a evoluției într-o perioadă dată a unei (unor) specii literare ; pun în lumină ceea ce este revelator în paginile unor scriitori sau scrieri de importanță secundară, care prin intermediul ediților nu ar fi fost cunoscuți (cunoscute) decît de un număr restrîns de cititori ; aduc adeseori în circuitul științific scrieri sau scriitori necunoscuți ; prezintă calitățile unor instrumente de lucru, menite să răspundă atît nevoilor învățămîntului, cît și celor ale cercetării.

2. Crestomațiile existente înregistrează, cu o singură excepție, un număr mic de izvoare pentru perioadele pe care le cuprind : *pînă la 1700* : 15 (J. Byck), 25 (Mario Ruffini), 26 (Timotei Cipariu) ; *pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea* : 46 (Boris Cazacu), 51 (Al. Niculescu și Florica Dimitrescu), 72 (*Crestomația romanică*) etc. ; ceva mai bine se prezintă din acest punct de vedere primul volum al *Crestomației de literatură română veche*, care pentru perioada 1521 — cca 1650 cuprinde un număr de 45 de izvoare, reproduse însă, din păcate, într-o transcriere cu numeroase imperfecțiuni. Singura lucrare care reunește un mare număr de texte (*Chrestomatia* lui M. Gaster) reflectă cunoștințele dobîndite asupra literaturii române vechi la sfîrșitul secolului trecut. Continuînd încă să aducă servicii cercetătorilor, în special prin fragmentele care aparțin textelor manuscrise din fosta colecție a autorului, această lucrare, devenită o adevărată raritate bibliografică, este accesibilă în prezent numai în marile biblioteci din țară.

Alcătuirea unei noi ediții antologice de mari proporții, capabilă să reflecte cunoștințele actuale asupra literaturii vechi, ne apare ca o întreprindere absolut necesară. Accentul pe care îl punem pe dezvoltarea producției literare atunci cînd ne referim la evoluția limbii scrise este firesc, dată fiind strînsa legătură dintre aceste două fenomene : cu cît sporește și se diversifică activitatea literară, cu atît se perfecționează instrumentul ei de expresie, limba literară. În consecință, trecînd la elaborarea unei asemenea lucrări, am fost convinși că prin numeroasele izvoare pe care le va cuprinde (peste 200) ea va înlesni contactul cu o mare varietate de scrieri (istorice, juridico-administrative, religioase, de literatură populară, științifice etc.), permițînd, totodată, urmărirea principalelor modificări survenite în structura limbii române scrise în epoca veche.

3. Lucrarea de față reprezintă, așadar, o culegere selectivă de vechi texte românești, care reunește, pe de o parte, cele mai reprezentative scrieri ale literaturii, înțeleasă în sensul larg al cuvîntului, iar, pe de altă parte,

---

[15] Niculescu — Dimitrescu, *Testi*.

[16] *Crestomație românească. Texte de limbă literară*, București, 1978.

[17] Colectivul de redactare : Liliana Botez, V. Cândea, Gh. Ceaușescu, I. C. Chițimia, Nedret Mamut, Mihai Moraru, Stela Toma, Cătălina Velculescu.

[18] *Poezie veche românească*. Antologie, postfață, bibliografie și glosar de ..., București, 1985.

Scanned with OKEN Scanner

texte neliterare, care reflectă într-o mai mare măsură decît primele limba vorbită. Ea urmărește să mijlocească o vedere de ansamblu asupra stadiilor succesive atinse de limba și literatura scrisă în intervalul 1521 (data primului text românesc cunoscut) — 1780 (dată considerată, în general, a încheia epoca veche a culturii și literaturii române vechi).

4. În privința concepției metodologice pe care o urmează această lucrare avem de făcut următoarele precizări :

1) Ea a fost concepută în trei volume, corespunzătoare perioadelor delimitate în cadrul intervalului 1521—1780 : 1521—1639, 1640—1714 și 1715—1780. În delimitarea acestor etape am ținut seama de unele considerente lingvistice și de istorie culturală. Perioada 1521—1639 debutează cu primul text românesc cunoscut (*Scrisoarea lui Neacșu*), cuprinzînd în continuare textele scrise și tipărite înainte de 1640, an care marchează aproape simultan în Țara Românească, Transilvania și Moldova debutul unei activități tipografice cu urmări dintre cele mai favorabile pentru cultura scrisă în țările române. Această perioadă corespunde, totodată, și fazei de constituire și consolidare a principalelor variante regionale ale românei literare. Pentru perioada 1640—1714, *terminus ad quem* are în vedere moartea lui Constantin Brîncoveanu, eveniment care încheie o fecundă epocă culturală. Din punctul de vedere al periodizării istoriei românei literare, perioada se caracterizează prin influențele reciproce dintre variantele literare. Specifice perioadei 1715—1780 sînt două fenomene care cunosc o evoluție aproape paralelă : generalizarea procesului de naționalizare a serviciului divin și realizarea primei unificări a românei literare [19].

2) Izvoarele sînt constituite din două categorii de texte : *literare* (prin care înțelegem textele alcătuite în vederea săvîrșirii unui act de cultură) și *neliterare* (acte cu caracter particular : documente, scrisori, însemnări etc.). Ele au fost astfel alese, încît să ilustreze evoluția limbii și a literaturii din toate provinciile românești și din toate momentele mai importante ale perioadei 1521—1780. Dimensiunile textelor sau fragmentelor de text incluse în crestomație nu depășesc de obicei 5 pagini dactilografiate. Textele care se încadrează între aceste limite au fost reproduse integral ; celelalte au fost reproduse fragmentar, alegîndu-se de regulă un fragment care corespunde unei anumite diviziuni a textului respectiv : capitol, paragraf, psalm etc. În alegerea fragmentului a prevalat criteriul lingvistic, dar în unele situații am apelat și la criteriul estetic, pentru a pune în lumină valoarea artistică a unor pasaje, și chiar la criteriul sociocultural, pentru a evidenția unele fapte de cultură materială și spirituală mai însemnate din epoca veche. De regulă, am urmărit ca dintr-un text să reproducem un fragment sau mai multe fragmente care nu au mai fost publicate în alte crestomații. Numai în situații cu totul excepționale (vezi de exemplu, *Scrisoarea lui Neacșu*, *Scrisoarea lui Cocrișel* etc.) ne-am abătut de la acest principiu.

3) Transcrierea izvoarelor, care sînt scrise cu alfabet chirilic (majoritatea) sau cu alfabet latin, s-a realizat după originale sau după facsimilele originalelor. Pentru ambele categorii de texte, am recurs la transcrierea interpretativă. În stabilirea valorii slovelor chirilice și a literelor

---

[19] Pentru periodizarea istoriei limbii române literare, vezi Gheție, BD, p. 86—87, și Ion Gheție, *Introducere în studiul limbii române literare*, București, 1982, p. 66—68.

latine, am ținut seama de datele istoriei limbii române, inclusiv de cele ale dialectologiei istorice.

5. În privința structurii lucrării, menționăm faptul că fiecare dintre cele trei volume cuprinde aceleași secțiuni: *introducerea*, *textele propriu-zise* și *glosarul*. Primul volum conține în plus o secțiune reprezentată de *nota asupra ediției*.

Introducerea cuprinde o succintă prezentare a textelor neliterare și literare aparținînd perioadei investigate, înfățișînd, totodată, felul în care s-a efectuat selecția acestora, precum și importanța lor din punct de vedere lingvistic și literar.

Nota asupra ediției expune planul urmat în reproducerea textelor, principiile după care s-a efectuat transcrierea lor și felul în care s-a alcătuit aparatul critic. Aceste date esențiale pentru înțelegerea modului în care a fost realizată ediția privesc în egală măsură toate cele trei volume.

Indicațiile asupra celei mai importante secțiuni a lucrării, *reproducerea textelor*, sînt prezentate în *nota asupra ediției*.

Glosarul, care încheie fiecare dintre cele trei volume, este precedat de o scurtă *notă* cuprinzînd datele esențiale referitoare la alcătuirea acestei secțiuni.

II. PERIOADA 1521—1639

APARIȚIA PRIMELOR TEXTE ROMÂNEȘTI

Perioada pe care o ilustrează volumul de față marchează apariția și răspîndirea din ce în ce mai susținută a scrisului în limba română. După cum este bine cunoscut, adoptarea limbii române ca instrument de exprimare scrisă constituie un fenomen cultural de cea mai mare importanță. La români, ca de altfel și la alte popoare, fenomenul nu s-a produs simultan în toate compartimentele culturii scrise și nu a cunoscut același grad de manifestare în cele trei provincii istorice românești. Înlocuirea limbii slavone din funcțiile ei de limbă a bisericii și a cancelariei a fost un proces de durată, determinat de schimbările lente survenite în suprastructura societății medievale românești. În această privință, procesul a avut și la noi aceeași desfășurare pe care a cunoscut-o în alte țări europene înlocuirea limbilor moarte, oficiale, cu limbile naționale.

Cele mai vechi monumente de limbă românească veche sînt scrise cu alfabet chirilic și datează din secolul al XVI-lea. În fruntea lor se plasează scrisoarea lui Neacșu din Cîmpulung, datată, prin conjectură, 1521. În ordine cronologică ea este urmată de un scurt fragment eshatologic (datat filigranologic 1535—1555). Restul textelor ajunse pînă la noi, datate sau databile (cu aproximație), sînt posterioare anului 1550.

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea își fac apariția și primele texte românești scrise cu alfabet latin: *Cartea de cîntece* (cca 1571—1575) și rugăciunea *Tatăl nostru*, publicată în 1594 de Stanislav Sarnicki după textul transcris de Luca Stroici.

Faptul că primul text românesc păstrat datează din 1521 nu înseamnă că limba română nu a putut fi întrebuințată în scris și înaintea acestei date. Acest punct de vedere, susținut în nenumărate rînduri și întrunind adeziunea majorității specialiștilor, îndreptățește cunoscuta afirmație a

Scanned with OKEN Scanner

lui Al. Rosetti: „trebuie să se fi scris românește întotdeauna, sporadic și pentru nevoi particulare" [20]. Se cuvine însă să subliniem că încercările de a plasa epoca de alcătuire a unor texte românești (a celor rotacizante, în primul rînd, dar și a altora) înainte de 1500 nu se sprijină pe dovezi concrete [21]. Pînă la descoperirea unui text românesc mai vechi decît scrisoarea lui Neacșu, cunoștințele noastre referitoare la scrierea românească înainte de 1521 nu se pot întemeia decît pe unele informații ajunse pînă la noi, puține la număr și, în general, nesigure [22]. De asemenea, unele indicii asupra vechimii scrierii și a tradiției grafice românești pot fi deduse din examinarea particularităților de grafie ale primelor texte românești și ale cuvintelor românești notate în documentele slavone din secolele al XIV-lea și al XV-lea. În linii mari, se poate afirma că particularitățile comune pe care le prezintă textele românești din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, atît în privința inventarului de semne, cît și a regulilor de scriere, se explică prin faptul că scrisul în limba română beneficia deja de o anumită tradiție, veche de aproximativ un secol [23].

TEXTELE NELITERARE

Textele românești care aparțin acestei perioade sînt reprezentate, în proporții diferite, de texte literare și de texte neliterare (documente de tot felul, însemnări, scrisori etc.). În secolul al XVI-lea, dintr-un total de aproape 200 de texte, două treimi aparțin celor neliterare [24]. După 1600, acest raport crește și mai mult în favoarea ultimei categorii de texte, subliniind pătrunderea scrisului românesc în cele mai diverse sectoare ale vieții sociale (administrativ, politic, juridic). În timpul lui Mihai Viteazul, limba română pătrunde timid și în cancelaria domnească. În 1602 ea își face apariția și în cancelaria Moldovei, cunoscînd în continuare, ca și în Țara Românească, o tot mai accentuată întrebuințare. În Transilvania, consemnăm în 1600 prima scrisoare oficială românească emanînd de la un mitropolit ardelean; ea va fi urmată în perioada pe care o examinăm de alte cîteva scrisori și acte românești emise de cancelaria mitropolitană (episcopală) a acestui principat.

Sub raportul conținutului, aceste texte pot fi împărțite în acte cu caracter juridico-administrativ și diplomatic și acte particulare. În prima categorie se înscriu actele de proprietate, inventarele cu caracter administrativ și financiar, actele diplomatice, testamentele, actele de stare civilă („cărțile" de cununie și de despărțire), poruncile și hotărîrile domnești, actele unor soboare ortodoxe, scrisorile oficiale, mărturiile, salvconductele etc. De profiluri variate sînt și actele particulare, din rîndul cărora notăm, în primul rînd, scrisorile cu caracter privat, inventarele de bunuri materiale, itinerarele de călătorie, notițele și însemnările ocazionale.

Repartiția textelor neliterare în cele trei țări românești este inegală. Dacă din Țara Românească și Moldova ne-au parvenit numeroase acte, scrisori și însemnări, în schimb din Transilvania nu avem la dispoziție decît un număr mult mai mic de asemenea mărturii; ele provin de regulă

---

[20] Rosetti, ILR, p. 430.
[21] Vezi Gheție — Mareș, *Originile*, p. 40—49 și 131—132.
[22] *Ibidem*, p. 117—126.
[23] *Ibidem*, p. 133—164.
[24] *Ibidem*, p. 450.

Scanned with OKEN Scanner

din județele Alba, Bistrița-Năsăud, Brașov, Maramureș și Sibiu, adică din nord-estul, sud-estul și sud-vestul acestei provincii (din Banat-Hunedoara și întinse zone ale Transilvaniei nu au ajuns pînă la noi documente sau însemnări românești).

Diversele scrisori și categorii de acte sînt alcătuite după anumite tipare, identificabile în scrisorile și documentele slavone, dovedind cunoașterea de către autorii lor a unor formulare prestabilite [25]. Diferențiați atît ca poziție socială, cît și ca instrucție (mari dregători, înalte fețe bisericești, logofeți de cancelarii domnești și orășenești, preoți și dascăli de țară etc.), autorii acestor texte manifestă exigențe diferite, mai mari sau mai mici, față de normele exprimării scrise pe care și le-au însușit. În actele scrise de cei cu o instrucție modestă se observă adeseori o imperfectă stăpînire a deprinderilor ortografice; alteori este vizibilă introducerea unor trăsături lingvistice strict locale, pe care nu le regăsim, în schimb, în textele literare elaborate sau copiate în aceeași regiune. Acest ultim aspect face ca textele neliterare să prezinte o importanță reală pentru studiul limbii, în general, și pentru cel al dialectologiei istorice, în special. În sfîrșit, cercetarea lor se dovedește profitabilă și din alt motiv. Fiind texte originale (marea majoritate), ele reflectă cu mai multă fidelitate sintaxa limbii vorbite decît textele literare (cea mai mare parte traduceri, aservite, în unele privințe, topicii modelelor străine).

TEXTELE LITERARE

1. Încercînd o prezentare sintetică a textelor literare din această perioadă, se cuvine să consemnăm, în primul rînd, faptul că cele mai vechi producții de acest gen care ne-au parvenit nu sînt mai vechi de a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Ar putea face excepție *Cîntecul religios* [26] și *Glosele Bogdan* [27], primul datat filigranologic între 1535 și 1555, al doilea datat conjectural într-un interval foarte larg (1516—1631). O poziție aparte ocupă în această privință *Psaltirea Hurmuzaki*, care, nefiind datată în mod riguros pînă în prezent, ar putea (în principiu) să fie anterioară jumătății veacului al XVI-lea. Știm, în schimb, din informații demne de toată încrederea, că la Sibiu s-a tipărit în 1544 un *Catehism* românesc, din a cărui ediție nu s-au păstrat exemplare [28]. De asemenea, în temeiul unei scrisori din 1532, se admite existența la acea dată a unor traduceri românești ale *Evangheliei* și *Apostolului* [29].

2. În lansarea și vehicularea textelor românești din această perioadă, un rol activ l-au avut, în primul rînd, cîteva centre orășenești și mănăstirești [30].

---

[25] Pentru acest aspect vezi *Doc. XVI*, p. 35—47.

[26] Alexandra Roman, *Un text românesc precoresian*, în LR, XXV, 1976, nr. 5, p. 463—474; Gheție — Mareș, *Originile*, p. 374—376.

[27] Ioan Bogdan, *Glose române într-un manuscript slavon din secolul XVI*, în C. Lit., XXIV, 1890, nr. 9, p. 727—752. Pentru datarea textului, vezi Magdalena Georgescu în *Texte sec. XVI*, p. 374—376.

[28] Vezi în această privință S. Jakó, *Pe urmele Catehismului românesc din anul 1544*, în RB, XXIII, 1970, nr. 11—12, p. 716—720. Pentru problemele filologice ridicate de apariția acestei cărți, vezi Gheție — Mareș, *Originile*, p. 220—223 și 230—231.

[29] Ș. Papacostea, *Moldova în epoca Reformei. Contribuție la istoria societății moldovenești în veacul al XVI-lea*, în „Studii", XI, 1958, nr. 4, p. 62—63.

[30] Ținem să precizăm că pentru centrele culturale aduse în discuție nu am înregistrat decît acțiunile de traducere sau copiere (tipărire) a textelor românești, nu și a celor slavone, germane, maghiare etc.

Scanned with OKEN Scanner

Primul centru cultural pentru care deţinem informaţii că a cunoscut o activitate literară în limba română este Sibiul. Numele acestui oraş este legat de apariţia primelor tipărituri româneşti, *Catehismul*, deja menţionat, imprimat în 1544, şi un *Tetraevanghel* bilingv, slavo-român, imprimat în intervalul 1551—1553; ambele cărţi au fost puse sub tipar de Filip Moldoveanul [31].

Următorul centru cultural este Braşovul, unde diaconul Coresi a desfăşurat o bogată activitate tipografică în limbile română şi slavonă. Dintre cele zece cărţi româneşti tipărite de Coresi, nouă au apărut la Braşov: patru menţionează în epilog sau în prefaţă locul de imprimare (*Tetraevanghelul*, 1561; *Psaltirea*, 1568; *Psaltirea*, 1570; *Evanghelia cu învăţătură*, 1581), iar pentru alte cinci locul de apariţie poate fi dedus pe baza surselor documentare (*Întrebare creştinească*, 1560; *Pravila*, 1560—1562; *Apostolul*, cca 1566; *Liturghierul*, 1570; *Psaltirea* slavo-română, 1577). *Tîlcul evangheliilor* (avînd în anexă *Molitvenicul*) a fost tipărit de Coresi, probabil în 1567, într-o altă localitate transilvăneană. Pe lîngă Coresi a deprins arta tiparului şi fiul său Şerban, care tipăreşte, împreună cu un diac Marien, ediţia *Paliei* (Orăştie, 1582) şi, independent de acesta, o ediţie slavo-română a *Psaltirii* (cca 1589), al cărei loc de imprimare nu este cunoscut. Pe lîngă activitatea tipografică, la Braşov s-a desfăşurat şi o activitate de traducere şi revizie a cărţilor religioase în care au fost antrenaţi preoţii de la biserica Sf. Nicolae din Şchei. Astfel, *Evanghelia cu învăţătură* (1581) a fost tradusă (parţial) de preoţii şcheieni Iane şi Mihai cu puţin timp înaintea tipăririi. Un *Octoih* manuscris este copiat, probabil, de un localnic la o dată cuprinsă în intervalul 1595—1610 [32]. Cîţiva ani mai tîrziu, în 1612 sau 1613, popa Văsîi, fiul popii Mihai, copiază partea cea mai întinsă a unui *Parimiar* românesc manuscris (celelalte două părţi aparţin unor copişti neidentificaţi, eventual tot localnici) [33]. Probabil din cca 1633 datează încheierea cronicii pe care acelaşi popă Văsîi o consacră istoriei bisericii Sf. Nicolae din Şchei [34]. Păstrată în prezent numai într-o traducere germană, această cronică românească a constituit principalul izvor, pentru perioada 1392 — 1633, al *Istoriei sfintei beserici a Şcheilor Braşovului*, realizată de Radu Tempea. Un scurt text de abjurare a credinţei luterane a fost copiat de un localnic la sfîrşitul secolului al XVI-lea sau la începutul secolului următor [35]. În sfîrşit, deşi nu avem deplină certitudine, este posibil ca în Şcheii Braşovului să fi fost copiat în anii 1559—1560 manuscrisul popii Bratul, cuprinzînd numeroase texte

---

[31] Gheţie — Mareş, *Originile*, p. 95—99, 220—223, 230—231, 336—342.

[32] *Ibidem*, p. 99—108, 199—204, 224—231, 235—244, 253—280, 285—288, 304—310, 312—316, 321—326, 330—333, 344—351.

[33] Vezi Ion-Radu Mircea, *O veche traducere românească: Parimiarul de la Braşov*, în LR, XXXI, 1982, nr. 6, p. 474—491 (cu întreaga bibliografie asupra manuscrisului).

[34] N. Sulică, *Versiunea germană a cronicii protopopului Vasile şi varianta românească a lui Radu Tempea*, în *Înştiinţări. Cîteva capitole din trecutul românilor din Şcheii Braşovului*, Braşov, 1906, p. 71—81; Ştefan Meteş, *Cronica popii Vasilie din Şcheii Braşovului (cu note şi lămuriri)*, în „Drum drept", Bucureşti, 1913, I, nr. 3, p. 165—168; N. Sulică, *Cronica protopopului Vasilie din Braşov*, în AIIN, IX, 1943—1944, p. 331—343; I. Crăciun, *Cronicele româneşti ale Transilvaniei şi Banatului. Consideraţiuni preliminare*, în AIICj, I — II, 1958—1959, p. 5—6.

[35] Alexandru Mareş, *Un fragment românesc de Molitvenic din secolul al XVI-lea?*, în LR, XX, 1971, nr. 2, p. 131—139, idem, *Critica autenticităţii şi a datării textelor vechi. Pe marginea a două articole recente*, în LR, XXVII, 1978, nr. 5, p. 555—560; cf. Ion Roman, *Un text românesc scris la Braşov în secolul XVI şi controversele unor datări*, în „Astra", 13, nr. 1, 1978, p. 19.

Scanned with OKEN Scanner

românești (*Apostolul*, *Cazania la Paști*, *Culegerea de extrase religioase*, *Începătură de nuiale*, *Rețete medicale*, fragmente evanghelice și psalmul necanonic 151) [36].

La Cluj, în tipografia lui Gáspár Heltai, s-a tipărit în intervalul 1571—1575 o culegere de cîntece de factură calvină. Denumită curent *Fragmentul Todorescu* sau *Cartea de cîntece*, această tipăritură reprezintă cel mai vechi text românesc scris cu litere latine și ortografie maghiară [37].

La mănăstirea Putna înregistrăm în ultimele două decenii ale secolului al XVI-lea mărturiile unei activități literare în limba română. Ele s-au concretizat în copierea a două manuscrise : primul reprezintă o culegere de diverse texte de drept bisericesc (alături de care figurează și *Cuvîntul despre dumnezeire* al lui Ioan Damaschin), copiată în 1581 de Lucaci „ritorul și sholasticul" [38], iar al doilea conține o versiune a *Florii darurilor*, transcrisă la o dată cuprinsă în intervalul 1592 — 1604 [39].

În Orăștie s-a tipărit în 1582 *Palia*, cuprinzînd primele două cărți ale *Vechiului Testament* (*Geneza* și *Exodul*). Rod al propagandei calvine, cartea a fost imprimată de Șerban Coresi și diacul Marien, pe cheltuiala nobilului ungur Geszti Ferenc din Deva. Traducerea a fost efectuată, sub patronajul episcopului calvin Mihai Tordași, de Ștefan Herce, „propoveduitoriul evangheliei" în Caransebeș, Efrem Zacan, „dascălul de dăscălie" în același oraș, Moisi Pestișel, „propoveduitorul evangheliei" în Lugoj, și Achirie, „potropopul varmigiei Henedoriei". O activitate literară concretizată în traduceri în limba română poate fi presupusă în cazul orașelor Caransebeș și Lugoj, în care au activat trei dintre cei patru traducători ai *Paliei* [40].

La mănăstirea Secu a tradus Varlaam, pe cînd era doar ieromonah, deci probabil între 1602 și 1613, *Leastvița* lui Ioan Sinaitul [41].

O activitate ceva mai amplă se înregistrează la mănăstirea olteană Bistrița. Ea este legată în primul rînd de numele lui Mihail Moxa, autorul prelucrării unui *Cronograf* (1620) [42] și a două traduceri : *Pravila* (ante 1640) [43] și *Liturghierul* (cca 1640) [44]. Tot la Bistrița s-a tradus un *Molit-*

---

[36] Mihăilă, *Observații*, p. 301—345 ; Mihăilă, *Primul manuscris*, p. 59—103. Pentru problemele filologice ridicate de cercetarea textelor din acest manuscris, vezi Gheție — Mareș, *Originile*, p. 192—195, 245, 250—251, 311—312, 342—344, 392—394, 400—401.

[37] Ion Gheție, în *Texte sec. XVI*, p. 259—364.

[38] Vezi Rizescu, PL, și Gheție — Mareș, *Originile*, p. 251—253, 280—289.

[39] Alexandra Roman-Moraru, în *Vechi texte*, p. 263—316. Pentru o privire de ansamblu asupra problemelor pe care le evidențiază cercetarea acestei versiuni, vezi Gheție — Mareș, *Originile*, p. 110 și 381—392.

[40] Text editat de Pamfil, PO. Pentru problemele de critică textuală pe care le ridică cercetarea cărții, vezi Gheție — Mareș, *Originile*, p. 110—111 și 360—364.

[41] Pandele Olteanu, *Metoda filologiei comparate în studierea izvoarelor și în identificarea versiunii neogrecești a operei „Scara" tradusă de mitropolitul Varlaam*, în MO, XXII, 1970, nr. 5—6, p. 543—566 ; Florentina Zgraon, *Considerații filologice asupra primei traduceri manuscrise a „Scării" lui Ioan Sinaitul*, în LR, XXV, 1976, nr. 3, p. 275—287.

[42] Vezi I. Bogdan, *Ein Beitrag zur bulgarischen und serbischen Geschichtsschreibung*, în „Archiv für slavische Philologie", XIII, 1901, p. 502—535 ; Margareta Ștefănescu, *Cronica lui Manasses și literatura româno-slavă și română veche*, Iași, 1927 ; C. Nicolăescu-Plopșor, *Hronograful lui Moxa*, în „Oltenia", IV, 1943, p. 1—28 ; K. H. Schroeder, *Un manuscris necunoscut al cronografului lui Mihail Moxa*, în LR, XX, 1971, nr. 5, p. 527—529 ; Mihăilă, *Cultură și literatură*, p. 380—404.

[43] Peretz, *Curs*, vol. I, 1928, p. 331—333 ; Constantinescu, *Repertoriul*, p. 117—118 ; Alexandru Mareș, *A procurat Udriște Năsturel originalul străin al* **Pravilei** *de la Govora?*, în LR, XXXV, 1986, nr. 2, p. 127—131.

[44] Dennis Deletant, *Un manuscris al lui Mihail Moxa din Muzeul Britanic*, în RITL, XXIV, 1975, nr. 2, p. 255—272.

Scanned with OKEN Scanner

venic și *Viața Sfîntului Grigore Decapolitul*, ambele texte păstrate într-un manuscris copiat în intervalul 1634—1653 [45].

Copierea la sate a textelor românești este atestată curînd după 1600, deși fenomenul este indiscutabil mai vechi. La Măhaci (j. Alba), popa Grigore transcrie în perioade diferite cîteva texte, dintre care cele cu dată certă sînt : *Legenda duminicii* (1601), *Catehismul* coresian (1608), predica *Frați dragi* (1619) ; cf. alte trei texte aparținînd acestui copist, datate conjectural : *Legenda Sfintei Vineri* (1583 — 1619), *Rugăciune de scoatere a dracului* și *Fragmentul liturgic* (cca 1619) [46]. În 1610, popa Toader din Ripa de Jos (j. Mureș) transcrie o versiune prelucrată a *Pravilei* coresiene [47]. Popa Ioan, supranumit Românul, copiază în anii 1620 — 1621, în Sînpetru (probabil j. Brașov), trei texte populare : *Alexandria*, *Albinușa* (= *Floarea darurilor*), *Rujdenița* și o prelucrare a *Pravilei* coresiene [48]. Tot un preot, Stanciu, transcrie în Scorei (j. Sibiu) în 1637 două texte aparținînd literaturii de prevestire : *Gromovnicul* și *12 vise ale împăratului Sahanci* [49]. La Calafindești (j. Suceava) dascălul ardelean Toader întocmește în 1639 un *Cuvînt de înmormîntare* [50]. Să mai consemnăm prezența la Stănești (j. Vîlcea) a unei inscripții în limba română pe piatra tombală a lui Stroe Buzescu, purtînd data 1602 [51].

În sfîrșit, considerăm necesar să amintim că din această perioadă deținem și cîteva texte românești tipărite sau copiate în afara granițelor celor trei țări românești. Patru sînt tipărite, toate cu litere latine, dintre care trei reprezintă versiuni ale rugăciunii *Tatăl nostru* (versiunea Luca Stroici, Cracovia, 1594 [52] ; versiunea Hieronymus Megiser, Francoforti, 1603 ; versiunea Melchior Bocatius, Cassovia, 1614) [53], iar una este o traducere din latinește a unui *Catehism* catolic, efectuată de bănățeanul Gheorghe Buitul și apărută la Pozsony (Bratislava) în 1635 (lucrare cu-

---

[45] Vezi manuscrisul academic 2522. *Viața Sfîntului Grigore Decapolitul* a fost publicată de M. Gaster în RIAF, I, 1883, p. 86—96 ; pentru *Molitvenic*, vezi Șt. Pașca, *Cel mai vechi ceaslov românesc*, București, 1939, p. 78—84, 88—93.

[46] Pentru textele din *Codicele Sturdzan* copiate de popa Grigore, vezi Gh. Chivu, în *Vechi texte*, p. 44—45, 47—52, 59—62.

[47] Vezi Al. Rosetti, în GS, I, 1924, fasc. 2, p. 332, Rosetti, *Mélanges*, p. 553, și Gheție — Mareș, *Originile*, p. 280, 286—287.

[48] Vezi lucrările lui N. Cartojan consacrate primelor trei dintre texte : *Alexandria în literatura românească. Noi contribuții* (Studiu și text), București, 1922, Cartojan, *Fiore di virtù*, p. 85—191, *Cel mai vechi zodiac românesc : Rujdenița popei Ion Românul (1620)*, în DR, V, 1928, p. 584—601. Pentru *Pravila* din acest manuscris, publicată de C. A. Spulber (*Cea mai veche pravilă românească*, Cernăuți, 1930, p. 33—69), vezi Alexandru Mareș, în SLLF, [I], 1969, p. 283—285, 289, și Gh. Chivu în *Texte sec. XVI*, p. *151—153*.

[49] Vezi articolul nostru *Cel mai vechi* **Gromovnic** *românesc*, în LR, XXIII, 1974, nr. 1, p. 29—44.

[50] V. Pârvan, *Un vechi monument de limbă literară românească*, în C. Lit., XXXVIII, 1904, p. 919—946, și 979—1000.

[51] P. V. Năsturel, *Biserici, mănăstiri și schituri din Oltenia*, în RIAF, XIV, 1913, p. 41—44. *Palia* (BAR, ms. rom. 5898), considerată, pe baza unei însemnări, de către Fl. Dudaș a fi transcrisă în anul 1631 (*Manuscrisele românești din bisericile Bihorului*. Partea a II-a, Oradea, 1987, p. 109—110), datează probabil de la sfîrșitul secolului XVII-lea ; însemnarea respectivă aparținînd popii Mihail din Chiraleu (j. Bihor) a fost scrisă în anul 1731 ; v. G. Strempel, *Catalogul manuscriselor românești. B.A.R. 4414—5920*, [vol.] 4, București, 1992, p. 422—423.

[52] B. P. Hasdeu, *Luca Stroici, părintele filologiei latino-române*, București, 1864 ; Gheție — Mareș, *Originile*, p. 333—334.

[53] A. Bitay, în RI, XXI, 1935, p. 331 ; E. Coseriu, *Die Rumänische Sprache bei Hieronymus Megiser (1603)*, în SCL, XXVI, 1975, nr. 5, p. 473—480.

Scanned with OKEN Scanner

noscută numai din reeditarea ei clujeană din 1703) [54]. În sfîrșit, în formă manuscrisă deținem două texte : o copie mediată a *Tetraevanghelului* coresian, efectuată în 1574 în insula Rhodos de grămăticul Radu din Mănicești (j. Teleorman) din porunca lui Pătrașcu-Vodă (identificat de cei mai mulți cercetători cu Petru Cercel) [55] și o predică rostită la Colegiul roman din Roma în 1608 de iezuitul Lovas, originar din părțile Banatului (scrisă cu litere latine și ortografie maghiară)[56].

Au existat în această perioadă și alte centre de cultură, a căror identitate, din păcate, nu ne este cunoscută [57]. Cea mai bună dovadă a existenței lor ne este furnizată de textele literare românești datate sau databile înainte de 1640, dar lipsite, în schimb, de indicația locului unde au fost elaborate.

3. Din rîndul textelor care nu prezintă locul alcătuirii lor se cuvine să amintim, în primul rînd, pe cele rotacizante : psaltirile *Hurmuzaki*, *Scheiană* și *Voronețeană* și *Codicele Voronețean*. Prezentînd o serie de particularități comune (printre care și rotacismul) și fiind lipsite de orice indicație referitoare la epoca, locul și împrejurările de ordin istorico-cultural în care au fost scrise, aceste texte au cunoscut în ultima sută de ani un interes constant din partea lingviștilor, istoricilor literari și istoricilor culturii. În mod mai mult sau mai puțin declarat, majoritatea specialiștilor au urmărit ca, prin rezultatele dobîndite din investigarea acestor texte, să elucideze o serie de aspecte pe care le ridică cercetarea controversatei probleme a originilor scrisului românesc. Această împrejurare explică numeroasele opinii, adeseori ireconciliabile, exprimate asupra principalelor probleme (datare, localizare, curent cultural etc.) cu care s-a confruntat cercetarea textelor rotacizante din momentul intrării lor în circuitul științific. Cercetările recente au permis să se stabilească cu un coeficient ridicat de siguranță că cele patru texte sînt copiate în Moldova în a doua jumătate a secolului la XVI-lea (*Psaltirea Voronețeană* : 1551—1558 ; *Codicele Voronețean* : 1563—1583 ; *Psaltirea Scheiană* : 1573—1578 ; singură *Psaltirea Hurmuzaki* nu a fost datată pînă în prezent în mod riguros) [58].

Tot în Moldova au fost copiate *Glosele Bogdan* (1516—1631)[59], *Psaltirea Ciobanu* (1573—1585) [60], *Tabelul cronologic* (1587 sau 1588) [61], *Pravila de ispravă oamenilor* (sfîrșitul secolului al XVI-lea sau începutul secolului al XVII-lea)[62], *Cuvîntul de curăție* (1618 sau 1619) [63]. În sfîrșit, moldove-

---

[54] *Bibliografia românească veche, 1508—1830*, de Ioan Bianu și Nerva Hodoș, Tomul I, *1508—1716*, București, 1903, p. 447.

[55] Gheție — Mareș, *Originile*, p. 351—354.

[56] Claudiu Isopescu, *O predică românească ținută în Roma la 1608*, în „Codrul Cosminului", II — III, 1925—26, p. 275—284 ; Ion Gheție, Mirela Teodorescu, *À propos de la désinence -u de la 3e personne du pluriel de l'imparfait de l'indicatif. Nouvelles contributions*, în RRL, XI, 1966, nr. 2, p. 188—189.

[57] Copierea la începutul secolului al XVII-lea în Belgrad (Serbia), de către popa Vasile, a unui manuscris românesc cu conținut omiletic și hagiografic (Florian Dudaș, *op. cit.*, p. 19—29, 30—31, 33 etc. ; idem, *Manuscrise românești medievale din Crișana*, Timișoara, 1986, p. 28—31 etc.) trebuie verificată printr-un examen minuțios al filigranelor.

[58] Pentru localizarea și datarea acestor texte, vezi Gheție — Mareș, *Originile*, p. 195—199, 297—304.

[59] *Ibidem*, p. 289—292.

[60] *Ibidem*, p. 310—311.

[61] *Ibidem*, p. 406—409.

[62] *Ibidem*, p. 279.

[63] Gaster, CR, vol. I, p. XXXVI.

Scanned with OKEN Scanner

nească este traducerea *Pravilei alese* înfăptuită de Eustratie Logofătul, probabil la o dată antericară anului 1632 [64].

Așa-numitele „texte bogomilice" din *Codicele Sturdzan* (*Apocalipsul apostolului Pavel*, *Apocalipsul Maicii Domnului*, *Cugetări în ora morții* și *Legenda Sfîntului Sisinie*) au fost copiate în nordul Hunedoarei la o dată cuprinsă în intervalul 1590—1602. În acest interval și în aceeași zonă, dar de către un alt scrib, a fost copiată *Omilia la Paști* (I) provenind din același codice [65]. În privința celorlalte texte pe care le cuprinde acest manuscris, trebuie să remarcăm că ele se diferențiază sub raportul datei, fiind transcrise de trei copiști: copistul *a*: *Legenda Duminicii* (f. 1^r, după 19 martie 1601), copistul *b*: *Pravila* coresiană, *Tîlcul evangheliei la judecată* și un descîntec (1601—1618), copistul *c*: *Moartea lui Avraam* și *Omilia la Paști* (II) (1580—1591) [66].

După particularitățile lingvistice și filigranele hîrtiei, *Manuscrisul de la Ieud*, conținînd *Legenda Duminicii* și copiile a două omilii din *Evanghelia cu învățătură* (Brașov, 1581), a fost transcris în Maramureș în intervalul 1621—1633 [67].

În sud-estul Transilvaniei sau eventual în Muntenia pot fi localizate *Cîntecul religios* (1535—1555) [68] și *Apostolul Iorga* (1551—1583) [69].

În privința altor manuscrise transilvănene, care de regulă sînt invocate pentru această perioadă (*Codicele Todorescu*, *Codicele de la Cohalm*, *Molitvenicul Drăganu* etc.), trebuie să precizăm că nu avem certitudinea că au fost copiate înainte de 1640 [70]. În aceeași situație se află și *Fragmentele Iorga* (conținînd o versiune amplificată a *Omiliei la Paști*), transcrise în nordul Transilvaniei sau al Moldovei la o dată necunoscută[71]. Se cuvine să mai remarcăm că nu avem nici o dovadă concretă că Nestor Ureche, tatăl cunoscutului cronicar moldovean, ar fi autorul unei scrieri hagiografice în limba română privind istoria unei relicve a sfîntului Ioan Botezătorul, adusă la mănăstirea Secu în anul 1607 [72]. De asemenea nu beneficiază de o argumentație convingătoare nici data 1635, care s-a atri-

---

[64] I. Bianu, *Manuscriptul românesc de la 1632 al lui Evstratie logofătul*, în „Columna lui Traian", III, 1882, nr. 4—5, p. 210—217; I. Peretz, *Le Code d'Eustratie (1632)*, în „Revue de Roumanie" 1, 1910, nr. 3, p. 379—390; Șt. Gr. Berechet, *Istoria vechiului drept românesc*, I. *Izvoarele*, Iași, 1933, p. 163; Constantinescu, *Repertoriul*, p. 199—203.

[65] Gheție — Mareș, *Originile*, p. 245—246, 365—374, 376—380, 394—396.

[66] Gh. Chivu, în *Vechi texte*, p. 45—46, 52—53; Gheție —Mareș, *Originile*, p. 246—247, 397—400.

[67] Teodorescu — Gheție, MI, p. 27—33.

[68] Gheție — Mareș, *Originile*, p. 374—376.

[69] *Ibidem*, p. 204—206.

[70] Așa-numitul *Fragment de la Hălmagiu* (cuprinzînd pasaje din *Molitvenic*), pe care Florian Dudaș îl datează în a doua jumătate a secolului al XVI-lea (*Manuscrisele românești medievale din Crișana*, p. 20—21), poate fi scris la fel de bine și în a doua jumătate a secolului al XVII-lea sau chiar în secolul al XVIII-lea, dacă ne raportăm la particularitățile de limbă invocate de autor. Încercarea aceluiași cercetător de a întineri cu un secol textele din *Miscelaneul de la Chișlaz* (*op. cit.*, p. 16—19) este desmințită de filigranele hîrtiei, care nu permit o datare mai devreme de ultimul sfert al secolului al XVII-lea; cf. Gh. Chivu, *Date noi despre* **Apocriful Iorga**, în LR, XXVII, 1978, nr. 5, p. 511 și 515.

[71] Vezi articolul nostru *Cîteva precizări în legătură cu* **Omilia la Paști** *din* **Fragmentele Iorga**, în LR, XXXV, 1986, nr. 6, p. 508—512.

[72] Ipoteză emisă de P. P. Panaitescu (Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*. Ediția a II-a revăzută, București, 1958, p. 10) pe baza unei copii fragmentare din prima jumătate a secolului al XVIII-lea (BAR, ms. rom. 103, f. 177^r—178^v); cf. Petre Ș. Năsturel și Andronikos Falangas, *Istoria moaștelor piciorului Sf. Ioan Botezătorul de la mănăstirea Secu*, în *Buletinul Bibliotecii Române*, vol. XV(XIX), Serie nouă, Freiburg, 1989, p. 147—173.

Scanned with OKEN Scanner

buit traducerii în limba română a *Învățăturilor lui Neagoe Basarab* și a *Vieții patriarhului Nifon* [73].

Desigur că pe baza actualelor noastre cunoștințe asupra producției literare în limba română dinaintea anului 1640 nu ne putem forma decît o imagine aproximativă despre ceea ce va fi reprezentat ea în realitate. Nu deținem, de exemplu, din această perioadă nici o baladă sau cîntec bătrînesc în limba română, deși asupra existenței acestei specii sîntem avizați de o relație de călătorie din anul 1632 [74].

4. Textele literare din această perioadă sînt în cea mai mare parte texte unilingve. În afara acestora deținem și un număr de scrieri bilingve, în care textul românesc este însoțit de cel slavon. După structura lor, textele bilingve slavo-române se împart în trei categorii: 1) cu textul slav însoțit de glose românești (*Glosele Bogdan*), 2) cu versiunile dispuse pe două coloane (*Tetraevanghelul* de la Sibiu, *Leastvița* lui Ioan Sinaitul), 3) cu traducere românească intercalată, în sensul că cele două texte sînt divizate într-un număr mare de porțiuni, fiecare fragment slavon fiind urmat de corespondentul său românesc: m a n u s c r i s e : *Psaltirea Voronețeană*, *Apostolul Iorga*, *Psaltirea Ciobanu*, *Pravila* ritorului Lucaci, *Cuvîntul despre dumnezeire* al lui Ioan Damaschin, *Floarea darurilor* (versiunea putneană), *Cazaniile la Paști* din *Codicele Sturdzan*, *Legenda lui Sisinie*, *Apostolul*, *Cazania la Paști*, *Fragmentele evanghelice* și *Extrasele religioase* (ultimele patru din *Manuscrisul* popii Bratul), *Legenda Duminicii* din *Codicele de la Ieud*; t i p ă r i t u r i : *Psaltirea* coresiană din 1577 și *Psaltirea* atribuită lui Șerban Coresi (cca 1589). Deținem și cîteva scrieri care cunosc o structură deosebită a textului, ca de pildă: *Începătură de nuiale*, redactată parțial în română, parțial în slavonă (trimiterile la psalmi și rugăciuni, precum și invocațiile către sfinți), prezentînd totodată cuvinte sau sintagme slavone netraduse în cadrul propozițiilor sau frazelor românești, *Octoihul*, avînd cîntările și *Svetilnele* scrise în limba română, iar canoanele în limba slavonă, și *Parimiarul*, în care textul biblic este redat în românește, iar psalmii și cîntările în slavonă. Dintre cele trei categorii expuse mai sus, cea a textelor bilingve cu traducere românească intercalată a dat naștere la mai multe ipoteze legate de stabilirea scopului în care au fost astfel structurate. Unii cercetători (Șt. Ciobanu, Șt. Pașca și Ion Gheție) au susținut destinația didactică a acestor texte. Pentru N. Iorga și Al. Rosetti, ele serveau la justificarea versiunii românești, pentru a arăta că ea este canonică și nu cuprinde imixtiuni protestante. În schimb, P. P. Panaitescu considera că în biserică preoții ar fi citit credincioșilor alternativ textul slavon și textul românesc, servindu-se de astfel de scrieri

---

[73] După Dan Zamfirescu, în ms. 109 (Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei Române), pe fila 247, în partea de jos a ornamentului din frontispiciul cu titlul *Vieții patriarhului Nifon*, s-ar fi notat anul 7143 (= 1635), care nu poate fi decît data copiei anterioare sau a celei inițiale (*Neagoe Basarab și Învățăturile către fiul său Theodosie. Problemele controversate*, București, 1973, p. 361). Ipoteza este discutabilă. În primul rînd, nu știm dacă cele patru slove au valoare cifrică. Primele trei slove sînt într-adevăr зѳѧ, dar a patra este є, iar nu r; în plus, є este surmontat de titlă, ceea ce nu se întîmplă cu primele trei slove. În al doilea rînd, cele patru slove sînt scrise cu o cerneală mai deschisă decît cerneala cu care s-a executat frontispiciul, ceea ce ar putea constitui un indiciu că ne aflăm în fața unei intervenții ulterioare executării copiei manuscrise.

[74] La plecarea din Tîrgoviște a solului suedez Paul Strassburg, eveniment petrecut în 1632, în cinstea sa „lăutarii și un cor de muzicanți ... cîntau cu foc un cîntec bătrînesc în limba română"; vezi *Călători străini despre Țările Române*, vol. V, București, 1973, p. 65.

Scanned with OKEN Scanner

bilingve. Dintre ipotezele emise, mai îndreptățită pare cea care susține destinația didactică a acestor texte [75].

5. După cum s-a putut observa, cea mai mare parte a textelor literare anterioare anului 1640 aparțin *literaturii religioase*. Dintre acestea unele sînt *canonice* (cele mai numeroase), iar altele sînt *apocrife*. Scrierile canonice sînt de *lectură* (*bisericească*) (*Apostolul*, *Tetraevanghelul*, *Psaltirea*, *Palia* etc.), de *cult* (*Liturghierul*, *Molitvenicul*, *Octoihul*, *Cartea de cîntece*, *Cuvîntul de înmormîntare* etc.), de *drept eclezіastic* (*Pravilele*) sau de *exegeză* și *edificare morală* (*Cazaniile*, *Cuvîntul despre dumnezeire* al lui Ioan Damaschin, *Leastvița* etc.). Mai trebuie amintită aici și predica lui Francisc Lovas, care aparține genului oratoric bisericesc. Dintre scrierile apocrife religioase, cîteva sînt *apocaliptice* (*Apocalipsul apostolului Pavel*, *Apocalispul Maicii Domnului*, *Moartea lui Avraam*, *Cîntecul religios* etc.), două reprezintă *legende hagiografice* (*Legenda Sfîntului Sisinie*, *Legenda Sfintei Vineri*), iar alte două cuprind o *epistolă apocrifă* (versiunile *Legendei Duminicii* din *Codicele Sturdzan* și din *Manuscrisul de la Ieud*).

Literatura laică este reprezentată prin *scrieri istorice* (*Tabelul cronologic* și *Cronograful* lui Moxa), *scrieri astrologice*, *de prevestire* (*Gromovnicul*, *Rujdenița* și *12 vise ale împăratului Sahanci*) și prin niște *Rețete medicale*, care aparțin literaturii științifice populare.

Cu excepția scrierilor istorice, celelalte texte laice împreună cu textele apocrife alcătuiesc o categorie aparte de scrieri, denumită curent *texte* sau *cărți populare*. Pentru cunoașterea mentalității și a gustului unor largi pături de cititori din lumea orașelor și a satelor, această categorie de scrieri prezintă o însemnătate deosebită.

6. Cvasimajoritatea textelor religioase și laice din această perioadă sînt traduceri. Pînă la proba contrară, prelucrări, mai mult sau mai puțin parțiale, pot fi socotite textul de abjurare a credinței luterane, *Cugetări în ora morții* (1590—1602) și *Cuvîntul de înmormîntare* (1639). O compilație a mai multor surse poate fi considerat *Cronograful* realizat de Moxa. Excepțînd prefețele și epilogurile tipăriturilor, precum și însemnările copiștilor, singurul text original păstrat este inscripția de pe mormîntul lui Stroe Buzescu (Stănești, 1602). Cuprinzînd o adevărată pagină de cronică, nu ar fi exclus ca textul acestei inscripții să-i aparțină lui Teodosie Rudeanul, cumnatul lui Stroe Buzescu. În privința altor scrieri originale din această perioadă (*Cronica oficială* a logofătului Teodosie Rudeanul, încheiată probabil în septembrie 1600, *Cronica Buzeștilor*, probabil ante 1618, și *Cronica bisericii Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului*, cca 1633), trebuie să arătăm că nu ne este cunoscută forma lor inițială. Alcătuită probabil în limba română [76], cronica lui Teodosie Rudeanul a fost folosită, prin intermediul unei traduceri polone, de Balthasar Walther la redactarea lucrării sale despre Mihai Viteazul, publicată la Görlitz în 1599. Forma prelucrată a acestei cronici oficiale, efectuată de o persoană din slujba Buzeștilor, de unde și denumirea *Cronica Buzeștilor*, ne este cunoscută numai prin intermediul *Letopisețului Cantacuzinesc*, alcătuit spre sfîrșitul secolului al XVII-lea. Cît privește *Cronica bisericii Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului*, ea nu s-a păstrat în forma ei originală decît într-o traducere germană (vezi mai sus, p. 23).

---

[75] Vezi Gheție — Mareș, *Originile*, p. 184—189.

[76] Cf. N. Iorga (în RI, XXVIII, 1942, p. 80) și I. C. Chițimia (*Probleme de bază ale literaturii române vechi*, București, 1972, p. 145—157), care consideră că marele logofăt muntean și-a scris cronica în limba slavonă.

Scanned with OKEN Scanner

7. Marea majoritate a textelor literare realizate înainte de 1640 sînt traduse din slavonă. Constatarea este firească, avînd în vedere poziția dominantă pe care slavona o păstra încă în această perioadă în peisajul culturii românești. Sînt extrem de puține traducerile românești ale căror originale slavone au putut fi identificate cu precizie. *Tetraevanghelul* de la Sibiu (1551—1553) a fost tradus după textul slavon, alăturat celui românesc, care reproduce de fapt versiunea tipărită de Macarie în 1512 [77]. Pentru *Tetraevanghelul* brașovean (1561), traducătorii au apelat la o versiune manuscrisă slavonă, identică cu cea tipărită la Brașov în *Tetraevanghelul* slavon din 1562 [78]. În cazul *Evangheliei cu învățătură* (1581), sursa principală a traducerii a constituit-o *Cazania* (*Evangelie učitelnoe*), tipărită de Ivan Feodorov în 1569 la Zabludov [79]. Traducerea *Pravilei* efectuată de Mihail Moxa la o dată anterioară anului 1640 s-a întemeiat pe copia manuscrisă moldovenească din 1618 (BAR, ms. sl. 726), adusă la mănăstirea Bistrița de mitropolitul Teofan al Moldovei [80].

Într-o măsură evident mai mică, traducătorii români au apelat și la limba maghiară. Astfel, principala sursă a *Paliei* de la Orăștie a constituit-o *Pentateucul* tipărit de Gáspár Heltai la Cluj în 1551 [81]. După un izvor unguresc (*Agenda* tipărită de același Heltai la Cluj, ed. I, 1551, ed. II, 1559) a fost tradus *Molitvenicul* din 1567 [82], iar *Cartea de cîntece* (1571 — 1575) urmează mai multe culegeri de cîntece calvine ungurești [83].

Pentru două tipărituri din secolul al XVI-lea (*Tetraevanghelul* sibian din 1551—1553 și, parțial, *Apostolul* coresian din 1566), traducătorii au pus la contribuție, pe lîngă izvoare slavone, și textul *Bibliei* lui Luther [84].

Deși posibilitatea traducerii din latină a unor texte religioase a fost invocată în cîteva rînduri, certă este numai întrebuințarea *Vulgatei*, pe lîngă izvorul maghiar, la transpunerea în românește a *Paliei* de la Orăștie [85].

În sfîrșit, din limba greacă pare să provină traducerea *Pravilei alese*, efectuată de logofătul moldovean Eustratie [86].

8. Informații extrem de puține deținem în legătură cu autorii acestor traduceri. Dintre cele zece tipărituri coresiene, numai două (*Psaltirea* slavo-română, 1577, și *Evanghelia cu învățătură*, 1581) indică numele tra-

---

[77] *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu. 1551—1553.* Studiu introductiv filologic de acad. Emil Petrovici. Studiu introductiv istoric de L. Démeny, București, 1971, p. 10, 14; Alexandru Mareș, în *Vechi texte*, p. 185—186.

[78] Gheție — Mareș, *Originile*, p. 345—346.

[79] K. I. Koliada, *Иван Федоров и книгопечатание некоторих стран восточной Европи*, în „Вестник истории Мировой культуры", nr. 1, Moscova, 1958 (articol tradus în românește în „Probleme de istorie. Traduceri din revistele sovietice de istorie", III, 1958, p. 32—54); Olteanu, *Les originaux*, p. 176—187.

[80] Vezi *supra*, nota 43.

[81] I. Popovici, *Palia de la Orăștie, 1582*, în AAR, Seria II, Mem. Secț. Lit., XXXIII, 1911, p. 517—538; M. Roques, *L'original de la Palia d'Orăștie*, Paris, 1913, p. 1—14 (extras din *Mélanges offerts à M. Émile Picot*, Paris, 1913).

[82] N. Dăianu, *Un molitvenic calvinesc pentru români*, în „Răvașul", VI, 1908, p. 168—181; Juhász, *A reformácio*, p. 68—75.

[83] C. Tagliavini, *Influences du Psautier huguenot de Clément Marot et de Théodore de Bèze dans la littérature roumaine ancienne*, în „Cahiers Sextil Pușcariu", I, 1925, fasc. 1, p. 40; I. Gheție, în *Texte sec. XVI*, p. 276—277.

[84] *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu. 1551—1553*, p. 10—14; Alexandru Mareș, în *Vechi texte*, p. 186—190; Mariana Costinescu, **Biblia** *lui Luther, unul din izvoarele* **Apostolului** *coresian*, în LR, XXIX, 1980, nr. 2, p. 127—137.

[85] Roques, PO, p. XLIX—LII.

[86] Traducerea din italiană în limba română a *Florii darurilor* la o dată anterioară anului 1592 (informație înregistrată într-un manuscris rusesc de la începutul secolului al XVIII-lea) nu a fost confirmată de examinarea versiunilor românești cunoscute ale acestei cărți populare.

ducătorilor. Deși în epilogul primei tipărituri Coresi își revendică traducerea, afirmația sa nu corespunde realității, versiunile rotacizante ale *Psaltirii*, unele mai vechi decît cele coresiene, conservînd aceeași traducere. *Evanghelia cu învățătură* a fost tradusă de preoții șcheieni Iane și Mihai, participarea lui Coresi la această acțiune (consemnată în prefață) fiind improbabilă; în anii 1579—1580, diaconul muntean a fost reținut de tipărirea a două cărți slavone.

Pentru *Palia* de la Orăștie (1582), după cum am arătat mai sus, p. 24, traducătorii ne sînt cunoscuți: doi provin din Caransebeș, Ștefan Herce și Efrem Zacan, unul din Lugoj, Moisi Pestișel, iar altul, Achirie, era „potropopul varmigiei Henedoriei". Cu excepția lui Efrem Zacan („dascălul de dăscălie"), ceilalți sînt clerici.

Pînă la 1600 ar mai fi de consemnat un traducător: acel Gherman, pomenit într-un manuscris rusesc de la începutul secolului al XVIII-lea drept autorul unei traduceri din italiană a *Florii darurilor*. Încercările de identificare a personajului și a traducerii sale nu au condus pînă în prezent la nici un rezultat pozitiv [87].

După 1600, deși numărul textelor literare este redus în raport cu cel înregistrat în perioada anterioară, cunoștințele noastre în privința traducătorilor sînt ceva mai numeroase. Este un semn al ieșirii din anonimat, care presupune și o anumită mutație în mentalitatea vechilor traducători, cei mai mulți dintre ei învăluiți pînă acum în cea mai deplină obscuritate. Varlaam, viitorul mitropolit al Moldovei, traduce *Leastvița* lui Ioan Sinaitul pe cînd era doar ieromonah la mănăstirea Secu (1602—1613). Tot cinului monahal a aparținut și Mihail Moxa, ceea ce nu l-a împiedicat pe acest călugăr să-și alăture numele traducerilor și prelucrărilor efectuate. În persoana lui Eustratie, tretii-logofăt, autorul traducerii *Pravilei alese*, înregistrăm primul traducător român provenind din rîndul logofeților de cancelarie. Trebuie, de asemenea, să menționăm că în 1639 își face apariția, în postură de compilator, și un mărunt dascăl de țară, Toader din Feldru (j. Bistrița-Năsăud), alcătuitorul *Cuvîntului de înmormîntare*. Nu putem încheia această înșiruire fără a-i consemna pe bănățenii Francisc Lovas și Gheorghe Buitul, ambii aparținînd clerului catolic.

9. O bună parte a textelor literare reflectă un amestec de graiuri, fiind, după expresia încetățenită de Al. Rosetti, *texte mixte* [88]. Copiate (tipărite) într-o anumită zonă a țării după originale traduse în alte zone dialectale, în paginile acestor texte s-au strecurat, în proporții diferite, particularități inexistente în graiul vorbit de copiștii sau tipografii respectivi. S-a remarcat în acest sens prezența unor elemente lingvistice de tip nordic în cărțile lui Coresi, după cum în textele rotacizante au putut fi identificate fapte de limbă aparținînd graiurilor sudice. Constatarea de față evidențiază înainte de toate larga circulație a textelor din această epocă prin intermediul tiparului și al copiilor manuscrise.

Dintre rezultatele cu care s-au soldat încercările recente de localizare, după criterii lingvistice, a celor mai vechi monumente literare, ne mărginim să prezentăm cîteva. *Tetraevanghelul* de la Sibiu prezintă o traducere bănățeană-hunedoreană revizuită de un moldovean, identificabil în persoana tipografului Filip Moldoveanul [89]. Textele coresiene,

---

[87] Gheție — Mareș, *Originile*, p. 388.
[88] Rosetti, ILR, p. 442.
[89] Gheție — Mareș, *Originile*, p. 338—341.

Scanned with OKEN Scanner

care după aspectul general al limbii reflectă graiurile din sud-estul Transilvaniei și din Țara Românească, se întemeiază pe versiuni provenind din alte zone ale țării : din Banat-Hunedoara (*Tîlcul evangheliilor* și *Molitvenicul*), din Banat-Hunedoara, nordul Transilvaniei sau Moldova (*Catehismul*), din Banat-Hunedoara sau centrul Transilvaniei (*Liturghierul*), din Moldova (*Apostolul*, *Pravila* și *Psaltirile*). Versiunea originală din care descinde textul ediției *Tetraevanghelului* coresian s-a constituit în urma prelucrării mai multor surse : textul ediției sibiene, o traducere moldovenească rotacizantă, eventual și una bănățeană-hunedoreană. Alături de cazaniile traduse de preoții Iane și Mihai, *Evanghelia cu învățătură* a pus la contribuție și unele cazanii mai vechi de proveniență bănățeană-hunedoreană și moldovenească [90].

Considerate decenii în șir a reproduce traduceri maramureșene, ipoteză devenită dogmă în cultura românească datorită autorității susținătorilor ei (N. Iorga, I.-A. Candrea, Al. Rosetti, S. Pușcariu, P. P. Panaitescu), textele rotacizante (*Codicele Voronețean*, psaltirile *Hurmuzaki*, *Scheiană* și *Voroneteană*) s-au dovedit, în urma recentelor încercări de localizare la care au fost supuse, a fi copiate în Moldova după originale de proveniență bănățeană-hunedoreană [91].

Copiate în Măhaci, zona Măhaciului și nordul Hunedoarei, textele din *Codicele Sturdzan* provin în cea mai mare parte din originale localizabile în Țara Românească și sud-estul Transilvaniei [92]. Excepție fac două texte : *Legenda Duminicii*, întemeiată pe o copie din sudul Transilvaniei (zona Sibiu-Făgăraș), și predica *Frați dragi*, care descinde dintr-o copie bănățeană-hunedoreană [93].

O proveniență bănățeană-hunedoreană poate fi atribuită traducerii pe care o urmează cele două versiuni ale *Florii darurilor*, cu specificarea că versiunea putneană (1592—1604) a preluat traducerea printr-un intermediar muntean—sud-ardelean, în timp ce versiunea copiată în Sînpetru (1620) a cunoscut-o prin mijlocirea unei prelucrări moldovenești [94]. Probabil în Moldova s-a efectuat traducerea *Alexandriei* copiate în 1620 de popa Ioan după o copie de proveniență bănățeană-hunedoreană [95].

Textele cuprinse în *Manuscrisul de la Ieud* au fost copiate în Maramureș, printr-un intermediar moldovenesc, după originale sudice [96].

Exemplele prezentate sînt suficiente pentru a dovedi intensa circulație pe care au cunoscut-o, încă din secolul al XVI-lea, textele literare, ceea ce demonstrează, în ultima analiză, unitatea de cultură a românilor din acele vremuri, divizați, cum se știe, din punctul de vedere al organizării politice, în trei state. S-a putut totodată observa că activitatea literară s-a desfășurat în această perioadă în mai multe centre și zone culturale, existente în toate provinciile istorice, care au îndeplinit, în proporții diferite, rolul de difuzare și receptare a textelor. Dintre acestea, zona Banatului-Hunedoarei a constituit principalul furnizor de producții literare, în timp ce Brașovul, pînă la încetarea activității sale tipografice (cca

---

[90] *Ibidem*, p. 202—203, 225—226, 236—237, 241—242, 262, 267, 277—278, 306—308, 346—349.
[91] *Ibidem*, p. 197—198, 299—301.
[92] Gh. Chivu, în *Vechi texte*, p. 44—49, 50—51, 52—59.
[93] *Ibidem*, p. 49—50, 51—52.
[94] Alexandra Roman-Moraru, în *Vechi texte*, p. 287—315.
[95] Gheție, *Codex Neagoeanus*, p. 545—559.
[96] Teodorescu — Gheție, MI, p. 27—33.

1589), a îndeplinit principalul rol în difuzarea textelor pe calea tiparului. Să mai notăm absența oricăror traduceri localizabile în Transilvania de nord (cu Maramureșul), considerată decenii de-a rîndul de către cei mai mulți specialiști drept „patria" scrisului literar românesc.

Nu toate textele scrise în această perioadă se caracterizează prin prezența unor straturi divergente de limbă. Se pot cita texte scrise într-un grai unitar, cum ar fi *Glosele Bogdan*, *Cartea de cîntece* (*Fragmentul Todorescu*), *Tabelul cronologic*, *Cuvîntul despre dumnezeire*, *Tatăl nostru* (versiunea Luca Stroici), *Predica* lui Lovas, *Leastvița* lui Ioan Sinaitul etc. În această categorie ar putea fi trecută și *Palia* de la Orăștie, scrisă într-un grai bănățean destul de unitar, căci muntenismele pe care le conține, introduse de tipografii munteni, sînt puține și lipsite de importanță reală.

10. Traducerea și difuzarea textelor religioase din această perioadă s-a datorat unor inițiative venite din diverse medii cultural-religioase.

În mediile culturale ortodoxe s-au tradus *Pravilele*, *Cazaniile la Paști*, *Glosele Bogdan*, *Cuvîntul despre dumnezeire*, *Cuvîntul de curăție*, *Leastvița*, *Molitvenicul* (versiunea bistrițeană), *Viața Sfîntului Grigore Decapolitul*, precum și majoritatea textelor apocrife.

Reformei i se pot atribui, de asemenea, numeroase traduceri, care aparțin exclusiv secolului al XVI-lea: *Catehismul* din 1544, *Tetraevanghelul* slavo-român din 1551—1553, *Întrebare creștinească*, *Tîlcul evangheliilor*, *Molitvenicul* (versiune coresiană), *Liturghierul*, *Cartea de cîntece*, *Evanghelia cu învățătură*, *Palia*, *Octoihul* etc. Din intervalul 1600—1639 nu s-au păstrat traduceri românești inițiate de mișcările luterane și calvine, ceea ce nu înseamnă că în mediile reformate nu s-ar mai fi întreprins asemenea acțiuni; dintr-o sursă documentară aflăm despre o traducere integrală în românește a *Bibliei*, efectuată în timpul și din inițiativa principelui Gabriel Bethlen [97], traducere care, din păcate, nu a ajuns pînă la noi.

În seama propagandei catolice pot fi puse puține scrieri: predica lui Lovas și *Catehismul* lui Buitul; probabil că într-un mediu românesc înrîurit de catolicism a fost alcătuită (tradusă) *Începătură de nuiale*.

În stadiul actual al cunoștințelor nu se poate stabili cu certitudine curentul cultural care a determinat traducerea *Psaltirii* și *Apostolului* (versiunile din secolul al XVI-lea). Principalul obstacol în calea soluționării acestei probleme îl reprezintă lipsa unor indicii sigure privind vechimea celor două traduceri [98].

Referitor la curentele cărora le datorăm difuzarea textelor, ținem să precizăm că informațiile sînt extrem de sărace în ceea ce privește acțiunea de copiere. Știm, astfel, că *Pravila* ritorului Lucaci a apărut din inițiativa fostului episcop de Roman, Eustatie, iar copierea *Florii darurilor* (1592 — 1604) s-a datorat inițiativei ieromonahului Ioan de la mănăstirea Putna. Radu de la Mănicești a copiat *Tetraevanghelul* românesc din porunca lui Pătrașcu-Vodă (probabil Petru Cercel). În toate exemplele menționate avem a face cu impulsuri venite din partea unor persoane aparținînd mediilor ortodoxe.

Cele mai multe cărți românești tipărite apar, în schimb, sub impulsul Reformei. Din informațiile cunoscute reiese că tipărirea *Catehismului* sibian, probabil și a *Tetraevanghelului* slavo-român, s-a datorat inițiativei autorităților sibiene. Cărțile lui Coresi s-au executat la comanda primarilor

---

[97] Cipariu, *Principia*, p. 105.
[98] Gheție — Mareș, *Originile*, p. 427—428.

braşoveni, Johannes Benkner (*Tetraevanghelul*, foarte probabil şi *Întrebare creştinească*) şi Lucas Hirscher (*Evanghelia cu învăţătură*), a episcopului calvin Pavel Tordaşi (*Psaltirea* şi *Liturghierul*) sau pe cheltuiala unui susţinător al calvinismului, Forró Miklos (*Tîlcul evangheliilor* şi *Molitvenicul*). Tipărirea *Apostolului* s-a datorat, de asemenea, unui impuls reformat. *Cartea de cîntece*, tipărită la Cluj, a fost fără îndoială o comandă a comunităţilor româneşti calvine din părţile Banatului şi Hunedoarei. În sfîrşit, tipărirea *Paliei* a constituit o iniţiativă a episcopatului româno-calvin din Transilvania.

Încheind aceste scurte observaţii, putem afirma că în secolul al XVI-lea traducerea celor mai numeroase scrieri religioase în limba română s-a datorat mişcării reformate. Iniţiativele pornite din sînul acestei confesiuni religioase nu pot fi însă trecute în seama unui curent extern, atîta timp cît traducerile sînt datorate unor români care îmbrăţişaseră Reforma. Despre o înrîurire externă se poate vorbi numai în privinţa difuzării pe calea tiparului a traducerilor româneşti, unde contribuţia elementelor neromâneşti (Filip Moldoveanul, Johannes Benkner, Forró Miklos, Lucas Hirscher, Geszti Ferenc) iese uşor în evidenţă [99].

11. Este dificil de formulat o apreciere, fie şi generală, asupra calităţii traducerilor alcătuite în perioada pe care o investigăm. Pentru a putea face în cunoştinţă de cauză o asemenea evaluare, ar trebui în prealabil să dispunem de cercetări care să fi urmărit modalităţile prin care s-a realizat transferul de sens în cazul fiecărei traduceri în parte sau măcar a celor mai multe dintre ele. Or, pentru o bună parte a traducerilor nu s-a reuşit să se stabilească pînă în prezent decît limba originalului, nu însă şi sursa directă pusă la contribuţie. Chiar şi pentru textele cărora li s-a stabilit cu exactitate originalul observaţiile care pot interesa discuţia de faţă s-au emis mai mult ocazional, cu prilejul emendării unor lecţiuni greşite, al cercetării filiaţiei sau al identificării modelului străin. Cele mai multe dintre aceste observaţii se limitează la semnalarea greşelilor de traducere; mult mai puţine sînt cele care scot în evidenţă procedeele utilizate de vechii traducători şi reuşitele lor în traducerea unor cuvinte sau pasaje dificile.

Încercînd să cuprindem într-o privire de ansamblu aceste observaţii, trebuie să precizăm că ele nu au în vedere întreaga producţie literară tradusă în această perioadă, ci numai acele traduceri care s-au bucurat de o cercetare mai atentă.

S-a afirmat adeseori că limba primelor traduceri româneşti este departe de a avea o formă literară bine determinată, că este „o limbă teologică elementară" [100], în care nu se întrevede preocuparea pentru şlefuirea expresiei, menită exclusiv unor scopuri de comunicare. Constatare exactă, dar care necesită cîteva lămuriri. Cei mai mulţi dintre traducători s-au format în strîns contact cu cultura slavonă dobîndită în mănăstiri, deci în condiţii în care nu putea fi vorba decît de acumularea unui bagaj de cunoştinţe destul de modest. Nici acei autori, puţini la număr, care au tradus din maghiară, germană sau latină nu s-au format în mijlocul unor preocupări literare identice celor existente în Apus. Principala grijă a celor dintîi traducători se rezuma la exprimarea exactă a conţinutului originalelor, la aceasta contribuind şi dogma cuvîntului sfînt, care impunea ca tradu-

[99] *Ibidem*, p. 425.
[100] Densusianu, HLR, II, p. 12.

cerea să urmeze cu maximă fidelitate litera textului. Nu putem, prin urmare, să fim surprinși că o bună parte din textele românești sînt traduceri literare, cuvînt de cuvînt, urmînd cu destulă fidelitate topica originalelor străine. Din acest punct de vedere, compartimentul limbii care s-a resimțit cel mai mult a fost sintaxa, în care sînt detectabile numeroase construcții și turnuri de fraze imitate după modelele slavone și maghiare. Numeroasele improprietăți și greșeli de traducere se datorează condițiilor speciale în care și-au desfășurat activitatea cei dintîi traducători. Puși în situația de a stabili expresia literară românească pentru o serie de scrieri religioase, ei au avut de înfruntat serioase dificultăți, determinate de necunoașterea unor termeni străini (denumind noțiuni abstracte, instituții și obiceiuri vechi) și, foarte probabil, de lipsa unor instrumente de lucru, indispensabile acțiunii de traducere (glosare, dicționare) [101]; în puținele situații cînd pentru transpunerea unei scrieri s-a putut recurge la două sau mai multe surse provenind din limbi diferite (slavona și germana: *Tetraevanghelul* sibian; maghiara și latina: *Palia* de la Orăștie), traducerea a avut de cîștigat sub raportul exactității. Un alt handicap important l-a constituit pentru traducători sărăcia de resurse lexicale a vocabularului românesc, în special pentru termenii desemnînd noțiuni prea îndepărtate de cultura lor sau noțiuni de ordin superior. Adeseori ei au fost nevoiți să suplinească sărăcia vocabularului recurgînd la perifraze sau adoptînd cuvintele străine ale originalelor. Într-un cuvînt, lipsa unei tradiții literare românești constituie principala cauză a imperfecțiunilor de ordin lingvistic ale acestor prime traduceri. Trebuie însă să atragem atenția că intervențiile copiștilor și tipografilor au sporit într-o oarecare măsură numărul greșelilor comise de traducători. S-a constatat, astfel, că la copierea sau tipărirea unor texte au apărut numeroase greșeli constînd în omisiuni, interpolări (datorate introducerii în text a unor glose marginale sau interliniare), deformări și substituiri de cuvinte. De asemenea, s-a observat că reviziile lui Coresi și ale colaboratorilor săi au stricat uneori claritatea și precizia traducerilor inițiale.

Nu vom încheia aceste scurte observații fără a arăta că în traducerile din această epocă s-a remarcat tendința de constituire a unui vocabular și a unei sintaxe parțial diferite de vocabularul și sintaxa românei vorbite [102]. Această tendință este evidențiată în vocabular de numeroase derivate și compuse realizate prin procedeul calculului lingvistic [103], iar în sintaxă de unele construcții (dislocări nefirești), care nu pot fi puse în seama originalelor străine, dar nici în seama limbii vorbite; întîlnite și în unele texte originale, aceste particularități livrești ale sintaxei au fost interpretate ca expresia unui manierism sintactic [104].

12. Cercetările de dialectologie istorică au dovedit că în secolele al XVI-lea și al XVII-lea dialectul dacoromân nu era unitar. Pe de altă

---

[101] Se admite că cele mai vechi glosare slavo-române cunoscute ar fi cele existente în manuscrisul nr. 149/1929 de la mănăstirea Dragomirna (D. Strungaru, *Începuturile lexicografiei române*, în RS, XII, 1966, p. 145—147) și, respectiv, în manuscrisul nr. 321, fost al Bibliotecii Naționale din Belgrad (E. Kałużniacki, *Über ein kirchenslavisch-rumänisches Vokabular*, în „Archiv für slavische Philologie", XVI, 1894, p. 46—53). Ambele glosare au o întindere extrem de redusă și nu sînt datate.

[102] Ion Gheție, *Istoria limbii române literare*, București, 1978, p. 99—100.

[103] Mihăilă, *Cultură și literatură*, p. 231—249; Ion Gheție, *Introducere în studiul limbii române literare*, București, 1982, p. 71.

[104] Ion Gheție, *Istoria limbii române literare*, p. 89—93; idem, *Introducere în studiul limbii române literare*, p. 71.

Scanned with OKEN Scanner

parte, s-a putut constata că scrisul literar românesc a apărut aproape concomitent în mai multe centre culturale situate în toate provinciile istorice (vezi p. 32). Lipsa unui centru cultural privilegiat, care să-şi fi impus normele celorlalte centre culturale, a determinat ca în limba scrisă de cărturarii cărora le datorăm primele traduceri să se reflecte deosebirile existente la nivelul limbii vorbite. Aşadar, departe de a fi unitară, limba acestor texte s-a concretizat în mai multe varietăţi literare, determinate de configuraţia graiurilor pe baza cărora s-au format.

Cu puţine excepţii, existenţa dialectelor literare a fost acceptată de majoritatea specialiştilor. Diferite sînt, în schimb, părerile referitoare la numărul variantelor pe care le-a cunoscut limba scrisă încă din prima fază de desfăşurare a unei activităţi literare. Astfel, M. Gaster stabileşte trei variante „corespunzînd cu cele trei ţări unde înfloria literatura română" [105]. După Al. Rosetti, se poate vorbi de două *limbi comune*, cum denumeşte autorul aceste variante : una fixată prin textele rotacizante, iar alta prin tipăriturile coresiene [106]. G. Ivănescu distinge, în schimb, cinci graiuri sau dialecte literare : rotacizant din nordul Transilvaniei, central ardelean, muntean—sud-ardelean, moldovean şi bănăţean [107]. În sfirşit, Ion Gheţie, care s-a ocupat în mod temeinic de această chestiune, stabileşte patru asemenea variante literare : munteană—sud-est-transilvăneană, nord-moldoveană, bănăţeană—hunedoreană şi nord-ardeleană [108]. Acelaşi autor a arătat că aceste variante literare sînt destul de bine individualizate, cărturarii care au devenit exponenţii lor căutînd permanent să remanieze „conform normelor literare proprii textele provenind de aiurea " [109]. Exemplul cel mai elocvent îl reprezintă textele coresiene, care, deşi întemeiate pe versiuni bănăţene—hunedorene, ardelene şi moldovene, sînt scrise în graiul vorbit în Ţara Românească şi sud-estul Transilvaniei ; revizia efectuată de diaconul muntean şi de colaboratorii săi a dus la înlăturarea marii majorităţi a particularităţilor nemunteneşti de limbă.

În linii mari, variantele delimitate de Ion Gheţie reflectă cu destulă fidelitate configuraţia dialectală a dacoromânei. Diferenţele dintre varianta literară moldovenească şi cea nord-ardeleană sînt mici. În schimb, deosebirile dintre variantele nordice (moldoveană şi ardeleană) şi varianta muntean—sud-est-ardeleană sînt foarte nete. Varianta bănăţeană—hunedoreană ocupă o poziţie aparte, prezentînd un compromis între variantele nordice şi cea munteană—sud-est-ardeleană.

Din punctul de vedere al promovării normei locale, remanierile versiunilor provenind din alte zone dialectale nu s-au întreprins întotdeauna cu maximă rigurozitate. Acesta este motivul pentru care o bună parte din textele literare aparţinînd perioadei analizate nu sînt „pure" sub aspect lingvistic. De exemplu, în tipăriturile coresiene pot fi întîlnite şi unele particularităţi de tip nordic, puţin numeroase, aparţinînd versiunilor puse la contribuţie ; ele au pătruns datorită neatenţiei persoanelor însărcinate cu revizuirea acestor versiuni. În textul *Paliei* de la Orăştie, care reflectă varianta bănăţeană—hunedoreană, tipografii au introdus unele muntenisme. Elemente bănăţene şi hunedorene au fost înregistrate în

---

[105] Gaster, CR, I, p. XCII.
[106] Rosetti, *Étude*, p. 12—13.
[107] Ivănescu, *Problemele*, p. 80—137.
[108] Gheţie, BD, p. 262—270.
[109] *Ibidem*, p. 73.

copia *Florii darurilor* alcătuită la mănăstirea Putna. Aceste exemple și altele care mai pot fi date evidențiază o anumită labilitate a normelor regionale din această perioadă [110].

Dintre variantele care au beneficiat și de o difuzare pe calea tiparului, numai cea munteană—sud-est-transilvăneană, reprezentată de textele coresiene, a exercitat o oarecare înrîurire asupra celorlalte variante. S-a constatat, astfel, că *Întrebare creștinească*, copiată de popa Grigore din Măhaci, și *Evanghelia cu învățătură* din 1641 reflectă cu fidelitate normele versiunilor coresiene pe care le reproduc [111]. Este însă vorba de o influență sporadică, manifestată după 1600, care nu îndreptățește nici pe departe rolul pe care unii cercetători l-au atribuit textelor coresiene în procesul de constituire a limbii române literare. Să mai notăm faptul că în limba textelor din această perioadă nu se constată vreo înrîurire din partea normelor existente în textele rotacizante, ipoteză susținută de N. Iorga și G. Ivănescu, dar lipsită de o argumentare convingătoare. Despre hegemonia vreunei variante literare nu se poate vorbi în perioada pe care o investigăm.

III. SELECȚIA TEXTELOR

Am expus mai sus, p. 19, principiile generale care ne-au călăuzit în alegerea textelor cuprinse în această crestomație, așa că nu mai insistăm asupra lor. Cîteva observații cu privire la textele incluse în acest volum ni se par totuși necesare.

Alegerea noastră s-a fixat asupra unui număr de 72 de texte [112], dintre care 69 scrise cu alfabet chirilic, iar 3 scrise cu alfabet latin (*Cartea de cîntece*, versiunea Luca Stroici a rugăciunii *Tatăl nostru* și predica lui Lovas).

Din totalul celor 72 de texte, două treimi sînt literare (48), iar o treime sînt neliterare (24).

Textele literare sînt reprezentate de 14 texte tipărite, 33 texte manuscrise și 1 text săpat în piatră (inscripția funerară de la Stănești). În funcție de regiunea în care au fost copiate, respectiv tipărite, ele se repartizează astfel: 24 în Transilvania (14 în sud-est, 5 în sud-vest, 3 în nord și 2 cu localizări controversate), 13 în Moldova, 4 în Țara Românească și 4 în Banat—Hunedoara; 1 text cu o localizare imprecisă (*Cîntecul religios*) poate aparține, în egală măsură, Transilvaniei de sud-est sau Țării Românești. Această repartiție numeric neuniformă a textelor a fost determinată de aportul inegal pe care l-au avut regiunile respective în ansamblul mișcării literare dinaintea anului 1640. Alte două texte (*Tatăl nostru*, Cracovia, 1594; *Predica* lui Lovas, Roma, 1608) sînt scrise în afara granițelor celor trei provincii istorice românești.

Dintre cele 48 de texte literare, 27 au fost scrise (tipărite) în secolul al XVI-lea, iar 15 în intervalul 1601—1639; 6 texte (*Apocalipsul Maicii Domnului*, *Legenda Sfîntului Sisinie*, *Legenda Sfintei Vineri*, *Omilia la Paști* — toate din *Codicele Sturdzan* —, versiunea putneană a *Florii darurilor* și *Pravila de ispravă*) au putut, conform intervalelor de timp în care

---

[110] Ion Gheție, *Introducere în studiul limbii române literare*, p. 70.

[111] Gheție — Mareș, *Originile*, p. 440.

[112] Aici și în continuare întrebuințăm termenul *text* și pentru a desemna fragmentul și fragmentele de text selectate și publicate în crestomația de față.

Scanned with OKEN Scanner

au fost datate, să fie scrise înainte sau curînd după 1600. Din perspectivă diacronică, selecţia noastră corespunde constatărilor istoricilor literaturii vechi, unanimi în a recunoaşte că, după încetarea activităţii tipografiei braşovene (curînd după 1589), mişcarea literară a înregistrat o anumită stagnare ; un reviriment literar însemnat se va înregistra abia prin reluarea tipăririi cărţilor româneşti în 1640. Vom nota totuşi că activitatea de la mănăstirea Bistriţa, începută de Mihail Moxa în 1620 din iniţiativa episcopului Teofil al Rîmnicului, prefigurează acest reviriment.

Din punctul de vedere al domeniului culturii căruia aparţin aceste texte, 41 sînt *religioase* (33 *canonice* : de cult, de lectură bisericească, de drept ecleziastic, de exegeză şi edificare morală ; 8 *apocrife* : apocaliptice, legende hagiografice şi epistole apocrife), iar 7 sînt *laice*. Numărul mare al scrierilor religioase reţinute spre publicare, dintre care unele reprezintă versiuni ale unuia şi aceluiaşi text de bază (vezi cazul *Psaltirii*, reprezentată prin cinci versiuni, al *Apostolului* prin patru versiuni etc.), se datorează şi, totodată, corespunde ponderii pe care o deţinea în această perioadă literatura religioasă. Ambele categorii de texte (religioase şi laice) sînt ilustrate în lucrarea de faţă prin fragmente aparţinînd celor mai reprezentative monumente literare ale epocii : pe de o parte, *Tetraevanghelul* sibian, tipăriturile coresiene, versiunile rotacizante, *Palia* de la Orăştie, *Pravila* ritorului Lucaci, unele texte din *Manuscrisul popii Bratul* şi din *Codicele Sturdzan* etc., iar, pe de altă parte, *Cronograful* lui Moxa, *Alexandria*, *Floarea darurilor* (versiunea putneană), *Rujdeniţa*, *Gromovnicul* etc. Vom mai menţiona faptul că, cu excepţia unui text original (inscripţia de pe mormîntul lui Stroe Buzescu), restul textelor sînt traduceri (majoritatea) şi prelucrări.

În sfîrşit, menţionăm că prin lucrarea de faţă cîteva texte literare sînt publicate pentru prima dată în formă integrală sau fragmentară [113]. Este vorba de *Apostolul Bratul*, *Psaltirea* lui Şerban Coresi, *Începătură de nuiale* şi *Gromovnicul* [114] (ultimele două integral).

Textele neliterare pe care le-am selectat sînt în număr de 24, dintre care 2 sînt scrise în străinătate : mărturiile depuse în Polonia de boierii moldoveni în procesul lui Petru Şchipul şi, respectiv, o scrisoare adresată din Constantinopol aceluiaşi domnitor. Restul pieselor sînt scrise 6 în Ţara Românească (3 în Muntenia şi 3 în Oltenia), 8 în Moldova şi 8 în Transilvania (3 în judeţul Maramureş şi cîte un singur exemplar în judeţele Alba, Bistriţa-Năsăud, Braşov şi Sibiu ; cf. un document care nu conţine indicaţia localităţii unde a fost scris) ; de reţinut că din rîndul acestora două acte diplomatice sînt scrise în Transilvania şi, respectiv, în Moldova de persoane care activau în cancelaria domnească a lui Mihai Viteazul, deci probabil originare din Ţara Românească.

În privinţa cuprinsului, aceste texte sînt reprezentate, în cea mai mare parte, de acte cu caracter juridico-administrativ şi diplomatic (20 de piese), din rîndul cărora se detaşează scrisorile oficiale (5), mărturiile (3), actele de judecată (2) şi actele diplomatice (2) ; am mai reţinut o poruncă domnească, un act de hotărnicie, un act de danie, un act de întărire, un inventar, o înştiinţare, un testament şi un regulament al vieţii

---

[113] Observaţia noastră nu are în vedere scurtele fragmente din aceste texte publicate în diverse articole în scopul de a înlesni cercetarea unor probleme de critică textuală.

[114] Cf., totuşi, din acest text, un scurt fragment de opt rînduri tipărite, publicat de M. Gaster în crestomaţia sa (vol. I, p. 175).

monahale. În rîndul actelor particulare selectate se înscriu trei scrisori şi o însemnare notată pe coperta unui manuscris slavon.

În concluzie, considerăm că selecţia pe care am operat-o oferă o imagine de ansamblu destul de cuprinzătoare asupra activităţii literare în limba română din faza ei de debut. Ea ne permite totodată să întrezărim, prin intermediul textelor publicate, o bună parte dintre principalele particularităţi ale celor patru variante literare constituite în această epocă. În egală măsură, profilul variat şi destinaţia diferită a textelor selectate înlesnesc identificarea unor elemente caracteristice stilurilor juridico-administrativ, beletristic şi ştiinţific, ale căror structuri se vor contura mai pregnant în epocile următoare de dezvoltare a limbii române literare.

Scanned with OKEN Scanner

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

1. Textele și fragmentele publicate în lucrarea de față sînt repartizate în trei volume corespunzătoare periodizării adoptate : volumul I (1521—1639), volumul al II-lea (1640—1714) și volumul al treilea (1715—1780) ; pentru această delimitare cronologică a perioadei 1521—1780, vezi *Introducere*, p. 19.

Structurate după o concepție unitară, cele trei volume prezintă în comun următoarele secțiuni : *introducerea*, *textele propriu-zise* și *glosarul* (vezi mai sus, p. 20). Conținutul secțiunii de față (*Nota asupra ediției*) privește întreaga lucrare, prin urmare indicațiile pe care le cuprinde sînt în egală măsură valabile și pentru volumele următoare. Datele esențiale conținute în prezenta secțiune se referă la două aspecte principale : planul urmat în reproducerea textelor și normele adoptate în transcrierea acestora. Pentru alte aspecte privind principiile metodologice aplicate (caracterul textelor : literare și neliterare, dimensiunile textelor sau fragmentelor de text publicate, criteriile după care au fost selectate), cititorul se poate adresa *Introducerii*, p. 19 ; în aceeași secțiune, p. 37—39, este înfățișată selecția izvoarelor publicate în volumul de față ; datele privind selecția operată pentru perioadele 1640—1714 și 1715—1780 sînt expuse în secțiunea *Introducere* din volumele al II-lea și, respectiv, al III-lea.

2. Textele și fragmentele de text selectate au fost publicate în ordine strict cronologică după următorul plan : numărul de ordine, titlul, localitatea și data, rubrica cu informații istorico-literare, textul propriu-zis și rubrica cu informații bibliografice. În legătură cu aceste elemente componente se impun cîteva precizări.

Numărul de ordine, exprimat prin cifre arabe, indică succesiunea textelor în ordine cronologică : 1—72 (volumul I).

Titlul a fost notat sub numărul de ordine, iar alegerea sa a depins de situațiile cu care am fost confruntați. Cînd textul are titlu, acesta a fost de regulă reprodus : *Începătură de nuiale*, *Întrebare creștinească*, *Tîlcul evangheliilor* etc. În situațiile cînd titlurile erau prea lungi sau reproduse în slavonă, am preferat să adoptăm titlurile sub care textele respective sînt cunoscute în literatura de specialitate : *Apocalipsul Maicii Domnului* (pentru versiunea din *Codicele Sturdzan*, intitulată *Cuvîntu de îmblare pre la munci. Sfînta Maria vrea să vadză cum se muncescu rodul creștinescu. Oče bĩsvi*), *Moartea lui Avraam* (pentru versiunea din același codice, intitulată *Sloro o žitii i o sŭmrti Avraamově, kako priide arhgglŭ vŭzęti dšo ego* „Cuvînt despre viața și moartea lui Avraam, cum a venit arhanghelul să ia sufletul lui") etc. La fel am procedat în cazul textelor care ne-au parvenit fără titluri : *Codicele Voronețean*, *Rețete medicale*, *Tabel cronologic*

etc. Pentru creațiile străine sau românești ai căror autori sînt cunoscuți, s-a notat întotdeauna numele autorului, urmat de titlul lucrării respective : Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei*, Ioan Kemény, *Retragerea oastei lui Gheorghe Rákoczi din Polonia*, Agapie Landos, *Mîntuirea păcătoșilor* etc. În sfîrșit, pentru textele neliterare, titlul a fost stabilit în funcție de conținutul textului respectiv : *Act de danie*, *Carte de judecată*, *Însemnare*, *Mărturie*, *Poruncă*, *Scrisoare* etc.

Indicațiile referitoare la locul și data scrierii textului sînt notate sub titlu. Cînd localitatea unde s-a executat scrierea (tipărirea) nu este menționată în text, ea a fost reconstituită pe baza rezultatelor la care au condus investigațiile noastre de localizare sau cele întreprinse de diverși cercetători ; în cele mai multe dintre situațiile cu care am fost confruntați nu am putut reconstitui decît regiunea în care textul respectiv a fost copiat sau tipărit. Și într-un caz, și într-altul, localitatea sau regiunea reconstituită a fost precedată de asterisc. De exemplu : *Cîmpulung, j. Argeș (pentru *Scrisoarea lui Neacșu*), *Moldova (pentru *Catastiful* întocmit la 20 februarie 1591).

Indicația cronologică cuprinde ziua, luna și anul scrierii (tipăririi) textului. Primele două elemente (ziua și luna) sînt consemnate numai în măsura în care sînt menționate în texte. Datele fiind consemnate de cele mai multe ori în anii de la facerea lumii, s-au scăzut 5508 sau 5509 din cifra văleatului (5508 pentru intervalul 1 ianuarie — 31 august, respectiv 5509 pentru intervalul 1 septembrie — 31 decembrie). Cînd textul nu specifică luna scrierii, data s-a stabilit scăzîndu-se succesiv 5508 și 5509 ; de exemplu, pentru anul 7079 dintr-o însemnare pe o carte slavonă s-a notat data 1570—1571. Ori de cîte ori data unui text a fost stabilită prin conjectură, ea a fost notată între paranteze drepte ; cînd reconstituirea a fost mai puțin sigură, data a fost precedată de c. (= circa) ; pentru indicarea scrierii textului înaintea sau în urma unei anumite date, aceasta este precedată de a. (=ante) și, respectiv, de p (=post). Ținem să precizăm că în majoritatea situațiilor datele corespund anilor (perioadelor) în care au fost scrise (tipărite) textele reproduse în ediția noastră. Sînt însă și unele excepții reprezentate de scrieri originale sau traduceri păstrate numai în copii tîrzii, dar cărora li se cunosc (sau li s-au putut stabili) datele elaborării. Pentru această categorie de izvoare, data notată de noi indică anul elaborării sau perioada în care a fost elaborată scrierea respectivă, iar în cadrul rubricii cu informații istorico-literare am consemnat data copiei din care am extras textul (fragmentul de text) reprodus în lucrarea de față ; de exemplu, pentru *Varlaam* și *Ioasaf*, deși am apelat la o copie din anul 1673, s-a indicat în dată anul traducerii efectuate de Udriște Năsturel : 1648—1649.

Rubrica cu informații istorico-literare prezintă într-o formă succintă datele esențiale privind „destinul" fiecărei scrieri în cadrul literaturii române : 1) specia literară căreia îi aparține, 2) originalul străin după care a fost tradusă, 3) autorul și data traducerii, respectiv elaborării (cazul scrierilor originale), 4) numele copistului, data și locul executării copiei (tipăririi), 5) indicarea variantei regionale pe care o ilustrează textul reprodus, 6) manuscrisul sau tipăritura după care s-a executat transcrierea, 7) indicarea modalității de reproducere a textului (integrală sau fragmentară). Pentru textele neliterare (documente de tot felul, scrisori, însemnări), această rubrică consemnează informații privind numele persoanei de la

care emană textul, obiectul textului, varianta dialectală în care a fost scris și cota textului.

Textul propriu-zis se reproduce întotdeauna în transcrierea noastră, întemeiată pe consultarea originalelor (majoritatea situațiilor), a facsimilelor executate după originale și, într-un singur caz, a unei reproduceri cu litere chirilice publicate de B. P. Hasdeu (*Însemnare*, Galați, 1570—1571). Atît pentru textele scrise cu litere chirilice, cît și pentru cele scrise cu litere latine, am apelat la metoda transcrierii interpretative. Pentru principiile și normele tehnice aflate la baza transcrierii și a alcătuirii aparatului critic, vezi mai jos.

Rubrica cu informații bibliografice urmează reproducerii textului și conține două secțiuni distincte : *ediții* și *bibliografie*. În prima secțiune sînt consemnate edițiile pe care le-a cunoscut textul, iar în a doua secțiune sînt înregistrate studiile, articolele, uneori și recenziile, care au pus în circulație informații noi sau au avansat ipoteze noi în legătură cu problemele ridicate de exegeza textului respectiv. Propunîndu-și să reunească toate lucrările care au contribuit într-un fel sau altul la o mai bună cunoaștere din punct de vedere literar și lingvistic a textelor incluse în lucrarea de față, această secțiune reprezintă, sperăm, mai mult decît o bibliografie selectivă.

În sfîrșit, reamintim, ceea ce am spus și în *Introducere*, că normele privind alcătuirea *Glosarului* sînt cuprinse în *nota* de la p. 211.

3. Cele două categorii de texte (cu litere chirilice și, respectiv, cu litere latine) sînt reproduse în transcriere interpretativă, adică într-o transcriere întemeiată pe o interpretare prealabilă a sistemului grafic întrebuințat. Interpretarea grafiei s-a făcut la nivelul fiecărui text în parte, ferindu-ne să extindem rezultatele astfel obținute și asupra altor texte. Pentru acele dintre texte, puțin numeroase, care au beneficiat de cercetări speciale ale grafiei lor (*Cartea de cîntece*, *Codicele Voronețean*, *Învățături preste toate zilele*, *Liturghierul* lui Coresi, *Pravila* lui Coresi, *Răspuns împotriva catehismului calvinesc* etc.), sarcina noastră a fost mult ușurată, chiar dacă rezultatele acestor investigații nu au fost preluate întotdeauna în totalitatea lor. Pentru restul textelor (marea majoritate), care nu beneficiază de asemenea cercetări, am fost nevoiți să stabilim valoarea semnelor întrebuințate în scrierea lor întemeindu-ne pe propriile noastre observații asupra grafiei. De regulă, investigațiile pe care le-am întreprins au cuprins în cîmpul lor numai particularitățile grafice existente în fragmentul sau fragmentele selectate de noi dintr-un anumit text. În această situație, observațiile desprinse din parcurgerea unui eșantion de întindere redusă (corespunzătoare la aproximativ 5, 6 pagini dactilografiate) au fără îndoială un caracter relativ ; o examinare exhaustivă a grafiei textului respectiv, operație pe care timpul afectat realizării acestei lucrări nu ne-a permis să o întreprindem, poate conduce uneori la stabilirea unor soluții de interpretare diferite de cele adoptate de noi. Interpretările noastre prezintă un coeficient de siguranță mai ridicat în cazul textelor ale căror dimensiuni ne-au permis să le reproducem în întregime (cele mai multe dintre ele texte neliterare), soluțiile de transcriere adoptate fiind întemeiate pe o examinare integrală a grafiei.

Transcrierea noastră urmărește să stabilească *limba textului*, iar nu *limba* (*pronunțarea*) *autorului*. Precizarea este importantă, întrucît definește poziția noastră în legătură cu rostul transcrierii interpretative și cu modalitățile ei de concretizare.

Scanned with OKEN Scanner

Textele care ilustrează în lucrarea de față perioada 1521—1780, atît cele scrise cu alfabet chirilic, cît și cele scrise cu alfabet latin, se caracterizează printr-o grafie neuniformă; în proporții diferite, fiecare text prezintă inconsecvențe (alternanțe) grafice. În textele literare (care sînt în majoritatea lor copii [1]), aceste alternanțe se pot explica, de la caz la caz, prin amestec de graiuri, respectiv de sisteme grafice, sau prin interferență între tradiția (norma) literară și realitatea fonetică. Chiar în textele care nu aparțin acestei categorii (cele neliterare) sînt vizibile grafii oscilante, reflectînd stadii diferite de evoluție fonetică, ceea ce denotă că scribii lor erau tributari unei tradiții grafice pe care nu o aplicau întotdeauna în mod consecvent. Avînd în vedere aceste realități, în interpretarea grafiei fiecărui text, ne-am ferit de orice tentativă de uniformizare, menținînd, în schimb, toate grafiile cărora le corespund sau le-au putut corespunde cîndva rostiri ale limbii române. Așa se explică de ce grafiile cu ѣ și ѧ, pentru a reda sunetul corespunzător lui *e* din cuvinte de tipul *lege*, au fost redate prin *ea*, chiar atunci cînd am avut convingerea că scribul textului respectiv cunoștea rostirea fără diftong. De asemenea, în textele care prezintă grafii insolite datorate intervenției în procesul de traducere, copiere sau tipărire a unor persoane de origine străină, am căutat să înlăturăm particularitățile pur grafice, reținînd, în schimb, grafiile reflectînd modul particular de a rosti românește al acestor străini [2]. În consecință, grafiile emendate sînt cele care nu au avut niciodată un suport fonetic real.

O prezentare a rezultatelor cu care s-a încheiat cercetarea grafiei fiecărui text în parte nu își are locul și nici nu își justifică prezența aici. De asemenea, nu vedem utilitatea prezentării unui tablou de corespondențe între literele chirilice (respectiv latine) ale textelor și literele latine alese să le reproducă, de vreme ce, nu o dată, o literă chirilică sau o literă latină are în același text sau în texte diferite două sau mai multe valori fonetice. Considerăm însă necesar să ne precizăm poziția în legătură cu principalele soluții de interpretare adoptate, referindu-ne, totodată, și la unele grafii care ridică probleme de interpretare.

Pentru început observațiile noastre vizează *textele scrise cu alfabet chirilic.*

ꙗ la inițială de silabă a fost reprodus prin *ia*, grafiile de tipul ꙗдь, чеꙗ, невоꙗ fiind transcrise *iad*, *ceia*, *nevoia*. În grafiile ꙗ ѧоꙗ, ꙗ ноꙗ s-a notat elementul semivocalic: *a doua*, *a noua*.

є(ѥ) la inițială de cuvînt și de silabă (în poziție medială și finală) a fost reprodus prin *ie*: єрпатѣ = *iertat*, невоє = *nevoie*. Excepție fac, pe de o parte, grafiile єѕ, єлѣ, ен, есте, єрѧмѣ, єрѧци etc., iar, pe de altă parte, grafiile єгипетъ, єѳменѣ, єнаїѧ, епископъ, еменїа, евгаїа, евтимїе etc. (notînd, în general, nume proprii de origine grecească preluate prin filieră slavonă). Pentru ambele categorii de exemple, є(ѥ) a fost echivalat prin *e*, conform ortografiei actuale.

Literele о și ѡ, corespunzînd diftongului [o̯a] din limba literară actuală, în grafii de tipul моѱте, оменн, поѱтъ, care se recoltează din texte provenind din toate provinciile românești, au fost reproduse prin *oa* și

[1] În această categorie intră și textele tipărite.

[2] Vezi, pe larg, Ion Gheție, Al. Mareș, *Introducere în filologia românească. Probleme. Metode. Interpretări*, București, 1974, p. 170—177.

transcrise *moarte*, *oameni*, *poartă* [3]. ѻ, ѡ, corespunzînd segmentului [ŭă] ([ŭo]) din graiurile actuale în cuvinte de tipul *două*, *nouă*, *steauă*, *ziuă*, au fost reproduse prin *uo* : ѧѻѻ = *douo*, ѧѻѧѡ = *doauo*, ннѻѻ = *nouo*, сткѡ = = *steauo*, зїѻ = *ziuo*. Grafiile ѧѻѻа, сткоа, зноа au fost transcrise *dooa*, *steaoa*, *zioa*, deşi pot acoperi şi pronunţiile *doua*, *steaua*, *ziua*. Grafia ѧѕѡмѣ (ind. pr. 1 pl.) a fost transcrisă *luom*, fără notarea posibilului element semivocalic.

Notarea lui ѕ la finala cuvîntului după o consoană simplă (прєѕтѕ) sau după un grup consonantic (сокотиндѕ), în exemple în care în limba actuală [u] final a dispărut, a fost menţinută, şi, în consecinţă, grafiile respective au fost transcrise *preutu*, *socotindu*. Grafiile cu ѕ (оу) în loc de ѻ, în exemple de tipul мѕдрпє, тоуднтъ, кенеѕдсе, nu au fost emendate, întrucît corespund unor rostiri posibile; s-au transcris prin urmare *muarte*, *tuată*, *venenuase*.

În cuvintele de tipul *lege* (ortografiat лѣцє, лѧцє), ѣ (ѧ) a fost redat prin *ea* (conform celor spuse mai sus, p. 44), chiar dacă, în exemple de acest fel, unii scribi rosteau [e] sau [ę]. Scrierea lui ѣ în loc de ꙗ, ѧ la iniţială de silabă, consemnată de puţine exemple (ѣстє, дчєѣ, чѩѣ — ultimele două m. pl.), a fost emendată tacit, grafiile respective fiind transcrise *iaste*, *aceia*, *ceia*. Grafiile дчєцѣ, чєцѣ (m. pl.), extrem de numeroase, au fost transcrise *aceştea* şi, respectiv, *ceştea*, considerînd că pot acoperi rostiri reale [4].

Slovele ꙗ şi ѧ au fost notate prin *ia* la început de cuvînt sau de silabă, în poziţie medială (ꙗстє, ѧстє = *iaste*; нєвоѧцє = *nevoiaşte*; трєвѕѧцє = *trebuiaşte*), şi prin *ea* după consoană. Tot prin *ea* au fost echivalate slovele ꙗ şi ѧ în grafiile care corespund formelor pronumelui personal fem. 3 sg. şi 3 pl. nom.-ac. (ꙗ, ѧ = *ea*; ꙗлє, ѧлє = *eale*) şi formelor pronumelui şi adjectivului demonstrativ fem. nom.-ac. sg. (дчѣꙗ, дчѣѧ = *aceaea*; чѣꙗ, чѣѧ = *ceaea*). Grafiile în care ꙗ s-a scris după consoană în cuvinte de tipul пѧмѣ, вєкꙗскѫ, вєгꙗтѫ au fost transcrise potrivit normelor ortografice actuale: *ne-am*, *vechească*, *vegheată*. Nu ne-am conformat normelor ortografice în vigoare în cazul grafiilor de tipul ѧпропїѧръ, мѧрїѧ, мїѧрє, пѧтрїѧрхѕлѣ etc., transcrise *apropiiară*, *Mariia*, *miiare*, *patriiarhul*; cf. şi grafiile corespunzînd formelor de imperfect ale verbelor de conjugarea a IV-a: ѣшїѧ, ѳѕчїѧ, мѕрїѧ etc., transcrise *ieşiia*, *fugiia*, *muriia*.

O problemă extrem de dificilă o constituie interpretarea lui ъ şi ѫ pentru notarea în poziţie medială a vocalelor [ă] şi [î] (cu aceeaşi funcţie se întrebuinţează mai rar ь şi, în mod excepţional, ѧ). Pe plan grafemic o distincţie în notarea celor două vocale este vizibilă abia din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, cînd se foloseşte din ce în ce mai des ъ pentru [ă] şi ѫ pentru [î]; în unul şi acelaşi text apar însă şi notaţii care contravin acestei norme ortografice pe cale de constituire. În aceste împrejurări, am fost nevoiţi ca în transcrierea grafiilor de tipul лъса, лѫса, лѣса, лѧса, respectiv мънарѕ, мѫнарѕ, мѣнарѕ, мѧнарѕ să echivalăm slovele ъ, ѫ, ѣ şi ѧ prin *ă* şi *î*, orientîndu-ne după pronunţarea literară actuală. Aceeaşi normă am urmat-o şi pentru grafiile de tipul кълкъи, ѧнтъи,

---

[3] În exemplele de acest fel, interpretarea lui ѻ (ѡ) ca redînd fonetismul [ǫ], posibilă în esenţă pentru textele scrise în Transilvania, este totuşi ipotetică, atita timp cît nu putem stabili vechimea evoluţiei lui [ǫa] la [ǫ]; vezi Ion Gheţie, Alexandru Mareş, *Graiurile dacoromâne în secolului al XVI-lea*, Bucureşti, 1974, p. 154—155.

[4] Densusianu, HLR, II, p. 187.

пѫнъ (пѫнъ), пѫрѫѕ, тѫлѧдр (din textele nordice), transcrise *călcîi, întîi, pînă, pîrîu, tîlhar*, deşi grafiile respective ar putea să acopere şi pronunţările *călcăi, întăi, pănă, părău, tălhar*. În exemple de tipul дрѣме, боүнъ (m. sg.), ерътарѣ, локъ, notaţiile cu ъ şi ѣ la finala silabei după consoană (în corpul sau la sfîrşitul cuvîntului) au valoare zero; exemplele s-au transcris *arme, bun, iertarea, loc*. În grafii cum ar fi вани (pl.), кѫчѣ, одмєни, wцѣ, ѣ a fost echivalat prin *i*, transcriindu-se *bani, căci, oameni, oşti*. După consoanele *ş* şi *ţ*, la finala cuvîntului (ачелашь, пощь), ь poate avea, de la caz la caz, valoarea [i] sau valoarea zero; în prima situaţie grafiile s-au transcris *acelaşi, toţi*, în a doua situaţie am adoptat transcrierile *acelaş, toţ*, considerînd că avem a face cu o rostire dură a consoanelor finale (alegerea soluţiei de transcriere a fost determinată de examinarea grafiei fiecărui text în parte). În доаж (дож), ноаж (нож), ж corespunde lui [uă], deci grafiile respective au fost transcrise *doauă* (*două*), *noauă* (*nouă*).

Literele ъı şi ı au fost echivalate prin *ţ* (аплы = *apostoli*, кыпѣ = = *chip*, аѕмынека = *dumineca*) şi prin *î* (цѣрыи. цѣрѣыи = *ţărîi*). Pentru grafiile de tipul сънгѕрѣ, цынѕтѣ, susceptibile de o dublă interpretare (*sîngur, ţînut*, respectiv *singur, ţinut*), soluţia de transcriere a fost desprinsă din examinarea grafiei textului respectiv.

Interpretarea lui ѧ diferă în funcţie de poziţia pe care o are în cuvînt. La iniţială, valorile curente ale lui ѧ sînt [î] (ѧнтъи = *întîi*), [î] + [n] (ѧсъ = *însă*) şi [î] + [m] (ѧпѣратѣ = *împărat*). În corpul cuvîntului, ѧ are valoarea [n] (дєѧтъи = *dentîi*) şi extrem de rar notează pe [ă] (вѧѕѕ = = *văzut*) şi [î] (мѧнтѕи = *mîntui*). În exemple de tipul ѕє цї̆ѧє, споўѧи, ѧ notează pe [ń], deci a fost echivalat în transcriere prin *ni* sau *n*: *se ţinie, spuni*. La finala cuvîntului, ѧ notează pe [n] (дѧ = *din*), iar uneori corespunde diftongului [uă] (доѧ = *doauă*, ноѧ = *noauă*, echivalente din punct de vedere fonetic cu grafiile доаж, ноаж). Grafiile de tipul дєѧнаинтє, ѧнаинтє, care atestă rostirea cu doi [n], au fost transcrise conform ortografiei actuale: *denainte, înainte*. Grafiile de tipul ѧблаж, ѧпѣратє, ѧпрєѕнаж, care înregistrează scrierea lui н în loc de м, înaintea labialelor [b] şi [p], au fost transcrise *îmblă, împărate, împreună*; în aceste exemple am considerat că avem a face cu simple grafii influenţate de scrierea lui ѧ în cuvinte ca ѧфѣшѕра, ѧмѕлци, ѧвѣца etc.; cf. şi grafiile аєѧ, пєѧпрѕ, съѧпѕ (transcrise *den, pentru, sîntu*), care dovedesc cît de puternică devenise această deprindere grafică.

ѕ a fost transcris т în мадєи (= *Matei*), ѳєwфилъ (= *Teofil*) etc. şi ѳ în єѳинь (= *ieftin*), пощъ (= *poftă*) etc.

ѻ, ҁ şi рр, notînd un [r] „lung", în exemple cum ar fi аѻѧпъ, ррѣ, ҁєсиѕиєѕ etc., au fost echivalate în transcriere prin *rr*: *arrată, rrea, rrespunsu*; notaţiile apar de regulă la iniţiala cuvîntului şi în poziţie medială, la iniţiala sau finala silabei (амъѻиѻъ, мъѻтиѻна). Grafiile de tipul лоѻь, онлоѻь, pe de o parte, şi ѧѻачилорь, пѻоѻочирѣ, pe de altă parte, provenind din *Psaltirea Scheiană*, au fost transcrise *lor, oilor*, respectiv *dracilor, prorrocirea*; după cum se vede, notarea lui [r̄] a fost emendată în poziţie medială, după consoană, şi în poziţie finală, unde prezenţa lui nu se justifică (scrierea lui ѻ în aceste poziţii se datorează copistului care, necunos-

cind valoarea acestei litere, a notat-o adeseori fără nici o raţiune în locul lui ρ)[5].

гх notează pe *h* în grafii de tipul гхотар, пъгхар etc., care se recoltează din texte moldoveneşti (în special din cele aparţinînd lui Dosoftei); grafiile s-au transcris *hotar*, *păhar*.

Secvenţele ρъ (ρь) şi лъ (ль) au fost echivalate prin *ăr* (*îr*), *ăl* (*îl*), distincţia făcîndu-se după situaţia din limba literară contemporană, în exemple de tipul бръбатул, кълка, сфръшить, търгь, вълкул, transcrise *bărbatul*, *călca*, *sfîrşit*, *tîrg*, *Vîlcul*.

Iericul şi paiericul au fost echivalate prin *i* în exemple ca бътржн' (m. pl.) = *bătrîni*, оамен' = *oameni*, щерџ' = *ştergi* şi prin *ă*, respectiv *î* în бр'батъ = *bărbat*, дмнез'ълуи = *Dumnedzăului*, тл'кул = *tîlcul*. La finala cuvîntului, după *ş* şi *ţ*, notarea iericului este susceptibilă de o dublă interpretare : *i* sau zero ; în exemple de tipul фиц', сънътош', distincţia dintre cele două valori ale iericului, deci între cele două transcrieri (*fiţi*, *sănătoşi*, respectiv *fiţ*, *sănătoş*), s-a realizat ca şi în cazul grafiilor care prezintă în această poziţie ь.

Reduplicarea consoanelor în cuvinte influenţate de grafia cuvintelor corespunzătoare din originalele străine urmate de traducerile româneşti nu a fost menţinută ; grafiile de tipul аннеи, евва, филиппь, іwаннь, манна, маⷡтдеи, сава, сумма, reproducînd în general nume proprii, au fost transcrise *Anei*, *Eva*, *Filip*, *Ioan*, *mana*, *Matei*, *Sava*, *suma* (emendarea lor s-a făcut în mod tacit). Au fost, de asemenea, emendate grafiile în care apar reduplicări ale slovelor corespunzătoare vocalelor : маree (= = *mare*), џероасъ (= *geroasă*), скааунул (= *scaunul*), тоото (= *totu*) etc. Întrucît s-a afirmat că aceste grafii ar nota pronunţarea cantitativă a vocalelor respective, ele au fost înregistrate în aparatul critic.

Grafiile prezentînd omisiuni de litere explicabile prin prescurtare sau suprascriere s-au întregit tacit. Au fost totuşi menţionate în aparatul critic abrevierile unor cuvinte care pot primi două interpretări, de tipul лоⷢ (= *logofăt* sau *logofet*), дмнзъу (= *Dumnădzău* sau *Dumnedzău*) etc.

De regulă, slovele suprascrise au fost coborîte în rînd fără a fi menţionate. Excepţie fac grafiile de tipul адеⷬвъ, скриⷲ, тоⷰ, care, conform regulilor ortografice slavone, pot reproduce la fel de bine rostirile *adevăr* sau *adevăru*, *scriş* sau *scrişi*, *toţ* sau *toţi*. În asemenea situaţii, slovele finale suprascrise au fost coborîte în rînd şi culese cu caractere cursive ; la fel s-a procedat şi în cazul grafiilor de tipul іаⷬ, пⷩъ. Pentru grafiile de tipul деⷱ, неⷱ, сⷭъ, care se pretează, de asemenea, la două interpretări (*dece* sau *deci*, *nece* sau *neci*, *să să* sau *să se*), în transcriere s-a adoptat prima lecţiune dintre cele menţionate, consemnîndu-se în aparatul critic a doua lecţiune posibilă. Am adoptat totuşi o poziţie diferită faţă de aceste grafii în măsura în care examenul grafiei unor texte ne-a oferit posibilitatea alegerii unei singure soluţii de interpretare. De exemplu, grafiile de tipul адеⷬкъ, скриⷲ, іⷬа, неⷱ

[5] Candrea, PS, I, p. XLII – XLIII.

etc., dintr-un text în care alternează numai cu grafii ca адевърь, скриши, ıарь, нечи, au fost transcrise *adevăr, scrisi, iară, neci*, fără a mai fi menționate în aparatul critic.

Menționăm că grafiile de tipul прінсȣль, спрєнсь, спрінши etc. au fost transcrise *pri-nsul, spre-ns, spri-nși*. Pentru grafiile de tipul кȣнȣсь, кȣнȣса, care reproduc probabil forme pietrificate, am adoptat transcrierile *cu-nus, cu-nusa*.

Reamintim ceea ce am spus mai sus, p. 44, că în transcriere au fost menținute grafiile care reflectă rostiri neromânești din textele copiate (tipărite) de străini, cum ar fi, de pildă, *caruia, dosadiră, statură* (în loc de *căruia, dosădiră, stătură*), *dupo, vo* (în loc de *după, vă*), *forte, sore* (în loc de *foarte, soare*), *spundzură* (în loc de *spîndzură*) etc., toate din *Tetraevanghelul* de la Sibiu, *către, doare, făre, gheta* (în loc de *cătră, doară, fără, găta*), *îngerescu, preimescă* (în loc de *îngerească, preimească*), *rrozboiu* (în loc de *rrăzboiu*), *broște, întorrce-se* (în loc de *broaște, întoarrce-se*), *greșeascu, lucuiaște* (în loc de *greșească, lăcuiaște*) etc., toate din *Psaltirea Scheiană* (partea transcrisă de copistul C în clasificarea lui I.-A. Candrea), *adepară* (în loc de *adăpară*), *atiția* (în loc de *atîția*), *saile* (în loc de *sale*), *pogîne, pomînt* (în loc de *păgîne, pămînt*) etc., din *Legenda Duminicii* (versiunea copiată în *Manuscrisul de la Ieud*).

Semnele diacritice (titla, spiritele, isonul, iericul, paiericul, trema, accentele etc.) și semnele de punctuație nu s-au reprodus. Slovele cu valoare cifrică au fost reproduse prin cifre arabe.

Cuvintele și contextele slave au fost culese cu litere cursive în transliterație. Normele de echivalare a literelor chirilice prin litere latine sînt cele în general bine cunoscute :

а = *a*	о = *o*	ъ = *ŭ*
б = *b*	п = *p*	ъі,ы = *y*
в = *v*	р = *r*	ь = *ĭ*
г = *g*	с = *s*	ѣ = *ě*
д = *d*	т,т = *t*	ю = *ju*
є = *e*	ȣ,оу = *u*	ꙗ = *ja*
ж = *ž*	ф = *f*	ѥ = *je*
ѕ = *dz*	х = *h*	ѧ = *ę*
з = *z*	ѳ = *th*	ѫ = *ǫ*
и,ї = *i*	ѡ = *o*	ѩ = *ję*
к = *k*	щ = *št*	ѭ = *jǫ*
л = *l*	ц = *c*	ѯ = *ks*
м = *m*	ч = *č*	ѱ = *ps*
н = *n*	ш = *š*	ѵ = *i* [6]

Textele scrise cu alfabet latin urmează în majoritatea situațiilor regulile ortografiei maghiare ; numai versiunea *Tatălui nostru* (Cracovia, 1594) este scrisă cu ortografie polonă. Nici unul dintre cele două sisteme ortografice nu este adecvat pentru redarea în mod corespunzător a unor sunete specifice limbii române (avem în vedere în special vocalele centrale [ă] și [î] și diftongii [ẹa] și [ọa]). Diversitatea modalităților de notare a unui sunet în unul și același text face dificilă interpretarea grafiei, ceea

6 Titla și iericul au fost menținute în transliterație, iericul fiind redat prin apostrof ; de exemplu, в'дни s-a transliterat *v'dñi*.

ce explică și reținerea editorilor unor asemenea texte de a le transpune în ortografia actuală [7].

Prezentăm în continuare soluțiile adoptate în cazul grafiilor care ridică probleme de interpretare.

a în grafiile de tipul *iartaczune*, *mulcya*, *szkria* (provenind din texte bănățene), în care poate nota pe [ie̯] sau [ĕ], a fost redat prin *e*, pentru a se evita recurgerea la un semn diacritic (*ĕ*) sau redarea prin *ă* (soluție ortografică neobișnuită pentru cititorul de astăzi); grafiile s-au transcris: *iertăciune*, *mulție*, *scrie*. *a* a fost redat prin *ea*, iar nu prin *a*, în grafiile de tipul *szara* (= *seara*) și *tokmala* (= *tocmeala*).

Întrucît majoritatea textelor nu apelează la semne distincte pentru notarea lui [ă] și a lui [i], în interpretarea grafiilor de tipul *kend*, *kentek*, *enperecya*, *emblat*, *lenge*, *szent* ne-am orientat după pronunțarea literară actuală; grafiile s-au transcris: *cînd*, *cîntec*, *împărăția*, *îmblat*, *lîngă*, *sînt*.

Grafiile de tipul *lege*, *putere*, ca și cele de tipul *carte* (artic.), *me*, *se* (provenind deopotrivă din texte bănățene și ardelenești), în care *e* poate avea valoarea [ę], au fost transcrise *lege*, *putere*, respectiv *carte*, *me*, *se*.

e în grafiile de tipul *noe*, *uoe* a fost reprodus prin *uă*: *noauă*, *voauă*.

i a fost redat prin *ii* (*i* plenison) în formele articulate de felul *kari* (= *carii*), *lumi* (= *lumii*), *miréni* (= *mirenii*) etc. La fel am procedat și în cazul grafiilor de tipul *creszucy*, *fecy* (ambele articulate), în care *y* a fost redat prin *ii*: *credzuții*, *feții*.

Grafiile de tipul *domne*, *flore*, *morte*, provenind din textele bănățene, au fost transcrise *doamne*, *floare*, *moarte*; în aceste grafii *o* redă diftongul [o̯a], iar nu pe [o̧].

n în grafii cum ar fi *enbuna*, *inperecia*, *te uey skinba* a fost redat prin *m*: *îmbuna*, *împărăția*, *te vei schimba*.

Grafiile de tipul *astedz*, *atuncs*, *dereptz*, *deskomparas*, *destoinics*, *maniam*, *um jeszte* au fost transcrise *astăzi*, *atunci*, *derepți*, *descumpărași*, *destoinici*, *mînia-mi*, *îmi este*. Nenotarea lui pseudo -[i] final în asemenea grafii, prezente în majoritatea textelor, pare să reflecte mai curînd o insuficiență a ortografiei maghiare decît o realitate fonetică (rostirea dură a consoanelor finale) [8].

Grupul *nn*, care redă un [n] „lung", în *ennaltzem*, *ennaynte* a fost redat prin *n*, conform ortografiei în vigoare: *înălțăm*, *înainte*.

Conform ortografiei actuale, *ia* (pron. pers. fem. 3 sg.) a fost transcris *ea*, iar grafiile *iele*, *ielw*, *iera*, *iesti*, *ies(z)te* (*jeszte*), *iew* (*jeu*) etc. au fost transcrise *ele*, *elu*, *era*, *ești*, *este*, *eu*.

Cuvintele reunite prin contrageri grafice, cum ar fi *Ferecsituy*, *mam*, *mnyárunke*, *multeori*, *preia*, au fost despărțite conform ortografiei actuale: *Ferecitu-i*, *m-am*, *mni-aruncă*, *multe ori*, *pre ea*.

În cazul *Epigramelor* alcătuite de Franck von Franckenstein (1679), am menținut grafiile care redau pronunțarea săsească a autorului pentru unele cuvinte românești: *fore* („fără") a fost transcris *fore*, iar *nâire* („n-are") a fost transcris *n-aire* (păstrînd diftongarea lui *a* în *ai*, caracteristică pronunțării săsești). Alte grafii, cum ar fi *gindi*, *fere*, *kend*, *mune*, *nerokul*, *plindse*, *puinye*, care în sistemul grafic respectiv pot acoperi și pronunții românești, au fost transcrise *gîndi*, *fără*, *cînd*, *mînă*, *nă-*

[7] Cu rare excepții (vezi excelenta ediție a *Cărții de cîntece* datorată lui Ion Gheție, în *Texte sec. XVI*, p. 259—364), aceștia s-au mulțumit să reproducă cu exactitate litera textului.

[8] Cf. și Ion Gheție, în *Texte sec. XVI*, p. 294, 334.

rocul, plînge, pîine. Nu excludem posibilitatea ca unele dintre aceste grafii să acopere felul particular în care autorul rostea vocalele centrale [ă] şi [î], pe prima apropiind-o de [e], iar pe a doua de [i], [e] şi [u].

Pentru ambele categorii de texte (cu litere chirilice, respectiv cu litere latine), punctuaţia a fost restabilită de noi. Cuvintele notate marginal, cuprinzînd indicaţii de capitole, zaceale, glose etc., au fost menţionate în transcriere pe aceleaşi poziţii pe care le au şi în original. Colontitlurile şi semnele de final nu s-au reprodus. Semnul invocaţiei simbolice care precedă unele alineate din textele neliterare (de regulă primul alineat) a fost notat în transcriere printr-o cruce. În reproducerea textului, am notat printr-o bară (/) sfîrşitul fiecărei file recto, iar prin două bare (//) sfîrşitul fiecărei file verso. Numărul filelor (recto sau verso) a fost notat marginal. Tot marginal s-a notat numărul paginii în cazul textelor care beneficiază numai de o numerotare a paginilor. Sînt lipsite de indicarea filei sau paginii textele scrise integral pe faţa unei file volante (cazul unor documente sau scrisori) sau pe suprafaţa unor pietre (inscripţia de pe mormîntul lui Stroe Buzescu). Omisiunile de litere sau cuvinte, datorate scribului sau tipografului, au fost marcate între paranteze unghiulare (⟨ ⟩); cînd nu am putut reconstitui omisiunea, aceasta a fost semnalată prin trei puncte încadrate între paranteze unghiulare (⟨ . . . ⟩). Literele sau cuvintele aflate în porţiunile deteriorate ale textului, a căror lecţiune a fost reconstituită, s-au reprodus între paranteze drepte ([ ]); cînd reconstituirea nu a fost posibilă, am notat absenţa cuvîntului sau a cuvintelor respective prin trei puncte încadrate între paranteze drepte ([. . .]). Lecţiunile nesigure sînt urmate de semnul interogativ încadrat între paranteze rotunde : (?). Întreruperea textului la care am recurs în diverse situaţii a fost notată în transcriere prin trei puncte între paranteze rotunde : (. . .). Trimiterile de la reproducerea textului la aparatul critic s-au efectuat prin cifre.

Aparatul critic înregistrează următoarele categorii distincte de fapte :

1) Greşelile de scriere şi tipărire.

2) O serie de grafii (de tipul кдарте, омени, прилисѣлъ, вожь etc.), care, deşi se pot explica prin deprinderi grafice lipsite de un suport fonetic real, primesc din partea unor editori interpretări diferite de cele adoptate în lucrarea de faţă. Nu au fost menţionate, în schimb, grafiile care atestă scrierea lui *i* latin pentru [i] plenison (*lumi*), scrierea lui $\overset{\sim}{\text{н}}$ în loc de $\overset{\sim}{\text{м}}$ ($\overset{\sim}{\text{н}}$пъра), întrebuinţarea paiericului şi a iericului cu valorile *ă*, *i* sau *î* (бр'бать, одмен', тл'кѣль), reduplicarea consoanelor (*ennaltzem*, маина) etc.

3) Corectările datorate copiştilor, numai în măsura în care au dus la modificarea unei forme dialectale sau gramaticale într-o formă dialectală sau gramaticală diferită ; de exemplu : мъни corectat în мъни, къмтъ corectat în къмта.

4) Alte lecţiuni posibile.

5) Greşelile de traducere, în măsura în care au putut fi depistate.

6) Traducerea cuvintelor sau contextelor scrise în limbi străine în cadrul textului reprodus. Menţionăm siglele întrebuinţate în acest scop : gr. = grec, it. = italian, lat. = latin, magh. = maghiar, rus. = rusesc, sl. = = slavon, trad. = traducere.

Scanned with OKEN Scanner

TEXTE
(1521 — 1639)

1

SCRISOAREA LUI NEACȘU

***Cîmpulung, j. Argeș, [29 sau 30 iunie 1521]**

Neacșu din Cîmpulung îl înștiințează pe Johannes Benkner din Brașov despre mișcările turcilor la Dunăre în vederea începerii campaniei militare din Transilvania.

Documentul se păstrează la Arhivele Statului din Brașov, fondul Stenner, I, 4, nr. 472 și a fost reprodus integral, după facsimilele originalului.

† *M(u)drom(u) i plemenitomu i čistitomu i Bgo(m) darovannomu* 1r
župa(ñ) Hanăș Begner *o(t)* Brașov, *mno(g) z(d)ravie o(t)* Neacșul *o(t) Dlŭgopole* [1]. *I pa(k)* [2] dau știre domnietale *za* [3] lucrul turcilor, cum am auzit eu că împăratul au ieșit den Sofiia și aimintrea nu e. Și se-au dus în sus pre Dunăre. *I pa(k)* [2] să știi Domniia ta că au venit un om de la Nicopoe de mie mi-au spus că au văzut cu ochii lui [4] că au trecut ceale corabii ce știi și Domniia ta pre Dunăre în sus. *I pa(k)* [2] să știi că bagă den toate [5] orașele cîte 50 de oamini [6] să fie în ajutor în corabii. *I pa(k)* [2] să știi cumu se-au prins nește meșteri [7] den Țarigrad cum vor treace aceale corabii la locul cela strimtul ce știi și Domniia ta. *I pa(k)* [2] spui domnietale de lucrul lu Mahamet-Beg, cum am auzit de boiari ce sînt megiiaș și de genere-miu Negre, cumu i-au dat împăratul slobozie lu Mahamet-Beg, pre [8] io-i va fi voia pren Țeara Rumânească, iară el să treacă. *I pa(k)* [2] să știi Domniia ta că are frică mare și Băsărab de acel lotru de Mahamet-Beg, mai vîrtos de Domniele voastre [9]. *I pa(k)* [2] spui domnietale ca mai-marele miu de ce am înțeles și eu. Eu spui domnietale, iară Domniia ta ești înțelept și aceaste cuvinte să ții Domniia ta la tine, să nu știe oamini [10] mulți și Domniele voastre [9] să vă păziți cum știți mai bine. *I Bi te ve(s)li(t), ami(n)ŭ* [11].//

†*M(u)dromu i čistitom(u) i Bgo(m) darovanom(u) župa(ñ)* Hanăș 1v
Begner *o(t)* Brașov [12].

---

[1] Sl., în trad.: *Înțeleptului și nobilului și cinstitului și de Dumnezeu dăruitului jupan Hanăș Begner din Brașov multă sănătate de la Neacșul din Cîmpulung.* ✧ [2] Sl., în trad.: *și iar.* ✧ [3] Sl., în trad.: *pentru.* ✧ [4] Scris: лон. ✧ [5] Scris: моще. ✧ [6] Scris: ѡмн. ✧ [7] Scris: мещe (ш, р deasupra). ✧ [8] Scris în continuare probabil: н8, slove care au rămas neșterse. ✧ [9] Scris: коmpe. ✧ [10] Scris: 8мн. ✧ [11] Sl., în trad.: *Și Dumnezeu să te veselească, amin.* ✧ [12] Sl., în trad.: *Înțeleptului și cinstitului și de Dumnezeu dăruitului jupan Hanăș Begner din Brașov.*

Scanned with OKEN Scanner

EDIȚII : N. Iorga, în DH, XI, p. 843, nota 1 ; Iorga, *Ist. lit. relig.*, p. 36 ; I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. XV și XVI*, București, 1905, I, p. XXXIV, nota 1 ; Iorga, SD, X, p. 283—284 ; N. Iorga, *Istoria românilor în chipuri și icoane*, vol. II, București, 1905, p. 230—231 ; St. Nicolaescu, *Documente slavo-române cu privire la relațiile Țării Românești și Moldovei cu Ardealul în sec. XV — XVI*, București, 1905, p. 24—26 ; C. Rădulescu-Codin, *Cîmpulungul Muscelului istoric și legendar. Privire asupra trecutului*, Cîmpulung, 1925, p. 99—100 ; Byck, *Texte*, p. 5 ; Gr. Tocilescu, *534 documente slavo-române din Țara Românească și Moldova privitoare la legăturile cu Ardealul. 1346—1603*, București, 1931, p. 457—458 ; Cartojan, *Ist. lit.*, p. 47 ; C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, partea a II-a, ediția a IV-a, București, 1943, p. 590—591 ; Ciobanu, *Ist. lit.*, p. 125 ; DIR, XVI, B, I, 169—170 ; Alexandrina Mititelu, *Letteratura romena antica. Cenni storici. Breve antologia. Glossario*, Padova, 1961, p. 96 (fragmentar) ; Mioara Avram și Florica Dimitrescu, *Principii de transcriere a textelor românești. Secolele al XVI-lea — al XVIII-lea*, în LR, XI, 1962, nr. 6, p. 658—659 ; *Crest. rom.*, I, p. 149—150 ; Cazacu, *Pagini*, p. 24—25 ; Ruffini, *Antologia*, p. 3 ; *Ist. lit. rom.*, p. 296 ; G. Ivașcu, *Istoria literaturii române*, I, București, 1969, p. 63 ; Mihăilă — Zamfirescu, *Lit. rom.*, I, p. 166—167 ; Niculescu — Dimitrescu, *Testi*, p. 3 ; Al. Piru, *Istoria literaturii române vechi. I. Perioada veche*, București, 1970, p. 50—53 ; DRH, B, II, p. 402—403 ; Rosetti, Cazacu, Onu, *Istoria*, p. 79 ; A. Nicolescu, *Observații asupra limbii scriitorilor români*, București, 1971, p. 19 ; D. Macrea, *Limbă și lingvistică română*, București, 1973, p. 104 ; Al. Rosetti, *Brève histoire de la langue roumaine des origines à nos jours*, The Hague — Paris, 1973, p. 112 — 113 ; *Doc. XVI*, p. 95 ; *Lesebuch zur frühen rumänischen Literatur*, în ,,Studien zur rumänischen Sprache und Literatur'', Heft 1, Salzburg, 1983, p. 16 ; CLRV ; p. 32—33.

BIBLIOGRAFIE : Matei Cazacu, *Sur la date de la lettre de Neacșu de Cîmpulung (1521)*, în RESEE, IV, 1968, nr. 3, p. 525—528 ; V. Gr. Chelaru și E. Șoșa, *Eléments lexicaux de structure romane dans le premier document roumain original (1521)*, în ACILFR, I, p. 995—1001 ; A. Nicolescu, *Observații asupra limbii scriitorilor români*, București, 1971, p. 20—29 ; Al. Săndulescu, *Literatura epistolară*, București, 1972, p. 66—67 ; *Dicț. lit. rom.*, p. 775 ; *Lesebuch zur frühen rumänischen Literatur*, în ,,Studien zur rumänischen Sprache und Literatur'', Heft 1, Salzburg, 1983, p. 15—17 ; Nussbächer, *Din cronici*, p. 74—80.

2

CÎNTEC RELIGIOS

*Muntenia sau sud-estul Transilvaniei, [1535—1555]

Scrierea este un apocrif religios, de factură apocaliptică, conținînd două părți distincte : prima, în care se înfățișează despărțirea sufletului de trup, a doua, cuprinzînd convorbirea dintre păcătoși și arhanghelul Mihail la vadurile raiului, străjuite de ,,rîurele de foc''. Cea mai veche traducere românească a scrierii se păstrează într-o copie executată, în intervalul 1535—1555, în Muntenia sau sud-estul Transilvaniei. Originalul străin nu a fost identificat, dar este posibil să fi fost slavon.

Textul a fost reprodus integral după original (BAR, ms. sl. 494, f. 34r — 36r).

34r **Sla(ṽ), gla(s̃) 8, ne(d) mitarě i farisii**[1]

Să vrea ști eu aceasta lume, eu vrea întreba[2] trupu*l* meu. E deca
34v muriiu eu, eu mă suiiu în cea măgură / naltă[3] și căutaiu dindărătu*l* meu
și văzuiu murmîntu*l* meu și grăiiu : ,,Murmînte, priimeaște trupu*l* meu
ca maică bună fiiu[*l*] ei, că aceaea țărînă de pre ju*n*[4] trupu*l* meu mi-e
35r mie[5] veșmî⟨n⟩tu*l* meu faptu întîiu de părinții''// ⟨. . .⟩raiului le puseș[6],

[1] Sl., în trad. : *Mărire, glasul 8, duminica vameșului și a fariseului.* ✧ [2] Scris : ꙟтрѣба. ✧ [3] Scris : наллшж. ✧ [4] Scris : жꙋ. ✧ [5] Scris : мнѣмїѣ ; altă lecțiune posibilă : *mie mi-e.* ✧ [6] Scris : посѣ. ✧

toţi de⟨re⟩pţii eale [7] trecură [8], e păcătoşii vadul greşiră şi strigară: „Arhanghele Mihaile!" Şi [9] se rugară: „Treci-ne riurele de foc". Elu lă zise: „O, vai de voi, păcătoşilor [10], dară voi cîndu vadul veţi treace?" Iară ei grăiră, cu milă se rugară: „Svente [11] arhanghele Mihaile, / să-ţi dămu 35v
noi avuţia noastră [12] de pre pămî⟨n⟩tu, argintul şi auru şi mărgăritarru şi toată [13] bunătatea noastră [12] de ne trece riurele de foc, că noi vadurele [14] amu greşitu". Sventu [15] arhanghel Mihail, elu le zise: „O, va⟨i⟩ de voi, oameniloru [16], păcătoşilor şi [9] necuraţilor, ce // să-m fie mie bun aurul şi [9] 36r
mărgăritarul [17] şi avuţia voastră [18] de pre pămî⟨n⟩tu, cîndu tîrgul s-eu tîrguitu şi uşile se-au închisu şi soarele [19] au apus? Iară voi, păcătoşilor şi necuraţilor, la tîrgu n-aţi apucatu să vă tîrguiţi şi negoţu să neguţaţi. Dară voi, în raiu cum să întraţi?"

EDIŢII: Alexandra Roman, *Un text românesc precoresian*, în LR, XXV, 1976, nr. 5, p. 463—464.

BIBLIOGRAFIE: Panaitescu, *Începuturile*, p. 110; Alexandra Roman, *op. cit.*, 463—475; Al. Mareş, *Observaţii pe marginea unui vechi imn religios*, în LR, XXXIII, 1984, nr. 5, p. 410—413; Gheţie — Mareş, *Originile*, p. 374—376.

3

TETRAEVANGHEL

* Sibiu, [1551—1553]

Prima ediţie românească a *Tetraevanghelului* a apărut la Sibiu în perioada 1551—1553 dintr-o iniţiativă luterană locală. Cu excepţia unui scurt fragment de două file, al doilea exemplar cunoscut păstrează numai textul *Evangheliei după Matei* (cap. 3, v. 17 — cap. 27, v. 55). Traducerea, care se întemeiază pe două surse (versiunea slavonă tipărită de Macarie în 1512 şi textul german al *Bibliei* lui Luther), reprezintă un produs al mişcării reformate româneşti din Banat — Hunedoara. Examenul lingvistic atestă prezenţa a două straturi dialectale: unul bănăţean-hunedorean, provenind din traducerea originală, şi altul moldovenesc, care poate fi pus în seama revizuirii efectuate de tipograful Filip Moldoveanul (probabil un sas originar din Moldova). Cu prilejul revizuirii sau al tipăririi, în limba textului au pătruns numeroase particularităţi neromâneşti.

Am reprodus două fragmente după microfilmul existent la BAR, Mc. 556 (executat după exemplarul păstrat la Biblioteca „M. E. Saltikov-Şcedrin" din Sankt-Petersburg, cota I. 3.9.).

⟨Cap. 13, v. 1—23⟩

Într-aceaea dzi, ieşi Isus den casa şî şedzu lîngă mare. Şî adună-se [1] 41r
către el narod mult, / cum el în corabiia întră şî şedzu şî tot narod pre 41v
lîngă mare statură. Şî greiia către ei cu pricile mult.

---

[7] Scris: ѡлѣ. ✧ [8] Scris: трѣкѫрж. ✧ [9] Scris: шѣ. ✧ [10] Scris: пжкѧшошнрж. ✧ [11] Scris: свѣнше. ✧ [12] Scris: носпрж. ✧ [13] Scris: тотж. ✧ [14] Scris: вадерелѣ. ✧ [15] Scris: свѣкн'шѕ. ✧ [16] Scris: ѡмѣнлорѕ. ✧ [17] Scris: мжр'гжретарѕ. ✧ [18] Scris: кѣтпрж. ✧ [19] Scris: сорелѣ.

[1] Tipărit: ѧдѕнъ сѫ. ✧

Obîrși-se gioi; vinere, 5 dumineca.

Zač[2] 50 Zise Domnul aceasta pilda: Iaca, ieși semănator se samăne.
Semănînd el, unele cădzură pre lîngă cale și vineră pasările șî le
culeseră. Alta cădzu spre piiatra, unde nu era pomînt mult, și cînd[3]
rasări, căce că nu avea pomînt destul. Deca sore răsări, veşte-
42r dzi, // că nu avea radicina, și se uscă. Alta iară cadzu între spini
șî crescură spini și nadușiră-l. Alta cădzu în pomînt bun și dede
plod: acesta o sută, acesta șasezeci, acesta iară 30. Cine are
urechi de audzire se audză.

Obîrși-se vinere; luini, a șase dumineca.

Zač[2] 51 Într-aceaea vreme, apropiiară-se[4] ucenicii către Isus, ziseră
lui: Că ce pren pilde greiești lor? Iară el raspunse și zise lor:
42v Că vouo / data iaste se înțeleageți ascunsul împarației cerului,
acestora iară nu iaste data. Însa cine are da-se-va lui mai mult,
iară cine n-are luva-se-va de la el ce are. Derept aceea în pilde
greiesc lor, cum aceia cu ochii vederoși nu vor vedea și ceia
ce aud nu vor audzi, nece vor înțeleage. Și se va împlea în ei
prroč̃ŭstvo[5] lui Isaia, greind: „Cu audzit audzіră, și nu vor
înțeleage, cu ochii vădzînd nu vor vedea. Îngroșatu-s-au inema
43r acestor omini şî cu urechi agreu // vor audzi și cu ochii vor miji,
se nu alta varecînd vor vedea cu ochii și cu urechi vor audzi și
cu inema înțeleage-vor și se vor întorce și-i vindeca-i voi". Însa
ferici[6] de ochii voștri că văd și urechii voștri că aud. Derept
spun vouo că mulţi proroci și pravednici pohtit-au a vedea ce
vedeți, și nu vădzură, și a audzi ce audziți, și nu auziră. Voi,
43v iară, vreți audzi pilda semănatorului: Toţi ce aud cuvîntul
împarației și nu înțeleg, vine /cel reu și răpeaște sămănatul den-
tr-îinema lui; acesta iaste ce-i lîngă cale semănat. Iară pre pietrile
semănatura, acesta iaste cine aude cuvîntul și forte cu bucuria
priimeaște, însa n-are radicina în sine, însa nestatutor iaste,
cîndu e la nevoia[7] și gonindu-i derept cuvînt, iară ei blaznescu-
se[8]. Iară ce-i semănat între spini, acesta iaste ce aud cuvîntul
și grija ceștii lumii și-l prilăsteaște bunatate, neacă cuvîntul
44r și rămîine foră plo*d*. Iară semă//nat în pomînt bun, acesta iaste
ce cuvînt aude și înțeleage; acesta iaste ce plodure aduce și
face: acesta iară 100, acesta iară 60, acesta iară 30.

83v

Obîrși-se gioi; dumineca 14.

Zač̃[2] 89 Zise Domnul aceasta pilda: Împrotiveaște-se împarația
cerului unui o*m* crai ce facu nunta fiiului său. Și tremese slu-
84r gile sale se chiiamă cei chiiamaţi ⟨la nuntă⟩ // și nu vrură se
vie. Iară tremese alte slugi greind: Spuneți chiiamaților: Iaca
prîndzul miu gata și boii mii și tot ce am giungheate sîmt și
tote sîmt gata. Veniți în nunta. Iară ei nu gîndiră, duseră-se[9]:
unii ei la aratura sa, unii ei la negoțul său, alalţi iară prinseră
slugile lui, dosadiră lor și uciseră pre ei. Deca audzi crai aceste,

---

[2] Sl., în trad.: *zaceala*. ✧ [3] Posibilă greșeală de tipar: къндь în loc de кȣръндь; cf. sl. ѧкїє „curind". ✧ [4] Tipărit: апропїѧръ сѧ. ✧ [5] Sl., în trad.: *prorocirea*. ✧ [6] Tipărit: феричии. ✧ [7] Tipărit: невож. ✧ [8] Tipărit: блазнескȣ сѧ. ✧ [9] Tipărit: дȣсеръ сѧ. ✧

manie-se[10] și tremese oștile sale și piiardu cei ucisorii / și cetate 84v
lor aprinse. Atunce grei slugilor sei : Nunta gata iaste, chiia-
mații iară nu era dostoinici. Pasați iară pre drumure și cîți
vreți afla chiiamați-i în nunta. Deca se duseră slugile cele pre
drumure, adunară toți cîți aflară, rei și bunii, și împlu-se[11]
nunta ședzînd. Și intră crai se vadză cum șed și vădzu acolo
o*m* ce nu era îmbracat în veșminte de nunta și dzise lui : Priet-
nice, cum ai intrat // acice și n-ai veșminte de nunta ? Iară 85r
el tacu. Atunce dzise crai slugilor : Legați-i[12] mînule și piciorele,
luvați-l și-l aruncați într-un tunerec osebi. Acolo va fi plîns și
scîrcicatul dinților. Mulți sîmt chiiamați, puțini iară aleși.

Obîrși-se[13] dumineca ; sîmbata 13.

*Zač*² 90 Într-aceea vreame, svat luvară toți duhovnici spre Isus
cum se-l prîndză în cuvintele sale. / Și tremeseră la dîns uce- 85v
nicii sei cu al Irodului greind : Îmvațator, știm că derept ești
și cale lui Dumnedzeu în dereptate îmveți și nu întrebi de nime-
nile, nece calți dupo obraze ominilor. Spune[14] tu nouo : Cumu-ți
pare ție ? Au cade-se[15] se dăm dajde împaratului au nu ? Înțe-
lease Isus fațaria lor, dzise : Ce me ispitiți, fațarnicilor ? Aratați
mie ban de dajde. Iară ei aduseră // lui um ban. Și grei lor : 86r
A cui obraz acesta și scriptura ? Și greiră lui : Împaratului.
Atunce grei lor : Dați împaratești împaratului și dumnedzeiești
lui Dumnedzeu. Și deca auzi ră mirară-se[16] și-⟨l⟩ lasară, duseră-se[9].

Obîrși-se sîmbata ; vinire, 10 dumineca.

*Zač*² 91 Într-aceea vreamea, apropiiară-se[4] către Isus saduchei,
ce greiia că nu e înviere, și întrebară dîns, grein*d* : Îmvațator,
Moisei dzise : / De va neștine muri și nu va avea fecior, se ia 86v
frate-său muiare-sa și se deștepte semînța fratîne-său. Era
între noi șapte frați ; și cela dentîini însură-se[17] și muri și nu
avu semînța și lasă muiare-sa fratîne-său. Așijdere și altul și al
treile pană la al șaptele. Mai apoi de toți muri și muiare. La
înviere iară a caruia den cei șaptă va fi muiare, că toți țenu-
ră-o ? Raspunse iară Isus, dzise lor : Rataciți și nu știți scrip-
tura, nece putere lui Dumnedzeu. // În îmviere ei nu se însore, 87r
nece marită, însa ca ingerii lui Dumnedzeu în cer sîmt. Iară
de înviere morților, au n-ați ceti*t* dzisa vouo pren Dumnedzeu,
greind : „Eu sîmt Dumnedzeu lui Avraam și Dumnedzeu lui
Isaac și Dumnedzeu lui Iacov"? Și nu iaste Dumnedzeu mor-
ților, însa viilor. Și audzînd norod mirară-se[16] de îmvațatura
lui. Farisei, deca audziră cum au rușinat pre saduchei, adu-
nară-se[18] împreuna. Și întrebă unul de ei, îmvațator de leage.

Obîrși-se vinire ; dumineca 15.

*Zač*² 92 Într-aceea vreamea, nescare îmvațator de leage apropie- 87v
se[19] la Isus, ispitindu-l, grei : Îmvațator, care cuntenitura mai

[10] Tipărit : манїє сѧ. ✧ [11] Tipărit : ꙟплꙋ сѧ. ✧ [12] Tipărit : лѣгацъ. ✧ [13] Tipărit : обрші сѧ. ✧
[14] Tipărit : спꙋнѣ. ✧ [15] Tipărit : каде сѧ. ✧ [16] Tipărit : мираръ сѧ. ✧ [17] Tipărit : ꙟнсꙋръ сѧ. ✧
[18] Tipărit : адꙋнаръ сѧ. ✧ [19] Tipărit : апропїє сѧ.

mare iaste în leage? Isus el dzise lui: Se iubești Domnul Dumnedzeu al teu, cu tota inema ta și cu tot sufletul teu și cu tot gîndul teu. Aceasta iaste mai denainte și mai mare cuntenitura. A dova împrotiva ei: Se iubești apropele teu ca însăș sine. În ceste do⟨uo⟩ cunteníturi tota leage și proroci spundzură. Deca se adunară farisei, întrebă de ei Isus, greind:
88r Ce vo pare de Hristos? A cui fecior iaste Dziseră lui: // David. Grei lor: Cum iară David în duh greiaște că-i Domn? — greind: „Dzise Domnul Domnului miu: Ședzi an a dereapta me, pană voi punea vrajmași tei supt talpele piciorilor tale." Se dzice David că-i Domn, dară cum iaste feciorul lui? Și nime nu putu raspunde lui un cuvînt, nece cutedza ceva întreba într-aceea dzi deci.

EDIȚII: *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu. 1551—1553.* Studiu introductiv filologic de acad. Emil Petrovici, Studiu introductiv istoric de L. Demény, București, 1971.

BIBLIOGRAFIE: I. Karatev, *Описаніе славяно-русскихъ книгъ напечатанныхъ кирилловскими буквами*, Санктпетербургъ, 1883, p. 205; I. Bogdan, *O evanghelie slavonă cu traducere română din secolul al XVI-lea*, în C Lit., XXV, 1891, nr. 1, p. 33—40; Sbiera, *Mișcări culturale*, p. 36; Iorga, *Ist. lit. relig.*, p. 89; Iorga, *Ist. lit. rom.*, p. 196—197; Drăganu, *Manuscrisul Năsăud*, p. 500; N. Drăganu, în DR, IV, 1924—1926, partea 2, p. 1148; Pușcariu, *Ist. lit.*, p. 191; N. Iorga, *Cinci comunicări la Academia Română. III Tipărituri românești necunoscute*, în RI, 17, 1931, nr. 1—3, p. 25—26; S. Jakó, *Tipografia de la Sibiu și locul ei în istoria tiparului românesc din secolul al XVI-lea*, în AIICj, VII, 1964, p. 97—115, idem, *Editarea cărților românești la Sibiu în secolul al XVI-lea. Noi rezultate în domeniul cercetărilor cu privire la prima carte tipărită în română*, în AIICj, VIII, 1965, p. 115—126; F. Hervay, *L'imprimerie du maître Philippe de Nagyszeben et les premiers livres en langue roumaine*, în „Magyar Könyvszemle", LXXXI, 1965, nr. 2, p. 119 — 127; Hervay, *L'imprimerie*, p. 201—216; L. Demény, *Le premier texte roumain imprimé*, în RRH, IV, 1965, nr. 3, p. 385—412, idem, *O tipăritură slavo-română precoresiană*, în „Studii", XVIII, 1965, nr. 5, p. 1001—1038, idem, *Primul text românesc imprimat*, în RB, XIX, 1966, nr. 6, p. 344—349; I. Gheție, *Considerații filologice și lingvistice asupra Evangheliarului din Petersburg*, în SCL, XVII, 1966, nr. 1, p. 47—79; P. P. Panaitescu, *Primele texte tipărite în românește*, în „Astra", II, 1967, nr. 5, p. 9, 19; Al. Mareș, *Observații cu privire la Evangheliarul din Petersburg*, în LR, XVI, 1967, nr. 1, p. 65—75, idem, *„Evangheliarul din Petersburg", tipărirea unei mai vechi traduceri moldovenești?*, în LR, XVII, 1968, nr. 1, p. 85—87, idem, *O ipoteză care nu se confirmă: tipărirea primelor cărți românești la Târgoviște*, în SCL, XIX, 1968, nr. 1, p. 51—58; L. Demény, *Papiergeschichte des 16. Jahrhunderts im Blickpunkt der Histoririker aus Rumänien (Aufgaben und Aussichten)*, în RRH, VII, 1968, nr. 1, p. 29—38; A. Huttmann și P. Binder, *Contribuții la biografia lui Filip Moldoveanul, primul tipograf român*, în LL, XVI, 1968, p. 145—174; Blücher, *Contribuții*, p. 449; L. Demény, *Où en est-on dans la recherche concernant les débuts de l'imprimerie en langue roumaine?*, în RESEE, VIII, 1970, nr. 2, p. 241—267; *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu. 1551—1553* (ed. Petrovici—Demény), p. 9—98; I. Gheție, în SCL, XXIII, 1972, nr. 6, p. 664—670; Gheție, BD, p. 214—221; Eva Mârza, *Un fragment din Evangheliarul slavo-român de la Sibiu (1551—1553)*, în LR, XXVII, 1978, nr. 2, p. 173—175; I. Gheție, *Evangheliarul de la Sibiu și textele românești scrise cu litere latine și ortografie maghiară*, în LR, XXVIII, 1979, nr. 2, p. 171; Al. Mareș, în *Vechi texte*, p. 184—191; Gheție — Mareș, *Originile*, p. 336—342; Rosetti, ILR, p. 436; Demény Lajos, Lidia A. Demény, *Carte, tipar și societate la români în secolul al XVI-lea. Studii, articole și comunicări*. Introducere de prof. dr. doc. Dan Simonescu, București, 1986, p. 56—82; Nussbächer, *Din cronici*, p. 156—158; Al. Mareș, *Câteva observații asupra Tetraevanghelului slavo-român de la Sibiu*, în LR, XXXIX, 1990, nr. 3, 235—239.

Scanned with OKEN Scanner

4

PSALTIREA HURMUZAKI

*Moldova, [prima jumătate a secolului al XVI-lea (?)]

Psaltirea Hurmuzaki, numită astfel după Eudoxiu Hurmuzaki, donatorul ei, cuprinde cei 151 de psalmi (cu unele mici lacune). Face parte din rîndul textelor rotacizante și reprezintă o copie. Deși pînă în prezent data textului nu a putut fi stabilită în mod convingător, scrierea lui în prima jumătate a secolului al XVI-lea este probabilă. După particularitățile lingvistice, copierea textului s-a efectuat în Moldova. Versiunea pe care o conține este o prelucrare masivă a vechii traduceri conservate de celelalte versiuni românești ale *Psaltirii* din secolul al XVI-lea.

Am reprodus după original (BAR, ms. rom. 3077) psalmii 13, 42, 47 și 100.

În margire [1]. Cîntarea lui David, 13 9r

Dzise [2] cel fără de mente [3] într-înri⟨ma⟩ sa: „Nu iaste Dumnedzău!" Putrediră și se [4] urriră întru faptele loru[5]. Nu e cinre a face bunătatea ⟨...⟩. Domnulu den ceriu previ pre feciorii oame⟨ni⟩lor [6] a vedea doară iaste cinre se înțeleagă [7] sau se ceaie Dumnedzău. Toți plecară-se [8] depreunră [9] și ⟨nu⟩ fură op; nu iaste cinre se facă bunrătatea, nu e pînră [10] la urulu. Nece înțeleaseră [11] că toți-su ce dereg fărădeleage? Cei ce mîncară oame⟨nrii mie⟩i [12] în loc de pînre, Domnulu nu chemară. Acie temură-se [13] ⟨în⟩ teamere și iuo nu era teamere, că Domnulu e în sămînța derepțiloru. Sfatul measerului rrușinratul, Domnulu nedejdea lui iaste. Cinre va da de Siona scoatere izraililor? Cîndu va fi a toarce [14]-lu Domnului pleanulu oamenrilor [15] săi, bucura-se-va Iacov și se va vese⟨li⟩ Izrail.

Cîntecul ⟨lui⟩ David, 42 36r

Giudecă-mi, Dzeule, și alege pîrra mea den limbă necuvinioasă [16],
de la omul nedereptu și lăstitoriu mîntuiaște-me [17]. Că ești, Dzăule, vîr-
tutea mea, / derep ce me [18] împinseși? Și dereptu carea mîhnitu îmblu 36v
cîndu dodeiaște-mi vrăjmașul? Tremeate luminra ta și adevăru*l* tău; aceale
me [18] năstăviră și me [18] duseră în codrulu sfîntul ⟨al⟩ tău și în satul [19] tău.
Și întra-voiu cătră altariul Dzeului și cătră Dumnedzăul [20] ce veseleaște [21]
giunriia [22] mea; spuniu-me [23] ție în ceatere, Dzăule, Dzăul [24] mieu.
Dereptu carea în bănatu ești sufletu*l* mieu și prentru ce me [18] smin-
tești? Nedejdeaște pre Dumnedzău că me [18] spușu lui; scoaterea feațeei
meale ⟨și⟩ Dumnedzeu⟨l⟩ mieu.

Cîntare [25] ⟨lui David⟩, 47 40r

Mai mare e Domnulu nostru și e lăudat foarte în cetatea Dumnedzăului nostru, în dealulu sfîn⟨t⟩ a lui. Cu bunră rrădăcinră de bucurie a tot pămîntu*l*, codri⟨i⟩ Sionului, coasta severului [26], cetatea [27] a împăra-

---

[1] Scris: марџирѣ. ✧ [2] Scris: ѕисѧ. ✧ [3] Scris: мєнтѣ. ✧ [4] Scris: сѧ. ✧ [5] Scris: лѹрѹ. ✧ [6] Scris: ѡмєлорь. ✧ [7] Scris: ѫцѣлєгь. ✧ [8] Scris: плєкарѫ сѧ. ✧ [9] Scris: дєпрѣѹнрѫ. ✧ [10] Scris: пѫнрѫ. ✧ [11] Scris: ѫцѣлѣсєрь. ✧ [12] Scris: ѡмєн. ✧ [13] Scris: тємѹрѫ сѧ. ✧ [14] Scris: а торчє. ✧ [15] Scris: ѡмєнрилорь. ✧ [16] Scris: нєкѹвїн'нѡсъ. ✧ [17] Scris: мѫнтѹѧщє мѧ. ✧ [18] Scris: мѧ. ✧ [19] Scris: сатѹлъ. ✧ [20] Scris: д҃мѕѹлъ; altă lecțiune posibilă: *Dumnedzeul*. ✧ [21] Scris în continuare ѡмѹ, cuvînt care a fost apoi barat cu linii. ✧ [22] Scris: џѹнрия. ✧ [23] Scris: спѹн'о мѧ. ✧ [24] Scris: ѕ҃лъ: altă lecțiune posibilă: *Dzeul*. ✧ [25] Scris: кънтѣрє. ✧ [26] Scris: сєвєроулѹи. ✧ [27] Scris: четатѣ. ✧

tului celui mare. Domnul în lucrul a lui știutu e, cindu-l va sprejeni. Că adecă împărații de pămîntu dești⟨n⟩seră depreunră. Aceia ⟨. . .⟩ așea,
40ᵛ mirară-se [28], ⟨. . .⟩ și rrădic⟨ar⟩ă-se [29]. Și tremuratulu lua/ră ei ; acie lingoarea ca cei ce născîndu. Cu duhul vihorului zdrobit-au corabiile Tarsisului. Cum audzim, așea și vădzum, în cetatea Domnu⟨lui⟩ cel tare, în cetatea Domnu⟨lu⟩i nostru [30]. Dumnedzeu o urrdzi în veaci. Luomu, Doamne, mila a ta în mijloc de oamenrii tăi. După numele tău, ⟨. . .⟩, așea și lauda ta în marginrile păm⟨î⟩ntului ; de de⟨re⟩ptate [31] împlută e dereapta a ta. Se se [4] veselească dealulu Sionului și se vor bucura featele [32] iudeilor [33], derept dzisele tale, Doamne. Cungiurați Sionul și coprindeți-l [34], spunreți în stî⟨l⟩pul lui.

Punreți-vă înrima în putearea lui și împărrți⟨ți⟩ casa lui, ca se spunreți în săm⟨î⟩nță alțiia că acela e Dumnedzeu⟨l⟩ nostru în veacii și în veciia de veac și [35] acela socoti-ne-va [36] în veaci.

82ᵛ 100

⟨Cîntecul lui David⟩

Domnie și giudecată cîntu ție, Doamne. Cîntu și înțeleg în caile nevinovate [37]. Cîndu veri venri cătră menri ? Trecuiu [38] nu în rreul înrimie imeale, în mijloculu caseei meale. Nu ada⟨u⟩ș între ochii miei [39] mai multă leage calcată [40], cei ce facu călcare gilăluiiu. Nu se lepi mie înrima hicleană ; a se
83ʳ rrădzima de menre // cel rreu nu-l cunoscuiu. Clevetitoriulu furiș vecinrul [41] său, acela scoș. Cel cu ochiu trufaș și cu înrima nesătul, cu acela nu mîncaiu. Ochii miei pre pămîntul credincioșilor [42] a-i ședea cu [43] sinre. A îmbla pre cale nevinovatului, acela-mi slujiia. Și nu via în mijloc de casa mea cinre face trufășia [44] ;⟨a⟩ grăi în nedereptate[45] nu isprăvia înraintea ochilor miei. Demînrață ucișî toți greșnicii pămîntului [46], se pierdzu den ce⟨ta⟩tea lui Dumnedzeu toți făcătorii fărădeleage [47].

EDIȚII : *Psaltirea Hurmuzachi*. Transliterație, prefață și note de C. Ciuchindel, **București**, 1979 (multigrafiat).

BIBLIOGRAFIE : Candrea , PS, I, p. XLVI – LVII, LXXXI, XCIII ; Pascu, *Ist. lit. XVI*, p. 63–68 ; Al. Procopovici, în DR, IV, 1924–1926, p. 1166 ; Densusianu, HLR, II, p. 115 ; Avram, *Contribuții*, p. 30–31, 60, 111–112 ; Panaitescu, *Începuturile*, p. 66–77 : Gheție, *Cea mai veche atestare*, p. 247–251, Ion Gheție, *Psaltirea Hurmuzachi – copie sau original?*, în SLLF, III, 1974, p. 241–259, idem, *Agonisi „a detesta, a urî ; a se scîrbi"*, în CL, XXII, 1977, nr. 2, p. 169–170, Gheție, *Filiația psaltirilor*, p. 51–57, Gheție, *Grafiile* **adaudze, tradze**, p. 151–153 ; Avram, *Cronologia*, p. 199–214 ; Gheție, *Din nou grafiile* **adaudze, tradze**, p. 303–304 ; Al. Rosetti, *Observații asupra textului și limbii* **Psaltirii Hurmuzaki**, în SCL, XXXI, 1981, nr. 5, p. 521–528 ; Ion Gheție, în *Vechi texte*, p. 147–172, 179–181 ; Al. Mareș, în *Vechi texte*, p. 203–204, 214–228, 245–247, 275–280 ; Gheție – Mareș, *Originile*, p. 297–304, 308–309, 312–315.

---

[28] Scris : мираръ сѧ. ✧ [29] Scris : рръдикъ сѧ. ✧ [30] Scris : нwстрь. ✧ [31] Scris : депптатѣ. ✧ [32] Scris : фѣтѣле. ✧ [33] Scris : іюденлоръ. ✧ [34] Scris : коприндеци лъ ; altă lecțiune posibilă : *cuprindeți-l*. ✧ [35] Scris în continuare ш, slove care s-au barat prin linii. ✧ [36] Scris : сокотин не ва. ✧ [37] Scris : невиноватѣ. ✧ [38] Scris : трѣкоую. ✧ [39] Scris : мїеи. ✧ [40] Urmează în continuare : т. ✧ [41] Scris : вечинроулъ. ✧ [42] Scris : крединчоушилоръ. ✧ [43] Scris : къ. ✧ [44] Din greșeală, s-a scris în continuare, din nou, începutul versetului : ши ноу вїа. ✧ [45] Scris : недерепътатѣ. ✧ [46] Scris : пъмънтоулъ . ✧ [47] Scris : фъръделѣџѣ.

5

PSALTIREA VORONEȚEANĂ

*Moldova, [1551–1558]

Descoperită la mănăstirea Voroneț spre sfîrșitul secolului trecut, această psaltire rotacizantă nu conține informații privind locul și data scrierii. Textul, păstrat fragmentar, începe cu psalmul 77, versetul 37 și continuă, cu numeroase lacune, pînă la cîntarea 10, versetul 71. Originalul slav de pe care s-a făcut traducerea românească nu se identifică cu versiunea slavonă intercalată în textul românesc. După toate probabilitățile, textul *Psaltirii Voronețene* a fost copiat în Moldova, între anii 1551 și 1558, după o traducere românească efectuată în Banat – Hunedoara spre a servi unor scopuri didactice.

Am reprodus cîteva fragmente de text (psalmii 113, 136, 138 și a II-a cîntare scripturară) după originalul păstrat la BAR sub cota ms. rom. 693.

Aliluia 113 24r

În ieșirea lui Izdrai*l* di Eghipetu, casa lui Iacov de oameri varvari fu
Iudei sfinția lui și Izdrail țirutu*l* lui. Marea vădzu și fugi. Și Iorrdanu*l* [1]
turnă-se înrapoi [2]. Codrii giucară ca berbecii și munții ca mieii oilo*r*. Ce-ți
fu, mare, de fugiși? Și tu, Iorrdane [3], ce te turnași înrapoi [2]? Codrii de giucatu
ca berbecii / și munții ca mieii oilo*r*? De fața Domnului rrădică-se 24v
pămîntu*l*. De fața Dzăulu⟨i⟩ ⟨lui⟩ Iacov, ce întoarse piiatra în iazere de ape,
și netăiată în izvo*r* [4] de ape. Nu noauo, Doamne, nu noauo, ce numele tău
dă slavă, după meserearea ta și deadevăru*l* tău, se nu cînva dzîcă limbile:
„Iuo e Dzău*l* lo*r*?" E Domnu*l* nostru spre ceriu și spre pămîntu toate
cîte vrea feace. Idolii limbilo*r* arrgintu și auru lucru*l* mîrulo*r* omerești.
Rrostu au și nu grăiescu, ochi [5] au și nu vădu, urechi au și nu audu, nari //
au și nu apu*t*, mîru au și nu pipăiescu, picioare au și nu îmblă, și nu glăsescu 25r
cu grumadzu*l* său. Fie ca ei toți ce facu ei și toți ce se nădăiescu
spre-nsu. Casa lui Izdrai*l* nedejdui spre Dumnedzău, agiutoriu și scutitoriu
lo*r* iaste. Casa lu Aronu nedejdui spre Domnu*l*, agiutoriu și scutitoriu lo*r*
iaste. Cei ce temu-se de Domnu*l* nedejduiră spre Domnu*l*, agiutoriu și scutitoriu
lo*r* iaste. Domnu*l* ce pomeni-ne blagoslovi-ne; blagoslovit-au casa
lui Izdrai*l*, blagoslăvită iaste casa lui Aron, / blagosloviți sîmtu temuții 25v
de Domnu*l*, micii cu mari. Se adaugă Domnu*l* spre voi, spre voi și spre
fiii voștri. Blagosloviți voi Domnului cela ce feace ceriu*l* și pămîntu*l*. Ceriu*l*
cerului Domnului, e pămîntu*l* deade fiilo*r* oamerilo*r*. Nu morrții laudă-te,
Doamne, nice toți ce deștingu întru iadu, ce noi, viii, blagoslovimu Domnu*l*
de acmu pîră în veacu.

[Cî]ntarea lui Davidu de Aremiia ⟨136⟩ 39r

La rrîu*l* Vavi[lo]nului, acii ședzumu și plînsemu de cîndu pomeniiamu
noi Sionu*l*. În salce, prim mijloc de ea, spîndzurămu orrganele noastre, că
acie întrebară-ne prădătorii-ne cuvente de cîntare și ducea pre noi în
cîntare: „Cîntați noauo [6] de cîntecele Sionului". Cu*m* vre*m* cînta cîntarea
Domnului în țară striiră. Se uitare tire, Ierosalime, uitată fie dereapta
mea. Se se lepască limba mea de grumadzu*l* mieu se nu pomenire tire, se
nu ainte pomeni-voiu Ierosalimu*l* ca începutu*l* veselieei meale. Pomeneaș-

---

[1] Scris: юрданѹ. ◇ [2] Scris: ꙟрапои: alta lecțiune posibilă: *îrapoi*. ◇ [3] Scris: июрданє. ◇ [4] Scris: извѡ; alte lecțiuni posibile: *izvoare, izvoură*. ◇ [5] Scris: ѳѳки. ◇ [6] Scris: нѡѡ; altă lecțiune posibilă: *nouo*. ◇

39v ște, Doamne, fiii Edomului în dzua Ierosalimului ! / Ce dzisără : „Deșer-
tați, deșertați pîră la urdziturile lui !” Featele Vavilonului, măratele. Fe-
rice de cela ce dă ție darea ta ce ai da*l* noauo. Ferice cire prinde și frînge
tirerii tăi de piatră.

40r **138** **Cîntarea lui Davidu Zahariei**

40v Doamne, ispititu-me-ai și cunoscutu-me-ai / și cunoscuși ședearea
și scularea mea. Tu înțeleseși gîndurile meale de departe. Cărrarea mea și
necălcata mea tu ai sleditu și toate drumurele meale vădzuși, că nu iaste
hiclenșugu în limba mea. Adecă, Doamne, tu cunoscuși toată apoia mea
și demulta mea. Tu me zidiși și puseși spre mere mîra ta. Miruratu-se-au
înțelepciurea ta de mere, învîrrtoașe-se, nu pociu cătră-nsu. Încătruo voiu
mearrge de duhu*l* tău și de fața ta încătruo se fugu ? Se suire în ceriu , tu
41r ești acie. Se deștinsere în iadu , aciia ești. // Se luare arepile meale întru
mîrecare și intra-voiu în fundu*l* mariei, și acolo mîra ta dereage-me și ține-me
dereapta ta. Și dzișu : „Acmu întunearecu*l* călcă-me”. Și noaptea lumi-
rarea hrancei meale că întunearecu*l* nu se întunecă de tire și noaptea ca
dzua lumira-se-va : ca întunearecu*l* ei, așea și lumira ei. Că tu zidiși zgău*l*
mieu și priimiși-me din zgău*l* maiciei meale. Ispovedescu-me ție că fricosu
mirurași-te. Mirurate-su lucrurele tale și sufletu*l* mieu ști-le foarte. Nu se
41v ascunde osu*l* mieu de tire, ce ai făcutu/ întru ascunsu și aduratu*l* mieu
suptu pămîntu. Nufaptu*l* [7] mieu vădzură ochii tăi și în cartea ta toți se
scriu. În dzi zidescu-se și nemică nu e într-înși. E mie foarte cinstiți fură
soții tăi, Doamne. Foarte învîrtoșeară-se vlădiciile lo*r*. Număra-le-voiu
și mai vîrtosu de arira omnoji-se-voru. Sculaiu-me și încă sîmtu cu tire.
Se ucisere păcătoșii, Doamne, bărbați sîngeroși, feriți-vă de mere, că
42r rrîvnitori seți în gîndure. Priimăscu în deșertu cetățile tale. // Nenăvidi-
torii tăi, Doamne, năvidescu-i și dracii tăi potopăscu-me, cu sfîrșit urrîciuri
urrî⟨iu⟩ pre-nși și draci [8] fură mie. Ispitească-me, Doamne, și vedzi înrima
mea. Ispitească-me și cunoaște cărrarea mea și vedzi se e calea [9] fără leage
în mere și înderepteadză-me spre cale de veacu.

Cîntarea lui Moiseiu de a doaua [10] leage

56r Ia amente ceriul și grăiu-voiu și se audză pămîntu*l* cuventele rros-
tului mieu. Se așteapte ca ploaia gicerea mea și deștingu ca rroaua[11] graiu-
rele meale, ca neaoa spre troscotu și ca sloata spre fîru. Că numele Domnu-
lui chiemaiu. Dați velicie Dumnedzăului nostru. A lui Dumnedzău dea-
deveare lucrurele lui și toate căile lui giudețu-su. Domnu*l* credinciosu e
și nu e nedereptate într-însu. Dereptu e și preapodobnic Domnu*l*. Greșire
56v nu a lui feciori [12] vinovați. Rro*d* rrău și / rrăzvrătitu, aceasta Domnului
dați ? Aceștea oameri nebuni și nu mîndri. Nu însuși acesta al tău tată
avu-te și feace-te și zidi-te ? Aduceți-vă amente de dzilele de veacu, înțe-
leageți aii, rrodu*l* rrodurelo*r*. Întreabă părintele tău și spure-va ție, bă-
trînii tăi și gice-vo*r* ție. Cîndu împărțiia De-su*s* limbile că sămără fiii lui
Adamu, puse împărrțitu*l* limbilo*r* după sama îngerilo*r* Domnului. Și fu
partea Domnului oamerii lui Iacov ce e ocinaciia lui Izdrai*l*. Sătură-i elu
57r îm pustie // și în seatea zăduhului în loc fără apă. Încungiură elu și învăță

---

[7] Pentru sl. нєсъдѣланоє „nefăcutul”. ◇ [8] Scris : дσачїи. ◇ [9] Scris în continuare : коуѕѕа. ◇
[10] Scris : дwа ; altă lecțiune posibilă : *doua*. ◇ [11] Scris : σwа ; altă lecțiune posibilă : *rroua*. ◇
[12] Scris : фѣчори. ◇

elu și feri-i elu ca lumea ochiului. Ca vulturul ce coapere cuiubul său și spre puii săi jelui. Tinse arepile sale și priimi pre-nșii și luo-i spre umărul său. Domnul însuși purta pre-nșii și nu era cu-rînșii Dumnedzău striiru. Rrădică-i spre vîrtutea pămîntului, sătură-i pre-nși de greunțele satelor, supseră miare din piatră și untu din vîrtoșearea pietriei. Untu de vacă și lapte de oaie cu grasul mieilor și berbecilor, șiii giuncilor și țapilor cu grasul grîului / și sînge de auo bea viru. Și mîncă Iacov și sătură-se, lepădă-se iubitul, 57v
cu grasu⟨l⟩ îngrășe-se [13] și lărrgi⟨-se⟩ și lăsă Domnul cela ce-lu feace pre-nșu și delungă-se de Domnul ce-l mîntui pre-nsu. Mîniiară-me de striiri și întru urrîtele sale amărrîră-me. Cumîndarea draciloru, e nu Domnului, a Domnului nu vedea. Noii și după noi aduseră ce nu știia părinții lor. Dumnedzău cela ce te născu lăsași-l și uitași Dumnedzău cela ce te sătură. Vădzu Dumnedzău și rrîvni și întărrîtă-se [14] dereptu mîniia fiilor săi și 58r
dereptu featele lor. // Și dzise : „Întoarce-voiu fața mea de cătră-nși și spure-voiu ce va fi lor apoi, că rrod rrăzvrătitu iaste, feciori nu iaste credință într-înși". Ei mîniiară-me nu întru Dumnedzău, mîniiară-me în idolii săi. Și eu întărrîtu pre-nși, nu în limbi. În limbă neînțeleaptă mînie pre-nși. Că foc aprinse-se de urgiia mea și arrse pîră la iadul dedesuptu și mîncă pămîntul și pîrea ei și aprinse urdziturile codrilor. Adura-voiu spre-nși rrău și săgeatele meale sfîrși-le-voiu spre-nși. Topindu-se de foame / 58v
și de mîncarea pasărilor și spirare nevendecată. Dinții fierilor tremeate-voiu într-înșii cu urgie ce tragu-se spre pămîntu. Afară piiarde-i spată și dinlountru frică. Giurelu cu feate, cum suge feciorelu bătrîru. Dzișiu : „Sămăra-voiu pri-nși, cuntiri-voiu de oameri pamentea lor". Numai dereptu ⟨minia⟩ dracilor [15] lor se nu aibă ai lungi. Și se nu cadză spre-nși luptători, se nu dzică : „Mîra noastră [16] înraltă, e nu Domnul feace aceastea toate". Că limbă pierdut svatu iaste și nu e într-înși măiestrie. // Nu gîndiră se 59r
înțeleagă, aceastea toate se priimească în vreame ce vire. Cumu goneaște urul mii și doi rrădică înturearece, se nu Domnul deade ei și Domnul pridădi pre-nși. Nu sîmtu dumnedzeii lor ca Domnul Dzău nostru. E dracii noștri neînțelepți-su. De viile Sodomului viia lor iaste și vița lor de Gomor, strugurul lor, struguru de fiiare, strugiu amarru loru. Mîniia zmăului virul lor iaste și mîniia aspideei nevendecată. Nu aceastea toate adurară-se la mere și pecetluiră-se în vistearele meale ? În dzi de vrăjbie eu dau / 59v
în vreame cîndu înșela-se-va piciorul lor, că aproape e dzua perireei lor ⟨și⟩ pristăviră [17] gotovnițele voastre. Că giudecă Domnul oamerilor săi și de șerbii săi rroagă-se că vădzu pre-nșii slăbindu și îm prădare trași scîrbiți. Și dzise Domnul : „Iuo sîmtu dumnedzeii lor ce ei nedejduiia spre-nșii ?" Ce grasul cumîndărilor mîncați și beați virul prinoasele lor. Se învie ei se agiute noauo și fie voauo coperitori. Vedeți, vedeți că eu sîmtu Domnu și nu e Dumnedzău altu tricîndu de mere. Eu ucigu și viață facu, vatămu și // eu vendecu și nu e cere se-i scoață dem mîrule meale. Că rrădica-voiu 60r
spre ceriu mîra [18] mea și giura-me-voiu cu dereapta mea și dzicu viu eu în veac. Că ascuți-voiu ca fulgerul spata mea și priimi-va giudețu mîra mea și voiu da izbîndă spre draci și ceia ce nu nevidescu da-voiu. Adăpa-voiu săgeatele meale de sînge și arrmele meale mînca-voru carrne de sîngele vătămaților și prădați de capul giudecilor limbilor. Veseliți-vă, ceriure, depreură cu-rusu și închiră-să lui toți îngirii lui Dumnedzău. Veseliți-vă,

---

[13] Scris : ⁂ [14] Scris : ⁂ [15] Scris : ⁂ [16] Scris : ⁂

[17] În loc de *pristăniră* ; cf. sl. ⁂ „ședere de față". [18] Scris : ⁂

60v limbi, oamerii lui / şi se se învîrtoaşe lui toţi fiii lui Dumnedzău, că sîngele fiilor săi şi vrăjbiia lor izbîndi şi da-va vrăjbie dracilor [19] şi celora ce nu nevidiia pre-nsu da-va ⟨şi⟩ curăţi Domnul pămîntul oamerilor săi.

EDIŢII: G. Giuglea, *Psaltirea Voroneţeană*, în RIAF, XI, 1910, p. 444—467; XII, 1911, p. 194—209, 475—487; Constantin Găluşcă, *Slavisch-rumänisches Psalterbruchstück*, Halle, 1913.

BIBLIOGRAFIE: S. Fl. Marian, în AAR, seria II, Partea administrativă şi dezbaterile, XV, 1893, p. 100—102; O. Densusianu, *Psaltirea Voroneţeană*, în *Studii de filologie română* publicate de ..., Bucureşti, 1898, p. 17—42; Candrea, *Monumente*, IV, 1901, nr. 37, p. 18—21, 22, 24; Iorga, *Ist. lit. relig.*, p. 15—41; C.Găluşcă, *op. cit.*, p. 6, 17, 20—30, 36; V. Bogrea, *O lucrare de filologie românească: „Slavisch-rumänisches Psalterbruchstück". Herausgegeben von Constantin Găluşcă*, în „Drum drept" (Văleni), II, 1914, nr. 9—12, p. 497—508; Candrea, PS, p. XLIX, LXIX—LXXXI, CVI—CXII; Ilie Bărbulescu, [Recenzie la] Constantin Găluşcă, *Slavisch-rumänisches Psalterbruchstück*, în „Arhiva", XXVIII, 1921, nr. 1, p. 145—152; Pascu, *Ist. lit. XVI*, p. 10, 12, 70, 72, 203; Em. Grigoraş, *Criptul din Psaltirea Voroneţeană*, în ALA, V, 1924, nr. 189, p. 6; idem, *Criptografia şi istoria românească*, Bucureşti, 1924, p. 41; Rosetti, *Études*, p. 1; Iorga, *Ist. lit. rom.*, p. 106; Rosetti, *Recherches*, p. 12; Puşcariu, *Ist. lit.*, 80; Densusianu, HLR II, *passim*; Drăganu, *Histoire*, p. 29—40; Ciobanu, *Începuturile*, p. 40—57; Cartojan, *Ist. lit.*, p. 53; Şesan, *Originea*, p. 129; Al. Rosetti, *Cele mai vechi traduceri româneşti de cărţi religioase. Consideraţii asupra datării şi localizării lor în lumina cercetărilor nouă*, în RIR, XIV, 1944, fasc. 1, p. 1—14; Ciobanu, *Ist. lit.*, p. 150—151; Olteanu, *Contribuţii 1962*, p. 74, 92—93; Panaitescu, *Începuturile*, p. 67—68; Smrčkova, *Rapports*, p. 82—96; Smrčkova, *Note*; Gheţie, *Maramureşul 1968*; Gheţie, *Textele rotacizante*; Gheţie, *Începuturile*, p. 44—97, 110—138; Al. Mareş, în SLLF, III, p. 264, 266—267, 271—282; Gheţie, BD, p. 232—242; Gheţie, *Moldova*; Gheţie, *Maramureşul 1981*; I. Gheţie, în *Vechi texte*, p. 147—172, 179—180; Al. Mareş, în *Vechi texte*, p. 200—205, 208—214, 245—247, 252—261; Gheţie, *Banatul*; Mareş, *Datarea psaltirilor*, p. 197—198; Gheţie — Mareş, *Originile*, p. 297—301, 304.

6

APOSTOL

*Sud-estul Transilvaniei, [1559 sau 1560]

Apostolul copiat de popa Bratul în sud-estul Transilvaniei, eventual la Braşov, în intervalul 1 septembrie 1559—31 august 1560, conservă, fragmentar, o versiune bilingvă, slavo-română. Aceasta reprezintă o prelucrare nord-moldovenească a unei traduceri bănăţene-hunedorene sau vest-transilvănene. Modul de numerotare a zecealelor, care se abate de la numerotarea canonică din *Apostolele* slavone şi româneşti, constituie principala caracteristică a aceste versiuni bilingve.

Am reprodus după original (Muzeul de Literatură al Moldovei — Iaşi, nr. inv. 2005, p. 1—407, 410, 426) capitolul al doilea din *Faptele apostolilor* şi *Epistola a doua a lui Ioan*.

⟨Faptele apostolilor, II, 1—47⟩

13 *Za(ẽ)*[1] 3 Şi [2] cîndu fu se firşască-se zilele Rusaliiloru, era toţi apostolii cu un suflet depreună. Şi fu de năprasnă den ceriu hreamăt, ca purtatu de suflare cu bură, şi împlu toată casa iuo
14 era şezîndu. / Şi ivise loru împărţitul limbilor, ca focul, şizu

[19] Scris: дрічнло.

[1] Sl., în trad.: *zaceala*. ✧ [2] Ultimul rînd de pe această pagină conţine indicaţia tipiconală pentru zaceala a treia: *Vũ ne(d) 50, vũ dñi ony, i vũneg(d)a* [sl., în trad.: *În săptămîna 50 (Cincizecimii luminate), în zilele acelea şi atunci*]. ✧

Scanned with OKEN Scanner

spre unul cene⟨ș⟩cu de ei. Și împlură-se toți de Duhul Sfintu
și începură [3] a grăi cu alte li⟨m⟩bi, cum Duhul deade lor a
vorovi. Era întru Ierusalim vietori iudei, bărbați buni-govi-
tori, de toate limbile ce sîntu pre suptu ceriu. Unde fu glasul
acela, adună-se nărodul și mestecă-se, e deca [4] auziră cîte unul
cineștĭu a sa limbă [5] grăindu-și ei. / Mira-se toți și ciudia-se 15
grăindu către sineș : „Au nu aceștea toți aceștea sîntu ceia ce
grăia galileiaște ? Și cum noi auzim cineștĭu a sa limbă, cu a
noastră întru carea născumu-ne [6] ?" Parteani și mideani și ela-
miți și de vietorii dintre [7] rriure și dintru ovreai și din Capa-
dochiia [8], dintru Pontu și dintru Asia, di⟨n⟩tru Frighie și dim
Pa⟨m⟩filiia [9], dintru Eghipetu și dintr⟨u⟩ laturile liviiten⟨e⟩ști/
și de cea de după Chirinie, și de ce venia de rimleani, dintru 16
ovreai [10] și de cei veniți creteani [11] și aravleni auzimu grăindu
Ne(d)[13] 50 ei cu a noastră limbă mărirea Domnului ! *Kone(c)* [12]. Mira-se
toți și nu domiria-se, unul către altul grăindu : „Ce amu va
aceasta se fie ?" E alții, amu, ocărîndu, grăiia cumu că de mustu
împluți sîntu. Sculă-se Petr cu unsprăzeace, rădică-și glasul /
Za(c̃)[1] 4 său și zise : „Bărbații iudeiești, vietorilor dintru Ierusalim toți, 17
iacătă, voauo, a înțeleage [14] se fie și luați aminte graiurele meale :
Nu e [15] cumu vă pare, aceștea că beați sîntu, iaste amu ceasul
alu treile în zi, ce aceasta iaste [16] zicerea proorocului lu Ioil : « Fi-
va întru ponile zile, grăi Domnul, vărsa-voiu dintru Duhul mieu
spre toată pelița și proroci-vor fiilor voștri și fielor vo/astre și 18
junii [17] voștri vederi vedea-vor și bătrînii voștri vise vedea-vor.
Că amu spre șerbii miei și spre șarbele meale [18] vărsa-voiu
dentru Duhul miu și proroci-vor. Și da-voiu ciudă spre ceriu,
sus, și seamne [19] spre pămîntu, jos : sînge și foc și încindere de
fum. Soarele pleca-se-va întru-ntunearec și luna întru sînge,
ainte încă de venitul zileei Domnului celuia [20] marele / și lumi- 19
natului. Și fi-va. Totu cela ce chema-va numele Domnului spă-
Za(c̃)[1] 5 si-se-va »". *Ko(c̃) v'vt(k̃)* [21]. Zise[22] Petru : „Bărbați israilești,
ascultați cuvintele aceastea : Isus Nazoreiul era amu [23] de
Dumnezeu vestit întru noi [24] cu sile [25] și cu ciude și cu seamne [19]
cealea ce feace cu elu Zeul pre mijloc de voi, cum și însivă știți,
acela, cu zisa sveatului și cu înțelepciunea Domnului [26] /vîn- 20
dut [27], luară-lu cu mînile ceia fără leage, găvozditu-*l*, ucisetu-*l* [28],
ce-*l* Dumnezeu învise, dezlegă-lu [29] din dureare morții lui, că
nu era puteare ținută a fi lui de ea. Davidu grăiaște de elu : « Ain-

---

[3] Scris : дчепорж. ✧ [4] Pentru *e deca*, cf. sl. ꙗкоже „fiindcă". ✧ [5] Scris : анкнж. ✧ [6] Scris : нж:коумоу мє. ✧ [7] Scris : дни'игрє. ✧ [8] Scris : кападокіж. ✧ [9] Scris : пафнинж. ✧ [10] Scris : оуєврєкн. ✧ [11] Scris : крктєкни. ✧ [12] Sl., în trad. : *Sfîrșit*. ✧ [13] Sl., în trad. : *Săptămina*. ✧ [14] Scris : дніє ѣук. ✧ [15] Scris : ж. ✧ [16] Scris : шєпк. ✧ [17] Scris : жноуніи. ✧ [18] Scris : мѣлк. ✧ [19] Scris : єкмнк. ✧ [20] Scris : чєлоуи. ✧ [21] Sl., în trad. : *Sfîrșitul, în* ⟨ziua de⟩ *marți* ; ultimul rînd de pe această pagină conține indicația tipiconală pentru zaceala a cincea : *V̄ srĕ(d), svĕ(l) ne(d) ; vŭ dñi o(ñ) re(c̃) Petrŭ* [sl., în trad. : *În* ⟨ziua de⟩ *miercuri, săptămina luminală ; în zilele acelea zise Petru*]. ✧ [22] Scris : ꙗгєєє ; înaintea acestui cuvînt scribul a notat forma slavonă *za(c̃)*, indicată de noi marginal. ✧ [23] Pentru *era amu*, cf. sl. мажа „bărbat". ✧ [24] Cf. sl. ва „voi". ✧ [25] Scris : снлк. ✧ [26] Scris : доноуаон. ✧ [27] Scris : ѣжи'шоуть. ✧ [28] Scris : оучєєшоу. ✧ [29] Scris : дєвєлєгж ѧѕ. ✧

te [30] văzui Domnul [31] naintea mea pururea, căce [32] a direapta
de mine iaste, să nu mă clătescu. Dereptu aceaea mai veseleaște-
21 se inima mea și mai bucură-se limba mea ; / încă și trupul mieu
mai veselea-se [33] spre [34] upovăință. Că nu lăsași sufletul mieu
întru iad, nici dat-ai preapodobitului tău a vedea putredirea.
Spusu-mi-ai [35] căile vieției și împluși-mă de veselie cu fața
ta ». Bărbați frați [36], cade-se a zice cu cutezare cătră voi de
patriarhul David, cum muri și îngrupat fu și murmîntul lui
22 iaste întru noi, pînă / la zua de astăzi. Și proroc amu fiindu și
știa că cu jurămîntu jură-se lui Domnul dintru plodul mațelor
lui 〈. . .〉 a rădica Hristos și a-l pune [37] spre scaunul lui, mainte-
văzu, de învierea lui grăi, că nu lăsa-se-va sufletul lui în iad,
nici pelița lui a vedea putredirea [38]. Acela Isus învise-l Zeul,
23 celui toți noi semu mărturie. / Cu direapta amu Domnului
înălță-se, făgăduita [39] Sfîntului [40] luo de la părintele, și vărsă
aceastea [41] ce le voi acmu vedeți și le-ți auzitu. Nu amu David
suie-se spre ceriu, ce grăia însuși David : « Zise Domnul Domnului
mieu : Șezi de-a dereapta de mene, pînă [42] voi pune vrăjmașii
tăi dedesuptu picioarelor tale ». Vîrtos amu se înțeleagă toată
casa lu *Isl̃ivĭ* [43] că și Domnul și unsul [44] lui Dumnezeu-l feace/
24 acesta Isus, cela ce-l voi răstignit". *Kone(č̃) srě(d)* [45].
Unde auziră, milcuiră-se cu inima, ziseră cătră Petru și
apostolilor : „Ce să facem, bărbați frați ?" E Petru zise cătră
Za(č̃)[1] 6 înșii : „Pocăiți-vă [46] amu și se botezați-vă cineșcu de voiși întru
numele [47] lu Isus Hristos, întru lăsarea păcatelor, luați darul
Sfîntului Duh. Că voauo amu iaste făgăduita și feciorilor voștri
25 și tuturoru celora de departe, / că se amu chemaret 〈. . .〉 Dum-
nezeul nostru". Cu alt uvinte, cu mai multe, mărturiia [48] și
ruga ei, grăiia : „Mîntuiți-vă de gintul întortu acesta". Unii
amu cu dragoste luară cuvîntul lui și botezară-se ; și adauseră-se
întru aceaea zi suflete ca la trei miie. Era răbdîndu învățăturile
apostolești și întru împreunarea, frîmtului pîiniiei și întru
26 rugăciune. / Fu amu a totu sufletul frică, multe amu ciude și
seamne de apostoli fură întru Ierusalim. *Koneci četoki* [49]. Frică
mare era spre toți. E toți ceia ce crezuse [50] era depreună și
avea tot împreună. Și agonisirea-ș și avuțiia-și vindea și împăr-
ția tuturor, de ce se va cine ce trebuiia [51]. Prespre toate zilele
rrăbdîndu cu un suflet întru beseareci și, frîngîndu pren case
27 pîine, / și lua hrană întru bucurie și întru tinsul inimiei, lăudîn-

---

[30] Scris : анн'тѣ. ✧ [31] Scris : доунѹ. ✧ [32] Scris : кътє. ✧ [33] Cf. sl. възвелит сѧ în versiunea slavonă intercalată, în loc de въселит сѧ „va locui". ✧ [34] Scris : спрѣ. ✧ [35] Scris : спѹсѹ мї ан. ✧ [36] Scris : фратсѧ. ✧ [37] Scris : понє. ✧ [38] Scris : пѹтрѣднрѣ. ✧ [39] Scris : фѫгѫдѹнта. ✧ [40] Scris : свфнтѹлѹн. ✧ [41] Scris : ачастѣ. ✧ [42] Scris : понѫ. ✧ [43] Sl., în trad. : *lui Israil.* ✧ [44] Scris : оун'шѫ. ✧ [45] Sl., în trad. : *Sfîrșitul* 〈zilei de〉 *miercuri.* ✧ [46] Ultimul rînd de pe această pagină conține indicația tipiconală pentru zaceala a șasea : † *Če(k̃), s(ṽ)tĭ ne(d) ; vŭ dñi oni re(č̃) Petrĭ : „Pokai(t̃)"* [sl., în trad. : † *Joi, săptămîna luminată ; în zilele acelea zise Petru : „Pocăiți-vă"*]. ✧ [47] Scris : ноумєлє. ✧ [48] Scris : мѫрьтѹрїєи, probabil pentru *mărturiia ei.* ✧ [49] Sl., în trad. : *Sfîrșitul* 〈zilei de〉 *joi.* ✧ [50] Scris : крєзоусѧ. ✧ [51] Pentru pasajul *de ce se va cine ce trebuiia*, cf. sl. єже аще кто что трѣбоваше "fiecăruia ce îi trebuia". ✧

du Dumnezeu, aibîndu bunătate către toţi oaminii. Domnul adăugea ceia ce spăsia-se prespre toate zilele întru beseareci.

Io(ñ), 2. S̃tgo Ioana B̃goslova, 2 [52]

374

〈B〉ătrînu, aleaseei doamneei şi feciorilor ei, carii eu iubescu întru deadevăr, şi nu eu numai, ce şi toţi cine cunoscut-au deadeveritul, dereptu deadevărul ce iaste întru noi şi cu noi fi-va în veaci : se fie cu noi bunătate, milă, pace de la Zeul-Tatăl şi de la Domnul Isus Hristos, Fiiul Părintelui, întru deadeverite iubosti [53]. /

Bucuraiu-me [54] foarte că aflaiu den feciorii tăi îmblîndu întru dea- 375
deveritu, cumu poroncită luaiu de la Tatăl. Şi acmu rogu-te, doamnă [55], nu ca porîncită noauo scriu ţie, ce de ceaea ce avemu dintîiu, să iubimu soţu cu soţul. Şi aceasta 〈iaste〉 iuboste, se îmblămu pre poroncitele [56] lui ; aceasta iaste poroncita, cumu auzitu dintru întîiu, / se întru ea îmblaţi. 376
Că mulţi mincinoş întrară întru lume, cine nu spune di Isus Hristos că vine în peliţă ; acela iaste celuitoriu şi antihristu. Feriţi-vă sine, se nu pi〈a〉rdem ce lucrat-amu, ce se preţu svîrşitu luom. Totu cine treace şi nu lăcuiaşte întru învăţăturile lu Hristos Domnezeu nu are ; e lăcuitoriul întru învăţăturile lu Hristos,/acela şi şi Tatăl şi Fiiul are. Se neştine veni-va 377
către voi şi aceasta învăţătură nu aduce-va, nu-l priimireţi elu în case şi sărutare lui nu grăireţi. Cine grăiaşte lui sărutare, însoţeaşte-se lucruriloru lui cealea realelor.

Multu avuiu voauo a scrie, nu vruiu cu hîrtie şi cu cerneală, ce nădăiescu-me a veni către voi şi rosture către rostu a grăi, se bucuriia / 378
noastră fie împlută.

Sărute-te feciorii suroriei tale aleşii, amin.

BIBLIOGRAFIE : Panaitescu, *Începuturile*, p. 127—128 ; Mihăilă, *Observaţii*, p. 301—327, 345 ; C. Dimitriu, *Originalitatea vocabularului din* Apostolul Popii Bratul (*1559—1560*), în SCL, XXV, 1974, nr. 2, p. 149—167 ; Al. Mareş, **Apostolul Iorga** *şi cele mai vechi versiuni româneşti ale* **Apostolului**, în LR, XXV, 1976, nr. 5, p. 505—513 ; Costinescu, *Apostolul*, p. 51—60 ; Costinescu, CV, p. 61—66 ; Mihăilă, *Primul manuscris*, p. 59—86, 102—103 ; Mariana Costinescu, în *Vechi texte*, p. 93—119, 131—145 ; C. Dimitriu, *Fonetisme regionale, populare şi arhaice în* **Codicele** *popii Bratul*, în ALIL, 30, 1985, p. 385—392 ; Gheţie — Mareş, *Originile*, p. 191—195.

7

ÎNCEPĂTURĂ DE NUIALE

*Sud-estul Transilvaniei, [1559 sau 1560]

Sub acest titlu figurează în manuscrisul popii Bratul (despre care vezi mai sus, p. 62) un text de magie populară destinat să ajute la descoperirea comorilor. El a fost copiat de popa Bratul, foarte probabil între 1 septembrie 1559 şi 31 august 1560, după un izvod provenind din Banat — Hunedoara sau din sud-vestul Transilvaniei. Scrierea, care prezintă vădite influenţe

[52] Sl., în trad. : *Ion, 2. A Sfîntului Ioan Teologul*, 〈epistola〉 *a 2-a*. ✧ [53] Pentru pasajul *întru deadeverite iubosti*, cf. sl. въ истинѣ и любви „întru adevăr şi dragoste". ✧ [54] Scris : бꙋкꙋрам
м
мѧ ; înaintea acestui cuvînt, scris : сирѣ. ✧ [55] Scris : донѫ. ✧ [56] Scris : порончителѧ.

catolice, nu este neapărat rezultatul unei traduceri, ea putînd constitui şi o alcătuire originală, influenţată numai parţial de un model străin (maghiar, eventual slavon).

Textul a fost reprodus integral după original (Muzeul de Literatură al Moldovei — Iaşi, nr. inv. 2005, p. 443—453).

443

Începătură de nuiale

Întîiu în ivitul *lune*[*v̄*], *vŭ če(k̄) ili su(b̄)tĭ ile ne(d)lĕ*[1], mainte de răsăritul *sl̄nce*[2], să mergi la u⟨n⟩ alunişu, unde veri şti nuiale. Şi cîndu veri purceade pre cale să zici ceaste psalme *o(t)*[3] psaltire[4]: *i pslo(m) 31, pslo(m) 37, pslo(m) 50, pslo(m) 101 i pslo(m)*: „*Iz bglĭini vŭzva(h) k tebĕ, G̃i, G̃i, usly(š̃)*"; *pslo(m) 142, Veelie, 3 (s̃t), i Oče na(š̃), do ko(ñ)ca*[5]. Alduită eşti, *B̃ce d̃vo*[6], că plină eşti de miloste Domnului cu tine şi eşti alduită întru toate doamnele *i bl(s̃)ve(ñ) plo(d) črĕva tvoego, Ĩi H(s)ĭ, ami(n)*[7]. Vino, Duh Svînt, împle pohta tuturor creştinilor şi [în] cinstea ta în toţi aprinde foc. Şi cine vor fi hitleani dentru acealea limbi, dentru toate acealea limbi, den toate tu le feceş toate. Psalmi 119, *pslo(m) 120, pslo(m) 121, pa(k̄) O(č̃) na(s̃) do ko(c̃). I pa(k̄)*[8] Alduită eşti, *B̃ce d̃vo, do ko(c̃). Pa(k̄)*[9] psalmi 124, psalmi 125, *pslo(m) 126*[10], psalmi 127,
444 psalmi 128, *Veseli, 3 (s̃t), pa(k̄) O(č) na(š̃), do ko(c̃), i*[11] Alduită,/ *B̃ce d̃vo, pslo(m) 129*: „*Iz blĭbini*"[12]; psalmi 130: „*G̃i, ne vŭzne(s̃) sę sr(d̃)ce moe*"; *pslo(m) 131*: „*Poměni, G̃i, Dv(d)a*"; *pslo(m) 132*: „*Se n̄nja čto dobro*"; *pslo(m) 133*: „*Se n̄nja b(ls)vite G̃a*". *Pa(k̄) O(č̃) na(š̃), 3(s̃t), i B̃ce d̃vo. A poto(m) rŭci sie O(č) na(s̃)*[13]: „Putearnice Doamne şi milostivnic, ce eşti a lui svî⟨n⟩tă Mărie, doamna trupului inima cum eşti dostoită fiiului tău, că avuşi lăcuită să faci mintei feceş den Duhul Svînt. Ado-ne, Doamne, aminte, să ne veselim şi noi den veselia ta. Şi să fim apărat de tot răul şi den moartea de vecie *věko(m)*[14]. Pre numele tău, Doamne, amin". De acia ocoleaşte alunul de cătră răsărit *3 (s̃t)*[15] şi tot să zici: „*Vŭ ime Oc̃a i Sn̄a i Stgo D̃ha*"[16] şi să faci *3 (s̃t)*[15] cruci, să blagoslovești pre alun. După acea apucă nuialele de vîrh şi zi: „Mărească-se nuialele de rădăcina lu Iaseu şi florile dă rădăcina lui să se mărească şi
445 să lăcuiască pre el duhul Domnului şi duhul înţelepciuneei[17] şi al înţelesului şi duhul / putearii şi duhul tăriei şi Duhul Svînt şi al milosteei şi împle pre el duhul friciei lu Dumnezeu". După acea să zici şi să îngenunchi cu obrazul cătră răsărit şi să laş nuialele: „Veseleşte-ne, Doamne", *3 (s̃t)*[15]. „Hristoase, ascultă-ne, Hristoase, încă ne ascultă. Domnul den ceriu iar-

---

[1] Sl., în trad.: *lunii, joia sau sîmbăta sau duminica.* ✧ [2] Sl., în trad.: *soarelui.* ✧ [3] Sl., în trad.: *din.* ✧ [4] Urma slova-cifră *s̃*, care s-a şters de către copist. ✧ [5] Sl., în trad.: *şi psalmul 31 psalmul 37, psalmul 50, psalmul 101 şi psalmul ⟨129⟩*: „*Din adîncuri am strigat către tine, Doamne Doamne, auzi*"; *psalmul 142, Veseli-se* (?), *de trei ori, şi Tatăl nostru, pînă la sfîrşit.* ✧ [6] Sl., în trad.: *Născătoare de Dumnezeu, fecioară.* ✧ [7] Sl., în trad.: *şi blagoslovit este rodul pîntecului tău, Isus Hristos, amin.* ✧ [8] Sl., în trad.: *psalmul 120, psalmul 121, iarăşi Tatăl nostru, pînă la sfîrşit. Şi iarăşi.* ✧ [9] Sl., în trad.: *Născătoare de Dumnezeu, fecioară, pînă la sfîrşit. Iarăşi.* ✧ [10] Sl., în trad.: *psalmul 126.* ✧ [11] Sl., în trad.: *Veseleaşte, de trei ori, iarăşi Tatăl nostru, pînă la sfîrşit, şi.* ✧ [12] Sl., în trad.: *Născătoare de Dumnezeu, fecioară, psalmul 129*: „*Din adîncuri*". ✧ [13] Sl., în trad.: „*Doamne, nu se ridică inima mea*"; *psalmul 131*: „*Pomeneşte, Doamne, pe David*"; *psalmul 132*: „*Iată acum ce este bun*"; *psalmul 133*: „*Iată acum binecuvîntaţi pe Domnul*". *Iarăşi Tatăl nostru, de trei ori, şi Născătoare de Dumnezeu, fecioară. Iar după asta spune acest Tatăl nostru.* ✧ [14] Sl., în trad.: *vecilor.* ✧ [15] Sl., în trad.: *de trei ori.* ✧ [16] Sl., în trad.: „*În numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh*". ✧ [17] Scris: ѧцєлєпчюнєєєн. ✧

Scanned with OKEN Scanner

tă-ne noi, greaşiţii. Fiiul, cela ce feceşi [18] lumea, iartă-ne. Duhul Svînt Dumnezeu, iartă-ne. Doamne, blagoslovitul lumiei, ajută-ne noauo. Svîntă Marie, *g(d)ne, moli o na(s̃). Mti Božia, mli o na(s̃)*[19]. Svîntă prespre toate svintele[20], *moli o na(s̃). Sti Mihaile, moli o na(s̃). Sti Gavriile, mli o na(s̃). Sti Rafail*[21], roagă. *Sti Urii(l̃)*[22], roagă *o na(s̃). Vŭsĕ(h) sti aggli i arhaggli, molite o na(s̃). Sti Ioanne kr(s̃)titelju, mli o na(s̃). Vŭsĕ(h) sti patrijar'hi, molite o na(s̃). Sti Petre, moli, o na(s̃). Sti Pavle, moli o na(s̃). Sti An'dreja, mli o na(s̃). Sti Io(ñ) van'geli(s̃)tĭ, moli o na(s̃). Sti Iako(ṽ), moli o na(s̃). Sti Toma, mli o na(s̃). Sti Filip'pe, mli o na(s̃). Sti Var'tolomea, sti Mathei, mli. Sti | Simeone, mli. Sti Juda, moli. Sti Var'nava, mli.* 446 *Sti Luka, mli. Sti Mar'ko, moli i vŭsĕ(h) sti učenici G(d)ne, moli. I vŭsĕ(h) sti m(č̃)nici, mli. Sti Stefane m(č̃)nikŭ, mli. Sti Kleme(ñ), moli. Sti Si(k̃)ste, mli. Sti Lavre(ñ)tie, mli. Sti Vi(ñ)cen'ti, moli. Sti Geo(r')gie, moli. Adĭal'ber'te, mli. Sti Sevastijane, moli. Sti Fabijane, moli. Sti Blaži, moli. Sti Kozma i Dimianĭ, sti Ioane i Pavle, molite. Sti Ger'vasie i Protasia, mlte. Sti Kaci, moli i vŭsĕ sti m(č̃)nici, molite. Sti Silivestrĭ, moli. Sti Mar'tine, moli. Sti Nikolae, moli. Sti Benedikte, moli. Sti Egidi, moli. Sti Gale, moli. Sti Fran'cis'ce, moli. Sti Erimia, moli. Sti Vol'fĭfan'ge, moli. Sti Dominice, moli. Sti An'tonie, moli. Sti Leopol'de, moli. Sti Ož'val'de, moli. Sti Leonar'de, moli. Sti Ambrozi, moli. Sti Roci, moli. Sti Grigorie, moli. Sti Štefa[ñ] kralju, | sti La(s̃)lŭu kralju, moli. Sti Americe, moli. Sti A(ṽ)gustine, mli,* 447 *i vŭse sti ispovĕdnici, molite o na(s̃). Sta Marija Mag(d)alina, moli. Sta Elina, moli. Sta Anna, moli. Sta Katarina, moli. Sta Ma(r̃)garita, moli. Sta Lizaberĭ, moli. Sta Cicilia, moli. Sta Klara moli. Sta Lucija, moli. Sta Otilija, sta Školastika, sta Uršolĕ* [23], cu soaţele [24] tale, *molite. Sta Var'vara, moli*

---

[8] Scris: ѳ҃е.шн. ✧ [19] Sl., în trad.: *doamnă, roagă-te pentru noi. Maica Domnului, roagă-te pentru noi.* ✧ [20] Scris: сн҃мєлє. ✧ [21] Sl., în trad.: *roagă-te pentru noi. Sfinte Mihail, roagă-te pentru noi. Sfinte Gavril, roagă-te pentru noi. Sfinte Rafail.* ✧ [22] Sl., în trad.: *Sfinte Uril.* ✧ [23] Sl., în trad.: *pentru noi. Toţi sfinţii îngeri şi arhanghelii, rugaţi-vă pentru noi. Sfinte Ioan Botezătorul, roagă-te pentru noi. Toţi sfinţii patriarhi, rugaţi-vă pentru noi. Sfinte Petre, roagă-te pentru noi. Sfinte Pavele, roagă-te pentru noi. Sfinte Andrei, roagă-te pentru noi. Sfinte Ioan evanghelistul, roagă-te pentru noi. Sfinte Iacov, roagă-te pentru noi. Sfinte Toma, roagă-te pentru noi. Sfinte Filip, roagă-te pentru noi. Sfinte Bartolomeu, sfinte Matei, roagă-te. Sfinte Simeon, roagă-te. Sfinte Iuda, roagă-te. Sfinte Varnava, roagă-te. Sfinte Luca, roagă-te. Sfinte Marcu şi toţi sfinţii mucenici ai Domnului, rugaţi-vă. Şi toţi sfinţii mucenici, rugaţi-vă. Sfinte Ştefane, mucenic, roagă-te. Sfinte Clement, roagă-te. Sfinte Xist, roagă-te. Sfinte Laurenţiu, roagă-te. Sfinte Vincenţiu, roagă-te. Sfinte George, roagă-te. Adalbert, roagă-te. Sfinte Sebastian, roagă-te. Sfinte Fabian, roagă-te. Sfinte Blaziu, roagă-te. Sfinte Cozma şi Damian, sfinte Ioan şi Paul, rugaţi-vă. Sfinte Ghervasie şi Protasie, rugaţi-vă. Sfinte Kaţi şi toţi sfinţii mucenici, rugaţi-vă. Sfinte Silvestru, roagă-te. Sfinte Martin, roagă-te. Sfinte Nicolae, roagă-te. Sfinte Benedict, roagă-te. Sfinte Egidiu, roagă-te. Sfinte Gal, roagă-te. Sfinte Francisc, roagă-te. Sfinte Eremia, roagă-te. Sfinte Volfgang, roagă-te. Sfinte Dominic, roagă-te. Sfinte Anton, roagă-te. Sfinte Leopold, roagă-te. Sfinte Osvald, roagă-te. Sfinte Leonard, roagă-te. Sfinte Ambrozie, roagă-te. Sfinte Roca, roagă-te. Sfinte Grigore, roagă-te. Sfinte rege Ştefan, sfinte rege Ladislau, roagă-te. Sfinte Americ, roagă-te. Sfinte Augustin, roagă-te, şi toţi sfinţii mărturisitori, rugaţi-vă pentru noi. Sfîntă Maria Magdalena, roagă-te. Sfîntă Elena, roagă-te. Sfîntă Ana, roagă-te. Sfîntă Caterina, roagă-te. Sfîntă Margareta, roagă-te. Sfîntă Lizaber, roagă-te. Sfîntă Cecilia, roagă-te. Sfîntă Clara, roagă-te. Sfîntă Lucia, roagă-te. Sfîntă Otilia, sfîntă Scolastica, sfîntă Ursula.* ✧ [24] Scris: соцєл'. ✧

Sta Dorotea, sta Agnesĭ sta Agata, sta Apolonia i vŭse sti m(č)nici i vdo-
vice, molite. I vŭse [25] svintele [26] *i vŭse sti Bu, molite o na(s̃)* [27]. Doamne, fii-ne
ajutoriu și ne iartă, Doamne. Și iară, Doamne, întru ajutoriu. Fereaște-
ne [28], Doamne, de tot răul și de munca veacului. Fereaște-ne, Doamne,
și de putearea dracilor. Fereaște-ne, Doamne, și de moartea fără vreame
și de munca veacului. Fereaște-ne pre curățiia ta, Doamne. Fereaște-ne
448 și pre născuta ta. Fereaște-ne și pre munca ta. Fereaște-ne și / pre moartea
și pre îngrupătura ta. Fereaște-ne și pre blagoslovitul viereei tale. Fereaș-
te-ne și pre mare ciudă suitului tău. Fereaște-ne și pre advent Duhului
Svînt părintelui tău. Fereaște-ne în zuoa judecateei. Fereaște-ne în zuoa
morției. Fii-ne agiutoriu, Doamne. Noi, păcătoșii, tine rugăm și să ne auzi,
Doamne, cum în pace să ne dai noauo, Doamne. Tine rugăm, Doamne,
cum beseareca ta să o faci și să o blagoslovești [29]. Tine rugăm, Doamne,
cum Domnul apostolilor și toată cinstea besearecilor într-a ta svinție să
o faci și să o blagoslovești [30]. Tine rugăm, Doamne, și crailor și putear-
ni‹ci›lor noștri să le dai puteare curată. Tine rugăm, Doamne, și toată
creștinătatea ce ai scumpărat cu sîngele tău să-i ții. Tine rugăm și toți
viii și morții să le dai viiață curată. Tine rugăm și tuturor cine ne fac noauo
bine să le dai viiață curată. Tine rugăm, Doamne, și sufletul nostru și
449 sufletul părinților noștri de veciia / veacului să ferești. Tine rugăm, Doamne,
și mana-pămîntului să o ferești și să ne-o dai. Tine rugăm, Doamne, și
pocaiania păcatelor noastre să ne dai și să ne ferești. Tine rugăm, Doamne,
cum aceaste nuiale să le blagoslovești [30] și să le svințești, Doamne, pre
numele lu Isus Hristos, feciorului tău, Domnului nostru, cum noauo
tot ascunsu, comoară sau bani în pămîntu, vare aur, vare argint, în vîr-
tutea Domnului nostru, Isus Hristos, și ai svîntă Mărie, doamna, și în [31]
putearea tuturor svinților și ai svinților apostolilor *i ispově(d)niko(m)* [32]
și a călugheri *sti* [33] și a văduo curate și a îngerilor [34] și arhanghelilor și
în putearea cestoru [35] nuiale și în putearea cestoru jurămînte să iau și să
fac cu numele tău, Doamne, numele lui, lu Dumnezeu, ce poartă păcatele
tuturora. Iartă păcatele noastre cum tot adevărul să-l putem face. Tine
lăudăm, Domnul nostru, și tine mărim și ție slujim, *vŭ ime Oca i Sna i Stgo*
450 *Dha*" [16]. / Di aciia să iai un cuțit nou în mînă și să îngenuchi cătră răsărit
și să zici evanghelie: „*Vŭ načilě bě slo(ṽ)*" [36]. Și întîi, cîndu veri începe
să-ț faci cruce în frunte și în trup, aceasta soroacă să o zici, *3 (št)*: „*I*
slo(ṽ) plĭ(t̃) bi(s̃)" [37]. Și să faci cruce: „*I vŭseli(s̃) vŭ ni(h)*" [38]. Acmu
svîrșenia evanghelia. Ocoleaște nuialele de 3 pre răsărit și să zici: „*Vŭ*
imę Oca i Sna i Stgo Dha"[16] și să tai nuialele deodată și să fie nuialele de
6 pumni. Și cîndu le tai să zici de *3(št)*[15]: „*Vŭ imę Oca i Sna i Stgo Dha*"[16]
și să zici molitva dendărăt: „Mări-se nuiaoa den rădăcina lu Eseu", *do*
ko(ñ)ca [39]. După acea taie cruce în nuiale. La crucea dentîniu scrie Gaș-

---

[25] Sl., în trad.: *rugați-vă. Sfîntă Varvara, roagă-te. Sfîntă Dorotea, sfîntă Agnes, sfîntă Agata, sfîntă Apolonia și toți sfinții mucenici și văduve, rugați-vă. Și toate.* ✧ [26] Scris: сѡ҃нзлє. ✧ [27] Sl., în trad.: *și toți sfinții lui Dumnezeu, rugați-vă pentru noi.* ✧ [28] Scris: фѣкрѣщє нє. ✧ [29] Scris: блвищє. ✧ [30] Scris: блзєщє. ✧ [31] Scris deasupra rîndului. ✧ [32] Sl., în trad.: *și mărturisitorilor.* ✧ [33] Sl., în trad.: *sfinți.* ✧ [34] Scris: ꙟцєрєло. ✧ [35] Scris: чєтоꙋ. ✧ [36] Sl., în trad.: „*La început a fost cuvîntul*" (*Evanghelia după Ioan*, cap. 1, v. 1). ✧ [37] Sl., în trad.: *de trei ori*: „*Și cuvîntul s-a făcut trup*" (*Evanghelia după Ioan*, cap. 1, v. 14). ✧ [38] Sl., în trad.: „*Și a locuit între ei*" (*Evanghelia după Ioan*, cap. 1, v. 14). ✧ [39] Sl., în trad.: *pînă la sfîrșit.* ✧

par, na tvora pi(š) Bal'dažarĭ, nă 3 pĭ(š) Mel'kiorĭ i vŭseg(d)a da re(č̃)ši [40]: „Vŭ imę Oc̃a i Sña i Stgo Dha" [16]. După acea să zici pslo(m): „Gi, čto se umnožiše (s̃) stežaju", de ko(č̃). O to(m) da bl(s̃)viši prutove i da reče(š̃) [41]: „Blagoslovește, Doamne Isus Hristos, aceaste doauo nuiale vŭ ime Sta Troice [42], cum blagosloviș nuialele lu Moisi den născuta / lui și nuia- 451
ele den rădăcina lor, cum ascuns în pămînt ce va fi să ne le arate derept. Vŭ imę Oc̃a i Sña i Stgo Dha"[16]. Poto(m) m(l̃) [43]: „Doamne, Isus Hristos, snĭ Ba živago ego(ž) ti sŭše(d) sŭ nbe(s̃) vŭ zemli, o(t) nědrŭ o(t)cĭ tvoi, i na drĕvo kr(š)nomŭ prigvozdyvi-sę i pe(t̃) znamenie eže esi priimi(l̃), tebe Gi za velikoe tvoe ml(s)tĭ te mlimĭ za onoi pe(t̃) znamenie eže priimĕ(l̃) kako kako da bl(s̃)vi(š̃) i da veličae(š̃) sie dva pruta [44], vŭ ime Sta Troice [42], kako sve što e(s̃) sŭkrino vŭ zemli na(m) da javi(t̃) [45], vŭ ime Oc̃a i Sña i Stgo Dha [16]. Blagoslovescu-vă voi, nuialelor, vŭ ime Oc̃a i Sña i Stgo Dha [16] i vŭ Ba živago i vŭ Ba [46] cela ce făcu pre voi cum să luați vîrtutea și putea-
rea și duhul rău să stea departe de noi. Iară voi, nuialelor, să-mi arătați
mie tot ascuns ce e în pămînt fără de nici [47] o minciună. Vŭ ime Oc̃a i Sña i Stgo Dha"[16]. Věruo vŭ edino(ỹ), do ko(č̃), i O(č) na(š̃) i Bce dvo ra(d)uise obradovana Gĭ [48]. După aceastea, după toate, tu să le iai / și să le țini întru 452
u⟨n⟩ loc curat pînă le veri sluji cu 3 slujbe: una să fie slujba sta Bca, a vtora Sta Troica, a treta Stmu Kristu [49]. Cîndu o aflatu că da hošte(š) ispitati sie prutĭ, ti da bude(š̃) čistĭ, ispověda(š̃) i da bǫdi(s) umivanĭ vŭ banju [50] și să aibi veșmente nove. Și într-acea zi să ajuni i da budi(š̃) na slu(ž)bu [51] și să zici molitva: „Ispoveadescu-mă putearnicului den ceriu și doamneei [52], svînta Maria, i vŭsě(m) sti(m) i vŭsě(m) ap(s̃)lo(m), stĭ Petru i Pavlu, i vŭsě(m) sti(m̃), i tebe, Gi, poneže ază nevrědni(k̃), ază grěšni sŭtvori(h) grěhi vŭ životě moemĭ, sŭtvori(h) zlo sŭ mislo(h) i sŭ(s̃) glagolo(m), sŭ vŭsě(m) moe(m) dělaniemĭ, sŭ(s̃) jaro(s̃), sŭ(s̃) zlo(m) vŭsě(m), jaže kotě zli moa sŭgrěšenia", 2 (št). I da se bie(š̃) po prĭsi(h).

Poto(m) „Směri-se ili [53] plecu-me svintei Bci i vŭsě(m) sti(m) i vŭ-

---

[40] Sl., în trad.: *la a doua scrie Baltazar, la a treia scrie Melchior și mereu să spui.* ✧ [41] Sl., în trad.: *psalmul ⟨3⟩: „Doamne, ce se înmulțiră supărătorii", pînă la sfîrșit. După aceea să binecuvintezi nuialele și să spui.* ✧ [42] Sl., în trad.: *în numele Sfintei Treimi.* ✧ [43] Sl., în trad.: *după aceasta, rugăciunea.* ✧ [44] Sl., în trad.: *fiul lui Dumnezeu cel viu, care ai coborît din ceruri pe pămînt, și de la sînul tatălui tău, și pe cruce de lemn ai fost răstignit și care cinci semne ai primit, pe tine, Doamne, pentru marea ta milostе te rugăm, pentru acele cinci semne pe care le-ai primit, ca să binecuvintezi și să mărești aceste două nuiele.* ✧ [45] Sl., în trad.: *ca tot ce este ascuns în pămînt nouă să ne apară.* ✧ [46] Sl., în trad.: *și în Dumnezeul cel viu și în Dumnezeul.*

✧ [47] Scris: ни; altă lecțiune posibilă: *nice.* ✧ [48] Sl., în trad.: *Cred într-unul, pînă la sfîrșit, și Tatăl nostru și Născătoare de Dumnezeu, fecioară, bucură-te, bucurata de Domnul.* ✧ [49] Sl., trad.: *sfînta Născătoare de Dumnezeu, iar a doua Sfîntă Treime, iar a treia ⟨slujba⟩ Sfintei Cruci.* ✧ [50] Sl., în trad.: *dacă vrei să cercetezi aceste nuiele, tu să fii curat, spovedit și să fii spălat în baie.* ✧ [51] Sl., în trad.: *și să fii la slujbă.* ✧ [52] Scris: домнеен. ✧ [53] Sl., în trad.: *"și tuturor sfinților și tuturor apostolilor, sfinților Petru și Pavel, și tuturor sfinților și ție, Doamne, pentru că eu, nevrednicul, eu, greșitul, am făptuit greșeli în viața mea, am făcut rău cu gîndul și cu vorba, cu toate faptele mele, cu mînie, cu tot răul pe care l-a vrut cu răutate greșeala mea", de două ori. Și să te bați peste piept. După aceea: Mă smerii sau.* ✧

sĕ(m) [54] svintele [55] ale lu Dumnezeu *i te(b̃) o(č̃) kako da molite B̃a o mnĕ, m(ř), amini*" [56]. Şi tot să blagosloveşti [30] ceale nuiale şi să zici cestu *psalo(m) : „Gd̃i, čto se umnožiše stǫžae(ĩ)" i O(č̃) na(š̃), 3 (št̃), i B̃ce d̃vo,*
453 *3 (št̃), i/Věruǫ vŭ edino(g̃) B̃a oc̃a, 3 (št̃), i da reče(š̃) : „Vŭ ime Oc̃a i S̃na i S̃tgo D̃ha, amini*"[57]. Şi cîndu veri vrea să le ispitești, tu veri zice ceaste jurăminte : „Juru-vă voi, nuialelor, *po 7⟨2⟩ imena* [58] ale Domnului lu Isus Hristos. *Omelio(ñ)* [59] voi să mă ducef la loc [60] derept, unde e comoara ascunsă [61], fără de nece o minciună şi fără nece [62] o înşălăciune. *Vŭ ime Oc̃a i S̃na i S̃tgo D̃ha* [16], juru-vă voi, nuialelor, pre adeveritul Domnului lu Isus, cum voi să mă duceți la locul dereptu, unde e comoara ascunsă [63] fără de nece [62] o minciună şi fără de nece[62] o înşălăciune. *Vŭ ime Oc̃a i S̃na i S̃tgo D̃ha*[16], juru-vă voi, nuialelor, pre născuta Domnului lu Isus Hristos, cum voi".

BIBLIOGRAFIE : Mihăilă, *Observații*, p. 333 — 334 ; Gheție — Mareș, *Originile*, p. 392-394.

8

OMILIA PENTRU ÎNVIERE

*Sud-estul Transilvaniei, [1559 sau 1560]

Omilia pentru Înviere din manuscrisul popii Bratul conservă o versiune slavo-română cu traducere intercalată. A fost copiată în sud-estul Transilvaniei, foarte probabil între 1 septembrie 1559 şi 31 august 1560, şi reprezintă versiunea scurtă a acestei cazanii, atribuită lui Ioan Hrisostomul. După unele indicații lingvistice, copia popii Bratul descinde dintr-o traducere moldovenească.

Textul a fost reprodus integral după original (Muzeul de Literatură al Moldovei — Iaşi, nr. inv. 2005, p. 454—458).

454 **Cine-i dentru sfinți părintele nostru, creștenul** [1] **mare episcop** [2] **den cetatea lui Costantin, cu rostul de a⟨u⟩ru. Cuvîntu de învățătură.**

Să e neștine bine cinstitu şi Domnului iubitu, de să se îndulcească de uspăţu, de bună [3] ce e astăzi. Să e neștine den robi cu nărav bunu, de să între bucurîndu-se [4] la bucuria Domnului a lui. Sau neștine lucrat-au postindu-se, de să priimească acmu plată. Să neștine de întîiul ceas au

---

[54] Sl., în trad. : *Născătoare de Dumnezeu şi tuturor sfinților şi tuturor.* ✧ [55] Scris : ємоєлѕ̃. ✧ [56] Sl., în trad. : *şi fie, părinte, ca să-l rugați pe Dumnezeu pentru mine, zi numele, amin.* ✧ [57] Sl., în trad. : *psalmul : „Doamne, ce se înmulțiră supărătorii" şi Tatăl nostru, de trei ori, şi Născătoare de Dumnezeu, fecioară, de trei ori, şi Cred întru unul Dumnezeu, tatăl, de trei ori, şi să spui „În numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh, amin".* ✧ [58] Sl., în trad. : *pe 72 de nume.* ✧ [59] Termen necunoscut. ✧ [60] Scris : нѡ̃. ✧ [61] Scris : аскѳнеѕ. ✧ [62] Scris : нє̃ ; altă lecțiune posibilă : *neci.* ✧ [63] Scris : асконсь.

---

[1] Începînd cu acest cuvînt, titlul continuă marginal, de-a lungul paginii. ✧ [2] Scris : єпкпь ; altă lecțiune posibilă : *episcup.* ✧ [3] Pentru pasajul *de uspăţu, de bună*, cf. sl. добраго ...тръжєствиа „de bună prăznuire" ; copistul a scris inițial *de bună*, intenționînd să adauge probabil *uspătare* sau *prăznuire*. ✧ [4] Scris : вогкѳрьдн'дѕ сѧ. ✧

lucratu, de să priimească acmu dereptul datoriul. Să neştine după al treile ceas au venitu, să mulţemească şi prăznuiască [5]. Să neştine după al [6] şasele ceas au ajuns, nemică să nu se spare. / Şi amu nemică nu va fi în deşertu. 455
Să neştine mihni-se pînă la al noa⟨uo⟩le ceas, să se apropie, nimică să nu se teamă. De va veni la al unsprăzeacele ceas, să nu se spare c-au pestit. Cu dragu cinsteaşte amu acesta Domnu. Priimeaşte cela de apoi ca şi cela dentîiu. Mîngîie pre cela ci vine [7] la al unsprăzeacele ceas, ca şi cela ce-u lucratu de întîiul ceas. Cela dentîiu mîngîie şi cela de apoi miluieşte. Şi celuia da-va şi cestuia dărui-va. Şi lucrul cinsteaşte şi adaosul laudă. / Printru aceaea amu întraţi la bucuriia Domnului vostru şi întîii şi ai doii, 456
plată luaţi. Bogaţii şi measerii, unul cu alaltu încetiţi-vă. Ceia ce se nevoiescu şi ceia ce se lenescu, dzua cinstiţi. Se postescu cu ceia ce se postescu şi cu ceia ce nu postescu. Veseliţi-vă astădzi, că masa gata vă e, îndulciţi-vă toţi. Viţelul hrănitu. Nimine să nu iasă flămîndu. Toţi îndulciţi-vă de bogătatea dulceţiei. Nimine să nu suspine de măsărătatea. Ivi-se amu împreună / împărăţie. Nimine să nu plîngă de greşale. De iertarea den 457
groapă luminat-au. Nimine să nu se spare de moarte. Slobodzit-au pre noi moartea Domnului. Stins-au pre ceia ce-u ţinut aceea. Muncit-au iadul cela ce deştins-au la iadu. Amărît-au pre iad că au gustatu de trupul lui. Şi iată, mainte Isaia striga. Iadul grăi, amărî-se. Întîmpină-te josu şi amărî-se şi amu batjocurit fu. Luat-au trup şi Domnul luat-au pămîntu şi timpinat-au ceriul. / Luat-au ce văzut-au şi căzut-au la cei ce n-au ştiutu. 458
Unde iaste, iade, biruirea, unde iaste veninul morţiei? Învise [8] Hristos şi căzut-au dracii. Învis-au Hristos şi în viiaţă vieţuieşte. Învis-au Hristos şi morţii nice unul în groapă. Hristos amu din morţi sculă-se, începătoriu morţilor fu. A celuia e măriia [9] şi ţinearea în veacul de veacu, adevăratu.

EDIŢII : Mihăilă, *Observaţii*, p. 334—338 ; Mihăilă, *Primul manuscris*, p. 94—96 ; Vornicescu, *Scrieri patristice*, p. 247—248.

BIBLIOGRAFIE : Olteanu, *Contribuţii 1969* ; P. Olteanu, *Cea mai veche omilie în limba română*, în RS, XVII, 1970, p. 227—250 ; Mihăilă, *Observaţii*, p. 340—345 ; Mihăilă, *Primul manuscris*, p. 98—102 ; Gh. Chivu, în *Vechi texte*, p. 60—61 ; Gheţie, *Consideraţii* ; Vornicescu, *Scrieri patristice*, p. 244—251 ; Gheţie — Mareş, *Originile*, p. 244—245, 247 ; Al. Mareş, *Cîteva precizări în legătură cu* **Omilia la Paşti** *din* **Fragmentele Iorga**, în LR, XXXV, 1986, nr. 6, p. 510.

9

REŢETE MEDICALE

*Sud-estul Transilvaniei, [1559 sau 1560]

Manuscrisul popii Bratul conţine pe p. 442 două scurte reţete de medicină populară, cele mai vechi texte de acest fel cunoscute în limba română, copiate în sud-estul Transilvaniei, foarte probabil la o dată care se plasează între 1 septembrie 1559 şi 31 august 1560. Se presupune că traducerea lor, întemeiată pe un original slavon, provine din sud-vestul Transilvaniei sau din Banat—Hunedoara.

Textul reţetelor a fost reprodus după original (Muzeul de Literatură al Moldovei — Iaşi, nr. inv. 2005, p. 442).

De ruşaţă la dinţi : să arzi un ou în foc, să-l pisezi, să priseri la dinţi. 442

---

[5] Scris : пржноуженкж. ✧ [6] Scris : ааа'. ✧ [7] Scris iniţial ѧінєш, apoi scribul a şters ultima slovă. ✧ [8] Scris : ѳвнсѧ. ✧ [9] Scris : мжріж.

Scanned with OKEN Scanner

De junghiu : iaste bună cărămida cu miiare ; să pisezi cărămida, să o measteci [1] cu miarea, să o puni pre hîrtiia, să o lipești unde stă junghiul.

EDIȚII : Mihăilă, *Observații*, p. 330 ; Mihăilă, *Primul manuscris*, p. 89.

BIBLIOGRAFIE : Mihăilă, *Observații*, p. 330 ; Mihăilă, *Primul manuscris*, p. 89—90 ; Gheție — Mareș, *Originile*, p. 400—402.

10

ÎNTREBARE CREȘTINEASCĂ

*Brașov, [1560]

Singurul exemplar cunoscut din această scriere de doctrină religioasă este incomplet și se păstra pînă de curînd legat într-un codice miscelaneu (BAR, ms. rom. 5032, f. 155^r—169^v). A fost tipărit, foarte probabil, la Brașov, în anul 1560 de diaconul Coresi din inițiativa lui Johannes Benkner. Limba textului conține elemente de tip nordic, provenind din original, și elemente de tip sudic, datorate tipografului muntean. Există unele indicii că autorii versiunii coresiene au pus la contribuție *Catehismul* sibian din 1544. Originalul străin a fost un catehism luteran necunoscut redactat, probabil, în limba maghiară. Conținutul *Întrebării creștinești* dovedește că avem a face cu un produs al mișcării luterane din Transilvania și Banat.

Textul a fost reprodus integral după originalul păstrat la BAR sub cota CRV 10 A.

1^r [. . .] împeliță den fată curată, Mariia, și învăță apostolii, tremease-i
în toată lumea, de să spuie Evanghelia lu Hristos. Și zise Hristos apostoli-
lor : „Cine va creade și se va boteza iertat va fi ; cine nu va creade, nece
se va boteza perit va fi".

Și au ales 4 evanghelisti den limba ovreiască pre limba grecească
de-au scris Evanghelia. De-aciia, sfinți părinți, Vasilie, Grigorie, Ioan
Zlataust, Atanasie și Chiril Filosof, și ei socotiră și scoaseră den cartea
1^v grecească pre limba sîrbească. / După aceaea, nește creștini buni socotiră
și scoaseră cartea den limba sîrbească pre limba rumânească, cu știrea
măriei lu crai și cu știrea episcopului [1] Savei, țărîiei ungurești. Și scoasem
sfînta Evanghelie și Zeace cuvinte și Tatăl nostru și Credința apostolilor,
să înțeleagă toți oamenii cine-s rumâni creștini, cum grăiaște și sfîntul
Pavel apostol către corinteani, 14 capete : „În sfînta beseareca, mai bine
2^r e a grăi 5 cuvinte cu înțeles, de//cît 10 mie de cuvinte neînțelease în
limba striină".

După aceaea, vă rugăm toți sfinți⟨i⟩ părinți, oare [2] vlădici, oare episcopi [3], oare popi, în cărora mînă va veni aceastea cărți creștinești, cum, mainte să cetească, necetind să nu judece, nece să săduiască, că nu e într-însele alte nemică, ce numai ce-au propoveduit sfinții apostoli și sfinții părinți. Și închinăm cinste și dăruim Sfinției tale, arhiereu *i* [4] mitropolit Efre*m*, și creade*m* că va fi cu blagoslovenie sfinție⟨i⟩ lu Isus Hristos, mîntuitoriul nostru, amin [5].

---

[1] Scris : мѣстѣчи.

---

[1] Tipărit : єпкпвлєи ; altă lecțiune posibilă : *episcupului*. ✧ [2] Tipărit : ѡрє. ✧ [3] Tipărit : єпкпы ; altă lecțiune posibilă : *episcupi*. ✧ [4] Sl., în trad. : *și*. ✧ [5] Fila 2^v este albă. ✧

Scanned with OKEN Scanner

Întrebare: Creștin ești? *Răspuns*: Creștin. *Întrebare*: Carele e omul creștin? *Răspuns*: Omul creștin iaste acela om cine în Hristos creade și viiază cum sînt tocmealele lu Hristos, săva acela om cine creade iertăciunea păcatelor de la Tatăl sfînt, Dumnezeu, că i se va da în har pren Isus Hristos. *Întrebare*: De la cine te chemi creștin? *Răspuns*: De la Hristos. *Întrebare*: Cu ce veri adevăra că ești cre/știn? *Răspuns*: Cu aceaca că m-am botezat în numele Tatălui și Fiului și Duhului Sfînt și crez în Isus Hristos. *Întrebare*: Cu mai mult, cu ce veri adevăra? *Răspuns*: Cu accaca că știu rădăcina creștinătăției. *Întrebare*: Cîte lucrure trebuiaște să știe omul creștin? *Răspuns*: Cinci lucrure. // *Întrebare*: Carele-s acealea? *Răspuns*: Dentîi, Zeace porînceale ale lu Dumnezeu. A doaua [6], Credința creștinească. A treia, Tatăl nostru. A patra, botezul. A cincea, cuminecătura. *Întrebare*: Pre cine-ș deade Dumnezeu Zeace cuvintele sale afară? *Răspuns*: Pre Moisi proroc, pre doauo table / de piatră, în vîrhul muntelui de Sinaie. *Întrebare*: Zi ceale Zeace cuvinte. *Răspuns*: 3v 4r 4v

Dentîi, eu sînt Domnul Dumnezeu al tău, pre lîngă mine dumnezei striini să n-aibi. A doaua [6], numele Domnului Dumnezeului tău în har să nu-l iai pren gura ta, că nevinovat nu veri fi. A treia, sărbează dumeneca. A patra, tată-tău și mumă-ta cinsteaște-i, să veri să aibi zile multe și bune pre pămînt. A cincea, să nu ucizi. A șa//se, să nu fii curvari. A șaptea, nu fura. A opta, să nu fii mărturie strîmbă vecinului tău. A noaua [7], să nu poftești casa vecinului tău. A zeacea, să nu poftești vecinului tău nece muiare-i, nece fata-i, nece feciorul, nece boul, nece asinul, nece nemică ce iaste al lui. 5r

Întrebare: Iani să grăim de pre hasna celor Zeace cuvinte ale lu Dumnezeu, derept ce-și deade Dumnezeu Zeace cuvintele sale afară să ne prentru eale ispăsim. / *Răspuns*: Nu derept aceaca că niminilea nu le poate împlea deplin. *Întrebare*: Dară derep ce le-au dat afară? *Răspuns*: Derept trei folosure. Folosul dentîi, cum noi păcatele noastre să le putem cunoaște, den ei pre noi să ne smerim și să meargem la vraci [8], la Isus Hristos. Al doile folos, cumu ne deade Zeace cuvintele sale să învățăm fapte bune creștinilor și viață bună. A treia folos, cum oameni făcători de rău să se întoarcă // către Dumnezeu. *Întrebare*: Deaca ne-au dat Dumnezeu cuventele sale afară să ne ispăsim pentru eale, dară pren ce ne văm ispăsi? *Răspuns*: Pren credința dereaptă. *Întrebare*: Ce ne învață pre credința dereaptă? *Răspuns*: Evanghelia. *Întrebare*: Ce e Evanghelia? *Răspuns*: Bunăvestire și veselie de la Tatăl sfînt, Dumnezeu, cum noauo ne va ierta toate păcatele derept Isus Hristos. *Întrebare*: Pre cine-ș deade Dumnezeu Evanghelia sa afară? / *Răspuns*: Pre Fiiul lui cel sfînt, pre cine porînci noauo bucurie și milă și iertăciunea păcatelor. *Întrebare*: Ce e dară credința ceaca ce noao trebuiaște să ne ispăsim? *Răspuns*: Nădeajde în mila Tatălui sfînt, Dumnezeu, derept moartea Fiiului cel sfînt. *Întrebare*: Zi Credința ce-au făcut 12 apostoli. *Răspuns*: *Cap dentîi, de fapta lumiei*: 5v 6r 6v

Crez întru Dumnezeu, în Tatăl putearnicul, făcătoriul ceriului și al pămîntului, // văzutelor tuturor și nevăzutelor. *Cap al doile, de scumpărat.* Și întru unul domn, Isus Hristos, fiiul lu Dumnezeu, ce au născut dinioară [9], însă den Tatăl născu, mainte de toate veacure; lumină de la 7r

[6] Tipărit: а дса; altă lecțiune posibilă: *a doua.* ✧ [7] Tipărit: а нwа; altă lecțiune posibilă: *a noua.* ✧ [8] Tipărit: врa; altă lecțiune posibilă: *vraciu.* ✧ [9] Tipărit: днинрж. ✧

lumină, Dumnezeu derept den Dumnezeu derept, născut, însă nefăcut, unul cu Tată⟨l⟩, pren cine toate făcute sînt. Derept noi, oamenii, și derept
7v ispăsenie noastră, venit-au den ceri și au născut den Duhul / Sfînt și den Mariia fată om fu. Răstignitu-se-au derept noi, supt Pilat den Pont, chinuit și îngrupat și învise a treia zi, după Scriptură [10], și să sui în ceri și ședea a dereapta Tatălui. Și iară veni-va cu slavă a judeca viii și morții, că împărăției lui nu iaste obîrșenie. *Cap al treile, de sfinție.* Și în Duhul Sfînt, Domnul ce vii face, însă de la Tatăl vine și în Tatăl și în Fiiul să
8r ne închinăm și să slăvi//m, cum au grăit prorocii : Și într-una sfîntă a săborului apostolilor beseareca mărturisește un botez, să să iarte păcatele, așteptăm sculatul morților și ver fi viu în vecie, amin.

Întrebare : Ce iaste a treia parte ce trebuiaște creștinului să știe? *Răspuns* : Iaste „Tatăl nostru", ce-au învățat însuș Isus Hristos pre apos-
8v toli, Matei, 16 / și Luca, 55 glava. *Întrebare* : Zi „Ocenaș" rumâneaște, să înțeleagem. *Răspuns* :

Tatăl nostru ce ești în ceri, sfințească-se numele tău, să vie împărăție ta, fie voia ta, cum în ceri, așa și pre pămînt. Pita noastră săționsă [11] dă-ne noauo astăzi și iartă noauo greșalele noastre, cum iertăm și noi greșiților noștri. Și nu ne duce în năpaste, ce ne izbăvește pre noi de hitleanul, că a ta e împărăție și putearea și slava în vecie, amin. //

9r *Întrebare* : Cîte rîndure de lucrure să ne cuprindem în rugăciune? *Răspuns* : Doauo. *Întrebare* : Carele-s acealea? *Răspuns* : Milcuitura și datul de har. *Întrebare* : Ce iaste milcuitura? *Răspuns* : Milcuitura iaste aceaea cînd cearem ceva de la Dumnezeu și avem greu și nevoiia [12] noastră,
9v sfînt numele al lui pre ajutori să-l che/măm. *Întrebare* : Ce e datul de har? *Răspuns* : Datul de har iaste aceaea cîndu ne aducem aminte de pre toate faptele bune ale lui Dumnezeu și dăm har lui pren Hristos. *Întrebare* : Cîte lucrure trebuiesc să fie în rugăciune? *Răspuns* : Cinci lucrure. Dentii, porîncealele, că Dumnezeu au porîncit și au lăsat să rugăm. A doaoa [13],
10r făgăduită, că Dumnezeu făgăduitu-ne-au că ne va pre noi ascu//lta. A treia, credința, că toate făgăduiturile lui Dumnezeu cu credință numai să le putem cuprinde la noi. A patra cearere, greu și nevoie sufletului și trupului. A cincea, în al cui nume trebuiaște să cearem? Să veri să știi, numai ⟨în⟩ numele lu Isus Hristos. *Întrebare* : Cîte cearere sînt în Tatăl
10v nostru? *Răspuns* : Șapte cearere sînt : trei-s din eale de / viiața de veac, patru cearere de pre viiața aceștii lumi. *Întrebare* : Ce iaste a patra parte ce trebuiaște să știe creștinul? *Răspuns* : Botezul, cum au scris sfîntul Matei [14] evanghelist, cap mai apoi, unde zise Domnul Dumnezeul nostru, Isus Hristos : „Păsați în toată lumea, învățați toate limbile, botezați-i în numele Tatălui și Fiiului și Duhului Sfînt". Și iară zise în Evanghelie lu
11r Marco, cap mai apoi : „Cine va crea//de și va fi botezat ispăsit va fi ; cine iară nu va creade perit va fi". *Întrebare* : Ce iaste a cincea parte ce trebuiaște creștinului să știe? *Răspuns* : Cumenecătura de la preastol, ce iaste scrisă de sfinții evanghelisti, Matei [14], 106, Marcu, 64, Luca, 109 și sfîntul Pavel apostol. *Întrebare* : Zi ceale cuvinte. *Răspuns* : Domnul Dumnezeu,
11v Isus Hristos, după cină luo pită și blagoslovi și frînse și dea/de ucenicilor săi și zise : „Luați și mîncați, că acesta iaste trupul mieu ce se deade derept voi. Aceasta faceți cînd veți face pomeana mea". Așișdere, și păhar luo

---

[10] Tipărit : стрнп'тоурж. ✧ [11] Tipărit : сѣцlwеж. ✧ [12] Tipărit : нєвонж. ✧ [13] Tipărit : а дowа ; altă lecțiune posibilă : *a dooa*. ✧ [14] Tipărit : м ; altă lecțiune posibilă : *Maleiu*.

după cină şi blagoslovi şi deade ucenicilor săi şi zise : „Beaţi toţi dentr-îns. Acesta iaste singele mieu de leage noauo, ce se va vărsa derept voi, derept multe să vă se iarte păcatele. Aceasta fac[e]ţi pururilea cînd veţi face pomeana mea".

EDIŢII : A. Bîrseanu, *Catehismul luteran românesc*, în AAR, seria III, Mem. Secţ. Lit., I, 1923—1924, p. 38—40 (fragmentar); Bianu, *Texte, I*; I. Crăciun, *Catechismul românesc din 1544 urmat de celelalte catechisme româno-luterane : Bîrseanu, Sturdzan şi Marţian*, Sibiu — Cluj, 1945—1946, p. 39—68; Alexandra Roman Moraru, în *Texte sec. XVI*, p. 101—105.

BIBLIOGRAFIE : Sbiera, *Mişcări culturale*, p. 101—102; N. Drăganu, *Catehisme luterane*, în DR, II, 1921—1922, p. 582—592; Al. Rosetti, *Les catéchismes roumains du XVI^e siècle*, în „Romania", XLVIII, 1922, nr. 191, p. 321—324; N. Drăganu, în DR, IV, 1926, p. 1091—1101; Al. Procopovici, *Arhetipul husit al catehismelor noastre luterane*, Suceava, 1927, 16 p. (extras din „Făt-Frumos", II, 1927, nr. 3 şi 4); Mazilu, *Diaconul Coresi*, p. 17—21, 27—28; 39—40; N. Sulică, *Catehismele româneşti din 1544 (Sibiu) şi 1559 (Braşov). (Precizări în legătură cu izvoarele lor)*, în „Anuarul Liceului de băieţi «Papiu Ilarian» din Tîrgu-Mureş", 1932—1935, 1936, p. 47—101; I. Crăciun, *Catechismul românesc din 1544 urmat de celelalte catechisme româno-luterane : Bîrseanu, Sturdzan şi Marţian*, Sibiu — Cluj, 1945—1946 (extras din AIIN, XI, 1946); L. Onu, în DR, XI, 1948, p. 286—295; N. Şerbănescu, *La 400 de ani de la apariţia „Întrebării creştineşti"*, în BOR, LXXVII, 1959, nr. 11—12, p. 1047—1051; Panaitescu, *Începuturile*, p. 139—145, 158—159, 161; I. Gheţie, *Cîteva precizări în legătură cu datarea* **Catehismului** *lui Coresi*, în SCL, XVII, 1966, nr. 5, p. 547—553, idem, *Filiaţia catehismelor luterane din secolele al XVI-lea — al XVII-lea*, în LR, XXIV, 1975, nr. 2, p. 161—170; Alexandra Roman Moraru, în *Texte sec. XVI*, p. 21—97; Gheţie — Mareş, *Originile*, p. 224—231; Violeta Barbu, **Catehismul** *românesc din 1544 şi primul* **Catehism** *grecesc tipărit în Transilvania : cîteva precizări*, în LR, XXXV, 1986, nr. 6, p. 494.

11

PRAVILA

*Braşov, [1560 — 1562]

Fragmentul de *Pravilă*, păstrat pînă de curînd în ms. rom. 5032 (BAR), aparţine, după cum au stabilit ultimele cercetări, unei ediţii tipărite la Braşov, în intervalul 1560—1562, de diaconul Coresi sau de un colaborator al acestuia. Ea cuprinde, pe lîngă textul propriu-zis de drept canonic, şi o omilie de factură eshatologică, *Tîlcul evangheliei la judecată*. La baza versiunii tipărite a stat o traducere nord-moldovenească, realizată dintr-o iniţiativă ortodoxă.

Textul a fost reprodus după original (BAR, CRV 15 A).

Iară cine mănîncă carne de lup sau de vulpe sau // de cătuşă sau de 2^v-3^r
fiece spurcat sau de corui sau de uture sau de veaveriţă şi alte necurate, post 4 *lĕ(t)* [1], *po(k)* [2] 15.

Iară cela ce fură besearecă, să-i dai pre spinare 30 de toiage, iară pre pîntece 24, post 3 *lĕ(t)* [1].

Iară cela ce mănîncă carne spurcată, 1 *lĕ(t)* [1], *po(k)* [2] 100. Iară popa cela ce nu va mătura beseareca în toate simbetele să se leapede de preuţie.

Iară cine fură piine den groapă, post 4 *lĕ(t)* [1], *po(k)* [2] 100.

Iară popa cela ce va cînta liturghie şi va prînzi, deci va borî, post 6 luni; iară neprînzit, 40 zile.

[1] Sl., în trad. : *an(i)*. ✧ [2] Sl., în trad. : *închinăciuni*. ✧

Scanned with OKEN Scanner

Muiarea ceaea ce va zăcea cu doi frați sau bărbatu*l* cu doauo [3] surori,
pînă la moarte [4] să se căiască.

3v Iară muiarea ceaea ce-ș va lăsa bărbatu*l* / de să ia altul, să se lea-
pede de beseareсă, post 9 *lěti* [1], *po(k)* [2] 36, și să nu slujască prescurea ei.
Și încă să ⟨nu⟩ mănînce luni și miercurea și vinerea, *po(k)* [2] ⟨. . .⟩ în zi
pînă la moarte [5]. Așijdere și bărbatul, cînd va lăsa muiarea.

Iară cela ce va arde curtea besearecіei sau va aprinde o are cu sto-
gure, *lěti* [1] 20, *po(k)* [2] 500.

Iară călugărul, de se va întoarce [6] den călugărie, *lěti* [1] 6, de va fi
⟨u⟩n obraz mic, iară obraz mare, 10 *lěti* [1]. Iară de va fi curvariu, 20 *lě(t̃)*
post, *po(k)* [2] 500.

Iară cine va îmbla cu vită ce nu se mănîncă, post 3 *lěti* [1].

Iară cine va îmbla cu vită multă, *lěti* [1] 12, *po(k)* [2] 300.

4r Iară cu ce se mănîncă, 15 *lě(t̃)* [1], iară aceaea vită // spurcată iaste
și să o leapezi cîinilo⟨r⟩. Iară cela ce curveaște cu cățea, 9 *lěti* [1], *poklo(ñ)* [2]
160.

Iară cela ce va îmbla cu călugăriță, 9 *lěti* [1], *poklo(ñ)* [2] 150. ⟨Ia⟩ră
de va fi obraz mare, *lěti* [1] 12, iară bărbatu*l* 9 *lěti* [1], *po(k)* [2] 300. Iară cela
ce va îmbla cu muma duhovnicului său, 9 *lěti* [1], *po(k)* [2] 150.

Svadnicu*l* 1 *lět'* [1]. Clevetnicu*l* 2 *lět'* [1], *po(k̃)* [2] 18. Cela ce mărturiseaș-
te strîmb, 3 *lěti* [1], *po(k̃)* [2] 34. Cela ce fură dobitoc, 5 *lěti* [1], *pokloni* [2] 12.
Cela ce jură strîmb, 7 *lěti* [1], *po(k)* [2] 150. Cine fură găină, post 1 *lěti* [1], *po(k̃)* [2]
66.

Iară cela ce va lega pre popa fără vină sau-l va bate fără vină, 1
4v *lěti* [1], *po(k̃)* [2] 300. Muiarea ce va blăste/ma pre popa anatema să fie ea
318 *o(t)* *c̃ü* [7]. Iară de se va mîniia pre popa, 3 *lěti* [1], *po(k)* [2] 500.

Iară cînd va muri un fecio*r* nebotezat și nu va mearge popa și va fi
chemat, iaste păcatu*l* popeei. Iară de nu va fi chemat, fi-va vina părinților
și să fie păcatele părinților : *lěti* [1] 2, *po(k)* [2] 36 sau 40 de liturghii. Iară de le
vor muri trei feciori, 3 *lěti* [1], *po(k)* [2] 300.

Iară muiarea de-ș va ucide feciorul de năprasnă și va muri, post 2
lěti [1], *po(k)* [2] 150. Iară muiarea ce va abate pre popa cu un lemn, *lěti* [1] 6,
po(k) [2] 300. Iară muiarea ceea [8] ce va fura podmeate sau strămături sau
torture, *lěti* [1] 2, *po(k)* [2] 50.

5r Iară muma cu fata-ș de vo*r* îmbla amî⟨n⟩doauo // cu un bărbat,
6 *lě(t)* [1] și să nu se cuminece, *po*[*(k)*] [2] 50 și să mănînce vearze nesărate
și puținea apă. Iară ginerele, cînd va îmbla cu soacră-sa sau socru*l* cu
noru-sa, *lě(t)* [1] 16, *po(k)* [2] 300.

Iară popa, de va curvi, 9 *lě(t)* [1], *po(k)* [2] 50 și preuteasa iară așa. Iară
popa, de nu va avea preuteasă, 5 *lě(t)* [1], *po(k)* [2] 40 și preuteasa așijdere.
Iară grămăticu*l*, de va curvi, 9 *lě(t)* [1], *po(k)* [2] 40.

Iară popa, de-ș varsă cuminecătura, 3 *lě(t)* [1], *po(k)* [2] 29.

Iară popa ce-ș zace cu preuteasa și va liturghisi, post 50 zile, *po(k)* [2]
100. Iară de faci săblaznă într-un vi*s*, *po(k)* [2] 100.

Iară cînd va cumeneca feciorul nebotezat, părinții să postească 1
lě(t) [1], *po(k)* [2] 50. Iară ceiia ce-i naște feciorul pre păreasimi să postească
zile 40. /

---

[3] Tipărit : доѡ ; altă lecțiune posibilă : *douo*. ◇ [4] Tipărit : моръте. ◇ [5] Tipărит : мѡ͡рте.
◇ [6] Tipărit : ѫтор'че. ◇ [7] Sl., în trad. : *părinți*. ◇ [8] Tipărit : чеѧ. ◇

Iară cela ce va îmbla la îmblătură să curvească sau să fure, sau la o svadă mearge, iară dentr-aceaea cale ei-l *vor* ucide și va muri, acela să nu-l slujască popa, nece pomeană să-i facă. 5v

Iară un voinic, el va ieși la războiu, deci se *vor* impenge cu alt voinic, deci va birui unu*l* pre alalt, deci va fugi, iară cela-l va goni, iară cela va fugi și va cădea și va zice : „Fii-mi frate, derept sfintu*l* Ioan, nu mă ucide !", iară el va fi nemilostiv și-*l* va ucide pre el, acela se leapădă de creștinătate ; post 20 *lětĭ* [1], *poklo(ñ)* [2] o mie. Iară popa să nu-i mănînce la pomeană pînă se *vor* implea 7 zile. //

Iară de va intra în beseareccă ciine sau porcu, să nu cînți liturghie 7 zile. 6r

Iară popa cela ce nu face molitvă de bou și de berbeace și de porumbu [9], e să nu fure popă în sat, el să-l junghe în casa sa și să-l speale bine, să nu afle nemica singe, și după aceaea să frigă și să fiarbă și să puie la masă. Deci să cheame popa să blagoslovească casa și masa și feciorii lui toți.

Iară acela ce mănîncă singe prijenit să se leapede de beseareccă și de blagoslovenie să se lase. Și de va muri, să nu se îngroape și anatema să fie. Și nu se cade să-i vie oaspe la casa lui (. . .).

Tîlcul evanghelie⟨i⟩ de la judecată 11v

Zise Domnu*l* : „Cînd va veni fiiu*l* omenesc [10] dintru slava sa și toți sfinții îngeri cu el, întru știrea a toate limbile și a toată lumea, întru zua de județ, atunce cu trupu*l* și cu sufletu*l* sănătoș sta-vor înaintea lu Hristos să dea răspuns cineș de păcatele sale, de cealea ce au lucrat cu trupu*l* său.

Deci ceia ce au iubit Dumnezeu asupră de tot, că porîncitele lu Dumnezeu tare le-au ținut și voia cugetelor sale biruitu-le-au în sine și au părăsit toate realele și porîncitele lu Dumnezeu tare le-au ținut în viiața sa, întru toată lea//gea lu Dumnezeu, și au săvîrșit credință curată și nădeajde dereaptă și în iboste desăvirșită trecut-au din aceasta lume, aceia *vor* sta toți de-a dereapta lu Hristos". Deci zice că *vor* sta cine cum au cîștigat. Cui, c-ați dat cu porîncită întru duh, acelora va zice Hristos : „Veniți, blagosloviții tatălui mieu, de dobîndiți cealea ce-*s* gătite voauo, împărățiia ceriului, încă din tocmeala lumiei !" 12r

Și aciiș, întru clipitu*l* ochiului, toți derepții cu sufletul și trupul sta-vor întru împărățiia ceriului ; toți vor sta cineș cu meserearea sa ce iaste gătită lo*r* / în vecia veacului. 12v

Și amu, de-acia, cu bucurie nesfîrșită bucura-se-vor. Și amu, de-acia, greață de nimenilea nu vor avea, nece o mîhnire, ce numai cealea între cealea bucurii și veselii întru netrecuții veaci, fără de dureare nece dănăoară.

Iară toți ceia ce într-aceasta lume de Dumnezeu nu se-au temut și porîncitele lu Dumnezeu n-au socotit, urîte l⟨e⟩-au fost și a le asculta, și leagea lu Dumnezeu n-au iubit în aceasta lume fără credință curată și fără nădeajde dereaptă și toate pohtele trupului n-au părăsit, aceia toți cu su- // [. . .].

EDIȚII : Bianu, *Texte*, II ; C. A. Spulber, *Cea mai veche pravilă românească*, Cernăuți, 1930, p. 7—32 ; Gh. Chivu, în *Texte sec. XVI*, p. 218—230.

BIBLIOGRAFIE : Grecu, *Începuturile dreptului*, p. 215—228 ; Mareș, *Pravila*, p. 269—293 ; Gh. Chivu, în *Texte sec. XVI*, p. 131—217 ; Gh. Chivu, *Un text inedit în* **Codex Sturdzanus: Pravila sfinților părinți** *(fragment)*, în LR, XXVI, 1977, nr. 3, p. 281—287 ; Constan-

---

[9] Tipărit : пороуѫмбѹ. ◇ [10] Tipărit : ѡменескъ.

tinescu, *Repertoriul*, p. 118—120; Gheţie — Mareş, *Originile*, p. 274—280, 285—289; Radu Constantinescu, *O variantă necunoscută a* Pravilei *lui Coresi*, în LR, XXXV, 1986, nr. 6, p. 498—507.

12

TETRAEVANGHEL

Braşov, 1561

Cartea a fost tipărită de diaconul Coresi şi Tudor diacul între 3 mai 1560 şi 30 ianuarie 1561, sub patronajul lui Johannes Benkner, primarul Braşovului. Versiunea originală din care descinde textul *Tetraevanghelului* s-a constituit în urma confruntării ediţiei sibiene cu un text slavon identic cu cel imprimat de Coresi în 1562. Se presupune că alcătuitorii versiunii au mai apelat la o evanghelie moldovenească rotacizantă şi, eventual, la una bănăţeană-hunedoreană. Versiunea rezultată a fost supusă la Braşov unei revizii lingvistice în vederea punerii ei sub tipar.

Am reprodus cîteva fragmente după original (BAR, CRV 10, D_1).

⟨Evanghelia după Matei, cap. 28, v. 1—20⟩

65v *Za(ẽ)*[1] 115 Întru seara de sîmbătă, lumina una de simbete, vine Maria Magdalina şi altă Marie să vază mormîntul. Şi iată, cutremur fu mare; îngerul amu al Domnului deştinse den ceri, apropie-se, 66r răsturnă piatra de//spre uşa mormîntului şi şedea spri-nsa. Era faţa lui ca fulgerul şi veşmintele lui albe ca zăpada. De frica lui cutremurară-se păzitorii şi fură ca morţii. Răspunse îngerul, zise muierilor: „Nu vă teameţi voi, ştiu amu că Isus răstignitul căutaţi. Nu iaste cicea. Sculatu-se-au amu cum au zis. Veniţi de vedeţi locul unde-au zăcut Domnul. Şi curînd păsaţi, spuneţi ucenicilor lui că se-au sculat den moarte şi, iată, vă aşteaptă în Galilei. Acolo el veţi vedea. Aceasta zic voauo". Şi ieşiră curînd de la mormînt cu frică şi cu bucurie mare, curseră să spuie ucenicilor lui. Şi iată, Isus timpină eale, grăi: „Bucuraţi-vă!" Eale se apropiiară, cuceriia-se la picioarele lui şi se închina lui. Atunce grăi lor Isus: „Nu vă teameţi. Duceţi-vă, spuneţi fraţilor miei să se ducă în Galilei, şi acolo mă vor vedea". 66v Ducîndu-se eale, iată unii de la peceţi mearseră în cetate, / spuseră mai marilor preuţi toate ce-au fost. Şi se adunară cu bătrînii, sfat făcură, arginţi destui deaderă voinicilor. Grăiră: „Ziceţi că ucenicii lui noaptea veniră, furară el, noi am adurmit. Şi să ară fi auzită aceasta şi la ghemon, noi văm tocmi el şi voi fără de grije văm face". Ei luară arginţii, făcură cum fură învăţaţi. Şi se aude cuvîntul acesta întru iudei pînă în ceaste zile. *Ei(g)lie vŭskrĕsna, 1* [2].

Za(ẽ)[1] 166 În vreamea aceaea unsprăzeace ucenici duseră-se în Galilei, în codrul ce zisease lor Isus. Şi văzură el, închinară-se lui e [a]ceştea părea-le-se. Şi se apropie Isus, zise lor: „Deade-mi-se toată putearea la ceri şi la pămînt. Păsaţi, învăţaţi toate lim-

[1] Sl., în trad.: *zaceala.* ✧ [2] Sl., în trad.: *Evanghelia Învierii, 1.* ✧

bile, botezaţi ei în numele Părintelui şi al Fiiului şi al Sfîntului Duh. Învăţaţi ei, păziţi toate cîte-am zis voauo şi iată, eu cu voi sînt şi toate zilele pînă în sfîrşitul veacului. Amin.

⟨Evanghelia după Marcu, cap. 7, v. 14—24⟩

Srědě, 16 ne(d) [3] 83v

Za(ě)[1] 29 În vreamea aceaea chemă Isus tot nărodul, grăi lor: „Ascultaţi mine toţi şi înţeleageţi: Nemică nu iaste înlăuntrul omului ce mearge întru el ce să-l poată spurca el. Ce ce iase den el, acealea sînt de spurcă omul. Cine are urechi de auzire, să auză". *Konecĭ vtornikŭ* [4]. Şi cînd întră în casă den nărod, întrebară el ucenicii lui de pildă. Şi zise lor: „Aşa şi voi neînţelepţi seţi? Nu înţeleageţi că tot ce mearge înlăuntrul omului nu poate el spur//ca? Că nu-i mearge lui într-înemă, ce în maţe 84r amistuiaşte toate bucatele şi pre afedron iase". Grăi-lă: „Ce iase den om, aceaea spurcă omul. Den lăuntrul amu inimiei omului cugete reale ies, preaiubire face, iubiri face, uciderі, furtişaguri, cametele, hitleşuguri, înşălăciuni, lucruri cu ruşine, ochiul hitlean, hule, mării, nebunii. Toate acealea reale den lăuntru ies şi spurcă omul". Şi de aciia se sculă, duse-se.

⟨Evanghelia după Marcu, cap. 12, v. 1—12⟩

Petokŭ, 15 nedělě [5] // v

Za(ě)[1] 53 Zise Domnul pilda aceasta: „O vie [6] sădi u⟨n⟩ om şi c : r îngrădi cu gard şi săpă tocitoare şi zidi stîlp şi o deade a lucrători şi se duse. Şi tremease [7] cătră lucrători la vreame [8] u⟨n⟩ rob, ca de la lucrători să priimească de rodul viei. Ei prinseră el, bătură-l şi tremeaseră el deşert. Şi iară tremease către-înşii alt rob. Şi acela cu pietri-l uciseră, sparseră capul lui şi-l tremeaseră fără cinste. Şi iară altul tremease. Şi acela uciseră. Unii amu bătură, e alţii uciseră. Încă amu u⟨n⟩ fecior avea iubit al lui, tremease şi acela către-înşii, apoi grăi că « se vor ruşina de feciorul mieu ». E acei lucrători ziseră întru eişi că « acesta iaste moşteanul; veniţi să ucidem *el* şi a noastră să fie moşteniia ». Şi prinseră el, uciseră şi-*l* aruncară afară den vie [6]. Ce amu va face domnul viei? Veni-va şi va piiarde lucrătorii şi / va 96v da viia altora. N-aţi cetit aceasta scriptură — « Piatra ce nu în rînd feaceră ziditorii, aceaea fu în capul unghiului; de la Domnul [9] fu aceasta şi iaste minune între ochii noştri »?" Şi căutară el să-l prinză şi temea-se de nărod. Înţeleaseră amu că către-înşii pildă zise. Şi lăsară el, duseră-se.

⟨Evanghelia după Luca, cap. 8, v. 5—15⟩

Nedělě 4 [10] 131v

Za(ě)[1] 35 Zise Domnul pilda aceasta: „Ieşi semănătoriul a semăna sămînţa lui. Şi cînd semănă, una // căzu pre cale şi călcată fu 132r

---

[3] Sl., în trad.: *Miercuri, săptămîna a 16-a.* ✧ [4] Sl., în trad.: *Sfîrşitul* ⟨zilei de⟩ *marţi.* ✧ [5] Sl., în trad.: *Vineri, săptămîna a 15-a.* ✧ [6] Tipărit: вна. ✧ [7] Tipărit: тремѣса . ✧ [8] Tipărit: врѣма. ✧ [9] Tipărit: дѹгнѧѧ. ✧ [10] Sl., în trad.: *Săptămîna a 4-a.* ✧

Scanned with OKEN Scanner

şi pasările ceriului ciumeliră ea. Iară alta căzu spre piatră, şi răsări şi secă derep ce nu avu vlagă. Şi alta căzu în mijloc de mărăcini şi crescură mărăcinii, necară ea. Şi alta căzu spre pămînt dulce şi crescu, făcu rod cu o sută. Aceasta grăiesc, glăsesc. Cine are urechi de ascultare, să audză". Întrebară el ucenicii lui, grăiră : „Ce iaste pilda aceasta"? El zise : „Voauo iaste dată să ştiţi ascunsele împărăţiei lu Dumnezeu, altora în pildă de văd să nu vază şi aud nu înţeleg. Iaste aceasta pildă : Sămînţa iaste cuvîntul lu Dumnezeu. Iară ceea ce pre cale sînt ce aud cuvîntul, după aceaca vine diavolul şi ia cuvîntul den inima lor, să nu crează să se mîntuiască. Iară ceea de pre piatră şi cînd aud cu bucurie priimesc cuvîntul şi aceia rădăcină nu au şi în vreame cred şi în vreame de năpaste cad. Iară ceea den
132v mărăcini căzută, aceia sînt / ce aud şi de grija bogătăţiei şi în dulceaţa viiaţeei îmblă, neacă-se şi nu sfîrşesc rodul. Iară ceea de pre pămînt bun, aceia sînt cei cu inimă bună şi dulce, aud cuvîntul, ţin şi rod fac în răbdare. Aceasta grăiesc, glăsesc. Cine are urechi de ascultare, să audză". *Koneci ne(d)* [11].

⟨Evanghelia după Luca, cap. 11, v. 1—13⟩

142r *Vtorniki, 6 nedĕlĕ* [12]/

142v *Za(ẽ)*[1] 55 În vreamea aceaea şi fu era Isus la un loc rugindu-se. Şi ca încetă, zise oarecine den ucenicii lui către-însul : „Doamne, învaţă-ne a ne ruga, cum Ioan învaţă ucenicii săi". Zise lor : „Cîndu vă veţi ruga, grăiţi : « Tatăl nostru ce eşti în ceri, sfinţească-se numele tău. Să vie împărăţiia ta. Să fie voia ta, cumu e la ceri şi la pămînt. Pita noastră săţioasă [13] dă-o noauo în toate zile. Şi lasă noauo datoarele noastre, şi însine lăsăm tuturor datornicilor noştri. Şi nu ne duce noi în ispită, ce ne izbăveaşte noi de hitleanul »". Şi zise către ei : „Care den voi are un soţ şi mearse către el în miazănoapte şi zice lui : « Soaţe, împrumutează-mi trei pite, derep ce un soţ vine den cale către mine şi n-am ce-i pune naintea lui ». Şi acela den lăuntru răspunse, zise [14] : « Nu-m face trudă, că uşile sînt zovorîte şi feciorii miei cu mine sînt în aşternut. Nu mă //
143r pociu scula să dau ţie ». Grăiesc voauo : Şi de nu se va scula să dea lui derep ce iaste soţ lui, pentru ruşinea lui scula-se-va şi da-va lui cîtu-i va trebui. Şi eu grăiesc voauo". *Srĕdĕ, 6 ne(d)* [15].

Za(ẽ)[1] 56 Zise Domnul ucenicilor lui : „Careţi şi da-se-va voauo ; căutaţi şi veţi afla ; bateţi şi deschide-se-va voauo. Toţi amu ce cer priimi-vor şi cine caută află şi bătătorilor deschide-le-se-va". *Koneci vto(r)* [16]. „Carele de voi, părinte, ceare-va fiiu-său pită, au doară piatră da-va lui ? Sau peaşte, au doară în loc de peaşte şarpe da-va lui ? Sau de va ceare ou, doară va da lui scorpie ? De amu voi , răi fiind, ştiţi darea dulce a da feciorilor voştri, cu cîtu e mai vîrtos Tatăl ce e den ceri da-va Duhul Sfînt cine va ceare de la el ?" *Koneci ne(d)* [17].

---

[11] Sl., în trad. : *Sfîrşitul săptămînii.* ✧ [12] Sl., în trad. : *Marţi, săptămîna a 6-a.* ✧ [13] Tipărit : сѫщнѹсѫ. ✧ [14] Tipărit : ѩнєє . ✧ [15] Sl., în trad. : *Miercuri, săptămîna a 6-a.* ✧ [16] Sl., în trad. : *Sfîrşitul* ⟨zilei de⟩ *marţi.* ✧ [17] Sl., în trad. : *Sfîrşitul săptămînii.* ✧

Scanned with OKEN Scanner

⟨Evanghelia după Ioan, cap. 2, v. 1—11⟩

Ponedĕlnikŭ, 2 nedĕlĕ [18] 184r

Za(č)[1] 6 În vreamea aceaea nuntă fu în Cana Galileiului şi era muma lu Isus aciia. Chemat fu Isus şi ucenicii lui la nuntă. Şi nu ajunse vin. Grăi muma lu Isus către el : „Vin n-au". Grăi ei Isus : „Ce e mie şi ţie, muiare? N-au venit ceasul mieu". Grăi muma lui slugilor : „Ce să ară grăi voauo, să faceţi". Era aciia vase de apă de piatră şase, zăcea pre curăţiia ovreiască, aduna cîte doauo sau trei măsuri. Grăi lor Isus : „Împleţi vasele de apă". Şi le împlură pînă în/vîrh. Şi grăi lor : „Pocerpiţi acmu 184v
şi aduceţi nunilor". Şi aduseră. Ca gustă nunul vin, fu den apă şi nu ştiia de unde iaste. Slugile ştiia că pocerpise apă. Strigă nunul pre ginere şi grăi lui : „Tot omul mainte vin bun pun şi cîndu se îmbată atunce se veseleaşte. Tu păzeaşte vin bun de acmu". Aceasta făcu începutul seamnelor Isus în Cana Galileiului şi ivi slava lui ; şi crezură întru el ucenicii lui. *Konecĭ pone(d)lnikĭ* [19].

⟨Evanghelia după Ioan, cap. 6, v. 5—14⟩

Srĕdĕ, 5 ne(d) [20] 193v

Za(č)[1] 18 În vreamea aceaea rădică amu Isus ochii şi văzu că mult nărod vine către-însul. Grăi către Filip : „De cît văm cumpăra pită să mănînce aceştea?" Aceasta grăiia, ispitiia el ; însuşi amu ştiia ce vrea să facă. Răspunse lui Filip : „Doauo sute de bani de pîine nu va sosi lor, dentre ei puţinel ce vor // priimi". Grăi 194r
lui unul den ucenicii lui, Andrei, fratele lu Simon Pătru : „Iaste un fecior cicea şi are cinci pite de orz şi doi peşti. Ce şi acealea ce sînt la atîţea?" Zise Isus : „Să faceţi oamenii să şază". Era iarbă multă la loc. Şezură amu bărbaţii, număr ca cinci mie. Luo pitele Isus şi laudă deade. Deade-le ucenicilor, e ucenicii şezătorilor. Aşijderea şi den peaşte, cît vrură. Şi ca se săturară, grăi ucenicilor lui : „Adunaţi rămăşiţele şi fărîmele, nemică să piară". Adunară-le şi împlură doauosprăzeace coşure de fărîme, den cinci pite de orz, ce rămăsease mîncătorilor. *Sobota, 2* [21].

Za(č)[1] 19 În vreamea aceaea văzură ucenicii semnul ce făcu Isus, grăiră că acesta iaste adeverit proroc, vine întru lume. *Konecĭ srĕdĕ* [22].

EDIŢII : Gherasim Timuş Piteşteanu, *Tetraevanghelul diaconului Coresi, reimprimat după ediţia primă din 1560—61 de ...*, Bucureşti, 1889, p. 1—232 ; Florica Dimitrescu, *Tetraevanghelul tipărit de Coresi, Braşov, 1560—1561, comparat cu Evangheliarul lui Radu de la Mănicești, 1574*, Bucureşti, 1963, p. 39—167.

BIBLIOGRAFIE : P. V. Haneş, *Evangheliarul românesc din 1561 în comparaţie cu cel slavonesc*, în C. Lit., XLVII, 1913, nr. 6—7, p. 684—690 ; Florica Dimitrescu, *op. cit.*, p. 7—36; Al. Mareş, *Precizări în legătură cu traducerea Tetraevanghelului lui Coresi*, în SCL, XVIII, 1967, nr. 6, p. 651—667, idem, *O versiune rotacizantă a celor patru evanghelii (Un izvor necunoscut al Tetraevanghelului din 1561)*, în LR, XXIII, 1974, nr. 3, p. 217—222 ; I. Gheţie, *În legătură cu versiunile moldoveneşti din 1532 ale Evangheliei şi Apostolului*, în LR, XXVI, 1977, nr. 2, p.

[18] Sl., în trad. : *Luni, săptămîna a 2-a.* ✧ [19] Sl., în trad. : *Sfîrşitul* ⟨zilei de⟩ *luni.* ✧ [20] Sl., în trad. : *Miercuri, săptămîna a 5-a.* ✧ [21] Sl., în trad. : *Simbătă, 2.* ✧ [22] Sl., în trad. : *Sfîrşitul* ⟨zilei de⟩ *miercuri.*

Scanned with OKEN Scanner

187—192; I. Ionescu, *În legătură cu originalul românesc al* **Tetraevanghelului** *coresian*, în LR, XXVIII, 1979, nr. 2, p. 207—209; Al. Mareș, în *Vechi texte*, p. 191—200; Florentina Zgraon în *Vechi texte*, p. 317—344; Gheție — Mareș, *Originile*, p. 344—351.

13

CODICELE VORONEȚEAN

*Moldova, [1563—1583]

Codicele Voronețean, numit astfel pentru că a fost găsit la mănăstirea Voroneț, se păstrează la BAR sub cota ms. rom. 448. Manuscrisul cuprinde un fragment din *Faptele apostolilor* (XVIII, 15 — XXVIII, 31), epistola lui Iacob și prima epistolă a lui Petru în întregime, epistola a doua a lui Petru, până la II, 9. *Codicele Voronețean* se înscrie în rîndul textelor rotacizante și reprezintă o copie. A fost datat filigranologic în perioada 1563—1583 și localizat după criterii lingvistice în Moldova. Versiunea pe care o conservă reprezintă o veche traducere românească pe care o urmează și celelalte versiuni românești ale *Apostolului* din secolul al XVI-lea.

Am reprodus după original capitolul al XXVII-lea din *Faptele apostolilor*.

⟨Faptele apostolilor, XXVII, 1—43⟩

41v 50 Venreri a 7⟨-a⟩ săp⟨tămînă⟩

42r Și ca giudecatu fu se nutămu noi întru Italia. // Pridădiră Pavelu și alții oarecarii fugli sutașului celuia ce-i era numele Iuliu, gloateei sevastiiasca. Și întrămu întru curabia adramitească. Vreamu se nutămu întru locurele ⟨a⟩sieşti, vînslămu; și era cu noi [1] Aristarrhu machidoneanul [2] din Solunu. Iară întru altă sosimu întru Sidonu. Omu-iubire Iulie lu Pavelu făcea, dzise cătră soție ce era merrși prilejire se-i nemerească. Deaci

42v de aco/lo vînslămu și trecumu în Chipru [3], derep ce era vîntul într-aleanu. Gerurea chilichiască și pamfiliiasca nutămu, deaci deștinsemu întru Miri Lichiiasca [4] și acie află sutașul corabie alexăndreasca cea ce nuta întru Italia și puse-nă întru ea. Întru multe dzile, cătelinru nutîndu, abia fumu întru Cnidu [5], că nu nă lăsa noi vîntulu, deaci nutămu în Critu și ceia dintru

43r Salmonu abia alea//semu marrgirea. Deaci venrimu în locul cela ce se chiiamă [6] Bura Pristanişte, iuo e aproape de cetatea Lasieei. Și multă vreame trecu, fiindu săblaznă nutariei, derep ce postul era amu venritu, și se rruga Pavelu, grăiia loru: „Bărrbați, vădzu cum cu împutare și cu multă deşerrție, nu numai tarrului și corabieei, ce și sufleteloru noastre va

43v se fie nutarea". Sutașul cîrmacii și / nafticii asculta mai vîrtos de cealea de Pavelu grăitele. Nu bunră pristanişte cătră ierrnare, corabnicii sfătuiră-se cum se vînsleadze de acie, doară voru putea cumva agiunge în Finichiia cum se ierrneadze în pristaniștea Critului, ce căuta spre liva și

44r cătră [7] horu. Suflă austrul, părea-lă că voia sa voru nemeri. Deaci luară veatrila și venreră întru Critu. Nu amînatu elu mai suflă protivni//cu vîntu, cel ce-i e numele Vrocnidon, și rrăpită fu corabia de nu putea se protivească-se vîntului. Deaderă-se și purrtați eramu și currsemu pre lîngă u⟨n⟩ ostrovu, cel ce se chiamă Clavdii și abiia putumu ținrea corabiia. Elu luomu, agiutoriu aibîndu corabiile, temîndu-se [8] cum se nu cadză în

---

[1] Scris: ннои. ✧ [2] Scris: макнднкнкноу. ✧ [3] Scris inițial: инпрѕ, apoi primul н a fost modificat în к. ✧ [4] Pentru *Mira Lichiiasca*. ✧ [5] Scris: кннд ѕ . ✧ [6] Scris: кгеамъ. ✧ [7] Scris: къпрѕ. ✧ [8] Scris: шемемънд ѕ се. ✧

Sirrtu, spîndzurară veatrila. Şi aşa purrtaţi eramu foarrte vihorriţi noi, de/mînreaţa lepădare făcea şi a treia dzi cu ale ⟨sa⟩le mînru veatrila co- 44v
rabiiei lepădămu. Şi nece soarele, nece stealele se iviră în multe dzile. Şi
cădzu frigu nu puţinu, deaci după acea luo-se nădeajdea toată a noastră,
cum se nă mîntuimu noi. Şi multu nemîncaţi fumu. Atunce stătu Pavelu
prin mijlocu de ei şi dzise : „O, bărrbaţi, cădea-se se ascultaţi menre cum
se nu vînslaţi // dintru Critu şi se nă izb⟨ăv⟩imu ⟨de⟩ dosădirea aceasta 45r
şi deşerrţie. Şi acmu rrogu-vă binre-se-sufletaţi, lepădarea sufleteloru
nece urul nu va fi dintru voi, numai corabia. Că întru ceasta noapte-mi
stătu înrainte îngerul celuia ce-i slujescu de-mi grăi : « Nu te teame, Pavle,
că înraintea lu Chiesariu ţi se cade să stai şi adecă dărrui ţie Dumnedzeu
toţi cîţi noată cu tinre ». Deaci cute/ dzaţi, bărrbaţi, că credzu lu Dum- 45v
nedzeu că aşa va fi, în ce chipu dzisă-mi fu. Întru ostrovu oarecarele cade-se
noauo se cădemu". Şi ca a patrasprădzeace noapte fumu purrtaţi noi
întru gerure şi în miadzănoapte păru corabniciloru că se apropiară la vriuo
marrgire şi măsurară genrurea şi aflară 20 de stînjeni. Puţinel se mutară,
deaci măsurară rrutesu şi aflară // 15 stînjeni. Temea-se se nu cumva că- 46r
demu în locul cela dinrainte şi din nasul corabieei lepădară 4 cătuşi. Rru-
gamu-nă dzuo se fie. E corabnicii ceindu se fugă din corabie, spîndzurară
luntrea în mare cu păreare că din nasu vremu cătuşi tinde. Deaci dzise
Pavelu sutaşului şi voiniciloru : „Se nu lăcuire aceştea în corabie, voi a
vă mîntui nu puteţi". Şi / atunce voinicii tăiară funrea luntrişoareei şi 46v
lăsară ea se cadză. Pînră vrea dzuo se fie, rruga-i Pavelu toţi se preemească
hrană. Grăiia : „Patrusprădzeace dzile sîntu astădzi de cîndu aşteptaţi
nemîncaţi prebîndindu, nemică preemitu. Deaci rrogu voi se luaţi hrană ;
iaste amu cătră a voastră mîntuire. Şi nece uruia de voi păru din capu nu-i
va cădea". Dzicîndu // aşa, luo pînre şi blagodari Dumnedzeu între toţi, 47r
frînse şi începu a mînca. Mîngîiară-se toţi, deaci şie ei luară pişte. Era
în corabie 276 de suflete. Săturară-se de mîncare şi iuşirară corabia, le-
pădară grîul în mare. Şi, deca fu dzuo, nu cunoştea pămîntul. Şi sînru oare-
carele socotiia aibîndu arîră. Într-însu svetuiră-se, se puteare iaste, se
scoaţă corabia. Şi anchira adu/rară şi lepădară întru mare, depreură slă- 47v
biră funrile cîrrmeloru. Deaci rrădicară veatrila şi sufla ventişoru şi vîs-
lămu la marrgiri. Deaci cădzumu în locu cu năsipu, lăsară corabiia şi
nasul amu opri-se şi stătu nelegănrată, iară cîrrma frîngea[9] -se de greaţa Lu-
undeloru. E sveatul voiniciloru fu cum se ucigă fuglii se nu neştinre noate crarea
se scape. Iară sutaşul vrea se petreacă Pavelu şi // apără sveatul loru. Dzise 48r
celora ce potu nuta şi săriră ainte la marrginri, iară alţii amu spre scîn-
dureale, iară urii spre ⟨altuce⟩va de corabie. Şi aşa fu a se toţi mîntui spre
pămîntu.

EDIŢII : Sbiera, CV ; Costinescu, CV.

BIBLIOGRAFIE : Bohuš Tenora, *Über die kirchenslavische Vorlage des* **Codice Voroneţean**, în „Mitteilungen des Rumänischen Instituts an der Universität Wien", Heidelberg, 1914, p. 145—221 ; Candrea, PS, I, p. LXXXII — XCVIII ; Rosetti, *Lexicul Apostolului ;* Al. Rosetti, *Despre raportul dintre „Codicele Voroneţean" şi „Apostolul" diaconului Coresi*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan*, [Bucureşti], 1958, p. 745—751 ; Corlăteanu, *Controversa ;* Corlăteanu, *Aceeaşi controversă ;* Avram, *Contribuţii*, p. 16—19, 39—42 şi *passim ;* Ion Gheţie, *În jurul grafiei* **mierurata** *„minunata" din* **Codicele Voroneţean**, în LR, XV, 1966, nr. 6, p. 583—584, idem, *Cîteva observaţii filologice asupra* **Codicelui Voroneţean**, în SCL, XXII, 1971, nr. 3, p. 277—282 ; Mariana Costinescu, *Un pasaj obscur din* **Codicele Voroneţean**, în LR, XXII, 1973,

[9] Scris : ѳлъщѣ.

nr. 3, p. 255—258; Gheţie, *Termenii*; Costinescu, *Apostolul*; Gheţie, *Două fonetisme*; Avram, *Cronologia*; Costinescu, CV, p. 7—213; Costinescu, în *Vechi texte*, p. 93—145; Al. Mareş, *Datarea* **Codicelui Voroneţean**, în LR, XXXI, 1982, nr. 1, p. 41—50; V.D. Ţâra, în LL, nr. 4, 1983, p. 383—387; Mariana Costinescu, *Datarea şi localizarea* **Codicelui Voroneţean**, în LL, 1984, nr. 4, p. 492—498; C. Dimitriu, *Categorii gramaticale de persoană şi număr în unele texte româneşti*, în ALIL, 29, 1983—1984, p. 509—521, idem, *Adverbul, prepoziţia şi interjecţia în unele texte româneşti*, în AUI, 30, 1984, p. 21—32; Gheţie — Mareş, *Originile*, p. 195—199; Rosetti, ILR, p. 759—776.

14

APOSTOL

*Braşov, [1566]

Cuprinzînd textul integral al *Faptelor apostolilor* şi al epistolelor, *Apostolul* a fost tipărit de diaconul Coresi, la Braşov, probabil spre sfîrşitul anului 1566. Elaborarea şi tipărirea cărţii sînt rezultatul unei acţiuni reformate locale. Versiunea s-a constituit prin prelucrarea a două traduceri independente. Prima traducere (pe care o urmează şi celelalte versiuni româneşti ale *Apostolului* din secolul al XVI-lea) a fost transpusă din slavonă, fiind cunoscută editorilor prin intermediul unei copii moldoveneşti lacunare. Porţiunea de text lipsă (începînd probabil cu *Epistola către romani*) a fost completată prin recurgerea la o traducere efectuată după textul german al *Bibliei* lui Luther.

După original (BAR, CRV 12 U) s-au reprodus integral capitolul al XVII-lea din *Faptele apostolilor* şi *Epistola către Filimon*.

⟨Faptele apostolilor, XVII, 1—34⟩

79 *Za(c̃)*[1] 39 Trecură Amfipol şi Apolonia şi deştinseră în Solun, io era gloatele iudeilor. După năravu şi Pavel mearse către-înşii şi prespe trei sîmbete întreba-se cu-nuşii den Scriptură. Spunea şi înainte [2] lă punea [3] lor că Hristos aşa i se cădea să chinuiască [4] şi să învie den moarte, şi că acela iaste Isus Hristos, ce elu-l eu spuiu voauo. Şi alţii di-nşii crezură şi se alăturară către Pavel şi Silea, ce grecii cinstiţi mulţime multă, boiereasele bătrînilor nu puţine. Ce jidovii ceia ce se protivia ziseră tîrgarilor şi a neşte bărbaţi răi şi nărodului, feaceră voroave pren cetate şi vineră în casa lu Ason, căuta-i ei să-i scoaţă către nărod, ce nu-i aflară ei. Trăgea Ason şi alţi fraţi către cetate la începători, striga că „pretutindinea [5] răzveastiră aceştea şi aci-[6]/
80 cea vineră. Ei priimi-i Ason. Şi aceştea toţi împrotivă zisei lu Chesar grăiesc împărat că va fi altul, Isus". Zimintiră-se năroadele şi cetăţeanii auziră acealea. Şi luară mită de la Ason şi de la alalţi, deci i lăsară ei. *Konecĭ ponedĕlnikŭ* [7]. E fraţii aciiaş, noaptea, tremease Pavel şi Sila în Ber; ca şî vineră, mearseră în zborul iudeilor. Aceia era mai de bune rude decît ceia den Solun, de priimiră cuvîntul cu toată dragostea; prespre toate zilele judeca Scriptura, oare aceastea sînt aşa? Mulţi amu di înşii crezură şi den elini boierease dulci-în-obraze şi bărbaţi nu

[1] Sl., în trad.: *zaceala*. ✧ [2] Tipărit: ѧнаннтте. ✧ [3] Contextul *înainte lă punea* calchiat după sl. прѣк(д)аѧаж имь „le făcea cunoscut (prin vorbe), le arăta". ✧ [4] Tipărit: книнѧскж. ✧ [5] Tipărit: прѣтѫтѫтниданиѣ. ✧ [6] Ultimul rînd de pe această pagină conţine indicaţia tipiconală: *Pne(d), 6 ne(d)* [sl., în trad.: *Luni, săptămîna a 6-a*]. *În zilele acealea, Pavel şi Sila.* ✧ [7] Sl., în trad.: *Sfîrşitul ⟨zilei de⟩ luni*. ✧

puţinei. Că văzură ceia den Solun iudei că şi în Ber propoveduise Pavel cuvîntul lu Dumnezeu, vineră aciia colibind gloatele. Aciiaş atunce Pavel lăsă fraţii a mearge pre după [8] mare ; lăsară Sila şi Timotei / aciia [9]. Petrecură Pavel, duseră el pînă la 81
Atină şi priimi porîncită cătră Sila şi cătră Timotei de curînd să vie cătră el, şi ieşiră.

Za(ẽ)[1] 40 Întru Atineah aşteptă ei Pavel, întărîtă-se duhul lui întru el, văzu cetatea că iaste plină de idoli. Întreba-se amu în gloate [10] cu iudeii şi cu cinstiţii-lă, şi în tîrg, prespre toate zilele, cum tîmplă-i-se [11]. Alţii de la epicurii şi de la stoic filosof întreba-se cu-nuşii [12]. Şi alţii grăiia : „Ce amu veri cu înşelătorii aceştea să grăieşti [13] ?". E alţii, ⟨de⟩ striini draci părea-lă propoveadnici [14] a fi, că Isus şi înviere dulce-vestesc [14].

Luară el, la Ariei *ledĭ* [15] ducîndu-*l* [16], grăia : „Putem înţeleage ce e de nou această învăţătură de ale tale cuvinte şi învăţături ? De laturi [17] alte băgaşi întru urechile noastre. Vrem amu să-ţi înţeleagem ce vor aceastea să fie". E atinei⟨i⟩ toţi şi ce vineră stri[18]/ini de nemică alt nu se deşerta, alegînd să 82
grăiască ceva sau să auză de nou. Ce stătu Pavel în mijloc de Ariei *leda* [15], zise : „Bărbaţii atineieşti, prespe tot ca deşertaţi [19] vă văz. Îmblai amu şi căutai dumnezeii voştri, ⟨găsi⟩ şi cumir, ce spri-nsul era scris « Neştiutul Dumnezeu ». El, ce nu ştiu dulce-cetesc [20], e eu acesta propoveduiesc voauo. Dumnezeu ce au fapt lumea şi tot ce e într-î⟨n⟩să, acest ceriu şi pămîntul, Domnul acelora, ce nu vie în casă de mîini faptă, nece de mîini omeneşti ceva pre ogoadă să priimească sau să trebuiască oarece, ce însuşi dă a tot viaţă şi suflare în toate chipurele. Şi fapt-au dentr-u⟨n⟩ sînge toate limbile oamenii [21], vietorii prespre toată faţa pămîntului, menit-a vreame nărocita şi hotarăle viaţeei lor. Careţi Domnul, că să cerşuret el, afla-l-vreţi. Pur-

[8] *Pre după* în loc de „spre, pînă la", prin calchierea sl. на по (îmbinare redundantă). ✧ [9] Primul rînd de pe această pagină conţine indicaţia tipiconală : *În zilele acealea, întru Atinea aşteplă ei.* ✧ [10] Tipărit : гдѡте. ✧ [11] Tipărit : тѣмплажнсе, коу, printr-o falsă segmentare ; cf. ms. Bratu, p. 185 : *cum i se timpla.* ✧ [12] Plural în loc de singularul *cu-nusul* ; cf. sl. съ нимь (probabil ca urmare a erorii semnalate la nota precedentă). ✧ [13] Traducere greşită (vb. la pers. 2 sg. în loc de 3 sg., grupul nominal la acuz. pl. în loc de nom. sg.) a contextului sl. хощеть блжднын сѣи глаѣти „vrea să grăiască acest înşelător". ✧ [14] Plural în loc de singular, cf. sl. проповѣдникь „propovăduitor" ; prin analogie, probabil, şi vb. la plural (cf. sl. благовѣствовахомъ „binevestea"). ✧ [15] Sintagma аріѥвъ лед̑ъ din contextul slavon (corespunzătoare gr. Ἄρειος παγος „colina lui Ares : areopag") a fost parţial echivalată în limba română : аріѥвъ > *Ariei*, formele лед̑ъ, respectiv genitivul лед̑а fiind menţinute ca atare. ✧ [16] Tipărit : дꙋгжнадꙋ. ✧ [17] *De laturi* în loc de „străină / (lucruri, idei) străine", eroare de traducere favorizată de prezenţa, în versiunile slavone, a grafiilor странна (ms. sl. 21, 435) şi страна (ms. Bratu, p. 186) pentru ст аньна, f. sg./n. pl. adj. страньнъ „străin", confundate (dacă nu ambele, cu siguranţă a doua) cu s. f. страна „regiune, ţinut, parte, latură" (cf. şi ms. rom. 69, 85). ✧ [18] Ultimul rînd de pe această pagină conţine indicaţia tipiconală : *Vto(k), 6 ne(d)* [sl., în trad. : *Marţi, săptămîna a 6-a*]. *În zilele acealea luară iudeii.* Marginal s-a tipărit indicaţia tipiconală : *Oktovrie 3, Simu Dionisiu* [sl., în trad. : *Octombrie 3. Sfîntului Dionisie*]. ✧ [19] *Deşertaţi* în loc de „(mai) pricepuţi, iscusiţi, măiestri", prin confuzia sl. хждожаншѫ (comp. de sup., m. pl. ac., de la adj. хждожьнъ) cu forma corespunzătoare derivată de la adj. хоудъ „sărac, deşert". ✧ [20] *Nu ştiu dulce-cetesc* pentru *nu ştiţi dulce-cenştiţi* „nu-l ştiţi şi (neştiindu-l) îl binecinstiţi", prin selectarea sensului „citi" în loc de „cinsti, venera" de la vb. sl. polisemantic чисти ; redarea persoanei 2 pl. prin 1 sg. nu pare să se explice prin surse slave (благочьтете — ms. sl. 21, благочьтите — ms. sl. 435). ✧ [21] *Toate limbile oamenii* în loc de *toată limba omenească* „tot neamul omenesc"/„tot neamul oamenilor" ; cf. sl. вс(е) рꙋ(д) члчь. ✧

83 cezînd amu nu e / departe nece de unul fieşcare de noi fiind. De la el amu înviem şi rădicaţi sîntem [22]". *Konecĭ vto(k)* [23]. „Ca şi alţii de cărtularii voştri ziseră, ce de rudă sînt. Ruda fiind a lu Dumnezeu, nu sem datori a părcarea de aur sau de argint sau de piatră cioplită cu meşterşug şi cu cugete omeneşti lu Dumnezeu a fi în podoabă. Vremile amu neştiutului trecu-i Dumnezeu, ce acmu vesteaşte-se oamenilor tuturor, pretutindinea, să se pocăiască, derep ce pus-au zi ce într-însă va să judece toată lumea în dereptate, bărbaţii [24] ce lă zise credinţă să dea tuturor învieriei lui den morţi". ⟨ ...⟩ Unii-ş bătea joc, iară alţii zicea : „Să te auzim iară de aceasta". Şi aşa Pavel ieşi den mijloc de ei. Alţii bărbaţi lipiră-se lui, crezură. Într-înşii
84 era şi Dionisie Areopaghit şi boiereasa-i Damara, şi alţii mu/lţi cu-nuşii. *Konecĭ sĭmu* [25].

517 **Spunerea ce e către Filimon tremeaterea**

Aceasta tremeasese [26] den Roma. Vina tremeaterei aceştiia : Onisim, sluga lu Filimon, fugi şi deştinse către apostolul. Botezat fu de el şi fu lui
518 de treabă în slujbă. De acesta scrise lu Fi/limon. Că se-au lepădat Onisim, să-l socotească el şi nu de acmu să-l aibă ca o slugă, ce ca un frate. Înainteporînci lui şi să-i [27] gătească sălaş, ca cînd va veni să-l afle unde lăcuieşte. Şi aşa sfîrşi tremeaterea : În ştire să vă fie că acesta Onisem că cu mărturie spodobi-se. Acest cuvînt zice-se „muncă". În cetatea Romei, Tertil putearea ţinea, fluierele-i frîmse şi a speatei răbdă muncă.

Către Filimon tremeaterea a sfîntului lu apostol Pavel :

Pavel, legatul lu Isus Hristos, la Timotei, al lui frate, şi lu Filimon[28], al lui drag şi al nostru ajutătoriu, şi Amplie cel drag [29] şi Arhip [30], ce-au fost voinic cu noi, şi nărodului întru a ta casă : Mila să fie cu voi şi pace de la Dumnezeul nostru părinte şi a Domnului nostru lu Isus Hristos ! Eu
519 mulţemesc Domnului mieu pururea şi-mi aduc ami/nte [31] ⟨de tine⟩ în toată vreamea întru a mea rugă de ce auz de dragostea ta şi de credinţă şi răbdarea ce ai către Domnul Isus şi către toţi sfinţii. Că a ta credinţă ce avăm unul către alalt între tine putearnică să ⟨se facă⟩ pentru cunoscuta a tot binele, ceaea ce aveţi voi în Isus Hristos. Eu am mare veselie şi nădeajde într-a[32] ta dragoste, că sfinţii sînt inemoşi pentru tine [33], frate drag. Pentru aceaea, eu am mare veselie în Hristos ţie ca să-ţi zic ce ţie se dost⟨o⟩iaşte, eu voi pentru voia dragostei să te îndemn. Ca aceea eu sînt, însă eu Pavel bătrîn, eu acmu legat în Isus Hristos, acmu te îndemn pentru al mieu fecior Onisem, cui am arătat [34] eu întru a mea legătura. Onisim, oare-

---

[22] *Rădicaţi sintem* comprimă două predicate legate prin *şi*, ambele la pers. 1 pl. ; cf. sl. движе(м)сѧ и ѥсмы. ✧ [23] Sl., în trad. : *Sfirşitul ⟨zilei de⟩ marţi.* ✧ [24] *Bărbaţii* în loc de „prin (de, de către) bărbatul", eroare explicabilă prin omonimia formelor de sg. locativ, pl. nominativ şi pl. instrumental din paradigma s. m. мѫжь—(ѡ) мѫжи. ✧ [25] Sl., în trad. : *Sfirşitul sfintului.* ✧ [26] Tipărit : трѣмѣѥѥ. ✧ [27] Tipărit : сѣшь. ✧ [28] *La Timotei, al lui frate, şi lu Filimon* în loc de *şi Timotei, al lui frate, lu Filimon* ; cf. sl. и тїмѳѳи брать, фїлимѳнѹ. ✧ [29] *Amplie cel drag* m. nom.-ac. în loc de f. d., cf. sl. апфи (амфїи) възлюбленїи „Apfiei (Amfiei ; variantă contaminată, prezentînd, în textul nostru, şi epenteza lui -л-) celei dragi". ✧ [30] *Arhip* nom.-ac. în loc de d., cf. sl. архипѹ „lui Arhip". ✧ [31] Tipărit : амнмни гѥ. ✧ [32] Tipărit : лнтрда. ✧ [33] *Sfinţii sînt inemoşi pentru tine* în loc de „trupurile sfinţilor s-au odihnit prin (de, în) tine" ; cf. sl. мтрѣхы сты(х) почишѧ. тобож. ✧ [34] *Cui am arătat* în loc de „pe care l-am născut" (fig.) ; cf. sl. ѥго(ж) роды(х). ✧

cînd [35] ţie nepotreabnic, e acmu ţie şi mie foarte ajutoriu iaste. Acela iară l-am tremes, iară tu acela să-l iai la inema ta întru / mine. Că eu-l vrea 520
ţinea lîngă mine, ca, în locul tău, să-mi slujască în legătura evangheliei. Pentru [36] a ta voie nu voi să fac nemica, ca al tău bine să nu fie cu nevoie, ce cu voie. Ce doară pentru aceaca o vreame [37] delungată [38] se-au dus de la tine, ca tu în vecie iară să-l aibi, nu acmu ca o slugă, ce mai mult decît o slugă, un frate drag, însă mie, iară mai mult ţie, amîndoi după trup şi după Domnul. Şi tu mine ţii ca un soţ, tu iară să-l priimeşti ca mine singur. Să ţie au făcut pagubă sau ţi-au [39] rămas datoriu, aceaca socoteaşte pre mine. Eu, Pavel, am scris cu a mea mînă ; eu voi plăti. Eu tac că tu mie încă-mi eşti datoriu. Adevărat, frate drag ! Cuget mie că eu m-am aratat în tine în Domnul [40]. Întăreaşte a mea inemă iară în Domnul ! Că eu de toată nădejdea a ta / ascultare, eu ţie scriş, că eu ştiu că veri face mai mult decît zic eu. 521
După aceaca, tu-mi găteaşte sălaşul, că eu am nădejde că, pentru a voastră rugă, voauo să fie [41] hărăzit.

Şi vă se închină Epafras, cu mine prins în Isus Hristos, şi Marco, Aristarh, Dimas, Luca, ai miei ajutori. Mila Domnului nostru, lu Isus Hristos, cu duhul vostru ! Amin.

EDIŢII : Bianu, *Texte IV*, p. 1—632.

BIBLIOGRAFIE : Gr. Creţu, *Întîiul praxiu sau apostol românesc tipărit pe la 1570*, în RIAF, III, 1885, vol. V, p. 29—57 ; Rosetti, *Lexicul Apostolului*, p. 100—106 ; Şt. Paşca, *Probleme în legătură cu începutul scrisului românesc. Versiunile româneşti din secolul al XVI-lea ale „Apostolului"*, în CL, II, 1957, p. 47—95 ; Ivănescu, *Elemente maramureşene*, p. 19—31 ; Corlăteanu, *Controversa*, p. 443—457 ; Corlăteanu, *Aceeaşi controversă*, p. 177—185 ; Blücher, *Filigranele*, p. 421—426 ; Blücher, *Contribuţii*, p. 429—458 ; Gheţie, BD, p. 247—256 ; Costinescu, *Apostolul*, p. 51—60 ; Rosetti, ILR, p. 683—700 ; Mariana Costinescu, **Biblia** *lui Luther, unul din izvoarele* **Apostolului** *coresian*, în LR, XXIX, 1980, nr. 2, p. 127—137 ; Ivănescu, ILR, p. 564—566 ; Costinescu, CV, p. 50—61, 64—66 ; Mariana Costinescu, în *Vechi texte*, p. 93—131, 143—145 ; Gheţie — Mareş, *Originile*, p. 199—204.

15

MOLITVENIC

*Transilvania, [1567 — 1568]

Tipărit ca o anexă a *Tîlcului evangheliilor*, *Molitvenicul* (titlul în original : *Molitevnicul rumânesc*) este un produs al episcopatului calvin românesc din Transilvania, destinat preoţilor ortodocşi trecuţi la Reformă. Exemplarele păstrate din tipăritură sînt incomplete, cuprinzînd, dintre textele menţionate în *Polojenie* (= Introducere), numai *Molitvele*, *Botezul*, *Cununia* şi o parte a *Cumineca̦turii ;* s-au mai descoperit, în legătura unor cărţi, cîteva fragmente din *Vecernie*, *Slujba de dimineaţă* şi *Cîntece din psalomi şi evanghelie*. Versiunea românească este o prelucrare după textul maghiar al *Agendei* tipărite de Gáspár Heltai la Cluj (ed. I 1551, ed. II 1559) şi a fost alcătuită de o persoană originară din Banat — Hunedoara. Tipărirea cărţii s-a executat în anii 1567—1568, într-o localitate neidentificată din Transilvania (dar care nu este Braşovul), de către diaconul Coresi, care a dat o haină muntenească limbii textului. Am reprodus, integral, slujba botezului şi, parţial, slujba cununiei după original (BAR — Filiala Cluj-Napoca, CRV 277, f. 249r — 263r).

---

[35] Tipărit : wрєкъндь. ✧ [36] *Pentru* în loc de „fără", cf. sl. бєзъ. ✧ [37] Tipărit : врѣмѧ. ✧ [38] *Delungată* anticipă sl. вѣчна, redat şi infra (*in vecie*) ; cf. sl. на врѣмѧ, да вѣчна. ✧ [39] Tipărit : ц҃ѣоу. ✧ [40] Tipărit : дѡмнѣоу. ✧ [41] *Să fie* în loc de *să fiu* (=sl. бжда, 1 sg.) ; cf. totuşi бждѫ(m) în unele versiuni slavone (ms. rom. 85).

Scanned with OKEN Scanner

254r De pre botez, cum trebuiaşte popilor a boteza pruncul.

Cîndu-l aduc cumetrii pruncul înaintea popeei, zică popa aşa :

„Ascultaţi, fraţii miei, creştinii lu Isus Hristos, carei sînteţi descumpăraţi cu moa⟨r⟩tea Domnului cea sfîntă, den mîna dracului, den păcate şi den păgubitura dracului şi de perirea sufletului, ce milostea lui lăsată ş-au porîncit apostolilor şi tuturora popilor, deaca se-au măriia lui sculat den moarte, ce trebuiaşte lor să facă, şi ce iaste cinstea lor, şi cum trebuiaşte popilor să slujască lu Dumnezeu şi dihaniei lui şi mişelameei creştinilor [1] şi derep ce trebuiaşte să se boteaze oamenilor". Despre aceastea, despre toate scris-au sfînt Matei 116, Marcu 71, Luca evanghelist în cărţile sale mai de apoi.

Şi mearse Isus la ucenicii lui, grăi lor, zicînd : „Dată mi-e toată pu-
254v tearea în ceriu şi pre pămînt, păsaţi, învăţaţi toate / limbile, botezaţi-i în numele Tatălui şi a Fiiului şi a Duhului Sfînt". Marcu, 71. Şi zise lor : „Duceţi-vă în toată lumea, propoveduiţi evangheliia [2] a toată făptura. Cine va creade şi se va boteza, ispăsit va fi, cine nu va creade, perit va fi", că aşa iaste scris şi aşa se cade a chinui Hristos şi a învie den moarte [3] a treia zi şi a se propovedui în numele lui pocaianie în iertăciunea păcatelor în toate limbile, începînd poveaste den Ierusalim. Şi iară aşa zise : „Învăţaţi pre ei să ţie toate acealea cîte-am zis voauo şi iată eu sînt cu voi în toate zilele pînă la sfîrşitul lumiei", Matei, 116.

Acicea să înceapă rugăciunea derept [4] prunc. Şi aşa să grăiască mainte popa :

„Fraţii miei, botezul trebuiaşte să-l ia omul la sine cu credinţă dereaptă, care credinţă iaste cel dar mare a lu Dumnezeu. Derept aceaea ocă,
255r den dragostea frăţească sîntem datori // cum unul derept alalt să ne rugăm lu Dumnezeu. Derept aceaea ocă, acest porobocel în rugăciunea [5] noastră să-l dăruim lu Dumnezeu şi să rugăm pre milostea lui, cum derept fiiul lui cel sfînt, derept Domnul nostru Isus Hristos, cela ce pre sine se-au dat pre moarte şi derept cei mari şi derept cei mici poroboci să dea lui credinţă dereaptă pren Duhul său cel Sfînt, cum botezul său să-l poată lua la sine cu hasnă, pre spaseniia sufletului şi într-însul pînă în sfîrşit să poată rămînea cu mare hrăborie". Acicea popa grăiască :

„Tatăl nostru ce eşti în ceriure, sfinţească-se numele tău, să vie împărăţiia ta, să fie voia ta, cum în ceri, aşa şi pre pămînt. Piinea noastră săţioasă dă-ne noauo astăzi şi iartă noauo greşalele noastre, cum iertăm şi
255v noi greşiţilor noştri. Şi nu ne duce în năpaste, ce / ne izbăveaşte pre noi de hitleanul. Că a ta iaste împărăţiia şi putearea şi slava în veac, amin".

După aceaste rugăciuni, aşa grăiască popa către nărod sau către cumetri :

„Ni, fraţii miei, să uluim acmu credinţă dereaptă, în carea credinţă se botează acest poroboc". Şi zică Credinţa pînă în sfîrşit.

Credinţa ce-au tocmit 318 părinţi :

„Crez într-unul Dumnezeu, Tatăl atotţiitoriul, făcătoriul ceriului şi al pămîntului, văzutelor tuturor şi nevăzutelor, şi într-unul Domn Isus Hristos, fiiul Domnului, unul născutul, ce den Tatăl născu mainte de toate veacurele. Lumină den lumină, Dumnezeu adeverit den Dumnezeu adeverit, născut [6], ce nu făcut, întru o fire cu Tatăl, ce derept el toate fură. Şi

---

[1] Tipărit : крщнникмъ. ✧ [2] Tipărit în continuare ↑. ✧ [3] Tipărit : мѧрте. ✧ [4] Tipărit : дерєттъ. ✧ [5] Tipărit : гроугѫчюнѣ. ✧ [6] Tipărit : нъскьѕтъ. ✧

derpt oamenii și derept a noastră ispăsenie deștinse den ceriu și se împe//li- 256r
ță den Duhul[7] Sfînt și den Maria fecioară[8] omeni-se. Răstigni-se deret noi den Pilat den Pont, chinuit și îngrupat. Și învise a treia zi, după Scriptură. Și sui în ceriu și șade a dereapta Tatălui. Și iară va veni cu slava a judeca viii și morții, că a lui împărăție sfîrșit n-are. Și în Duhul Sfînt, Domnul viață-făcătoriul, ce den Tatăl iase, ce cu Tatăl și Fiiu*l* într-una, să ne închinăm și să slăvim, cum au grăit pren proroci. Într-una sfîntă și de săbor apostolească beseareсă spuiu un botez întru lăsarea păcatelor. Așteptu scularea morțilo*r* și viața ce va fi în veac, amin".

Cum iaste în ceastă carte. După aceaea, întreabe numele porobocului și, botezîndu-l, zică așa :

„Eu, sluga lu Dumnezeu, eu te botez pre tine în numele Tatălui și a Fiiului și Duhului Sfînt, amin".

Și zică înțelegătura acestor cuvinte : /

„Așa iaste Tatăl Dumnezeu. În zioa de astăzi pre tine au numărat 256v
întru feții săi ș-au scris numele tău în cartea vieției de vecie.

Fie mila lu Dumnezeu pre tine în zioa de astăzi. Cu vărsatul sîngelui său cel sfînt, iată, au curățit tine den toate păcatele tale, cum despre aceasta înaintea Tatălui Dumnezeu să nu te zici păcătos. Numai derept Duhul Sfînt Dumnezeu pre tine va lumina, cum să știi cine ești tu și cine e Dumnezeu, cela ce-au dat ție atîta bine mult".

După botez, zică popa și această rugăciune :

„Dumnezeul lu Avraam și a lu Isac și a lu Iacov, Tatăl a Domnului nostru, a lu Isus Hristos, cel sfînt și ferecat și de veac Dumnezeu, cela ce cu sămînța oamenilo*r* cea perită den meserearea ta cea mare făcuși și tocmiși leage noauo, jurămînt și legătură de veaci, ce nu se poate // [. . .] pren 257r
fiiul tău cel sfînt, rugăm pre tine, ia-l și făgăduiaște lăuntru pre ceastă slugă a ta în făgăduitura și oblicitura ta cea bogată. Și întărează pre el în oblicitura jurămîntului tău, cum cu Duhul tău cel Sfînt să fie al tău pren tine, să te poată cunoaște. Și toate păcatele lui să fie uitate în vecie înaintea ta pren credință. Și pre așteptarea acestui lucru, eu încă am pre el botezat den porînca și den lăsata ta cea sfîntă, pren Domnul nostru[9], Isus Hristos, cela ce lăcuiaște și se domneaște cu tine și cu Duhul Sfînt depreună în veciia veacului, amin". *Konecĭ kr̃štenie mladence(m)*[10].

Cin la cununie, ce se zice jurămînt.

Popa așa întreabe : „Frate drag, voia ți-e această fată în leagea lu
Dumnezeu să o iai la tine să-ți fie căsătorie?"/ „Mi-e". Iară popa zică : 257v
„Dat-ai credința ta cuiva alțiia fără de aceștiia?" Răspunză el : „N-am dat nici uniia". Iară popa așijderea zică : „Soro dragă, voia ți-e la cest om bun, au cest voinic cu leagea lu Dumnezeu să mergi la el pre lăcuirea de veac?" Iară popa grăiască : „Dat-ai credința ta altuia au ba, fără acestui om bun?" Apoi zică popa : „Prendeți-vă mînile dereapte unul altuia". Și să zică popa bărbatului : „Derep ce, frate bun, *ime rekĭ*[11], pre ceastă jupîneasă o iai ție pre căsătorie de veac?"

„Popo, zi după mine cuvintele jurămîntului : « Eu, *ime rekĭ*[11], jurumă astăzi înaintea lu Dumnezeu celui viu și înaintea besearecіei sfîntă
a lui cum ceastă fată bună au nevastă au jupî//neasă, *eme rekĭ*[11], iau-o ea 258r
mie pre căsătorie de veac în leagea lu Dumnezeu și pre ea nu voiu lăsa pînă la moartea mea, nici în strinște rea, nici în bună, nici întru niștotă. Așa mi-ajute Tatăl și Fiiul și Duhul Sfînt, un Dumnezeu derept »".

---

[7] Tipărit : доухъл. ◇ [8] Tipărit : фечорѫ. ◇ [9] Tipărit : нострꙋ. ◇ [10] Sl., în trad. : *Sfîrșitul botezului tinerilor.* ◇ [11] Sl., în trad. : *zicînd numele.* ◇

Popa, după aceaca, grăiască feateei au jupîneasei aşa :

„Derep ce, fată bună, *ime rekĭ* [11], mergi la cest om bun, *ime rekĭ* [11], pre soţiia căsătoriei de veac?"

„Popo, zi după mine cuvintele jurămîntului : «Eu, *ime rekĭ* [11], astăzi mă jur înaintea lu Dumnezeu celui viu şi înaintea cestor oameni buni cum voiu [12] mearge la cest om bun, *ime rekĭ* [11], prentru viaţa în leagea lu Dumnezeu şi pre el nu voiu lăsa pînă la moartea mea, nici în strişte rea,
258v nici în bună şi nici / întru nistotă. Aşa-mi ajute Tatăl şi Fiiul şi Duhul Sfînt, un Dumnezeu derept»".

După aceaca, popa blagoslovească pre ei derep ce că : „Cesti oameni buni [13], *eme rekĭ* [11], cu voia în leagea lu Dumnezeu în ceastă viaţă a căsătoriei de veac loru le e voia să lăcuiască unul cu alalt întruna. Şi cu prinsul mînilor sale întruna şi cu credinţele sale, şi înaintea lu Dumnezeu şi înaintea cestor oameni buni, uluiesc şi arată, derept aceaca dereptate, eu încă pre ei blagoslovesc întruna cu putearea lu Isus Hristos". Popa să puie mînile pre capetele lor, grăiască : „În numele Tatălui şi a Fiiului şi a Duhului Sfînt, cum Dumnezeu ceia ce i-au întruna împreunat şi adunat omul unul de cătră alalt să nu desparţă, amin". Apoi zică aceas-
259r te rugăciune [14] ce se cheamă molitve : // „Doamne, Dumnezeul lu Avraam şi a lu Isac şi a lu Iacov, luminează mintea acestor cu darurele Duhului Sfînt, cum vare[c]e bine ei vor auzi şi vor învăţa pre a[c]eaea să poată împlea aceaea cu fapte[l]e, pren Fiiul tău cel Sfînt [15], Isus Hristos, [D]omnul nostru, amin".

1 rugăciune [16] :

„[R]ugăm tine, înalt şi putearnic [D]umnezeu, ce eşti iubitoriul oamenilor [17], caută pre cesti împreunaţi den măriia ta în tocmealele căsătoriei sfîntă în zioa de astăzi, şi cum au blagoslovit pre Avraam şi Sara şi pre Zahariia cu Elisavta, blagoslovează pre aceştea şi fereaşte pre ei cum ai ferit pre Noi în corabie şi trei feciori în cuptoriu de foc şi pre Iona în maţele chitului şi cum ai slobozit jidovii pren Marea Roşie den putearea lu Faraon împărat. În acela chip slobozează şi pre aceştea în zioa [18] de
259v judeţ den putearea dracului pren Fiiul tău cel sfînt, / Isus Hristos, Domnul nostru, amin".

EDIŢII : N. Hodoş, *Un fragment din Molitvenicul diaconului Coresi (1564)*, în *Prinos lui D. A. Sturdza*, Bucureşti, 1903, p. 249—276.

BIBLIOGRAFIE : N. Hodoş, *Un fragment din Molitvenicul diaconului Coresi (1564)*, în *Prinos lui D. A. Sturdza*, Bucureşti, 1903, p. 244—246 ; Iorga, *Ist. lit. relig.*, p. 26, 74 ; E. Dăianu, *Un molitvenic calvinesc pentru români*, în „Răvaşul", VI, 1908, p. 168—181 ; Sztripszky — Alexics, *Szegedi Gergely*, p. 223—227 ; N. Drăganu, *Un fragment din cel mai vechi molitvenic românesc*, în DR, II, 1921—1922, p. 254—326 ; Drăganu, *Histoire*, p. 21 ; Juhász, *A reformáció*, p. 69—95 ; Drimba, *O copie*, p. 535—571 ; Pamfil, *Elemente regionale*, p. 243 ; Hervay, *L'imprimerie*, p. 206 ; Panaitescu, *Începuturile*, p. 154—155 ; Olteanu, *„Postilla de Neagovo"*, p. 106—107 ; Popa, *Originalul*, p. 256—258 ; Binder —Huttmann, *Datarea*, p. 109—115, 117 ; Blücher, *Filigranele*, p. 421—426 ; Mareş, *Tîlcul evangheliilor*, p. 119—127 ; Mareş, CL, p. 28—32 ; Gheţie, *Începuturile*, p. 177—180 ; I. Turcu, *Popa Mihai, un interesant copist din secolul al XVII-lea*, în BOR, XCI, 1973, nr. 11—12, p. 1269—1289 ; P. Binder, *Un fragment necunoscut al* **Molitvenicului** *coresian*, în LR, XXII, 1973, nr. 4, p. 301—304 ; Al. Mareş — T. Furdui, *Un fragment inedit din* **Molitvenicul** *tipărit de Coresi*, în SCL, XXIV, 1973, nr. 1, p. 57—58 ; L. Onu, *Precizări în legătură cu cîteva fragmente găsite recent din* **Molitvenicul** *lui Coresi*, în LR, XXII, 1973, p. 453—456 ; Emanuela Buză, în *Vechi texte*, p. 13—36 ; Florian Dudaş, *Cazania lui Varlaam în Transilvania*, Cluj-Napoca, 1983, p. 159—161 ; Gheţie—Mareş, *Originile*, p. 266—270 ; Nussbächer, *Din cronici*, p. 168—177.

[12] Tipărit : вои вою. ✧ [13] Tipărit : боүнє. ✧ [14] Tipărit : роүгажюнк. ✧ [15] Tipărit : тѣ̃нтъ. ✧ [16] Tipărit : роүгажюнє. ✧ [17] Tipărit : wмєнйаw. ✧ [18] Tipărit : знаw.

Scanned with OKEN Scanner

16

TÎLCUL EVANGHELIILOR

*Transilvania, [1567—1568]

Lucrarea, un produs caracteristic al mișcării calvine românești din timpul episcopatului lui Gheorghe de Singeordz, reprezintă o colecție de predici destinate lecturii în biserică, duminica, în timpul serviciului divin. În cuprinsul predicilor sînt expuse principiile fundamentale ale protestantismului : izbăvirea păcatelor prin „grația divină", prohibirea cultului sfinților, respingerea tradiției etc. Traducerea, întemeiată pe un original străin (maghiar după unii, slavon după alții), s-a datorat unei persoane originare din Banat — Hunedoara. Lucrarea a fost tipărită în anii 1567—1568 într-o localitate neidentificată din Transilvania, de către diaconul Coresi, care a asigurat, probabil, revizia traducerii, sub aspectul respectării normelor literare muntenești.

Am reprodus omilia la Bobotează și epilogul după exemplarul păstrat la BAR, Filiala Cluj-Napoca, CRV 277 ; pentru completarea ultimului rînd de pe fila 247^{v} (textul epilogului), am recurs la exemplarul CRV 286 din aceeași bibliotecă.

Na Γg̃ȣjavlenie, na liturgie ei(g̃) M(th̃) gla(ṽ) 6[1] 217^{v}

În vreamea aceaea, atunce vine Isus den Galilei la Iordan, cătră Ioan, a //se boteza de el. Ioan amu apără lui și grăi : „Eu trebuiesc de tine 218^{r}
a mă boteza, și tu vii cătră mine?" Răspunse Isus, zise cătră el : „Lasă acmu, așa amu cuviință iaste noauo a împlea toată dereptatea". Atunce lăsă el. Și se botează Isus, ieși amu dentr-apă și, iată, deșchiseră-se lui ceriurele și văzu Duhul Domnului deștingîndu-se ca un porumb și viind pre el. Și iată glas den ceriu grăi : „Acesta iaste fiiul mieu iubit, derept el bine-vruiu".

Acesta iaste tîlcul aceștii evanghelie :

Frații mie⟨i⟩, în ceastă evanghelie iaste scris cum au mers Hristos, treizeci de ai avînd, la Ioan să se boteaze. Și deaca se-au botezat, cum au deștins Duhul Sfînt în chipul porumbului și Tatăl sfînt cum au grăit de pre fiiul său. Derept aceaca, aceaste trei lucrure să socotim : dentîi unde Ioan zicea : „Mie se cade a veni la tine" și Hristos zice : / „Cuviință iaste 218^{v}
noauo a împlea toată dereptatea" și tatăl den ceri grăiaște : „Acesta iaste fiiul mieu cel preaiubit, derept el bine-vruiu". Cu aceaste trei cuvinte ducu-ne pre grija spaseniiei sufletului. Derept aceaca, frați, acmu voiu grăi de pre spaseniia sufletului. În ce chip omul păcătos poate și cu ce iertăciune află păcatelor și poate cunoaște ce voie are Dumnezeu cătră noi, oamenii carei sîntem greșiți și păcătoși Domnului? Piiarde-va pre noi, au va milui pre noi, au ba? Ascultați, derept aceaca, frați, că mai mare nîștotă și de treabă lucru în ceastă lume n-aveți decît această învățătură, că mai scump lucru afla-vreți în cest ceas decît argintul și aurul sau mare domnie cestii lumi. Că acealea sînt toate peritoare și, cum zice Isus Hristos, Matei, 69 : „Ce folosește omului să [2] va dobîndi toată lumea, iară sufletul său va piiarde?" Că e omul blagoslovit și ferice de acela cine dobîndește viața de ve//ac, că în ceastă lume, ce e trecătoare și înșelătoare, 219^{r}
avăm numai dosadă, pre multe pedepseale, răzmirițe și multe nevoi. Ce așteptăm după moarte, în ceaea alaltă lume, altă mai bună viață, împărățiia lu Dumnezeu. Derept aceaea, ce voiu grăi, tot voiu adevăra den Scriptura Sfîntă a prorocilor și a apostolilor, cum să nu gîndiți că iaste scornit

---

[1] Sl., în trad. : *La arătarea Domnului* (= Bobotează), *la liturghie : Evanghelia după Matei, capitolul* (= zaceala) *6.* ✧ [2] Tipărit : ca. ✧

și tocmit de noi sau de alți oameni. Mainte că ați putea mine întreba, așa spunem.

Întrebare noauo : Poate omul, cine greșaște lu Dumnezeu și oamenilor, însuși el cu trupul său, dereage păcatul și greșalele lui cu faptele și cu lucrurile sale și a dobîndi împărățiia ceriului ? De pre acest lucru așa voiu răspunde den Scriptura Sfîntă.

Răspuns : Ba n-au putut nimea, acmu încă nu poate, că s-au vrut putea fi cineva, Hristos derep ce-au vrut veni în lume și a se munci ?
219v Ce unde era toată lumea că/zută în păcate și, cum zice Pavel apostol, eram toți den năravv feciorii mîni⟨i⟩i pren greșala lu Adam, așa lipsiia fiiului lu Dumnezeu, lu Isus Hristos, a pogorî și pre noi a descumpăra den păcatele noastre, cum că nu poate nimea cu faptele sale dereage păcatul său. Adevăra[i]iu așa : David proroc să fie mărturisitoriul dentîi. El fiind sfînt, așa grăiaște, *psalo(m)*[3] 142 : „Doamne, nu întra la judecare cu robul tău, cu mine, că nu se va face derept înaintea ta nici un om viu". Vedeți că nu poate dereage însuși greșitul lucrul său înaintea lu Dumnezeu. Și Hristos zice, Matei, 47 : „Cum puteți bine grăi, răi fiind ?" și Matei, 22 : „Au doară veți culeage den spini struguri sau den scai smochine ?" Vezi că omul greșit nu poate face sau a dereage nici un păcat, iară în *psalo(m)*[3] 13 zice că iaste scris că nu e derept nimea, nu e înțelegînd, nu e cine
220r să caute pre Dumnezeu. Toți plecară-se întruna, înde//șerți fură[4]. Nu e cine să facă bine sau dulceață, nu e pînă la unul. A doara : să ne fie în aceasta mărturisitoriu sfînt Pavel apostol *kŭ rimlno(m)*[5], 85 : „Nu se face derept omul sau nu se dereptează den lucrul legiei". Vezi cum cu lucrul tău nu te poți face cum să fii derept și deres. Așijderea grăiaște și mai chiar[6] la Galateani, 93 și 94. Al treilea mărturisitoriu iaste Isaia proroc în 57, unde zice : „Dereptatea ta și faptele tale nu vor ție folosi". Al patrul mărturisitoriul iaste Osiia proroc, în 13, zice : „Perirea ta, Istrail, numai în mine ajutoriul tău". Vezi, creștine, cum a greși și a peri noi putem, ce a dereage și a tocmi aceaea noi prentru slăbiia și netăria noastră nu putem în cest trup greșitoriu.

Întrebare : Dară cu milostenie cînd dăm cîte vreo vacă cu lapte să-
220v racilor, sau cu ajunul, cum să trudim acel trup care-au greșit, / pute*m*[7] greșalele și păcatul dereage[7a] au ba ?

Răspuns : Cu milosteniia cum să ajutăm și datori sînte*m* cu acealea. Derept aceaea au dat Dumnezeu unuia mai mult să miluiască pre altul, și care nu miluiaște avînd el, nici Dumnezeu va face milă cu el. Alta : noi cînd dăm ceva mișeilor, nu dentr-al nostru dăm, ce den darul lu Dumnezeu. Cu acealea ce-am greșit, nicicum nu pute*m*, că greși*m* cu gîndul, cu fapta, cu pizma, cu mîniia, cu cuvîntul, cu limba, cu fapte, și cu aceaea cînd nu face*m* ce noauo Domnul au lăsat ș-au porîncit. Și cînd greși*m* sau cînd grăi*m* rău, sau bate*m*, sau ucide*m*[8] ,sau curvi*m*, sau furăm, sau înșelăm, sau strîmb mărturisim, sau minți*m* ceva, sau alte păcate cînd am făcut, nici întru un chip[9] nu pute*m* face să nu fie făcut, că cuvînt grăit cine-l poate trage înapoi ?

Pildă : o sticlă plină cu vin deaca cade[10] den mînă și se va frînge,
221r cine o va dereage și acel vin vărsat iară în sticlă să-l strîngă ? Cine va omorî un // om, au poate învia pre el alt fără Dumnezeu ? Așa, ce greși*m* dinioară[11], nici întru un chip nu pute*m* face să nu fie făcut, și lucrul lu Dum-

[3] Sl., în trad. : *psalm.* ✧ [4] Tipărit : ѳѵрѳ. ✧ [5] Sl., în trad. : *către romani.* ✧ [6] Tipărit : ѧкрь. ✧ [7] Tipărit : пѵтоє. ✧ [7a] Tipărit : ѧкрєцє. ✧ [8] Tipărit : оѵчнмє. ✧ [9] Tipărit : кнѣь. ✧ [10] Tipărit : ѧдѧє. ✧ [11] Tipărit : ѧнннѡѧ.

nezeu cu multu e mai sus decît al oamenilor [12]. Iară cu ajutoriul şi cu post, cine ştie bine a posti, nu deregem păcatul ce-am greşit, ce înfrînăm trupul nostru de pre lucru de acmu înainte ce facem. Şi cu ajunul smerim trupul să ogodească sufletului şi iane vezi cînd veri să ajuni, de cîte ori întru o zi numai greşeşti şi înnoieşti şi înmulţeşti păcatul, carele gîndeaşte că vor putea dereage. Socotiţi — aşa e, au ba? Gîndeşti rău pînă posteşti, grăieşti rău, faci cuiva dosadă au ba? Să faci rău, pierzi plata postului, necum să deregi ceva cu el.

Întrebare: Dară altul, cînd aşa plăti lui munca, cu slujba şi rugăciunea, ară putea dereage greşalele cuiva, că ară mai şi ruga şi ară fi mai destoinic şi puţin greşit?

Răspuns: De-a firea Iacov, fratele Domnului, în epistoliia sa, 56 de capete, zice: „Unul roage derept alalt / cum să fim sănătoşi". Cu rugă- 221v
ciunea dereptului mult foloseaşte în lucrul ceştii lumi. În ništote poate folosi unul altuia cu rugăciunea dereaptă [13], ce păcatul şi greşalele altuia să deregă cineva, nu poate nicicum nimea. Acest lucru voiu adevăra cu ceaste lucrure: Hristos adevărează însuş, Matei, 104, cu cea pildă de zeace feate, cînd purceaseră în timpinatul ginerelui, ceale nebune cerură de la ceale înţeleapte [14] den untul sau uleiul lor, iară ceale înţelepte răspunseră: „Doară nu soseaşte noauo şi voauo. Duceţi-vă şi vă cumpăraţi". Şi nu deaderă lor. Cu care pildă au învăţat ş-au arătat Hristos cum nici sfinţii cu lucrure şi cu credinţa lor nu pot ajuta întrarea la împărăţiia ceriului şi nu poate dereage unul lucrul altuia sau păcatul. Luca, 83, Hristos zice cum sfînt Lazar în poala lu Avraam nu putu face nici un bine celui om bogat, nici fraţilor lui, nici dereage. Dară cum poate popa sau călugă//rul, 222r
fiind şi el tare păcătos, a dereage greşalele altuia, el greşind, pururea fiind în cest trup? La Ioan, 16, zice Hristos cum, cînd va veni el în slava Tatălui, atunce va da cineş după faptele sale. Vezi că zice „sale", nu după faptele popeei sau călugărului. Luca, 33, Hristos zice cătră muiare: „Credinţa ta te-au ispăsit". Vezi că zice „credinţa ta", nu ⟨a⟩ altuia. *Pavelĭ kŭ galatĭ* [15], 214, zice „ce va semăna omul, aceaea va secera". Vezi că secerăm ce seamănă şi faptele altora nu ne ajută, nici dereg lucrul şi greşalele noastre. Iară Pavel: „Tot omul tarul său va purta". Iaste păcat care nu poate purta popa sau cineva altul, nici a dereage. Un sac plin abiia purtînd cineva, au va lua de pre umărul altuia şi alt sac plin? Sau fiind cineva datoriu unui om putearnic 100 de mie de florinţi, neavînd el nemica, au va putea plăti 100 de mie de florinţi derept altul? [16] Sau fiind doi judecaţi pre moarte
întru o tem/niţă, putea-va [17] unul dereage naintea judeaţelor să iasă soţul 222v
său, cînd el însuş zace în temniţă? Dară popa, avînd sac plin de păcate sau fiind el datoriu 100 de mii de florinţi sau în temniţa păcatelor, vaide lui cum cutează zice, nebunul şi îndrăznitoriul orb, a zice: „dereage-voiu, tocmi-voiu şi felelui-voi eu derept tine acel suflet, lua-voiu eu pre sufletul mieu", băgînd pre sineş în perire, prentru lăcomiia lăsînd pre cel om nebun în nădeajde deşartă şi fără folos. Omul prost, greşit, ucigînd pre alt om cu lancea, iară popa au ucis doară altul [18] cu limba, cu mîniia sau cu sandic rău, sau cu uriciunea. Matei, 12. Omul prost şi greşit cu curviia, cu fapta, iară popa doară cu pofta căutînd pre muiarea altuia. Omul prost greşit-au furînd oaie, iară popa doară au celuit în negoţ sau au luat de

---

[12] Tipărit: ѡмєннаѡ. ✧ [13] Tipărit: .. дєрєптѫ. ✧ [14] Tipărit: ѧцєлкиѣ. ✧ [15] Sl., în trad.: *Pavel către galateni*. ✧ [16] Tipărit: ѧлтꙋо. ✧ [17] Tipărit: ѩмѣкгєва. ✧ [18] Tipărit: ѧлтот. ✧

pre neştine un florint, derept care n-au hăsnuit nemica omului. Omul
223r prost au greşit jurînd // şi minţind strîmb în leage, iară popa doară au
minţit în tîrg sau la besearecă. Omul prost au greşit lucrînd în sărbătoare,
iară popa ⟨în⟩ sărbătoare se-au îmbătat sau sfădit [19] cu cineva. Amu sînt
amîndoi greşiţi înaintea lu Dumnezeu. Derept[20] aceaea, cade-se amîndurora
să caute unul ca şi altul ajutoriul la alt [21] care n-au greşit nici dinioară [10],
nici are păcat, ce nu putem afla mai mult fără unul ce iaste Isus Hristos,
domnul şi ispăsitoriul nostru. Amin.

247r

Dojana cetitorilor

Den mila lu Dumnezeu, eu, diiacon Coresi [22], deac-am văzut că
mai toate limbile au cuvîntul lu Domnezeu în limba lor, numai noi rumâ-
nii n-avem, şi Hristos zice, Matei, 99 : „Cine ceteaşte să înţeleagă", Pavel
apostol încă scrie la *Korinto(m)* [23], 155, că „întru besearecă mai vîrtos
cinci cuvinte cu înţe⟨le⟩sul mieu să gră⟨ie⟩sc, ca şi alţii să învăţ [24], decît
untunearec de cuvinte neînţelease într-alte limbi", derept aceaea am scris
cum am putut Treteevanghelul şi Praxiul rumâneaşte. După aceaea,
deaca am văzut jelanie a [25] mulţi preuţi de Tîlcul Evangheliilor cum să
poată şi ei propovedui şi a spune oamenilor învăţătură după cetitul Evan-
gheliei, aşa am aflat aceaste tîlcure ale Evanghe⟨l⟩iilor pre dumineci
prespre an, scoase den Scriptura prorocilor şi apostolilor şi celor sfinţi
părinţi.

Şi deac-am cetit, bine am ispitit şi socotit şi am aflat că toate tîl-
cuiesc, adeverează şi întăresc cu Scriptura Sfîntă. Şi mie tare plăcură şi am
247v scris cu tipariul voauo, fraţi[lor] / rumânilor, să fie pre învăţătură. Şi
vă rog ca fraţii miei, să cetiţi şi bine să socotiţi, că veţi vedea voi însivă
cum că e mărgăritariul şi comoară ascunsă, Matei, 55. Veţi afla într-înse
desvătat, în 20 de cărţi atîta învăţătură chiară [26] nu vreţi afla ca în ceastă
carte. Şi cine va ceti pînă la sfîrşit, că va afla cu adevăr că e aşa, că această
carte arată-ne noauo păcatele noastre şi ne învaţă cumu ne turnăm şi ne
pocăim şi unde putem afla iertăciunea păcatelor noastre şi pren ce putem
mearge la împărăţiia ceriului şi alalte mai toate ce trebuiaste a şti creş-
tinilor.

Ce, fraţii miei, unde ceartă această carte pre vlădici, episcopi, popi,
călugări şi pre domni, nu ceartă pre cei buni, ce pre răi. Bunii să nu ia
pre sine şi carii vor fi cu vină certaţi, ei se pocăiască şi să lase răutatea şi
să îmble cu dereptate. Amin. Chelciug şi banii pre acest lucru înduratu-se-au
a da jupînul Foro Miclăuş. *Slava tebĕ, Gospodi* [27].

BIBLIOGRAFIE : Iorga, *Ist. lit. relig.*, p. 74—76 ; Sztripszky — Alexics, *Szegedi Gergely*, p. 223—227; Sulică, *Liturghierul*, p. 5—6 ; Drăganu, *Histoire*, p. 21 ; Juhász, *A reformáció*, p. 67 ; Drimba, *O copie*, p. 535—571 ; Pamfil, *Elemente regionale*, p. 227—248 ; Olteanu, *Les originaux*, p. 105—166 ; Olteanu, *Contribuţii 1964*, p. 189—211 ; Hervay, *L'imprimerie*, p. 206 ; P. Olteanu, *Presupusul original unguresc al Cazaniei I din 1564, a diaconului Coresi : corectarea unei erori*, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti*, Bucureşti, 1965, p. 645—650 ; Olteanu, *„Postilla de Neagovo"*, p. 105—131 ; Binder—Huttmann, *Datarea*, p. 109—117 ; Mareş, *Tîlcul evangheliilor*, p. 119—130 ; Ion Gheţie, *Unde s-a tradus întîia Cazanie coresiană?*, în LR, XIX, 1970, nr. 2, p. 121—127 ; Emanuela Buză şi Florentina Zgraon, în *Texte sec. XVI*, p.

[19] Tipărit : сфрѣдитъ. ✧ [20] Tipărit : а҃ѣрепть. ✧ [21] Tipărit : алтаре. ✧ [22] Tipărit : корее. ✧ [23] Sl., în trad. : *Corinteni*. ✧ [24] Tipărit : ѵѣѣщь. ✧ [25] Tipărit : аа. ✧ [26] Tipărit : кеарѣ. ✧ [27] Sl., în trad. : *Slavă ţie, Doamne*.

Scanned with OKEN Scanner

467—548; Emanuela Buză, în *Vechi texte*, p. 13—36; P. Olteanu, *Noi contribuţii la istoria primei cazanii româneşti — 1567*, în *Cumidava*, XIII, Braşov, 1983, p. 79—93; Gheţie — Mareş, *Originile*, p. 234—239; Nussbächer, *Din cronici*, p. 168—177.

17

PSALTIRE ROMÂNEASCĂ

Braşov, 1570

Psaltirea românească, tipărită de diaconul Coresi la Braşov în 1570 din iniţiativa episcopului calvin Pavel Tordaşi, cuprinde cei 151 de psalmi şi cîntările scriptuare. Textul reflectă graiul vorbit în Ţara Românească şi sud-estul Transilvaniei, conţinînd însă şi o serie de particularităţi lingvistice caracteristice graiurilor nordice. Critica de text a stabilit că ediţia coresiană s-a întemeiat pe o prelucrare sud-est-ardelenească a unei versiuni moldoveneşti rotacizante, care descindea din vechea traducere a *Psaltirii*, realizată în Banat — Hunedoara.
Am transcris psalmii 14, 19, 20, 38, 43, 49, 51 şi 64, după original (BAR, CRV 16).

Slava[1]. Cîntecul lu David, 14 7v

Doamne, cine va lăcui întru viaţa ta şi cine se va sălăşui în codrul sfînt al tău? Îmblătorii fără vină şi cine lucrează dereptate şi cine grăiaşte deadevăr întru inema sa şi nu înşală cu limba sa, nece face soţului său rău, şi împutare nu priimi spre vecinii săi. // Ruşinat iaste între el hitlea- 8r
nul, cine se teame de Domnul slăveaşte; jură-se aproapelui său şi nu se leapădă, argintul său nu deade întru camătă şi preţ spre nevinovaţi nu luo. Făcînd aceastea, nu se va clăti în veac.

Cîntecul lu David, 19 15v

Auzi-te Domnul în zi de grije, apără-te numele Dumnezeului lu Iacov. Tremease-ţi ajutoriu de sfînt şi den Sion apără-te. Pomeneaşte toată comîndarea ta şi toate arsele tale grase fie. Dea-ţi Domnul după inema ta şi tot sfeatul tău împlă. Bucurămu-ne de spăsenia ta şi în numele Dumnezeului nostru mărimu-ne. Împlă Domnul toată cearerea ta. Şi acmu cunosc că spăsit-au Domnul hristosul său. Aude el den ceriu sfîntul său, întru sile spăsenie dereapta lui. Ceştea în căruţe şi // ceia calari, noi 16r
în numele Dumnezeului nostru chemăm. Ei împiedecaţi fură şi căzură, noi sculămu-ne şi dereptămu-ne. Doamne, spăseaşte împăratul şi auzi-ne în zi ce chemămu-te.

Cîntecul lu David, 20

Doamne, în sila ta veseleaşte-se împărat şi de spăseniia ta bucură-se foarte. Jelaniia inimiei lui dat-ai lui şi vrearea rostului n-ai lăsat el. Că ainte-apucat el cu blagoslovenie şi cu dulceaţă, pus-ai în capul lui cunună de pietri curate. Viaţă cerşutu-ţi-au[2] şi datu-i-ai lungi zile în veac de veac. Mare slava / lui cu spăsenia ta, slavă şi mare frîmseaţe puni spri-ns. 16v
Că dat-ai lui blagoslovenie în veacul veacului, veselişi el cu bucuriia feaţeei tale. Că împărat upovăiaşte spre Domnul şi cu mila celuia de sus nu se

[1] Sl., în trad.: *Mărire.* ✧ [2] Tipărit: чєр'шоүтоү ц'кѕ. ✧

leagănă. Să se afle mîna ta tuturor dracilor tăi, dereapta ta află toți urîtorii tăi. Că puni ei ca cuptoriu aprins în vreame fața ta ; Domnul cu mîniia sa smenteaște [3] ei și mănîncă ei focul. Și rodul lor den pămînt pierzi și sămînța lor de fii de om. Că împărțiră spre tine rău, cugetară sfeature ce
17r nu putură sta. // Că puni lor spinarea, întru rămasul tău gătești fața lor. Rădică-te, Doamne, cu sila ta, tot cîntăm și cîntăm sila ta.

40v **Cîntecul lu David, 38**

41r Ziș să feresc căile meale, să nu greșesc cu limba mea. // Puș rostului mieu hrană [4] cînd scoală-se păcătoșii spre mine. Amuțiiu și plecai-mă și tăcui de dulce, și durearea mea noi-se. Încălzi-se inema mea în mine, și întru învățătura mea încinde-se foc. Ziș cu limba mea : „Spune-mi, Doamne, cumplitul mieu și măsura zilelor meale cîte-s, să înțeleg de ce mă voiu lăsa eu". Că cu palma măsurate pus-ai zilele meale, și făptura mea ca nemica între tine. E însă deșarte, tot omul viu. E de cu fața îmblă omul, e
41v însă în deșertu se sminteaște ; ascunde și nu știe cui adună-le. Și ac/mu cine e răbdarea mea, e nu Domnul ? Și faptul mieu la tine iaste. De toate fărălegile meale izbăveaște-mă ; împutare fără-mintelui datu-m-ai. Amuții și nu deșchiș rostul mieu, că tu feceși. Ia de la mine ranele tale ; de vîrtutea mînilor tale eu cumpliiu-mă. În oblicire de fărăleage arătat-ai omul și topit-ai ca painjina sufletul mieu, însă în deșert tot omul. Auzi rugăciunea mea, Doamne, și cearerea mea ascultă ; lacrămele meale nu tăcea, că mutatu-s eu la tine și venit ca toți părinții miei. Slăbeaște-mă, să ră-
42r paus // ainte pînă nu mă duc și de-aciia [5] nu voiu fi.

46v ***Slava*** [1]**. În sfîrșit, fiilor lu Coreiu, înțelepciune , 43**

Dumnezeu, cu urechile noastre auzim, părinții noștri spuseră noauo lucru ce-ai fapt în zilele lor, în zilele dentîiu. Mîna ta limbile potrebi și răsădiși-le ; amărî oamenii și mînă ei. Nu cu armele sale dobîndiră pămîntul și brațele lor nu spăsi ei, ce dereapta ta și supsioara ta și lumina feței
47r tale, că du//lce-vrut-ai într-înși. Tu ești îns împăratul mieu și Dumnezeul mieu, de ziseș spăsenie lu Iacov. De tine dracii noștri împungem cu coarne și în numele tău piiardem cine se scoală spre noi. Nu în arcul mieu upovăiesc, nece armele meale spăsesc mine. Spăsitu-ne-ai de dodeitorii noștri și urîții noștri rușinași. De Domnul lăudămu-ne în toată zi și în numele tău ispovedimu-ne în veac. E acmu împenseș și rușinaș noi și nu ieșiș, Doamne, în sila noastră. Turnatu-ne-ai înapoi lîngă dracii noștri și ceia
47v ce urîia noi răpia/ eiș. Datu-ne-ai ca oile mîncare și în limbi semănatu-ne-ai. Vîndușî oamenii tăi fără preț și nu era mulție în strigările noastre. Pus-ai noi batjocură vecinilor noștri, întărîtare și ocărîre ce sînt împrejurul nostru. Pusu-ne-ai în price în limbi, clătire [6] capului în oameni. Toată zi rușinea mea între mine iaste, și reacele feței meale coperi-mă de glasul împutătoriului și clevetitoriului, de fața dracului ce-l mînă. Aceastea toate vineră spre noi, și nu ultăm tine și nu vătămăm porîncita ta. Și nu ostîmpi
48r înapoi // inema noastră și ferit-ai cărările noastre de calea ta. Că plecatu-ne-ai în loc rău și coperi-ne umbra morții. Să ultarem numele Domnului nostru și să rădicăm mîinile noastre cătră dumnezeu striin, nu va ceare

---

[3] Tipărit : смкатѣкрѣ. ✧ [4] Traducere greșită a sl. Хранило „pază, ferire". ✧ [5] Tipărit : ѧкѡѧ. ✧ [6] Tipărit în continuare : кѕ.✧

Domnul aceastea? El ştie ascunsele inimici. Că derept tine omoriţi sîntem în toată zi, fum ca oile junghearici. Scoală, derep ce dormi, Doamne? Învii şi nu împenge pînă la cumplit. Derep ce faţa ta întorci? Uiţi meserătatea noastră şi grija noastră? Că plecă-se în ţărînă sufletul nostru, lipi-se pămîntului / zgăul nostru. Învie, Doamne, ajută noauo şi izbăveaşte 48v
noi derept numele tău.

Slava [1]. Cîntecul lu Asaf, 49 54r

Dumnezeul dumnezeilor, Domnul, zise şi chemă pămîntul, de răsăritul soarelui pînă la apus. De Sion dulce frîmseaţea lui. Do/mnul aiavea 54v
vine, Dumnezeul nostru, şi nu tace. Foc într-îns aprinde-se şi dempre[j]urul lui bură mare. Chemă ceriul de sus şi pămîntul să judece oamenii săi. Adunaţi lui preapodobnicii lui, de ziseră zisa lui de cumîndari. Şi spuseră ceriurele dereptatea lui, că Zeul judeţ iaste: „Auziţi, oamenii miei, şi zice-voiu voauo, Israil, şi spune-voiu ţie: Dumnezeu, Zeul tău, sînt eu. Nu de comîndarile tale oblici-voiu tine, toate arsele tale între mine sînt pururea. Nu priimesc den casa ta viţel, nece den turmele // tale ţap, că ale 55r
meale sînt toate vitele dumbrăviei, vite în codri şi boi. Cunoscui toate pasările ceriului. Să flămînzire, nu voiu zice ţie, a mea e toată lumea şi plinul ei. Au doară mănînc carne de junc sau sînge de ţap beau? Junghe Zeului cumîndare laudă [7] şi plăteaşte susului făgăduitul tău. Chiiamă-mă în zi de grija ta şi izbăvi-te-voiu şi proslăvi-mă-veri". E păcătosului zise Dumnezeu: „Derep ce tu spuni dereptăţile meale şi priimeşti zisa mea cu rostul tău? Tu urîşi învăţătura şi lepădaşi cuvin/tele meale înapoi. Să 55v
vedeai furul, curai cu-nus şi cu curva partea ta puneai. Rostul tău înmulţi rău şi limba ta împletia înşelăciune. Şezînd pre fratele tău clevetiiai şi pre fiiul mumîniei tale puseş săblaznă. Aceastea feceş, tăcui; cugetaş fărăleage, că voiu fi ţie podobnic; oblici-te-voiu şi pune-voiu între faţa ta păcatele tale. Înţeleageţi ceastea, ceia ce ultaţi Dumnezeu, să nu cîndva să rape şi nu va fi izbăvitoriu. Cumîndare laudă [7] slăveaşte-mă, şi aceaea cale cu ce ivesc lui spăseniia mea". //

Slava [1]. Cîntecul lu David, 51 57v

Ce te lauzi în răul tău, tare? Fărăleage în toată zi, nedereptate cugetă limba ta, ca brici ascuţit fapt-ai înşelăciune. Iubit-ai rău mai vîrtos de dulceaţă, nedereptate decît să zici dereptate. Iubit-ai toate cuvintele potopului, limbă hitleană! Derept aceaea Dumnezeu sparse-te pînă în sfîrşit, rupe-te şi mută-te de satul tău şi rădăcina ta de pămîntul viilor. Vedea-vor derepţii şi spămînta-se//-vor şi de el rîde-vor şi vor zice: „Acest 58r
om ce nu puse Dumnezeu ajutoriu luiş, ce upovăi spre multă bogătate a sa şi putu cu deşertul său". E eu, ca maslină roditoare în casa Domnului, upovăiiu în mila Zeului, în veac şi în veac de veac. Ispovedescu-mă ţie în veac, că fapt-ai, şi rabd numele tău, că dulce e între preapodobnicii tăi.

Slava. Kathizma 9 [8]. Cîntecul lu David, ⟨6⟩4 69v

Ţie cuvine-se cîntare, Doamne, în Sion şi ţie dă-se rugăciune în Ierusalim. Ascultă ruga mea, cătră tine toată peliţa vine. Cuvintele fărălegilor vîncură-ne şi necurăţiia noastră tu curi. Ferecat cine aleseş şi pri-

[7] Cf. sl. Хвалѣ „în laudă". ◇ [8] Sl., în trad.: *Mărire. Şederea 9.* ◇

imişi, întră întru curtea ta. Împlemu-ne de dulceaţa caseei tale, sfinta [9] beseareca ta şi minunată în dereptate. Auzi-ne, Doamne, spăsitoriul nos-
70r tru, // upovăinţă a tot sfirşitul pămîntului şi ce-s în mare departe. Găti pădurile tăria sa, încins cu silă, turbură adîncatul măriei, sunetul u⟨n⟩delor ei cine va sta? Turbură-se limbile şi spămîntă-se ce viu în cumplitele seamnelor tale; ieşire demîneaţa şi seara înfrîmseţezi. Cer⟨ce⟩tat-ai pămîntul şi adăpatu-l-ai, înmulţit-ai să-l bogăţeşti. Rîul Zeului împlu-se apă, gătit-ai gustare lor că aşa iaste gotovirea. Brazdei ei adăpaşi şi înmu⟨l⟩ţişi grîurele
70v ei în picăturile ei, veselescu-se în lucoare. Blagoslovişi cununa anu/lui cu dulceaţa ta şi cîmpii tăi satură-se de gras. Întregi-se frumoasa pustie şi cu bucurie codrii încingu-se. Înveştiră-se berbecii [10] oilor şi văile mulţiră grîu. Chem şi cînt.

BIBLIOGRAFIE: Mangra, *Psaltirea românească*, p. 1071—1073; V. Mangra, *Cercetări literare-istorice. I. Psaltirea diaconului Coresi tipărită la 1570 în Braşov. II. Rolul diacilor din Moldova în cultura poporului român din Transilvania în secolul al XVII-lea*, Bucureşti, 1896, p. 4—10; Densusianu, *Ist. lit. rom.*, p. 49—51, 57—59; Candrea, PS, I, p. LVIII—LX, CX — CXII; Iorga, *Ist. lit. rom.*, p. 106—107, 190, 199; Roques, PO, p. XI; Rosetti, *Recherches*, p. 12; Puşcariu, *Ist. lit.*, p. 70; Cartojan, *Ist. lit.*, p. 58; Drăganu, *Morfemele*, p. 112—113; G. Istrate, *Originea şi dezvoltarea limbii române literare*, în AUI, serie nouă, secţ. III (ştiinţe sociale), tom III, 1957, fasc. 1—2, p. 77—96; [Moisescu, Gheorghe I., Lupşa, Ştefan şi Filipaşcu, Alexandru], *Istoria bisericii române. I (— 1632)*, Bucureşti, 1957, p. 367; Ivănescu, *Elemente maramureşene*, p. 19—31; I. Gheţie, *Coresi şi Reforma în lumina unor interpretări noi*, în SCL, XVIII, 1967, nr. 2, p. 233—234, 237; Gheţie, *Note asupra localizării*, p. 191—194; Gheţie, *Cea mai veche atestare*, p. 247—251; Mareş, *Note*, p. 257—259; Toma, CP, p. 7, 12—14, 19—28, 30—32, 43—662, 774—778; Ivănescu, ILR, p. 564—566; I. Gheţie, în *Vechi texte*, p. 147—152, 172—181; Al. Mareş, în *Vechi texte*, p. 200—261; Gheţie — Mareş, *Originile*, p. 304—310; Rosetti, ILR, p. 665—681.

18

LITURGHIER

*Braşov, [1570]

Păstrată într-un singur exemplar incomplet, cartea cuprinde *Rînduiala dumnezeieştii proscomidii* şi *Liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur* (nu şi celelalte slujbe şi rugăciuni pe care le cuprinde în mod obişnuit textul integral al unui *Liturghier*). Considerente de natură istorică, tipografică şi filigranologică indică tipărirea ediţiei la Braşov, în anul 1570, de către diaconul Coresi, sub patronajul episcopului calvin Pavel Tordaşi. La baza versiunii tipărite s-a aflat probabil o traducere din Banat — Hunedoara sau centrul Transilvaniei, efectuată după un text slavon diferit de cel publicat de Macarie în 1508.

Am transcris trei fragmente după textul unicului exemplar cunoscut al ediţiei, păstrat la Biblioteca Arhiepiscopiei Ortodoxe Române de Alba Iulia şi Sibiu.

1r

Toemeal[a] slujbeei dumnezeiască întru ea şi diaconstvele

De va vrea preutul să sfîrşască dumnezeiasca taină, datoriu iaste întîi amu în pace să fie cu toţi, nici să aibă ceva pizmă spre cineva şi, inema cîtu-i va fi de tare, să-ş păzească cugetul de hitlenie, să se postească puţinel de cu seară şi să se trezvească pînă în vreamea de slujbă. E d[eac]a va veni vreamea, după cînd va face cum e obiceaiul mai-marelui închinăciu-

[9] Tipărit: с҃нтаа. ◇ [10] Tipărit: вєр'вєчіє.

ne, să meargă în besearecă preutul, împreună și diaconu[1], să facă împreună 3 închinăciuni [și] că[tră] strane cîte una și de-aciia să meargă.
E cîndu se vor închina să grăia[sc]ă/întru eiș această rugăciune : „Doamne, 1v
tremite mîna ta de sus den sfîntul sălașul tău și mă întărească întru această slujbă a ta, ce e pusă înainte, să nu cu osîndă înainte să stau înfricoșatului tău altariu și fără de sînge jărtvă să sfî[r]șesc, că a ta iaste tăriia întru veaci, amin".

Heruvicul cîntînd să între diaconul în sfîntul altariu și să ia cădelnița 25v
cu tămîie și meargă cătră popa să ia năravul de cădire blagoslovenie [1], să cădească sfînta masă obraz de cruce împrejur și besearecа și preutul și după aceaea să stea diaconul de-a stînga lui, cu toată smereniia, să aștepte sfîrșirea rugăciuniei. E deaca se va sfîrși, să stea depreună rugîndu-se, heruvicul grăind adins eiș și de trei ori să se închine grăind aceasta. Și să se ducă în proscomidi[e], înainte să meargă diaconul cu cădelnița, și să
cădească // sfînta, întru eluș să se roage : „Doamne, curățeaște-mă, greși- 26r
tul". Să grăiască cătră popa : „Ia despuietoare". Și popa să ia aerul să-l puie în cel umăr stîng al dia[co]nului, grăiască : „Rădicați mînile voastre în sfinție și blagosloviți Domnul". Așijderea și sfîntul blid să-l puie în vîrhul diaconului, acesta luund, și aceluia cu frică și cu toate socotințele și cu tărie. Însuș preutul să ia sfîntul potiri numai și așa să facă mare vîhod, înainte-i mergînd diaconul, țiind și cădelnița cu sfîntul blid întru un deaget al mîiniei [2] dereapte, trecînd [3] pren besearecă, [r]ugînd amîndoi de toți
grăin[d] : „Pomenească toți voi Domnul/Dumnezeu în părățiia lui". Și 26v
cînd va veni cătră sfintele dvere, popa să meargă, pestind. Diaconul înainte să meargă, stea, ție în cap sf[înt]ul blid cumuș iaste, puținel să se întoarcă cătră popa și popa intrînd grăiască : „Luați poarta domnilor voștri. Și luo-se poarta de veaci și intră împăratul de slavă". Diaconul grăiască : „Blagoslovit, vino în numele Domnului Dumnezeu, Domnul ivi-se noauo". Și așa să meargă preutul și să puie sfîntul potiri. Atunce să ia și sfîntul blid den capul diaconului, să puie și acela în sfînta masă, grăiască : „Dulce obraz Iosif de pre cruce luo pr[ea] curat trupul tău, cu pîn-
z[ă] // curată învăli-l, puse-l". Diaconul să pleace capul său, cătră popa 27r
grăiască : „Duhul Sfînt veni-va spre tine și tăriia susului umbri-te-va". Și iară diaconul cătră popa : „Pomeneaște-mă, despoietoare sfinte". Și popa să zică : „Pomenească-te Domnul Dumnezeu în părățiia lui". Așijderea diaconul zică „amin" și să se închine și vreame să ia, iasă și stea la loc ce e tocmit de obiceai, grăiască începătură după marele vîhod : „Să împlem rugăciunile noastre Domnului. De cinstitele darure ce-s puse înainte, Domnului să ne rugăm. De blagoslovita casa aceasta și de ceia ce cu credință și cu dulce-smerenie și cu frica Domnului ceia [4] ce întru ea îmblă,
Domnului / să ne rugăm. De-a ne izbăvirea noi de toată scîrba, mîniia și 27v
nevoia, Domnului să ne rugăm". Ruga după punerea sfintelor darure : „Doamne, Dumnezeu atotțiitoriu, ce ești unul sfînt, cela ce priimești jărtva de laudă de la ceia ce te cheamă cu toată inema, priemeaște și noi greșiților rugă și o du cătră sfîntul al tău jărtăvnic și destoinici fă noi a aduce ție darure și jărtve sufletești de ale noastre păcate și de ale oamenilor [5] neștiuturi ; și podobeaște noi să aflăm dulceață înaintea ta și să fie dulci-

---

[1] Cf. versiunea slavonă : въземь обычное надь кадїломь бл(с)венїе „să ia obișnuita blagoslovenie asupra tămîierii". ◇ [2] Tipărit : мжиннє. ◇ [3] Tipărit : дрекънть. ◇ [4] Ultima literă a cuvîntului (а) s-a păstrat pe un fragment de pagină între file. ◇ [5] Tipărit : оу(р)мєнилѡ. ◇

luate jărtvele noastre şi să se sălăşuiască duhul dulceţiei tale spre noi şi
28r spre ceaste darure ce-s puse [6] înain//te şi spre toţi oamenii tăi". Diaconul: „Foloseaşte, spăseaşte, [mil]uiaşte şi fereaşte noi, Doamne, cu a ta dulceaţă. Zi de tot săvîrşită, sfîntă pace şi fără greşală de la Domnul să rugăm. Înger cu pace, credincios, dereptătoriu, feritoriu sufletelor şi trupurelor noastre, de la Domnul să rugăm. Milă şi lăsarea păcatelor şi preagreşalelor noastre, de la Domnul să rugăm. Bunele şi folosu[r]ele sufletelor noastre şi de pacele lumiei, de la Domnul să rugăm. A creştinilor sfîrşire întru viaţa noastră fără păcate, nerușinaţi, în pace şi bun [7] răspuns la
28v înfricoşatul judeţ a lu Hristos, să cearem. / Preasfîntă, curată, preablagoslovită despuietoarea a noastră şi a lu Dumnezeu născătoare şi pururea f[ecio]ară Mariia, cu toţi sfinţii pomeniră. Înşiş lor şi unul altuia şi toată viaţa noastră ⟨lu⟩ Hristos Domnului pre ea [8] să o dăm". Popa să strige: „Cu milostea a unului născut fiiul tău, cu el blagoslovit eşti cu preasfintul şi dulcele şi viaţă-făcătoriu al tău duh, acmu şi pururea şi în veacii de veac". Oamenii: „Amin". Popa: „Pace tuturor". Diaconul: „Să ne iubim unul cu alalt ca cu un cuget să spunem". Oamenii să zică: „Tatăl şi Fiiul şi Sfîntul Duh, troiţă întru o fire şi neîmpărţită". Preutul denlă-
29r untru st[ea] // să se închine de trei ori, rugîndu-se, grăiască: „Iubescu-te, Doamne, cu tăriia mea, Domnul, învîrtoşarea mea şi scăparea mea şi izbăvitoriul mieu". Şi să sărute sfînta, cum sînt coperite, întîiu sfîntul blid, aşijderea vîrhul sfîntului potiri şi marginea sfînteei mease, înaintea sa. Să sărute şi diaconul urariul său, io iaste spre el obraz de cruce, şi aşa să împreuneaze, zică: „Uşi, uşi, preaînţeleapte, să socotim".

31v Domnul să ia steaoa să o şteargă de andimis şi să o sărute, să o puie cu aerul. De-aciia [să] meargă şi să stea în partea dereaptă şi de va fi repidă să o ia în mîinile sale şi să apere spre sfinte cu toată socotirea ca să nu cază muscă sau ceva de ceale jîgănii mici. E d[e] [n]u va fi ripidă să
32r facă aceasta cu p[o]crovul. Preutul s[ă] s[e] roa[ge]: // „Cu ceaste fericate tării şi noi, împărate, de-oameni-iubitoriu, strigăm şi grăim: « Sfînt eşti şi preasfînt, tu şi unul născut al tău fiiu şi duhul tău sfînt. Sfînt eşti şi preasfînt şi mare frîmseaţea măriei tale, ce lumea ta aşa o iubişi, că fiiul tău unul născut dat-ai, ca tot cela ce va creade întru el nu vor peri, ce va avea viaţa de veaci: ce vine şi toate ce era de noi socotire sfîrşi în noapte ce întru ea vîndut era, mai vîrtos însuş deade-se de[r]ept a lumiei viaţă, luo pîi[ne] întru sfînta a sa şi nevinovată mînă dulce-har-deade,
32v bi[ne]cuvîntă, / o sfinţi, o frîmse, deade sfinţilor săi ucenicilor şi apostolilor, zise »". Preutul să strige: „Luaţi, mîncaţi, acesta iaste trupul mieu, ce derept voi frîmse-se întru lăsarea păcatelor". Diaconul să se atingă de urariul său, să arate popeei şi popa sfîntul blid. Aşijderea şi sfîntul potiri cînd va arăta, preutul grăiască, aceas[t]a întru [t]ainä să zică: „Aşijderea şi potiriul după cină grăie". Să strige: „Beaţi dentr-îns toţi, ac[e]sta iaste sîngele mieu de leage no[a]uo, ce derept voi şi derept mulţ[i] vărsă-se întru lăsăciunea păcatel[or]".

EDIŢII: Spiridon Cîndea, *Textul Liturghierului românesc publicat de diaconul Coresi*, în MA, V, 1960, nr. 1—2, p. 70—92; Mareş, CL, p. 127—148.

BIBLIOGRAFIE: N. Sulică, *O nouă publicaţie românească din secolul al XVI-lea: Liturghierul diaconului Coresi, tipărit la Braşov, în 1570*, Tîrgu Mureş, 1927, p. 1—16; Spiridon Cîndea, *Primul Liturghier românesc tipărit*, în MA, IV, 1959, nr. 9—10, p. 722—771; Dan Si-

[6] Ultima literă din acest cuvînt (ε) s-a păstrat pe un fragment de pagină aflat între file. ✧
[7] Tipărit: ѕгоиъ. ✧ [8] Tipărit: пρѣ.

monescu, *Precizări despre Liturghierul lui Coresi*, în LR, XI, 1962, nr. 4, p. 433—438; Panaitescu, *Începuturile*, p. 161—163; Mareş, CL., p. 7—186; Mareş, *Note*, p. 257—259; Gheţie — Mareş, *Originile*, p. 259—266.

19

ÎNSEMNARE

*Galaţi, j. Sibiu (?), 1570—1571

Scrisă pe prima copertă interioară a unui liturghier slavon (Biblioteca Academiei din Belgrad, ms. nr. 122), însemnarea conţine rugămintea de a se pomeni la slujbe persoanele care au cumpărat şi au legat manuscrisul respectiv, donat bisericii din Galaţi (probabil din j. Sibiu, judecind după particularităţile lingvistice).

Textul a fost transcris după reproducerea cu litere chirilice din Hasdeu, CB, I, p. 18—19, nr. II.

Fiin*d* cumpărată această sfîntă ps[altire] şi dată pomeană besearecei den [Gălaţi], de un vorni*c* [1], anume Radu porecla lui [...], să dezlegă fiin*d* ca veache. Pentr-acea [...], acesta vorni*c* Radu, carele o dedease pe[rind] (?) şi neavîn*d* cine o lega, iată giupîneasa Tămăşoaie [2] grecoaia să află [de] o deade la meşte*r* de o legă, ca să aibă şi ea pomeană. Pentr-acea, ce preo*t* să va afla [la] beseareca din Gălaţi, să pomenească şi pre Radu carele o au da*t* şi pre părinţii lu[i] şi să pomenească în sfînta liturghie şi pre aceşti [...]Toma *č(d)* [3], Dobra *č(d)* [3], Radu. Că zice [4] Svînta Scriptură: *Blaže(n) mŭ(ž)* [5], adecă „Ferice de bărbatu*l* ce nu mearge spre sfatu*l* necuraţilo*r* şi spre calea păcătoşilo*r* nu [stă] [6] şi spre scaunele pierzătorilo*r* nu şeade, [ce] [6] întru leagea lui Dumnezău îi voia lui [şi] [6] întru leagea lui să învaţă zua[...]". 7079.

EDIŢII: Hasdeu, CB, I, p. 18—19, nr. II; *Doc. XVI*, p. 153—154, nr. LIX*.

BIBLIOGRAFIE: Hasdeu, CB, I, p. 18 şi 20; E. Turdeanu, *Din vechile schimburi culturale dintre români şi iugoslavi*, în *Cercet. lit.*, III, 1939, p. 199—200.

20

CARTE DE CÎNTECE

*Cluj, [1571—1575]

Este primul text românesc tipărit cu litere latine şi ortografie maghiară; conţine cîntece de implorare şi de preamărire a divinităţii. S-a tipărit, foarte probabil, la Cluj, în perioada 1571—1575, în atelierul lui Gáspár Heltai. Traducerea s-a datorat unui român din Banat — Hunedoara şi s-a întemeiat pe surse ungureşti (*Cartea de cîntece* a lui Szegedi Gergely, ed. I, 1562, sau ed. a II-a, 1569; *Gradualul*, Oradea, 1566; *Cartea de cîntece* a lui Ferenc David, Cluj,

---

[1] Cf. E. Turdeanu, în *Cercet. lit.*, III, 1939, p. 200: *voinic*. ✧ [2] Scris: шъмъшоѥ. ✧ [3] Sl., în trad.: *fiii*. ✧ [4] Repetat зиче. ✧ [5] Sl., în trad.: *Fericit bărbatul*. ✧ [6] Întregire după textul din *Psaltirea Scheiană*, a cărei versiune o urmează îndeaproape; cf. ps. 1, v. 1—2.

ed. I, ante 1574). Tipăritura este produsul activităţii comunităţilor româneşti de confesiune calvină din părţile Banatului şi Hunedoarei.

Din text au fost reproduse cîntecele VII, IX şi X după facsimilele originalului păstrat la Biblioteca Naţională „Szechenyi" din Budapesta sub cota RMK, I, 361/b.

3r

Vedd el Wristen rólunc. etc. [1]

Ia de pre noi, tu, Doamne, mînia ta şi cele grele pedepse a tale; nu grăbi pre noi, tu să ne noi giudeci pren greşeala noastră. /

3v Să vei fi platnic după vina noastră, nu va [2] rămîne nime înainte ta, nu va suferi nece ceastă lume pedepsitura ta.

Că ce, Doamne, noi ca neşte viermi, aşa ne tare pedepseş⟨ti⟩ în [lu]me, cînd noi, cum tu vedzi, sîmte⟨m⟩ ca o umbră şi prah de pre pămînt.

Spurcatu-ne-am în vina părinţilor, în alean [3] este trupul sufletului, derept aceaea în nevoia noastră caută de sus, Doamne.

Toată pedeapsa tremete tu pre noi şi grozăvia morţiei noastre, numai [4] tu tinde cu milă cătră noi svîntă mîna ta.

Cum să nu piară tocmeala lu Cristus [5] şi chinul lui noauă [6] să fălosească şi să ne spele păcatele noastre cu svînt sîngele lui.

Ceasta fă Tatăl, Fiul şi Duhul Svînt, Domnezeu, derept ce, trei în obradze, tu eşti roditor [7] lumiei a toată [8] pînă-n [9] vecie.

4r

Mostan Wristen. etc. [10]

Acmu, Domnezeu, cătră tine strigăm în amarul nostru: ascultă pre noi, milcuindu-ne în niştota noastră.

Tu eşti Domnezeu, pre tine cinstim ca cel Tată dulce, Domnul cerului şi a pămîntului, craiul oamenilor.

În svîntă [11] mîna ta toată tărime şi putere este, nime nu va sta ţie de alean, cum este deschisu.

Tu ne porîncişi noauă [12], Domnezeu, să mergem la tine, în niştota-ne [13] tine să cerem, ţie să ne milcuim.

Sau de armă [14], sau de foamete, sau de moarte grăbită ⟨s⟩ă ne vom călca, făgăduit-ai noauă [15] că ne vei slobodzi.

Derept acea, Domnezeu, acmu pre noi mulţi s-au rădicat, pradă, pustinesc, omor şi ne prind, cu totu n⟨e⟩ [16] răsipesc.

Nu este în noi atare tărime, cum să le stăm de alean acestei mulţii ce s-au rădicat în aleanul nostru. /

4v Cie deacă nu [17] avem nice un sfatu pre ceastă mulţie [18], numai pre tine aruncăm ochii, milostivnic Domnezeu.

Aşa se milcui losafat [19] crai pre alenşigul său, cînd elu iară iara în amar mare în Ierusalem [20].

Fericăciune ţie, Tatăl Domnezeu, cu Fiul tău cel svînt, lu Cristus Iesus [21] şi Duhului Svînt, unui Domnezeu [22] derept.

---

[1] Magh., în trad.: *Ia de pe noi, Doamne Dumnezeule etc.* ✧ [2] Tipărit: *ma.* ✧ [3] Tipărit: *alam.* ✧ [4] Tipărit: *Nnmay.* ✧ [5] Tipărit: *Christus;* altă lecţiune posibilă: *Cristuş.* ✧ [6] Tipărit: *noe.* ✧ [7] Tipărit: *voditor.* ✧ [8] Tipărit: *tole;* altă lecţiune posibilă: *toate.* ✧ [9] Tipărit: *pennen;* altă lecţiune posibilă: *pîn-în.* ✧ [10] Magh., în trad.: *Acum, Doamne Dumnezeule, etc.* ✧ [11] Tipărit: *szuenta;* altă lecţiune posibilă: *svînta.* ✧ [12] Tipărit: *noua.* ✧ [13] Tipărit: *nistotane;* altă lecţiune posibilă: *niştotă-ne.* ✧ [14] Tipărit: *arme;* altă lecţiune posibilă: *arme.* ✧ [15] Tipărit: *noue.* ✧ [16] Tipărit: *m.* ✧ [17] Tipărit: *no.* ✧ [18] Tipărit: *mulcya.* ✧ [19] Tipărit: *Iosaphat;* altă lecţiune posibilă: *Iojafat.* ✧ [20] Tipărit: *Ieerusalem;* altă lecţiune posibilă: *Ierujalem.* ✧ [21] Tipărit: *Christus Iesus;* altă lecţiune posibilă: *Cristuş Iezuş.* ✧ [22] Tipărit: *domnezeu.* ✧

Scanned with OKEN Scanner

Ni, să lăudaţi pre Domnul toate nemzeturile, vestiţi pre el tot fel de oameni, că s-are [24] întărit cătră noi meserere sa mare ; Domnului dereptate rămîne-va în veac.

Fericăciune, putere, cinste şi tărie, laudă-ţi fie Tatălui Domnezeu şi Fiului alduit, Domnului Iesus Cristus[25], Duhului Svînt Domnezeu pînă-n[26] vecie. Amen.

EDIŢII : Sztripszky — Alexics, *Szegedi Gergely*, p. 145—167 ; I. Gheţie, în *Texte sec. XVI*, p. 332—343.

BIBLIOGRAFIE : Sztripszky — Alexics, *Szegedi Gergely*, p. 11—115, 124—144, 168—229 ; Şt. Meteş, *Monumentul de limbă Todorescu*, în „Tribuna" (Arad), XV, 1911, nr. 81, p. 19—20 ; Iosif Popovici, *Cel mai vechi monument de limbă românească tipărită cu litere latine*, în „Tribuna" (Arad), XV, 1911, nr. 81, p. 20 ; Şt. Meteş, *O nouă operă literară româno-calvină*, în „Tribuna" (Arad), XV, 1911, nr. 83, p. 17—18 ; N. Drăganu, [Recenzie la] Sztripszky Hiador şi Alexics György, *Szegedi Gergely éneskeskönyve XVI századbeli román fordításban*, în „Transilvania", XLIII, 1912, p. 273—277; Drăganu, *Halici*, p. 77—168 ; Rosetti, *Recherches*, p. 12 ; Juhász, *A reformáció*, p. 88—90 ; Carlo Tagliavini, *Influences du* **Psautier** *huguenot de Clément Marot et de Théodore de Bèze dans la littérature roumaine ancienne*, Roma, 1952, p. 39—40 (extras din „Cahiers Sextil Puşcariu", I, 1952, fasc. 1) ; Popa, *Originalul*, p. 258, 265 ; L. Gáldi, *Introducere în istoria versului românesc*, Bucureşti, 1971, p. 69—73 ; Ion Gheţie, *Noi contribuţii la problema trecerii lui* **ea** *la* **e** *: leage>lege*, în SCL, XXVIII, 1977, nr. 1, p. 80—81, idem, *Note de morfologie istorică românească*, în SCL, XXVIII, 1977, nr. 6, p. 639—640 ; Gheţie, *Evangheliarul ;* Ion Gheţie, *Prima carte românească scrisă cu alfabet latin*, în LR, XXIX, 1980, nr. 2, p. 159, idem, în *Texte sec. XVI*, p. 261—331 ; Mihai Gherman, *Versificaţia în psaltirile calvino-române*, în RITL, XXXI, 1982, nr. 2, p. 176—182 ; Gheţie — Mareş, *Originile*, p. 165—168.

21

MĂRTURIE

*Mănăstirea Bistriţa, j. Vîlcea, 21 decembrie 1573

Evtimie, egumenul mănăstirii Bistriţa, consemnează cheltuiala pe care a făcut-o pentru săparea iazului morii din Băbeni — Vîlcea.

Textul a fost reprodus după originalul păstrat la Arhivele Statului — Bucureşti, în fondul *Secţia istorică*, nr. 950.

† Adecă eu, Evtemie, egumenul *o(t̃)*[1] Bistriţa, cu*m* să se[2] ştie ce-a*m* 1r
cheltui*t* pre iazu*l* de la moară de la Băbeani în zilele lu Alexandru[3]-Vodă : aspri gata 3890 şi 10 vaci grase şi 10 oi şi 12 rîmători graşi şi 4 bivoli şi 200 de oboroace de grîu şi alte bucate multe mîncătoare. Dici l-a*m* făcu*t* cu multă trudă şi osteneală şi a*m* plătit to*t* cu stînjinu*l* de au săpat prin trecătoare[4] den apa Bistriţei, de unde se începe iazu*l* pînă din josu*l* metohului. Iară fără ce-a*m* plătit, a*m* muncit mult şi cu oamenii mănăstirii ca

[23] Magh., în trad. : *Lăudaţi pe Domnul etc.* ✧ [24] Tipărit : *szám* .✧ [25] Tipărit : *Iesus Christus ;* altă lecţiune posibilă : *Iezuş Crişluş.* ✧ [26] Tipărit : *panen ;* altă lecţiune posibilă : *pin-în.*

[1] Sl., în trad. : *de la.* ✧ [2] Scris : $c\overset{c}{\text{ъ}}$; altă lecţiune posibilă : *să să.* ✧ [3] Scris : $\text{алеѯ}\overset{н}{\text{а}}\text{дро}$. ✧ [4] Scris : $\text{мр}\overset{к}{\text{е}}$. ✧

să fie sfîntei mănăstiri de hrană. Iar cine se va amesteca într-acest iaz, să fie proclet de 318 *oci*[5] și de tot săborul sfîntei mănăstiri. Să care egumeni nu vor căuta să ție acest iaz, să le fie pîrîș la judecată Maica Precista. Și l-am sfîrșit *m(s̃)ca de(k̃)*[6] 21, *vĭ lě(t̃)*[7] 7082.

EDIȚII: Hasdeu, CB, I, p. 21–24; DIR, XVI, B, IV, p. 127, nr. 130; *Doc. XVI*, p. 97–98, nr. IV.

22

PSALTIREA SCHEIANĂ

*Moldova, [1573–1578]

Psaltirea Scheiană, numită astfel după D. C. Sturdza-Scheianul, donatorul ei, cuprinde cei 151 de psalmi, cîntările scriptuare și *Simbolul Atanasian* (într-o versiune incompletă). Face parte din rîndul textelor rotacizante și reprezintă o copie efectuată în Moldova, în intervalul 1573–1578, de către doi scribi; cel care a transcris p. 197–530 a fost, foarte probabil, sas. Versiunea pe care o conține aparține vechii traduceri a psalmilor, realizată în părțile sud-vestice ale Transilvaniei (Banat — Hunedoara) după un model slavon. Copierea textului este rezultatul unei inițiative protestante (luterane sau catolice).

Am reprodus psalmii 71 și 77 după original (BAR, ms. rom. 449).

219 **În cap. Cîntarre de Solomon,**
220 71 **prorrocindu[1] a lui Hristos împărră/ție și chiemarre limbilor[2]**

Dzeu, giudețul tău lu împărat dă și dereptate ta fiiului lu împărat, se
giudece oamerilor[3] tăi în derreptate și mișeilor[4] tăi în giudeț. Se prei-
mescă[5] codrii pacele oamerrilor și munții ⟨în⟩ dereptate. Se giudece
mișeilor oamerilor și se spăsească fi⟨i⟩i meserilor, pleacă clevetnicul. Și
lucuiaște cu soarele și ainte de lurră gintul de gintu. Deștinge-va ca ploia
221 spre bască / și ca picătura ce pică îm pămîntu. Luci-va în dzilele lui de-
reptate și multe pace, pîră lua-se-va lura. Și vludui-va de la mare pîră
la mare și de la rriure pîră în cumplitul a tot. Într-însul cadu etiopii și
draci⟨i⟩ lui țearră lingu. Împărații Tarrsisu⟨lu⟩i și ostrovele darrure
aducu, împărații[6] Arraviei ⟨și Sava⟩ darrurre aducu. Și închiră-se lui
222 toți împărații pămîntului, toate limbile lucreadze lui. Că / izbăvit-ai mișelul
de tarre și meserul cui nu e agiutoriu. Miluiaște mișelul și meserul și su-
fletul meserrilor spăsește[7]. De rreu și nederreptate izbăvi sufletul lor[8]
și cinstit numele lui într-înși. Și viu va fi și da-se-va lui de a⟨u⟩rul Aravieei
și rruga-se-vor de el pururre; în toate dzile blagosloviră elu. Și va fi învîr-
223 toșare îm pămîntu în vîrvul codrilor; mai sui-se de Livanul semînța lui ;/ și
înfluri-vor din cetate ca iarrba pămîntului. Și va fi numele lui în veacu
blagoslovit și ainte de soarrele lucuiaște numele lui. Și blagoslovescu-se[9]

---

[5] Sl., în trad.: *părinți*. ◇ [6] Sl., în trad.: *luna decembrie*. ◇ [7] Sl., în trad.: *în anul*.

[1] Scris: пѡчиндꙋ. ◇ [2] Scris: лимбилѡрь. ◇ [3] Scris: ѡамерилѡрь. ◇ [4] Scris: мишеилѡрь. ◇ [5] Scris: пѣимескѫ. ◇ [6] Scris: ꙟпърацїи. ◇ [7] Scris: спше; altă lecțiune posibilă: *spăsească*. ◇ [8] Scris: лѡрь. ◇ [9] Scris: блавескꙋ се. ◇

de elu toate genunchile pămîntului, toate li⟨m⟩bile feriseadze elu. Blago-
slovit Dumnedzeul lu Israil ce face ciudele singuru. Și blagoslovit numele
slaveei lui în veacu și în veacu de veacu. Împlea-se-va de slava lui tot pă-
mîntul. Fi-va. Fi-va. *Sla(ṽ)*[10].

Ședeare 11. Înțelepciurre lui Asafu/ 242

Audziți[11], oaminii miei, leagea me, plecați ureachile voastre cătră 77 243
cuvintele rostului mieu. Deșchidzu în price[12] rostul mieu, ⟨s⟩puniu măies-
triile din ceput, cîte audzim și le înțelesem și părinți⟨i⟩[13] noștri[14] spuseră
noauo. Nu ascunse de fi⟨i⟩i lor, în neamu altu, spunindu laudele Domnului
și vîrtute lui și minuine lui ce face. Și rrădică știrre în Iacov / și leagea 244
puse în Israil. Cîte dzîse părinților[15] noștri se le spunie fiilor săi, că se cu-
noască gintu altu, fi⟨i⟩i ce nascu. Și scoală-se și spuniu fiilor săi se punie
spre Dzeul upuvăința sa ⟨...⟩ și nu încredință cu Dzeul duhul său. Fi⟨i⟩i
lu Efrem se întindză și se săgeate cu arce, turrnară-se, în dzi de rrozboiu.
Nu feriră dzisa Dzeului și în leagea lui nu vrură se îmble. Și ultarră bine-/
fapta lui și minuine lui, ce ivi lor[8], între părinții lor ce fece ciudă, în țearra 245
Eghipetului, în cîmpul lui Taneos. Deșchise mairre și trecu ei; puse apele
ca foale; și duse ei cu nuoru în dzi și toate noapte cu lumină de foc. Deș-
chise piatră în pustinie și adăpă ei ca în fără-fundu multu. Și scoase apă
din piatră și gios s⟨c⟩oase ca riure ape. Și adause/ră și încă se greșascu lui, 246
miniară De-susul în fără-de-apă. Și ispitiră Dzeul întru înemile sale, se
cearre mîncare sufletelor sale. Și clevetiră spre Dzeul și dziseră: „Doare
poate Dzeul a gheta masă îm pustinie?" Că deșchise piatră și corseră ape
și izvoarre implure-se de ape. „Doare pine poate da, sau se ghetadză masa
oaminilor săi?" Derept acea audzi Domnul / și mînie-se și foc încinse-se 247
în Iacov și mînie sui spre Israil, derep ce nu credzură Dzeului, nici[16] upu-
văiră în spăsenia lui. Și dzise nuorilor de sus și ușile cerului deșchise. Și
plouo lor mană se mănînce și pîne din ceriu deade lor. Și pîne îngerescu
mănîncă omul; mîncare tremise lor pînă la sătul. Rădică austru, din
ceriu, și aduse cu vîrtute sa liva. Și / ploua spri-nși ca pulbere pelițe, ca 248
arina maireei pasări[17] cu pene. Și cădzură pre[18] mijloc de pîlcul lor și
împregiurul lor umbrarului[19]. Și mîncare și se săturară foarte și deșideratul
loru aduseră lor. Și nu feriră-se de jelania sa și încă mîncare în rrostul
lorru și mînia Dzeului sui spri-nși și ucise mai mulți⟨i⟩ lor, aleșii lu Israil
împiedică. Și spre toa/te aceaste greșiră lui rrutese și nu luară[20] credință 249
ciudelor lui. Și cumpliră-se în deșerrtu dzilele lor și anii lor cu deșerrtu.
Cîndu ucide ei, atunce cere elu și întoarce-se și mîneca către Dzeul. ⟨...⟩
agiuțoriu lor este și Dzeul de sus izbăvitoriu lor este. Și iubiră elu cu rros-
tul său și cu limba sa mințiră lui. Înema lor nu erra dereaptă[21] / cătr-însul, 250
nici[16] încredințare-se în dzisa lui. Erri elu e milostivu și cură păcatele lor
și nu sparrge. Și înmulțeaște se toarrne mînia sa și nu încinde[22] toată
mînia sa. Și pomeni că peliță sîntu, duh îmblîndu și ⟨nu⟩ întorrce-se. De
cîte orri amărrirră elu în pustie, interritarră elu îm pămîntu făre de apă?
Și întorserră-se și ispitiră Dzeul și sfîntul lui / Israil mîniară. Nu pomeniră[23] 251

---

[10] Sl., în trad.: *Mărire.* ✧ [11] Scris: аоуѕимє, apoi є a fost modificat în и. ✧ [12] Scris: при҃ча. ✧ [13] Scris: пър҃ьници. ✧ [14] Scris: нощрїи. ✧ [15] Scris: пъръницилѡ. ✧ [16] Scris: ни; altă lecțiune posibilă: *nice.* ✧ [17] Scris: пасъръ; altă lecțiune posibilă: *pasăr.* ✧ [18] Scris: прк. ✧ [19] În loc de: *împregiurul umbrarului lor.* ✧ [20] Scris: лоуаръ. ✧ [21] Scris: деркатѫ. ✧ [22] Scris: ѫнчіндє. ✧ [23] Scris: помѣниръ. ✧

mîrile lui şi dzua în ce iz⟨b⟩ăvi ei de mînule dodeitorului. Că puse în Eghipet seamnele sale şi minuinile sale în cîmpulu lui Taneosu. Şi întoarrse în sînge rriurele [24] lor [8] şi fi⟨ntî⟩rile lor, se nu bea. Tremise spri-nşi muştele cineşti şi mîncare-i ; şi broşte şi sparrse ei. Şi deade rrugiriei rrodul
252 lor [8] şi muncile lor lăcustelor. Şi bătu cu gri/ndirre [25] vinile lor [8] şi sicamenele lor [8] cu brumă. Pridădi gri⟨n⟩diriei vitele lor şi avuţia lor focului. Tremise spri-nşi mînie urrgia sa ; urrgie şi mînie şi scîrbi, tremişii îngeri iuţi. Calea fece cărrari mîniiei sale ; nu hălăstui de moarte sufletul lor [8] şi vitele lor în moarte închise. Şi ucise toate întîiele născute în ţara Eghipe-
253 tului, / din ceputul tot trudul loru în fsatele lui Hamu. Şi rădică ca oile oamerii săi şi sui, ca turrmu, în pustie. Şi derease-i [26] spre upuvăinţă şi nu spămîntarre-se şi vrăjmaşii lor cuperi marrea. Şi băgă-i îm pădurre Sfinţiiei ⟨sale⟩, pădurre ceasta ce feace dereapta lui. Mîră de faţa lor limbi şi după
254 soarrte împărrţi lor pămîntul, cu fun⟨e⟩ dede-lă în măsură. / Şi mută în fsatele lor genunchile lu Israil. Şi ispitiră[27] şi mîniară Dzeul de sus şi mărrturria lui nu feriră. Şi întoarrseră-se şi lepădarră-se ca părinţii [28] lor, desturnară-se în arcu rrăzvrătitu. Şi mîniară elu în munţii săi şi întru bolovani⟨i⟩ săi înteritară elu. Audzi Dzeul şi trecu şi ocări foarte israilii. Şi
255 împinse besereca [29] Silomului, fsatu ce / într-însu întră întru oameri [30]. Şi pridădi în prădarre vîrtute lor şi bunătate lor în mînule dracilor [31]. Şi închise în arrme oamini⟨i⟩ săi şi dostoinicia sa trecu. Giunii lor mîncă-i focul şi fetele lor [8] necerr⟨ce⟩tate fură. Şi preuţi⟨i⟩ lor cu arrme căzdure şi văduole lor neplînse fură. Şi sculă-se ca adurrmit Domnul, ca tarre şi îmbatat
256 de virru, şi vătămă dracii / săi înapoi ; împutarre de veacu deade lor [8]. Şi împinse fsatul lui Iosif şi genunchile lui Efrem nu alese ; şi alese genunchile Iudeei, păduire Sionului, ce iubi. Şi fece ca ⟨u⟩n-cornu Sfinţia sa ; în pămîntu urrdzi-o în veacu. Alese David, şerrbul său, şi luo elu de la turrmele oilor [32]. Şi de la mulgătoarre luo elu, se pască Iacov, şerbul său, şi Israil,
257 dostoinicia sa. Şi păscu ei / în nerreul îrremiei sale şi înţelepciurre mînelor sale deres-au ei. *Slava* [10].

EDIŢII : I. Bianu, *Psaltirea Scheiană (1482)*. Tomul I. Textul în facsimile şi transcriere cu variantele din Coresi (1577), Bucureşti, 1889 ; Candrea, PS, II, p. 1—337.

BIBLIOGRAFIE : I. Bianu, *op. cit.*, p. VII — XII, XVII — XVIII ; Mangra, *Psaltirea românească*, p. 1071—1073 ; Gaster, CR, I, p. C, CII ; Densusianu, *Ist. lit. rom.*, p. 52—53, 55—59 ; Candrea, *Monumente*, III, 1901, nr. 36, p. 533—541, IV, 1901, nr. 37, p. 14—22 ; Alexie Procopovici, *Despre nazalizare şi rotacism*, în AAR, seria II, tom XXX, Mem. Secţ. Lit., 1908, p. 293—301 ; Candrea, PS, I, p. XV — XLIII, LXIX — LXXXI, LXXXVII — CVI, CX—CXII ; Puşcariu, *Ist. lit.*, p. 64, 72 ; Pascu, *Ist. lit. XVI*, p. 19, 79—92, 203 ; Drăganu, *Manuscrisul Năsăud*, p. 497—499 ; N. Drăganu, în DR III, 1922—1923, p. 914—915, 921, 928—929 ; Lacea, *Copiştii*, p. 461—471 ; Rosetti, *Étude*, p. 1 ; Ilie Bărbulescu, *O metodă de cercetare filologică şi pretinsele „săsisme" în vechile texte româneşti*, în „Arhiva", XXXII 1925, nr. 1—2, p. 17—21 ; Iorga, *Ist. lit. rom.*, I, p. 106 ; Rosetti, *Recherches*, p. 12, 15 ; Ilie Bărbulescu, *Curentele literare la români în perioada slavonismului cultural*, [Bucureşti], 1928, p. 58—59, 92—96, 124 ; Şesan, *Originea*, p. 67—90, 93, 111—118 ; Ciobanu, *Începuturile*, p. 42—44, 54—55, 58 ; Drăganu, *Morfemele*, p. 112—113 ; Ciobanu, *Ist. lit.*, p. 148—150 ; R. Pava, *Criptograma din Psaltirea Scheiană*, în SMIM, III, 1959, p. 365—372 ; Al. Rosetti-*Despre criptograma din Psaltirea Scheiană*, în SCL, XI, 1960, nr. 1, p. 103 ; Olteanu, *Contri, bufii 1962*, p. 74, 92—93 ; G. Istrate, *Caracterul regional al textelor noastre vechi*, în SGŞt. (Iaşi), filologie, XIV, 1963, fasc. 1, p. 7—18 ; Olteanu, *Contribuţii 1964*, p. 193 ; Ion Diaconescu, *Unele aspecte ale înlocuirii infinitivului cu conjunctivul în limba română din secolul al XVI-lea*, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti*, Bucureşti, 1965, p. 169 ; Panaitescu, *Începuturile*, p. 68,

[24] Scris : ⟨illegible⟩. [25] Scris : ⟨illegible⟩. [26] Scris : ⟨illegible⟩. [27] Scris : ⟨illegible⟩. [28] Scris : ⟨illegible⟩. [29] Scris : ⟨illegible⟩. [30] Scris : ⟨illegible⟩. [31] Scris : ⟨illegible⟩. [32] Scris : ⟨illegible⟩.

75—76 ; Smrčkova, *Rapports*, p. 85—96 ; Emil Vîrtosu, *Din criptografia românească*, în ST, seria II, XVIII, 1966, nr. 5—6, p. 265 ; Blücher, *Filigranele*, p. 425 ; Gheţie, *Note asupra localizării*, p. 191—196 ; Gheţie, *Maramureşul 1968*, p. 251—258 ; Smrčkova, *Note*, p. 587—588 ; Gheţie, *Textele rotacizante*, p. 224 ; Gheţie, *Cea mai veche atestare*, p. 247—251 ; I. Gheţie, *Simbolul atanasian din* **Psaltirea Scheiană**, în LR, XXII, 1973, nr. 3, p. 241—248 ; Gheţie, *Termenii*, p. 187—190 ; Gheţie, *Moldova*, p. 257—269 ; I. Gheţie, *Presupusul original rotacizant al Psaltirii Scheiene*, în SCL, XXVII, 1976, nr. 4, p. 425—428 ; Gheţie, *Filiaţia psaltirilor*, p. 51—57 ; Gheţie, *Grafiile* **adaudze, tradze**, p. 151—153 ; Gheţie, *Două fonetisme*, p. 543—546 ; Avram, *Cronologia*, p. 199—214 ; Ivănescu, ILR, p. 504—509 ; I. C. Chiţimia, *Urme probabile ale unei vechi traduceri din latină în* **Psaltirea Scheiană**, în RITL, 30, 1981, nr. 2, p. 151—156 ; Gheţie, *Maramureşul 1981*, p. 155—164 ; Gheţie, *Din nou grafiile* **adaudze, tradze**, p. 303—304 ; I. Gheţie, *A existat un izvor latin al psaltirilor româneşti din secolul al XVI-lea?*, în LR, XXXI, 1982, nr. 2, p. 181—185 ; Gheţie, *Banatul*, p. 238—246 ; I. Gheţie, în *Vechi texte*, p. 147—172, 179—181 ; Al. Mareş, în *Vechi texte*, p. 200—261 ; V. Ţigu, *Contribuţii la datarea* **Psaltirii Scheiene**, în BOR, 100, 1982, nr. 5—6, p. 565—569 ; Mareş, *Datarea psaltirilor*, p. 191—197 ; Gheţie — Mareş, *Originile*, p. 296—304 ; Rosetti, ILR, p. 665—681 ; I. Gheţie, *Copiştii Psaltirii Scheiene*, în LR, XXXV, 1986, nr. 1, p. 32—36.

23

MOARTEA LUI AVRAAM

*Zona Măhaci, j. Alba, [1580—1591]

Legenda despre moartea patriarhului Avraam, cunoscută şi sub denumirea *Testamentul lui Avraam*, de origine, probabil, palestiniană ori eseniană şi datînd din primul sau al doilea secol al erei noastre, se păstrează în *Codicele Sturdzan* într-o versiune tradusă din slavonă (de redacţie sudică). Se presupune că transcrierea ei s-a efectuat în Măhaci sau în împrejurimile Măhaciului, la o dată cuprinsă în intervalul 1580—1591, de pe un text de provenienţă sud-est transilvăneană sau muntenească.

Textul a fost reprodus integral după originalul păstrat la BAR sub cota ms. rom. 447, f. 77r — 80v.

Părinte, blagosloveaşte![1] 77r

Cîndu [2] tremease Domnu*l* arhanghel Mihail către Avra*m* şi cu bucurie [3] să ia sufletu*l* [4] iubitoriului la oaspeţi Avra*m*. Şi deştinse arhanghel suptu codru şi fu ca u⟨n⟩ călătoriu. Şi avea Avra*m* pururea [5] leage fără oaspe [6] să nu [7] mărînce. Şi într-aceaea vreame [8] închise vrăjmaşu*l* toate caile să nu meargă oaspe la casa lui Avra*m* şi fură 5 dzile de nu [7] mîncă nemică. Şi grăi fiului său, lui Isacu : „Şi ieşimu, doară vre*m* vedea undeva / vru⟨n⟩ 77v
omu să-l aducemu elu la casa noastră [9], că amu împuţină-se [10] sufletu*l* [4] mieu în mere”. Şi ieşiră şi vădzură arhanghel Mihail ca u⟨n⟩ călătoriu oaspe [6] şi întrebară elu : „De unde eşti?” Arhanghel dzise : „De susu [11] sîmtu”. Avra*m* dzise : „Blămu să prîndzimu”. Arhanghel dzise : „Mare treabă [12] amu şi ustenitu sîmtu”. Dzise Avra*m* : „Să iubeşti Domnu*l* [13] t⟨ă⟩u”. Arhanghel dzise : „Slabu sîmt, picioarele mă doru”. Şi dzise Avra*m* lui Isacu, fiiului său : „Du-te [14] acasă şi adu calulu să ducemu cestu oa//spe [6] 78r
cu [15] noi”. Arhanghel dzise : „Nu [7] usteni feciorul*l*, ce blămu cătiliru”. Gră-

---

[1] După acest cuvînt urmează cîteva slove care nu pot fi identificate. ◇ [2] Scris : къндо. ◇ [3] Scris : ѕокоріє. ◇ [4] Scris : софлє͡л о. ◇ [5] Scris : порѹрѣ. ◇ [6] Scris : ѡпє. ◇ [7] Scris : но. ◇ [8] Scris : врѣма. ◇ [9] Scris : ноѡстръ. ◇ [10] Scris : ꙟпоцинъ сє. ◇ [11] Scris : сосѹ. ◇ [12] Scris : трєбж. ◇ [13] Scris : до͡мно. ◇ [14] Scris : дотє. ◇ [15] Scris : ко. ◇

indu, mearseră cătră un arbure şi închiră-se pîră la pămîntu şi grăi : „Sfînt, sfînt, sfînt, grăiaşte !" Pravednicului Avra*m* îi părea că dereptu elu se închiră lemnu*l* şi grăi. Pînră aciia nu [7] ştiia cire mearge cu-nînsu. Şi intrară în casa lui Avra*m*. Tremease Avra*m* Isacu să aducă [16] un berbeace [17] şi dzise [18] Sareei : „Adu lăutoriu*l* şi lă oaspele [19] acestuia [20] picioarele, că iaste ustenitu". Şi lua lăutoriu*l* şi-i spălă picioarele şi vădzu că fără peliţă iaste şi dzise lui Avra*m* : „Aceaste picioare nu-su [21] de o*m*, ce sîmtu de cei trei
78v ce perdură [22] Sodo/mulu [23] şi Gomoru*l*". Atunce [24] Isacu dzise cu minie : „O ! Căce cu focul arse şi căce oaspele [19] ce iaste de la împăratu*l* ceriului !" Isacu feace mîncare. Într-acela ceas arhanghel se duse[25] în ceru⟨r⟩e[26] ⟨în⟩-r-apusu*l* soarelui, cîndu [2] se adura [27] îngerii, şi se închiră Domnului [28], grăi : „Doamne [29], Avra*m* va să dea mie carne de berbeace de să mărîncu ; ce-mi dzici ?" Domnu*l* dzise lui : „Ce-ţi va pure[30] înrainte, mărîncă". Iarăş deştînse îngeru*l* şi află masa gata. Şi mîncă Avra*m* cu îngeru*l* şi gătă patu de oaspeţi [31] şi se culcară [32]. Şi în miadzănoapte sculă-se [33] Isacu din patu*l*
80r său şi stătu înraintea uşiei caseei, grăi cu glas mare : „Părinte, părin//te, deschide să sărutu frîmseţile feaţiei tale, că de acumu [34] nice dirioară [35] nu [7] te voiu vedea". Audzi mumă-sa, curse şi deschise şi la Avra*m* intră şi-lu sărută şi plîngea. Dzise Avra*m* : „Spure-mi, fătu*l* mieu, ce plîngi ?" Isacu dzise : „Părinte, părinte, un visu vădzuiu : avea curură în capu, ca soarele, şi mi-o lua oaspele acesta. Vădzu, părinte, acesta iaste îngeru*l* şi e tremesu să te ia". Şi-lu stringe în braţe şi-lu sărută [36] şi amaru plînge. Avra*m* încă plînge, îngeru*l* încă plînge, Sara [37] încă plînge. Lacrămile îngerului, eale se făce pietri fără preţu. Avra*m* dzise : „Doamne [29], spunre-mi [38] cire eşti
80v tu?" Arhanghel dzise : „Eu sîmtu arhanghel / Mihail şi sîmtu tremesu să iau sufletu*l* [39] tău". Avra*m* dzise : „Doamne, să fiu dusu cu trupu*l* la Domnu*l*, Doamne". Atunce [40] îngeru*l* sui în ceriu şi cu frică grăi cătră Domnu*l*. Şi-i porînci Domnu*l* [13] să ia Avra*m* cu trupu*l*. Şi duse [25] elu îngeru*l* în ceriu. Şi mearse Avra*m* cătră preastolu şi se rugă Domnului [28] şi fu dus la preastolu*l* heruvimiloru. Acolo [41] amu mira-se toate silele ceriului de Avra*m*. Şi dzise Domnu*l* cătră îngeru : „Du-te [14] cu iubitoriu*l* mieu, cu Avra*m*, să vadză toată [42] făptura şi fie lui ca va grăi aşa". Şi purceaseră şi vădzu u⟨n⟩ omu într-un scaunu înraltu şidzîndu întru blîndzirea raiului cu multă frîm-
79r seaţe. Întru u⟨n⟩ ceas bucura-se, după [43] a//cea multu plînge. Şi întrebă Avra*m* îngeru*l*, dzise : „Doamne, cenre iaste acesta omu ce aşa face ?" Arhanghel dzise : „Acesta-i făcutu*l* [44] întîi, Ada*m*. Amu, cîndu veade sufletele [45] dereapte trecîndu [46] în raiu, atunce [40] se vese⟨le⟩şte. Cîndu veade sufletele [45] greşiţiloru trecîndu în muncă, atunci [47] vîrtosu plînge şi dzice : « O, feţii [48] miei, cumu v-aţi săblăznit ! »"

EDIŢII : Hasdeu, CB, II, p. 189—194 ; Hasdeu, CB, II (ed. Mihăilă), p. 155—158 ; Chivu, CS, p. 277—279.

[16] Scris : ꙗдокѫ. ✧ [17] Scris iniţial : вербече, apoi al doilea ѥ a fost modificat în ѣ. ✧ [18] Secvenţa *şi dzise* repetată în text. ✧ [19] Scris : wспеле. ✧ [20] Scris : ꙗчестоѫ. ✧ [21] Scris : носоу҃. ✧ [22] Scris : пердорь. ✧ [23] Scris : содомолѫ. ✧ [24] Scris : ꙗшоче. ✧ [25] Scris : досе. ✧ [26] Scris : уероѥ. ✧ [27] Scris : ꙗдора. ✧ [28] Scris : доноловн. ✧ [29] Scris : доне. ✧ [30] Scris : поре. ✧ [31] Scris : wспещи. ✧ [32] Scris : кол'карь. ✧ [33] Scris : сколъ сѥ. ✧ [34] Scris : ꙗкомѫ. ✧ [35] Scris : дирнарѫ. ✧ [36] Scris : сѫроша. ✧ [37] Scris : сарда. ✧ [38] Scris : спо҃ремн. ✧ [39] Scris : софлешѫ. ✧ [40] Scris : ꙗшонче. ✧ [41] Scris : ꙗкѫлѫ. ✧ [42] Scris : шоаше. ✧ [43] Scris : допѫ. ✧ [44] Scris : ѳѫкошѫ. ✧ [45] Scris : софлешеле. ✧ [46] Scris : трекъндо . ✧ [47] Scris : ꙗшончи. ✧ [48] Scris : ѳецѥ.

BIBLIOGRAFIE : Hasdeu, CB, II, p. 181—188, 195—200 ; Gaster, *Literatura*, p. 311—317 ; Pascu, *Ist. lit. XVI*, p. 104—105 ; Cartojan, CP, I, p. 82—91 ; Olteanu, *Contribuții 1962*, p. 76 ; I. Gheție, *Și, semn al conjunctivului în graiul crișean*, în LR, XII, 1963, nr. 3, p. 247—260 ; Al. Rosetti, *Și „să" dans la nord-ouest de la Transylvanie*, în RRL, IX, 1964, nr. 4, p. 395—396 ; I. Gheție, *Din nou despre și semn al conjunctivului în graiul crișean*, în SCL, XVI, 1965, nr. 5, p. 605—609 ; Panaitescu, *Începuturile*, p. 108—109 ; D. Strungaru, *Este atestat și „să" în secolul al XVI-lea?* în LR, XVI, 1967, nr. 1, p. 77—80 ; I. Gheție, *Un* **hapax legomenon** *în* **Codicele Sturdzan**, în LR, XVI, 1967, nr. 2, p. 191—195 ; Al. Mareș, *Teoria elementelor slave nord-carpatice din vechile texte românești*, în SLLF, III, p. 270—271 ; Gheție, BD, p. 314—315 ; Emil Turdeanu, *Le Testament d'Abraham en slave et en roumain*, în „Oxford Slavonic Papers", New Series, vol. X, 1977, p. 1—38 ; Chivu, *Copiștii*, p. 65, 71 ; Gh. Chivu, în *Vechi texte*, p. 53 ; Hasdeu, CB, II (ed. Mihăilă), p. 159—168, notele 91—95, p. 534 ; Mareș, *Datarea CS* ; Gheție — Mareș, *Originile*, 397—400 ; Chivu, CS, p. 29, 32—33 și *passim*.

24

EVANGHELIE CU ÎNVĂȚĂTURĂ

Brașov, 1581

Cartea conține, în cea mai mare parte, comentarii la evangheliile duminicale și a fost editată de Lukas Hirscher, primarul Brașovului. Textul ei este alcătuit parțial din versiuni mai vechi (bănățene-hunedorene și moldovene), parțial din versiuni mai noi (sud-est-transilvănene), întemeiate deopotrivă pe versiunea slavonă a *Cazaniei* imprimate la Zabludov în 1569. Pericopele evanghelice care precedă omiliile sînt reproduse după *Tetraevanghelul* coresian din 1561. Elaborarea lucrării s-a datorat preoților șcheieni Ilane și Mihai, participarea lui Coresi (amintit ca traducător) limitîndu-se la asigurarea reviziei pentru tipar a întregului text și la imprimarea lui. Deși ortodoxă în conținut, *Evanghelia cu învățătură* este produsul mișcării protestante care antrenase în anii 1579—1581 pe românii brașoveni.

Am reprodus omilia despre pilda talanților, după exemplarul păstrat la BAR, CRV II 29.

Nedĕlĕ 16. Ei(ğ)lie o(t) Matthea. Glava 105 [1] 357

Zise Domnul pilda aceasta : Om neștine ce se duse de chemă ai lui robi și deade lor avuțiia lui. Unuia amu deade cinci talanți, altuia doi, altuia unul, cineș împrotiva sileei lui, și se duse / de-aciia. Mearse cela ce 358
luo cei cinci talanți, lucră cu-nușii și făcu alți cinci talanți. Așa și cela cu cei doi, dobîndi alți doi. E cela ce luo unul, duse-se de săpă în pămînt și ascunse argintul domnului lui. După multă vreame vine domnul robilor acelor și să se întreabe cu-nușii de cuvinte. Și se apropie cela ce priimi cei cinci talanți, grăi : „Doamne, cinci talanți datu-mi-ei, adecă alți cinci talanți dobîndit-am cu ei". Zise lui domnul lui : „Bun rob și dulce credincios, spre puțin fuseși credincios, spre multu te voiu pune ; pasă în bucuriia domnului tău". Mearse și cela ce priimi doi talanți, zise : „Doamne, doi talanți deșei-mi, și alți doi talanți dobîndiiu cu ei". Zise lui domnul lui : „Bună slugă și dulce credincios, spre puțin fuseși credincios, spre multu te voiu pune ; pasă în bucuriia domnului tău". Mearse și cela ce priimi un talant, zise : „Doamne, știia-te că rău om ești, seaceri de unde n-ai semănat și aduni de unde n-ai răsipit. Și mă temuiu, dușu-mă de ascuns talantul tău în pămînt ; și adecă al tău ". Răspunse lui domnul, zise lui : „Hitlean rob și leaniv, știiai-mă că rău om sînt, seacer de unde n-am semănat și adun de unde n-am răsipit ? Cuveniia-ți-se ție să dai argintul mieu tîrgarilor și să viiu să-mi fiu luat al mieu cu asupră. Luați amu de la el talantul și dați celuia ce are zeace talanți. Avutul amu da-i-se-va și i se va preaizbîndi,

[1] Sl., în trad. : *Duminica a 16-a. Evanghelie de la Matei. Capitolul* („zaccala") *105.* ✧

iară de la neavutul şi ce-i pare că are lua-se-va de la el. Şi nepotreabnicul[2] rob aruncaţi-l întru întunearecul de afară. Aciia va fi plîngere şi scrîşnire
359 dinţilor". Aceaea grăi⟨n⟩d, glăsi : / „Cine are urechi de auzire, să auză". *Koneci nedĕlĕ*[3].

Învăţătură den ceastă sfîntă evanghelie. *Slovo 36*[4].

Ce e de învăţătură folos strînge oamenilor Domnul nostru şi Dumnezeu. În multe năravuri şi în multe chipuri cuvînt întru evanghelie de multe ori face. Că aorea aiavea au grăit, iară aorea în pildă şi aorea cu măiestrii şi cu certare învăţa. Făcu aceasta ca mintea ascultătorilor să o rădice şi înainte să puie lucruri şi mai cinstite şi de-a aducerea aminte de ce-au grăit, să le bage în suflet ascultătorilor, de pururea să lăcuiască. Că cu pilda amu mai aiavea şi mai curată învăţătură face şi lenivoşii şi zăcătorii ridică-i mai vîrtos spre ascultare. Iaste cuvîntul acesta înainte, de grăieşte aşa :

Evanghelie : (...)

Tîlc : Vru Dumnezeu şi Domnul nostru, Isus Hristos, să arate de năprasna a lui a dooa venire, de pune înainte această pildă. Şi zise mai nainte : „Prevegheaţi, că nu ştiţi zioa, nici ceasul în care va veni fiiul omenesc". Însă alătură şi aceasta, de grăi că ca un om ce se duce aşa şi Domnul amu cheamă ai lui robi şi deade lor avuţiia sa. Şi aşa feace. Iară ducerea se grăieşte ce fu derept noi om Hristos. Iară pentru multa răbdare
360 a lui, / nu aciiaş întreabă de lucrul fieşcărui de noi, ce pesteaşte şi aşteaptă. Ducerea grăieşte-se ce e, după sfînta învierea, la ceriu suirea lui, cînd şi deade ucenicilor a ceriului şi dumnezeiasca taină. Iară robii lui sînt ai beseareciei învăţători[5], ce se zice arhiereii, preuţii, diaconii, încredinţaţi cuvîntului întru slujbă şi dulceaţa duhului carii au luat, unii amu mai mult, alţii mai puţin. Că „împărţirea darurilor sînt", cum grăieşte dumnezeiescul apostol : „Acestaş duh iaste de împărţirea slujbelor. Acestuiaş Domn împărţirea lucrurilor sînt. Acestaş Dumnezeu lucrează cu firea întru toţi de toate. Că fieşcăruiş dă-se arătarea Duhului Sfînt spre folos. Unuia amu duhul datu-i e cu cuvînt de mîndrie, altuia de cuvînt cu înţelegătură dentr-acelaş duh, altuia credinţa dentr-acelaş duh, altuia dar de vindecare dentr-acela duh, altuia ciude a face, altuia prorocitura, altuia duh a goni, altuia în multe limbi a înţeleage. Toate acealea lucrează întruna şi acelaş duh împarte usebi, spre puteri, cuiş cum va el". Şi iară : „Voi seţi trupul lu Hristos şi noduri den parte-i, carii puse Dumnezeu în beseareca lui : întîi apostolii, ai doilea prorocii, ai treilea învăţătorii, după aceaea ceia ce fac ciudă, de-aciia darul de vindecare, ajutătoriia, ceia ce domnesc, ceia ce în multe limbi înţeleg. Au doară sînt ei toţi apostoli ? Au doară sînt toţi proroci ? Au doară toţi sînt învăţători[6] ? Au doară[7] sînt toţi ciude făcînd ? Au doară toţi dar au de vindecare ? Au doară toţi grăiesc în multe limbi ? Au doară toţi spun ?" Ce cineş împrotiva tăriei lui priimesc dar, ce se zice pre măsura credinţeei şi curăţiei. Că ce vas amu văm da noi lu
361 Dumnezeu, / într-acelaş va băga bunătatea sa. E să văm da vas mic, puţinea bunătate priimi-văm. Iară de văm da vas mare, multă văm priimi. Însă cela ce luo cinci talanţi, aciiaş mearse de lucră alţi cinci talanţi.

Adevăr amu îndrăznirea robului acestuia dulce e şi lăudată, derep ce că nu se leni, ce aciiaş lucră, de plăti ce luase. Că cine nu-ş caută numai luiş folos sau numai de eluş cuvînt să aibă, sau bogăţie, sau tărie de la

---

[2] Tipărit : понєтрѣвнивль. ◇ [3] Sl., în trad. : *Sfîrşitul duminicii*. ◇ [4] Sl., în trad. : *Cuvîntul 36*. ◇ [5] Tipărit : ѧвацжтври. ◇ [6] Tipărit : ѧвацжтви. ◇ [7] Tipărit : дѡаржѧ. ◇

Scanned with OKEN Scanner

împăratul, sau de la altul, fieș cu ce tărie și mîndrie, ce și altora va să folosească, acesta amu iaste de-ș plăteaște ce e dată lui bunătate. Iară cela ce îngroapă talantul iaste cela ce numai de al lui folos grijaște-se, iară de spăseniia altora nici un cuvînt nu face. Derept aceaea și osîndit va fi acela, c-au ascuns întru el bunătatea ce-au luat de la Dumnezeu. Deci și noi, de vărn vedea cineva limpezit și om meșter negoațelor și precupiei și hitleniei și spre ale pămîntului lucrure schimbîndu-ș mintea, să înțeleagem pre acela c-au îngrupat talantul în pămînt, ce se zice că spre ale pămîntului lucrure întorsu-se-au, nici un folos avînd. Iară după multă vreame vine domnul ce-ș dedease argintul [8] sau cuvîntul său, că argintul lămurit iaste cuvîntul lu Dumnezeu sau mai vîrtos de toate bunătățile și darul. Argintul amu cheamă-se frîmseațe și preaslăvitu-l face cine-l are el. Și face cuvînt Dumnez⟨e⟩u de-ntreabă [9]. Și cuvînt face către cei ce-au luat, ca și plata să-ș ia de fiecare de ei cu mai mult adaus și dobîndă. Derept aceaea toți carei au luat bunătate, datoriu iaste să se nevoiască să-l înduiaze, că îndoirea iaste ce e către vecin folosul. Sau vecinul să se nevoiască / să înveațe, sau 362
într-alt chip să-l folosească. Încă nu-l va folosi pre acela [10] atîta, cît folos de mult va dobîndi luiș, că și mai mare dobîndă priimi-va.

Evanghelie :(. . .)

Tîlc : Cei robi ce se nevoiră și dobîndiră cu ce le dedease, lăudați fură de Dumnezeu și priimireei amîndoi spodobiră-se. Și cela ce luo cinci talanți, și cela ce luo doi, aceaiaș auzire spodobiră-se de la Dumnezeu : „Dulce rob și cred⟨i⟩ncios / voiu pune ; pasă în bucuriia domnului tău". 363
Dulcele acicea să știți, să-l înțeleagem : cela ce are răspuns bun și cu drag și-ș tinde a sa dulceață fără de pizmă vecinilor. Că aceia spre puțin arătară-se credincioși, iară spre mult puș fură de Dumnezeu. Nu ca ceia ce se-au spodobit darului de acicea, că ca o nemică sînt aceastea către cealea dulceți ce vor să fie. Că bucuriia lu Dumnezeu neincetată-i e veseliia și fericirea-i de pururea lăcuitoare, ceaca ce are Dumnezeu de se veselește de lucrure-ș. Și cu acea veselie veselescu-se sfinții, de se veselesc de lucrurile loruș, cum și păcătoșii scîrbescu-se de ale loruș lucrure și se căiesc. Însă Domnulu se bucură de bogăție ce au sfinții, că cei ce iau cinci talanți și cei ce iau doi, unii dulceți și unii cinste spodobescu-se. Iară cînd să va lua cineva și mai puțin, iară de ce-i e dat lui să iaste și mai mic, și-l va tocmi bine, întocma va priimi cinstea ca și ceia ce se-au spodobit a tocmi lucrul cela mai marele și mai multul. Că cine ce-au luat, după aceaea și grije de sfîrșit are să isprăvească. Macară să sînt și în multe chipuri daruri, iară cinstea le iaste întocma, derep ce că și nevoința acestora întocma iaste, că fieșcare de ei ce-au luat ei au înmulțit. Sau iară, și aimintrea a zice, să sînt întocma amu lăudați și întocma aduș, în multe chipuri de plate spodobescu-se, după scama dobîndeei. Că alții sînt robi cu bună înțelepție ca și aceia, și acelora spodobescu-se [11]. Iară cel rob hitlean și lenivos aimintrea răspunse și, împrotiva hitleniei lui, iute meni pre despuitoriul, cum și acmu a mulți den vățători grăiesc că iaste iute a căuta den om ascultare.
Ce cui n-au făcut Dumnezeu ascultare, nice-au semănat lor / bună-plecare. 364
Aceasta arată că seaceri de unde n-ai semănat, ce se zice : cui n-ai semănat bună-plecare, de la acela strîngi bună-plecare. Zicînd amu robul despuietoriului că e iute, pre eluși se osîndește, derep ce amu că de unde era iute, mai vîrtos era el datoriu să poarte grijă, căce avea el domn iute și mînios.

---

[8] Tipărit : ЧУДНИТЄЛЬ. ✧ [9] Tipărit : ДЄ↑ТРЄЖ ; altă lecțiune posibilă : *de întreabă*. ✧ [10] Tipărit : ЧЄЛЄ. ✧ [11] În loc de *podobescu-se* „se aseamănă". ✧

Şi deaca adună el den avuţiia altuia, cu cît mai virtos de a sa are a-ntreba? De unde ţi se cădea a înmulţi şi ţie ce-ai luat, ome, şi a face ucenici. Şi de la ei ară fi cerşut despuitoriul datoriia, că tîrgarii cheamă-i ucenici, că şi au, ispitind şi fără de ispită, arată, cuvînt. Iară cu asupră, ce ceare de la ucenici [12] arătarea lucrului, iaste că şi ucenicul ce priimeaşte de la dascalul său are şi el şi dă altuia cuvînt desăvîrşit, ca să ia cu aceaea mai mult, ce se zice lucru bun. Iară de la hitleanul rob elu se ia, darul. Că cine-au luat vreun dar să folosească pre alalţii şi nu grijaşte şi de folosul alăltor, ce numai de al lui grijaşte şi face, acela-ş piiarde cît au luat. Iară cela ce va face mai multă nevoinţă şi dobîndă cu ce-au luat de la Dumnezeu, şi mai mult dar lua-va de la el. Că cela ce se va nevoi şi va avea grije, mai multă fi-i-va bunătatea şi mai cu destul. Iară de la cela ce nu are nevoinţă să se nevoiască, şi darul ce i se pare că are lua-se-va de la el. Că cine nu are nevoinţă, nice lucrează să mai dobîndească cătră ce-au luat, acela n-are dar, ce-i pare numai că are, iară cu leanea elu l-au întunecat.

Derept aceaea şi noi, fraţilor, să nu ne lenim, nici să părăsim a lucra noauo bine, ce cu mai asupră să facem aceasta, cineş cu slujba sa. Şi darurile
365 ce-am luat de la Dumnezeu să nu le ascundem şi, / numai de al nostruş folos grijindu-ne, să îngrupăm acesta întru noiş, e de spăseniia şi de ajutoriia fraţilor nici un cuvînt făcînd, ca să nu fim osîndiţi, ca cel rob ce ascunse talantul, şi aruncaţi să fim întru întunearecul de afară, unde e plîngere şi scrişnirea dinţilor. Ce să ne nevoim, rogu-vă, şi să ne sîrguim să lucrăm cu usîrdie lu Dumnezeu cu de ce-au dat noauo bogăţie a dumnezeieştiei dulceaţă. Şi cineş de noi, împrotiva puteriei, să înmulţim ce-am luat de la el, dumnezeieştile daruri. Şi unii amu înţelepţie să priimească lucrurilor cealea bunele, iară altul slujire sfinţită şi frîmseţi să facă, iară cu cuvîntul de bună cinste neînvăţaţii să-i pricestuiască, ca un credincios şi dumnezeieştiei învăţat. Iară alţii bogăţie să împarţă săracilor, unul amu aur dăruind, şi altul argint, e altul pîine, iară altul îmbrăcăminte, e altul păhar de apă reace, unul ajutoriu, iară altul cu ajutoriia cuvîntului, de cît va putea, e altul de slujirea trupului, cineş împrotiva credinţeei ce-au luat de la Dumnezeu. Ca neşte tocmitori credincioşi bunătăţiei, spre mai mult să ne puie pre noi Domnul, şi fericiteei şi nespusei bucurie să ne spodobească şi moşteniei ceaea dulcea a ceriului. Aceaea să o dobîndim noi toţi, în Hristos Isus, Domnul nostru, că lui e slava şi ţinearea în veciia veacului, amin.

EDIŢII: *Diaconul Coresi. Carte cu învăţătură (1581)*, publicată de Sextil Puşcariu şi Alexie Procopovici, vol. I, Textul, Bucureşti, 1914.

BIBLIOGRAFIE: V. Grecu, *Izvorul principal bizantin pentru* Cartea cu învăţătură *a diaconului Coresi din 1581. Omiliile patriarhului Ioan XIV Caleca (1334—1347)*, Bucureşti, 1939; G. I. Koliada, *Ivan Feodorov şi tiparul în unele ţări din răsăritul Europei*, în „Probleme de istorie. Traduceri din revistele sovietice de istorie", III, 1958, p. 42—44; Maria Rădulescu, *Originalul slav al „Evangheliei cu învăţătură" a diaconului Coresi. Versiuni şi redacţii ale colecţiei de omilii a patriarhului Ioan Caleca*, Bucureşti, 1959; Olteanu, *Les originaux*, p. 163—194; A. Huttmann şi P. Binder, *Geneza* Cazaniei a II-a *(1581) şi legăturile diaconului Coresi cu tipografia latină din Braşov*, în SLLF, I, p. 243—259; I. Gheţie, *Contribuţii la localizarea* Cazaniei a II-a *(1581) a lui Coresi*, în SCL, XXIII, 1972, nr. 2, p. 147—157; Florentina Zgraon, în *Vechi texte*, p. 345—374; Gheţie — Mareş, *Originile*, p. 240—244.

[12] Tipărit: оученюи.

25

CUVÎNT DESPRE DUMNEZEIRE AL LUI IOAN DAMASCHIN

*Mănăstirea Putna, 1581

Manuscrisul copiat de ritorul Lucaci în anul 1581 cuprinde, pe lîngă *Pravilă*, două scurte texte bilingve (slavone cu traducere românească intercalată) : primul face parte, probabil, din *Expunerea credinței* (varianta prescurtată) a lui Ioan Damaschin, al doilea, judecînd după titlul pe care îl poartă (*Despre credință pe scurt, de asemenea a lui Damaschin*), pare să aparțină aceleiași scrieri. Ele au fost traduse din slavonă, probabil în Moldova, și au fost copiate la mănăstirea Putna, într-un scop didactic, poate chiar din îndemnul lui Eustatie, fostul episcop de Roman.

Textele au fost reproduse după original (BAR, ms. sl. 692, f. 190r — 193r).

Ioana Damaskina o bž(s̃)tvě slovo [1]

190r

De veri se cunoști ce iaste Dumnedzău și cum iaste a i se închina lui, ascultă și ia aminte înțelegîndu și se știi cu adevăru pre Tatăl și pre Fiiul și pre Duhul Sfîntu. O lumină e, o vreare e, o preaînțel⟨e⟩pciune, o puteare e, că nu iaste unul mainte de veaci și altul după / fapta veacilor, 190v
ce e împreună Tatăl și Fiiul și Duhul Sfîntu. Fiiulu e întru Tatăl și Duhul întru Fiiul. Împreunată fu fiirea, printr-acea e o fire și iaste o dumnedzăire. Deaci se împarte în trei pre încheieturile tocmealeei-ș. Deaci într-una și într-o împreunare iaste iarăș după cum au fost cuvîntul. // Prentr-acea pre Tatăl și pre Fiiul și pre Duhul Sfîntu spuindu, pre unul pre 191r
Dumnedzău chemăm și-i gicem, că numele lui Dumnedzău împreună iaste, a Tatălui și a Fiiului și a Duhului Sfîntu, iară ce e de a gicerea Tatăl și Fiiul și Duhul Sfîntu nu sîntu împreună și unul numerele ce-s usebi căruiaș de sine usebite numerele săstavelor,/ anume a încheieturilor făpturiei-ș. 191v
Că Tatăl nu se cheamă Fiiu și iarră Fiiul nu se cheamă Tată. Și Duhul Sfîntu nice Tată, nice Fiiu nu se cheamă, întreirea se [2] cheamă Dumnedzău. Grăiescu trei săstave, anume trei feațe, se veri se știi.Deaci nu gicem
că doară simtu trei faceri usebite sau trei fiiri fă//cute, ca și cumu e de trei 192r
ori blăstămatul Arie, de au grăitu îm pizmă credințe strîmbe ; ce pre unul Dumnedzău o fiire e, unulu e fiind în trei fețe lui [3] spunem, deace nu-l grăim într-o față ca preablăstamații savelianii, ce în trei încheieturi, anume
trei feațe într-o / dumnedzăire, fii⟨n⟩d unul într-o fiire lui [3] spunemu 192v
și i ne rrugămu și îlu cinstimu și îlu măirimu în veaci cu adev⟨ă⟩r.

Togož(d)e Damaskina vŭ kractcě o věrě [4]

Credz întru Tatăl și întru Fiiul și întru Duhul Svîntu.

Tatălu[5] e nenăscut și nefăcut, Fiiulu e născut den Tatăl, însă nefăcut.//

Și ce iaste unul cu Tatăl Duhul Svîntu, ce iase dentru Tatăl și răpausă pre [6] Fiiul : întreirre ce iaste într-una și neîmpărțită în trei feațe 193r
și într-o fiire.

EDIȚII : Rizescu, PL, p. 161—162.

BIBLIOGRAFIE : Constantinescu, *Repertoriul*, p. 115—116 ; Gheție — Mareș, *Originile*, p. 251—253.

[1] Sl., în trad. : *Cuvîntul despre dumnezeire al lui Ioan Damaschin.* ✧ [2] Scris : ѳєс. ✧ [3] Scris : ѳѵоѵн. ✧ [4] Sl., în trad. : *Despre credință pe scurt, de asemenea a lui Damaschin.* ✧ [5] Scris : маѳжалоѵ. ✧ [6] Scris : .прѣм.

Scanned with OKEN Scanner

26

PRAVILA LUI LUCACI

*Mănăstirea Putna, 1581

Manuscrisul copiat de Lucaci la mănăstirea Putna cuprinde, între altele, o *Pravilă a sveņților oteți după învățătura a marelui Vasilie* (f. 204v— 210v; versiune românească transcrisă în 1581) și un grupaj de texte aparținînd dreptului canonic, referitoare la gradele de rudenie (f. 215r — 246r și 249r — 279r; versiune bilingvă, slavo-română, copiată într-o perioadă de timp apropiată de data copierii primului text). Pe lîngă numeroasele particularități nord-moldovenești, în limba textelor întîlnim și cîteva particularități caracteristice graiurilor din Banat și celor din Muntenia și sud-estul Transilvaniei (explicabile fie prin izvoarele utilizate de Lucaci, fie prin faptul că acesta era originar din Transilvania). Copierea textelor s-a făcut din îndemnul fostului episcop de Roman, Eustatie, iar traducerile, întemeiate pe originale slavone, se datorează unor inițiative ortodoxe.

Textele au fost transcrise după original (BAR, ms. sl. 692, f. 204v—210v, 215r—246r și 249r — 279r).

204v

Pravila sveņților oteți după învățătura a marelui Vasilie

Cela ce ucide om, Vasilie dă pocăință post 15 ai; noi dăm, duhovnici, 5 ai, a treia parte ispoveadnicilor de la toate păcatele lor, cumuș au lăsatu Ioan Milostivu împrotivă păcatelor. Curvar, post 9 ai; noi dăm 3 ai, închinături [1] 150 în dzi. Iară de va fi tată cu fata sa sau feciorul cu umă-sa de vor curvi, post 15 ai; noi dăm 5 ai, închinături [1] 150 în dzi. Cela ce va curvi cu soru-sa, post 15 ai; noi dăm 5 ai, închinături [1] 150 în dzi. Cela ce va curvi cu doauo surori [2] sau doi frați cu o muiare, post 9 ai; noi dăm
205r 3 ai, închinături [1] 50 în dzi. Cela ce va curvi cu mașteh-sa, post // 15 ai; noi dăm 5 ai, închinături[1] 150 în dzi. Cumătrul cu cumătră-sa de vor curvi, post 12 ai; noi dăm 4 ai, închinături[1] 100 în dzi. Iară de va curvi cu soră cumătră-sa, post 9 ai; noi dăm 3 ai, închinături [3] 100 în dzi. Iară feciorii cumătrilor de se vor mesteca, post 9 ai; noi dăm 3 ai, închinături[1] 50 în dzi. Iară cu fata ceaea ce va fi botădzată sau cununată di-ns, de va curvi cu hină-sa, post 15 ai, noi dăm 5 ai, închinături[1] 150 în zi. Iară cu soacră-sa de va curvi, post 12 ai; noi dăm 4 ai, închinături [1] 150 în dzi. Vărul cu vară-sa de vor mesteca-se, post 4 ai; iară al doile văru cu vara sa, post 3 ai; al treile văru, post 2 ai, închinături [1] 50 în dzi. Muiarea ceea ce va bea
205v ierbi să nu facă feciori, post 20 de ai; noi / dăm 7 ai, închinături [1] 200 în dzi. Iară care muiare bea ierbi să facă feciori, post 7 săptămîri și să ia molitvă să o ungă cu mir pre față. Iară muiarea ceaea ce duce muiarea suptu altu barbatu, post 4 ai, închinături [1] 100 în dzi. Iară cela ce va face iuboste [4] cu muiarea altuia și va împărți muiarea de la barbatu-ș, post 9 ai, închinături [1] 150. Muiarea de va omori feciorul în sine, post 5 ai, închinături [3] 150 în dzi. Cine va piarde om cu otravă, post 7 ai, închinături [3] 150. Cine va curvi cu vită, post 6 ai; noi dăm 2 ai, închinături [3] 50 în dzi. Cela ce va curvi ca sodomleanii pre ședzut, post 6 ai, închinături [1] 100 în dzi. Iară

---

[1] Scris: ѧ҃кѧ; altă lecțiune posibilă: *tnchinăciuni*. ✧ [2] Scris: сорѣри. ✧ [3] Scris: ѧ҃к҃; altă lecțiune posibilă: *tnchinăciuni*. ✧ [4] Scris inițial ѭзоѕмн, apoi н a fost modificat în і. ✧

cela ce face iuboste cu mîra sau cu coapsele, post 1 an. Iară muiarea ceaea ce va face curvie u//na cu altă, post 1 an, închinături [3] 100 în dzi ; iară 206r
de va fi fată, post nu, iaste anatemată.

Się paky inyę zapovědi o(t) zakony(h) knigĭ o sŭro(d)stvě i o zaprěš- 215r teny(h) br(a)cě(h) i o razlĭčny(h) stepene(h) roda ih že po(d)bae(t) bljusti o(t) stgo krštenia i o(t) eže po plŭti krŭve vŭkupě že i o bračno(h) rož(d)a-ko(h) [5].

Iaste nume întru semenţie şi se grăiaşte săva şi să cheamă de să G(Ī) 200[6]
împarte în trei parţi : în ceaea ce mearge mai în sus şi în ceaea ce mearge mai în gios şi în ceaea semenţie ce mearge pre mijloc. Şi ceaea semenţie ce mărg în sus sînt ceia ce au născut pre neştine amu şi ceia ce nasc pre alţii,/anu- 215v
me tatăl, moşii şi moaşele. Iară ceia[7] ce pogor în gios sîntu ceia ce-s născuţi dentru noi, anume feciorii şi featele, nepoţii şi nepoatele. Iară cei den mijloc sîntu cumu se grăiaşte înţelegîndu cumu se ţine noauo o semenţie de o la-turi, anume fraţii şi surorile şi ceia ce sîntu dentr-înşii a treia împărţiturră şi rrîndure sîntu, ce le apără de nuntă. // Întru partea nunteei de semen- 216r
ţie u⟨n⟩ rrîndu şi o împărţitură dentîiu ce e dentru svînta şi mîntuitoa-rrea botegiuni. Deaci altu rîndu şi hotar ce e faţă a vedeare ceia ce se ştiu că-su semenţie de pre sîngele trupăscu. Deaci al treile rîndu şi hotar, anume oprealişte, ceia ce se ştiu de pre semenţiia nunteei, anume îmbe cuscriile, / cei dentîiu şi ai doi⟨i⟩ şi ai trei⟨i⟩. Deaci au stepenele şi hota- 216v
rrele şi năravurile anume voia acestora ; aleageri şi împărţiri a fir a păr, strinsuri şi întrebări de-acealea ce ne se cadu noauo, creştenilorul celor adeveri, foarte amănuntul [8] a-ntreba şi de nunte cîtu de acii tocma de sfîrşitu nece într-u⟨n⟩ chipu se nu se afle, nice cîtu e stepena cea mai mică a semenţiei. // Deaci atunci se se facă nunta creştenească, cum iaste de se 217r
cuvine şerbilor lui Dumnedzău şi a fi blagoslovit cu bine o nuntă ca aceasta, macar cu scriptură, macar fără scriptură, anume săva cu carte de toc-mală, săva fără de carte, numai după mărturiia a mulţi martori. Şi se fie şi bărbaţi şi muieri întru mărturie. Bărbatul se fie de 15 ai. Deaci o nuntă ca / aceasta se aduce, de e nuntă, şi muiarea cîndu va fi de doisprădzeace ai. 217v
Deaci aşea aceasta nuntă se se aducă după vrearea şi după voia părin-ţilor săi, ca să fie însoţirea cu mărturie multă şi cu blagoslovenie.

Deace de ceia ce şi-s de pre sînge 8 spiţă. 256r

Deaci ceia ce şi-s de o laturi / a opta spiţă iertăm să fie nuntă, a 256v
şeaptea spiţă aceasta nuntă cu tot apără, că nu-şi poate neştine lua nepot de-al doile văr, ce întîi de care spiţă va hi de pre sînge a şeaptea, de vor întreba, se se apere, de vor cumva hi împreunaţi de nu se-au despărţit. Iară canun li se-au dat, anume învăţătură, // pentru că se-au tăcut, nu 257r
s-au grăit de leage. Numai ce apără leagea pînă a şeasea spiţă, că gice că fata frăţine-mieu sau a soro-mea a mi-o lua muiare nu mi se cade, nece nepoata cestora, căce că-ş sîmtu a patra spiţă, nece fata unchiu-mieu ce

---

[5] Sl., în trad. : *Iară şi aceste alte porunci din cărţile de legi despre rudenie şi căsătoriile oprite şi despre deosebitele trepte de rudenie pe care trebuie să le păzeşti la sfîntul botez şi despre rudele cele de sînge, trupeşti, împreună şi despre cele de înfrăţire.* ◇ [6] Sl., în trad. : *Capitolul 200.* ◇ [7] Scris : чєж.
◇ [8] Scris : амънѫнтѹ. ◇

Scanned with OKEN Scanner

mi-e vară premare, nice feciorul mieu nepoata unchiu-miu ce se cheamă
257v ai doii veri. / De unii, prentru greimea canunului, pre ascuns făcea nunte ca
ceastea. Deace se spuse de-aceastea săborului că Luca dumnedzeiescul
ţinea cîrma scaunului Ţarigradului. Şi de-acii dzise şi tocmi sfîntul[9] săbor,
nice într-un chip, nice dănuvară să nu fie această nuntă, nece să fie stă-
258r tătoare. Dece de ce se va întreba, se se apere. // De se vor hi adunaţi, se
se spargă. Şi ceia ce[10] vor hi făcuţi aceasta, se-i oprească de bescarecă. Şi
popa cela ce-i va hi cununat şi-i va hi ştiind, se-l leapede. Şi au întărit
cest lucru a săborului şi dzisa celui dintru împăraţi ce se pururea pome-
neaşte, Manuil Mohorîţescul. Prentr-acea nu iaste cu iertăciune cuiva /
258v se se ia nepoata de al doile văr, a lui nepoată hiindu-i, ce-i iaste de hire
cu dereptul şi iaste cu cuviinţă bună şi de cinste. Cum are pure o zăbală,
au pus leagea nunteei de-a opta spiţă de pre sînge, care nuntă va hi într-a
opta spiţă, ce e de pre sînge, ea e iertată, că a treia vară sau nepoată de al
259r doile // văr a se aduna nu-i apără leagea.

270r

De cei de pre trei seminţe

Iară cei de pre trei rude de se va cerca şi aceastea sîmtu de pre cus-
crie mai lesne e a se dezlega decît încîlcitul a doauo seminţii. Cum sîmt
270v şi aceştea cu doauo spiţe mai gios decît / cei de pre sînge, că unii sîmt în
opt spiţe, iară alţii, cei de pre cuscrie, şi pînă în şease lasă. Aşijderea cei
de pre trei rude cu doauo spiţe-s mai gios decît cei de pre doauo rude de-i
slobodzeaşte şi pînă în patru spiţe. E de vor fi mai în multe spiţe, a le
271r lua nu se cade. // E a căvta mai vîrtos cei cu leagea gice ce nu-i apără pre
cei ce urmadză patru spiţe[11], ca şi în dzilele lui Stipie patriarhul cercară
împreună şi slobodziră. Că un Constantinu-şi luo muiare pre o sor[12] de-
reaptă a unui Teodor, Ana. Deaca muri ea, luo-ş a doua muiare, cuscră
271v lui Teodor, Irina. / Ce se prinde Constantin lui Teodor şi cuscru şi cumnat.
Deace sîmtu patru spiţe întru ei, că Teodor cu Ana doauo spiţe, muiarea
lui Teodor cu Irina doauo spiţe, împreună patru. Că din trei rude numai
272r doauo[13] spiţe sau dintr-una mai multe nu apără. // Nice a lua maşteha ce-au
fost oarecînd a bărbatului fiastreei sale. Şi într-aceastea încă şi-s a treia
seminţii, ce printru că fiiastrul şi fiiastra, feciorul şi fata le sîmt lor de
fecior vitregu lui sau maştehăei ; şi muiarea sa⟨u⟩ bărbatul ei neveasteei
272v sau generului nu se cuvine să fie această lă/cuire, că marginea a doua
seminţiei bărbatul şi muiarea număr de spiţe n-au, ce-s una ; nice unu către
alalt, nice către cea seminţii ce prinde din mijloc. Că a bărbatului şi a
muieriei nu-i scoatemu număr de spiţe, ce o ţinem că e una. Cînd vor vedea
273r că e între ei[14] aceasta, // că muiarea frăţine-mieu, printru ce e împreu-
nare desăvîrşită cu-nusul, mie iaste a doua spiţă ca şi frate-mieu, de-a
hir a păr, prentru ce-s împreunaţ prin dzisa lui Dumnedzeu. Iară cîndu
se va căvta de semi⟨n⟩ţia ei, de pre altă parte, spiţa nu e aşea. Că sora
273v norori-mea că iaste a doua spiţă, / iară către mine a patra spiţă şi către
mătuşea ei, către mătuşea a treia spiţă, iară către mine a cincea spiţă.

---

[9] Scris : сѷтыѵ ; altă lecţiune posibilă : *svintul*. ✧ [10] Scris în continuare ⁊ɛ, pe care copistul l-a barat cu linii foarte şterse. ✧ [11] Scris marginal : *4 spiţe neapărate*. ✧ [12] Scris : сорѣ ; altă lecţiune posibilă : *soră*. ✧ [13] Scris în continuare ρ꙳, pe care copistul l-a barat cu o linie subţire. ✧ [14] Scris : нн. ✧

Scanned with OKEN Scanner

Şi de-alte seminţii [15] iarăş aşea, că nu se poate, cumu-i e bărbatul să-i hie şi fratele bărbatului,[1] că se cheamă un trup cu noru-sa pre rînd de totul tot a se împreuna prespre putearea legeei.

EDIŢII : Rizescu, PL, p. 161—183.

BIBLIOGRAFIE : Grecu, *Începuturile dreptului*, p. 215—228 ; Nicolae N. Smochină şi Nicolae Smochină, *O pravilă românească din veacul al XVI-lea : „Pravila sfinţilor părinţi după învăţătura lui Vasilie cel Mare" întocmită de ritorul şi scolasticul Lucaci în 1581*, în BOR, LXXXIII, 1965, nr. 11—12, p. 1043—1062 ; I. Rizescu, *Aspecte ale lexicului* **Pravilei ritorului Lucaci**, în LR, 1965, XIV, nr. 4, p. 439—451, idem, *Raportul dintre versiunea slavă şi cea românească a* **Pravilei ritorului Lucaci**, în LR, XVII, 1968, nr. 5, p. 439—447 ; Mareş, *Pravila*, p. 280—283 ; Rizescu, PL, 7—145 ; Gheţie, BD, 242—247 ; Gh. Chivu, în *Texte sec. XVI*, p. 145—147, 153 ; Gheţie — Mareş, *Originile*, p. 280—289 ; Constantinescu, *Repertoriul*, p. 56—62 şi 115—117.

27

PALIA

Orăştie, 1582

Textul primelor două cărţi ale *Vechiului Testament*, *Geneza* şi *Exodul*, a fost tipărit la Orăştie, în 1582, sub titlul *Palia* (gr. παλαιά „veche"). Aflată sub patronajul episcopului român calvin Mihai Tordaşi, lucrarea a fost tradusă de Ştefan Herce „propoveduitoriul evangheliei" în Caransebeş, Efrem Zacan, „dascalul de dăscălie" în acelaşi oraş, Moisi Peştişel, „propoveduitorul evangheliei" în Lugoj, şi Achirie, protopopul comitatului Hunedoarei. Traducerea s-a efectuat după *Pentateucul* în limba maghiară, tipărit la Cluj în 1551 de Gáspár Heltai ; se presupune că traducătorii au mai apelat la o ediţie a *Vulgatei* şi, eventual, la o biblie slavonă. Tipografii lucrării au fost Şerban Coresi şi Marien Diacul, iar cheltuielile legate de tipărire au fost suportate de Geszti Ferenc, comandantul militar al cetăţii Deva. Limba *Paliei* reflectă graiurile vorbite în a doua jumătate a secolului al XVI-lea în Banat şi Hunedoara.

Fragmentele reproduse sînt transcrise după originalul păstrat la BAR sub cota CRV II 30 unicat.

⟨Geneza⟩, cap 44 78v

Şi Iosif lăsă purtătoriului de grija caseei sale şi dzise : „Împle sacii acestor oameni cu grîu, atîta cît vor putea duce, şi banii tuturora pune desupra, în sacii lor. Şi păharul mieu cel de-argint [1] în sacul celui mai mic cu preţul grîului întruna". Şi acesta aşa făcu cum Iosif era lăsat.

Demîneaţa, deaca se făcu dzuo, slobodzi pre acei bărbaţi cu asinii săi împreună. Cînd amu ară fi mergînd afară den oraşu şi încă foarte departe n-ară fi merşi, dzise Iosif purtătoriului grija caseei sale : „Scoală-te şi grăbeaşte după cei bărbaţi şi,

[15] Scris : семнцѣ.

[1] Tipărit : дѣкарунитъ.

cînd veri agiunge pre ei, zi lor aceasta : « Derept ce în locul de bine aţi făcut rău ? Au nu iaste acesta den carele bea domnu nostru şi cu carele vrăjaşte ? Dzău, rău aţi făcut ». Şi cînd ară fi agiungînd pre ei, zise lor aceastea cuvinte. Aceştea răspunseră lui : „Că ce grăieşte domnu mieu cuvinte ca aceastea ? Departe fie aceaca de la slugile tale, cum să facă aceastea. Iată
79r Iosif banii carii în sacii noştri desupra eram // aflaţi den pămîntul Cananului înapoi am adus ţie. Cum am vrut fi furaţi derept aceaea de la casa domnu-tău argint sau aur ? La carele dentre slugile tale se va afla, iată , adever, fie fiiul morţiei. Asupră de aceasta noi încă robii domnu-nostru vom fi".

Şi dzise purtătoriul grijiei caseei lu Iosif : „Adevăr, aşa fie, cum ziset : la cine se va afla, fie robul mieu ; voi iară fiţi slobozi". Grăbiră derept aceaea şi tot cineşi cu sacul său puse gios pre pămînt şi-l dezlegă [2]. Şi acesta începu a cerca den cel mai mare pînă în cel mai mic. Şi se află păharul în sacul lu Veniamin. Ei iară rumpîndu-ş veşmintele tot cine cu asinul său încărcă şi iarăş lăuntru mearseră în oraşu. Şi Iuda mearse cu fraţii săi în casa lu Iosif, cine încă-ş sta acolo şi înaintea lui cădzură pre pămînt. Iosif iară dzise lor : „Cum aţi cutezat face aceasta ? Au nu ştiţi cum om ca acesta cum eu sînt va şti înţeleage ?" Zise Iuda : „Ce putem dzice, au ce putem grăi, sau în ce chip ne vrem înderepta pre noi ? Domnezeu au aflat pre noi derept răiile noastre. Iată, noi toţi şi la cine se-au aflat
79v Iosif păharul robii domnului nostru sem". El iară zise : „Departe fie de la / mine cum eu să fac aceasta. Acest bărbat fie sluga mea, la cine se-au aflat păharul, voi iară meargeţi sus la tatăl vostru în pace".

Mearse Iuda la el şi dzise : „Drag doamne, rogu-te, lasă să grăiască sluga ta săva numai un cuvînt înaintea urechilor tale, drag doamne, şi să nu se aţiţe mîniia ta pre slugile tale, că tu aşa eşti ca şi Faraon.

Domnu mieu întrebă pre slugile sale şi aceasta dzise : « Aveţi tată au frate ? »

Şi dzisem domnului nostru : « Avem un tată bătrîn şi un tînăr frate ; l-au născut în bătrîneaţele sale. Şi fratele acestuia au murit şi numai însuşi au rămas de la mumă-sa şi tătîni-său foarte i-e drag ».

Şi aceasta dziseş slugilor tale : « Aduceţi-l gios pre el la mine, cum să-l văd pre el şi să fac bine cu el ».

Noi iară răspunsem domnului nostru : « Porobocul nu poate veni de la tată-său că, să ară veni de la el, aşiş ară muri ».

Şi dziseşi slugilor tale : « Să fratele vostru cel mai mic gios cu voi nu va veni, înaintea mea mai mult să nu veniţi ».

Sus mearsem derept aceaea către tatăl nostru, către sluga ta, şi spusem lui cuvîntul domnului nostru.

Dzise iară tatăl nostru : « Duceţi-vă iarăş şi cumpăraţi încă puţinel grîu ».

---

[2] Tipărit : ΔΕΣΛΕΓΚ. ◇

Scanned with OKEN Scanner

Iosif [3] Noi iară acea//sta dzisem : « Nu putem mearge gios, numai 80r
săva fratele nostru cel mai mic cu noi va fi ; să iară cu noi nu va
fi, gios nu vom mearge, că nu cutedzăm înaintea aceluia mearge».

Bitiia, 37 Și dzise sluga ta, tatăl nostru, noauo : « Știți că muiarea mea au născut mie doi. Unul mearse afară de la mine și aceasta dziset cum că se-au rupt de gadine și tot pînă acmu nu l-am vădzut pre el. Să-l veți duce și cesta de la mine și să i se va tîmpla vro perire, bătrîneațele meale cu mare amărîme le-ați duce în groapă ».

Acmu derept aceaea, să am mearge la sluga ta, la tatăl nostru, și porobocul n-ară fi cu noi, căce că sufletul lui legat iaste către acest poroboc, fir-ară cum cînd ară vedea cum porobocul cu noi n-ară fi, murir-ară și ară duce noi, slugile tale, tatăl nostru cu bătrîneațele sale în groapă cu mare amar, că eu, sluga ta, chizeaș [4] m-am băgat derept porobocul tatîni-mieu dzicînd :
Bitiia, 43 « Să înapoi nu-l voiu aduce ție, în toată viiața mea vinovat să fiu ». Derept aceasta las rămîne aicea sluga ta în locul porobocului în robii la domnul mieu și porobocul meargă în sus la tatăl său, că în ce chip aș putea mearge în sus la tatăl mieu, unde
Iosif n-ară fi porobocul cu mine, că n-aș vrea să vădz nevoia / tăti- 80v
ni-mieu, carea se ară înceape pre tatăl mieu".

⟨Ieșirea⟩, cap 16 116r

Purceaseră derept însă den Elim toată mulțimea fiilor
lu Israil și suiră în pustie Sinaiei, carea iaste între Elim / și 116v
Vreava lu Israil în aleanul [5] u Moisi între Sinaie, în a doaua [6] lună după ce au ieșit afară den țara Eghipetului, în a cinspredzeace dzile. Și vrevиră toată gloata fiilor lu Israil în aleanul lu Moisi și lu Aron în pustie. Și aceasta dziseră : „Mai bine am vrut muri prentru mîna Domnului în țara Eghipetului, cînd [7] ședeam lîngă oale cu carne și mîncam pîine pînă ne săturam ! Căce ați adus pre noi cum în ceastă pustie să omorîți ceastă mulțime de foame".

Zise derept aceaea Domnul lu Moisi : „Iată eu den ceriu ca o ploaie voiu da pîine voauo. Iasă afară nărodul și culeagă cît va fi destul pre toate dzile, cum să cerc ei să îmblă în leage mea au ba. A șasea dzi iară gătească-se cum de doauori atătînd să aducă lăuntru de cum într-alte dzile adunase".

Și dziseră Moisi și Aron a toți fiilor lu Israil : „Astară veți ști cum Domnul v-au scos den țara Eghipetului. Demîneața iară slava Domnului veți vedea, că au audzit vreava voastră împrotiva Domnului ; ce sîntem noi unde în aleanul nostru [8]
Cisla 11 ați vrevit ?" A doară iară dzise Moisi : „Seara Domnul vă va da carne și demîneața pîine a mînca, pentru ce Domnul au fost audzit vreava voastră, cum împrotiva lui ați murguit. Că ce
Prepelițe sîntem noi ? // Că vreava voastră nu e pre noi, ce împrotiva 117r
Domnului".

---

[3] Tipărit : іωнсф. ◇ [4] Tipărit : кнѕкшь. ◇ [5] Tipărit : алєноу. ◇ [6] Tipărit : а доа ; altă lecțiune posibilă : *a doua*. ◇ [7] Tipărit : кънднь. ◇ [8] Tipărit : ностєꙋ. ◇

Și dzise Moisi lu Aron : „Dzi aceasta a toată gloata fiilor lu Israil : « Veniți înaintea Domnului, că audzit-au vreava voastră »". Și cînd Aron ară grăi așa a toată adunariei fiilor lu Israil, căutară către pustinie și iată slava Domnului ivi-se în nuor.

Și grăi Domnul către Moisi ceasta dzicînd : „Audzit-am vreava fiilor lu Israil ; dzi lor : « Seara [9] carne veți mînca, iară demîneața cu pîine sătura-vă-veți și veți cunoaște cum eu sînt Domnul al vostru Domnezeu »".

Și seara [9] vineră prepelițe și acoperiră tabăra și demîneață fu roauo pregiur tabără. Și după ca se-ară zvînta roaua, iată
Cisla 11. iara mănuntă și rătungioară în pustie ca ceastă roauo de nea
Psalom 78. pre pămînt. Și cînd aceasta văzură fiii lu Israil, dziseră unul că-
Pritcea 16. tră alalt : „Manahu", carea seamnă : „ce e aceasta ?" Că nu știia
Ioan 20. 1, ce ară fi. Moisi iară grăi lor : „Aceasta iaste pîinea carea au dat
Corint, 143. voauo a vă hrăni. Acesta-i cuvîntul carele Domnul au porîncit voauo : tot cineși culeagă [10] den ea cîtu-i va fi destul pre mîncare și-ș ducă pre tot omul cîte un gomer, după numărul
117v Corint[11] 186 sufletelor a cîte lăcuiesc într-un cort". / Și făcură așa feciorii lu Israil și culeasără unii mai mult, alții mai puțin. Ce cînd măsurară cu gomerul, nu era mai mult aceluia ce culesease mai mult, aceluia încă nu era mai puțin, ce culesease mai puțin, ce a tuturor atîta era cu cîtu se putea agiunge. Și Moisi dzise lor : „Nime nemică să nu lase pre demîneață dentr-însă". Ce ei nu ascultară lui Moisi, ce unii lăsară dentr-însă și învermănoșe aceaea și se împuți și Moisi mînie-se pre ei.

Culegea derept însă den ea în toate demîneți cît putea fi destul pre mîncare, încăldzindu-se iară soarele, ea se topiia. Și a șasea dzi iară culeaseră de doauori atîta mîncare, cuvine-se a ști pre tot însul doauo măsuri. Și vineră toată fruntea gloatelor și spuseră lu Moisi. El iară dzise lor : „Aceasta-i ce Domnul au grăit : « Mîine iaste sîmbăta, sfîntă odihna Domnului ; ce vreți vrea a coace coaceți și ce vă-i a fiiarbe fiiarbeți, ce iară va rămînea puneți pre mîine »". Și așa făcură cum Moisi poruncise și nu se împuți, nice vermi se feaceră întru ea. Zise derept însă Moisi : „Mîncați astădzi aceasta, că astădzi iaste sîmbăta Dom-
118r Mană nului, că nu veți afla de-aceasta [12] astădzi în cîmp. În șase dzi //le adunați, ce a șaptea dzi, în sîmbătă, atunci nu va fi".

Ce în a șaptea dzi oareciți dentre nărod ieșiră afară a culeage și nemică nu aflară. Dzise derept însă Domnul lu Moisi : „Pînă cînd nu vreți a țenea poruncitele meale și leagea mea ? Căutați, Domnul au dat voauo sîmbăta, derept aceaea dă voauo

---

[9] Tipărit : сѣара. ◇ [10] Tipărit : кълѣагж. ◇ [11] Tipărit : коринтѣ. ◇ [12] Tipărit : дѣ ачаста. ◇

a şasea dzi de doauo ori atîta pîine; rămine derept însă cineş tot la sine şi nime afară să nu iasă din locul său în a şaptea dzi. Să sărbeadze derept însă nărodul a şaptea dzi". Şi casa lu Israil cheame aceasta mană şi aşa era ca sămînţa coriandului [13] albă şi ca neşte jemble îndulcită cu miiare.

Şi dzise Moisi: „Ceasta-i ce Domnul au poruncit: pune cu un gomer dentr-însă, cum să se ţine celora ce după voi, cum să vadză acea pîine cu carea v-am hrănit pre voi în pustie cînd afară vă scoş voi din ţara Eghipetului". Şi dzise Moisi lu Aron: „Ia un vas şi pune un gomer de mană într-însu şi-l pune înaintea Domnului, cum să se ţină celora de după voi". În ce chip Domnul lu Moisi au porîncit, aşa puse Aron înaintea adevărăturii./

Adevărătură, amu pre acel loc unde făcea jirtvă şi i[14] se ruga şi ur de sta scaunul propovedaniei, ainte de ce ară face cortul.

Şi fiii lu Israil în patrudzeci de ani mîncară mană, pînă 118v
sosiră pre cel pămînt în carele a lăcuire era; dzic amu tocma pînă la hotarul Hananului mană mîncară. Gomerul iară a dzeacea parte de efa era.

EDIŢII: Roques, PO; Pamfil, PO.

BIBLIOGRAFIE: Iorga, *Ist. lit. relig.*, 95—96; Iosif Popovici, *Palia de la Orăştie, 1582*, în AAR, Mem. Secţ. Lit., XXXIII, 1911, p. 517—538; Mario Roques, *L'original de la Palia d'Orăştie*, Paris, 1913 (extras din *Mélanges offerts à M. Émile Picot*, Paris, 1913); Roques, PO, p. I—LXXI; N. Drăganu, în DR IV, 1924—1926, p. 1107—1113; Veress Andrei, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. I, Bucureşti, 1929, p. 228—229; Pamfil, *Calcuri*; Pamfil, *Elemente regionale*; Avram, *Contribuţii*, p. 43—44 şi *passim*; Viorica Pamfil, *Contribuţii la studiul statistic al lexicului românesc. Structura lexicală a* **Paliei de la Orăştie (1581—1582)**, în *Studii de lexicologie*, Cluj, 1965, p. 157—232; Pamfil, PO, p. I—XIV; Ion Gheţie, [Recenzie la] Pamfil, PO, în LR, XVII, 1968, nr. 6, p. 529—532; Al. Mareş, [Recenzie la] Pamfil, PO, în SCL, XIX, 1968, nr. 6, p. 649—651; Nicolae Neaga, [Recenzie la] Pamfil, PO, în MMS, XLIV, 1968, nr. 7—8, p. 445—449; P. Binder, *Contribuţii la geneza* **Paliei de la Orăştie**, *operă de colaborare a cărturarilor din Ţara Românească, Transilvania şi Banat*, în *Studia bibliologica*, III, 1969, partea a II-a, p. 419—428; idem, *Românii şi Reforma: Scurte contribuţii la istoria culturii româneşti din secolul al XVI-lea*, în SLLF, III, p. 212—214; Viorica Pamfil, *Din istoria formelor de trecut (indicativ) în limba română*, în ACILFR, II, 1971, p. 1475—1479; I. Gheţie, *Vechimea formelor verbale cu* **-m** *de la pers. 1 sg. a imperfectului*, în SCL, XXIII, 1972, nr. 1, p. 59—61; Gheţie, BD, p. 221—228; I. Gheţie, *Note de morfologie istorică românească*, în SCL, XXVIII, 1977, nr. 6, p. 639—641; idem, *Locul* **Paliei de la Orăştie** *în dezvoltarea limbii române literare*, în LR, XXXI, 1982, nr. 6, p. 470—473; A. Goţia, *Între* **Palia** *de la Orăştie şi* **Biblia** *de la Bucureşti*, în CL, XXVII, 1982, nr. 1, p. 79—87; N. Neaga, Palia *de la Orăştie: 1581—1582*, în MA, XXVII, 1982, nr. 4—6, p. 309—315; D. Moldoveanu, *Miscellanea philologica*, în LR, XXXIII, 1984, nr. 5, p. 414—417; Gheţie—Mareş, *Originile*, p. 360—363.

[13] Tipărit: коріандѫвн. ◇ [14] După acest cuvînt urmează, tipărit din eroare, ши.

28

LEGENDA SFINTEI VINERI

*Măhaci, j. Alba, [1583—1619]

Este o legendă hagiografică tradusă în românește după un original slav, care, la rîndul său, o preluase din *Mineiele* grecești. Cea mai veche versiune românească se păstrează în *Codicele Sturdzan* și reprezintă o copie realizată de popa Grigore din Măhaci (j. Alba) după un text originar din sud-estul Transilvaniei.

Textul a fost reprodus fragmentar după originalul păstrat la BAR sub cota ms. rom. 447, f. 90r — 97v.

90r *Sfa Petka* [1]

Într-aceale [2] zile era u⟨n⟩ om într-acea cetate, creștin dulce și curat. Și ruga-se întru ascunsu către Domnul. E cel om chema-l Agaton, e boiereasa lui chema-o Polfiia. Și fu viața lor și lăcuiră ei 35 de ai fără de feciori. Și ruga-se ei întru ascunsu tot ceasul. Așa dzicea : „Dă mie, Hristoase împărate, caută și spre noi și dă și noauo plod să fie și să nască dentru noi ; feciorel sau fecioriță, noi da-l-am sfinție⟨i⟩ tale cu toată partea ei". Și veniia îngerul [3] Domnului spre ei și zise lor : „Auzi și ascultă Domnezeu [4] rugăciune voastră și e să nască o feciorea dintru voi. Să fie numele
90v ei Sfinta Veneri și naște-va veneri și cînd o veți / boteza, așa să-i fie numele [5] ei". Așa zise îngerul Domnului și să duse de la ei. Și ei de-acii [6] ruga-se cu frică către Domnul. Și născu fecioara Sfînta Veneri în luna lui brumariu 14 zile și botedzară Sfînta Veneri și-i pusără numele [5] Sîmta Veneri. Și o duce în toată vreamea de o închina către beseareca Domnului și pînă la anul înțelease în toată leagea Domnului[7]. Și cînd era de cinci ani, gîndi-să întru sine [8] și dzise : „Nu mi se cade numai acicea să fiu și să lăcuiescu, ce mi se cade să mă duc să propoveduiescu leagea Domnedzeului [9] mieu și prin toate satele și în toate cetățile [10]". Și ieși noaptea din
91r curtea tătîne-său și să duse întru o cetate mare ce o chema Antiohie. Într-însă lăcuiia um părat mare ce-l chima An//tioh-Împărat, ce era grec. Și întră Sfînta Veneri în cetate ce era, începu a grăi către oamini și zise : „Creadeți voi întru Svînta Troiță ce e a Tatălui și a Fiiului și ⟨a⟩ Duhului Sfînt, Isus Hristos ? Că acela iaste deadevăr Domnedzeu [11], luminătoriu și sfințitoriu și spăsitoriu și Domnedzeul [12] domnedzeilor [13]". Și învăța pre ei și mulți auziia și credea [14]. Și alți oameni spunea altora și la beseareca și prin cetate. Iară alți oameni spunea la împăratulu și zice : „Doamne împărate, venit-au o boiereasă în cetate de propoveduiește și spune de fiiul Marieei, cela ce au răstignit părinții noștri în cruce". Și deca auzi acel împărat, el mînie-să spre ea și zise slugilor lui să meargă să o aducă îna-

---

[1] Sl., în trad. : *Sfînta Vineri*. ✧ [2] Scris : ачкаѧ. ✧ [3] Scris : ѧгєрѡ. ✧ [4] Scris : ѳнєдєѕ; altă lecțiune posibilă : *Dumnezeu*. ✧ [5] Scris : нѡмєѧ. ✧ [6] Scris : ѧкачїѧ. ✧ [7] Scris : ѳнѡѧвѧ. ✧ [8] Scris : сиѧ. ✧ [9] Scris : ѳнєдєѕѧвѧ; altă lecțiune posibilă : *Dumnedzeului*. ✧ [10] Scris : чѧшѧциѧ. ✧ [11] Scris : ѳнєдєѕ; altă lecțiune posibilă : *Dumnedzeu*. ✧ [12] Scris : ѳнєдєѕвѧѧ; altă lecțiune posibilă : *Dumnedzeul*. ✧ [13] Scris : ѳнєдєѕиѧѡ; altă lecțiune posibilă : *dumnedzeilor*. ✧ [14] Scris : кѡкѧѧ.

intea lui. Şi căuta spre ea cel împă/rat şi mira-să de frîmseţile ei. Şi zise 91v
slugilor sale : „Să-mi agiute domnezeul [15] miu cela ce credzu eu întru el, că mai frumoasă fată de aceasta n-am vădzut !" Şi dzise către ca cel împărat : „Ce samă de om eşti şi cum te cheamă ?" Şi dzise ca către elu : „Eu sîmt o creştină botedzată în numele mi-e *Sta Pe(t)ka* [16]". Şi zise cel împărat către ea : „Nu grăi aşa, ce mai bine te pleacă domnezeului [16] mieu şi închină-te lui de face-te-voiu doamnă [17] şi împărătească spre toate casele mele". E Sfînta Veni[ri] răspunse şi zise lui : „Anatima [nu]mele aceluia ce zice aşa şi te [...]". Atunci mînie-să acel împărat [şi] zise slugilor lui : „Prendeţi-o [18] de o lega[ţi] şi răstigni-o-vrem în cruce ca şi [d]omnezeulu [19] ei şi vedea-v[e]m ce va folosi [ei]". At[u]nci Sfînta Veneri rugă-să şi // dzi- 92r
se : „Doamne, Domnedzeulu [20] mieu, caută şi spre mene să nu [21] laude-să dracii spre mene şi tremeate îngerul tău cu arătarea silelor tale şi miluieşte sufletulu mieu, Doamne, ceia ce încu⟨n⟩giură-mă şi aleage ceia ce luptă-să cu mene !" Şi la sfîrşitul rugăciuneei, psalom ⟨...⟩, sculă-să şi dzise : „Amin !" Şi iară dzise apoi : „Să laude-să şi ei cu tine, Doamne[22] !" Şi atunci, în acela ceas ivi-se u⟨n⟩ nouor [23] [di]n ceriu şi ieşi un vihor mare din nouor [23] şi lua o piatră mare foarte [24] în el şi o purta vîntul ca o fru⟨n⟩[dză] şi sura. Şi atunci ivi-se îngerul Domnului înaintea ei şi rupse legătu⟨ri⟩le din mînule ei şi grăi că[tră ea şi] zise : „Nu te teame, ce laudă sila Dom[nu]lui Domnedzeul [25] tău". Şi atunci mun[ci]torii ce o lega cădură gios la p[ă]mîntu şi sculară-să şi striga[ră] toţi cu glas mare şi ziseră : „[Mare] / iaste credinţa 92v
creştinească !" Şi atunci Sfînta Veneri rădică mînule sale către ceriu şi ruga-se. Atunci oamenii mulţi ei striga şi zise : „Nu-i altu domnezeu [26] mai mare fără domnezeul[15] Sfinteei Veneri !" Şi toate slugile acelui împărat căzură gios înainte Sfinteei Veneri şi zicca toţi : „Miluieşte-ne, Sfîntă Veneri, şi nu [21] uita fărălegile noastre, [...] ce roagă [27] derept noi şi arată şi noauo [28] seamne să fim şi noi creştini ca şi tu şi să ne închinăm Tatălui şi Fiiului şi Duhului Sfînt". Şi zi[s] eră toţi : „Amin !" Şi scula-se şi botedza ei.

Şi se duse şi lăuda Domnul Domne[dz]eu [29]. Şi de vădzu cel împărat acealea [ş]i mînie-să şi chemă alte slugi ale [l]ui şi zise : „Prendeţi-o şi o 93r
legaţi şi aflaţi o căldare şi ar[d]eţi petri şi le zmicuraţi şi // le băgaţi în căldare şi băgaţi plumbu şi seu şi smoală să fiarbă în şapte zile şi în şapte nopţi. Şi a şaptea zi băgaţi acea⟨s⟩ta în căldare şi acoperiţi cu o piatră pînă voiu veni şi eu să vădzu". Şi aşa zise acel împărat cu mînie şi se duse de aciia. Şi slugile lui feaceră aşa. Şi a şaptea dzi vene împăratul şi zise : „Descoperiţi căldarea". [Şi] o descoperiră şi Sfînta Veneri sculă-se şi stătu în picioare în că[l]dare şi zise : „Mare iaste spre menre". [Şi] acelu împărat vădzu ace ciudă mare şi grăi către Sfînta Veneri şi zise : „[Ce] lucru-i de tine, ce nu să prinde de t[i]ne nice foculu, nice apa ?" Şi a[tun]ci

---

✧ [15] Scris : ⲁⲙⲟⲛⲉⲍⲉⲥ ; altă lecţiune posibilă : *dumnezeul*. ✧ [16] Scris : ⲁⲙⲟⲛⲉⲍⲉⲍⲁⲛⲏ ; altă lecţiune posibilă : *dumnezeului*. ✧ [17] Scris : ⲁⲙⲟⲛⲍ. ✧ [18] Scris :. ⲡⲣⲉⲗⲁⲉⲓⲛⲥ. ✧ [19] Scris : [ⲁ]ⲙⲟⲛⲉⲍⲉⲍⲁⲥ ; altă lecţiune posibilă : *[d]umnezeulu*. ✧ [20] Scris : ⲁⲙⲟⲛⲉⲍⲉⲍⲁⲗ ; altă lecţiune posibilă : *Dumnedzeulu*. ✧ [21] Scris : ⲛⲟ. ✧ [22] Scris : ⲁⲙⲟⲛⲉ. ✧ [23] Scris : ⲛⲟⲩⲣⲃ ; alte lecţiuni posibile : *nuor, nour*. ✧ [24] Scris : ⲫⲟⲣⲙⲉ. ✧ [25] Scris : ⲁⲙⲟⲛⲉⲍⲉⲥ ; altă lecţiune posibilă : *Dumnedzeul*. ✧ [26] Scris : ⲁⲙⲟⲛⲉⲍⲛⲥ ; altă lecţiune posibilă : *dumnezeu*. ✧ [27] Scris : ⲣⲱⲣⲃ. ✧ [28] Scris : ⲛⲟⲱⲁ. ✧ [29] Scris : ⲁⲙⲟⲛⲉ[ⲥ]ⲉⲥ ; altă lecţiune posibilă : *Dumne[dz]eu*.

Scanned with OKEN Scanner

grăi Sfînta Veneri către acelu îm[pă]rat : „Apropie-te de vedzi sila deadev[ă]rului Domnezeu” [4]. Şi nu să putea apropi[ia] de dugoreala foculuí.
93v Şi de vădzu S[fînta] / Veneri că nu se poate apropiia, nice cuteadză, ea luo apa cu mîna din căldare şi aruncă în obrazul celui împărat şi urbi acelu împărat în acela ceas. E Sfînta Veneri ieşi din căldare curată şi frumoasă. Şi atunci acelu împărat merse şi se apropie de ea şi căzu înaintea ei şi ruga-se : „Miluiaşte-mă, şarba lui Hristos, a lui Domnedzeu [11], şi roagă [27] derept mene, doară mi s-ară deşchi[de] ochii mie să fiu creştinu şi eu şi toate slugile meale şi ţinutul împărăţi[e]i meale”. Şi milostivi-se Sfînta [V]eneri şi căzu cu faţa la pămîntu şi plinse şi baltă de lacrămile ⟨ei⟩ [se] feace. Şi sculă-se şi loa [30] cu mîna dereaptă de lacrămile ei şi unse ochi[i] [ac]elui împărat şi zise : „În numele Tată[l]ui şi Fiiului şi Duhului Sfînt, să vedzi !”. [Ş]i atunci acelu [31] împărat vădzu. Şi a[lţi] oameni mulţi nevolnici ven[d]ecă ei. Şi acelui împărat lumină
94r şi // vedeare mai bine şi mai vîrtos decît mainte. Şi plecă-se şi luo Sfînta Veneri de lacrămile sale şi luo apă şi botedze acelu împărat şi toate slugile şi toţi oamenii [32] din părăţiia [33] lui. Şi iară Sfînta Vener[i] gîndi şi dzise : „Duce-mă-voiu iarăşi într-altă cetate să propoveduiescu cuvîntul lui Hristos şi să spuiu lor că păgîni-su, cum să se boteadze şi să se cunune ; de ⟨nu⟩, vor peri”.

EDIŢII : Hasdeu, CB, II, p. 145—156 ; Hasdeu, CB (ed. Byck), p. 117—125 ; Chivu, CS, p. 280—289.

BIBLIOGRAFIE : Hasdeu, CB, II, p. 139—144, 157—168 ; Gaster, *Literatura*, p. 382—392 ; Iorga, SD, XIII, p. 53—54 ; Pascu, *Ist. lit. XVI*, p. 116—117 ; Cartojan, CP, I, p. 156—163 ; Hasdeu, CB, II (ed. Byck), p. 110—116, 125—138 ; Ivănescu, *Problemele* p. 104—105, 108 ; Turdeanu, *La Littérature*, p. 90—101 ; Gheţie, BD, p. 313—314 ; Gh. Chivu, în *Vechi texte*, p. 50—51 ; Hasdeu, CB, II (ed. Mihăilă), notele 77—83, p. 532—533 ; Chivu, CS, p. 26, 39, *passim*.

29

ÎNŞTIINŢARE

*Braşov, 20 iunie 1587

Prin acest document se anunţă că ucigaşii unui secui din localitatea Săcele au fost absolviţi de pedeapsa capitală ca urmare a intervenţiei unor boieri din Ţara Făgăraşului pe lîngă sfatul din Braşov.

Actul a fost reprodus după originalul păstrat la Arhivele Statului din Braşov, fond *Stenner*, I, 4, nr. 509.

† Să se ştie această carte, cum au venit neşte boiari de la Ţara Făgăraşului [...] den Vad şi Ilie den Şinca şi Stoica den Copăcel şi [S]tan şpanul şi [...] den Veneţie şi Neagoie den Grid şi Neagoie den Şinca şi Aldea den [...]. Aceşti boieri, ei a⟨u⟩ venit cu carte de la Miclăuş diiac cu [...] la jupînul Hîrjil Lucaci [1], judeţul den Braşev, şi la svat, cum ai

◇ [30] Scris : ⁂ ; altă lecţiune posibilă : *lua*. ◇ [31] Scris : ⁂. ◇ [32] Scris : ⁂. ◇ [33] Scris : ⁂ ; alte lecţiuni posibile : *di-mpărăţiia, di împărăţiia*.

[1] Scris : ⁂ ; altă lecţiune posibilă : *Lucaciu*. ◇

zice la 12 [. . .] rugat pentru neşte oameni, ce-au fost uciş pre 1 secui den Sătcele, ce [. . .] pre alţi i-eu fost vătămat. Ei s-eu rugat domnilor pre pace, ca să nu fie [. . .][2] moarte, ce să plătească cu bani, iar domnii, ei au iertat pentr[u] [. . .] domnilor de la Făgăraş. Şi pentru rugăciunea celor boiari ce sînt [. . .][3] şi într-aceaca aceştia boiari s-au băgat de sînt şi chezaş, ca să dea [. . .] 60 de florinţi pentru mortul şi pentru cei oameni vătămaţi şi iar 60 florinţi birşag. Şi această ucidere se-au făcut în sat în Şer[caie] de Rusalii, iar vinovaţii sînt anume : Bădilici[4] den Mîndra şi [. . .] Stoica Stoiasa[5] şi pre Şerban şi Crîstian şi Stan Pătraşco, toţi [. . .][6] şi Roman de Sătcele şi Mihai, iar den Mîndra. Şi într-aceaea [. . .][6] lăudat şi cu rău pre Şercaie şi pre dărăbanţi. Iar acesti boia[ri] [. . .] scriş mai sus, ei se-au băgat chezaş cum de-acum[7] nainte nu se va scorni [. . .] de acest lucru şi pentru pizma ce vor fi cu[8] frăţie bun[ă], [. . .] vecinătate bună acestii ţărî a Bîrsei şi vor fi tot [. . .] . Aceasta să să ştie.

Pi(s̃) m(s̃)ca ju(ñ), 20 d(ñ)[9] [. . .].
Se a(z̃) po(p̃) Iane *ispisa(h̃)*[10].

EDIŢII : N. Iorga, *Socotelile Braşovului şi scrisori româneşti către sfat în secolul al XVII-lea*, în AAR, Mem. Secţ. Ist., seria II, tom. XXI, p. 262—263 ; I. Roman, *Primul document românesc braşovean cunoscut : scrisoarea popii Iane*, în LR, XVIII, 1969, nr. 1, p. 73 ; *Doc. XVI*, p. 203—204, nr. CXI.

BIBLIOGRAFIE : I. Roman, *op. cit.*, p. 69—74 ; G. Nussbächer, *Wann schrieb Poppa Iane?*, în „Karpatenrundschau", XIII, 1969, nr. 51, p. 7 ; idem, *Datarea documentului popii Iane din Scheii Braşovului*, în LR, XXV, 1976, nr. 3, p. 269—274 ; Nussbächer, *Din cronici*, p. 201—206.

30

TABEL CRONOLOGIC

*Moldova, 1587—1588

Tabelul, care provine din arhiva personală a lui Petru Şchiopul, consemnează anii scurşi „de la Adam" pînă la unele fapte şi personalităţi biblice şi istorice mai însemnate : potopul, exodul evreilor, respectiv Saul, Alexandru Macedon, Isus Hristos etc. ; ultimul menţionat este regele Ştefan Duşan al sîrbilor († 1356). Textul a fost copiat în 1587 sau în 1588, fiind tradus după un original slavon de proveniență sîrbească. S-a emis ipoteza alcătuirii acestui tabel cronologic de către o persoană din anturajul episcopului Ghedeon de Rădăuţi.

Textul a fost reprodus integral după originalul păstrat la Arhivele Statului din Bucureşti, fondul *Documente istorice*, CCC/2.

De la Adam pînă la potop 2262 ai. De la Adam pînă la Avram 3332. De la Avram pînă au ieşit jidovii den Eghipet 505, iară de la Adam pînă atunce 3837. De la ieşitul jidovilor pînă la Saul, întîiul împărat jidovăscu, 547, iară de la Adam pînă la Saul 4384. De la Adam pînă la Alexandru

---

[2] Înaintea lacunei, vizibil м. ✧ [3] Înaintea lacunei, vizibil с. ✧ [4] Scris : кѣдиан ; altă lecţiune posibilă : *Bădiliciu*. ✧ [5] Scris : стоиа ; altă lecţiune posibilă : *Stoiasei*. ✧ [6] Înaintea lacunei, vizibil а. ✧ [7] Scris : акакъ. ✧ [8] Scris : къ. ✧ [9] Sl., în trad. : *Scris în luna iunie, 20 zile*. ✧ [10] Sl., în trad. : *Acesta, eu popa Iane am scris*.

Scanned with OKEN Scanner

Machidon 5209. De la Adam pînă au născut Hristos 5500 [1], iară pînă au pus Hristos pre cruce 5533. De la învierea lu Hristos pînă la Costandin-Împărat 285, iară de la Adam pînă la Costandin 5843. De la Adam pînă la Lăv-Împărat, feciorul lu Vasilie Machidon, 6018[2]. De la Adam pînă la Stefan, împăratul sîrbăsc, 6856. De la Stefan pînă acmu 240. De toţ, fac de la Adam 7096 [3]. / Adam [4], Ghidion.

EDIŢII: N. Iorga, în DH, XI, p. 197, nr. CCCXXV; *Doc. XVI*, p. 162, nr. LXXI; Mihail Moxa, *Cronica universală*. Ediţie critică, însoţită de izvoare, studiu introductiv, note şi indici de G. Mihăilă, Bucureşti, 1989, p. 28—31.

BIBLIOGRAFIE: Iorga, DH, XI, p. 197, nota 5; N. Iorga, *Istoria bisericii româneşti şi a vieţii religioase a românilor*, vol. I, Bucureşti, 1929, p. 238; Gheţie — Mareş, *Originile*, p. 406—409; Mihail Moxa, *Cronica universală* (ed. Mihăilă), p. 27—28 şi 32.

31

PSALTIRE SLAVO-ROMÂNĂ

*Braşov, c. 1589

A doua ediţie bilingvă (slavo-română) păstrată a *Psaltirii* (prima este cea din 1577) a fost imprimată probabil la Braşov în c. 1589, după cît se pare de către Şerban Coresi. Alcătuitorii ediţiei au ales ca text de bază versiunea coresiană din 1577, pe care au revizuit-o, pentru unele traduceri din cuprinsul celor 151 de psalmi, prin consultarea unei versiuni moldoveneşti, înrudite cu *Psaltirea Hurmuzaki*; cîntările scriptuare au fost preluate integral din ediţia tipărită în 1577.

Am reprodus după original (BAR, CRV 19 A) psalmii 83, 89, 119, 125, 132, 135, 143, 151 şi cîntarea a III-a.

De fiii lu Coreu, 83

167r Cît iubite satele tale, Doamne silnice! Jeluiaşte şi cumple-se sufletul mieu în curţile Domnului; inema mea şi trupul mieu bucurară-se de Zeul viu. Că adecă pasărea află-ş ei casă şi turtureaoa eiş cuibu, unde-ş puse puii săi. Oltarele tale, Doamne silnice, împăratul mieu şi Dumnezeul /
167v mieu. Ferice de ceia ce viu în casa ta, în veac de veac laudă-te. Ferice de bărbat ce-i iaste ajutoriul său de la tine; întrare întru inema sa sfătui, în valea de plîngere, la locul unde puseş. Că adecă blagoslovenie deade, leage dă. Mearge-vor den puteri în silă, ivi-se-va Dumnezeul zeilor în Sion. Doam-
168r //ne, Du⟨m⟩nezeul silnic, auzi rugăciunea mea! Socoteaşte, Doamne, Dumnezeul lu Iacov! Scutitoriul nostru, vezi, Dumnezeu, şi caută spre faţa unsului tău. Că mai bine o zi în curţile tale decît o mie. Mai vrui să mă arunc în casa Zeului mieu, decît să viu în satele păcătoşilor. Că miloste
168v şi deadevăr iubeaşte Domnul; / Dumnezeu bunătate şi slavă dă. Domnul nu lasă pre cine bine îmblă şi nu cu rău. Doamne, Dumnezeu silnic, ferice omul ce upovăiaşte în tine.

---

[1] Scris iniţial ϡ, apoi litera a fost ştearsă insuficient şi s-a scris în continuare ϡ. ◇ [2] Cifra este greşită. Este vorba de Leon al VI-lea (Filozoful, 886—912). ϡ ηι = 6018 (—5500) = 518. Poate în textul folosit de copist era ϡ ϑι = 6410(—5500) = 910, unde ϑ a fost confundat cu η. ◇ [3] Pe fila 1v urmează o însemnare a lui Petru Şchiopul. ◇ [4] Cuvînt greu vizibil din cauza unei pete de cerneală.

Rugăciunca lu Moisi, omul lu Dumnezeu, 89// 181v

Doamne, scăpare fuseși noauo den rudă și în rudă. Ainte pînă codri 182r
nu fură și să se zidească pămîntul și toată lumea, de veac și pînă la veac tu
ești. Nu turna omul în smerenie și zis-ai : „Întoarceți-vă, fiii oamenilor".
Că o mie de ani înaintea ochilor tăi, Doamne, ca zi de ieri ce trecu și straja /
nopției. Și ocărîrea lor încă va fi ; demîneața ca iarba treace-vor. Demîneața
înfluri-vor și treace-vor, cătră seară cădea-vor, iuți-se-vor și usucă-se. Că 182v
cumplimu-ne de mînia ta și cu urgia ta turburămu-ne. Pus-ai fărălegile
noastre înaintea ta și veacul nostru în luminatul feațeei tale. Că toate //
zilele noastre scăzură și cu mînia ta cumplimu-ne. Anii noștri [1] ca painjina 183r
învățară-se [2] ; zilele anilor [3] noștri într-înșii șaptezeci de ani, e să e în vîr-
tute, optzeci de ani, e mai mult de ei, munci și dureare. Că vine blînzie
spre noi și dosădimu-ne. Cine știe ținearea mîniei tale și de frica ta urgiia ta
curățeaște? / Dereapta ta așa spune-mi și ferecații cu inema în mîndrie. 183v
Întoarce, Doamne! Pînă cînd? Și rugat fii spre șerbii tăi! Împlumu-ne
demîneața de milostea ta, Doamne, și bucurămu-ne și veselimu-ne [4] în
toate zilele noastre. Veselimu-ne derept zile ce într-înse plecatu-ne-ai și
anii ce într-înși văzum // rău. Și caută spre şerbii tăi și spre lucrurile tale 184r
și îndeamnă fiii lor. Și fie lumina Domnului Dumnezeului nostru spre noi
și lucrurele mînilor noastre dereptează spre noi și lucrul mînilor derep-
tează.

Ședearea 18. Cîntece stepeni, zicu-se spițe, 119 261r

Cătră Dom<n>ul cînd scîrbia chemaiu și auzi-mă. Doamne, izbă-
veaște sufletul mieu de rostul nederept și de limbă hitleană. / Ce da-se-va 261v
ție sau ce adauge-se-va ție cătră limbă hitleană? Săgeatele tarelui ascu-
țite ‹cu› arșii cărbunii pustiei. Vai de mine, că venirea mea delungă-se,
mutai-mă cu satele Chidariului! Mult proidi sufletul mieu. Cu cei ce urîia
pacea, era în pace ; cînd grăii lor, lupta-se cu mine în deșert.

Cîntecele spițelor, 125// 265v

Cînd turna-va Domnul prădarea Sionului fum ca mîngîiați. Atunce 266r
împlu-se de bucurie rostul nostru și limba noastră de veselie ; atunce zice-
vor întru limbi : „Mărit-au Domnul să facă cu-nuși!" Mărit-au Domnul
să facă cu noi : fum veselindu-ne. Toarnă, Doamne, prădarea noastră, ca
izvoarăle cu[5] austru. / Cine seamănă[6] cu lacrămi, în bucurie secera-vor. Îm- 266v
blînd îmblară și plîngea, aruncînd semințele sale, e viind veni-vor cu
bucurie, luundu-ș mărunchele sale.

Cîntecele spițelor, 132 272v

Adecă acmu ce e bine și ce e frumos, ce să lăcuiască frații depreună!
Ca mirul în cap ce deștinge în barbă, în barba lu Aaron, de deștingea în
omet veșmîntul lui, ca roua Ermonului ce deștinse în codrii Sionului, //
că aciia zise Domnul blagoslovire, viață pînă în veac. 273r

---

[1] Tipărit : нощрін. ✧ [2] Tipărit : ꙟвъцарѫ сѧ. ✧ [3] Tipărit : анїлѡ҃. ✧ [4] Tipărit : веселимꙋ нє. ✧ [5] *Cu* în loc de *spre* sau *în* (cf. sl. югомь). ✧ [6] Tipărit : сѣмѣнѫ. ✧

Ispovediţi-vă Domnului că dulce e, că în veacu e milostea sa. Ispovediţi-vă Zeului dumnezeilor, că în veacu e milostea sa. Ispovediţi-vă
276r Domnului domnilor, că în veacu e milostea sa. // Celui ce feace ciudese mari, unul, că în veacu e milostea sa. Celui ce feace ceriul cu înţeleagere, că în veacu e milostea sa. Cel ce întări pămîntul pre apă, că în veacu e milostea sa. Celui ce feace lumină mare, unuia, că în veacu e milostea sa. Soarele în despusul zioei, că în veacu e milostea sa. Luna şi stealele în
276v despusul nopţiei, / că în veacu e milostea sa. Cel ce vătămă Eghipetul cu întîii născuţii săi, că în veacu e milostea lui. Celui ce scoase izrailii de mijloc de ei, că în veacu e milostea sa. Cu mînă tare şi braţ înalt, că în veacu e milostea sa. Cel ce împărţi Marea Mohorîtă întru împărţire, că în veacu
277r e milostea sa. Şi cel ce trecu izrailii pre mijloc de ea, că în vea//cu e milostea sa. Şi sfărîmi pre Faraon şi sila lui în Marea Mohorîtă, că în veacu e milostea sa. Şi trecu oamenii săi în pustie, că în veacu e milostea sa. Cel ce vătămă împăraţi mari, că în veacu e milostea sa. Şi cel ce ucise împăraţi
277v tari, că în veacu e milostea sa, Sionu, împă/ratul Amoriei, că în veacu e milostea sa, şi Ioga, împăratul Vasanului, că în veacu e milostea sa. Şi deade pămîntul lor parte, că în veacu e milostea sa. În ocină lu Israil [7], şerbului său, că în veacu e milostea sa. Că în smerenia noastră pomeni-ne [8] Domnul, că în veacu e milostea sa. Izbăvitu-ne-au de vrăjmaşii noştri,
278r că în veacu e milostea sa. Cel ce deade mî//ncare a toate trupurile, că în veacu e milostea sa. Ispovediţi-vă Zeului ceriului, că în veacu e milostea sa.

289v Şedearea 20. Cîntecul lu David, 143

290r Blagoslovit Domnul, Zeul mieu, ce învaţă mînile meale // spre războiu, deagetele meale în luptă. Mila mea şi scăparea mea, ajutoriu mie şi izbăvitoriu mie, scutul mieu, şi înt⟨r⟩-îns upovăiiu, pleacă oamenii miei supt mine. Doamne, ce iaste omul că spusu-te-ai lui, sau fiiul omului că socoteşti pre dins? Omul deşertului podobi-se [9], zilele sale ca umbra trec. /
290v Doamne, pleacă ceriul şi pogoară, atinge-te de codri[10] şi afuma-se-vor. Luceaşte fulgerul şi goni-veri ei! Tremeate săgetele tale şi sminti-veri ei! Tremeate mîna ta de sus; scoate-mă şi izbăveaşte-mă de ape multe, de mînile fiilor striini, ce al lor rost grăiia în deşert şi dereapta lor, dereaptă
291r de nedereptate. Doamne, cîntec nou // cînt ţie; întru psăltire cu zeace coarde cînt ţie, celui ce dedeşi spăsenie împăratului, celui ce izbăvişi pre David, şerbul tău, de armă iute. Izbăveaşte-mă şi scoate-mă de mînile fiilor striini, ce rosturele lor grăiră deşert şi [11] dereapta lor, dereaptă de nedereptate.

291v Ce fiii lor ca o noauo [12] prisadă, rădicată în tinereaţele sale; / fiele lor îmbunate şi preaînfrumseţate, ca în chipul beseareciei. Vistiiariul plin, rîgăind din ceasta în ceaea. Oile lor mult-plodite înmulţindu-se în ieşirile sale, boii lor — graşi. Nu e căderare gardului, nece prilaz, nece strigare întru uliţele lor. Îndulciră-se oamenii ale cui sînt aceastea. Ferice de
292r oameni ce Dom//nulu e Zeul lor.

---

[7] Tipărit: ıнлъ; altă lecţiune posibilă: *Izrail*. ✧ [8] Tipărit: помѧнин нѣ. ✧ [9] Tipărit: подѳвн сѧ. ✧ [10] Tipărit: кодрїи. ✧ [11] Tipărit în continuare: д е. ✧ [12] Tipărit în continuare: ѣ ѣ. ✧

Aceasta cîntare în lature scrisă e lu David şi afară de seama 150 de cîntece. Cîntare cînd singur luptă cu Goliadu 301v

Mic era întru f⟨r⟩aţii miei şi mai tînăr întru casa tatălui mieu ; păştea oile tatălui mieu. Mînile meale feaceră organ şi deagetele meale adunară psăltirea. Şi cine spuse Domnului mieu ? // Însuşi Domnul, însuşi 302r auzi. Însuş tremease îngerul său şi luo-mă de la oile tătînului mieu şi unsemă cu untura ungerea sa. Fraţii miei buni şi mari, şi nu dulce-vru într-înşi Domnul. Ieşiiu în timpinarea altui striin şi mă blăstemă cu idolii săi. Iară eu scoş de la dins spata şi tăiaiu capul lui, / luaiu împutare de la fiii lu 302v Israil.

Cîntarea a treia. Rugăciunea Anei, muma lu Samuil 312v

Învîrtoşe-se inima mea în Domnul, rădică-se [13] cornul mieu în Zeul mieu, lărgiră-se usnele meale spre dracii miei, // veselii-mă de spăsenia 313r ta. Că nu e sfînt şi nu e derept ca Zeul nostru şi nu e sfînt trecînd de tine. Nu vă lăudareţi, nece grăireţi înalte în trufă, nece să iasă mare cuvinte de rostul vostru, că Zeul cu înţelepciune Domnul şi Zeul gotoviia începutele sale. Arcul tarilor nu putu şi netarii încinseră-se cu vîrtute. / Ce plini era 313v de pîine lăsară-se şi flămînziră şi proidiră pămîntul. Că stearpa născu şapte şi multa întru feciorei nu putu. Domnul omoraşte şi învie ; jos pleacă întru iad şi rădică. Domnul mesereaşte şi bogăţeaşte şi smereaşte şi rădică. Înalţă de pămînt measerul şi den gunoi rădică mişelul // să puie el cu tarii 314r oamenilor şi scaun slăvit să dea lui. Ce deade rugăciunea rugătoriului şi blagoslovit-ai anii dereptului. Că nu învîrtoaşă-se tare bărbat cu tăria sa ; Domnul netare face vrăjmaşul lui, Domnul sfînt.

Să nu se laude preamîndrul cu preamîndriia sa şi să nu se laude tarele cu tăriia sa şi să / nu se laude bogatul cu bogăţiia sa ; ce de aceasta să se 314v laude, ce laudă-se ce înţeleage şi ştie Domnul şi face judeţ şi dereptate pre mijloc de pămînt. Domnul sui în ceriu şi tună, el judecă cumplitele pămîntului, derept iaste. Şi deade vîrtute împăraţilor noştri şi rădica-va cornul hristosului său.

BIBLIOGRAFIE : Candrea, PS, I, p. LX—LXIII ; Pascu, *Ist. lit. XVI*, p. 197 ; Drăganu, *Histoire*, p. 39—40 ; Smrčkova, *Rapports*, p. 82—96 ; Blücher, *Filigranele*, p. 425 ; Blücher, *Contribuţii*, p. 444 ; Gheţie, *Activitatea*, p. 611 ; Toma, CP, p. 7—9, 14—28, 30—32, 37—647, 774—778 ; I. Gheţie, *Consideraţii filologice şi lingvistice asupra* **Psaltirii slavo-române** *atribuite lui Şerban Coresi*, în LR, XXVI, 1977, nr. 3, p. 275—281 ; Gheţie, *Filiaţia psaltirilor*, p. 54—56 ; Stela Toma, *Un original slav şi două traduceri coresiene*, în CL, XXIII, 1978, nr. 1, p. 87—89 ; I. Gheţie, în *Vechi texte*, p. 149, 178 ; Al. Mareş, în *Vechi texte*, p. 255—258 ; Gheţie — Mareş, *Originile*, p. 304—310.

32

APOCALIPSUL MAICII DOMNULUI

*Nordul Hunedoarei, [1590—1602]

Alcătuit, probabil, în secolul al X-lea, cînd în biserica ortodoxă s-a statornicit cultul Sfintei Fecioare, acest apocrif religios a pătruns la români în secolul al XVI-lea prin intermediul unei traduceri efectuate din slavonă. Cea mai veche versiune românească, păstrată în

[13] Tipărit ; рѣдикѫ сѧ.

Codicele Sturdzan, a fost copiată, probabil, în nordul Hunedoarei, la o dată cuprinsă în intervalul 1590—1602, după un text provenind din sud-estul Transilvaniei sau din Muntenia. Textul a fost reprodus fragmentar după originalul păstrat la BAR sub cota ms. rom. 447, f. 16r — 37v.

16r

Cuvîntu de îmblare pre la munci. Sfînta Maria vrea să vadză cum se muncescu rodul creştinescu. Oče bl(s)vi [1]

Sfînta şi preaslăvita [2] doamna roditoarea nu aimi⟨n⟩tre, ce a lu Dumnezeu, maica lu Hristosu ⟨...⟩ şi merse să vază toate muncile [3]. Şi merse în măgura Eleonului şi să rugă lu Dumnedzeu, Fiiului seu, lu Isus Hristos. Şi dzise : „În numele Tatălui şi Fiiului şi a Sfîntului Duhu să deşti[ngă] cătră mine arhanghel Mihail să-mi spuie din ceriu [4] şi de pre pămîntu".

16v Şi era acela ceas, deştinsă arhanghel [5] Mihail cu patru sute [6] de / îngeri cu elu : o sută despre răsărită, altă sută despre apusu, altă sută despre amiadzădzi, altă sută despre miadzănoapte [7]. Şi sărutară preasvînta [8] maica lu Hristos şi dziseră : „Bucură-te [9], cinstita lumiei, bucură-te [10], viaţa Fiiului, bucură-te [10] că e [11] porînca Svîntului Duhu, bucură-te [10], tărie ceriului, şi ceriul să închină ţie. Bucură-te [12] prorocestviei ce se-u prorocit, bucură-te [10] că e [11] deşchis ţie [13] pînă la scaunul lu Dumnedzeu". Şi dzise preasfînta maica lui Hristos cătră arhanghel Mihail : „Bucură-te, ar-

17r hanghele Mihaile, că e povelenia Sfîntului Duhu. Bucură-te, arha//nghele, că eşti [14] lăudatu cu ceia ⟨cu⟩ cîte şase aripi, cu heruvimii şi cu serafimii. Bucură-te, arha⟨n⟩ghele călcătoriu munciloru, şi stai înainte [15] despuitoriului [16] Tatălui [17]. Bucură-te, arhanghele Mihaile, că eşti pururea lumină nestinsă. Bucură-te [18], arha⟨n⟩ghele, că tu veri bucina la giudeţu şi veri deştepta adurmiţii din veacu [19]. Bucură-te, arha⟨n⟩ghele, că de toţi eşti tu mai sus la scaunul lu Dumnedzeu". Aşa toţi îngerii lăudară pre [20] maica lu Hristos. Şi se rugă maica lu Hristos dereptu păcătoşii şi dzise preasfîn-

17v ta [21] cătră arha/⟨n⟩ghel Mihail : „Spune-mi ce e în ceriu şi pre pămîntu". Şi dzise arhanghelul : „Eu-ţu [22] voiu spune tot.". Şi dzise preasfînta : „Cîte munci sîntu iuo să mu⟨n⟩cescu gintu omenescu?" Şi dzise arhanghel Mihail : „Muncile n-au număru". Şi deşchisă arhanghel spre apus iadul şi vădzu preasfînta [21] maica lu Hristos multe munci, gintul omenescu [23], bărbaţi şi muieri şi era în iadu plîngere [24] mare vîrtoase. Şi întrebă preasfînta [21] Maria [25] pre [20] arhanghel Mihăil : „Cine sintu aceşte şi ce pă-

18r cate au?" Şi dzise arhanghel : „Aceşte sî//ntu ceia ce n-au crezut în Tatăl şi în Fiiul şi în Duhul Sfînt. Dereptu aceea se muncescu aşa". Şi vădzu preasvînta [26] Mariia altu întunerecu şi muncă mare şi dzise cătră arhanghel [27] : „Ce întunerecu este acesta şi cine se muncesc aice?" Şi dzise arhanghel : „Multe dzacu în tunerecul acesta". Şi dzise preasvînta Mariia :

---

[1] Sl., în trad. : *Părinte, binecuvîntează*. ✧ [2] Scris : прѣслжвнтꙋ. ✧ [3] Scris : мꙋнчилж. ✧ [4] Scris iniţial : чєрꙋ ; apoi deasupra lui ꙋ a fost adăugat ѡ. ✧ [5] Scris : ар'Хггле. ✧ [6] Scris : сѿтж. ✧ [7] Scris : мєазжнощтє. ✧ [8] Scris : прѣсвнтаа. ✧ [9] Scris : бѫкꙋрж тꙋ. ✧ [10] Scris : бꙋкꙋръ тж. ✧ [11] Scris : ж. ✧ [12] Scris : бꙋкрж тж. ✧ [13] Scris : цїꙋ ; altă lecţiune posibilă : *ţiia*. ✧ [14] Scris : жци. ✧ [15] Scris : нанднанитє. ✧ [16] Scris : дєспѫщторюлюи. ✧ [17] În continuare scris : стан. ✧ [18] Scris : бѫкꙋрж тꙋ. ✧ [19] Scris : вєкꙋ. ✧ [20] Scris : прѣ. ✧ [21] Scris : прєсфнтꙋ. ✧ [22] Secvenţa *eu-ţu* scrisă : єюцѫ. ✧ [23] Scris : wwмєнєскѫ. ✧ [24] Scris iniţial : плъцєри ; apoi и a fost modificat în є. ✧ [25] Scris : маріае. ✧ [26] Scris : прєсвнтꙋ. ✧ [27] Scris : арХггле. ✧

Scanned with OKEN Scanner

„Ia întunerecul acesta să redice să vădzu munca aceasta". Şi dzise arhanghel : „Nu poţi vede munca aceasta". Şi dzise îngerul cela ce strejuiia munca aceea [28] : „Oprit-a/u Tatăl nevădzut să nu vadză aceşte [29] lumină 18v
pînă cîndu se va lumina Fiiul tău în ceriu vîrtosu, mai luminosu de şapte ori decît soarele". Şi jelui preasfînta [21] Mariia [30] şi rădică ochii ei către ceriu şi dzise : „În numele Tatălui şi Fiiului [31] şi a Sfîntului Duh, să vădzu aceasta muncă". Şi se luo întunerecul de pre [20] muncă şi acoperi şapte ceriure şi dzăce acii nărod multu, bărbaţi şi muieri, şi plîngere [32] mare ieşiia [33] din ei. Şi lăcrămă preasfînta Mariia [34] şi dzise : „Ce aţi lucrat, mişeilor ?" // Şi ei nu audziră glasul ei. Şi dzise îngerul cela ce strejuiia [35] 19r
munca : „Că ce nu grăiţi către sfînta maica lu Hristos ?" Că din veacu [19] se munciia ei şi nu pute vede lumina şi nu putură căuta în susu, că dzăcea smoală pre ei. Şi dziseră din muncă : „O, despuitoare Fiiului tău cela blagoslovitul , de munca aceasta nece [36] ne-u spus Avram, moşu nostru, nece [36] Ioan Botezătorulu [37], nece [36] apostol Pavel, ce te-i ivitu tu noaua [38] preasfîntă. Cumu ne întrebi ?" Şi dzise preasfînta Mariia către arha⟨n⟩ghel Mihail : / „Cine sintu aceşte şi ce-u greşitu ?" Şi dzise arhanghel : „Aceşte 19v
n-au credzutu în Svînta Troiţă [39] şi întru tine, născătoare Domnului. N-au crezut că dintru tine născutu-se-u Isus Hristos şi au priimit peliţă". Şi lăcrămă preasfînta Mariia [34] şi dzise munciţilor : „Au n-aţi credzut şi n-aţi audzitu că printru numele meu munci-se-va [40] totu cela ce nu va crede ?" Şi dzise preasvînta [26] Mariia : „Să cadză întunerecul ca [41] şi de inte". Şi căduzu pre ei [42]. Şi dzise arhanghel : „Încătruo veri // să mergi, preas- 20r
fîntă maica lu Hristos, spre apus au spre ameadzădzi ?" Şi răspunse sfînta Mariia [34] şi dzise : „Blămu spre [43] amiadzădzi". Şi veniră patru sute de îngeri, heruvimii şi sărafimii, şi luară preasfînta Mariia şi o duseră spre amiadzezi, unde era un rîu [44] de foc şi ieşiia pară de focu şi era într-îns multu nărod, bărbaţi şi muieri : unii arde pînă în brîu, alţii arde pînă în pieptu, alţii pînă ⟨în⟩ creştetu, alţii era acoperiţi în foc. Şi suspină preasfînta mai/ca [45] lu Hristos şi întrebă : „Cine sintu aceşte şi ce păcate au 20v
făcut ceia ce ardu pînă în brîu ?" Şi dzise arhanghel Mihail : „Aceşte sintu carii n-au ascultat de [46] ⟨tătă⟩-seu şi de mumă-sa, ce-u priimitu blestemul [47] părinţiloru, deptu aceea [48] să muncescu aşa". Şi sfînta Mariia întrebă : „Dară ceia ce ardu în focu pînă în ⟨pie⟩ptu ?" Dzise arhanghel : „Aceia [28] rău au grăitu cum voru curvi şi au făcut ⟨cu⟩rvie, dereptu ace se muncescu". Şi dzise preasfînta Mariia : „Dară [49] ceia ce ardu în focu pînă în creştetu ?" Şi // dzise [50] arhanghel : „Aceia [28] sintu oamenii ceia [51] ce mănîncă [52] carne 21r
de omu, dereptu aceaea [53] să muncescu". Şi dzise preasfînta Marie : „Au

---

[28] Scris : ачєж. ✧ [29] Scris : ачцє. ✧ [30] Scris : марієж. ✧ [31] Scris : ѳїюлюн. ✧ [32] Scris iniţial : плъи'цєри ; apoi и a fost modificat în є. ✧ [33] Scris : жшиж. ✧ 34 Scris : маріж. ✧ [35] Scris : стрєжѳиж. ✧ [36] Scris : нє ; altă lecţiune posibilă : *neci*. ✧ [37] Scris : водъторлю. ✧ [38] Scris : нwа ; altă lecţiune posibilă : *noua*. ✧ [39] Scris : троицє. ✧ [40] Scris iniţial : мѳничвєцн ; apoi deasupra primului н s-a scris с, iar peste є şi ц s-a scris а, fără a se şterge ultimul н. ✧ [41] Cuvînt repetat. ✧ [42] Scris : жн. ✧ [43] Scris ; спрк. ✧ [44] Scris : рѳ. ✧ [45] Scris : маика. ✧ [46] Scris deasupra rîndului ; adăugat, probabil ulterior, de altă mînă. ✧ [47] Scris iniţial : вльєцтємѳ ; apoi ъ a fost modificat în є. ✧ [48] Scris : ачє. ✧ [49] Scris : дєрв. ✧ [50] În continuare scris : *preasvinta maica* (modificat în *Maria*) : „*Dară ceia ce ardu în focu*", secvenţă barată de copist. ✧ [51] Scris ; чєж. ✧ [52] Scris : мъньжж. ✧ [53] Scris : ачєж. ✧

Scanned with OKEN Scanner

doară [54] poate mînca omu iară carne de *om*?" Și dzise arhanghel : „Eu
totu-ți voiu spune că sintu fetele și muierile ceale ce ș-au neca*t* și ș-au [55]
lepăda*t* feciorii cînilo*r*, acele sintu ; și ceia [51] vîndu frate pre fr⟨at⟩e și
părinte pre fecioru și soțu pre soțu*l* seu, de-l vădescu înai⟨n⟩te domnilo*r* și
21ᵛ nai⟨n⟩te ju/dețelo*r* ; aceia mănîncă carne de *om*, dereptu ace se mun-
cescu".

EDIȚII : Hasdeu, CB, II, p. 312—366 ; Hasdeu, CB, II (ed. Mihăilă), p. 238—270 ; Chivu, CS, p. 248—260.

BIBLIOGRAFIE : Hasdeu, CB, II, p. 301—311, 368—385 ; Gaster, *Literatura*, p. 362—366 ; O. Densușianu, *Ist. lit. rom., p. 82* ; Drăgan, DM, p. 88—89, 109 ; Pascu, *Ist. lit. XVI*, p. 126 ; Cartojan, CP, I, p. 71—81 ; Pușcariu, *Ist. lit.*, p. 83 ; E. Turdeanu, *Un manuscris miscelaneu necunoscut*, extras din „Arhiva pentru știință și reforma socială", X, 1932, nr. 1—4, p. 8 ; Rosetti, *Mélanges*, p. 522—523 ; Gheție, BD, p. 315—316 ; Gh. Chivu, *Mitrece = Mătrice?* în LR, XXVI, 1977, nr. 4, p. 363—364 ; Chivu, *Copiștii*, p. 68, 71 ; Gh. Chivu, în *Vechi texte*, p. 55—56, 76—81 ; Hasdeu, CB, II (ed. Mihăilă), p. 230—237, 271—282, notele 135—146, p. 539—540 ; Mareș, *Datarea CS* ; Gheție—Mareș, *Originile*, p. 371—373 ; Chivu, CS, p. 91—96 și *passim*.

33

LEGENDA SFÎNTULUI SISINIE

*Nordul Hunedoarei, [1590—1602]

Legenda despre lupta biruitoare a Sfîntului Sisinie împotriva diavolului răpitor de copii a fost alcătuită în epoca elenistică, iar în literatura română a pătruns în secolul al XVI-lea. Ea se păstrează în *Codicele Sturdzan* într-o versiune bilingvă (slavo-română), copiată probabil în nordul Hunedoarei, la o dată cuprinsă în intervalul 1590—1602, după un izvod provenind din sud-estul Transilvaniei sau din Muntenia.

Textul a fost reprodus integral după originalul păstrat la BAR sub cota ms. rom. 447, f. 57ʳ — 63ᵛ.

57ʳ **Mltva Stgo Sisina o(t) diavola prokleta** [1]

Carele voinic fu ca *sti* [2] Sisin ce multe oști birui : întîiu siriianii, ai
57ᵛ doii turcii, ai treii tătarîi. E deca-ș feapse rugă, / întoarse-se [3] *sti* [2] Sisin
de răsări*t* la Raviia. Și vine către elu îngeru*l* Domnului în vi*s* și dzise lui :
„Du-te, Sisine, cătră soru-ta Melintie, că ș-au născu*t* cinci coconi și i-au
58ʳ luat dracul și al șasele va se i-l ia. Să nu faci vîna*t* acelu⟨i⟩ drac, // că
pentru tine gonește Domnu*l* [4] pre [5] acela drac". Melintia, sora lui, născu
de făcu stîlpu de marmure și-*l* ferecă cu piroane de fieru și coperi*t* cu plum-
bu. Și luo doauo [6] fete să-i slujască cu hrană întru an. Și merse [7] *sti* [2]
58ᵛ Sisi*n* / cătră stîlpu și zise : „Soro Melintie, deșchide-mi stîlpu*l* să întru".
Ea zise : „Nu cute*z* să-ți deșchi*z*, că mă temu de dracu*l* înșelătoriu*l*".
E*l* zise : „Soro Melintie, deșchide-mi stîlpu*l* să întru că [8] afară mare frigu

[54] Scris : дѡрж. ✧ [55] Secvența *și ș-au* scrisă : шнаȣ (cu ша suprascris).

[1] Sl., în trad. : *Rugăciunea sfîntului Sisinie de afurisitul diavol.* ✧ [2] Sl., în trad. : *sfîntul.* ✧ [3] Scris : ꙙтоасе с҃к (cu р suprascris). ✧ [4] Scris : дȣмнȣ (cu л suprascris). ✧ [5] Scris : пр҃к. ✧ [6] Scris : доѡ ; altă lecțiune posibilă : *douo.* ✧ [7] Scris : ме҃ꙙ (cu р suprascris). ✧ [8] Scris inițial : к, apoi ѧ modificat în ж. ✧

Scanned with OKEN Scanner

iaste şi mare vihor; n-am capul unde-mi închina. // Eu sintu vînătorul 59r
aceluia drac. Pentru mene goneşte Domnul pre [5] acela drac". Atunce ea deşchise lui stîlpul şi întră dracul pituliş ca o grăunţe de meiu suptu copita calului lui Sisin şi răpi coconul şi fugi către mare. Ea dzise: „O, fratele meu, cumu-ţi dziş, aşa fu". Atunce *sti* [2] Sisin încălecă pre [5] calul lui şi alergă pre [5] urma aceluia drac. / Calul lui văpăi dihniia şi ave în mînă o 59v
suliţă de focu. Şi-l goni pre [5] la o salce. Şi dzise: „Lemnul lu Dumnedzeu, salce, vădzuş dracul fugindu şi un [9] coconu ducîndu?" Şi salce-l fusese [10] vădzut şi dzise: „Nu l-am vădzut". Şi dzise *sti* [2] Sisin: „Să înflureşti, iară poame să nu faci". Iar⟨ă⟩şi curse şi vădzu alt lemnu, rug. Şi // dzise *sti* [2] 60r
Sisin: „Lemnul lu Dumnezeu, rugule, vădzuş dracul fugindu şi un cocon ducîndu?" Şi rugul fusese [10] văzut şi dzise: „Nu l-am vădzut". Şi zise lui: „Să fii blăstemat! Unde ţi-e rădăcina ta, acole să-ţi fie vîrhul tău! Cine va trece pre [5] lîngă tine, tu să-i împeadeci, iară ei să te blasteme [11]". Şi mai alergă şi vădzu un maslin stîndu lîngă mare. / Şi dzise *sti* [2] Sisin: 60v
„Lemnul lu Dumnedzeu, maslinu, vădzuş dracul fugindu şi u⟨n⟩ cocon ducîndu?" Şi dzise maslinul: „Vădzuiu-l în mare afundîndu-se". Şi dzise *sti* [2] Sisin: „Să fii blagoslovitu şi osvetit, lemnul lu Dumnezeu, maslin! Şi să fii la toate besearecile [12] de lumină şi oamenilor de spăsenie". Aşa fu. Şi vine la mare şi-//ş aruncă undiţa lui în mare [13] şi scoase [14] dracul 61r
[l]a uscat şi începu a-l bate cu 72 de buzdugane de fieru. Şi grăi lui: „Dă-mi 6 feciori ai surori-me Melintiei [15]". Şi dzise dracul: „N-am ce-ţi da, că l-am mîncat". Şi-i dzise lui Sisin: „Boreşte-i, proclete drace!" Dracul dzise: „Borăşte-ţ şi tu laptele mîni-ta în palmă, cela ce-i suptu în tinereţele t⟨ale⟩!". Atunce *sti* [2] Sisin elu-şi fece rugă către / Dumnedzeu şi bori 61v
laptele mîni-sa în palmă. Atunce şi dracul bori 6 feciori ai Melintiei. Şi-i dzise lui Sisin: „Viu Dumnedzeu, Domnul nostru, al ceriului şi al pămîntului, n-am a te lăsa, drace, pînă nu te veri giura". Şi începu dracul a se giura: „Să mă parde (!) de tăria înfricatului sca//un. Iuo ruga aceasta grăi-se-va şi numele tău pomeni-se-va, acole dracul să nu-l acopere". 62r
„Viu Dumnezeu, Domnul nostru, al ceriului şi al pămîntului, n-am a te lăsa, drace, să nu te veri giura". Şi începu dracul cu lacrămi a să giura: „Să-m parde (!) de tăria înfricatulu/i [16] scaunul şi de braţele înalte, şi cinstitul veşmîntul ce acopere cinstitul capul lui, şi de tăria [17] celor 40 de popi, celora ce ţin înaltul Ierusalimului şi rugă fac şi dzua şi noapte. Iuo ruga aceasta grăi-să-va şi numele tău pomeni-se-va ⟨...⟩". Svîntul 62v
acela nu socoti // pre [5] dracul, nice-l amînă, nice [18] către casa lu Dumnezeu, acieşi-l tremese elu suptu întunerec. Iară cicea slăvim numele Tatălui, Svîntului [19] Duh şi acmu şi pururе şi în vecii ve⟨a⟩cului [20], adăvărat, amin. 63r

EDIŢII: Hasdeu, CB, II, p. 284—291; Gaster, CR, I, p. 6—7; Ruffini, *Antologia*, p. 57—58; Hasdeu, CB, II (ed. Mihăilă), p. 217—222; Chivu, CS, p. 272—274.

BIBLIOGRAFIE: Hasdeu, CB, II, p. 263—283, 292—298; Gaster, CR, I, p. C; Gaster, *Literatura*, p. 393—400; Drăganu, DM, p. 89; Al. Rosetti, în „România", XLVII, 1921, p. 128—129; N. Drăganu, în DR, III, 1922—1923, p. 698—700; Cartojan, CP, I, p. 145—155;

---

[9] Scris: ѧѕ. ✧ [10] Scris: ѳѕєєсѧ. ✧ [11] Scris: бластємѣ. ✧ [12] Scris: бєсѣкрєчнѣ. ✧ [13] Scris: мар͡ѣ. ✧ [14] Scris: сѣ͡о. ✧ [15] Scris: мѣкинтїєи. ✧ [16] Scris: ѧѳрїнкашѕѧ. ✧ [17] Scris: тѣрїѧ. ✧ [18] Scris: нн͡ч; altă lecţiune posibilă: *nici*. ✧ [19] Scris: свнтшѕѧѣн. ✧ [20] Scris: вѣкѕѧѕн, cu spaţiu alb între є şi к.

Scanned with OKEN Scanner

Densusianu, HLR, II, p. 559—560 ; Ivănescu, *Problemele*, p. 107 ; Rosetti, *Mélanges*, p. 526—527 ; Panaitescu, *Începuturile*, p. 109 ; Gheţie, BD, p. 315—316 ; Chivu, *Copiştii* ; Gh. Chivu, în *Vechi texte*, p. 57—58 ; Hasdeu, CB, II, (ed. Mihăilă), p. 204—216, 223—227, notele 118 — 134, p. 538—539 ; Mareş, *Datarea CS* ; Gheţie — Mareş, *Originile*, p. 394—397 ; Chivu, CS, p. 27, 51 şi *passim*.

34

OMILIA LA ÎNVIERE

*Nordul Hunedoarei, [1590—1602]

Omilia la Înviere, atribuită lui Ioan Hrisostom, şi anume versiunea „scurtă", se păstrează în două manuscrise din secolul al XVI-lea : *Codicele Bratul* şi *Codicele Sturdzan* (în cel din urmă, în două transcrieri : f. 63^{v}—67^{v}, respectiv f. 79^{r-v}, care conservă numai rîndurile iniţiale ale textului). Cele trei versiuni sînt bilingve (slavo-române). Apartenenţa versiunii din *Codicele Bratul* la traducerea pe care o conservă versiunile din *Codicele Sturdzan* este controversată. Versiunea completă din *Codicele Sturdzan*, pe care o reproducem în continuare, a fost copiată, foarte probabil, în nordul Hunedoarei, între 1590 şi 1602, după un model care provenea din sud-estul Transilvaniei.

Textul a fost reprodus integral după originalul păstrat la BAR sub cota ms. rom. 447, f. 63^{v} — 67^{v}.

63^{v} Să neştire buru creştiru de Dumnezeu iubit, să se îndulcească de
bun praznicu de astăzi. Să neştire de şerbi cu bun ⟨n⟩ărav, să între bucu-
rîndu-se în bu⟨cu⟩riia [1] Domnu-seu. S-au neştire de întîiu*l* cea*s* lucratu,
64^{r} să ia [a]stăzi plată dereaptă. // S-au neştire după al treile cea*s* veritu, să
blagodarească şi să praznuiască [2]. S-au neştire după al şasele cea*s* ajunsu,
nime să nu se spăminte, că într-o nemică nu se va deşerta. Să se-u neştire
64^{v} după al noauole [3] cea*s* lăsatu, să se apropie, nemică să nu se teamă./Să-u
veritu neştire în a*l* unsprădzeacele cea*s*, să nu se teamă de pesteală, că-i
buru-cinstitoriu*l* despuietoriului : priimeaşte cela dentîi ca şi cela de apoi ;
îmblînzeaşte cela ce au veritu în a*l* u⟨n⟩sprăzeacele cea*s*, ca şi cela ce au
65^{r} lucratu dintîni [4].// Şi acela de apoi miluiaşte şi acela dentîi îmblî⟨n⟩zeaş-
te ; şi aceluia [5] dă şi acela dăruiaşte ; şi lucrulu cinsteaşte şi punerea laudă.
Dereptu aceaea întraţi în bucuriia Domnului vostru, şi ceia dentîi şi ai
65^{v} doii plată să luaţi ; bogaţii şi [6] mişeii, / soţu cu soţ să vă încetaţi ; ceia ce
să au ţiru*t* şi leanişii şi zua cistiţi ; şi ceia ce s-au postitu şi ceia ce nu se-au
postitu bucuraţi-vă astăzi, masa gătaţi şi vă îndulciţi toţi. Viţelu*l* grasu,
66^{r} nime să nu iasă flămîndu şi toţi vă îndulciţi, cu mişei, cu bogaţi // de bură-
tatea burătăţiei [7] de astăzi. Nime să nu plîngă de meseretate astăzi ; ivi-
tu-se-u depreură împărăţiia. Nimea să nu plîngă de păcatele sale astăzi,
că iertarea den groapă se au lumina*t*. Nime să nu se teamă [8] de moarte [9],
că ne au mîntuitu mîntuitoriu*l* de moarte [9], stinse ce era ţiru*t* de dînsu, /
66^{v} munci [10] iadu*l* cela ce au pogoritu în iadu [11]. Amări-se că îmbucă de trupu*l*
lu⟨i⟩. Şi adecă aşteptă în Galelei de strigă. Şi iadu*l* se amări-se şi căzu
giosu, amărî-se şi se [12] deşertă, amări-se şi fu batjocură. Şi trupu*l* lui se

---

[1] Scris : бѹрнѫ. ◇ [2] Scris : празнѹѫскѫ. ◇ [3] Scris : ноѡлє ; altă lecţiune posibilă : *nouole*. ◇ [4] Scris : днтѫ. ◇ [5] Scris : ачєлѹѣ. ◇ [6] Scris : шин. ◇ [7] Scris : бѹрѫтѫц нєи. ◇ [8] Scris : тѧмѫ. ◇ [9] Scris : мортє. ◇ [10] Scris : мѹнчи. ◇ [11] Scris : ꙗдѹ. ◇ [12] Urmează : дєѹндѫ, cuvînt barat cu două linii de copist. ◇

ti⟨m⟩pină cu Dumnezeu, luo pămîntu // şi tîmpirăciu⟨re⟩ celuia ce vedea 67r
şi căzu întru ce nu ştiia. Unde ţi-i, moarte [13], aculu [14]? Unde ţi-i abiruirea? Învinse Dumnezeu şi tu pogoritu fuseşi. Învinse Dumnezeu şi căzură dracii. Învinse Dumnezeu şi viiaţă vie şi se bucurară îngerii. Învinse Dumnezeu, / nece unul mortu nu-i în groapă. Dumnezeu învise dentru 67v
morţi. Începătura morţilor fu. Aceluia-i ţirutul şi slava în veacu, adevăru.

EDIŢII: Hasdeu, CB, II, p. 78—83; Vornicescu, *Scrieri patristice*, p. 254—255; Hasdeu, CB, II (ed. Mihăilă), p. 84—87; Chivu, CS, p. 274—276.

BIBLIOGRAFIE: Hasdeu, CB, II, p. 75—77, 84—87; Drăganu, DM, p. 17—19; Olteanu, *Contribuţii 1969*; G. Mihăilă, în SLLF, II, p. 340—345; Chivu, *Copiştii*, p. 68—69; Gh. Chivu, în *Vechi texte*, p. 58—59; Gheţie, *Consideraţii*; Vornicescu, *Scrieri patristice*, p. 251—257; Hasdeu, CB, II (ed. Mihăilă), p. 82—83, 88—90, 530, notele 43—47; Gheţie—Mareş, *Originile*, p. 245—246; Al. Mareş, *Cîteva precizări în legătură cu* **Omilia la Paşti** *din* **Fragmentele Iorga**, în LR, XXXV, 1986, nr. 6, p. 508—512; Chivu, CS, p. 27, 29 şi *passim*.

35

CATASTIF

*Moldova, 20 februarie 1591

Documentul înregistrează numărul birnicilor, orînduiţi pe stări sociale, din cele 22 de ţinuturi ale Moldovei. Partea finală a textului (f. 6r–v) a fost scrisă de domnitorul Petru Şchiopul.

Textul a fost reprodus după originalul păstrat la Arhivele Statului din Bucureşti, fondul *Documente istorice* CCC/12.

† Catastih de cisle de ţirani de la toate ţinuturi şi curteani şi vătaji 1r
şi neamişi şi popi.

† Ţinutul Soroca: † 1714 ţirani de istov; 204 săraci; † 114 de curteani; † 14 de vătaşi; † 93 de neamişi; † 48 de popi. /

† Ţinutul Hotinul: † 1916 ţirani istov; 232 săraci; † 77 1v
curteani; † 41 vătaşi; † 122 neamişi; † 95 popi.

Ţinutul Iaşii: † 2270 ţirani istov; † 482 curteani; † 279 neamişi.

Ţinutul Fălciiul: † 1077 oameni cu săraci; † 32 vătaşi; † 177 neamişi; † 328 curteani; † 58 popi.//

Ţinutul Orheiul: † 2657 oameni cu săraci; † 380 curteani; 2r
† 226 neamişi.

Ţinutul Neamţul [1]: † 2525 istov; 558 săraci; 3083 face preste tot; † 283 curteani; † 16 vătaşi; † 56 neamişi; † 128 popi. /

Ţinutul Tecuci [2]: † 1073 istov cu săraci; † 281 curteani; † 27 2v
vătaşi; † 217 neamişi; † 60 popi.

Ţinutul Vasluiul [3]: † 1075 istov; † 177 săraci; † 403 curteani; † 38 vătaşi; † 253 neamişi; † 66 popi; † 11 popi din tîrgu. //

Ţinutul Bîrladul: † 427 istov; 114 pre dup-înse; 87 săraci; † 129 3r
neamişi; † 22 vătaşi; † 155 curteani; † 9 oameni [4] cu cărţi de iertat [5].

---

13 Scris: мортѫ. ✧ 14 Scris: акоѧѡ.

---

1 Scris: нєцѕ. ✧ 2 Scris: мєкѕ; altă lecţiune posibilă: *Tecuciu*. ✧ 3 Scris: вѧѧѡѵ. ✧
4 Scris: ѡмєнн. ✧ 5 Scris: тѫѧ.

Ţinutul Covurluiul [6] : † 1157 istov ; 156 pre dup-înse ; 243 săraci ; † 270 curteani ; † 40 vătaşi ; † 82 neamişi ; † 42 popi./

3v Tutova [7] ţinut : † 1311 oameni cu săraci ; † 28 vătaşi ; † 226 curteani ; † 148 neamişi ; † 60 popi.

Ţinut Dorohoiul : † 1306 istov ; 204 siraci ; † 24 vătaşi ; † 124 curteani ; † 50 neamişi ; † 121 popi.

Chigheaciul ţinut : † 2260 istov ; † 220 săraci ; † 268 curteani ; † 50 vătaşi ; † 325 neamişi ; † 88 popi. //

4r Suceava ţinut : † 4000 istov ; † 568 săraci ; † 34 vătaş ; † 181 curteani ; † 61 neamişi ; † 220 popi.

Hîrlăul ţinut : † 1055 istov ; 240 săraci fără ocoale ; † 355 ocol [8] Botăşani ; † 56 ocol [8] Şipotele ; † 109 curteani ; † 14 vătaşi ; † 34 neamişi ; † 81 popi. /

4v Lăpuşna ţinut : † 1538 istov ; † 288 săraci ; † 48 istov, Slobodziia Ceacîrlui [9] ; 5 săraci ; † 42 vătaşi ; † 501 curteani ; † 352 neamişi ; † 88 popi.

Cernăuţii ţinut : † 1095 istov ; 68 săraci ; † 41 vătaşi ; † 17 curteani ; † 66 neamişi ; † 69 popi. //

5r Romanul ţinut : † 913 istov ; 141 siraci ; † 12 vătaşi ; † 149 curteani ; † 49 neamişi ; † 56 popi.

Totruşul ţinut : † 455 istov cu 81 săraci ; † 120 şaigăi ; † 66 curteani ; † 24 vătaşi ; † 73 neamişi ; † 7 popi./

5v Bacăul ţinut : † 415 istov ; 121 săraci ; † 102 curteani ; † 23 vătaşi ; † 64 neamişi ; † 11 popi.

Cîrligătura ţinut [10] : † 516 oameni de toţi ; † 10 vătaşi ; † 156 curteani ; † 50 neamiş [11].//

6r Putna ţinut : † 2040 oameni [12] ţarani ; † 40 popi [13] ; † 315 nemiş ; † 42 vataş ; † 311 curteni. /

6v † Cisle [14] ţerăi, ai 7099, fevruarie 20.

† 36543 oameni [12] ; † 1417 popi ; † 4948 curteni ; † 626 vataş ; † 3020 nemiş ; 46860 cu tot [15].

EDIŢII : N. Iorga, în DH, XI, p. 219—220, nr. CCCLII ; DIR, XVI, A, IV, p. 4—6, nr. 5 ; *Doc. XVI*, p. 169—170, nr. LXXVIII.

36

FLOAREA DARURILOR

Mănăstirea Putna, [1592—1604]

Alcătuită în Italia în secolul al XIV-lea, cartea *Fiore di virtù* (titlul original) reuneşte într-un tot unitar legende despre animale extrase din *Bestiariile* medievale, maxime din scriitori creştini şi ai antichităţii clasice, istorioare preluate din textele biblice, *Vitae Patrum*, *Gesta Romanorum* etc. În literatura română *Fiore di virtù* a pătruns de timpuriu, fiind tradusă

◇ [6] Scris : коволоѡ. ◇ [7] Scris : mѳmѳвд. ◇ [8] Scris : wко ; altă lecţiune posibilă : *ocoale*. ◇ [9] Scris : чакрълон. ◇ [10] Scris : цн. ◇ [11] În continuare, scris de Petru Şchiopul. ◇ [12] Scris : w. ◇ [13] Scris : поп. ◇ [14] Scris : сил. ◇ [15] Scris : кѳ ; altă lecţiune posibilă : *cu toţi*.

foarte probabil în Banat — Hunedoara, înaintea anului 1592, după un original slavon. Cea mai veche copie a acestei traduceri, cu o largă audienţă în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea, este bilingvă (slavo-română) şi a fost executată la mănăstirea Putna, din iniţiativa ieromonahului Ioan, la o dată cuprinsă în intervalul 1592—1604.

Am reprodus capitolele 2, 19 şi 20, după copia putneană păstrată la BAR (ms. rom. 4620, f. 457r — 627v).

Radi zavistię zlobǫ. Gla(v̄) 2 [1]

Băsăul unde iaste, mare răuotate liubovului. / Şi sînt doauo oare- 477v
cum [2]: una iaste cîndu-ţi pare rău de binele altuia; a doaua [3] iaste cîndu te bucuri de răul altuia, de-i faci lui mai multă obidă, aceluia ce are pagubă. Pizma faci aceaea.

Şi poate să se închipuiască pizmaşul cu o pasăre ce se cheamă aelin, // ce atîta are băsău, că de veade că i se îngraşă puii, el i bate cu piscul 478r
în coaste şi-i face de nemoştescu.

Senac dzise: „Pizma unde iaste, ea scoate binele şi face răul; şi răul face bine". Şi păntru zavistiia grăiescu: „Cum viermele strică haina omului, aşijdere şi băsăul strică trupul omului". / Solomon dzise: „Cîndu 478v
vedzi că cade ceva de la soţul tău, nu te bucura de paguba lui, că lui Dumnedzău nu-i place şi va lua paguba de la el şi o va da ţie". Iarăş grăieşte că „cine se bucură răului altuia nu însereadză fără obidă". S̃tyi [4] Grigorie dzise că „nu iaste mai mare păcat de pizma şi unde iaste ea nice//odată [5] 479r
nu e pace, nice liubov, şi aceasta iaste mai mare păcat în lume".

Păntru pizma se află că era oarecine, um boiarin mare, şi avea la casa lui doi robi. Unul era de mulţi mai scumpu pre lume, iară altul era 479v
de mulţi mai pizmaş în lume. Şi aduse / cel boarin amîndoi înaintea lui şi grăi lor: „Eu voiu să fac amîndoi să fiţi boiari şi soţi mie mai de toţi de cîţ sîntu în curtea mea, că v-am aflat buni şi cu credinţă mai de toţi robii cîţi am. Şi acmu careţi ce veţi vrea de la mine. Şi cine va ceare mai întîiu să dau ceialalt mai mult cu doauo părţi". Şi nu vru să ceară nice [6] 480r
unul înainte, de băsău, ca să nu ia unul mai mult de alalt // cu doauo părţi. Şi apoi grăi cel scumpu: „Vădz eu că Scarson nu va să ceară întîiu". (Aşa-i era numele lui.) Şi grăi: „Doamne, Scarson nu va să ceară întîiu de pizmă ce are. Ce eu te ceriu să-mi scoţi un ochiu, şi a lui Scarson amî⟨n⟩doi". Şi aceişi cel boiarin scoase celuia scumpul un ochiu, şi lui / Scarson amin- 480v
doi.

Şi Senac dzise [7]: „Nu faci rău, să n-aibi vrăjmaşi, că pizma face patime unde-ş iaste". Platon dzise [7]: „Niciodată nu e pizmaşul fără dureri, nice [6] scumpul fără frică". S̃tyi [4] Avgustin dzise: „Pizma nu iubeaşte pre nimenea, derept aceaea întru omul ce lăcuiaşte nu iaste mai amărît păcat". //Omir dzise [7]: „Mai bine să se ferească omul de zavistiia rudei 481r
lui şi priiatnicului, decît ⟨de⟩ vrăjmaşul cela rău". Tulie dzise [7]: „Pizmaşul bucurosu e a piarde, numai să facă şi altuia pagubă".

---

[1] Sl., în trad.: *Pentru răutatea invidiei. Capitolul 2.* ✧ [2] Scris: ѡдрѣмѕ̄. ✧ [3] Scris: дѡа; altă lecţiune posibilă: *doua.* ✧ [4] Sl., în trad.: *Sfîntul.* ✧ [5] Scris: нн//ѡдамъ; altă lecţiune posibilă: *ntciodată.* ✧ [6] Scris: нн; altă lecţiune posibilă: *nici.* ✧ [7] Scris: зн; altă lecţiune posibilă: *dzisă.* ✧

Dereptu răul pizmașului scrie în leage veche [8]: „pentru căce vădzu /
481v Cain toate lucrurele frăține-său, lui Avel, că le înmulțește Dumnădzău și mărg înaintea lui Dumnedzău, ucise-l; și era ei amîndoi numai frați, întîiu născuți pre lume; și acesta fu întîiu sînge vărsat pre pămîntu de răul zavistiei.

554r **Darĭ istinnyi. Gla(v̄) 19** [9]

Adevărul iaste cum grăiaște și *Sv̄yi* [4] Avgustin.

Și poate să se închipuiască adevărul la puii unii pasări ce se cheamă prepeliță. De la alaltă, ce-i e vecină, oauole iau una de la alaltă de le clo-
554v cesc. Și cînd nasc puii, / au fire și cunosc ei pre glas carea lă e mumă pre adevăr, și, cumu-i aud glasulu, ei aleargă la muma sa ceaea, derep cea și îmblă după ea. Așijdere și omul cînd va să grăiască ceva menciuni, el acoapere cu nește cuvinte și aduce întru adevăr. E deca se iuveaște adevărul, piare minciuna.

555r Aristo//tel zise [10]: „Cine iubește pre adevărul, adevăru lui ăgiută întru toate lucrurile cîte începe să facă". Isus Sirah dzise [7]: „Nu-l lua întru necredință cuvîntul adeverit, oare derep ce lucru". Și iarăș: „Cine va grăi derept nu se va munci, iară cine [11] grăiaște menciuni, mare trudă
555v are". Caton dzise [7]: „Un lucru ce-ț făgă/duiaște un om nu făgădui tu altuia ce tu încă n-ai luat". *Sv̄yi* [4] Avgustin zisă: „De multe ori iaste glasul nărodului ca glasul prorocie⟨i⟩.//

557r Derep adevărul spune la Otecinic că era un boiarin mare oareunde și lăsă multă avuție în lume și se duse de se călugări într-o mănăstire. Și
557v într-o dzi egumenul socoti că va ști rîndul mai bine de alalți călugări, / ce-l trimise la tîrg departe de mănăstire ca să vîndză m⟨î⟩ștoii mănăstirei, că era bătrîni și nu putea lucra cu-nușii, și să cumpere alții tineri, să poată să lucreaze. Și călugărul nu vru să se leapede denaintea egumenului, dereptu făgăduința ce se făgăduise să aibă poslușanie, ce se duse nu cu toată voia. Și sta în mijloc de tîrgu cu asini⟨i⟩ și unii oameni [12] a cui trebuiia asini ei întreba călugărul: „Buni sînt acești mîștoi să-i cumpărăm?" Călugărul
558r grăiia: „Creadeți-mă, oameni buni, că mănăstirea // iaste săracă [13], iară ei, de-ară fi buni, nu i-ară vinde cicea în tîrg". Și deca audziia așa oamenii, ei se lăsa de negoț. Și veniia alții ce întreba pre călugăr ce lă e cestor asini de lă-s coadele zmulte. Și el răspundea și zicea: „Căce sînt bătrîni și cad desupt [14] cîndu-s cu povară și, cîndu nu-i pot scula, rădic și de coade și trag, dereptu aceaea sînt zmulte". Și cîț lu întreba pre el, el tot grăiia adevăr și fugiia de minciuni. Și nu putu vinde asinii, ce toți-i întoarse [15] iarăș la
558v mănăstire. E un călugăr ce era cu-nusul soție se duse / de-l pîrî la egumenul păntru cuvintele ce grăise dereptu magari. Și egumenul, deca află cumu e rîndul, începu a-l ține rău. Și călugărul răspunse și dzise [7]: „Creade-mă, părinte svinte, că în lume am fostu om bogatu și mi se-au urît cu minciunele și cu realele lumiei, ș-am ieșit den minciuni ș-am venit la mănăstire ca să-mi spăsescu sufletul și să nu înșel cineva cu minciuni, că mi se-au urîtu

---

[8] Scris: ѕєкѣ. ✧ [9] Sl., în trad.: *Darul adevărului. Capitolul 19.* ✧ [10] Scris: ѧи; altă lecțiune posibilă: *zisă.* ✧ [11] Scris în continuare ѕа; probabil copistul a intenționat să redea verbul la viitor, prin analogie cu structura precedentă. ✧ [12] Scris: ѡмєнїѭ. ✧ [13] Scris: сѣрака. ✧ [14] Grafie coruptă de copist (*desu* „des" > *desupt*); cf. în versiunea slavonă часѣѭ „deseori". ✧ [15] Scris: ѧтоρєѕ. ✧

de acealea". Și dec-au [16] auzi*t* egumenu*l* cuvintele, iertă călugărului greșala.

Zlobǫ lŭži. Gla(ṽ) 20 [17]// 20

Minciuna iaste protivnică / adevărului, cu*m* și Aristo⟨te⟩*l* dzise [7] : 559r-559v
„Iaste cînd ascunde oarecine adevăru*l* și grăiaște minciuni, ca să înșale pre oarecine". Și sîntu minciuni în multe chipure. Și sînt minciuni cînd gice omu*l* de pohtă, ca și pildele, și de alte rînduri, ce grăiesc oamenii să facă pre alții să rîdză. Și nu e de bine nice [6] aceaea ce e năravu*l* omului să grăiască minciuni și să nu poată grăi adeveri*t* niceodată [18]. Și sînt minciuni cu [19] giurămînt și pune și pre altu*l* de giură cu minciuni ca și *el*, și aceaea
iaste lepădarea de Dumnădzău. Și dere*p* aceaea cine se giură pre strîm//bu 560r
sau pune altu*l* de giură, aceasta iaste blăstăma*t* de Dumnădzău.

Și poate să se închipuiască minciuna unii gadine ce se cheamă pre limba grecească pinara, ce n-are ochi și lăcuiaște în pămîntu, și de va ne-
meri de va ieși desupra, într-a/*cel* cea*s* moare. Așijdere și minciuna o*p* să 560v
o acopere cu nescare cuvinte, iară cînd veade lumina dereptăției într-ace*l* cea*s* moare, ca și pinara.

Dere*p* minciunile grăiaște Solomo*n* : „De trei lucrure se teame sufletu*l* mieu, de a patra mi se cutremură : cîndu se turbură cetatea și striga-
rea nărodului și pîra minciunoasă și moartea [20], ce e mai a//mară în lume". 561r
Și iară*ș* : „Gura mincinoasă giunghe-*ș* sufletu*l* ei". Și iară*ș* : „Mai bine să iubești un fur decî*t* un o*m* ce e pururea mencinos". *Sĩyi* [4] Grigorie dzi-
se [7] : „Păntru minciuna minciunosului, și adevăru*l* nu-l creade". /Pă⟨n⟩- 562r
tru minciunile scrie în Scriptura Rimului că era o giupîneasă ce o chema
Iurina, fată lu Anastasie-Împăra*t*, și iubi un fecior ce-*l* chema Amo*n* / și 562v
vrea să facă înșilăciune cu-nusu*l*. Iară *el* nu vru nicecu*m* [21], păntru frica împăratului și păntru liubov ce avea către împăratu*l*. E cea giupîneasă socoti să-i facă moarte oarecu*m* lu Amo*n*. Și într-o dzi, trecînd Amo*n* pre lîngă poarta [22] cămării ei, iară ea începu a striga și dzise : „Alergaț, alergaț, că Amo*n* vru să-*m* facă rușine cu de-a sila". Și acii*ș* prinseră pre Amo*n* și-*l* duseră la împăratu*l* și-*l* întreba de iaste adevăra*t* cumu-*l* pîraște pre *el*.
El răspunse și dzise [7] : „Ba". Și trimise împăratul de-i chiemă fata-ș // și o 563r
întrebă cu*m* au fostu lucru*l* acesta, și ea nu răspunse. Și iară-i dzise [7], și nu grăi. Și o întrebă de multe ori și nu mai răspunse. Și grăi un voinic împărătesc : „Cîndai ș-au pierdu*t* limba". Și împăratu*l* dzise [7] de-i căutară în gură, e limbă n-avu. Și deca văzu împăratu*l* ciudă ca aceaea, într-acel cea*s* dzise de lăsară pre coco*n* și atunce i se turnă limba iară*ș*. Și atunce ea spuse to*t* adevărul tuturo*r* oamenilo*r* și se duse într-o mănăstire și-*ș* sfîrși viața acolo, călugăriță, de vina aceasta ce-i fu ei păntru minciuna.

EDIȚII : Pandele Olteanu, *Floarea darurilor sau Fiore di virtù*. Studiu, ediție critică pe versiuni, după manuscrise, traducere și glosar în context comparat, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1992, p. 196—262.

---

[16] Scris : дек ан. ✧ [17] Sl., în trad. : *Răutatea minciunii. Capitolul 20.* ✧ [18] Scris : ни҇ч҇ωда (ч, m suprascrise); altă lecțiune posibilă : *niciodată.* ✧ [19] Scris : къ. ✧ [20] Scris : моартта. ✧ [21] Scris : ни҇ч҇кȣ (ч, м suprascrise); altă lecțiune posibilă : *nicicum.* ✧ [22] Scris : поартж.

BIBLIOGRAFIE : Cartojan, *Fiore di Virtù*, p. 142—148 ; N. N. Smochină și N. Smochină, *O traducere românească din secolul al XV-lea a cărții „Floarea Darurilor"*, în BOR, LXXX, 1962, nr. 7—8, p. 712—741 ; Panaitescu, *Începuturile*, p. 110—111 ; P. Olteanu, *«Fiore di Virtù» dans les versions slaves traduites du roumain*, în RS, XVI, 1968, p. 273—304 ; N. Smochină, *Cine a tradus în secolul al XV-lea Floarea Darurilor în românește?*, în „Magazin istoric", II, 1968, nr. 7—8, p. 49—51 ; P. Olteanu, *Sur les éléments italiens et roumains dans les versions slaves de l'oeuvre Fiore di Virtù*, în ACILFR, p. 1115—1119 ; Alexandra Roman-Moraru, *Primele versuri laice românești*, în LR, XXVII, 1978, nr. 2, p. 155—161 ; eadem, *Preocupări etimologice într-un manuscris românesc de la sfîrșitul secolului al XVI-lea*, în LR, XXVIII, 1979, nr. 3, p. 267—273 ; eadem, în *Vechi texte*, p. 263—317 ; Al. Mareș, *Cea mai veche versiune românească a* **Florii Darurilor**, în LR, XXXII, 1983, nr. 3, p. 222—231 ; Gheție — Mareș, *Originile*, p. 381—392 ; Pandele Olteanu, *Floarea darurilor sau Fiore di virtù*, p. 185—195.

37

MĂRTURII ÎN PROCESUL LUI PETRU ȘCHIOPUL

*Polonia, [februarie — a. 1 septembrie 1593]

Documentul conține depozițiile lui Luca Stroici, Ieremia Movilă, Enachi Simon, Batî Amoroso și Simion Movilă, în procesul intentat lui Petru Șchiopul de Giovanni de Marini Poli. Ele pun în evidență o serie de reglementări de natură fiscală ale administrației moldovene : obligația noului domnitor de a plăti datoriile domnitorului anterior, durata concesionării vamei Moldovei, îndatoririle vameșilor față de domnie etc. Depuse în Polonia, locul de desfășurare a procesului (februarie — august 1593), aceste mărturii, împreună cu cele ale lui Enachi Simon, Bati Amoroso, Gheorghe negustătorul și Christofor Dzierzek, au fost reunite laolaltă de Luca Stroici și expediate la Bozen lui Petru Șchiopul.

Textul a fost reprodus după originalul păstrat la Arhivele Statului din București, fondul *Documente istorice*, CCC/30.

1r Mărtoriile : întîi de aceastea au mărturisit.

1 Eu Lucaș Stroici, logofătul ce-am fostu, și Eremia [1] Mohila dvornicul și Enachi [2] Simon grecul și Bati Ambrosis și Semion Mohila păharnicul mărturisim că toți domnii moldovenești, așijdere și muntenești carii iau spre domnie, sîmtu dători a plăti toate dătoriile acelora domni ce le stau în locu, au-s scoși den Poartă, au morți, au ieșiți de bună voie den domnie, neîntrebîndu nemică de dători ca acealea, de unde să fie făcute, au dereptu treaba țării, au întru treaba sa. Cu acela chip și Aron-Vodă plătește tuturor dătornicilor.

2 Iarăș [3] mărturisim că vama țării Moldoveei pururea să înceape dentru august 15 dzile și să ține prespre anu, iară pînă într-avgust [4] 15 dzile pînă sup [5] amiadzădzi, și mai multu nice un vameș nu poate a o cumpăra fără de un anu. Într-acela chip fost-au dată și lui Dumineacă și soției sale, Givei.

De aceastea doauă mărturii făcut-au și Costantin Corniiatu și Anton Conforti și Bogdan Armanul, iară deosebi de noi. /

1v 3 A treia [6], iară mărturisim că beglerbec au venit sup Teghinea, ai 1589, și de acolo au tremis pre Mustafa aga al său și pre sangeacul de Tighinea la Sneatin și au lovit pre Sneatin, 8 septevrie, de au prădat Sneati-

---

[1] Scris : ерємїа ; altă lecțiune posibilă : *Ieremia*. ✧ [2] Scris : ѥнакн ; altă lecțiune posibilă : *Ienachi*. ✧ [3] Scris : жрж. ✧ [4] Scris : ѧпрл ѧгѕ. ✧ [5] Scris inițial лл, peste care s-a scris сѕ. ✧ [6] Scris : л трєж. ✧

nul. Atunce au fost vameș Alexa și Manea și au ținut ei pînă la anul, la avgust 15, ce au fost ai 1590, și de-aciia, atunce den avgust 15, au început a ținea vama Dominecă și cu Giva și au ținut prespre acel anu pînă la avgust 15, carele au fost în 1591 de ai. Și după că au datu lor vama, Dominecă și Giva în doauă, trei luni au însoțitu cătră sine pre Manea grecul, să le fie soție. Și într-acela anu ce au ținut ei vama, fost-au pace prespre toată [7] vreamea și de [8] s-au împlut anul vamei lor avgust 15, Domniia sa Pătru-Vodă au ieșit den țară, avgust 19, în ai 1591.

De aceasta au făcut mărturie și armeanii, osebi de noi.

A patra, iară mărturisim că iaste obiceaiu în țara Moldoveei și așea 4
au tocmală domnii cu vameșii, ca, dentr-o 150000 de oi, ce să iau de a dzeacea domnești, să nu se ia vamă, iară de nu vor agiunge aceaea samă, dători-s vameșii a plăti și a împlea acea samă, de o oaie cîte 3 aspri, pînă a se împlea 150000 de oi. // Iară de vor treace de 150000 de oi mai pre de- 2r
supra, vameșii au a lua cîte 3 aspri de o oaie de la neguțători, în partea sa.

De aceaste patru mărturii amu făcut noi mărturie, cîți simtem mai sus scrișĭ.

Eu Ureache, logofătul cel mare a lui Aron-Vodă, și Ghiorghie pîrcă- 5
labul și Jora pîrcălabul și Simon vistiarnicul și Toader Veaveriță secretariul și Ionașco uricariul, într-aceaea [9] vreame toți fiindu diregătorii și slujile lui Aron-Vodă, mărturisim că Dominecă de Giordzu, fiindu în locul său însuș cu sine, și Luțiian de Raguza în locul Givei, și Jupan în locul Manei, fiindu toți de bunăvoie lăsați și aleși, după ieșitul lui Pătru-Vodă den Moldova, strîns-au toate rămășițele sale de vamă, așea de boi și de vaci, ce au rămas, septevrie [10] 8, ca și de oi ce-au rămas, octovrie [11] 26, după obiceaiul și tocmala cea bătrînă; întru care rămășițe de vamă ale sale nice o strîmbătate n-au avut nice de la Aron-Vodă, nice de altu-cineva, / ce 2v
tot deplinu au scos și au strînsu.

Cătră aceaea iară mărturisim: cîte pecetluituri au arătatu a dumisale, a lui Pătru-Vodă, toate s-au ținut în samă, cum întru nemică ei nice o strîmbătate n-au avut. Și aceasta ispravă și samă toată s-au isprăvit pren mînule meale, ca prespre cela ce am fost într-aceaea vreame lăsat să fiu mai mare într-acea domnie, dentru dzisa lui Aron-Vodă.

Aceasta mărturie amu făcut osebi de la acești boiari.

Într-această coală sîmtu 5 mărturii izvodite.

Cos [12].

EDIȚII: N. Iorga, în DH, XI, p. 317—318, nr. CCCXLVIII; DIR, XVI, A, IV, p. 76—77, nr. 95; *Doc. XVI*, p. 178—180, nr. LXXXVIII.

BIBLIOGRAFIE: N. Iorga, în DH, XI, p. LXXXVI.

---

[7] Scris: моѧмѫ. ✧ [8] Scris: ѧѧ. ✧ [9] Scris: ѧмрачѧѫ. ✧ [10] Scris: сѣ; altă lecțiune posibilă: *septemvrie*. ✧ [11] Scris: о; altă lecțiune posibilă: *octomvrie*. ✧ [12] Cuvîntul este scris mai jos, în partea stîngă; el ar putea fi o formă abreviată pentru *Costea* sau *Constantin*.

38

SCRISOAREA UNOR DEMNITARI MARAMUREȘENI

Sălişte, j. Maramureș, 2 mai [1593]

Jurj Pogan şi Toma, demnitari din Maramureș, înştiinţează pe Urban Weidner, primarul Bistriţei, şi pe Simion, pîrcălabul din aceeaşi localitate, despre trecerea prin Maramureș a armatei de mercenari conduse de Gáspár Kornis. Totodată, ei anunţă că emisarii trimişi în Polonia nu au de transmis veşti rele. În final, cer lui Urban Weidner să le comunice ce se petrece în Moldova.

Textul a fost reprodus după originalul păstrat la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, sub cota *Arhiva grănicerească din Năsăud*, nr. 2.

1r † Cire iaste pa*n* Pogan Jurj, şpa*n* *o(t)* [1] Maramoreș, *i* [2] pa*n* Toma, jura*t* *o(t)* *ti(ž)* [3], scrie*m* închirăciure şi slujbă pa*n* Orba*n* birov *i* [2] pa*n* Simio*n*, pîrcălab *o(t)* *Bistrici* [4]. Dup-acea, de ce-aţi trimes omu*l* vostru la noi de rîndu*l* aceştii oşti ce [5] au trecutu prim Maramureș, vă dăm a şti că au fost a lui Corneș oamiri [6], o mie de oamiri [7] năimiţi în bani. De altă laturi acmu nu ştim că au fost doi oamiri [7] a noştri în Ţara Leşească [8]; ceia [9]-u dzis că nu e acolo nece o veste rea. De icea îrainte [10] ce vrem şti şi ce vrem audzi noi vă vrem da a şti ca somsidzilor noştri. Derept acea şi acmu avem om acolo. De ne va aduce vro veaste, vă vrem da a şti. Şi iară vă rugăm ce vreţi a⟨u⟩dzi din Moldua, c-am în[ţe]les că aveţi oamiri [6] în Moldua, ce veaste vă vor aduce ne rugăm să ne daţi a şti, au de rău au de bire. *I spsite (š) o Gi, amin* [11].

U Selisto(u), m(š)c ma(i), 2 d(ñ) [12]./
1v † Pa*n* Orba*n*, birov *o(t)* *Bistrici* [4].

EDIŢII: Iorga, DB, I, p. 1—2, nr. 2; Iorga, *Ist.lit.relig.*, p. XXVIII; N. Iorga, în DH, XV[1], p. 721—722, nr. MCCCXXIV; Rosetti, LB, p. 46—47, nr. 2; Byck, *Texte*, p. 29, nr. 2; Rosetti, SB, p. 28—29, nr. 2; *Doc. XVI*, p. 204, nr. CXII; CLRV, p. 37.

BIBLIOGRAFIE: *Doc. XVI*, p. 204—205.

39

SCRISOARE CĂTRE PETRU ȘCHIOPUL

*Constantinopol, 10 iulie [1593]

Scrisoarea, emisă probabil din Constantinopol, este adresată lui Petru Șchiopul de un om de încredere al acestuia. Fostului domnitor, stabilit la Bozen (Austria), i se cere să nu piardă ocazia, momentan favorabilă, de a-şi redobîndi domnia. Din motive de prudenţă, în partea

---

[1] Sl., în trad.: *din*. ✧ [2] Sl., în trad.: *şi*. ✧ [3] Sl., în trad.: *de acolo*. ✧ [4] Sl., în trad.: *din Bistriţa*. ✧ [5] Scris: чѧ. ✧ [6] Scris: ѡмн. ✧ [7] Scris: ѡмнрь. ✧ [8] Scris: лѣшскѣ. ✧ [9] Scris: чєєѧ. ✧ [10] Scris: ѳраннмє; altă lecţiune posibilă: *înrainte*. ✧ [11] Sl., în trad.: *Şi de la Domnul mîntuiţi-vă, amin*. Rîndul următor este scris în partea de jos a paginii. ✧ [12] Sl., în trad.: *La Sălişte, luna mai, ziua 2*.

Scanned with OKEN Scanner

finală a mesajului se apelează la cuvinte cu sensuri convenționale, potrivit unei înțelegeri prealabile, și la o frază în limba turcă. Textul a fost reprodus după originalul aflat la Arhivele Statului din București, fondul *Documente istorice*, CCC/17.

Bă [1]

1r

† Multă sănătate și viiață [2] să tremeață Dumnedzeu domitale și iubitul domitale neofiit și toți oameni⟨i⟩ [3] a domitale. Cînd a⟨u⟩ fost iulie 9 sosit-au carte de la Măria ta în mîna noastră [4]. Ce ne-ai scris, tot amu înțeles. Scrii și rogi să nu grăbim păntru lucrul domitale. Așa să ști⟨i⟩, Măria ta, că acel svat și acel gîndu tot amu svătuit și amu gîndit. Iar acesta lucru și aceasta începătură au ceput Bostan și cu Mihnea [5]-Vodă, cîndu noi nici [6] unul n-au fost în Țarigrad. Pre ceae vreame stolnic au fost la București. Cînd amu venit, ei ⟨au⟩ fost mers și au fost grăit și la Marif și lu Piri, iar derpt aceae, aceale svaturi [7] încă au trecut. Deca amu venit noi la Costandinie, noi amu grăit cu vornicul după vreame. Cumu amu văzut vreame, într-acel chip amu nevoit, căce amu văzut că acel locu se schimbă și acel om den locu rădică și într-alt chip nu e. Dece [8] și noi amu făcut așa, căce au fost și lesne a ceape, căce toți mici, mairi ⟨au⟩ nevoit spre domiata, căce văzură că acei oameni [3] nu sînt de treabă, nici [6] de slujbă, nici [6] pot îngădui. Dece [8] de-am fi îngăduit, cum scrii domiata, Dumnezeu știe cine ar fi încăput pînă acmu. Apo⟨i⟩ se-ar fi prins și domitale zăbavă lucru delungat. Iar de-ai hi domiata sîrguit să fii pînă acmu venit, avem nădeajde pre Dumnedzeu [9] să fi fost pînă acmu și la moșie. Iar ce vom face, Dumnezeu n-au vrut, au domiata n-ai nevoit, căce fiece lucru cu [10] nevoințță se face; nevoindu și rugîndu pre Dumnezeu, Dumnezeu e milostiv a da. Dece [8] de alte parți avem nădeajde să nu avem zminteală nici [6] de vrăjmași, nici [6] de priiateni, numai acumu /au rămas pre domiata de va hi zminteală. Iar noi, cît vedem 1v
și preceapem, pînă ne cheamă și ne pohtescu trebuiaște să răspundem. Acmu ne roagă [11]. Apoi vom ruga noi și nu vom avea pre cine ruga, nici [6] ne vor asculta. Iar ne scrii pînă nu vom vedea scriptura domitale și omul den casa domitale să nu facem nemica [12]. Noi ce-am putut amu făcut și isprava ți-am [13] tremes în tot chip pre Iurgachi. De acmu omul domitale și scriptură ce ne va hi bună, domiata lasă toate [14], nevoiaște, vino și scapă de acii; alte toate [15] va tocmi Dumnezeu. Iulie, 9, au ieșit Sinan pașa la oaste [16] spre Urumeli și toate [15] tocmealele sînt în mîna lui. În ce ceas veri sosi, totu -z [17] va fi pre voie și vom mearge și noi cu pașa, iar stolnic va hi *u* [18] Țarigrad. Oameni⟨i⟩ [3] nevoiescu să iasă [19] la oameni⟨i⟩ [3] săi, unde sînt gropați moși, perinți, frați. Domiata nu știi ce faci: au supărat-ai de cătră cești creștini dencvace și de cinstea lor și de bine⟨-le⟩ lor? Adu aminte cîte beseareci sînt făcute de moși⟨i⟩ voștri și de frați și de domiata.

---

[1] Sl., în trad.: *Dumnezeu.* ✧ [2] Scris: вїꙋ. ✧ [3] Scris: wмєнн. ✧ [4] Scris: нострѫ. ✧ [5] Scris: мнню. ✧ [6] Scris: нн; altă lecțiune posibilă: *nice.* ✧ [7] Scris: сѣа; altă lecțiune posibilă: *svature.* ✧ [8] Scris: дє; altă lecțiune posibilă: *deci.* ✧ [9] Scris: дѡнєѕє. ✧ [10] Scris: кѣ. ✧ [11] Scris: ρш. ✧ [12] Scris: нємн; altă lecțiune posibilă: *nemică.* ✧ [13] Scris: цѣ. ✧ [14] Scris: тѡмє. ✧ [15] Scris: тѡѡшє. ✧ [16] Scris: wшє. ✧ [17] Scris: тѡѕ. ✧ [18] Sl., în trad.: *la.* ✧ [19] Scris: сѣ шєн.

Cumu e vreamea acmu, nu trebuiaşte ginduri lungi. Iar de muma lui Filip, ei încă roagă [11] Dumnezeu *nasî pînda varise Caşin* [20] *a cicar* [21]; şi ei mănî⟨n⟩că vinearea sec. Să ştii domiata că cu paşa ⟨au⟩ purces şi ereiz şi tefterdar cela ce-au fost la Halep, cînd-ai fost şi domiata; acela e maire tefterdar. Aceae dăm ştire. Dumnezeu lungească zilele domitale. Amin. Iulie 10.

EDIŢII: N. Iorga, în DH, XI, p. 349—350, nr. CCCCLXXXIII; DIR, XVI, A, IV, p. 89—90, nr. 113; *Doc. XVI*, p. 184—185, nr. XCIII.

BIBLIOGRAFIE: Lacea, *Copiştii*, p. 468—469; Drăganu, *Manuscrisul Năsăud*, p. 497; Densusianu, HLR, II, p. 560; E. Virtosu, *Paleografia româno-chirilică*, Bucureşti, 1968, p. 164; *Doc. XVI*, p. 184—185, nr. XCIII.

40

TATĂL NOSTRU

Cracovia, 1594

Dintre versiunile româneşti ale rugăciunii *Tatăl nostru* din secolul al XVI-lea am reţinut-o pe cea publicată, cu alfabet latin şi ortografie polonă, în *Statuta y Metryka Przywileiów Koronnych* (Cracovia, 1594). Ea reproduce textul pe care logofătul moldovean Luca Stroici l-a înmînat editorului Stanisław Sarnicki cu prilejul seimului de la Varşovia din anul 1593. Versiunea urmează cu fidelitate varianta din *Evanghelia după Matei*, cap. VI, v. 9—13, şi a fost alcătuită, foarte probabil, în Moldova. Prin tipărirea textului, editorul polon a urmărit să ofere cititorilor un eşantion de limbă românească.

Textul a fost reprodus integral după un exemplar al ediţiei amintite, p. 1224.

1224

Pacierz wołoski [1]

Părintele nostru, ce eşti în ceriu [2], svinţească-se numele tău. Să vie împărăţia ta, să fie voia ta, cumu [3] e în ceru, aşa şi pre pămîntu. Pînea noastră săţioasă dă noauă astădzi [4]. Şi iartă noauă dătoriile noastre, cum şi noi lăsăm dătornicilor [5] noştri. Şi nu aduce pre noi în ispită, ce nă [6] mîntuiaşte de fitleanul [7], că e a ta împărăţia şi putearea şi cinstea, în vecii [8] vecilor [9], amen.

EDIŢII: Stanisław Sarnicki, *Statuta y Metryka Przywileiów Koronnych*, Cracovia, 1594, p. 1224; B. P. Hasdeu, *Luca Stoici, părintele filologiei latino-române*, Bucureşti, 1864, p. 26; Hasdeu, CB, II, p. 119; Al. Lambrior, *Carte de citire*, Iaşi, 1894, p. 26; Gaster, CR, I, p. 39; L. Şăineanu, *Istoria filologiei române*, Bucureşti, 1895, p. 29; Bărbulescu, *Fonetica*, p. 32; *Crest. rom.*, p. 191; Niculescu — Dimitrescu, *Testi*, p. 32—33; Magdalena Georgescu, *Consideraţii filologice asupra unui vechi text românesc*, în LR, XXVII, 1978, nr. 1, p. 78.

BIBLIOGRAFIE: B. P. Hasdeu, *Luca Stroici, părintele filologiei latino-române*, Bucureşti, 1864, p. 22—23, 27—35; Hasdeu, CB, II, p. 118—119; R. Ionaşcu, *Sistemele ortografice cu litere latine în limba română*, Focşani, 1889, p. 24; Letiţia Turdeanu-Cartojan, *Une*

✧ [20] Scris: кашнлн. ✧ [21] Text în limba turcă pentru: *nasıl(sa) bunda varise Kaşın'a çıkar* „oricum, dacă se află aici, să iasă la Caşin" sau pentru *nasıl(sa) bunda varise ka(r)şına çıkar* „oricum, dacă se află aici, să-i iasă în întîmpinare".

---

[1] Pol., în trad.: „*Tatăl nostru*" *românesc*. ✧ [2] Tipărit: *cerin*. ✧ [3] Tipărit: *komu*. ✧ [4] Tipărit: *astedei*. ✧ [5] Tipărit: *delorniczitor*. ✧ [6] Tipărit: *no*. ✧ [7] Tipărit: *sillanul*. ✧ [8] Tipărit: *neczij*. ✧ [9] Tipărit: *necitor*.

Scanned with OKEN Scanner

relation anglaise de Nicolae Milescu : Thomas Smith, în „Revue des Études Roumaines", 1954, p. 144—152 ; *Crest. rom.*, p. 190—191 ; E. Virtosu, *Paleografia româno-chirilică*, București, 1968, p. 196—200 ; Niculescu — Dimitrescu, *Testi*, p. 32, 34 ; Dalila Aramă, *Nicolae Milescu și originile limbii române*, în RB, XXV, 1972, nr. 5, p. 296—297 ; Magdalena Georgescu, *Considerații filologice asupra unui vechi text românesc*, în LR, XXVII, 1978, nr. 1, p. 73—82 ; Gheție — Mareș, *Originile*, p. 167, 333—334.

41

SCRISOAREA EPISCOPULUI DE BĂLGRAD

*Bălgrad, [1600]

Ioan de Prislop, episcopul de Bălgrad, roagă pe Luca Engether, primarul Sibiului, să cerceteze cazul a doi tineri de sex opus care conviețuiesc, deși sînt rude.

Textul a fost reprodus după originalul păstrat la Arhivele Statului din Sibiu, sub cota *Colecția Bruckenthal*, R (1—10), nr. 223.

† *Ml(s̃)tiju Bžiju* [1] Ioa*n*, vlădica *o(t)* [2] Belgra*d*, scriu închinăciune 1r
și multă sănătate la dumneata bulgă*r* Lucaci [3] și dau știre dumitale de rîndu*l* unui mișe*l* den Rășinariu [4], ce au veni*t* de s-au jelui*t* de u⟨n⟩ fecio*r* [5] al lui și au dzi*s* că să leagă o fată de însu*l*. Nu ști*m* avut-au [6] vină au n-au avu*t*, că el să gioară [7] că n-au avu*t*. Și după acea, el gice că-și sî⟨n⟩*t* singe [8] amestecă*t* și, di altă parte, ei sî⟨n⟩tu cumătri, de nu li cadi să lăcuiască. Deci să cauți dumneata că, de-și vo*r* fi sînge, eu nu-i voiu lasa împreună să fie, iară de ce au greși*t*, dumneata veri căuta leage cu*m* va hi sau [9] îngăduiaște dumneata, că doară voiu veni și eu într-acolea. Deci ve*m* căuta leage cu*m* va hi mai bine. Și să hii sănăto*s* dumneata de la Dumnedzău [10], adevă*r*./

† Scriu pînă la dumneata Lucaci [3], pulgă*r*-mește*r* de Sibiu. 1v

EDIȚII : I. Lupaș, *O scrisoare românească a mitropolitului Ioan de la Prislop*, în AIIN, III, 1924—1925, p. 546 ; N. Iorga, *Trei noi acte românești*, în RI, XII, 1926, nr. 1—3, p. 5 ; Lupaș, *Documente*, I, p. 19, nr. 8 ; *Doc. XVI*, p. 207—208, nr. CXV.

BIBLIOGRAFIE : I. Lupaș, *O scrisoare românească a mitropolitului Ioan de la Prislop*, p. 546, nota 1 ; N. Iorga, *op. cit.*, p. 6.

42

ACT DIPLOMATIC

*Transilvania, [ianuarie 1600]

Conține doleanțele lui Mihai Viteazul referitoare la încheierea tratativelor cu împăratul Austriei, Rudolf al II-lea.

Documentul se păstrează la Arhivele Statului din Viena în fondul *Turcica*, I, 84 (1600), f. 254r — 255v și a fost reprodus de noi integral, după facsimilele originalului.

---

[1] Sl., în trad. : *Cu mila lui Dumnezeu.* ✧ [2] Sl., în trad. : *de la.* ✧ [3] Scris : ѧѕкѧ ; altă lecțiune posibilă : *Lucaciu.* ✧ [4] Scris : ꙗѕшнѧрю. ✧ [5] Scris : ѳѣчѕ. ✧ [6] Scris : ѧѫумѧѕ. ✧ [7] Scris : ꙋорж. ✧ [8] Scris : шнѳѵѣ. ✧ [9] Scris : сѫѧѕ. ✧ [10] Scris : ѧѕмнєѫж.

254r † Împăratu*l* Măriia lui și Țara Ungurească să caute bine aceasta că Mihai*l*-Voievo*d* Domniia lui n-au gîndi*t* cu aceasta că ară fi e*l* în gura turcilo*r* și în lo*c* de peire în Țara Rumânească, ce, toată frica lăsîndu înapoi, ispitit-au striște mare ; n-au gîndi*t* de paguba țării într-atîțea ani și de chelciugu*l* lui, ce în toate striștile au ispiti*t* îm băsău*l* turcilo*r* ; Ardealu*l* încă, ce sîn*t* 74 de ani de cîn*d* au fost lepăda*t* de sup*t* curuna Țării Ungurești și au fos*t* închina*t* turcilo*r*, ia*r* Mihai*l*-Voievo*d*, cu tocmeala lui și cu peire a mulți voinici, au lua*t* Ardealu*l* și l-au închina*t* cistitului [1] împăra*t*, și de acu*m* înainte se făgăduiaște domnealui, pî*n* va fi viu, cu mare credință va sluji împăratului și Țării Ungurești și a toată creștinătatea ; ce se roagă împăratului și Țării Ungurești să-i socotească pentru această [2] slujbă și nevoință ce se-au nevoi*t*, să-i lase Țara Rumânească și Țara Ardealului, să-i fie de moșie lui și cine se va ținea den feciorii lui, să le fie moșie.

2. Alta, pohtesc de la împăratu*l* și de la Țara Ungurească, cu*m* ce hota*r* au făcu*t* părintele Mării lui, Maximilea*n*-Împăratu, cu a*l* doilea Ianăș-Craiu între Ardea*l* și între Țara Ungurească, acela hota*r* să fie și acu*m* ; den care hota*r* den ceastă vreame de răzmiriță au tra*s* la împărăția lui : una, Oradea cu ținutu*l* Biharului și Hustu*l* cu ținutu*l* Maramurășului și ținutu*l* Crasnei și ale So⟨l⟩nocului și ale Sărandului și Na*g*-Baia cu Baia de Su*s* și toate ținuturile lor, carele au fos*t* date de Maximilea*n*-Împăra*t* supt Ardea*l*, cu*m* au fos*t* mai dentîiu./

254v 3. Alta, ia*r* pohtescu, cu*m* au avu*t* domnii ce-au fos*t* înaintea noastră voie de-au da*t* și au milui*t* cu sate și cu olate, au de supt cetăți sate, au sămînță rumtă, și acu*m* să fie aceaea să poci [3] da și eu sate și olate cui voiu vrea, cu acea puteare cu*m* au avu*t* alți domni.

4. Alta, toate legile Ardealului, cu*m* au fos*t* în zilele alto*r* domni, de se-au căuta*t* în Ardea*l* judecata, ce vo*m* judeca noi să fie judeca*t* și să nu mai aibă voie a căutarea leage într-altă țară.

5. Alta, de rîndu*l* oștilo*r*, Măriia împăratului și cu svatu*l* împăratului și cu cei 7 herțegi și cu alalți domni creștinești și împreună cu țara Măriei lui bine să ia amente și să grijască, că Ardealu*l* și Țara Rumânească în ce lo*c* sîntu ; to*t* norocu*l* creștinătății iaste arunca*t* pre aceaste 2 țărî, carele sîntu baștele ce se cheamă strejile și apărătură a toată creștinătatea ; că, Dumnezeu să ferească, de-ară apuca turcu*l* aceaste 2 țărî, ară fi peire a toată creștinătatea, cu*m* Dumnezeu să ferească de aceaea. Dere*p* aceaea, să aibă grijă [4] Măriia lui de lafa [5] oștilo*r* ; alta, și de ajutoriu, cîn*d* vo*r* tribui la vreame de treabă, ia*r* Măriia lui să grijască să trimeață voinici [6] ce vo*r* tribui.

Ia*r*, alta, pentru banii de lafă [7], să vie la noi în luna lu marțu, 12 zile, cîtu va socoti Măriia lui să ajungă oștilo*r*, să nu cumva să aibă smenteală creștinătatea și ceaste 2 țărî.

Că, Dumnezeu ferească, aceaea să nu fie, de-ară dobîndi turcii ceaste 2 țărî, Țara Ardealului și Țara Rumânească, eu așu pohti de la împăratu*l* și de la to*t* svatu*l* și de la cei șapte herțegi și de la toată țara cu*m* să-*m* dea

---

[1] Scris : чтитȣлȣи [с]; altă lecțiune posibilă : *cinstitului*. ✧ [2] Scris : ачатѣ [с]. ✧ [3] Scris : по [ч]; altă lecțiune posibilă : *pociu*. ✧ [4] Scris : грн [ж]; altă lecțiune posibilă : *grije*. ✧ [5] Scris : лаа [ф]. ✧ [6] Scris : вонни [ч]; altă lecțiune posibilă : *voinicii*. ✧ [7] Scris : ла [ф]; altă lecțiune posibilă : *lafe*. ✧

în Țara Ungurească olate, cît să aibu venit // întru anu o sută de mie de tale- 255r
re, și pentru aceasta pohtă să aibu ca⟨r⟩te cu peceatea Măriii lui, cum după moartea mea să rămîie rodului mieu.

6. Alta, iar, Dumnezeu să ferească, deac-aș cădea eu în robie, cum aceaea Dumnezeu să nu dea, iar cistitul[8] împărat și cu tot svatul și cu toată țara Măriii lui și cu toț domnii creștinești să aibă a îmbla și a griji pentru nevoia mea, toți să mă scumpere den robie ; și pentru aceasta încă pohtescu să aibu carte de la Împărățiia lui și de la toț domnii creștinești.

7. Alta, cum au dat împăratul lu Batăr Jigmon titeluș de domnie, așa mă rog Măriii lui să aib și eu așa.

8. Alta, pohtim pentru ținuturile ce-au fost mai denainte vreame de moșie și de ținutul hotarălor cestor 2 țărî, de Țara Ardealului și de Țara Rumânească , și le-au fost luat turcii, de sînt supt mîna lor, cîndu va da Dumnezeu, cu ajutoriul Svenției lui și cu norocul cistitului[1] împărat, să le dobîndim de la mîna păgînilor, ele să fie iar la moșie și să se ție de hotarăle acestor 2 țărî, cum au fost de veac ; iar de aciia înainte, cu ajutorul lu Dumnezeu, ce vom dobîndi de la păgîni, împăratul va face cum va fi voia Împăr⟨ă⟩ției lui, și pohtim carte și pentru aceaea de la Împărățiia lui. /

Io Mihail-Vodă. 255v

EDIȚII : Iorga, *Doc.*, p. 476—478, nr. V b ; *Doc. XVI*, p. 132—133 ; *Doc. ext. Mihai Viteazul*, p. 373—376, nr. 137.

BIBLIOGRAFIE : Iorga, *Doc.*, p. 475, nr. V b ; *Doc. XVI*, p. 133.

43

ACT DIPLOMATIC

*Moldova, [mai — iulie 1600]

Conține instrucțiunile referitoare la motivul campaniei militare din Moldova pe care Mihai Viteazul le-a dat solilor trimiși la Sigismund al III-lea, regele Poloniei.

Documentul se păstrează în Arhivele Statului din Viena în fondul *Turcica*, I, 84 (1600), f. 237—238 și a fost reprodus integral, după facsimilele originalului.

† Învățătura domnului lu Mihaiu, *voevo(da)*[1] Țărîi Rumânești, 237r
ce-au dat solilor ce-au trimis la craiul leșescu.

† Cu cît păntru luotoarea[2] Moldovei avem păsu de către leași, trebuiaște să dăm seama păntru ce am luat Moldova și așa tribuiaște să dezlegați lucrul.

1. † Pînă am[3] fost în Țeara Rumânească, atunce încă Ieremiia-Voievod și cărți și soli au trimisu pentru noi, să întărîte turcii asupra noastră, și ne-au micșurat numele nostru ș-au scornit acatare lucrure pre noi în toate[4] laturile, ca să perim.

2.† Ș-aceasta încă se-au întîmplat cîndu am fost în Țeara Rumânească : el au cerșut de la împăratul turcescu frățini-său domniia mea și i-au fost gîndul cum mă va piiarde.

---

[8] Scris : чтитȣ (с, л suprascrise) ; altă lecțiune posibilă : *cinstitul*.

---

[1] Sl., în trad. : *voievod.* ✧ [2] Scris : лȣѡтоѡарѣ. ✧ [3] Scris : пѫа (нм suprascris) ; altă lecțiune posibilă : *pin-am.* ✧ [4] Scris : тоѡатє. ✧

Scanned with OKEN Scanner

3.† Aceaste lucrure încă ară fi destul a ne învrăjbi ; ce, dereptu[5] aceaea, în⟨că⟩ am așteptat să se puie jos și am trimes soli și cărți la elu să se pleace, să fim cu frăție, și ne-au dat răspunsu bunu, iar, pre de alte laturi, el au trimes cărți și soli de-au îmblat de să rădice turcul și tătarul asupra noastră, și i-am apucat și cărțile la mîna noastră[6]./

237v 4.† Acum, de curîndu, au ținut pre Batăr Jitmon lîngă el, în Moldova, și se-au sfătuit cum va face să ne strice și să ne învrăjbească cu leahul și să se rădice cu turcul și cu tătarul pre noi să ne piiarză cu doamnă-mea și cuconi⟨i⟩ sau să ne scoață den țeară și să ne ia țeara[7].

5.† Prinsu-i-am ș-alte cărți cu care[8] au îmblat furiș să pleace ardeleanii către el ; în toată[9] mîndriia se-au ispititu în aleanul nostru și pre noi, carei sîntem slugi credincioase[10] a toată[11] creștinătăței, ne-au bîntuit în slujba noastră, care cu cărțile lui vom adevăra, că sînt la mîinele noastre[12]. Așa văzîndu noi perirea noastră[6] și cugetul lui cel rău, ce ne-am apărat și, cu ajutoriul lu Dumnezeu, ne-am isprăvit lucrul și-am stătut de băsău păntru strîmbătatea lui și n-am rădicat[13] sabiia spre craiul leșescu sau spre țeara lui, să ne chemăm noi vrăjmașii lor. Nici[14] de-acum înainte nu vom să greșim lor nimica, ce vom sili în toată vreamea cum să slujim Măriei lui și țerii Măriei lui cu credință și cu blînzie. Rugămu-ne Măriei lui și țerii Măriei lui cum, s-ară fi grăit aimintrea cineva păntru noi, să nu-l creadeț, ce așa să știț și să creadeț că iaste așa cum am scris mai sus. Ce să nu vă porniț pre cuvintele altora carei îmblă să facă vrajbă și sfadă întru toată[9]

238r creștinătatea, și să nu îmble Măriia lui în aceasta // cu țeara, să rădice sabiia în aleanul nostru, fiindu noi slugile creștinești și un sînge cu creștinii ; și ei încă sîntu creștini și să nu tragă băsău pre noi.

† Iară, cum au fost trimes Măriia lui solul, pre Tarnoschi Andreiaș, noi sîntem gata a sluji cu mare pace Măriei lui și țerii lui, și acum încă nu ne lepădăm de aceasta, numai ce vom să înțeleagem voia Măriei lui mai deschis și mai luminat. Care lucru înțelegîndu că se va semăna între Măriia lui și între noi, poftim să ne dea Măriia lui a știrea pre cestu om ce l-am trimes al nostru, cum acestu lucru între noi voiescu Măriei lui cu sfatul împreună a ne întărirea cu jurămintele lor./

238v Io Mihail-Vodă.

EDIȚII : Iorga, *Doc.*, p. 472—474, nr. IV ; *Doc. XVI*, p. 142—143 ; *Doc. ext. Mihai Viteazul*, p. 513—514, nr. 190.

BIBLIOGRAFIE : Iorga, *Doc.*, p. 474, nr. IV ; *Doc. XVI*, p. 143.

44

SCRISOAREA LUI COCRIȘEL

*Bistrița, [a. 1 noiembrie 1600]

Cocrișel, nepotul vornicului moldovean Ion Mogildea, scrie părinților săi adoptivi, anunțîndu-i că a căzut în mîinile bistrițenilor și rugîndu-i să intervină pentru a-l elibera din captivitate.

---

[5] Scris : дєр'нмѕ. ✧ [6] Scris : нωѧмрь. ✧ [7] Scris : цкраа. ✧ [8] Scris : карѣ. ✧ [9] Scris : мωѧ. ✧ [10] Scris : крєдничωасє. ✧ [11] Scris : мωѧмъ. ✧ [12] Scris : нωѧмрє. ✧ [13] Scris inițial : нѣ рѧдика ; apoi ѣ a fost modificat în 8 și s-a adăugat нѣ deasupra primei silabe din рѧдика ; s-a modificat din nou 8 în ѧ, fără a se șterge нѣ. ✧ [14] Scris : нн ; altă lecțiune posibilă : *nice*.

Textul a fost reprodus după originalul păstrat la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, sub cota *Arhiva grănicerească din Năsăud*, nr. 11.

† Scriu închinăciune şi multă [1] sănătate părintelui [2] m[i]u [Spi]- 1r
ridon şi maicii meale Costandeei şi dup-acea vă dau ştire că simtu viu, pînă acmu nu [3]-*s* perit, ce amu scăpat de la Belgrad, cînd au bătut Mihaiu-Vodă război cu [4] ung[u]rii [5]. Deci m-au prinsu neşte sasi, deci a⟨u⟩ vrut să mă taie. Eu m-amu rugatu şi a⟨m⟩ spus că simt fecior Mogîldei, deci nu [3] m-au [6] perdut. De aci eu amu [7] tri⟨mi⟩s carte la Andriiaş din Bistriţă. El au tr[i]mis la sasi de m-au cerşit. Ei au cerşiut 300 talere [8], iară Andriiaş m-au sco⟨s⟩ dereptu 100 talere [8] şi m-au adus la Bistriţă. Eu amu spus că m-a⟨u⟩ prinsu Mihaiu-Vodă la Ho[tin] şi m-au dus în Ţara Ungurească [9]. Deci mă rog Dom[i]lor voastre [10], ca l[u]i Dumnedză⟨u⟩ [11] den ceriu, să nevoiţi [12] s[ă] mă scoateţi [13] lîngă voi în ţară creştină [şi] s[ă] nevoiţi să daţi ştire părintelui [14] m[iu] Mogîldei [15] vornicului [16] că eu dzacu în t[em]-niţă de mă mănî⟨n⟩că lutul [17] şi pă⟨du⟩chii [18]. [Şi] eu amu spus [19] c[ă]tră Andriiaş că simtu nep[ot] de frate şi fecioru de suflet [20], giurat [21] în besea- 1v
[recă]. / Deci iară mă rog Domilor voastre [10] să nu [3] mă zăbăviţ aice, ce să mă scoateţ [22], macar numai [23] d-aş presi cu [4] trupul [24], încă să ies în ţara, că io [25] mor de dorul [26] vostru [27]. Şi îmbăt[r]înescu [28] şi am făcut [29] o barbă pînă în brîu. Şi afle aiasta scrisoare [30] a mea sănătoş pre domeavoastră [31].
O(t) Gi, amin [32].
Iskal [33]

† F[e]ciorul [34] vostru [27] Cocrişel şi sîmtu numai [35] cu [4] că[meşa] [36].
† La părin⟨te⟩le miu, la Spiridon.

EDIŢII: Iorga, DB, I, p. 6—7, nr. XI; N. Iorga, în DH, XV, partea I, p. 773, nr. MDXCIV; Rosetti, LB, p. 51—52, nr. 8; Rosetti, SB, p. 33—34, nr. 2; Cazacu, *Pagini*, p. 28—30; *Ist. lit. rom.*, p. 296—298; Rosetti, Cazacu, Onu, *Istoria*, p. 64; Al. Rosetti, *Cîteva precizări asupra literaturii române*, Bucureşti, 1972, p. 12; DRH, XI, p. 570, nr. 419; *Doc. XVI*, p. 206—207, nr. CXIV; CLRV, p. 40.

BIBLIOGRAFIE: *Doc. XVI*, p. 19 şi 206 (nota 3); Al. Rosetti, *O controversă paleografică*, în SCL, XXXI, 1980, nr. 3, p. 323.

---

[1] Scris: мотъ. ✧ [2] Scris: пъринтелон. ✧ [3] Scris: ню. ✧ [4] Scris: кз. ✧ [5] Scris: 8r[...]-рїє. ✧ [6] Scris în continuare o. ✧ [7] Scris: амо. ✧ [8] Scris: тд; altă lecţiune posibilă: *taleri*. ✧ [9] Scris: юрѳркъ. ✧ [10] Scris: вотре. ✧ [11] Scris: дънезъ. ✧ [12] Scris: нєфоцн. ✧ [13] Scris: скотецн. ✧ [14] Scris: пъринтелю. ✧ [15] Scris: магъдєєн, corectat apoi în магъдєн. ✧ [16] Scris: вонниколон. ✧ [17] Scris: лютѳ. ✧ [18] Scris: пькнє, cu ь scris peste o literă care nu se poate identifica. ✧ [19] Scris: спо. ✧ [20] Scris: софлє. ✧ [21] Scris: цорд. ✧ [22] Scris: скотє. ✧ [23] Scris: нюмд. ✧ [24] Scris: трѳпо. ✧ [25] Scris: нѳ. ✧ [26] Scris: доро. ✧ [27] Scris: вострѳ. ✧ [28] Scris: дъзъм[...]ънєко. ✧ [29] Scris: фъко. ✧ [30] Scris: скрнсорє. ✧ [31] Scris: домъкватръ. ✧ [32] Sl., în trad.: *De la Domnul, amin*. ✧ [33] Sl., în trad.: *am iscălit*. ✧ [34] Scris: ф[...]чоро. ✧ [35] Scris: нома. ✧ [36] Rîndul următor este scris de-a lungul paginii.

Scanned with OKEN Scanner

45

PRAVILA DE ISPRAVĂ OAMENILOR

*Moldova, [sfîrşitul secolului al XVI-lea — începutul secolului al XVII-lea]

Copie indirectă a *Pravilei* atribuite lui Coresi, realizată în Moldova la sfîrşitul secolului al XVI-lea sau la începutul secolului al XVII-lea, *Pravila de ispravă oamenilor* conservă cea mai mare parte din materia textului tipărit, din care unicul exemplar cunoscut al ediţiei braşovene nu păstrează decît o mică porţiune.

Am transcris începutul textului după original (BAR, ms. rom. 5211, f. 4r — 25v).

4r **Pravila de ispravă oameniloru şi de toate păcatele şi greşalele**

Dobitocul [1], cîndu [2] se va îneca, se nu[3] -*l* giunghi [4], ce se-*l* leapedzi cîniloru. E popeei tînăru nu [3] se cade a ispovedi oamenii pînă nu [3] va şti bine pravila şi învăţătura [5] de la sventa [6] pravilă şi de la duhovnicul [7] său şi pînă nu[3] -*ş* va împlea ispovedania păcatelor sale.

4v Învăţătura [5], să ştiţi, de la svinţii *oc̃i* [8] 318 şi / a sventului [9] Vasilie dzice aşa. Într-aceastea dzile cade-se cine mănîncă carne în toţi ai pînă la moartea [10] lui, de va dzăcea şi va mînca carne sau brindză [11], la moarte să nu[3] -l cumeneci pînă nu [3] va treace de dzi. Iară de nu [3] va muri [12], să-i dai post 1 *ne(d), poklo(ñ)* [13] 15 în dzi.

Mulţi [14] păstori împută-şi [15] turmele [16]. Cade-se să săvîrşască învăţătura [5] duhovnicului [17], atunci [18] să se cumenece. Scrisă iaste : mulţi [14]

5r şîntu ce-şi îngraşe trupul [19], // iară de sufletul [20] nu [3] gîndescu că scade. Ce mai bine se îngrăşaţi sufletul [21] şi trupul [22] să scadză.

Dzile de slobodzie. De slobodzii : den Crăciunu pînă 11 dzile să mîncaţi carne şi brindză în toate dzile şi hîrţii ogarului aşişdere aşa. Şi în săptămîna [23] brindzeei să mîncaţi brindză în toate dzile şi în săptămîna după [24] Paşti şi la Rosalii [25] aşişdere aşa. Iară cela ce va posti şi nu [3] va

5v mînca cu dulce [26] aceşti / hîrţi, acela să fie anatima şi să fie procleatu [27]. Frîmseaţe iaste popeei de ispoveadnici⟨i⟩ ceia ce iubeaşte Domnedzeu [28]. Cade-se popeei să socotească cîndu [29] va fi omul [30] îngreoiat de păcate să nu-*l* îngreoiedzi, ce se-ţi aduci [31] amente de corabie, cîndu [2] va fi prea plină ea se va afunda [32]. Ceea în vreame să o împle binişoru, dereptu să nu piară,

---

[1] Scris : добитоко. ◇ [2] Scris : кждо. ◇ [3] Scris : но. ◇ [4] Scris : ѹогн. ◇ [5] Scris : дѣ-цѫтора. ◇ [6] Scris : свѣтаа. ◇ [7] Scris : дх̃ѡнникѳ. ◇ [8] Sl., în trad. : *părinţi*. ◇ [9] Scris : свѣтолѳн. ◇ [10] Scris : мотк. ◇ [11] Scris : брезж. ◇ [12] Scris : ка морн. ◇ [13] Sl., în trad. : *săptămînă, închinăciuni*. ◇ [14] Scris : моцн. ◇ [15] Scris : ѧпотошн. ◇ [16] Scris : томеле. ◇ [17] Scris : дх̃ѡнниколѳн. ◇ [18] Scris : ѧточн. ◇ [19] Scris : тропо. ◇ [20] Scris : софлетѳ. ◇ [21] Scris : софлето. ◇ [22] Scris : тропо. ◇ [23] Scris : сѫптѫжмѫнаа. ◇ [24] Scris : допж. ◇ [25] Scris : росалїн ; altă lecţiune posibilă : *Rusalii*. ◇ [26] Scris : дочє. ◇ [27] Scris : прокл̀то. ◇ [28] Scris : дѡнєсєѕ ; altă lecţiune posibilă : *Dumnedzeu*. ◇ [29] Scris : кѫдо. ◇ [30] Scris : ѡмо. ◇ [31] Scris : ѧдочн. ◇ [32] Scris : сє ка ѧфода. ◇

Scanned with OKEN Scanner

ca să-i fie lui [38] învăţătura [5] şi adevărată credinţă. Frîmseaţi iaste fiiului să asculte [34] // părintele său şi duhovnicul [35] său ce-l va învăţa. Cîndu veri 6r
vrea să te ispovedeşti [36] de păcatele tale, cu lacrămi şi cu smerenie închină-te înaintea părinţiloru să te iarte de păcate ce ai greşitu [37] loru [38]. Atunci [18] te du [39] la besearecă, închină-te înaintea duhovnicului [17] tău cu [40] lacrămi; cu [41] lacrămile mari păcate spăla-veri [42]. Roagă-te lui Domnedzeu [28] la sventa [6] leturghie să te izbăveşti [43] : 10 leturghii [44] dereptu 4 luni, 20 de leturghii [44] / dereptu 8 luni, 30 de leturghii [44] dereptu 12 luni [45]. Poate-se 6v
izbăvi cu slujbe [46] de păcate.

Întîiu, săptămîna de păreasimi să mîncaţi pîne seacă pînă în simbătă lui *sfy*[47] Teodoru. Iară într-alalte săptămîni şi de alte herturi [48] simtu blagoslovite [49]. Iară peaşte să nu[3] mîncaţi, numai [50] simbăta şi dumeneca [51]. Iară într-alte dzile, oloiu. Iară luni şi mi⟨e⟩rcuri [52] şi veneri nice peaşte, nice oloiu, nice vinu [53] să nu[3] beaţi. Şi în săptămîna Paştiloru, ca şi în săptămîna [54] lui // *sfy*[47] Teodoru [55], numai [50] pîne sacă, alegîndu [56] gioi. 7r
Iară veneri şi simbătă lîngă Paşte nu [3] se mănîncă, alegîndu simbătă seara puţinea [57] pîne şi puţin [58] vinu. Şi cîndu [29] veţi creade Domnul [59] nostru, Isus Hristos, să nu [3] calcaţi învăţătura [5], ce cu [40] cinste şi cu curăţie şi cu pocăinţă să postiţi.

Oameni botedzaţi, plîngeţi de la inimă voastră şi vă rugaţi [60] lui Domnedzeu [28] de pă⟨ca⟩tele voastre. Că giceţi că n-aţi greşitu, iară mai multu [61] grişiţi, că simtemu toţi greşiţi lui Hristos. / Şi pururea [62] rugaţi [60] 7v
pre Domnedzeu [28], şi mînecî⟨n⟩du şi lucrîndu [63] şi cale făcîndu, dereptu să vă spăsiţi sufletele [64] voastre.

Iară cine va mearge la un războiu, mainte să se cumenece [65].

Fraţi, ascultaţi [66] învăţătura [5] lui Domnedzeu [28], să nu [3] ne înşele vrăjmaşul [67].

Cade-se duhovnicului [17] a părţi păcatele omului [68] : întîia parte pre milostivul [69] Hristos, a doaua [70] pre duhovnicul, a 3 parte pre ispoveadnic, întru [71] protivă păcateloru, dereptu să se spăsească curundu [72].

Cade-se popeei să fie // măiestru ca un vraciu, să caute pocaianie şi 8r
să socotească să poarte greul unul [73] cu [40] altuia [74].

---

33 Scris : лон. ✧ 34 Scris : съ аскоте. ✧ 35 Scris : дхънко. ✧ 36 Scris : съ те неповедеще. ✧ 37 Scris : ан грешито. ✧ 38 Scris : лзрз. ✧ 39 Scris : до. ✧ 40 Scris : ко. ✧ 41 Scris : къ. ✧ 42 Scris : спалж вєрн. ✧ 43 Scris : съ те извжвеще. ✧ 44 Scris : летогїн. ✧ 45 Scris : л`нн. ✧ 46 Scris : слзбє. ✧ 47 Sl., în trad. : *sfintul*. ✧ 48 Scris : Хєторн. ✧ 49 Scris : блгословєтє. ✧ 50 Scris : нома. ✧ 51 Scris : доменека. ✧ 52 Scris : мнкорн. ✧ 53 Scris : внно. ✧ 54 Scris : спт҃жмъна. ✧ 55 Scris : Θєѡдорз. ✧ 56 Scris : алегждо. ✧ 57 Scris : поцнчк. ✧ 58 Scris : поцн. ✧ 59 Scris : дзмно. ✧ 60 Scris : рогацн. ✧ 61 Scris : момз ; în continuare scris : ма момз. ✧ 62 Scris : п`рорк. ✧ 63 Scris : локрждз. ✧ 64 Scris : софлєтєлє. ✧ 65 Scris : съ се комєнєче. ✧ 66 Scris : аскотацн. ✧ 67 Scris : връмашо. ✧ 68 Scris : wмолзн. ✧ 69 Scris : млостнво. ✧ 70 Scris : а доа ; altă lecţiune posibilă : *a doua*. ✧ 71 Scris : Ѳтро. ✧ 72 Scris : кородз. ✧ 73 Scris : оүно. ✧ 74 Scris : атоѫ.

Cîndu va fi omul[30] puţin[58] greşit şi va fi înţileptu, să-i dai bună[75] învăţătură[76], dereptu să se spăsească. Iară de va fi omul[30] multu[77] păcătosu şi ⟨cu⟩ puţină[78] mente, să-i dai puţină[78] învăţătură[76], dereptu să nu[3] piară. Reapedele îmblînzeaşte, iară silnicului[79] să-i dai multă[80] învăţătură[76], iară neputenciosul[81] mî⟨n⟩gîie-lu, dereptu se împle leage lui Hristos.

EDIŢII: Gh. Ghibănescu, în „Teodor Codrescu", III, 1934, nr. 4, p. 58—60; nr. 8, p. 123—125; nr. 10, p. 154—156; IV, 1934, nr. 2, p. 26—28.

BIBLIOGRAFIE: Grecu, *Începuturile dreptului*, p. 219—220; I. Rizescu, *Aspecte ale lexicului* **Pravilei de ispravă oamenilor**, în LR, XVI, 1967, nr. 2, p. 131—135; Mareş, *Pravila*, p. 285—289; Stelian Marinescu, „*Pravila de ispravă oamenilor şi de toate păcatele şi greşalele*", în BOR, XCVI, 1978, nr. 1—2, p. 112—126; Gh. Chivu, în *Texte sec. XVI*, p. 145—153; Constantinescu, *Repertoriul*, p. 62, 66; Gheţie — Mareş, *Originile*, p. 279, 285—288; Radu Constantinescu, *O variantă necunoscută a* **Pravilei** *lui Coresi*, în LR, XXXV, 1986, nr. 6, p. 498—507.

46

LEGENDA DUMINICII

Măhaci, j. Alba, 1601

Alcătuită în primele veacuri ale erei noastre în scopul respectării de către creştini a duminicii ca zi de sărbătoare, această scriere apocrifă a pătruns de timpuriu în literatura română. Textul editat mai jos conservă cea mai veche copie românească a legendei şi aparţine tipului Ierusalim (în clasificarea lui N. Cartojan). Această copie a fost executată, cu excepţia primei file, datorate unui scrib anonim, de popa Grigore din Măhaci (j. Alba) de pe un text provenind din Banat — Hunedoara sau din zona Sibiu — Făgăraş. Traducerea românească a fost efectuată după o versiune slavonă.

Textul a fost transcris fragmentar după originalul păstrat la BAR sub cota ms. rom. 447, f. 1r — 10r.

1r

Scriptura din ceriu a Domnului nostru, a lui Isus Hristos

Au lăsatu den ceriu la Irusalim cuvîntu şi spunerea cu frică mare. La ceatatea Irusalimului, la scaunul sfînt, cădzu o piatră den ceriu. Mică era şi în vedeare, însă nime nu o putea rădica. Adunară[1]-să patriarşii şi călugării şi preuţii de stătură în trei dzile[2] şi în trei nopţi spre ru[gă]. Rugară Dumnădzău şi grăi glas din ceriu, de dzisă aşa: „Luoaţi[3] piatra".
1v Deci o luo peatra[4] patriarhul cel mare[5] de o desveace. Într-însă află / o[6] carte. Căutară carte; cartea dzise aşa: Vedeţi, fi⟨i⟩i oaminilor, că ainte tremeş[7] o carte[8] la voi, iară voi nu o credzut. Tremeşu şi a

---

✧ [75] Scris: вонж. ✧ [76] Scris: лвъцжторж. ✧ [77] Scris: мотѫ. ✧ [78] Scris: поцннж. ✧ [79] Scris: снниколѳн. ✧ [80] Scris: мотж. ✧ [81] Scris: непотечюсѳ.

---

[1] Scris: ѧдонаръ. ✧ [2] Scris: ѕнлѣ. ✧ [3] Scris: лѳщцн. ✧ [4] Scris: пешра. ✧ [5] Scris: марѣ. ✧ [6] Scris: оу. ✧ [7] Scris: треіме; nu se poate stabili cu exactitate dacă semnul care urmează după primul е reprezintă slova і. ✧ [8] Scris: карѣ. ✧

Scanned with OKEN Scanner

doauă[9] carte[8], iară nu şi vă încredzut cuvîntului meu. Tremeş[7] şi a treia scriptură. Multe lucrure şi seamne[10] lăsaiu spre voi, e voi nu[11] şi v[ă] încredzut şi nu[11] vă pocăit, nece[12] cuvîntul îngerului meu n-aţi ascultat, nece înţeleasetu. Ceriul şi pămîntul se va schimba, iară cuvîntul meu nu[11] va trece în veacu. Că dereptu faptele voastre celea multele[13] eu voiu lăsa şi voiu tremete ierni greale şi geruri şi fuamete şi lăcuste şi omide şi tuse rea. (...)

Nu ştiţi că sfînta domerecă[14] voiu giudeca viii şi morţii? Nu ştiţi 3r
că venrerea mare eu mă răstigniiu printru voi, cu suliţa mă împunseră în coaste, cu trestie mă ucidea pre capu, e în mîru şi în picioare[15] ei mi bătură găvoazde, e cu oţăt şi cu fiiare mă adăpară, dereptu să lasu voauo leage, şi mă ⟨lă⟩saiu în ticală? Derept ce nu aleageţi sfînta domerecă[14] şi să aleageţi sfînta venreri, ce lucraţi sfînta domerecă[16]? Pre Dzeu, am lăsatu voauo şase dzi/le de lucru, iară sfînta domerecă[14] să nu[11] lucre, ce 3v
să să ceaie de păcate cîte au faptu înr-aceale şase dzile.

Iară cela ce va lucra sfînta domerecă[14], aceluia se dostoiaşte focul de veac, unde voru scîrşca cu denţii[17], şi în viermii ceia neadormiţii. E cela ce va ţinrea şi va cesti şi va posti cu curăţie, aceluia se va da dulceaţa raiului. Şi voiu şedea în scaunul slaveei mele şi voiu blăstăma cu mîra mea ceaca înralta şi cu scaunul mieu cela sfîntul. Ce voi nu[11] veţi ţirea şi nu[11] ve//ţi cinsti sfînta domerecă[14] şi sfinţii miei ceia marii, e eu voiu lăsa de- 4r
reptu necredinţa voastră fieri iuţi şi sărpi cu cîte doauo capete şi gurile[18] lor de focu vor fi, de voru suge trupurele[19] voastre.

Şi să fie blăstematu omul cela ce nu-ş va lăsa lucrul său simbătă, denr-al noauole ceas pînră luri demenreaţa[20], de să meargă la besearecă cu toată fomeaia[21] seara şi demenreaţa[22] şi la leturghie, de să se roage cu 4v
frică / cenreşi cu greşalele sale. (...)

Nu vă preceapeţi! Unde nu[11] voiu lăsa eu roauo pre pămînt, voi nu 6r
veţi avea ce secera şi veţi muri[23] toţi de foame. Seca-voiu riurele şi voiu seca marea cu toată apa, de o voiu întoarce cătră ceriu. Nu[11] veţi şti de spre pămînt încătruo[24] veţi scăpa de faţa mea. Mişeiloru, slabiloru, leaneşiloru şi împuţiţiloru, mulţescu[25]-să faptele voastre de nu[11] le pociu răbda. Ce nu[11] cinstiţi sfînta domerecă[14] şi prazdnicele meale şi posturele[26] să le ţireţi cu / milostenie şi cu lacrămi şi cu frică şi cu rugăciure? Mişeii mi- 6v
luiţi, flămîndzii săturaţi[27]-i şi setoşii adăpaţi-i şi lîngedzii căutaţi şi călătorii făgăduiţi la casele voastre de-i răpăusaţi!

Faceţi pamet lui Domnedzeu[28] şi sfinţiloru cu dragoste şi cu iboste şi cu veselie. După acea, dereptu morţi⟨i⟩-vă şi dereptu părinţi⟨i⟩-vă, curăţi la besearecă, luoaţi amente sfînta scriptură[29]. Şi vaide de omul cela ce duce[30] prescurea la besearecă cu uritu // sau i împutat[31] cu altul! 7r

---

[9] Scris: дwа; altă lecţiune posibilă: *doua*. [10] Scris: сѣмнѣ. [11] Scris: но. [12] Scris: не; altă lecţiune posibilă: *nece*. [13] Scris: мѫтелѣ. [14] Scris: домере; altă lecţiune posibilă: *dumerecă*. [15] Scris: пичюаре. [16] Scris: домерекь; altă lecţiune posibilă: *dumerecă*. [17] Scris: дєнцїѳ. [18] Scris: горилє. [19] Scris: трѫпорєлє. [20] Scris: дємєдрєца. [21] Scris: ѳомѣх. [22] După acest cuvînt, în text se repetă secvenţa: *de să meargă la besearecă cu toată fomeaia seara şi demenreaţa*. [23] Scris: морн. [24] Scris: дѣтроw. [25] Scris: моуцєско. [26] Scris: постоpєлє. [27] Scris: сѣтоpацї. [28] Scris: домєѕєѳ; altă lecţiune posibilă: *Dumnedzeu*. [29] Scris: скрнпторъ. [30] Scris: дочє. [31] Scris: дпота.

Ainte du-te de te iartă cu însul şi vă lăsaţi greşalele [32] urul alaltu, atunce [33] du prescurea [34] la besearecă şi alămojna. Şi vaide de preutulu [35] cela ce nu [11]-i dostoinic şi cîntă leturghie, cum nu [11] se pocăiaşte, ce să lasă focului de veacu. Pre Dzeu, slujescu cu [36] elu îngerii încă cu frică !

Şi vaide de omul cela ce dă auru şi argintu în mită ! Şi vaide de omul
7v cela nemilostivul ! Şi vaide / de căsătoriul cela ce nu [11]-ş va deştepta fomeaia din casă sfînta domerecă [16] de noapte să meargă la besearecă ! Şi vaide de cela ce nu [11]-ş va lăsa greşalele sale şi nu [11] să va pocăi ! Şi vaide de omul cela ce nu [11]-ş va da răpausu sfînta domerecă [16], au are deatoriu sau slujnică, de nu [11]-l va lăsa să ră⟨pa⟩use, ce-lu nevoiaşte să lucre sau să-i plătească deatoriul sfînta domerecă [14] ! Şi vaide de cela om
8r ce nu [11]-ş va lăsa dobitocul să răpause // sfînta domerecă [14] şi să meargă omul la besearecă cu toată fomeaia, să se roage [37] cu frică şi cu grije ! Şi vaide de omul cela ce ride [38] în besearecă ! O, vaide de omul cela ce va sparge acest cuvîntu [39], de nu [11]-l va priimi la senre ! Să fie blăstematu la dzuoa de giudeţu cu dedevă⟨r⟩ ! Aşa mi-agiute maica mea ceea [40] preacurata şi serafimii miei ceia cu cîte şase arepi de focu şi herovimii [41] miei ceia
8v cu vedeare multă şi sfîntul / mieu Ion ! Că această carte e scrisă de tatăl mieu cela nevădzutul den ceriu.

Şi iară omul cela ce să va afla de va dzice că nu e de Domnedzeu [28] faptă, ce va dzice că-i de mînră de om de spre pămînt, acela să fie blăstematu la dzuoa de giudeţu şi să se spargă ca Sodomul şi ca Gomorul şi să fie datu sufletul [42] lui în mînrule dracului de-lu voru duce în focul cela nestinsul, în
9r gotovirea dracului [43] şi îngeriloru lui. Şi ce//la ce nu [11] va asculta [44] acest cuvîntu cu frică şi cu îndrăznire şi cu grije, mai bire să nu [11] fie născut acela om !

Şi ceastă carte să o cetească săva preut, săva diac între oamenri şi să înveaţe şi să o tremeaţă de la unrii alalţi şi pre la cetăţi şi pre la domni, fără frică şi fără grije, şi să o tremeaţă în toată lumea. Rutesu voa⟨uo⟩,
9v ceia ce voru asculta şi voru priimi ceastă carte de o voru învăţa, eu le voiu da dulcea/ţa raiului în vecie de veac. Că această carte o au [45] tremesu patriiarhul [46] de la Irusalim pre un călugăru ce lu chema Melintie, scriptură sfîntă a Domnului [47] nostru, a lui Isus Hristos.

Oare cărtulariu [48] va fi, oare va fi vlădicu [49], oare va fi preutu, oare diac , cela ce nu va povesti [50] şi nu [11] va spunre [51] tutindire, acela să fie blăstămat de Domnul nostru din ceriu şi de 318 de *o(t)cĩ* [52] dentru Necheiu.//
10r Iară cela ce va spunre [51] şi cela ce va creade, de va priimi la sinre, bunrătate va fi de la Tatălu şi de la Fiiul Isus Hristos întru vecie de veac cu, dedevăr.

EDIŢII : Hasdeu, CB, II, p. 43—55 ; Ruffini, *Antologia*, p. 59—60 ;Teodorescu-Gheţie MI, p. 153—158; Chivu, CS, p. 237—242.

---

[32] Scris : гр҃кшалєлє. ✧ [33] Scris : шпонче. ✧ [34] Scris : прєскорк҃. ✧ [35] Scris : прєүтолѳ. ✧ [36] Scris : ко. ✧ [37] Scris : ρωүє. ✧ [38] Scris : рєдє. ✧ [39] Scris : ковкн'тѳ. ✧ [40] Scris : чєж. ✧ [41] Scris : Хєровїнмїи ; altă lecţiune posibilă : *heruvimii*. ✧ [42] Scris : соѳлєтѳ. ✧ [43] Scris : дракольѳи. ✧ [44] Scris : аскоша. ✧ [45] Scris : wоү ; altă lecţiune posibilă : *o-u*. ✧ [46] Scris : патрїархѡ. ✧ [47] Scris : домольѳи. ✧ [48] Scris : кѣртолариѡ. ✧ [49] Scris : влко. ✧ [50] Scris : повѣкєти. ✧ [51] Scris : споүрє. ✧ [52] Sl., în trad. : *părinţi*.

Scanned with OKEN Scanner

BIBLIOGRAFIE : Hasdeu, CB, II, p. 21—42, 56—66 ; Gaster, *Literatura*, p. 371—381 ; Drăganu, DM, p. 74—75 ; Pascu, *Ist. lit. XVI*, p. 113 ; Cartojan, CP, I, p. 100—107 ; Ivănescu, *Problemele*, p. 105—106 ; Gheţie, BD, p. 314—315 ; Teodorescu — Gheţie, MI, p. 34—36 ; Chivu, *Copiştii* ; Gh. Chivu, în *Vechi texte*, p. 42—43, 49—50, 52, 61—67 ; Chivu, CS, p. 29—40, 62—63 şi *passim*.

47

EPITAFUL LUI STROE BUZESCU

Mănăstirea Stăneşti, j. Vîlcea, p. 2 octombrie 1602

Cel mai vechi epitaf în limba română de care avem cunoştinţă îl reprezintă inscripţia de pe mormîntul lui Stroe Buzescu din incinta bisericii fostei mănăstiri Stăneşti (actualul sat Lungeşti-Vîlcea). Textul inscripţiei, care aparţine literaturii epigrafice, conţine o adevărată pagină de cronică, consemnînd războaiele la care a participat stolnicul sub Mihai Viteazul, sprijinul acordat de Buzeşti lui Radu Şerban pentru obţinerea domniei, purtarea curajoasă a defunctului în bătălia de la Teiuşani şi moartea sa, survenită în urma rănii dobîndite cu acest prilej. Deşi se menţionează expres că textul a fost alcătuit de Sima, soţia lui Stroe Buzescu, nu este exclusă posibilitatea ca în redactarea lui să-şi fi adus contribuţia Teodosie Rudeanu, cumnatul defunctului.

Am transcris textul după reproducerea fotografică a inscripţiei, publicată în RIAF, XIV, 1913, p. 42.

Vŭ ime Oča i Sña ⟨i⟩ Sĭu Dha, amin [1]. Această [2] peatră [3] pre groapa [4] jupînului lu Stroe Buzescul ce-u [5] fost stolnic la Mihai-Vodă şi au fo⟨st⟩ la toate [6] războa⟨ie⟩le [7] depreună [8] cu domnu-său ca o slugă credencioasă [9] domnu-să⟨u⟩. Şi la războiu dintîi dob⟨î⟩ndi rană la mînă stîngă de turci. Şi la războiul de la Giurghiu, cîn să loviră cu hanu, să răni în ochiul stîng de săgeată [10]. Şi au sluji⟨t⟩ Stroe lu Mihai-Vod⟨ă⟩ pînă peri în Ţara U⟨n⟩gurească [11]. Deaci [12] să sculară boieri⟨i⟩ ţări⟨i⟩ şi cu Buzeşti⟨i⟩ rădicară pre [13] Radul-Vodă. Iară Simion-Voiev⟨od⟩ cu turci, tătari, moldoveni, leşi mulţi, fără samă veră [...]. Ieşiră Buzeşti⟨i⟩ di⟨n⟩ ţara lor la Ţ⟨a⟩ra Nemţ[ească] [...] mersă jupînul Stroe la păratul nemţesc [...] ajutori de ieşiră la Ţara Rumân[ească] cu Rad[ul]-Vo⟨dă⟩. Şi nu-i aşteptă Simion-Vo⟨dă⟩. Deaci [12] se-a[u] [...] [ş]i moldoveni şi hanul [...] de tătari şi ieşiră de să loviră în gura Teleajinului [14], la Teiuşani, în luna lu săpte⟨m⟩vrie, 14 zile, ani 7110, luni demin⟨ea⟩ţ⟨a⟩ pî⟨nă⟩ sara, şi făcură năvală marţi d[emineaţa] [...] jupînul Stroe, atita nevoie pre creştin⟨i⟩ văzînd, stătu împotriva tătarilor de să lovi cu cumnatul hanului şi-l junghe pre tătar. Şi di⟨n⟩tr-acel război să răni la obraz şi pest[e] [trei] [săp]tămîn⟨i⟩ să tî⟨m⟩plă moarte [15] în luna lu octovrie, 2 zile, *v lěto* [16] 7110. Şi nu fu pre voie cîinilor de tătari. Dumnezeu-l ierte [17].

Scriş eu, jupuneasa Sima a stol⟨ni⟩cului lu Stroe. Deaca voi muri, să mă grupaţi lîngă Dumniia lui aicea.

---

[1] Sl., în trad. : *În numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh, amin.* ✧ [2] Scris : аҷєстѧ. ✧ [3] Scris : пєтрь. ✧ [4] Scris : гр҃о. ✧ [5] Scris : чєѕ ; altă lecţiune posibilă : *ce-au*. ✧ [6] Scris : тоте. ✧ [7] Scris : рѣзболѣ. ✧ [8] Scris : дєпрѣзнь. ✧ [9] Scris : крѣдєнчось. ✧ [10] Scris : сѣцєть. ✧ [11] Scris : г҃вєскь. ✧ [12] Scris : дѣчи ; altă lecţiune posibilă : *deci*. ✧ [13] Scris : пр҃к. ✧ [14] Scris : тележнѧзѧи. ✧ [15] Scris : моръте. ✧ [16] Sl., în trad. : *in anul*. ✧ [17] Rîndurile care urmează sînt scrise marginal.

EDIŢII : Al. Odobescu, *Monastirile închinate din districtele Argeşul şi Vîlcea. III. Stăneşti (Districtul Vîlcii)*, în „Columna lui Traian", IV, 1873, nr. 11, p. 207—208 ; N. Iorga, *Inscripţii din bisericile României*, Fascicula I, Bucureşti, 1905, p. 169—170 ; P. V. Năsturel, *Biserici, mînăstiri şi schituri din Oltenia*, în RIAF, XIV, 1913, p. 41—43 ; Dan Zamfirescu, *Contribuţii la istoria literaturii române vechi*, Bucureşti, 1981, p. 400, nota 41.

BIBLIOGRAFIE : N. Iorga, *op. cit.*, p. 170—171.

48

TESTAMENTUL CĂLUGĂRIŢEI TEOFANA

Mănăstirea Cozia, 8 noiembrie 1602

Conţine testamentul Tudorei, călugărită cu numele Teofana, mama voievodului Mihai Viteazul.

Documentul se păstrează la Arhivele Statului Bucureşti, fondul *Mănăstirea Cozia*, pachetul XXIV/5, şi a fost transcris în întregime după original.

Vũ ime Oc̃a i Sña i S̃tgo Dha, ami(ñ) [1]. Eu, roaba Domnului Isus Hristos, călugăriţa Teofana, muma roposatului Mihail-*Voevoda* [2] din Ţeara Rumânească, vieţuit-*am* viiaţa ceştii lumi deşartă, cu*m* zice şi *prĕmo-(d)rŭ* [3] Solomo*n* : „Deşarta deşartelo*r* şi de toate deşartă şi înşelătoare şi fură[toare de sufl]ete". Şi a*m* petrecu*t* lumeaşte destu*l* în to*t* chipu*l* în viaţa mea pînă ajunş şi la neputinţa bătrîneaţelo*r* meale şi la slăbiciunea mea [în svîn]ta mănăstire, în Cozia, la lăcuita Sventei [4] Troiţe şi la răpausu*l* roposatului Mircei-*Voevoda* [2]. Şi trăiiu de ajunş de luaiu şi svîntu*l* ci*n* călugăresc derept plîngerea păcatelo*r* meale. Aciiş mă ajunse şi veastea de svîrşirea zilelo*r* drag fiiului mieu Mihail-Voievo*d* şi de sărăcia doamnă-sa şi a coconilo*r* Domniei lui prin ţărîle streine.

Fuiu de plîngere şi de suspine zua şi noaptea.

Drep aceaea, cu vrearea şi cu ajutoriu*l* Domnului din ceriu şi cu rugăciunea cinstiţilo*r* părinţi în zi şi în noapte, şi plîngerea mea şi suspinele sărăciei lo*r* de ţărîle streine doară Sventia lui din naltu*l* ceriului au auzi*t* şi s-au milostivit de i-au scos din ţărîle streine în ţeara de moştenie. Şi mai vîrtos au cugeta*t* la svînta mănăstire în Cozia, pentru bătrîna şi jalnica a lo*r* maică. Şi deaca să adunară unii cu alalţi, mare plîngere şi suspini fu între ei de jalea fiiu-său Mihai*l*-Vodă şi pentru patima lo*r* ce-au păţi*t* prin ţărîle striine doamna Stanca şi fiiu-său Io Nicola-Vodă şi fie-sa doamna Floriica.

Fu după aceaea întrebare întru eale, cine, cum au petrecu*t*. Grăi doamna Stanca : „Cum a*m* păţi*t* noi, maică, să nu paţă nime de ruda noastră. Dară Molitva ta, maică, cum ai petrecu*t*?" Maica zise : „Cu mult foc de moartea fiiu-mieu şi de jalea Domniilo*r* voastre ; ia*r* de către svînta mănăstire a*m* har dragului Domn din cer şi mulţemesc părinţilo*r* din svînta mănăstire c-a*m* avu*t* pace, răpau*s* şi căutare de Molitvele lo*r* la nevoia mea". Ziseră domnialo*r* : „Mulţemi*m* şi noi Molitvelo*r* lo*r* pentru Molitva ta, căci [5] ai avu*t* căutare de ei". Zise [6] maica Teofana : „Pentru aceaea, featele

---

[1] Sl., în trad. : *În numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfintului Duh, amin.* ✧ [2] Sl., în trad. : *Voievod.* ✧ [3] Sl., în trad. : *preaînţeleptul.* ✧ [4] Scris : сн҃ѣи; altă lecţiune posibilă : *Sfentei.* ✧ [5] Scris : кѣ; altă lecţiune posibilă : *căce.* ✧ [6] Scris : зи; altă lecţiune posibilă : *zisă.*

meale, am făgăduit sventei mănăstiri doauo sate din Romonaţi, Frăsinetul şi Studeniţa, pentru sufletul roposatului Mihail-Vodă şi pentru sănătatea fiiu-său Nicolei-Vodă şi pentru pomeana noastră şi a tot neamului nostru, să fim pomeaniţi la toate sventele pomeanice [7] şi la dumnezeiasca liturghie în vecie". Domnialor ziseră [8] : „Noi—bucuroase. Cum ţi le-au dat roposatul Mihail-Vodă, volnică eşti ; fie date şi de noi şi de Nicola-Vodă şi de tot neamul nostru în vecie pentru pomeana, ca să aibi Molitva ta şi de icea înainte milă şi căutare pîn la moarte de Molitvele lor".

Eu, călugăriţa Teofana, am dat 2 sate ce-s mai sus scrise în svînta mănăstire cu toate hotarăle pentru pomeana de vecie. Iar cine se va ispiti de ruda mea sau alţi streini să strice pomeana mea de la svînta mănăstire ce-am dat eu de bună voie, aceia să fie blăstemaţi de 318 *ote(ci)* [9] ce-au fost în Nicheiu. Şi iar zic : cine se va afla din părinţi cine sînt acmu ori să vor premeni pîn la moartea mea, ori din părinţi igumeni, ori din alalţi fraţi, şi vor începe a nu mă căuta şi a nu mă milui şi a nu mă socoti la nevoia mea şi cînd va fi frică întru noi de bogate răutăţi şi mă vor părăsi mainte de preastavlenia mea, să părăsească Dumnezeu pre ei şi să fie în blăstem, cumu e zis mai sus.

Şi mărturie am pus părintele episcopul [10] Efrem din *Ri(b)* [11] şi ai lui călugări, proegumenul Onufrie şi Veniamin proegumen şi Arsenie şi egumenu Teodor din Cozia cu tot săborul şi Andonie bătrînul de la Piatră şi slugile doamnelor, Balea spătar [12], Dumitrachi vistiar [13], Miho neguţător, Stan Borcioiul, Pătru pîrcălab [14], Barbul postelnic, Badea al doamnei bătrinei, boieri megiiaşi : Vladul logofăt din Olăneşti şi [15] postelnicul Dragomir Dolofanul din Stoieneşti şi logofătul [16] Stoica din Berislăveşti şi pîrcălabul Stan Hudea din Călimăneşti şi popa Jipa cu tot satul şi popa Stan din Jiblea cu tot satul şi toţi poslușnicii sfentei mănăstiri.

Scris-am ceastă carte în svînta mănăstire, în Coziia, eu, călugărașul Gavrii Lotreanul [17] de la schit, în zilele lui Şerban-Vodă, *vŭ lĕ(t)* 7111, *m(s̃)ca noe(m̃)*, *8 dñi* [18].

EDIŢII : A. Papiu Ilarian, *Tezaur de monumente istorice pentru România*, vol. I, Bucureşti, 1862, p. 388—390 ; DIR, B, XVII, vol. I, p. 65—66, nr. 78.

BIBLIOGRAFIE : I. Lupaş, *Tudora, mama lui Mihai Viteazul*, în RI, VII, 1921, p. 135—139 ; Iorga, *Ist. lit. rom.*, I, p. 230—231 ; I. Donat, *Numărul şi valoarea documentelor provenite din mănăstirile Olteniei*, în MO, 1970, nr. 7—8, p. 892—893.

✧ [7] Scris : ꙗомѣнин. ✧ [8] Scris : ѕиръ ; altă lecţiune posibilă : *zisără*. ✧ [9] Sl., în trad. : *părinţi*. ✧ [10] Scris : ѥпкоп ; altă lecţiune posibilă : *episcupul*. ✧ [11] Sl., în trad. : *Rîmnic*. ✧ [12] Scris : спъ ; altă lecţiune posibilă : *spătari(u)*. ✧ [13] Scris : ѕн ; altă lecţiune posibilă : *vistier(iu)*. ✧ [14] Scris : пръ ; altă lecţiune posibilă : *pîrcălabul*. ✧ [15] Scris : чш. ✧ [16] Scris : ѧw ; altă lecţiune posibilă : *logofetul*. ✧ [17] Scris : ѧw ; altă lecţiune posibilă : *Lotru(l)*. ✧ [18] Sl., în trad. : *în anul 7111, luna noiembrie, 8 zile*.

49

LEASTVIȚA LUI IOAN SINAITUL

Mănăstirea Secu, j. Neamț, [1602—1613]

Scriere de asceză monahală, *Leastvița* lui Ioan Sinaitul (secolul al VI-lea) a fost tradusă în limba română de Varlaam, mitropolitul Moldovei, pe cînd era călugăr la mănăstirea Secu, probabil la o dată cuprinsă în intervalul 1602—1613. Traducerea, efectuată din slavonă, s-a întemeiat pe versiunea cu scholii (= comentarii) a scrierii, pe care o datorăm lui Maximos Margunios. Cea mai veche și, totodată, cea mai fidelă copie a traducerii lui Varlaam se păstrează în ms. rom. BAR 5419 (fost ms. 6024), scris la mănăstirea Secu în prima jumătate a secolului al XVII-lea, foarte probabil între deceniile al doilea și al patrulea.

Am reprodus capitolul despre mîndrie, după ms. rom. BAR 5419.

169r **Stepena a doauădzeci și doauă. Pentru mîndrie**

Mîndriia iaste o lepădare de Dumnedzău, căci că cela ce creade că agoniseaște sau dobîndește vrun bine pentru nevoința sa, iară nu pentru darul lui Dumnedzău, acela să leapădă de Dumnedzău. Mîndriia iaste o
169v aflare drăcească, căci [1] că în/tîiu de la diiavolul s-au început și s-au aflat. Ocară și batgiocură oamenilor, maică osindirei, fată laudelor, sămn de seacetă lucrurilor celor bune, gonire agiutoriului celui dumnedzăiesc, sol uimirei minței ș-a zmăcinării trupului, povoață căderei în păcate, începătură slăbiciunei minței ș-a inimiei, izvor mîniei, ușe fățăriei, tărie dracilor, ferință păcatelor, agiutoriu nemilostivirei, iertare și milă nestiinței, puitoriu de cuvînt amar, giudeț fără de omenie de lucrurile altora, vrăjmaș și luptătoriu lui Dumnedzău, rădăcina hulei. Începătura mîndriei iaste svîrșitul deșeartei măriri, iară mijlociia-i iaste înfru⟨n⟩tarea de-aproapelui și spunere fără de rușine de nevoințele trudei sale, iubire de la inimă a fi lăudat și neiubire a fi înfruntat. Sfîrșitul mîndriei iaste cînd să leapădă neștine cum nu iaste agiutorit de Dumnedzău întru lucrurile ceale bune și-ș înalță osîrdiia sa, și cu chipul să asamănă dracului.

Să ascultăm toți ceia ce vom să scăpăm dintr-aceasta groapă. De
170r multe ori are tocmală // de creaște aceasta pol tă dintru mulțemita ce face neștine cătră Dumnedzău, căci [1] că nu iaste atîta fără de rușine ca să ne opentească așeaș dintîiu să ne lepădăm de Dumnedzău și de darul Sventiei [2] sale. Vădzuiu pre unii lăudînd pre Dumnedzău cu gura, iară cu inima mărindu-se și mîndrindu-se. Și aceasta o mărturisește fariseul acela ce dzise cătră Dumnedzău cu buiecie: „Mulțămăscu-ți, Doamne, că nu simt ca alți oameni". Unde agiunge cădearea, acolo să sălășluiaște mainte mîndriia, căci [1] că a doaua [3], adecă mîndriia, iaste sămnu ceii dintîiu, adecă căderei. Audziiu pre un bărbat cinstit oarecarele unde dzise: „Pune în mentea ta ca să fie de toate doauăsprădzeace pohte de rușine, carile opentesc pre om în păcate, și de veri iubi una dintr-înse, adecă mîndriia, cu toată voia ta, ea va împlea locul celoralalte tuturor". Călugărul mîndru pricească tare mai-marelui său, iară cel smearin nu cuteadză nice în obraz
să-i caote. Cum nu să pleacă chiparisul gios la pămînt, așea și cel cu inimă
170v buiacă nu sufere să să pleace supt ascultare. / Omul mîndru și buiac cu

---

[1] Scris: кѣ; altă lecțiune posibilă: *căce*. ✧ [2] Scris: свиѭтеи; altă lecțiune posibilă: *Svinției*. ✧ [3] Scris: доа; altă lecțiune posibilă: *doua*. ✧

inima iubeaşte a fi mai mare, că într-alt chip nu poate cu totul să piaie mai pre lesne decît cu vlastea. De să împomcişadză Dumnedzău celor mîndri, dară de-acii cui i va hi milă di-nşi? Şi de iaste necurat înaintea lui Dumnedzău tot mîndrul şi măreţul, dară cine va putea să curăţască pre unul ca acela? Certarea mîndrilor iaste căderea lor, căci că de ce-i ceartă neştine, de-acea-i face mai răi. Strămurarea lor iaste dracul, carele-i împunge pri-nşi întru răutăţi, pentru ca să aibă a-i împunge în veaci. Iară uimirea şi buiuguirea menţei lor iaste sămn cum i-au opustit Dumnedzău. De păcatele ceale dintîiu de multe ori s-au tămăduit oameni de alţi oameni, iară cea mai de-apoi de oameni iaste netămăduită. Cela ce goneaşte şi nu primeaşte certarea iaste sămn cumu-i cuprins tare de pohta mîndriei, iară cela ce o primeaşte s-au dezlegat de-aceasta legătură. De-au căzut fără de nice o pohtă mai marele înger din cer, numai pentru mîndria, să socotim, cîndai fără de alte bunătăţi, numai cu smereniia, ne vom sui în ceriu. // Mîndriia iaste pierdzare bunătăţei ceii sufleteşti şi sudorilor, 171r
că dzise prorocul pentru oarecarii: „Strigară şi n-avu cine-i mîntui, căci că strigară cu mîndrie". Strigară cătră Dumnedzău şi nu-i audzi, căci că nu să părăsiia de păcatele cealea ce să ruga. Un stareţ înţelept învăţă pre un frate ce era mîndru [4] să nu să ţie mîndru. Iară el, fiind orb de aceaea pohtă, dzise: „Prosteaşte-mă, părinte, că nu simt mîndru". Preaînţeleptul stareţ îi răspunse: „Dară ce arătare mai arătată, o, fiiul mieu, poţi să arăţi pentr-aceasta pohtă ce-i întru tine decît aceasta ce dziseş, că «nu simt mîndru»"? Într-unii ca aceştea iaste de folos foarte plecarea şi petreacere proastă şi ocărîtă întru veşmente şi întru bucate şi cetirea de îndreptarea părinţilor, ce covîrşeaşte prespre fire. Încai doară într-acesta chip va putea să aibă neştine nedeajde de mîntuirea aceştiia neputinţe, săvai cît de puţinel. Cum iaste ruşine în oameni a să mîndri ş-a să înfrîmşea cu veşmîntul altuia, aşea iaste cea mai de-apoi nebunie a să lăuda neştine pentru darul ce i-au dat Dumnedzău. Laudă-te nu/mai cu îndireptările 171v
ce-ai avut mainte de naşterea ta, iară bunătăţile ce ai după naştere ţi le-au dăruit Dumnedzău, ca şi naşterea. A tale simt numai bunătăţile cealea ce le faci fără de mentea ta, căci că mentea ţ-au dăruit Dumnedzău. Biruirile ce-ai făcut fără de trup simt ale tale şi dintru nevoinţa ta, căci că trupul nu iaste al tău, ce iaste facerea lui Dumnedzău. Nu te nedejdui c-ai făcut vrun bine, ce tot stă cu frică, pînă nu veri hi giudecat şi să iai răspuns de la Dumnedzău, vădzînd pre cela ce după ⟨...⟩ [5] deaca şedzu la masa mirelui lui Hristos, îi legară mînule şi picioarele şi-l aruncară în tunearecul împărţit. Nu fii mîndru cu capul pre sus fiind zidit din pămînt şi din ţărînă, căci că mulţi îngeri şi svinţi fură lepădaţi din ceriu pentru mîndriia lor. Cînd apucă dracul mîndriei loc întru lucrătorii săi, atunci li să arată în vis sau şi la aiave în chip de înger sau de mucenic [6] de le arată şi le spun lucruri de taină şi le dăruiesc daruri, pentru ca să-i amăgească, vai de ei, şi desăvîrşit să-şi cadză din mente. S-am chinui cu miile morţi pentru Hristos, // nice [7] aşea nu vom putea să împlem datoriia ce simtem 172r
datornici Svenţiei [2] sale, că altul iaste singele lui Dumnedzău şi altul singele şerbului, după desto⟨i⟩nicie, iară nu după fire. Să nu părăsim de-a cercetarea şi de-a ne sămăluirea pre sine, socotind în mentea noastră pururea

---

[4] Scris: мъндрь. ✧ [5] Cf. în versiunea slavonă по вѣчрѣ мо҃ск, probabil grafie coruptă pentru по вѣчерѣ мо҃ск „după seara aceea". ✧ [6] Scris: мч҃нивь; altă lecţiune posibilă: *măcenic*.
ч
✧ [7] Scris: ни; altă lecţiune posibilă: *nici*.

viaţa părinţilor ş-a luminaţilor ce-au fost mainte de noi. Şi atunci ne vom afla pre sine că nice [7] o urmă n-am întrat întru viiaţa lor cea scumpă, nice [7] giurămîntul cum să cade am ţinut, ce încă întru cinul mirenesc ne vom afla petrecînd. Călugărul cel adevărat iaste un ochiu a mentei izbăvit de toată înălţarea şi o simţire a trupului neclătită spre toată mîndriia. Călugăr iaste cela ce cheamă ca pre neşte fieri vrăjmaşii săi, adecă diiavolii, şi-i întărîtă cînd fug de la dînsul. Călugăriia iaste o buiuguire a menţei pururea de lucrurile ceale cereşti şi o scîrbă nepotolită într-această lume. Călugăr iaste cela ce-i întărit întru bunătăţi ca altul în dulceţi. Călugăriia iaste o lumină nepotolită carea lumineadză ochii inimiei. Călu-
172v gărul iaste o genune a smereniei întru carea îneacă şi cufun/dă toate duhurele ceale vicleane şi necurate. Uitarea păcatelor iaste începătură mîndriei, iară aducerea amente de-aceastea iaste adaos smereniei. Mîndriia iaste meserătatea cea mai de-apoi a sufletului, carea, cînd i să năluceaşte că are bunătate de lucruri bune şi de lumină, să află în meserătate şi în tunearec mare. Nu opreaşte numai a adaogerea înainte spurcata aceasta, ce încă şi din nălţimea bunătăţilor împenge şi leapădă. Mîndrul iaste ca şi o rodie ce din lontru-i putredă, iară den afară-i lumineadză coajea. Călugărul mîndru nu-i trebuiaşte alt drac, căci că însuş iaste întru sine şi drac şi vrăjmaş. Cum iaste întunearecul astreinat de lumină, aşea iaste şi mîndrul astreinat de toate bunătăţile. Într-înima celor mîndri cînd li să tîmplă vre〈o〉 nevoie să nascu cuvente de hulă, iară în sufletele celor smearini cuvente de bunătăţi şi videanii cereşti. Furul nu iubeaşte soarele, şi mîndrul ocăreaşte pre cei blîndzi şi smearini. Nu mă pricep cum să uită
173r unii din mîndri de le pare // că simt fără de nice [7] un păcat, iară la ieşitul sufletului numai ce-ş cunoscură sărăciia sa. Cela ce-i cuprins de-aceasta, ca să să roage lui Dumnedzău, căci că înaintea Sventiei sale iaste deşartă putearea şi mîntuirea omenească. Petrecînd într-un loc, socotiiu şi aflaiu aceasta ce-i fără de cap, înşelăciunea mîndriei, unde întrasă întru inima mea şi în spatele ei şedzînd îmă-sa, deşarta mîndrie. Ce pri-nse le legaiu cu legătura ascultărei şi le bătuiu cu ranele prostiei şi le strînş să-mi spuie cum au întrat în mene. Pentr-acea, fiind rănite, dziseră : „Noi n-avem începătură, nice naştere, ce simtem începătură şi naştere tuturor pohtelor. Supără-ne pre noi tare foarte înfrîngerea inimiei ce să naşte dintr-ascultare şi nu suferim să him supt altul mai mare. Pentr-acea şi în ceriu, căci vrum să him mai mari, cădzum şi ne depărtăm de-acolo. Şi să gicem mai pre scurt, noi simtem născătoare tuturor pohtelor ş-a celora ce simt înpomciş smereniei, căci că toate cealea ce agiută înţeleaptei smerenii stau
173v împom/ciş noauă. Însă în ceriu noi am biruit îngerii cei vicleani, dară tu unde veri scăpa denaintea noastră? Noi simtem deprinse a urma celora ce rabdă ocările şi simt ascultoi şi nemînioşi şi nezavistnici şi celora ce slujesc lui Dumnedzău. Cuconii ce să nasc din noi simt căderile şi smentealele oamenilor celor sufleteşti, mîniia, clevetele, amărăciunea, urgiia, răstirea, hula, făţăriia, zavistiia, neiubirea, pricea, volniciia, neplecarea. Numai un lucru iaste de nu putem să-l biruim, pentru care lucru, fiind atîta bătute de tine, ne caotă să-ţi spunem ş-acesta. De te veri ocărî însuţi cu toată inima ta pururea înaintea lui Dumnedzău, atunci ne veri avea pre noi ca pre neşte painjină. Că cum vedzi, calul mîndriei pre carele am încălecat eu iaste deşarta mărire, iară cuvioasa smerenie şi ocara ce să ocăreaşte însăşi de voia sa iş bat gioc şi de cal şi de călăreţul ce-i pri-ns călare, şi pentru biru-
174r irea lor cîntă cîntare cu dragoste". Să cîntăm lui Dumnedzău, că cu lau//dă

Scanned with OKEN Scanner

să proslăvi, căci [1] că calul și călărașiul *îl* aruncă în mare și într-adîncu*l* smereniei.

Cela ce să suie într-aceasta stepenă, de să va putea sui, va birui.

BIBLIOGRAFIE : Aron Densușianu, *Istoria limbei și literaturei române*, ediția a II-a, Iași, 1894, p. 191 ; Gh. Ghibănescu, *O nouă lucrare a Mitropolitului Varlaam (Leastvița lui Ioan Scarariul)*, in „Arhiva", XXV, 1914, nr. 3–4, p. 65–107 ; P. Olteanu, *Metoda filologiei comparate in studierea izvoarelor și in identificarea versiunii neogrecești a operei „Scara" tradusă de mitropolitul Varlaam*, în MO, 1970, nr. 5–8, p. 543–567 ; Florentina Zgraon, *Considerații filologice asupra primei traduceri manuscrise a* **Scării** *lui Ioan Sinaitul*, în LR, XXV, 1976, nr. 3, p. 275–288, eadem, *Manuscrisele românești ale* **Leastviței** *pînă la jumătatea secolului al XVIII-lea. Probleme de filiație*, în LR, XXVI, 1977, nr. 5, p. 517–531.

50

SCRISOAREA JURATULUI MARAMUREȘEAN BILȚĂ TOMA

*Maramureș, [1602–1617]

Bilță Toma, jurat maramureșean, îi comunică lui Georg Swcz (Szeochy), primarul Bistriței, că Nestor din Telciu, j. Bistrița-Năsăud, nu este vinovat de confiscarea oilor aparținînd unor locuitori din acel sat ; confiscarea a fost întreprinsă de oamenii săi. În continuare îl roagă pe Georg Swcz să-i admonesteze pe patru locuitori din Telciu care îi împiedică emisarii să ajungă la Bistrița.

Textul a fost transcris după facsimilul originalului (Arhivele Statului din Cluj-Napoca, fondul *Arhiva grănicerească din Năsăud*, nr. 31, fost nr. 302) reprodus în Rosetti, LB, nr. 3.

† Cu mila lui Dumnedzău, adecă eu, Bilță Toma, juratu*l* din Mara- 1ʳ
mure*ș*, din vidicu*l* de su*s*, eu scriu multă sinătate și voie bună și slujbă și mare preință la birău*l* de Bistriță, la Siuci Jurj și [1] la sfatu*l* Domniei sale. Cu*m* au veri*t* omu*l* Domniei tale din Tealci, anume Nisto*r*, de gice că-l năpăstesc acei oameri ce [le-a]m luoa*t* eu oile cu oamerii miei ; nu iaste vinova*t*, nece au fost acol[ea], nece au avu*t* știre că eu am strîns oamerii a cinci sate ce au fost atunce. Deaci i-am jura*t* și a*m* cerca*t* și n-a*m* putu*t* afla vină pri-ns, nece a⟨u⟩ fost cu știrea lui, nece au fost acolea, că a⟨u⟩ giura*t* din Seliște popa Ioncea și Fe*d* Miha[iu], din Săce*l* au jura*t* Marcă*ș* și Io*n*, di⟨n⟩ Moiseiu Hoiada Grigo*r* și Coma*n* Da*n*, și din Vișeu*l* de Sus Hapca Simio*n*, Tomiagă[2] Jurgea, din Vișeu*l* de Mijlo*c* au giura*t* Îndreico Ștefa*n*, Corb Andreica, din Borșea au giura*t* Nicoară. Aceia toți i-am giura*t* cu*m* acest o*m* n-au fost nece într-o tragere, nece au da*t* oile nemărui, ce iaste o*m* derept. Derept acea cînd au lua*t* acei oameri ai mie[i] aceale oi din munte, Fe*d* Mihaiu a⟨u⟩ fos*t* cu 50 de oamiri în Tealci și a[u] văzu*t* pre Nisto*r* acasă. Și a⟨u⟩ fost o slugă din Tealci, ce iaste la mar[hă] (?), deaci mi i-au îndrepta*t* acela și a*m* afla*t* marhă în picioare și [...] [d]e față ale meale la dinși. După acea, simt patru oamiri în Tealci, anume giudele și Cozma și Macsi*n* crainicu*l*, Dalu*l* [3] a*l* i Simionease, de ne lungă oamerii ca se nu poată sosi la Domniia ta. Deaci te rugă*m* pre Domniia ta să-i cerți și să credzi că ce a*m* scri*s* în aiastă carte așea. Și să fii sinăto*s*, ami*n*./

† *Się li(st) da da(st) eę vŭ roky velikyi* birău *ot Bystryco* [4]. 1ᵛ

---

[1] Scris în continuare : л. ◇ [2] Scris : томи̃агѫ. ◇ [3] Scris : длꙋ̃ ; altă lecțiune posibilă : *Danul*. ◇ [4] Sl., în trad. : *Această scrisoare să se dea în mîinile marelui birău de Bistrița.*

EDIŢII : Rosetti, LB, p. 72—73, nr. 30 ; Rosetti, SB, p. 54—55, nr. 30 ; publicată în rezumat de N. Iorga (vezi Iorga, DB, I, p. 24, nr. XXXI ; DH, XV², p. 800, nr. MDCXXXVI).

BIBLIOGRAFIE : Iorga, DB, II, p. XI ; Rosetti, LB, p. 74.

51

SCRISOAREA AUTORITĂŢILOR DIN SUCIUL DE SUS

Suciul de Sus, j. Maramureş, 30 mai 1608

Potlogar Toader, judeţul din Suciul de Sus, împreună cu Burzeu şi „cu tot satul", îl înştiinţează pe primarul Bistriţei că Paşco Simion nu-i datorează nimic lui Fodotschi. Vitele revendicate de Fodotschi au fost încredinţate satului spre păstrare de Macrai Iştioan şi de mama acestuia ; ele au pierit în timpul unui război care a pustiit regiunea şi nimeni din sat nu are cunoştinţă că ar fi aparţinut lui Fodotschi.

Textul a fost reprodus după originalul păstrat la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, fondul *Arhiva grănicerească din Năsăud*, nr. 38.

1r † Scris-am la Măria ta, birău den Bistriţă, să te ţie Dumnezeu într-o voie bură pre Măria ta şi cu sfatul Mări⟨i⟩i tale. Scris-am den Suciul de Sus, întîie giudeţul Potlogar Toader şi cu Burzeu şi cu tot satul, pre sufletele noastre, îraintea[1] Măriilor voastre, să creadeţ, Măria voastră, că atunci cîndu au dat giupîrul Macrai Iştioan cu muma Mări⟨i⟩i sale, Macrai Birtălăneasă, cătră noi, nu o au dzis că au fost marha lui Fodotschi, ce a⟨u⟩ dzis că-u fost marha domnu-nostru. Şi ne-au dzis domnu nostru acea marhă ce se-u dat în mîra noastră noi să nu dăm în mîra nimăruia[2], ce numai în mîra Domni⟨i⟩i sale. Într-aceaea vreame ţara peri şi pierdum tot şi aceaea marhă încă peri. Domnu nostru n-au cerşut nemică de la noi, nice nu ştim să aibă Fodotschi la noi nemică. Eu, Potlogar Toader[3], şi cu eu, Burzeu, cu popa şi tot satul, cu tarè cu nătare, cu mic cu mare, noi dăm îrai⟨n⟩tea[4] Domniilor voastre aceasta credinţă şi acesta giurămîntu că Paşco Simion nu iaste vinovat cu nemică lui Fodotschi, nice nu are nice u⟨n⟩ lucru cu Paşco Simion. Paşco Simion[5] iaste om bur şi om dereptu. Şi să vă ţie Dumnezeu într-o voie bură pre Măria voastră.

V lĕ(t) 7116, m(s̃)ca ma(i), 30 dñi[6]. /

1v Această carte iaste scrisă la birăul de Bistriţă şi[7] la sfatul Măriii sale.

EDIŢII : Iorga, DB, I, p. 29, nr. XXXVIII ; DH, XV², p. 833, nr. MDCLXXIX ; Rosetti, LB, p. 78—79, nr. 36 ; Rosetti, SB, p. 60—61, nr. 36.

---

[1] Scris : ѧраинтѣ ; altă lecţiune posibilă : *inraintea*. [2] Scris : нимъръ8ѣ. [3] Scris : тоадре. [4] Scris : ѧраинтѣ ; altă lecţiune posibilă : *inrai⟨n⟩tea*. [5] Scris : симинѡ. [6] Sl., în trad. : *În anul 7116, luna mai, 30 zile*. [7] Scris în continuare : к8.

52

PREDICA LUI FRANCISCUS LOVAS

Roma, 11 decembrie 1608

Această predică a fost rostită în românește de ungurul Franciscus Lovas în decembrie 1608, cu prilejul sosirii la Colegiul Roman din Roma a ducelui de Nevers, Carlo Gonzaga, trimis al regelui Henric al IV-lea. Festivitatea prilejuită de această recepție a fost marcată prin rostirea în diverse limbi a 29 de predici, improvizate pe marginea aceluiași verset biblic (*Isaia*, cap. 35, v. 8). A nouăsprezecea în ordinea rostirii lor este predica lui Lovas. Ea cuprinde un elogiu la adresa Franței lui Henric al IV-lea, țară care și-a dobîndit liniștea interioară în urma instaurării păcii religioase și a aplicării legalității. Scrisă cu alfabet latin și ortografie maghiară, parțial influențată și de cea italiană, această predică cuprinde cîteva particularități lingvistice care dovedesc că autorul ei învățase românește în Banat.

Predica a fost reprodusă după fotocopia textului original, păstrat la Biblioteca Vittorio Emanuele din Roma, *2370 Mss. Gesuitici 241*, p. 37.

Et erit ibi semita et uia et uia sancta uocabitur. Esa. 35[1]. 37
Dicam Valachice [2] 19

Fu într-o vreme, doamne, Țara Frenzească așa bătută *da* [3] oameni strîmbi și răi, cu cuvînt înfocat *da* [3] venin, că era țară blestemată; s-au făcut gard și prid (?) den sipinii săi, carii erau odrasle nu lăsau pre cale dereaptă oamenii carii povestuiau cuvîntul svînt *del uangelo* [4]. Ba astădzi cînd o [5] văd supt putere împărăția craiului vostru, domnului, părintele nostru *Henrico quarto* [6], svîntă, dereaptă și atare că nici un povestuitor de cuvîntul [7] svînt, cine îmblă pre ea [8], teme, de unde bine cunosc că s-au împlut scriptura de prorocul svînt care dzice: „Și va ⟨fi⟩ aci cărare și cale, care se va chiema cale svîntă". Știi bine soția noastră care au îmblat țările lumii și n-au aflat țară mai bună, derept [9] lege tare mai dereaptă, derept [9] cuvîntul svînt mai svîntă, derept oamenii derepți și buni ce sîmpt acolo. Derept achiara (?) *da douer* [10] dzice prorocul svînt: „*Et erit ibi etc.*"[11].

EDIȚII: Claudiu Isopescu, *O predică românească ținută în Roma la 1608*, în „Codrul Cosminului", II — III, 1925 și 1926, p. 280—282.

BIBLIOGRAFIE: Claudiu Isopescu, *op. cit.*, p. 277—284; Ion Gheție și Mirela Teodorescu, *À propos de la désinence -u de la 3e personne du pluriel de l'imparfait de l'indicatif. Nouvelles contributions*, în RRL, XI, 1966, nr. 2, p. 188—189; Gheție, BD, p. 305—308.

53

MĂRTURIE

*Moldova, 10 martie 1609

Luca Stroici, mare logofăt, Nestor Ureche și Pătrașco Nădăbaicovici, mari vornici, mărturisesc că Dragoman a vîndut lui Toader Boul, vistier, partea sa de moșie din satul Tălpălăiești, ținutul Suceava.

[1] Lat., în trad.: *Și va fi acolo o cărare și o cale și se va numi calea sfîntă. Isaia, 35.* ✧ [2] Lat., în trad.: *Voi expune românește.* ✧ [3] It., în trad.: *de.* ✧ [4] It., în trad.: *al evangheliei.* ✧ [5] Scris: *lo.* ✧ [6] It., în trad.: *Henric al IV-lea.* ✧ [7] Scris: *kumentul.* ✧ [8] Scris: *preia.* ✧ [9] Scris: *derapt.* ✧ [10] It., în trad.: *cum trebuie (?).* ✧ [11] Lat., în trad.: *Și va fi acolo etc.*

Scanned with OKEN Scanner

Am reprodus documentul după originalul păstrat la Arhivele Statului din București, fond *Documente istorice*, CDLXXIX/13.

1r † *Eto a(z)* [1], Stroici *veliki(i) logofe(t)*, *i*[2] Ureache, *veliki(i) dvo(r̃)ni(k) o(t) Do(l̃)něi Ze(m)li*, *i*[3] Petrașco, *veliki(i) dvo(r̃)ni(k) o(t) Vi(š)něi Ze(m)li* [4], mărturisim, cu cest al nostru zapis, cum au venit înaintea noastră Drăgoman din Tălpălăiești, de ținutul Suceaveei, de nimene nevoit, nici [5] asuprit, și au vîndutu a șeasea parte de sat de Tălpălăiești Boului vistiiarnicului, ce i-au fost lui moșninie dereaptă, lui Drăgoman, feciorul Simeei din Tălpălăiești, cu tot venitul, și-ntr-apă și în cîmpu și întru tot, cu tot venitul, dereptu *pe(t)deše(t) ugo(r̃)ski(h)* [6].

Dece [7] noi, deac-am vădzutu [8] a lor de bună voie tocmală și deplină plată, noi, spre mai mare credință, am lăturat și ale noastre peceț la acestu al nostru zapis.

V l̃to 7117, ma(rt) 10 [9].

Stroici logofăt [10].

Ureache.

† Pătrașco *dvo(r̃)ni(k) iska(l̃)* [11]./

2r † Pan Ureache, *veliki(i) dvo(r̃)ni(k) o(t) Do(l̃)něi Ze(m)li* [12].

EDIȚII: DIR, XVII, A, II, p. 196, nr. 260.

54

SCRISOAREA BOIERILOR MUNTENI

*Țara Românească, 29 aprilie [1614]

Un grup de boieri munteni nemulțumiți de Radu Mihnea, urcat în scaunul domnesc cu ajutorul Porții Otomane, adresează un apel lui Radu Șerban, fost domnitor al Țării Românești, aflat în exil la Viena.

Am reprodus textul după originalul păstrat la Arhivele Statului din București, fondul *Documente istorice*, I/28.

1r † Preamilostive Doamne, să fii domneata sănătos. Rugămu-ne [1] domnetale ca domnului nostru cela milostivul pentru care lucrure știi domneata. Cîndu ne-am despărțit de domneata, în ce credință ne-ai lăsat

[1] Sl., în trad.: *Adică eu.* ✧ [2] Sl., în trad.: *mare logofăt, și.* ✧ [3] Sl., în trad.: *mare vornic de Țara de Jos, și.* ✧ [4] Sl., în trad.: *mare vornic de Țara de Sus.* ✧ [5] Scris: ни; altă lecțiune posibilă: *nice.* ✧ [6] Sl., în trad.: *cincizeci ⟨galbeni⟩ unguresti.* ✧ [7] Scris: аѳ; altă lecțiune posibilă: *deci.* ✧ [8] Scris: ѕ҃ѣ҃ѕ҃ѧмѕ. ✧ [9] Sl., în trad.: *În anul 7117, martie 10.* ✧ [10] Scris: ѧw; altă lecțiune posibilă: *logofet.* ✧ [11] Sl., în trad.: *vornic a iscălit.* ✧ [12] Sl., în trad.: *mare vornic de Țara de Jos.*

[1] Scris: рѕr҃ѕнє. ✧

într-aceaca[1a] sînte*m* și pînă acu*m* și de cîteva ori a*m* treme*s* de a*m* da*t* în știre
domnetale și cu mare frică ca să nu piiarde*m* capetele de aces*t* domnu
turcu. Și domneta pînă acu*m* nici [2] u*n* lucru adeveri*t* nu ne trimeți, ce nu-
mai nădeajde ; ce noi într-această nădeajde căde*m* la lucrure foarte greale,
că intîiu în țeara noastră acu*m* strigă hoge că-*ș* ține aces*t* domnu frații
și surorile în casă cu e*l* și sîn*t* turci. Și robii carii au scăpa*t* de pren catarge
și de prentr-alte robii, măca*r* de la Mihaiu-Vodă, domnu*l* cine iaste în
țeară e*l* i dă turcilo*r* și alte multe nevoi care nu le-a*m* scri*s* acu*m*.

Înțeleage*m* că are turcu*l* gîn*d* să puie în țeara noastră pașă, așijderea
și în țerăle ce sîn*t* vecini cu noi. / Deci, deaca vo*m* cădea noi la aceaea, să 1v
rămîie în țeara noastră pașă [3] și mănăstirile și besearecile noastre să fie
meceture turcilo*r* și coconii noștri să-i facă iniceari și featele noastre să
le ia turcii lo*r* muieri cu*m* fa*c* într-alte țerî ce sîntu supuse lo*r*, deci [4]
noi den zilele lu Mihaiu-Vodă, de cîn*d* ne-a*m* supu*s* și ne-a*m* jura*t* crești-
nilo*r*, pentru aceaea ne-a*m* jura*t* și ne-a*m* supu*s* noi sup*t* împăratu*l* crești-
nescu, ca să nu căde*m* noi la u*n* lucru ca acesta.

Direp*t* aceaea a*m* tărpi*t* noi mare cheltuiale și robii și arsuri și singe
vărsa*t* pentru creștini, ca să ave*m* căutare la nevoia noastră. Ce mul*t* ne
mirăm, au domneta nu faci știre împăratului de nevoile noastre? Ce de
iaste vina den domneata că nu faci în știre împăratului să ne caute la
nevoile noastre, Dumnezeu-*ț* va fi platni*c*, cu*m* te-ai // jura*t* cu noi. Ce 2r
tribuiaște domneata pleca*t* și cu lacrăme de la noi să aduci [5] amente împă-
ratului păntru noi că, măca*r* să n-a*m* fi noi avu*t* nici[2] o tocmeală cu creștinii
și acu*m* a striga mila Împărăției sale, încă se-ară cădea să ne caute, fiindu
noi creștini, ca să nu rămîne*m* păgîni, căci inima noastră nu se poate suferi
cu păgînii. Căci [6] și anu cîn*d* a*m* veni*t* cu turcii asupra lu Bătă*r*[7], și atunce
numai ce așteptam să auzi*m* de domneata și de ceva oaste creștină, că noi
ne grijise*m* ca să fi*m* vrăjmașii lo*r* ce⟨i⟩ mai mari, cu*m* a*m* făcu*t* știre dom-
netale.

Ce ne rugă*m* domnetale, dă în știre Împărăției sale că acu*m* iaste
vreame bună și sînte*m* toți gata a sluji Împărăției sale și domnetale, cu*m*
veri înțeleage domneata și de la logofătu*l* Oancea, măca*r* să nu ne-a*m* îm-
preuna*t* noi cu logofătu*l*. Ia*r* deac-a veni*t* sluga logofătului, toate pre rîn*d*
i-a*m* făcu*t* în știre cu omu*l* nostru cu*m* stau lucrure⟨le⟩ dencoace, care nu
sînte*m* noi îndoi*ț* că nu vo*r* veni în știrea domnetale. Ce ne rugă*m* să fie
taină aces*t* lucru, că de se-ară înțeleage, toți ne-a*m* piiarde capețele.

Să fii domneata sănăto*s*, ami*n*.

Pi(s̃) apri(l̃), 29 dni [8].

† Noi, toți boiarii den țeară și de la slujitori, pleca*t* ne închinăm dom-
netale.

EDIȚII : N. Iorga, în DH, IV, partea I, p. 552—553 ; N. Iorga, *Un vechi răvaș și o conspirație de demult*, în C. Lit., XXXIV, 1900, p. 270—273 ; N. Iorga, *Scrisori de boieri, scrisori de domni*, Vălenii de Munte, 1925, p. 49—50 ; DIR, XVII, B, II, p. 269—270 ; CLRV, p. 42—43.

1a Seris : ачкм. ✧ 2 Seris : ни (ч supra); altă lecțiune posibilă : *nice*. ✧ 3 Seris : па (ш supra); altă lecțiune posibilă : *pașe*. ✧ 4 Seris : де (ч supra); altă lecțiune posibilă : *dece*. ✧ 5 Seris : адꙋче. ✧ 6 Seris : кѣ (ч supra); altă lecțiune posibilă : *căce*. ✧ 7 Seris : бътꙋ (р supra). ✧ 8 Sl., în trad. : *Scris ⟨în⟩ aprilie, 29 zile.*

55

PORUNCĂ DE LA RADU MIHNEA

Iași, 19 februarie 1617

Radu-Voievod poruncește dregătorilor din Tîrgu Frumos să permită călugărilor de la mănăstirea Secul să stăpînească nestingheriți o moară, o casă și un loc de odaie, care au fost dăruite mănăstirii de către vornicul Mogîldea, după cum a mărturisit și Ureche, fost vornic.

Am reprodus documentul după originalul păstrat la Arhivele Statului din București, fond *Documente selecționate Moldova*, 78.

† Io Radul-*Voevo(da)*, *Bžiju ml(š)tiju g(s)p(d)ri Ze(m)li Mo(l-dav)skoi* [1], scriem Dumnia [2] mea diregătoriului [3] și șoltuzului și pîrgarilor din Tîrgul Frumos. Dăm voauo știre de o carte ce-aț trimis la Dumnia [2] mea, pre omul vostru, cu pîră, pre Ureache, ce-au fostu vornic, și pre călugări⟨i⟩ de la mănăstire de la Săcul. Giceț că v-au luat o moară și o casă și un loc de odaie în țarină, acolo.

Dece [4] vornicul Ureache gice c-au fostu dată acea moară și acea casă și acel loc de odaie de Ieremiia-Vodă Gugei, ce-au fost ușear. După moartea Gugei, datu-le-au frăține-său Mogîldei, ce-au fostu vornic. Dece [4] Mogîldea, la moartea sa, dat-au acea moară și acea casă și acel loc de odaie sventei mănăstirei Săcului, ca să-l scrie la pomeanic și să-i f[a]că pamenți. Și nerușeită [5] au fostu și de alți domni carii au fostu mai încoace acea tocmală.

Pentr-acea voi acmu nu știu ce îmblați mestecîndu. Spre-aceaea, deaca veț vedea cartea Dumi⟨i⟩i meale, iară voi foarte să daț pace să ție călugării de la Săcul, cum au ținut și pînă pre-acmu, și întru nemică să nu vă mestecaț înaintea cărții Dumni⟨i⟩i [6] meale, nici [7] mai mult jalobă să vie. Într-alt chip să nu faceț.

† *G(d)nĭ velĕ(ĩ)* [8].

U Ja(s), *v lto 7125*, *f(ṽ) 19* [9].

† Gheanghea, *ve(ĩ) lo(gf̃)*, *u(c̃)* [10].

(Az) [11], Gheanghea, *logofet*, *i(s̃ s̃)kaa(h)* [12].

† Ion.

EDIȚII: DIR, XVII, A, IV, p. 100—101, nr. 139.

---

[1] Sl., în trad.: *Voievod, din mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovei.* ✧ [2] Scris: ДМ҃Н; altă lecțiune posibilă: *Domnia.* ✧ [3] Scris: ДИРЄПЬТОРІѦ8. ✧ [4] Scris: ДЄ; altă lecțiune posibilă: *deci.* ✧ [5] Scris: НЄРѲШЄНПѲ. ✧ [6] Scris: ДѦМПІН; altă lecțiune posibilă: *Domni⟨i⟩i.* ✧ [7] Scris: НІ; altă lecțiune posibilă: *nice.* ✧ [8] Sl., în trad.: *Domnul a poruncit.* ✧ [9] Sl., în trad.: *La Iași, în anul 7125, februarie 19.* ✧ [10] Sl., în trad.: *mare logofăt, a învățat.* ✧ [11] Sl., în trad.: *Eu.* ✧ [12] Sl., în trad.: *logofăt, am cercetat.*

Scanned with OKEN Scanner

56

CUVÎNT PENTRU CURĂȚIE

*Moldova, [1618—1619]

Sub acest titlu este cunoscută o scriere bilingvă, slavo-română, care cuprinde diferite fragmente din textul *Apostolului*, selectate după un criteriu moralizator, creștin. Cu excepția primului fragment (*Corinteni*, VI, 1—11), intitulat *Pentru curăție, cum nu să cade nici celora ce sînțu însurați să să tăvălească totdeauna în păcate*, celelalte fragmente au titlurile reproduse numai în slavonă. La baza întregii compilații a stat o traducere moldovenească a *Apostolului*, pe care o regăsim în cîteva manuscrise posterioare anului 1640. Textul a fost copiat în Moldova, foarte probabil în cursul anului 1618 sau cel mai tîrziu în primele două luni ale anului următor.

Am reprodus cîteva fragmente de text după originalul păstrat la BAR, sub cota ms. sl. 726, f. 201r — 235r.

O bra(š̃)ně eže e(š̃) měso [1] 205v

K ri(m) 115 [2] Pentr-acea ceale de pace să cercăm și cei de tărie unul că-
tr-alaltu. Pentru bucate să nu strici lucrul lui Dumnedzău,
că-s toate curate, ce-i rău celuia ce mănîncă și smenteaște pre
neștine. Bine iaste a nu // mînca carne, nici [3] a bea vin, nici [3] 206r
de ce să smenteaște fratele tău sau să vatămă sau să îndoiaște.
Tu ai credință, de tine veri da răspunsu înaintea lui Dumnedzău.
Ferice de cela ce nu să îndoiaște de cealea, ca să svătuiaște.
Iară cela ce să îndoiaște, s-are și mînca, să osindeaște, căce că
nu-i din credință. Și tot ce nu-i din / credință iaste păcat. 206v

Celuia ce vă poate pre voi întări după bunăvestirea mea
și mărturiia lui Isus Hristos, după descoperirea tainelor ce-s
din aii de veaci tăcute și s-au arătat acmu cu scripturile proro-
cilor, după dzisa lui Dumnedzău celui de veaci, întru ascul-
tarea credinței [4] întru toate limbile // ce s-au cunoscut, cu unul 207r
preaînțeleptul Dumnedzău pentru Isus Hristos. (...)

O měso ja(d)ši(h) povŭseg(d)a [6] 210r

Kri(th̃) 140 [5] Bucatele nu ne vor pune pre noi înaintea lui Dumnedzău.
Că nici [3] s-am mînca vom hi mai lăudați, nici [3] să n-am mînca
ni să va mai împuțina lauda. Socotiți cîndai această îndrăznire
a voastră va hi sminteală celor proști. / Că de te va vedea 210v
neștine avînd mente și ședzi în praznicul bodzilor, firea lui fiind
slabă, au nu să va întări a mînca de giungherile bodzilor? Și
va peri acel frate neputincios pentru înțelepciunea ta, ce
pentr-î⟨n⟩s au murit Hristos. Așea greșiț întru frați și le smintiți
firea lor, fiind slabă, // și întru Hristos greșiți. Pentr-ace, decît 211r
aș smenti cu bucatele pre fratele mieu, mai bine n-aș mînca
carne în veaci.

---

[1] Sl., în trad.: *Despre bucatele care sînt carne.* ✧ [2] Sl., în trad.: *Către romani, 115.* ✧ [3] Scris: ни; altă lecțiune posibilă: *nice.* ✧ [4] Scris: скрѣдниѣцѣи. ✧ [5] Sl., în trad.: *Corinteni, 140.* ✧ [6] Sl., în trad.: *Despre carnea care se mănîncă întotdeauna.* ✧

Kri(ïh) 142[7] **O ti(h) eže olitarju služa(t) sŭ ol'tare(m) sŭdělaęt sę**[8]

De au nu ştiţi că ceia ce slujescu besearecei din besearecă să hrănesc? Că aşea au învăţat şi Dumnedzău ceia ce mărturisescu bunavestire, din bunavestire să să hrănească.

211v **Takovii lŭži ap(š)li dĕla/telie lŭsti. Petrŭ 66**[9]

Aceasta să ştiţi mainte: fost-au şi proroci menciunoşi întru oameni, cum vor hi şi întru voi învăţători menciunoşi, ce ei vor aduce împărecheturi de perire şi de despuitoriul cela ce i-au răscumpărat pre-nşii să leapădă şi-şi aduc şie perire
212r de sîrg. Şi mulţi urmadză lor întru necu//răţii, ce di-nş calea cea adevară să huleaşte. Şi cu cuvente amăgitoare şi menciunoase vă înşală pre voi. Ce giudeţul lor din ceput nu va pesti şi perirea lor nu va adormita. Cînd îngerii ceia ce greşiră de nu-i cruţă, ce cu legături din tunearecu i-au legat şi i-au dat
212v în preveghiu la giudeţ să să muncească, / şi lumea cea dintîiu nu o cruţă, ce pre Noe, al optul marturul direptăţei, feri, înecarea lumiei ceii necurate aduse, şi cetăţile Sodomului ş-a Gomorului le arsă şi cu răsîpire osindi, pusă chip celora ce vor vrea să petreacă în necurăţie, şi pre direptul Lot, fiind dosădit de
213r spurcăciunea vieţei lor, //îl izbăvi; cu vedearea şi cu audzul direptul petrecea într-înşi în toate dzile, suflet dirept, cu lucruri de fărădeleage să supăra. Şti Dumnedzău pre ceia ce-s creştini buni din năpaste să-i izbăvască, iară pre cei nedirepţi la dzua giudeţului i cruţă să-i muncească. (...)

214r *K ri(m) 93*[10] Slobodzitu-v-aţi de păcate şi v-aţi dat robi dereptă-
214v ţii. / După firea oamenilor grăiesc, pentru neputinţa trupului vostru. Cum v-aţi tocmit mădularele voastre şerbi necurăţiei şi fărădelegei întru fărădelegi, aşea ş-acum să vă tocmiţi mădularele voastre şerbi direptăţei, întru curăţie. Cînd eraţi şerbi
215r păcatului, eraţi slobodzi de direp//tate. Deci ce lucru bun aveaţi atunci de cealea ce acmu vă stidiţi? Că svîrşitul acelora iaste moartea. Iară acmu v-aţi slobodzit de păcate şi v-aţi dat şerbi lui Dumnedzău şi aveţi lucrurile voastre întru curăţie, iară la svîrşit viiaţa de veaci. Că dobînda păcatului iaste muartea, /
215v iară darul lui Dumnedzău viiaţa de veaci.

EDIŢII: Gaster, CR, I, p. 45—52 (cea mai mare parte a textului, cu excepţia fragmentelor reproduse de noi).

BIBLIOGRAFIE: Gaster, CR, I, p. XXXVI; Iorga, *Ist. lit. rom.*, I, p. 234, nota 6; Ivănescu, *Problemele*, p. 112—113; Constantinescu, *Repertoriul*, p. 118.

---

[7] Sl., în trad.: *Corinteni, 142.* ✧ [8] Sl., în trad.: *Despre cei ce slujesc altarului, cu altarul să se împărtăşească.* ✧ [9] Sl., în trad.: *Astfel de apostoli mincinoşi, făcători de minciuni. Petru 66.* ✧ [10] Sl., în trad.: *Către romani, 93.*

Scanned with OKEN Scanner

57

ALEXANDRIA

Sînpetru, *j. Brașov, 1620

Cunoscuta narațiune despre viața lui Alexandru Macedon, alcătuită în Egiptul antic și pătrunsă de timpuriu în literaturile popoarelor orientale și europene, a fost tradusă în limba română în a doua jumătate a secolului al XVI-lea sau la începutul secolului următor. Se admite că la baza traducerii, efectuate probabil în Moldova, a stat o versiune slavonă de redacție sîrbească. Cea mai veche versiune românească a *Alexandriei* se păstrează în *Codex Neagoeanus*, manuscris copiat în anul 1620, în localitatea Sînpetru (probabil din județul Brașov), de către popa Ioan Românul, după un intermediar bănățean-hunedorean.

Am reprodus după original (BAR, ms. rom. 3821, f. 1^r-76^v) capitolul referitor la luptele purtate de eroul macedonean cu împăratul Por al Indiei.

Începuiu războaiele[1] lu Po*r*-Împăra*t* 31v

Por-Împăra*t* sculă-să și cu oștile lui și merge la ⟨A⟩lexandru și să văzură oștile. Și puse Po*r* înainte 10 000 de lei, iară Alexandru puse nainte leilo*r* 1000 de bivoli și o mie de tauri nainte leilo*r*. // Și să loviră lei⟨i⟩ 32r cu bivolii și cu taurii și să luară într-o parte și să duseră, iară oștile să văzură. Alexandru dede în trîmbițe și în tîmpene și să loviră oștile de față. Și să[2] tăiară cumu să taie pînă sara, și să dede Po*r* înderăt și puse tabără[3]. Și periră acole indieni 200 de mii și machidoneni 35[4] de mie 500. Po*r* văzu că fu războiu*l* mare și să miră de războiu*l* lu Alexandru, cum puse bivoli nai⟨n⟩te leilo*r*. Și-*ș* chemă[5] boierii lui și le zise: „Boieri, iacătă că ne bătu*m* cu Alexa⟨n⟩dru și nu-*l* pute*m* bate. Dară acmu/cumu-m ziceți să facem?" 32v Ei ziseră: „Împărate, acmu să aducem[6] lefantele și să face*m* pre[7] dinsele podure și să pune*m* pre podure cîte 30 de pușca*ș* și să le pune*m* nainte". Și așa făcură podure pre lefante și puseră pre o lefantă 30 de pușca*ș*, pre[7] 100 de lefante, și le puse nai⟨n⟩te și purceseră pre Alexandru cu oștile la războiu. Iară Alexandru puse nainte 1000 de cămile tot cu clopote și 1000 de catîre to*t* cu clopoței. Iară lefantele, deca auziră sunetu*l* clopotelor, ele să spămîntară // și să întoarseră[8] îndărăt și dederă pre oaste[9] lu Por. 33r Și călcară pre[7] oamenii[10] lo*r* și-*ș* surpară podurele lo*r* și omoriră pușcași⟨i⟩ lo*r*. Iară oștile stătură de față[11] și să loviră oștile și să tăiară cumu să taie pînă sara. Și să dede Po*r* îndere*t* și trecu apa[12] Alfeonului și sparseră podurele și puseră tabără[13] pre malul Alfeonului. Și Alexandru puse tabără[3] pre malul Alfeonului și să vede oștile. Și periră acolo de-i lu Po*r* 4 000 de mii și de-i lu Alexandru 6 000. Filon sosi cu oștile lui, 100 000,/răpăusate[14], 33v de la Persida, de la Roxanda-Împărătească. Și aduse 100 000 de cămile încărcate de bucate și de traba oștilor. Și aduse 100 000 de catîre to*t* de galbini și de talere ⟨încărcate⟩. Și aduse stema de aur de la Roxa⟨n⟩da. Alexandru să veseli și toate[15] oștile de Filo*n*, iară indienii să spamîntară[16] de Filo*n*.

---

[1] Seris: р[з]ьбоєлѣ. ◇ [2] Seris: ш[с]иєь. ◇ [3] Seris: таб[р]ь; altă lecțiune posibilă: *tabăr(u)*. ◇ [4] Seris: лє (= 35000). ◇ [5] Seris: кѣмь. ◇ [6] Seris: ад[че]8є. ◇ [7] Seris: нрѣ. ◇ [8] Seris: ӥтоа[р]сєрь. ◇ [9] Seris: ωс[т]є. ◇ [10] Seris: ωа[м]єни. ◇ [11] Seris: ф[ц]ає. ◇ [12] Seris în continuare: апа. ◇ [13] Seris: табрь; altă lecțiune posibilă: *tabăr*. ◇ [14] Seris: рьпьнь8сатє. ◇ [15] Seris: тоатє. ◇ [16] Seris: спа[мь][рь]. Ierurile din silabele suprascrise par a fi barate de copist. Altă lecțiune posibilă: *sporeară*. ◇

Şi zise Filon : „Alexandre, nu trăbuieşte ţii să sta⟨i⟩ să-ţi cauţi cu Por
într-ochi, că cît stau ei, atîta să întărescu. Şi veniră oştile, ce mă lasă pre [7]
34r mine cu oaste [17] me să-l lovescu, că este hodinită // şi viteaji buni sînt la
mine". Alexandru zise : „Dară apa Alfeonului cu*m* vei trece?" El zise :
„Cu nărocu*l* tău, cu*m* veri vede". Şi zise Alexandru : „Tu pasă cu Dumne-
zeu". Şi zise Filo*n* oştilor lui să să gătească de război şi să puie to*t* călăraşu*l* [18]
cîte un pedestraşu [19] după el pre cal. Şi aşa făcură. Şi cînd şezu Por la
masă, iară Filon dede în apa Alfeonulu⟨i⟩ cu oaste [20] lui, iară apa fugi
34v pre uscat şi ceie dintîiu să udară , iară cei de apoi pre uscat trecură. / Şi
loviră pre Por-Împărat la masă şi săriră fără veste şi începură a să tăia.
Iară Alexa⟨n⟩dru, deca văzu aşa, el dede şi el cu oştile lui pren [21] apă ca
şi Filo*n* şi lovi pre Por şi să tăiară cumu să taie, zi de vară pînă sara. Şi
începură indienii a fugi şi machidonenii a-i goni şi a-i tăia. Por plecă a fugi
la Indie cetate. Şi plînge cu amar şi grăie : „O, vai de mine, nevolnicul
de mine, cum puternicii căzură şi neputernicii să sculară, cum veniră
35r machidonenii // şi pre Darie uciseră şi la mine veniră şi mi să puseră ca
scaiu*l* în păr şi sila me sparseră şi nece apa Alfeonului nu-i putu ţine !"
Şi să duse Por la Indie cetate şi plî⟨n⟩ge mult cu jale mare. Alexandru
gonie pre indieni şi mulţi periră şi mulţi pri⟨n⟩se vii. Şi vi⟨i⟩i slobozi şi le
lua armele şi caii. Alexandru căzu pre locu*l* lu Po*r* şi zise oştilo*r* să prade
ţara şi să o jăhuiască. Iară Por-Împărat tremese cărţi pre la limbile pă-
35v gîne, că era 24 de limbi spre răsărit : / „Scriş pînă la ai mei fraţi şi priet-
nici, să ştiţi că venit-au machidonenii pre mine şi mă bătuiu cu ei de tre⟨i⟩
ori şi mă bătură şi sila me sparseră şi ţara me o prădară. Ce vă rog, fraţilo*r*,
să veniţi într-ajutoriu*l* meu, că, de va bate pre mine, nice voi nu vă veţi
stăvi nainte lui. Ce să [22] veniţi cum ştiţi mai tare". Limbile auziră aceasta
şi să [2] sculară toţi şi merseră [23] la Po*r* 6000 de mii de oameni [24] şi a lu Po*r*
4000 de mii calaraşi. Şi purceseră cu Por pre Alexandru cu oştile. Iară
36r Alexandru trimese sol la Po*r*// pre Filo*n* şi cu carte scrisă aşa : „Eu, Ale-
xandru-Împărat, scrişu ţie, Por-Împărat, sănătate. Şi aşa să ştii, că capu*l*
plecat [25] nu-l taie sabie. Aşa şi tu, închină-te mie şi-ţi ţine ţara şi împărăţie.
Iară de nu vei face tu aşa, iară noi să ne batem amîndoi. Căce nu este ţie
milă de indienii tăi, mie-mi este milă de machidonenii mei şi este păcat să
moară [26] atîţe viteji păntru tine şi păntru mine. Ce cîtu s-au bătutu oştile,
36v bătu⟨tu⟩-s-au, iară acmu sau te închină mie, sau ieşi să ne lovim / amîn-
doi şi să ste oştile în pace. De mă vei bate tu pre mine, tu să fi⟨i⟩ împărat
a toată [27] lume, iară d[e] te voiu bate eu pre tine, eu voiu fi împărat a
toată [28] lume". Şi trimese solu [29] pre Filon şi merse la Po*r*-Împăra*t* cu carte.
Por ceti carte şi fu bucuros Por să să bată cu Alexandru. Şi zisi [30] : „Tu
eşti Filo*n* ?" El zise : „Eu". Por zise : „Închină-te mie, să-ţi dau fata me
şi după moarte [31] me să fi⟨i⟩ tu împărat Îndiei". Filon zise : „Împărate,
nu mă voiu împărţi de Alexandru pînă la moarte [32] me". Po*r* zise : „Filoa-
37r ne, pasă dară şi-i zi să iasă Alexandru // să ne lovim amîndoi, cum [33] au

---

[17] Scris : осше. ✧ [18] Scris : кьлъраши. ✧ [19] Scris : аедеширав. ✧ [20] Scris : шше. ✧ [21] Scris : прк. ✧ [22] Scris : чесь. ✧ [23] Scris : мересрь. ✧ [24] Scris : шлеши. ✧ [25] Scris : грекашь. ✧ [26] Scris : морь. ✧ [27] Scris : моть. ✧ [28] Scris : мо. ✧ [29] Scris : соуаь. ✧ [30] Scris : зши ; altă lecţiune posibilă : *zise-i*. ✧ [31] Scris : морше. ✧ [32] Scris : моше. ✧ [33] Scris : ко. ✧

zis elu, şi să ste oştile pre [7] loc. Şi să şti⟨i⟩, Fil⟨o⟩ane, că-i este moarte[31] lui de mîna me". Şi merse Filon la Alexa⟨n⟩dru şi-i spuse : „Por este bucuros [34] să să lovască cu tine". Alexan⟨d⟩ru zise : „Dară ce viteaz este?" Filon zise : „Bun vitaz este şi mare de trup — 5 coţi de nalt şi gros, ce va fi putred. Ce pasă, Alexa⟨n⟩dre, că-l vei bate, că nărocul tău mare este şi Dumnezăul tău Sa⟨va⟩ot ajuta-ţ-va ţie". Alexandru îngenunche şi să rugă lu Savaot şi [35] zise : „Doamne [36], Dumnezăul tuturor [37] dumnezăilor, cela ce-l slăvesc / herovimii şi serafimii şi pre ei te răpausi, Savaot- 37v
Dumnezău, ajută-m astăzi pre [7] Por-Împărat". Şi-şi luo platoşe şi coiful şi încălecă pre Ducipal şi-şi luo sulita şi ieşi din oaste [9] lui. Şi ieşi şi Por din oaste [20] lui. Şi să loviră cu su⟨l⟩iţele şi frîmseră sulitele. Şi scoaseră [38] bu⟨z⟩doganele şi să loviră de cîte 10 ori. Şi scoaseră [39] sabiile. Şi stătu Alexan⟨d⟩ru şi zise : „Por, crez, gr⟨ă⟩it-am noi amîndoi aşa?". El zise : „Cum?" Alexandru zise : „Crez, zis-am să ste oştile pre loc pînă ne vom bate noi amîndoi". Şi să întoarse [40] Por îndărăt să vază, iară Alexandru // scoase hangeriul şi strînse pre Ducipal şi sări iute şi lovi pre Por cu han- 38r
geriul pre supt sisioară [41], pre unde să încheie platoşe, şi-l junghe şi-l surpă gios de spre cal. Iară Ducipal luo cu gura pre calul lu Por de cerbice şi-l puse gios. Por căzu de spre cal şi muri acolo Por-Împărat. Iară indienii plecară a fugi şi Alexandru începu a-i goni şi a-i tăia şi mulţi prinseră vii. Iară limbile păgîne scăpară pre la ţările lor. Iară pre Por-Împărat puse-l Alexandru în căruţul de aur şi-l duse la cetate lui, / la Indie, şi cu toate oştile. 38v
Şi deca să apropiiară de I⟨n⟩die, iară împărăteasa lui Por-Împărat, Clitimiştra, ieşi nainte-i şi cu 10 000 de popi şi vlădici despletită şi-ş sparse chintişul pînă în pămînt. Şi toţi cu făclii aprinse şi timpinară trupul lu Por cu mare jale şi plînge mult. Alexandru-i puse stema de aur în capul lu Por şi-l puse în patul de aur şi-l învălui cu caftanul de aur. Şi-l duseră cu mare cinste, cu toate oştile, pînă la mormi⟨n⟩t şi-l îngropară în [42] luna lu iunie 26 zile, la Indie, cetate lui. Şi Alexandru // [merse] la cetate şi 39r
şezu în scaunul lu Por-Împărat. Şi era cetate lu Por de lungă şi largă de 4 ori cît trage voinicul cu săgeata. Părei⟨i⟩ de lăuntru tot poleiţi cu aur şi învăluiţi cu aur şi lumina ca soarele. Şi era 300 de stîlpi albi de marmură ca zăpada. Şi era 4 pietri nestemate în 4 cornuri de cetate şi lumina noapte [43] ca soarele [44] prin cetate. Şi era făcută 12 luni tot de aur şi lumina ziua [45], noapte [43] ca soarele [44]. Şi alte multe minunate, cît n-am putut serie, / 39v
toate [15] cît nime nu v[ăzu] [ni]că⟨i⟩re, nice cu ⟨u⟩rechile auzi, atîta era. Într-o zi începură a scoate [46] cai⟨i⟩ lu Por. Scoaseră [47] 100 000 de cai arăpeşti, mai frumoşi de toţi cai⟨i⟩ pre lume şi toţi cu ţolurile de mătasă. Şi scoaseră [48] 100 000 de cai telegari hrăniţi. Şi scoaseră [49] 10 000 de lei, toţi cu zgardele de aur, învăţaţi la războiu. Şi scoaseră 10 000 de lei neînvăţaţi şi 20 000 de pardoşi şi 20 000 de ogari frumoşi şi sampsoni, cotei, cînii fără cislă. Şi scoaseră 10 000 de sabi⟨i⟩ ferecate tot cu aur. Şi scoaseră 10 000 de lipsii de aur şi 10 000 de păhare de aur. // Şi scoaseră 100 000 de pilure 40r
şi 200 000 d⟨e⟩ catîre şi 100 000 de camile şi 20 de case pline de galbeni [50]

---

[34] Scris : бокуро. ◇ [35] Scris : шн. ◇ [36] Scris : домнє. ◇ [37] Scris : пѫмѫрорь. ◇ [38] Scris : скарь. ◇ [39] Scris : скорь. ◇ [40] Scris : лмєє. ◇ [41] Scris : сіеіѡрь. ◇ [42] Scris în continuare : р. ◇ [43] Scris : ноапте. ◇ [44] Scris : сорєлє. ◇ [45] Cuvînt adăugat între rînduri ; scris : зиа. ◇ [46] Scris : скоаєє. ◇ [47] Scris : скоєє. ◇ [48] Scris : скалєєрь. ◇ [49] Scris : скосєрь. ◇ [50] Scris : галвнін.

și talere și alte multe menunate cîte n-am scris. Alexandru șezu acolo 1 an și să veseliră machidone⟨nii⟩ și cu indienii. Și împărăți Indie și de⟨de⟩ împărăție lu Antioh acole și toată [28] Indie și toată [27] împărăție lu Por-Împă⟨r⟩at.

EDIȚII : N. Cartojan, *Alexandria (Codex Neagoeanus)*, în *Anuarul liceului I. Maiorescu pe anul școlar 1919—20*, București, 1921, p. 36—71 ; idem, *Alexandria în literatura românească. Noi contribuții (studiu și text)*, București, 1922, p. 82—118.

BIBLIOGRAFIE : Bianu, *Codex Neagoianus*, p. 322—329 ; N. Cartojan, *Alexandria în literatura românească*, București, 1910 ; N. Iorga, *Faze sufletești și cărți reprezentative la români cu specială privire la legăturile « Alexandriei » cu Mihoi Viteazul*, București, 1915, p. 18, 20, 22 ; V. Bogrea, [recenzie la] N. Cartojan, *Alexandria în literatura românească*, București, 1910, în DR, I, 1920—1921, p. 453—457 ; N. Cartojan, *Alexandria în literatura românească. Noi contribuții (studiu și text)*, București, 1922, p. 1—81 ; V. Bogrea, *În jurul „Alexandriei". « Paștele Blajinilor » și altele*, în „Analele Dobrogei", III, 1922, nr. 3, p. 325—338 ; idem, [recenzie la] N. Cartojan, *Alexandria în literatura românească. Noui (sic) contribuții (studiu și text)*, București, 1922, în DR, III, 1922—1923, p. 868—871 ; Iorga, *Ist. lit. rom.*, I, p. 168—169 ; G. Pascu, *Bibliographie Roumaine (1922—1924)*, în „Archivum Romanicum. Nuova rivista di filologia romanza", Genève, X, 1926, nr. 3—4, p. 444—449 ; V. Bogrea, *Contribuție la onomastica Romanului lui Alexandru și Romanului Troiei*, în GS, III, 1927—1928, fasc. 1, p. 1—7 ; I. C. Chițimia, *Probleme de bază ale literaturii române vechi*, București, 1972, p. 385—395 ; Gheție, *Codex Neagoeanus*, p. 545—560 ; M. Moraru, *Structuri narative în literatura română veche*, în RITL, 25, 1976, nr. 1, p. 5—19.

58

CRONOGRAFUL LUI MOXA

*Mănăstirea Bistrița, j. Vîlcea, 1620

Amplă compilație din surse bizantino-slave (cronicile lui Constantin Manasses, Simeon Magistrul și Ioan Zonaras, *Cronografia pe scurt* a patriarhului Nichifor, *Cronica anonimă bulgară* și *Lelopisețul sîrbesc nou*) și românești (*Lelopisețul de la Putna*), această lucrare istoriografică a fost alcătuită de călugărul Mihail Moxa la mănăstirea Bistrița, în anul 1620, din porunca episcopului de Rîmnic, Teofil. Ea reprezintă prima scriere istorică de mari proporții în limba română.

Am reprodus capitolele 15, 48, 69 (integral) și 97 (parțial) după manuscrisul presupus autograf al lui Moxa (Biblioteca de Stat din Moscova, fondul 87 — Colecția V. I. Grigorovici, nr. 64), utilizînd microfilmul existent la BAR (Mm 10).

35v

Împărățiia lu Avgust-Chesar

15 Acesta Avgust sparse împărățiia lu Potolomei. Deci de la Adam pînă la Potolomei și pînă se rădică Avgust, 5457 de ai.

36r Acesta încă iubi să-l cheame chesar. Și main//te de nașterea lui văzu tată-său un vis, că răsări soarele den trupul mulerlei lui. Și-i spuse un filosof deaca auzi : „O, ome, împărat a toată lumea veri naște".

Acesta dentîiu cînd ședea a mulți făcea cazne reale. Iară un țelept scrise o hîrtie de o aruncă naintea lu chesar. În scriptură zicea : „Părăsește-te de-a muncirea". De-acilia se dereptă de foarte socotiia și nu munciia
36v pre nime de grabi, că-l învățâ și un filosof, anume An/tinodor, de-i zise : „O, sevaste, nu grăbi cu mîniia pre nimenea a lovi, ce mainte ceteaște 24 de slove, anume a, b, v, g".

Alt năravu încă avea, că lua muieri de la bărbaţi de zăcea cu-nunsele. Iară Antinodor meşterşugui se-l scoaţă den năravu, că văzu pre un boiarin plîngînd şi ştiu pentru ce plînge şi să vaietă. Că-i era zis de chesar să-ş ducă muiarea la aşternutul lui Avgust într-o raclă încuiată. Antinodor se cerşu de întră el în locul mu//ieriei în secriiu, cu sabiia goală, şi-l duseră la chesar. 37r
Şi cînd vru să se culce chesar, el descuie racla. Antinodor sări cu sabiia la chesar, de multu-l învălui pînă cîndu se jură că va părăsi acel năravu. De-aciia-l lăsă. El de-aciia goni de la sine măscărniciile şi cinstiia înţelepciunile şi cărtularii. Şi tocmi lumea toată supt sine de-i da dajde. Şi au împărăţit 57 de ai.

Împărăţiia lu Iustin cel Mic 69v

Cînd vrea să moară Iustinian, el feciori nu avea, ce-ş deade împără- 48
ţiia nepotu-său, lu Iustin. Şi era om bun şi derept şi strîmbătăţile nu le iubiia, nice năravurile reale, ce era cu suflet curat şi cu chip frumos şi cuvinte deşarte nu-i plăcea, nice era iubitor l-avuţie. Şi era frumos şi blînd şi hitlenşugul nu-l avea, ce era tot bolnav şi mai mult împărăţiia den pat. Deci, pentru că nu putea ieşi des la mişei şi la să//raci să-i judece cu 70r
dereptul, ei avea asupreală multă şi strîmbătăţi greale şi mîntuiri reale de către o samă de boiari, că era lacomi şi nu se putea sătura şi le era judeţul tot în plată. Deci era pretutindinea suspini şi plîngeri cu lacrămi şi ţipete.
Deci auzi împăratul de răul lor, ce nu le putea folosi, că-l îngreoia durorile, numai ce le poronciia şi li se lăuda şi-i îngroziia cu cuvîntul. Ce ei nu gîndiia, cumu se grăiaşte : „Inimă lacomă şi iubi/toare la avuţie nu 70v
se ruşinează de faţă împărătească, nice se teame de Dumnezeu". Deci biruise răul pre bine şi acoperise strîmbătăţile pre dereptăţi, iară împăratul suspina şi tînjiia.
Însă oarecine den boiari veni înaintea împăratului cu îndrăznire de zise : „O, împărate, de veri [1] vrea să iai den mînile răului, să îzbăveşti pre oameni, dă mie sabiia ! Deci, de voiu tăia nesaţiul şi lăcomiia şi de voiu scoate den rădăcină năravul lacomilor, cinste să aib de la Domniia ta, iară, de nu, // pre derept să-m tai capul". Împăratul atunce-l puse ban mare şi-i 71r
zise să grijască de dereptate.
De-acii judecînd el cu dereptul, veni o muiare văduo şi se jăluia pentru un postealnic, de era rudă împăratului, cumu i-au luat toată avearea pentru nice o vină. El tremease să-l cheame la judecată ; postealnicul nu mearse, ce încă-l înjură.
Atunce feace împăratul ospăţ mare boiarilor ; tîmplă-se de fu şi postealnicul la acea veselie. Nemeri şi banul cel mare, grăi către împăratul : / „Doară te căieşti, doamne, de învăţătură ce mi-ai [2] zis, cu judeţ derept 71v
să fiu, pre carii vor obidi pre cei săraci cu strîmbul eu să-l cert ? Deci, iată-ţi închin boieriia-mi, că eu nu poci răbda hitleanii şi hlapii şi nemilostivii a fi în cinstea ta". Iară Iustian răspunse : „De am eu făcut ceva cu nedereptul, nu-mi veghea voie nemică, ce mă ia den scaun de-m fă pre dealĕ, iară de iaste altcineva, de la masă-l scoală şi-l judecă cumu ţi-am [3] zis". Deaca zise împăratul aşa, atun//ceş fu scos postealnicul de la masă cu ruşine şi-l 72r
duse de-l judecă cu muiarea ce-l pîriia de avuţie ce i-au luat. Deci cela ce avea cerbice ţapănă şi trufă iute şi cu limbă ascuţită, elu se muie ca boul

---

[1] Scris : кєрі. ✧ [2] Scris : мїан. ✧ [3] Scris : ц҃к. ✧

Scanned with OKEN Scanner

dẹ jug şi i se găsi vina faţă. Deci zise de-*l* bătură şi-i rase barba şi capu*l* şi sprînceanele şi-*l* puseră pre u⟨n⟩ măgariu de-l purtară cu piialea pre toate uliţele cu rea ruşine.

De-acii se spărcară toţi şi se tăiară lăcomiile şi jafurile ca cu briciu*l*
72v şi se făcu / tuturo*r* judeţ derept. Aşa iaste cine are minte slobodă şi nu e iubitoriu la avuţie, nice e făţarnic : nu se teame de cei înalţi, nice se ruşinează de nimenea. Deci, de veri avea minte curată şi viaţă dereaptă, să nu lăcomeşti la dobîndă hitleană, nu te veri teame de împărat, nice te veri ruşina de boiari, nice-*ţ* va fi frică de domni.

Acesta Iustian multe dereptăţi au tocmit vieţiei lumiei şi au tocmit
73r 12 luni. Şi-n a*l* şaptele an // de domniia lui, atunce s-au împlut Paştilor de la învierea lu Hristos 532 de ani, iară de la Adam 6065 de ani.

98v

Împărăţiia lui Leu Armeanu*l* şi luptătoriu*l* icoanelor

69 Acesta Leu era rudă de armean. Şi iară ivi acesta mărăcini înghim-
99r poşi şi odrăsliră mai ascuţiţi decît întîiu, de înghimpa pre creştini⟨i⟩// ce se închina sfintelor icoane şi ca u*n* şarpe căsca gura şi-*ş* vărsa veninu*l* pre obrazul lu Hristos şi a lui maică preacurată cu hule grozave. Şi ardea icoanele sfinţilo*r* şi cerca pretutindinea vîrtoapele, pre unde era beseareci şi lăcuite de părinţi, de rău-i învăluiia. Şi plîngea pretutindinea toţi.

Acesta Leu vru să piarză ruda lui Mihai*l* toată şi-i scopi u*n* ficio*r*, Nichita ; apoi fu patriarh de-*l* chema Ignatie, în schimbul vieţiei.

99v Aduse-şi aminte de ce*l* / părinte ce prorocise di-nşii. Deci se temea de Mihai*l* dentru Amorea, de să nu se scoale să-i ia împărăţiia. Deci-*l* băgă legat în temniţă, că vrea să-*l* piarză. Ce pre cine-l fereaşte Dumnezeu, în deşert cugetă rău mintea omenească. Că Mihai*l* se nădejduiia pre cuvîntu*l* celui părinte sfînt. Deci descoperi şi goli şi arătă lu Ipatie[4] postealnicu*l* cumu i-au prorocit acel părinte minunat şi bătrîn sufletesc, chicno*s* cu
100r peanele de aur, cînta dumnezeiaşte, cărunt cu pă//ru*l* şi cu mintea. Şi altă încă zise : „De nu veţi grăbi, eu voiu spune pre toţi cîţi-*s* hitleani împăratului[5]. Deci strînse papie ceată, toţi cu arme, şi-i băgă în besearecă demîneaţa, într-o zi de naşterea lui Hristos. Deci viind împăratu*l* la besearecă, ei năvăliră şi-*l* junghează. Aşa peri Leu Armeanu*l*, vrăjmaşul creştinilor, răsipitoriu*l* icoanelor şi a*l* legiei. De moartea lui scrisease şi Sevila de demult, că se aflǎ o carte a ei în curtea împărătească, de era scrise multe /
100v prorocii de domnii şi era obraze de fieri şi de oameni scrise în carte. Şi era un leu şi sta un o*m* de-*l* împungea cu o suliţă şi trecea suliţa prentr-o slovă, anume her. Atunce zise Chiestor filosofu*l* de ace*l* her : „Într-o zi de naşterea lu Hristos va peri un părat de-l va chema Leu", cu*m* şi fu.

Şi au domnit Leu 7 ani.

145r

Împărăţiia lui Manoi*l* Paleolo*g*

97 Stătu în loc fiiu-său, Manoi*l*-Împărat. Atunce se sculă multă mulţime de turci şi începură a prăda şi a lua ţări şi cetăţi. Luară şi Amorea şi
145v Draciu*l* pînă la / Dalmatiia[6] şi toată ţara arbănaşilor şi începură a scădea

---

[4] În loc de *papie* ; numele propriu a rezultat în urma segmentării greşite a sintagmei лꙋн напїє şi a confundării celui de al doilea п cu п : лꙋ ипатїє. ◊ [5] Scris : ꙟпъратоулꙋи. ◊ [6] Scris : далматїѧ. ◊

putearea creştinească, cît nu avea nime puteare să le stea înainte. De-acii se duseră şi la sîrbi şi feaceră acolo războiu mare şi mult sînge s-au vărsat şi mulţi, fără număr, au perit. Atunce un voinic, anume Miloş Cobilici, viteaz şi bărbat bun, deci meşterşugui de se apropie şi spintecă cu un hangeariu pre Murat-Beghi şi aşa peri.

Pre acea vreame ucise şi Şuşman, domnul // şcheailor, pre Dan-Voie- 146r
vod, domnul rumânesc.

De-acii se rădică Baiazit-Beg, feciorul lui Murat, de se loviră cu Lazar, domnul sîrbesc, şi-l birui de-l ucise şi plecă Ţara Sîrbască supt sine, să-i dea dajde. Şi le puse domn pre Stefan-Dispot, ani 6897.

De-acii se rădică Baiazit cu turcii spre rumâni, deci se loviră cu Mircea-Voievod. Şi fu războiu mare, cîtu se întuneca de nu se vedea văzduhul de mulţimea săgeatelor. Şi mai pierdu Baiazit oastea lui/cu totul, iară 146v
paşii şi voievozii periră [7] toţi; atunce peri Costantin Dragovici şi Marco Cralevici, aşa de se vărsa sînge mult, cît era văile crunte. Deci se spăre Baiazit şi fugi de trecu Dunărea şi puse socotitori pre la toate vadurile. Şi prinse pre Şuşman, domnul şcheailor, de-l tăie, ani 6903; atunce luară turcii ţara şcheailor cu totul.

6905. Jicmon, craiul unguresc, adună tuată tăriia despre apus: domnii, voievozii, boiarii, neam//ţii şi frîncii, şi pre uscat şi pre Dunăre, 147r
cît nu se vedea apa de mulţimea corabiilor, Mircea-Voievod cu rumânii; şi de la Manoil Paleolog veniră corabii multe, pline de voinici den Ţarigrad şi den Veneţiia, 30 de corabii. Deci mergea craiu pre uscat, în jos pre Dunăre, cu hvală mare şi cu oşti tocmite, împlătoşaţi, poleiţi şi scripiia de-ţ părea că răsare soarele. Şi cînd sosi la cetatea de Necopoie, el vrea să ia Necopoia. Iară Baiazit strînse turcii cu totul de/spre răsărit şi păziră, 147v
curînd de se loviră făţişu cu cei despre apus. Şi fu sfadă mare în multă vreame, ce învenseră turcii pre unguri, iară craiu scăpă într-o corabie. Iară Baiazit i-au gonit pînă la Dunăre şi mulţi se necară în Dunăre. Deci craiu, cu cîtă hvală venise, cu mai mare ruşine se întoarse, că-ş pierdu voinicii cu totul şi lăsă oase de oameni, cît nu-şi putea ara oamenii pre acei cîmpi.

EDIŢII: Hasdeu, CB, I, p. 345—406; *Cronograful lui Mihail Moxa*. Transcris şi adnotat cu o scurtă privire asupra istoriografiei româneşti şi problemei editării cronicilor de N. Simache şi Tr. Cristescu, Buzău, 1942, p. 69—198; C. S. Nicolăescu-Plopşor, *Hronograful lui Moxa*, în „Oltenia", IV, 1943, p. 9—28 (se publică textul pînă la *Împărăţiia lui Teodosie celui Mare*); Hasdeu, CB (ed. Mihăilă), I, p. 300—345, 348—400, 590—592; Mihail Moxa, *Cronica universală*. Ediţie critică, însoţită de izvoare, studiu introductiv, note şi indici de G. Mihăilă, Bucureşti, 1989.

BIBLIOGRAFIE: Hasdeu, CB, I, p. 339—341, 407—443; I. Bogdan, *Ein Beitrag zur bulgarischen und serbischen Geschichtschreibung*, în „Archiv für slavische Philologie", XIII, 1891, p. 501—502; idem, *Manasse ca izvor a lui Moxa*, în Ioan Bogdan, *Scrieri alese*. Cu o prefaţă de Emil Petrovici. Ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de G. Mihăilă, Bucureşti, 1968, p. 626—632; Sbiera, *Mişcări culturale*, p. 240—244; N. Cartojan, *Legendele Troadei în literatura veche românească*, în AAR, Mem. Secţ. Lit., Seria III, Tom. III, Mem. 3, 1925, p. 36—38; Margareta Ştefănescu, *Influenţa traducerii mediobulgare a Cronicei lui Manasses asupra literaturii româno-slave şi române vechi*, în „Arhiva", XXXIV, 1927, nr. 3—4, p. 156—178; Cartojan, *Ist. lit.*, II, p. 135—136; C. S. Nicolăescu-Plopşor, *op. cit.*, p. 1—8; Turdeanu, *La littérature*, p. 31—32, 161—163; L. Predescu, *Mihail Moxa şi opera sa*, în BOR, LXXVIII, 1960, nr. 9—10, p. 905—918; P. Cernovodeanu, *Préocupations en matière d'histoire universelle dans l'historiographie roumaine aux XVII^e et XVIII^e siècles* (I), în RRH, IX, 1970, nr. 4, p. 684—686; Klaus-Henning Schroeder, *Un manuscris necunoscut al Cronografului lui Moxa*,

[7] Scris: περεφηρα.

în LR, XX, 1971, nr. 5, p. 527—529; Mihăilă, *Contribuții*, p. 157—162; Gheție, BD, p. 277, 280—282, 284, 322—323; Mihăilă, *Cultură și literatură*, p. 380—404; D. Mihăescu, *Cronografful lui Mihail Moxa*, I—II, în MSȘFLA, Seria IV, tomul III, 1981, p. 209—238, și tomul IV 1982—1983, p. 165—191; I. C. Chițimia, *Începuturi ale stilului istoriografic românesc : Mihail Moxa*, în RITL, 31, 1982, nr. 2, p. 171—175; Alexandru Mareș, *Note filologice pe marginea Cronografului lui Moxa*, în LR, XXXIV, 1985, nr. 3, p. 209—211; Mihail Moxa, *Cronica universală* (ed. Mihăilă), p. 5—91.

59

RUJDENIȚA

Sînpetru, *j. Brașov, [c. 1621]

Cel mai vechi zodiac românesc cunoscut îl reprezintă o copie manuscrisă din *Codex Neagoeanus*, executată de popa Ioan Românul, în c. 1621, în localitatea Sînpetru (probabil din județul Brașov). Această versiune lacunară (cuprinde numai materia pentru lunile septembrie — decembrie, ultima incompletă) a fost tradusă în Banat — Hunedoara după un original slavon.

Am reprodus textul integral, după original (ms. rom. BAR 3821, f. 137r — 141v).

137r

Începuiu Rujdelnița

Luna răpciuni de va naște ficiorul, fi-va cinstit. 1, 2, 21 de ai el va boli rău, ci nu va muri. Năroc va ave la oi și la tot dobitocul și de o vită în 4 picioare va scupa. Și va fi îmblător în cale și va fi vorovitoriu și va fi grijiv. Și carne de capră să nu mînce într-aceea[1] lună ce-u născut. Cîndu va tuna să nu margă sup copaci. Și va fi iubitoriu la oaspeț[2] și la cărtulari
137v și va fi înțelept. / Și să-și facă părăclisul Bogorodiței și va fi bărbat și numai de Dumnezău ce să va teme și de cătră bătr⟨ințe⟩ bine va vie. 1, 2, 15, 32 *le(t)* [3] el va boli și va ⟨a⟩ve primejdi, ci nu va muri, ce de va trece de acele, el va vie 101 *le(t)* [3]. De să va războli, leac : 3 grăunțe de dafin și uleiu de lemnu și tămîie albă să le mestece și să va sănătoși. Să slujască Sîmtămărie Mică.

De va fi fată, 3 ai va boli rău și va fi lungărață în față și va fi vorovitoare. Și iubi-va la oaspeți[4] și va fi mînioasă[5], ce nu va ține mult. Și mulți
138r bărbați o vor cere. // Și iubi-va și un voinic și nu o va luoa [6]. Și va luoa altul și cu el bine va vie și va face gloată mestecată. Și de tînără să va teme că nu va face ficiori, iară apoi multu să va ⟨bucura⟩. Și-i va muri [7] un ficior de bube. Și noapte să nu be apă și să nu îmble noapte [8], că va dobî⟨ndi⟩ o gre⟨a⟩ță. Și va ave vedere nainte sfatului cînd va fi de 12 ai. Vineri să nu lucre nemnica, nice [9] să mănînce de 2, ca să nu o doaie capul, nice [9]
138v ochii. Năroc va ave la stupi și la oi și la vaci negre. Și va boli de vărsat și va ⟨a⟩ve un semn în cap și într-o mînă și într-u⟨n⟩ picior. / Premejdi va ⟨a⟩ve : 6, 11, 39 *le(t)* [3]. De va trece, ea va fi vie 74 *le(t)* [3]. De să va războli, leac : floare d⟨e⟩ tran⟨d⟩afir și rădăcină de bujor și tămîie albă, să le mestece, să să ungă și să va vindeca. *Pra(z) Uspeni(e)* [10].

---

[1] Scris : ѧтрачєѫ. ◇ [2] Scris : wєпє. ◇ [3] Sl., în trad. : *ani*. ◇ [4] Scris : wєпєцн. ◇ [5] Scris : мьннw. ◇ [6] Scris : ѧѕw. ◇ [7] Scris : мѫ мѫрн. ◇ [8] Scris : нопмє. ◇ [9] Scris : нн ; altă lecțiune posibilă : *nici*. ◇ [10] Sl., în trad. : *Sărbătoarea Adormirii Maicii Domnului*. ◇

În luna lu brumariu de va naşte ficiorul, fi-va mic în stat şi la păru smad şi vorovitoriu. De va învăţa carte, el va fi cinstit. De tinăr va ca munci şi va întra în casă împărătească [11] şi va fi stringătoriu de aur. Şi va căde într-o greaţă. Şi de tinăr va merge la giudecată. Şi va ⟨a⟩ve un semn în cap şi într-o mină [12] şi în faţă. Şi la o apă va ave f⟨r⟩ică mare, // ce să 139r
roage pre [13] Dumnezău şi pre *Sti* [14] Nicolae. Şi să nu să suie în copaci, că va căde. Şi să nu să rămăşuiască [15] cu nime. Şi va dobîndi o rană de altă limbă. Şi va dobîndi o greaţă şi o frică mare în 7 chipure şi va să moară. Unde să svădes⟨c⟩ să nu margă, că va dobîndi o vătămătură. Primejdi va ave cîndu va fi de 20 ai. De va trece de cie, el va vie 95 *le(t)* [3]. De să va războli, leac : rădăcină de crin şi tămîie albă şi uleiu de lemn, să le piseze, să să ungă, că să va vindeca. *Pra(z̃) S̃ti Niko(l̃)* [16].

De să va naşte ⟨fată⟩, fi-va frumoasă în faţă, ochi va ⟨a⟩ve cuviios. Şi va fi certătoare pre bărbat şi pre [13] toată gloata [17]. O graţă va ave mare, / ce să va izbăvi de ea [18]. Şi ⟨de⟩ ficiorul dintîiu-i va ave grija, de alţi⟨i⟩ 139v
să va bucura. Şi o va muşca un şarpe [19] şi va boli de mîni. Ce să poarte la ea 72 de nume a lu Hristos scrise, să nu să apropie duhul necurat de ea [18]. Boli-va de cap şi de picioare şi va ave neşte cuvinte rele de neşte oamini [20]. Un semn va ave în cap şi în spate şi în braţe. Primejdi va ave cîndu va fi ⟨de⟩ 7 ani, 33. De va trece, ea va vie 89 de ai. De să va războli, leac : untdelemn şi tămîie albă, să le mestece, să să ungă şi să să afume. *Pra(z) S̃ta Mari(n)* [21].

În luna lu brumar ⟨mare⟩ de va naşte ficiorul, fi-va înţelept // şi 140r
slăvit. Ş⟨i⟩ va fi mînios, mînie de năprasnă, şi nu să va teme de nimică [22]. Şi va fi băutoriu la vin şi iubitoriu de muieri şi de oaspeţi [4]. Şi ş-ar pune şi capul pintru soţi⟨i⟩ lui şi cu⟨i⟩ va ⟨fa⟩ce bine [23] nu-i va ⟨a⟩ve har [24], ce mai rău va auzi de acela. De toţi va fi cunoscut. Şi cîndu va fi de 20 de ai va căde într-o boală mare, ci să va scula. Năroc va ave la vite negre. Muiere dintîiu ave-va grije de moarte [25]. Şi în braţe[. . .]. Primejdi va ave : 9, 29 ai. Iară de va trece de acie, el va vie 89 de ai. De să va războli, leac : 3 grăunţe de dafin şi untdelemn, să le mestece / şi să să afume, că să va 140v
vindeca. *Pra(z) Vrači* [26].

De va naşte fată, fi-va frumoasă în faţă şi va ave ochi frumoşi [27] şi va fi mînioasă [5] şi va ţine mînie puţin. De tinără nu-i va fi ruşine de nime şi va fi vorovitoare. Şi pintru bărbatul ei ave-va o greaţă. Şi ficiorul dintîiu va muri. De alţii să va bucura. Boli-va de mîn⟨i⟩ şi de toate încheieturile. Ci să poarte [28] 72 ⟨de nume⟩ ale lu Hristos să nu să apropie duhul necurat. Boli-va de cap şi de picioare. Şi va ave neşte cuvinte rele. Sămnu va ave în cap // şi în spate şi în braţe. Primejdi va ave : 7, 33 *le(t)* [3]. De va 141r
trece de cie, va vie 89 de ai. De să va războli, leac : untdelemn şi tămîie albă, să se afume şi să să ungă şi să va vindeca. *Pra(z) S̃taa Marina* [21].

În luna [29] îndrele de va naşte ficiorul, el va fi mijlociu [30] în stat. La o zi svîntă va fi născut. De ară învăţa carte, el ară fi învăţătoriu tuturora.

---

[11] Scris : дьрьрьшькъ. ✧ [12] Scris : мєнь. ✧ [13] Scris : пр҃к. ✧ [14] Sl., în trad. : *Sfintul*. ✧ [15] Scris : рѣмъшѣскъ. ✧ [16] Sl., în trad. : *Sărbătoarea Sfintului Nicolae*. ✧ [17] Scris : гѫша. ✧ [18] Scris : ѫ. ✧ [19] Scris : шарпк. ✧ [20] Scris : ѡмнин. ✧ [21] Sl., în trad. : *Sărbătoarea Sfintei Marina*. ✧ [22] Scris : нимєкъ. ✧ [23] Scris : бин. ✧ [24] Scris : Харн. ✧ [25] Scris : моѫщє. ✧ [26] Sl., în trad. : *Sărbătoarea Tămăduitorului*. ✧ [27] Scris : ѳѳрѣмошн. ✧ [28] Scris : поѫщє. ✧ [29] Scris : лѣи ѧ. ✧ [30] Scris : мидочнь. ✧

De nu va învăța, *el* va fi muncitoriu și de va vre să slujască, ave-va cinste
mare de boieri și de domnu-său. De tinăr *el* va fi cămatnic, iară de cătră
141v bătrînețe bine va lăcui. Semne va ave de vărsat. / Boli-va de ca*p* și de
toate încheieturile. Primejdi va ave, că va căde de spre un cal. Semnu va
ave în cap. Și va ave o frică re [31], ci să să păzască de un cuțit și de o să-
geată și de o săcure. Și la u⟨n⟩ riu mare va ave frică și va arunca oare-
cine [32]. Păntru muiere lui va auzi niște cuvinte rele de va merge nainte
judecatei. Și va ave o greață și o frică într-o noapte [8] de un neprietnic
mare, ce să să roage născutului lu Hristos. Și 12 lucrure va sta. Primejdi
pînă la moarte [25]. De va trece de cie, va vie 86 ani.

EDIȚII : N. Cartojan, *Cel mai vechi zodiac românesc : Rujdenița popei Ion Românul (1620)*, în DR, V, 1927–1928, p. 591–601.

BIBLIOGRAFIE : Bianu, *Codex Neagoianus*, p. 322–329 ; N. Cartojan, *op. cit.*, p. 584–591 ; Ghețic, *Codex Neagoeanus*, p. 545 – 560.

60

ACT DE DANIE

Cuciur, *j. Cernăuți, 4 februarie 1621

Magda Vrinceneasa donează fiului ei, Coste, două fălci de vie în Dealul-lui-Vodă. Am reprodus textul în întregime după originalul păstrat la Arhivele Statului din București, fondul *Documente istorice*, XLI/93.

2r † *Eto a(z)* [1], Magda Vrînceneasă, scriu și mărturisescu cu ces*t* zapis al miu cu*m* a*m* cumpăra*t* doaoă [2] fălci de vii de la Lențoaie, în Dealu*l*-lui-Vodă, și a*m* da*t* galbeni de au*r* și talere bătuți și potronici de argin*t*. Și a*m* da*t* aceale doaoă [2] falci de vii, carele mai su*s* scrie*m*, feciorului miu, lui Coste, căci că [3] n-a*m* vru*t* să-*l* ameaste*c* într-alte ocine ⟨ale⟩ alto*r* feciori ai mii, ce i-a*m* da*t* aceale vii că le-a*m* cumpăra*t* eu pre banii mii și pre agonisita [m]ea , ce a*m* avu*t* eu strînsoarea mea deosebi.

Și le-a*m* da*t* denainte lui Gavrilaș staroste, cîn*d* au șădzu*t* în Cuciu*r* la Belebiuca și au fos*t* dumnelui scriito*r* ținutulu⟨i⟩ Cernăuțilo*r*, și denainte lui Ihnatco den Vale și denainte lui Ionașco Cracalii din Rohozna și denainte a mulți oameni buni.

Drep*t* [a]cea, nici [4] unii den feciorii mii ca să n-aibă nici [4] u*n* ameaste*c* într-aceale doaoă [2] falci de vie, carele mai su*s* scrie*m*, căci că [3] le-a*m* da*t* eu feciorului miu, lui Coste, cu to*t* venitu*l*.

Și mai spre mare credință ș-au pu*s* și acești boiari pecețile și iscăliturile, carii mai su*s* scrie*m*, cătră această scrisoare a mea.

Iară cine va vrea dintru feciorii mii să să ameastece [5] într-aceaste vii să hie trecle*a*t și proclea*t* și anatima preste darea mea, ca să să știe.

† *U* Cuciu*r*, *fe(ṽ) 4 dnĭ v l(t)ĭ 7129* [6].

EDIȚII : DIR, XVII, A, V , p. 8–9, nr. 11.

---

[31] Scris : ρε (cu χ deasupra). ◇ [32] Scris : ωρεчнне.

---

[1] Sl., în trad. : *Iată eu*. ◇ [2] Scris : доаωѣ. ◇ [3] Scris : къ къ (cu ч deasupra) ; altă lecțiune posibilă : *căce că* ◇ [4] Scris : нн (cu ч deasupra) ; altă lecțiune posibilă : *nice*. ◇ [5] Scris : съ амѣстече (cu с deasupra) ; altă lecțiune posibilă : *să se ameastece*. ◇ [6] Sl., în trad. : *La Cuciur, februarie, 4 zile, în anul 7129*.

61

ACT DE ÎNTĂRIRE

Cuciur, *j. Cernăuţi, 4 februarie 1621

Gavril Măteiaş, staroste de Cernăuţi, întăreşte actul de donaţie al Magdei Vrînceneasa către fiul ei, Coste.

Am reprodus textul în întregime după originalul păstrat la Arhivele Statului din Bucureşti, fondul *Documente istorice*, XLI/93.

† *Eto a(z)*, Gavrilaş, staroste *Če(r̃)nŭ(u)ski* [1], scriu şi mărturisescu cu ceastă scrisoare a noastră cum au venit înainte noastră Magda Vrînceneasă şi au dat nişte vii din Dealul-lui-Vodă, care vii au fost zălojite de Leanţe bătrînul drept o sută de taleri bătuţi. Şi au dat aceale vii feciorului său, lui Coste, ca să n-aibă a să sfădi cu fraţii săi printr-alte vii de moşie, carele au avut Magda cu giupînu-său, cu Onciul Vrînceanul, Dumnă⟨ză⟩u-l pomenească, ce ca să aibă a ţine Coste aceale vii de zălojitură, căce au dat Magda Vrînceneasă drept aceale vii comîndare sa şi nimea de oamenii Leanţii nu s-au găsit să scumpere aceale vii carele mai sus scriim, ce le-au dat feciorului său, lui Coste; şi să n-aibă ceia fraţi ameastic într-aceale vii, nici [2] Coste în viile ceale de moşie, carele mai sus scrii, nici [2] să să sfădească.

Şi le-au dat denaintea noastră, cînd am fost eu în Cuciur, scriitor ţinutului, şi denainte lui Ihnatco din Valeva şi denainte lui Gruban din Bereşti şi denainte lui Ionaşco Cracalii din Rohozna şi denainte lui Isar Gramei din Călineşti şi denainte a mulţi oameni buni ca să hie aceale vii lui Coste, cu tot venitul lor, moşie. Iar care fraţi vor vrea să să ameastece într-aceale vii, carele mai sus scriem, să hie trecleat şi procleat şi anatima şi negru ca Arii.

Dece [3] noi, dac-am vădzut această dare şi blăstăm cu procleciune, cum au tocmit Magda cu sufletul său, noi încă am pus peceţile şi iscăliturile noastre către această scrisoare a noastră ca să să ştie.

Pi(s̃) u Cuciur, *fe(ṽ) 4 dnŭ, v lĕ(t)ŭ 7129* [4].

Gavril Mătiaş *i(s)ka(l)* [5].

A(z), Grama, *bi(ṽ) po(r̃)ta(r̃) u gra(d) Hoti(ñ)skii pisa(l̃)* [6].

EDIŢII: DIR, XVII, A, V, p. 9, nr. 12.

---

[1] Sl., în trad.: *Iată eu, Gavrilaş, staroste de Cernăuţi.* ✧ [2] Scris: ни; altă lecţiune posibilă: *nice.* ✧ [3] Scris: дс; altă lecţiune posibilă: *deci.* ✧ [4] Sl., în trad.: *Scris la Cuciur, februarie, 4 zile, în anul 7129.* ✧ [5] Sl., în trad.: *am iscălit.* ✧ [6] Sl., în trad.: *Eu, Grama, fost porlar în oraşul Hotin, am scris.*

62

ÎNVĂȚĂTURĂ LA CUMINECĂTURĂ

*Maramureș, [1621—1633]

Omilia la Joia Paștilor din *Cazania* a II-a (1581) se regăsește într-o formă ușor prelucrată (cu omisiuni, adaosuri, schimbări lexicale și de topică etc.) în *Manuscrisul de la Ieud*, copiat în Maramureș, după un intermediar moldovenesc, la o dată cuprinsă în intervalul 1621—1633, de către un copist ucrainean, care nu avea o cunoștință deplină a limbii române. Cu prilejul prelucrării efectuate în Moldova, în limba textului au pătruns unele forme rotacizante.

Am reprodus un fragment de text după originalul păstrat la BAR sub cota ms. rom. 5032, f. 189^{v} — 193^{v} (cf. noua numerotare: f. 20^{v}—24^{v}).

189^{v}

Poučenie o s̃taa pričeštenie [1]

Veriți, frați, veriți părinți [2] de toată vîrsta, micii și marii, tirerii și bătrînii, feciorii și fetele, de ascultați toți carii vor să priimească și să ia sfînta cumerecătură care-au zis [3] Domnul nostru Isus Hristos că iaste sfînt trup și singele [4] său, celuia ce toate silele ceriului slujescu-i, he⟨ro⟩vimii [5] și serafimii și toate tăriile c⟨er⟩iului [6], cu frică și cutremur, ceia ce rădică jărtvele sufletești sus în ceri. Și într-acela chip și obraz sîmt preuții [7] carii cu frică și cu credințe slujesc îraintea sfinteei bese⟨reci⟩ [8] ceaea înfricata, cea ce spre ea îrainte-i dzace trupul și singele fiiului lui Dumne-
190^{r} dzeu,// spăsitoriului nostru Isus Hristos, cum dzise sfîntul Matei [9] evanghelist și Marcu și Luca și Pavel apostol.

Domnul Dumnedzeu, Isus Hristos, cînd ⟨se⟩dzu cu ucenicii săi la ceriul, cu cei 12, luo pită și blagoslovi și laudă deade lui Dumnedzeu, perintelui său, și frîmse și deade ucenicilor săi și grăi: „Luați și mîncați, că aceasta iaste trupu mieu ce se deade și frîmse derep voi și derep mulți în iertăciurea [10] păcatelor. Aceasta faceți cînd [11] veți face pomeana mea”. Și luo păharul după ciră și blagoslovi și deade ucenicilor săi și dzise: „Acest păhar [12] leage noauo iaste [13], beați dentr-acesta toți, că acesta iaste sîngele mieu, ce se varsă [14] derept voi, derep mulți în iertăciune [15] păcatelor[16].
190^{v} Aceasta faceți pururea [17] / cînd veți face pomeana mea”. Aceasta toți bire să o înțeleagem, frați [18], că nu iaste dzisă numai către singuri apostoli, ce către toți carii cred în Hristos și-i țir leagea. Și iară dzise Pavel apostol: „De chite ori veți mînca pita aceasta [19] și veț bea dintr-acesta păhar, moartea Domnului veți adevăra pînă ⟨e⟩l a[20] ve⟨ni⟩”. ⟨ . . .⟩ fiind ⟨nedestoinic⟩ vinovat va fi trupului și sîngelu⟨i⟩ lui Dumnedzeu. Întîie se-și ispitească [21]

---

[1] Sl., în trad.: *Învățătură despre sfînta împărtășanie.* ✧ [2] Scris: кърнн'цн. ✧ [3] Scris: зншь. ✧ [4] Scris: снцѫлє. ✧ [5] Slovele ро au fost adăugate ulterior de o altă mînă. ✧ [6] Scris inițial: чюлѳн; apoi, o altă mînă a adăugat deasupra rîndului рѳ. ✧ [7] Scris: прѣкрацнн. ✧ [8] Scris: ѣкєє; ulterior, o altă mînă a adăugat deasupra rîndului slovele рє. ✧ [9] Scris: мшєѳ. ✧ [10] Scris: жрнпъчюрѣ. ✧ [11] Scris: кън'дмь. ✧ [12] Scris: пъгарь. ✧ [13] În continuare, scris: дє. ✧ [14] Scris inițial: кърєд, apoi ultimul д a fost modificat în ж. ✧ [15] Scris: ѳтъчюнє; cel de-al doilea р adăugat de altă mînă. ✧ [16] Scris: пъкжтєлѡ. ✧ [17] Scris: порѳрѣ. ✧ [18] Scris: ѳрацн, cu ultimul р adăugat de altă mînă. ✧ [19] Scris: ачєѳма. ✧ [20] Altă lecțiune posibilă: ⟨р⟩а. ✧ [21] Scris: нспъпъскж.

omul sirea cu duhovnicul de la sfînta pravilă şi se-ş pocaiască păcatele. Şi aşa se mărînce de-acea pită şi să bea dentr-acesta păhar. Că cela ce bea şi mănîncă nedostoinic, osîndă luişi mărînca şi bea. Ce ca se nu desparţă trupul Domnu⟨lu⟩i Isus Hristos, derept ace, frate, întîi să lepădăm [22] de la noi toate rău//tăţile, toate pizmile, toate miniile, toate hulele, toate gîn- 191r
durele nederepte de la îrimă să lepădăm, cum dzise Hristos : „Să spălăm stecla şi blidul dinlontru întîie" (ce se dzice : de toate necurăţiile întîie să ne curaţim). Şi cu credinţă bură să ne întărim şi cu toate cele lucrure bure să [23] ne îmbracam şi cu poamele [24] sufletului. Că gice Pavel apostol că poame sufletului iaste [25] dragoste, veselie, pacile, răbdare, dulceaţa, burătatea, credînţa, smerenia [26], curaţie, blîndeţele, postul, că cire nu are de-aceastea burătăţi leage n-are. Derep aceie, fraţi, noi întîia cu aceastea să ne nevoim de să [33] ne înveaştem şi de toate lucrurele cealea cu ruşirea să ne ferim. Şi aşe să ne apropiem [27] şi se luom [28] cinstitul şi curatul trup a lui Isus Hristos şi / sfîntul sînge al seu, să fie noauo de iertarea păcatelor şi de 191v
curăţire trupurelor şi sufletelor în viaţa de veaci, ca să fim împreuraţi cu sfinţii apostoli, să odihnim în paraţie cerului.

Ce, pentru aceaea, frate, nime să nu fie în doauo laturi, gîndind ca Iuda. Că Iuda cu [29] Hristos cira şi spre vîndzare cugeta şi cu apostoli⟨i⟩ lăcuiia, iară către jidovi clevetiia [30]. Derep aceaea bire [31] să vă socotiţi, ca nime dintru voi să nu ia fără socotinţă trupul lui Hristos, ca nu, deaca veţ mînca şi veţ bea, să căderi întru păcate. ⟨...⟩ ce adeverit se [32] fie trupul şi sînge a lui Hristos.

Însă Domnul nostru Isus Hristos, ştiind neputinţă semenţei noastre, că ⟨...⟩ aşa ⟨...⟩ schimbă trupul său Hristos şi-l adause în pîre [33] şi sfîntul sînge în vir, cum însuşi dzise : „Acesta ⟨e⟩ //trupul meu şi sîngele 192r
mieu". Şi însuş deade Hristos noauo de se mîncăm şi să [23] bem, că foloseaşte şi agiută omului de se slobodzeaşte din păcate [34], cum noauo ni-s de mărturie aceaste cuvinte la dzua [35] de giudeţ. Că dzise Hristos : „Derep voi, derep toţi creştiri⟨i⟩ datu-se-au şi se-au [36] vărsat sîngele seu se [37] vă iarta [38] păcatele". Aceaste cuvinte a⟨u⟩ dat noauo în cumerecătură să ne se iarte păcatele şi să [23] avăm [39] milă şi viaţă bură pre ceasta lume şi ispăsenie de veci. Să ştiţ că unde iaste iertarea [40] păcatelor de acolo iaste şi viaţa şi ispăsenie. Însă această [41] pită [42] şi acest vir mare lucru feace Hristos adevăr [43]. Ş-au lasat pre [44] această [45] sfînta slujbă ş-au dzis Hristos : „Luaţi şi mîncaţi, că acesta e trupul mieu ce se dă şi/ se frînge derept voi, 192v

---

✧ [22] Scris : лепъдм. ✧ [23] Scris iniţial : сѣ, apoi ѣ a fost modificat în ъ. ✧ [24] Scris : помѣѧ. ✧ [25] Scris : дѣтѣ. ✧ [26] Scris : смѣрєнїа. ✧ [27] Scris : апроѫѣ. ✧ [28] Scris iniţial : лѣа, apoi а a fost modificat în ѡ. ✧ [29] Scris iniţial : къ, apoi ъ a fost modificat în в. ✧ [30] Scris iniţial : клєвєтѣ, apoi ultimul є a fost modificat în а. ✧ [31] Scris : кѣре. ✧ [32] Scris : шѣ. ✧ [33] Scris iniţial : пєре, apoi ultimul є a fost modificat în ъ. ✧ [34] Scris iniţial : плакаѣ, apoi primul а a fost modificat în ъ. ✧ [35] Scris : ѹда. ✧ [36] Scris : шкѣ. ✧ [37] În continuare, scris ѧ. ✧ [38] Scris iniţial : ва шрта ; ulterior ва a fost modificat în вж. ✧ [39] Scris iniţial : авѣ, apoi ѣ a fost modificat în ж. ✧ [40] Scris iniţial : єртаре, apoi ultimul є a fost modificat în ѣ. ✧ [41] Scris : ачѣсть. ✧ [42] Scris iniţial : пжтж, apoi primul ж a fost şters, iar deasupra lui s-a scris и, adăugat de altă mînă. ✧ [43] Scris iniţial : адєвєрь, apoi al doilea є a fost modificat în ъ. ✧ [44] Scris : прѣ. ✧ [45] Scris iniţial : ачѣсте , apoi є a fost modificat în ъ. ✧

Scanned with OKEN Scanner

derept mulţi în iertăciunrea [46] păcatelor". Aceasta sfinţeaşte pita şi vinul şi face cumerecătura trupul lu [47] Hristos. Că aceaste cuvinte sîmt lîngă pită şi lîngă vir [48] şi făgăduita ceaca marea în cumerecătură iaste şi capul de iertarea păcatelor. Şi aiurea încă gice : „De nu veţi mînca trupul fiiului omenesc şi se beaţi sînge său [37], viaţa nu veţi avea [49] întru voi. Iară cire va mînca trupul mieu şi va bea sîngele miu, avea-va viaţa de veaci". Şi iară gice Hristos că „cire va mînca [50] de trupul miu şi va bea de sîngele miu, acela întru mene [51] iaste [52] şi eu întru el". În cumenecături şi într-aceastea
193r ⟨cuvinte⟩ cire va crede acela el va putea [53] dobîndi viaţa de veac // şi va priimi ce făgăduiaşte [54] Dumnedzeu într-aceaste [55] cuvinte de iertaciunrea [56] păcatelor.

EDIŢII : Bianu, *Texte*, III, p. 40—48 ; Teodorescu — Gheţie, MI, p. 166—170.

BIBLIOGRAFIE : N. Drăganu, în DR, IV, 1924—1926, partea a II-a, p. 1096—1101 ; Olteanu, *Contribuţii 1969* ; P. Olteanu, *Cea mai veche omilie în limba română*, în RS, XVII, 1969, p. 243—244 ; Gheţie, BD, p. 310, 316—318 ; Al. Mareş, *Datarea Manuscrisului de la Ieud*, în LR, XXIV, 1975, nr. 4, p. 305—311 ; Teodorescu — Gheţie, MI, p. 7—141.

63

LEGENDA DUMINICII

*Maramureş, [1621—1633]

Diferită de versiunea existentă în *Codicele Sturdzan*, dar aparţinînd ca şi aceasta tipului Ierusalim, *Legenda Duminicii* din *Manuscrisul de la Ieud* a fost copiată, foarte probabil, în Maramureş, la o dată cuprinsă în intervalul 1621—1633. Se presupune că scribul textului, un cunoscător imperfect al limbii române, era ucrainean. Există indicii că traducerea textului s-a efectuat în Transilvania de nord-est sau în Moldova, ajungînd în Maramureş prin intermediul unei copii moldoveneşti.

Textul a fost transcris integral după original (BAR, ms. rom. 5032, f. 170r — 183v; cf. noua numerotare : f. 1r—14v).

170r **Poslanie G̃a B̃a našego Is Ha sŭ nb̃se spa(d)šee vŭ Ier(s)li(m)** [1]

⟨...⟩ dentru ceriu cădzu întru Ierusalim.

Poveaste fu de demult întru sfînta ceatate [2] Ierusalimului, întru atiţia ai *vŭ lě(t̃)* [3] 6000. Întîiu cuvînt feace şi spuse di mare minune ce fu întru [4] sfînta besearecă, întru [5] cetate Ierusalimulu⟨i⟩.

Ascultaţi, oameni iubitori la oameni, adîncul şi blîndeaţele ce feace
170v Dumnedzău derep lucru⟨re⟩le noastre cele / hitleani. Cădzu o piatră mică şi rece dentru ceriul întru Ierusalim şi de greutatea ei nime nu putea spuni.

[46] Scris iniţial : ѥтъчѭрѣ ; ulterior, o altă mînă a adăugat slovele ѫ, deasupra lui ѥ, şi ѭ, deasupra lui ю. ✧ [47] Scris iniţial : лѳ, apoi и adăugat deasupra rîndului de altă mînă. ✧ [48] Scris iniţial : внзъ, apoi и adăugat deasupra rîndului de altă mînă. ✧ [49] Scris iniţial : аѣѕ, apoi ѕ a fost modificat în ѣ. ✧ [50] Scris : мждꙗка. ✧ [51] Scris : менѣ. ✧ [52] Scris : ѥсть. ✧ [53] Scris iniţial : имѣѕ, apoi ѕ a fost modificat în ѣ. ✧ [54] Scris : ѳжгѫдѫщѥ. ✧ [55] Scris : ачасѳма. ✧ [56] Scris iniţial : ѥрѣмачѭрѕ, apoi ultimul ѕ a fost modificat în ѣ ; ulterior, deasupra lui ю o altă mînă a adăugat и.

[1] Sl., în trad. : *Trimiterea Domnului Dumnezeului nostru Isus Hristos. Din cer căzu în Ierusalim.* ✧ [2] Scris : чѧтѧтѕ. ✧ [3] Sl., în trad. : *în anul*, ✧ [4] Scris : ѧтрѣ. ✧ [5] Scris : ѧтрѣ. ✧

Întru dzilele, patriarhul Ierusalimului feace săbor şi feace rugă în tri dzile şi în trei nopţi şi sfinta bdeanie. Şi glas fu a patriarhului şi piatra [6] o deschise şi află într-însa scripturi.

Vede//ţi, hii omenest⟨i⟩ [7], că întiiu şi a doaua [8] oară [9] tremişu la voi 171r
scripturi şi voi nu credzut, adecă şi a treie tremeatere de la Tatul nostru nevăzut arătă voauo [10] şi nu crezut de ce învaţaiu pre voi, voi nu [11] credzut, nice vă luat amente [12] de ce spus voauo [10].

Şi voiu lăsa pre [13] voi limbi pogîne şi vor vărsa sîngele vostru [14]. Şi aşa, nu [15] credzut, nice ascultat evanghelia mea cum greieşte : „Ceriul şi pămîn/tul va treace, iară cuvîntul miu nu va treace !" [17] Lăsa-voiu pre [13] 171v
voi omet şi geru greu şi foameţi şi pară şi lăcuste şi găselniţi şi omor oamenilor şi dobitoacelor şi de toate gadinele şi broaşte şi cărăbuşi [16]. Şi vor cădea de ceste scamne multe, derept sfinta dumenecă, învierea lui Hristos, şi derep chinurile Domnie-saile, derept venerea. Şi aşea doară [17] vă veţi pocăi. // Şi v-am dat voauo [10] grîu şi vin şi unt şi vă săturaiu şi iară mai 172r
mult rău început a face. Şi gîndescu a piarde toţi oameni de pre [13] pomint, derept sfinta dumenecă şi derept sfîn⟨t⟩a venerea. Şi iară mă milostivăscu derep sfinţi mii apostoli şi derep îngeri şi derep rugă preasfintei [18] maice. Aceaea mă roagă derep voi şi-mi întorşu [19] mînie despre voi./ Văduole şi 172v
săracii cură cătră voi plîngî⟨n⟩du, iară voi pri-nşi nemiluiţi ! Pomeatele a me⟨le⟩ ⟨au⟩ dat voauo [10] rod, iară voi săracilor [20] nu daţi ! Ce prentru răutaţele voastre ele voiu săca.

Înţelegeţi [21], oameni nebuni, inimi oarbe, că limbile păgîne ce nu ştiu leagea încă după [22] leagea lor îmblă !

Eu dediu leagea mea şi botedzul meu, // iare voi nu ferit. 173r

Nu ştiţi, oameni nebuni, că venerea zidiiu om şi feciu om, pre Adam, în chipul miu ? Nu ştiţi, răilor şi făcători-răi, că sfinta dumenecă binevesti [23] arhanghel Gavriil cu bucurie a Domnului [24] născătoare întru Nazaret ? Nu ştiţi că sfinta dumenecă luaiu botedzul întru Iordan ?

Nu ştiţi că sfînta / dumenecă înviş den [25] morţi, ca morţii să învie 173v
cu mene ? Cu⟨m⟩ voi nu înţeleasetu legei mele şi scripturilor mele, că sfinta dumenecă voiu giudeca şi vii şi morţi ? Nu ştiţi că venerea răstignire-mă, cu oţet şi cu heare adepară-mă şi-mi [26] găvozdiră mînule şi-mi prigvozdiră picioarele [27] şi cunună de spini [28] în capu-mi puseră, // cu suliţe 174r
în coaste [29] mă împunseră-mă, derep voi şi derep păcatele voastre ?

Deci cene nu va cinsti sfînta veneri şi o va lucra el în dzi, să lăcuiască întru focul netrecut, unde-s viermii neadurmiţi şi scrîşcarea de dinţi !

Iare cine va cinsti sfînta veneri şi o va posti curat, acela om va avea 174v
viaţa netrecută / şi lumina va mearge aprinsă na⟨i⟩nte şi la giudeţ nu va veni !

Ce mă voiu giura cu braţele mele ceale înalte şi cu curate olovire ce-mi umbreadză sfînt creaştetul miu ; şi iară mă voiu giura cu scaunul [30] miu

---

[6] Scris în continuare : ши. ✧ [7] Scris : ѡменєнщ. ✧ [8] Scris : дѳа ; altă lecţiune posibilă : *doua*. ✧ [9] Scris : wрѫ. ✧ [10] Scris : вѡw ; altă lecţiune posibilă : *vouo*. ✧ [11] Scris : нѕ̃. ✧ [12] Scris : амѣнтє. ✧ [13] Scris : прѣ. ✧ [14] Scris : кѣтрѕ. ✧ [15] Scris : нѕ̃. ✧ [16] Scris : кѳрѣкѳшн. ✧ [17] Scris : дѳwрѫ. ✧ [18] Scris : прѣсѭтаєи. ✧ [19] Scris : дторшѫ. ✧ [20] Scris : сърачєлѡ. ✧ [21] Scris : дчєлєцєщи. ✧ [22] Scris : дѫжѫ. ✧ [23] Scris : книгѣкєти. ✧ [24] Scris : дѳнѳлѳн. ✧ [25] Scris : дєн. ✧ [26] Scris : шн мѫ. ✧ [27] Scris : пнчорєлє. ✧ [28] Scris : спнѫ. ✧ [29] Scris : коєтє. ✧ [30] Scris : скаѳнѕ̃. ✧

cela înfricatul : iară de nu veţi feri sfînta dumenecă şi sfînta veneri şi nu
175r veţi cinsti praznicele mele, am a trimeate pre [13] voi // heri cu doano [31]
capete şi şerpi cu doa⟨uo⟩ [32] arepi, de vor mînca inimile muierilor voastre,
derept sfînta dumenecă şi derept sfînta venerea şi derept sfîntele [33]
praznicele mele.

Blăstămat să fie omul acela ce nu-ş va lasa lucru⟨re⟩le saile de sim-
bătă [34] den a nouole ceas, ce lucrează [35] pînă luni în răsăritu soarelui ! De
175v nemică se nu se/atingă ! Mi⟨e⟩ reuri şi veneri să postească [36] ⟨în⟩ numele miu.
Aceaste grăiescu [37] voauo [10] : lăpădaţi-vă [38] hicleşugurile [39] de la [40] inimile
voastre şi vă lăsaţi lucrurile cealea reale ! Iară de nu le veţi lăsa, aşea [41] mă
voiu giura pre [13] îngerii mii şi pre arhanghelii că nu voiu avea a tremeate
176r cetenie [42] pre pămînt, ce voiu deşchide şepte ceriu//ri [43] şi voiu ploua
spre [44] voi piatră ardzîndu şi u⟨n⟩crop, cîndu nime nu va ş⟨t⟩i, să vădzu
au fugi-veţi [45] de supt mînule mele?

Şi voiu ave a face în luna lu făurar 11 dzile întunerecu mare, de se
vor giunghea soţ cu soţ întru tunerec. Şi vo⟨iu⟩ avea a ploua în luna lu
prier în şeptesprăzeace dzile, în loc de ploaie [46], sînge şi foc şi spudză, ca
176v să se/ pustiiască [47] viile voastre. Şi voiu ave a lasa pre voi here venenuase
şi vor ave capete de leu şi arepi de vultur ; în locul peanilor, păr muierescu.
Şi vor fi gătaţi [48] ca u⟨n⟩ voinic spre razboiu şi vor mînca trupurele voastre.
Şi aşea veţi începe a săpa gropile morţilor şi veţi grăi : „Luaţi şi pre [13]
177r noi, fraţii noştri, ceia ce se⟨ţi⟩ morţi den veaci, // că nu putem răbda de
herile aceastea, că-su [49] iuţi foarte de mîniia aceasta ⟨a⟩ lui Hristos".

Şi dzise Dumnedzeu : „Avea-voiu a-mi întoarce [50] faţa mea de către
voi, ca să nu audzu bocirea voastră [51] şi plîngerea [52]". Dzise Dumnedzeu :
„De veţi asculta graiurile meale ceale bune şi scripturile meale cele dulce
şi învăţăturile dereptăţii meale, eu sînt milostiv şi-mi pare rău de ră⟨u⟩tă-
177v ţile oamenilor [53]. / Făcători-răi şi menciunoşi [54], învăţători răi şi hicleani,
deşegubeţilor rei, pi⟨e⟩rdzători la suflete, învaţaţi de dracul spre toate
reutăţile, fără lege şi lege mea călcînd şi scripturile meale neascultînd,
curvarilor şi urîndu-vă cu cumotrii-vă şi frate la frate purtîndu menciuni
178r şi soţ la soţ, neascultătorilor şi înţelepţilor [55] // spre rău, cum iubit întune-
recul, iară lumina lăsat şi vă grăbit la avuţie, iară leagea mea lăsat? O, cum
nu cască pămîntul să vă înghiţă, dereptu lucrurile voastre ceale hicleani
de care răspunsu veţi avea la dzuva [56] giudeţului înai⟨n⟩tea me !

Iară de nu vă veţi lepăda de învaţăturile dracului, avea-veţi blăstăm
178v urmă şi feciorii voastre [57]/cerceta-mă-vor prespre toată lumea şi vor mînca
iarbă ca şi dobitoacele spre pămînt întru saţiul său. Şi aşea mă voiu giura

---

[31] Scris : дow ; altă lecţiune posibilă : *douo*. ✧ [32] Scris : до ; altă lecţiune posibilă : *do⟨uo⟩*. ✧ [33] Scris : сфителе ; altă lecţiune posibilă : *sfintele*. ✧ [34] Scris : сжбжтвѕ. ✧ [35] Scris : аѕкрѣвѕ. ✧ [36] Scris : постескж. ✧ [37] Scris : гржескж. ✧ [38] Scris în continuare : аѕ. ✧ [39] Scris : Хекле-шѕквриле. ✧ [40] Scris : дд лд. ✧ [41] Scris iniţial аше, apoi е modificat în а. ✧ [42] Scris : чѣшеніе. ✧ [43] Scris : чдрюри. ✧ [44] Scris : спрѣ. ✧ [45] Scris : фѕун вецє. ✧ [46] Scris : плое. ✧ [47] Scris : пѕсти / пѕстыдескж. ✧ [48] Scris : гжти / дтн. ✧ [49] Scris : кж сжѕ. ✧ [50] Scris : дтворче. ✧ [51] Scris : вожєшрж. ✧ [52] Scris : плѣнцерѣ. ✧ [53] Scris : шменилѡ. ✧ [54] Scris : мен'чоношн. ✧ [55] Scris : ѳицелецилѣрь. ✧ [56] Scris : зова. ✧ [57] Scris : воштре.

pre giudeţul meu [58] şi pre braţele mele ceale înaltele ca aceaste tremitere iaste de la Tatul nevădzut. Deci cine nu va creade avea-va [59] blăstăm urmă. Iare cine va creade aceaştiia trimitere acela om, s-ară avea păcate pre desupra părului capului său, // gice Dumnedzeu, ierta-voiu păcatele 179r
toate. Iară cine nu va creade multă scîrbă va avea la dzua giudeţului şi casa lui să va întoarce în Sodom şi Gomor şi-i voiu da sufletul lui îngerilor hicleanului şi aceia cu-nusul [60] vor [61] lăcui în focul netrecut, unde iaste gătat dracilor [62] şi îngirilor [63] lui. Grăiescu voauo [10] : mai lesne iaste funea corabiei a treace pre urechile acului/şi mai iuşor va hi sodomleanilor [64] şi 179v
gomoreanilor [65] la dzua giudeţ⟨ul⟩ui, decît omului acela !

Şi cine nu o va priimi aceasta trimitire şi scriptură cu osîrdie şi va zici că-i menciună şi nu-i adever [66] multă scîrbă va avea omul acela ! O, amar aceluia ce [67] ocareaşte pre popa sau pre [13] calugherul ! O, amar celuia ce greiaşte [68] în besearecă ! // Nu [69] ocareaşte [70] pre popa, ce pre [13] besereca 180r
lui Dumnedzeu. O, ⟨a⟩mar celui om ce greieşte nedărept ! O, amar celuia om ce sfădeaşte vicin cu vecin sau frate cu frate sau hie pre cini ! O, vai de omul cela ce-şi dă argintul seu în camătă, ce dă al său iară să ia şi acela să va chi⟨e⟩ma cristin ! O, ⟨a⟩mar celuia giudeţ ce giudecă săracii ne-
derep ! / O, amar menciunosului ! O, amar celuia ce curveaşti în mănăs- 180v
tire ! O, amar celuia [71] ce-şi dă peanigii săi întru aslam şi cu tăriia sa mearge la sfînta besearecă ! Acela urmadză blăstămul [72] ! Blăstemat acela popă ce nu [73] va priimi aceasta tremeatere cu osîrdie ! Blăstemat acela preut [74] ce nu va vre să o procitească [75] înai⟨n⟩tea săborului sau va cuperi vre⟨un⟩ [76] cuvint de ruşinea sa ! //

Blagoslovit se fie acela preut ce o va scrie aceasta scriptura şi o va 181r
tremite într-alt locu şi o va da derept păcatele sale ! De şeaptedzeci de ori da-i-voiu lui mai mult ! Să ară avea păcate pre [13] desupra părului capului [77] său, lăsate-i vor [78] fi lui şi iertate vor fi lui !" Grăia⟨şte⟩ Dumnedzău : „Ferecit de omul cela ce o va cumpera şi-m va da derept păcatele sale !" Grăiaşte Dumnedzeu : „Toate pacatele i să vor ierta ! / O, amar acelu⟨i⟩ 181v
fecior ce-şi amărreaşte părintele său ! O, amar popei ce nu-şi învaţă fiii [79] cei de ispoveadă ! Fericit cela ce învaţe [80] oamenii ! Nu ştiţi, fii⟨i⟩ mii, că eu vă lucredzu, iară vo⟨i⟩ vă lăudaţi ? Nu ştiţi, oameni nebuni, de nu voiu da eu ploaie [46], dară ce veţi avea a secera ? C⟨ă⟩ eu marea şi apele [81] voiu seca ! Nu ştiţi, răilor şi făcători-rei [82], că eu sîn//t în toate dzile ? Cumu [83] 182r
vă gîndiţi a vă închina şi a [84] fugi de la mene ? Sau cine vă va pre voi mîntui de la mene [85] ? O, amar celuia om ce are avuţie şi nu face pamete sventţilor ! O, ⟨a⟩mar ceei proscorniţi ce-şi frămînta prescurile cu [86] mînie ! O, amar aceluia popă ce cîntă liturghie cu mînie şi poartă sfînta priceaştenie şi se priceaştuiaşte ! / O, cum nu se păiesc [87] usnele lu⟨i⟩ şi nu arde limba lui, 182v
că nu cîntă însuşi popa leturghie, ce şi îngerii cu-nusul şi să roagă [88] derept

---

✧ [58] Scris : мѫ8. ✧ [59] Scris : авѣ вє. ✧ [60] Scris : кѫнѕєвль. ✧ [61] Scris : вѕ. ✧ [62] Scris : драчнлѧрь. ✧ [63] Scris : ѧцирилѕ. ✧ [64] Scris : содомлѣкинлѧрь. ✧ [65] Scris : гомоґрѣкнилорь. ✧ [66] Scris : ѧдевера. ✧ [67] Scris în continuare : вл. ✧ [68] Scris : ґрѣщіє. ✧ [69] Scris : нє. ✧ [70] Scris : оукарящіє. ✧ [71] Scris : чєлѕнѧ. ✧ [72] Scris : блжєшжмо. ✧ [73] Scris : но. ✧ [74] Scris : прѣѕтъ. ✧ [75] Scris : прочишєскж. ✧ [76] Scris : ври ; altă lecţiune posibilă : vrun. ✧ [77] Scris : капєлѕн. ✧ [78] Scris : вѕрь. ✧ [79] Scris : фінін. ✧ [80] Scris : лвацѣ. ✧ [81] Scris : апжлє. ✧ [82] Scris : рѧн. ✧ [83] Scris : кжѕмѕ. ✧ [84] Scris în continuare : ѧ. ✧ [85] Scris : мѣнє. ✧ [86] Scris : ко. ✧ [87] Scris : пжлєскж. ✧ [88] Scris : рогж. ✧

Scanned with OKEN Scanner

păcatele sale şi derept păcatele oamenilor ! Dece cine să va afla se iubasca pre Dumnedzeu şi flămîndzii [89] a-i sătura şi sătoşii [90] a-i adăpa şi golii va îmbraca şi nemearnicii va duce în casa sa[91], şi pre aceia eu voiu sătura de
183r bunetate raiului // şi va [92] fi împreună cu îngerii mii. O, amar aceluie om ce nu-ş deşteaptă feciorii [93] săi de demineaţă la sfinta dumeneca, nici-i duce la sfinta besea⟨re⟩că ! O, amar celuie om ce-ş ceartă [94] datoria ⟨în⟩ sfîntă dumenecă şi nu lasă în răpaos mişelul ! O, amar celuie om ce nu va[95] creade acestei trimeatere şi scripturi şi va dzice că nu este [96] de la
183v Dumnedzeu, multe scîrbă va avea / la dzua giudeţului !"

Aceasta scriptură [97] şi trimeatere nu iaste den gîndu, ce iaşte de la nevădzutul Părinte şi ⟨de⟩ la Fiiul şi de la Sfîntul Duh.

Azŭ patriarhu Erusali(m)skyi Osianŭ [98].

EDIŢII : Bianu, *Texte*, III, p. 1—28 ; Teodorescu-Gheţie, MI, p. 153—158.

BIBLIOGRAFIE : Margareta Ştefănescu, *Un produs al Şcoalei lui Ion Exarhul la noi : Manuscriptul al III-lea din Sbornicul de la Ieud*, în „Arhiva", XXXV, 1928, p. 45—55 ; Maria Zdrenghea, *Slavona „Legendei duminicii" din Codicele de la Ieud*, în CL, III, 1958, p. 109—117, eadem, *Despre u final în Legenda Duminicii din Codicele de la Ieud*, în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai", 1963, series philologica, fasc. II, p. 81—85, eadem, *Problèmes soulevés par les pr miers (sic !) traductions roumaines du slavon au XVI^e siècle*, în RS, XVI, 1968, p. 305—309 ; Al. Mareş, *Datarea Manuscrisului de la Ieud*, în LR, XXIV, 1975, nr. 4, p. 306—311 ; Gheţie, BD, p. 310, 316—318 ; Teodorescu — Gheţie, MI, p. 7—141 ; D. Şerbu, *Manuscrisul românesc din Codicele de la Ieud. Mărturie documentară a vechimii limbii române*, în „Tribuna", XXI, 1977, nr. 8, p. 6, şi nr. 9, p. 9 ; Al. Mareş, *Cînd au fost scrise textele româneşti manuscrise din „Codicele de la Ieud"?* în „Tribuna", XXI, 1977, nr. 23, p. 5 ; G. Mihăilă, *În legătură cu vechimea „Manuscrisului românesc din Codicele de la Ieud"*, în „România literară", X, 1977, nr. 26, p. 8 ; CLRV, p. 209—211 ; Ion Gheţie, Mirela Teodorescu, *Opinii recente asupra* **Legendei duminicii** *din* **Manuscrisul de la Ieud**, în LR, XXXIV, 1985, nr. 2, p. 136—139.

64

REGULAMENTUL VIEŢII MONAHALE

*Iaşi, 20 septembrie 1626

Miron Barnovschi, domnitorul Moldovei, împreună cu mitropolitul, episcopii şi sfatul ţării, stabileşte reguli de viaţă călugărească valabile pentru toate mănăstirile ţării. Documentul s-a păstrat în două exemplare, unul destinat mănăstirii Dragomirna, celălalt mănăstirii Sucevita.

Am reprodus textul destinat mănăstirii Dragomirna, după originalul păstrat la Arhivele Statului din Bucureşti, fondul *Documente istorice*, LXXXVI/14.

1r *Blgovolenie(m) beznačě(ĭ)na(g̃) Oca i sŭ pospěšenie(m) pr(š̃)nosŭštna(g̃) Sna i sŭvrŭšenie(m) Stgo i životvoręšta(g̃) Dha, iže o(t) Oca*

[89] Scris : фламжзнн. ✧ [90] Scris : сотошіи. ✧ [91] Scris în continuare : ен. ✧ [92] Scris : вдд. ✧ [93] Scris : ѳечюрїи. ✧ [94] Scris : чертж. ✧ [95] Scris : вж. ✧ [96] Scris : мєсте. ✧ [97] Scris : скрнпзрж. ✧ [98] Sl., în trad. : *Eu, patriarhul Ierusalimului, Osian.*

ishodě i na Sně počivaęi, Tr(õ)ca Staa, nerazdělimaa, vŭ tre(h) edino bž(s̄)-tvo nerazdě(l̄)no, slavimaa i nn̄ě i pr(s̄)no i vŭ věky věkomi, aminь[1].

Adecă noi, bunul creştin şi-ntru Isus Hristos credincios, Io Miron Bărnovschi Moghila-*Voevo(da)*[2], cu mila lui Dumnedzău[3] domnu Ţăriei Moldovei, vrut-am şi am osîrduit cu toată inima şi cu tot sufletul nostru, cu puteare ce am avut de la Dumnedzău[3] dăruită, după mila ce nè-au miluit Svinţiia sa cu domnie în scaunul şi în[4] moşiia Domni⟨i⟩i meale, ca să socotim şi să tocmim toate lucrurile ceale dumnedzăieşti[5] şi a svintelor beseareci şi mai vîrtos tocmeale şi obicinele ceale bune să întărim şi cealea ce-s stricate de oameni nesocotitori să le tocmim, după cum au nevoit şi întru-⟨n⟩tîia dată şi domnii cei bătrîni de-au făcut şi au întărit prin svintele mănăstiri tocmală şi obicină bună, de n-au agonesit cine şie, nice au ţinut cineş al său, nice s-au grijit cineş de sine, ce au nevoit toţi călugării de-au agonesit[6] în svînta mănăstire şi au grijit numai de paza svintei beseareci şi de pravila călugărească. Iară în vreamea de acmu, acealea toate s-au stricat şi în locul acelor tocmeale şi obicine bune ce au fost atunci au făcut alte tocmeale şi obicine prin svintele mănăstiri oamenii ce nu să temu de Dumnedz[ău][3], carii au stătut[7] să strîngă şi să agonesască numai şie şi să grijescu numai pre sine, iară svintele mănăstiri le-au lăsatu negrijite şi nesocotite şi le-au părăsit, de-au rămas lipsite de toate lucrurile.

Pentru aceăea Domniia mea, vădzîndu slăbiciunea svinteloru beseareci şi părăsirea obicineloru celoru bune ce au fost mainte prin svintele mănăstiri, alta socotindu Domniia mea şi scădearea ţă⟨rî⟩ei, că de nu voru nevoi călugării toţi într-un chipu să agonesască, cine ce va avea şi cine ce va agonesi, să hie tot a mănăstirei, să ţie obşte, să nu tragă cineş şie, într-al⟨t⟩ chip nu să vor putea ţinea svintele mănăstiri, pentru aceaea Domniia mea am svătuit cu voia a patru svetiteli[8] a ţărîei, anume chir Anastasie, arhiepiscop *i*[9] mitropolit *Suča(v̄)skoi*[10], şi Atanasie, episcopul de Romanu, şi Evloghie, episcopul de Rădăuţi, şi Mitrofanu, episcopul de Huş, şi împreună cu tot svatul Domni⟨i⟩i meale şi şi cu voia unora den călugării[11] de prin svintele mănăstiri, carii au avut frica lui Dumnedzău[3] şi au ⟨iu⟩bit podvigul călugărescu, cu aceştea cu toţi împreună am tocmit şi am scris aicea tocmala obştei, să ţie pren toate svintele mănăstiri obşte, cum ţinu tutindenea[12] în toată lumea, în *Sveta Gora*[13] şi în ostrove[14] şi cum ţinu şi aicea trei, patru mănăstiri.

Aşa ⟨a⟩m vrut şi am svătuit Domniia mea cu călugării noştri, cu vlădicii şi cu svatu⟨l⟩ a toată ţara, să hie prin toate svintele mănăstiri obşte, cumu-i învăţătura den Eva⟨n⟩gheliia Domnului nostru, lui Isus Hristos, şi de la svinţii apostoli şi de la svintele săboară[15], cum scrie la săborul cel

---

[1] Sl., în trad.: *Cu bunăvoinţa Tatălui celui fără de început şi cu ajutorul Fiului celui veşnic şi cu săvîrşirea Sfîntului şi de viaţă făcătorului Duh, care de la Tatăl purcede şi care se odihneşte asupra Fiului, Treime Sfîntă, nedespărţită, o dumnezeire în trei nedespărţită, slăvită şi acum şi pururea şi în vecii vecilor, amin.* ✧ [2] Sl., în trad.: *Voievod.* ✧ [3] Scris: ѧмнзѧ; altă lecţiune posibilă: *Dumnădzău.* ✧ [4] Scris: шнѧ; altă lecţiune posibilă: *şi-n.* ✧ [5] Scris: ѧмнѕ҃ѧщи; altă lecţiune posibilă: *dumnădzăieşti.* ✧ [6] Scris: ѧ҃ѕѕгонѣсн. ✧ [7] Scris: стѧѣсѧ. ✧ [8] Scris: с҃нѧн; alte lecţiuni posibile: *svealiteli, sfe(a)liteli.* ✧ [9] Sl., în trad.: *şi.* ✧ [10] Sl., în trad.: *de Suceava.* ✧ [11] Scris: кжрѕгжрїи. ✧ [12] Scris: мѕтнѧѣнѣ. ✧ [13] Sl., în trad.: *Sfîntul Munte.* ✧ [14] Scris: строѵе; altă lecţiune posibilă: *ostroave.* ✧ [15] Scris: сѫборѫ. ✧

Scanned with OKEN Scanner

dentîiu și al doile, în șease capete, și la al șeasele, în patrudzăci de capete, și la al șeaptele, în noauosprădzeace capete, ca să nu îndrăznească cineva din călugări să dzică „cesta al mieu, cesta al tău", că unde iaste la mijloc să să cheame un lucru „al tău", altul „al mieu", nu să cade să să cheame viață călugărească, ce mai vîrtos săborul tîlhărescu au dzisu părinții că iaste.

Pentru aceaca, după tocmala svintelor săboară [16], am întărit și am tocmit cu scrisoare den svînta pravilă, ca să hie tuturor svintelor mănăstiri obște neclătită în veaci. Iară de să va ispiti cineva cîndu-va să strice tocmala obștei, hie macar domnu, hie vlă‹di›cu, hie egumenu sau altu-cineva din călu‹gă›ri, sau boiarenu, sau hie cine va hi, unul ca acela să hie procleat de svintele săboară și de noi de toți.

Iară tocmala obștei a svi‹n›telor mănăstiri să hie așea :

De obște. Nime den călugări să nu ție nemică al său, nice cal, nice stupi, nice altu dobitoc, nemic, nice arătură, nice den afară, nice dinlontru, în mănăstire, nime nemică deusebi să nu ție, fără numai îmbrăcămente și chelșugel, de va avea dentru răcodealiia sa, să ție cu blagosloveniia egumenului și a duhovnicului său.

De mîncare. Călugării să mînce toți în trepăzare, toți aseamenea, ca frații, de une bucate [17] și să bea toți de o băutură și să nu facă egumenii și stariții mîncări altele și deusebi de cei mai săraci, ce într-un chip să mănînce și să bea toți, ca frații.

De egumeni. După aceaea, întîiu cu blagosloveniia milostivului Dumnedzău [3] și cu voia săborului, cine va hi ales să hie egumen, ca să hie ca un părinte tuturor și de la toți să aibă cinste, ca un părinte sufletescu. Însă egumenul să hie preutu și să grijască de toți ca un părinte de feciorii săi și fără de fățărie să socotească, să împarță tuturor într-un chip, cui ce-i va trebui, și trupeaște și sufleteaște, după pravila lui S͠tii [18] Vasilie, cum învață de dzice că unde sîntu lucrurile ceale trupești depreună tuturor într-un chip, acolo și ceale sufletești simtu depreună tuturor într-un chip, și spăseniia într-un chip, și truda într-un chip, și nevoința într-un chip, și cununa.

De ieșirea egumenu‹lu›i. Egumenul să nu iasă fără de vreame den mănăstire, unde-i va hi voia, ce să aibă iconomu, să trimiță în treabe mai mănunte, iară unde va hi lipsa [19] svintei mănăstiri să margă egumenulu, cu știrea și cu svatul stariților, să margă și un frate, pre carele va vrea săborul, să margă cu-nus.

Egumeniia să o ție un anu încheiat și, deaca să va împlea anul, să să prostească denaintea săborului. Dece [20] de voru socoti c-au nevoit cu tocmala cea sufletească și cu obicina sventei mănăstiri să aibă a cădea cu rugămente să-l roage [21] să ție egumeniia și-ntr-altu an. Iară de va hi petrecut anul cu nesocotință și cu răsipă întru agonesită, pre altul să afle și să-l roage [21] să egumenească.

De stareți. Iară stariții, cine va hi ales, de nu va îmbla după direptate [22] și după tocmala svintelor mănăstiri, ce după samovoliia sa, în mî‹n›cări și-n beții și în strunsură, unul ca acela să hie scos din stăriție ca o oaie rîioasă [23].

---

[16] Scris : сѣⷬбоѫ. ✧ [17] Scris : ѕѹѕѹкатє. ✧ [18] Sl., în trad. : *Sfîntul*. ✧ [19] Scris : лиⷫѱа. ✧ [20] Scris : дⷱє ; altă lecțiune posibilă : *deci*. ✧ [21] Scris : роѹє. ✧ [22] Scris : диⷫрєтаатє. ✧ [23] Scris : ржиюсж. ✧

De chelș[ug]. Iară chelșugu*l* mănăstirei să nu îndrăznească să să ție la sine, nice egumenu*l*, nice alți⟨i⟩ din stariți, nim[e] fără de cine vo*r* aleage săboru*l*, să hie cu voia tuturo*r*, să-*l* puie vistearni*c* sau clisiarhu.

Cine va ținea deusebi. Iară de să va afla neștine din frați țiindu cineva deusebi, unu*l* ca acela să hie procleți*t* de săboru sau să să izgonească den frați. Care egume*n* sau starețu sau altu*l* den călugări, fie de rudă de boiarenu, fie de tîr*g*, fie de țară, fie de altă țară, de va călca zapoveada ceștii scrisori ai noastre [24], ce e aleasă cu săboru*l* den svînta pravilă, de va ținea cai, sau stupi, sau altu dobi⟨to⟩*c*, sau arătură la frații săi sau la rudele sale sau la priiatenii săi, sau să dea bani într-asla*m*, sau a face negoțu, săva dobito*c*, săva miiare cu polo⟨bo⟩ace, fie ce negoțu, să fie procleа*t* și treclea*t*, anatema, maranata, ami*n*.

De mîncare în chilii și de oaspeți. Prin chilii nice bolna*v*, nice sănăto*s* să nu mînce, nice să bea, fără numai apă. Iară la hramu*l* besearecei și cîndu să va tîmpla să vie domnu la mănăstire, atunci numai blagoslovi*m* să mănînce și să bea prin chilii, pentru oaspeți, iar într-alte dzile preste a*n* în ospătării să să ospeteadze. De va hi vlădi*c*, sau egumenu, sau boiarenu, sau ctitoru, să-i ospeteadze egumenu*l* la chiliia egumenului.

De săboru. Cîndu să va aduna săboru pentru treabele mănăstirești, de va vrea săboru*l*, doaoa [25] păhară blagoslovi*m* să aducă, iară aiurea necăiuri, nice în chelariu, nice în pivniță.

De eclisiiarhu, de iconomi și de metoșari. Eclisiiarhu*l* u*n* anu închiiat să cade să ție eclisierșiia ; așijdere și iconomii și metoșarii. Cine va hi pu*s* să socotească, să nevoiască foarte [26] cu socotință pentru agonesita svintei mănăstiri, cu frica lui Dumnedzău [3] și cu dereptate. Iară deaca să va împlea anu*l*, să aducă agonesita ce va hi agonesi*t* preste anu, să puie înaintea săborului și să ia blagoslovenie. Iară de va hi nesocotitoru și după samovoliia sa va răsipi semențiiloru și priiatenilo*r* săi, unu*l* ca acela să hie su*p* blăstămu*l* svințiloru oteți și nice anu*l* să nu-*l* aștеapte, ce să-*l* scoață [27] de sîrgu, ca u*n* furu de besearecă, și de-aciia s[ă] [n-a]ibă credință pre nemică, nice dintr-u*n* lo*c*, nice den afară mănăstirei.

De coconi și de ma*s*. Coconi mici în mănăstire să nu petreacă, nice muiare, nice țigancă sau călugăriță să nu mîie în mănăstire, nice posluși*c* mireanu să petreacă să mîie înlontru în mănăstire, ce den afară, unde va hi casa de-acea făcută.

De slugi. Egumenii să n-aibă slugi curteani, ce să aibă poslușni*c* să slujască. Doi cai ale*ș* să hie de treabele egumenului, de slujbă, iară de-aciia toți să hie de obște.

De samă. Egumenu*l* sau hiecarele să dea samă înaintea săborului de ce va hi cheltui*t* și cine ce va dobîndi, pre la semenții sau la priiateni, să arate înaintea egumenului, să să blagoslovască. Și de va socoti egumenu*l* că-i va hi de treabă și de poldză, să-i lase, iară de nu, în mănăstire să să ia.

De stranici. De la alte mănăstiri, hie de unde, de va veni vreu*n* frate să petreacă în mănăstire, să ție obicina mănăstirei. Iară de nu-i va plăcea, să iasă din mănăstire.

De sihăstrie. Și den frați cine va vrea să iasă în sihăstrie, să hie cu blagosloveniia săborului și a egumenului. De va asculta de săboru și de

---

[24] Scris : нэстрє. ✧ [25] Scris : доша. ✧ [26] Scris : фⷬоте. ✧ [27] Scris : скоцъ. ✧

egumenu, să petreacă cu Dumnedzău [3], iară de nu, să-l întoarcă [28] în mănăstire să hie suptu ascultare, şi-n locul lui altul să blagoslovască, pre carele va iubi petreacerea pustiei să o petreacă cum să cade.

Pentru aceaea Domniia mea amu întărit şi am tocmit şi aceştii svinte mănăstiri ai noastre [29], anume Dragomirna, unde iaste hramul *Sošestvie Stgo Dha* [30], şi, pre mai ⟨ma⟩re credinţă şi tărie, am pus şi peceatea Domni⟨i⟩i meale.

Iară de nu să va pleca neştine, cîndu-va, au în dzilele Domni⟨i⟩i meale, au pre cine va aleage Dumnedzău [3] după viaţa noastră [31] să hie domnu Ţărîei Moldovei, să hie arătat unul ca acela, cu temniţa să hie certatu pînă cîndu să va smeri, că scrie apostol Pavel: „Daţi pre unul ca acela dosădzei, întru zmăcinarea trupului, ca să s[ă] izbăvască sufletul lui, [într']u dzua Domnului nostru, a căruia iaste slava în veaci, amin".

V lto 7135, m(s)ca se(p) 20 [32].

Io Miron Bărnovschi-*Voevo(da)*[2]. /

1v † *Pisa(l) po(p) Logi(n) o(t) Ja(š)* [33].

EDIŢII: DRH, A, XIX, p. 144—148, nr. 121; v. şi Bianu, DR, p. 129—133, nr. 146.

BIBLIOGRAFIE: V. A. Urechia, *Document referitor la limba românească*, în AAR, seria II, tom X, Mem. Secţ. Ist., Bucureşti, 1889, p. 251—255; Sbiera, *Mişcări culturale*, p. 111 [34].

65

ACT DE JUDECATĂ

Rîmnicu-Vîlcea, 11 octombrie 1628

Teofil, episcop de Rîmnic, judecă pricina dintre logofătul Paraschiva şi Maria, soţia comisului Anghel, în legătură cu dreptul de proprietate al părţilor asupra unor ţigani.

Am reprodus documentul după originalul păstrat la Arhivele Statului din Bucureşti, fondul *Documente istorice*, XC/29.

† *M(l)stiju Bžiju [p]rěosšlenna(g) arhiep(s)ko(p) ki(r)* T[eo]fil *Ri(b)ni(č)ski* [1].

† Scris-am Episcupia mea aceasta carte, ca să să ştie de rîndul logofetului Paraschivei cu jupîneasa lui, anume Comana, c-au avut pîră

[28] Scris: ѵпокж. ✧ [29] Scris: нопрє. ✧ [30] Sl., în trad.: *Coborirea Sfîntului Duh.* ✧ [31] Scris: нєспрж. ✧ [32] Sl., în trad.: *În anul 7135, luna septembrie 20.* ✧ [33] Sl., în trad.: *A scris popa Loghin din Iaşi.* ✧ [34] Menţionăm că izvoarele bibliografice indicate, ca şi editarea din Bianu, DR, au ca obiect documentul destinat mănăstirii Sucevi[ţa], emis în aceeaşi zi. Ne-am îngăduit acest lucru întrucît cele două exemplare păstrate din *Regulamentul vieţii monahale* prezintă deosebiri minore atît în conţinut, cît şi la nivelul limbii.

[1] Sl., în trad.: *Cu mila lui Dumnezeu preasfinţitul arhiepiscop chir Teofil al Rîmnicului.* ✧

cu Mariia, jupîneasa comisului lu Anghel, înaintea domnu-nostru lu Alexandru-Vodă, feciorul lu Iliiaș-Vodă, pentru ocine și pentru [2] rumâni. Iară domnu nostru i-au dat pre mîna a doisprăzeace boiari să-i tocmească, însă boiarii divanului și i-au tocmit pre ocine și pre rumâni, iară pentru neşte ţigani nu i-au putut adevăra fără mărturii. Ce-au făcut domnu nostru carte și au făcut și boiarii divanului carte la Episcu⟨pia⟩ mea, ca să lă caut de rînd și să adeverez pentru doauo ţigance, c-au zis jupîneasa Mariia că aceale doauo ţigance au fost ale ei, însă depreună cu bărbatul ei, ce e mai sus scris, comisul Anghel. Iară s-[a]u adevărat că n-au fost cum au spus jupîneasa Mariia, ce s-au adevărat că o au cumparat comisul Anghel, încă mai de-ainte, de cum n-au fost împreunat cu jupîneasa Mariia. Iară altă ţi[ga]ncă s-au adevărat c-au fost a ei, dată de jupîneasa lu Udrişte de Drăgoiești. Dece [3] de cea[ea] [ţig]ancă ce-au cumpărat comisul Anghel, el o au fost cumpărat de la văru-[să]u [...] de Băbeani, încă de zilele lu Stefan-Vodă. Așa ⟨a⟩u mărturisi[t] Banu (?) [...] [Cîin]ești (?) și răspopul O[p]rea, și s-au aflat și zapis de la mîna comisu[lui] [lu] Anghel. Iară de ceaea ţigancă a jupîn[ea]sei Mariei, s-au d[at] mărturii de-au mă[rturis]it cum că i-o au dat jupîneasa lu Udrişte de Drăgoiești, ce e mai sus scris. Și m[ărt]uriile, anume Dragomir și Duca.

Derept aceaea, am judecat ș-am tocmit cum am știut leagea ţărîei, să ia logofetul Paraschiva ţiganul cu feciorii, ţiganul, anume Radul, [și] feciorii, anume Geană și Oprea și Stan și Iova, iară jupîneasa Mariia [să] ia ţiganca ei cu featele, anume ţiganca Stanca și featele, anume Mușa și Dumitra și Neacșa. Derept aceaea [4] am judecat Episcu⟨pi⟩ia mea așa, căce că au fost ţiganul al comisului lu Anghel, iară ţiganca a fost a jupînesei lui, Mariia. Și au venit logofetul Paraschiva și jupîneasa Maria de s-au voit și s-au tocmit de bunăvoia lor denaintea E[piscu]piei meale.

Derept aceaea l-am făcut carte Episcupiia mea, ca să a⟨i⟩bă pace unul de cătră alt. Aceasta ⟨a⟩m scris Episcupiia mea.

Pi(š) m(š)ca o(h) 11 dñi, vŭ lěto 7137 [5].

† Teofil, episcup ⟨R⟩îmni⟨cului⟩.

EDIȚII: Bianu, DR, p. 150—151, nr. 166; DRH, B, XXII, p. 332—333, nr. 165.

66

PRAVILA ALEASĂ

*Moldova, a. 1632

Cea mai veche traducere românească a *Nomocanonului* lui Manuil Malaxos (1562 sau 1563), care conține dispoziții de drept laic și canonic preluate din unele izvoare bizantine (Constantin Armenopol, Theodor Balsamon, Matei Vlastares, Ioan Zonaras), s-a efectuat probabil din neogreacă de către fostul logofăt moldovean Eustratie, la o dată anterioară anului 1632. Ea se păstrează în două manuscrise moldovenești, ambele copii, dintre care cel existent la BAR, Filiala Cluj-Napoca, a fost considerat, în mod nejustificat, autograful traducătorului.

---

[2] Scris în continuare: *și pentru.* ✧ [3] Scris: ѧє; altă lecțiune posibilă: *deci.* ✧ [4] Scris: мчкш. ✧ [5] Sl., în trad.: *Am scris în luna octombrie, 11 zile, în anul 7137.*

Am reprodus cîteva capitole despre nunțile nepermise de biserică și despre păstrarea zestrei aduse de femeie prin căsătorie, după cea mai veche copie, păstrată la BAR, Filiala Cluj-Napoca, ms. nr. 41 — fondul Blaj.

468 **Pentru cunoștința acestor fealuri de nunte, a treia și a patra, luînd izvod de la acești svinți ce scrie mai sus, care lucru s-au prilejit de s-au făcut cînd au fost cursul ailor 6028 de ai.**

Armenopul : Dascalii cei vechi a treia nuntă au fost iertat să să facă. Iară împăratul Leon cel Preaînțelept să cunună și cu a patra fămeaie, și-l afurisi pre dîns preaosvințitul patriarh chir Nicolae. Dece foarte să rugă împăratul acestui svînt părinte să blagoslovască să fie această a patra nuntă ; și n-au vrut să priimască Svinția sa nice într-un chip pînă
469 în sfîrșit / ca să să facă acesta lucru. Iară văzdind împăratul învîrtoșimea sufletului patria⟨r⟩hului și mentea lui cea neschimbată, cum nu va nice într-un chip să-l iarte, atunce să mînie foarte și-l scoase den scaunul patrierșesc și puse altul în locul lui, anume Evtimie, om de cinste și boiarin de curte, bărbat destoinic și svînt, petrecătoriu întru toate bunătățile. Așijdere și acesta patriarh foarte mult nevoi cu leagea de supăra pre împăratul și-l mustra pentru acest lucru fără de leage ce-au făcut împăratul, a patra nuntă, și nevoi de-l smenti să nu sloboadză pre creștini ca să facă acest lucru cine cum va vrea, să ia a patra fămeaie. Acest svînt părinte /
470 și cu alți arhierei dzicea atunce cum nu numai a patra nuntă iaste fără de leage, ce și a treia încă nu s-are cădea să fie, după cum învață *Stii Vasilie Velikii* [1]. Drept aceaea de atunce să făcu mestecătură mare în svînta besearecă și s-au tras această mestecătură pînă la împărăției feciorului acestuia Leon, anume Costantin Porfiro, și a lui Roman, socru-său. Dece atunce au făcut legătură și uric cu blăstăm pentru împreunarea nuntei, dînd a înțeleage a tot omul de ce vîrstă și de cîț ai să fie cela ce va vrea să ia a treia muiare cu a treia cununie, și iarăș de ce vîrstă va fi cînd nu va putea lua a treia fămeaie. Dzice acest izvod ce s-au tocmit atunce cum
471 cîț vor fi de 40 de ai / aceia să facă a treia nuntă și să-ș ia a treia muiare, însă și aceștea de nu vor avea feciori de trupul său, ce dorind de feciori, pentru ca să-ș facă pomană pre urmă. Aceștea pot să ia și a treia fămeaie, iară de nu să vor împreuna pentru feciori, ce să vor împreuna numai drept pohta trupului, aceia să aibă canon și să nu să cumenece 5 ai. Iară de va fi neștine de 30 de ai, veri aibă feciori, veri nu aibă, să nu să cumenece 4 ai. Și iarăș dzic : acesta ce va fi de 30 de ai și va lua a treia fămeaie, și daca nu vor avea feciori, să să cumenece și în trei ai.

Isprava svinților părinți ce-au ales pentru a patra nuntă

Iară pentru a patra nuntă au lăsat învățătură svinții părinți toți
472 împreună cu tot săborul, / toți într-o mente și cu o inimă, cum nice într-o samă de chip ca să nu poată fi, nice să facă nime acest lucru fără de leage. Iară de va îndrăzni neștine să calce dumnedzăiasca pravilă și să agiungă să vie la această viață porcească ce iaste a patra nuntă, acela să fie afurisit și streinat de tot, de toate slujbele sventei besareci, și împărțit de alte de toate obiceaiele besarecii lui Hristos, pînă cînd să va despărți de acea împreunare rău făcută. Iară daca să va despărți și va veni spre po-

[1] Sl., în trad. : *Sfîntul Vasile cel Mare.*

căinţă, să-l priimască pre dins. Iară canonul lui, scrie dumnedzăiescul Ioan Postnic de dzice opt ai ca să nu să priceştuiască. Iară de nu să va întoarce de tot, să fie lepădat de besearică şi den tot cinul creştinesc ca un călcătoriu de leage. /

Vasilie Velikii [2], 21 capete : Nuntele ce să vor face den trei înainte, 473
acealea să nu le dzică nime nunte, că acealea simt lucruri dobitoceşti şi simt fără de leage şi spurcate şi den afară de obiceaiele creştineşti. Aşijdere şi cuconii ce să vor naşte den nunta a patra, au lăsat învăţătură dumnedzăieştile pravile, unii ca aceia s ĭ nu-şi să chiame feciori de trup părinţilor săi.

Pentru feciorii ce să fac den trupul omului, de cîte fealiuri sîmt

Mateiu : Cînd face omul fecior cu muiarea sa cea cu leage, acela să chiamă fecior de trupul său. Iară de va avea omul muiare în casă, cum s-are dzice ţiitoare, şi de va face cucon cu dînsa, acela să va chema fecior de fealiul lui. / Iară de să va preleji să îmble neştine în laturi de casa lui, 474
să facă curvie cu vreo muiare, şi de va face cu dînsa cucon, acela să chiamă copil. Iară cînd [3] să prilejeaşte o muiare curvă, dece îmblă cu mulţi bărbaţi, şi de va naşte un cucon şi nu va şti nice ea dentr-a cui sămînţă l-au luat, acela să chiamă fiiu întunearecului.

Pentru nunta ce să face prespre leage, ce canon i să dă să facă

Leon şi Costantin, împăraţii cei mari. Scrie de-acest lucru la Pravila împăraţilor, cum nunta ce să va face prespre leage cu tot de-adinsul să nevoiască să o desparţă, şi să-i pedepsească foarte cu un canon mare, ca pre nişte preastîpnici. Acest lucru, într-o vreame mai di demult, ci/ne 475
vrea face acest lucru de vrea lua muiare ce nu i să vrea cădea şi vrea călca pravila, acela om avea o certare mare. De vrea fi boiarin de curte, îl scotea den cinstea sa şi-i făcea o ruşine mare, că-l purta pre uliţe, dup-acea îi trimitea de-i închidea pren temniţe departe-loc, pre la ceale ostroave. Iară de vrea fi sărac, îl punea gios de-l ucidea cu toiage pînă-l lăsa numai de-abia viu. Iară acmu, în dzua de astădzi, după ce-i împart unul de alt, le dau canon mare, post şi metanii şi alte milostenii şi usteneale în tot chipul.

Armenopul. Dzice şi Armenopul de acest lucru, cum oricîţi cuconi să vor naşte den nunta ce să face fără de leage, aceştea să nu să chiame nice de feal, nice copii, nice alt/nume să aibă, ce să fie streini de toate, nice 476
la ocine să încapă, nice la alte rămăşiţe a părinţilor săi.

Ioan Postnic. Dzice şi acest svînt Ioan Postnicul : Nunta cea fără de leage să nu o priimască nime la besearecă. Pînă cînd nu să vor despnrţi să li să dea canon ca de singe mestecat, ce să dzice 15 ai să nu să cumeece,, după canonul lui *Ştii Vasilie Velikii* [1], ce scrie ⟨la⟩ 68 capete.

Pentru cela ce va avea ţiitoare, ce să dzice ce va ţinea muiare în casa sa fără cununie

Pravila împăraţilor Leon şi Costantin. Dzice şi Pravila împăraţilor ca să nu îndrăznească neştine a ţinea muiare fără cununie nice în casa lui, nice într-alt loc, că să nu gîndească neştine că acesta păcat iaste mai iuşor

Sl., în trad. : *Vasile cel Mare.* ✧ [3] Scris : кѣдиь.

477 decît curviia. / Dece de va avea gînd să să cunune cu dînsă, de bine; iară de nu va fi de protiva lui, să caute să-ș ia altă muiare cu leage și să să cunune, și pre ţiitoare să o goneascâ, să nu o ţie în casa sa.

Nichifor, patriarhul de Ţarigrad. Dzice și acest svînt părinte: Cela ce va avea muiare ţiitoare și de nu va vrea să să cunune cu dînsă, sau să să desparţă de dînsă, sau să fie despărţit și oprit de besearică. Nice darurile ce vor aduce la besearică, ce să dzice prescurile, să nu le priimască pînă nu să va ierta de tot despre dînsă și să să desparţă. Atunce să fie priimit și el și darurile lui, fără nice de o smenteală.

536 **Pentru dzeastrele ce li să știe preţul și numărul și pentru dzeastrele ce sînt nepreţuite și nesocotite**

Mateiu: Dzeastrele cînd să dau pre mîna bărbatului, să cade să șadză oameni buni să le preţuiască, tot lucrul de ce preţ poate să fie, pentru ca să să știe, că dzeastrele muierii aduc pre bărbat la mare nevoie. Că de să va tîmpla să să strice dzeastrele sau să piiardză, iaste dator bărbatul, după moarte, sau de nu li să va tîmpla viaţă, tot preţul dzeastrelor, cum să vor fi fost preţuit și cum va spune scrisoarea, aceastea toate să le puie bărbatul de faţă. Iară dzeastrele ce s-au dat nepreţuite, veri dobîndă, veri pagubă, a muierii să fie. /

537 Armenopul: De va fi luat bărbatul dzeastre case sau ocine, sate, vii, pomeate, hălășteaie și alte, și de le vor fi preţuit cînd le vor fi dat pre mîna lui, atunce bărbatul va fi cheltuit de le va fi mai înmulţit și le va fi tocmit, aceastea toate, cînd va veni vreamea să să dea dzeastrele înapoi, să dea bărbatul acel preţ direpţ cît le-au preţuit cînd i le-au dat pre mînă; iară ocinele și alte toate să rămîie pre mîna lui, pentru căce le-au grijit el ca un lucru ce-au fost a lui, dece să-ș fie tot a lui. Iară de va fi pierdut și va fi păgubit vreunele de aceastea, să cade preţul ce va trage tot să puie de faţă, să să dea înapoi.

538 Pravila împăraţilor: Den dzeastrele / muierii ce va face bărbatul, veri dobîndă, veri pagubă, a lui iaste, capetele să fie tot de faţă.

Mateiu: Bărbatul, de-are fi cît de sărac, dzeastrele ce va fi luat să cade și iaste datoriu să le puie de faţă.

Armenopul: Cîte lucruri să vor cumpăra den dzeastrele muierii, în sama dzeastrelor sînt.

BIBLIOGRAFIE: Cipariu, *Crestomatia*, p. XXXI; Cipariu, *Principia*, p. 103, 107, 113—114; I. Bianu, *Manuscriptul românesc de la 1632 al lui Evstratie logofătul*, în „Columna lui Traian", III, 1882, nr. 4—5, p. 210—217; I. Peretz, *Le Code d'Eustratie (1632)*, în „Revue de Roumanie", I, 1910, nr. 3, p. 379—390; Peretz, *Curs*, vol. II, partea I, p. 283—314; Peretz, *Precis*, p. 322—326; Șt. Gr. Berechet, *Istoria vechiului drept românesc. I. Izvoarele*, Iași, 1933, p. 160—164; Const. A. Stoide, *Contribuţie la biografia lui Eustratie Logofătul*, în „Arhiva", 40, 1933, nr. 3—4, p. 123—127; I. Licea, *Studii și cercetări*, Galaţi, [1935], p. 3—50; Spulber, *Études*, p. XIX—XX; L. Predescu, *Dragoș Eustratie Logofătul*, în „Cercetări istorice", XIII — XVI, 1940, nr. 1—2, p. 424—429; I. D. Găină, *Pravila bisericească de la Iași (Șapte taine, 1644)*, în BOR, LXXXI, 1963, nr. 5—6, p. 559; Gh. Cronţ, *Nomocanonul lui Manuil Malaxos în Ţările Române*, în „Omagiu lui P. Constantinescu-Iași", București, 1965, p. 303—309; Georgescu, *Manuscrits juridiques*, I, p. 631—632; I. Rizescu, *Consideraţii filologice și lexicale asupra* **Pravilei lui Eustratie logofătul (Pravila aleasă)**, în SLLF, I, p. 295—315; Alexandra Roman, *Consideraţii filologice asupra* **Pravilei alese** *a lui Eustratie Logofătul (BAR — ms. rom. 1476)*, în LR, XXII, 1973, nr. 3, p. 259—270; Constantinescu, *Repertoriul*, p. 198—203.

67

MOLITVENIC

* Mănăstirea Bistriţa, j. Vîlcea, [1632—1654]

Prezentînd o structură diferită de a celorlalte molitvenice din secolul al XVII-lea, textul conservă tipicul la alegerea episcopilor, rugăciunile care se rostesc la ceasurile canonice din fiecare zi a săptămînii, precum şi o serie de rugăciuni atribuite unor sfinţi părinţi ai bisericii (Ioan Damaschin, Vasile cel Mare, Ioan Hrisostom etc.). Tradus după un original slavon (grăitoare sînt în acest sens titlurile din fruntea rugăciunilor), textul a fost copiat la mănăstirea Bistriţa în vremea lui Matei Basarab, pomenit în două rînduri în tipicul pentru alegerea episcopilor.

Am reprodus cîteva fragmente după original (BAR, ms. rom. 2522, f. 1r — 109r).

Vŭ v'tor'nikĭ, m̃ltva po časĕhĭ [1] 26v

Doamne, dentru fire părinte milostiv şi făcătoriul părinţilor şi a toată lumea, nădeajdea tuturor margenilor pămîntului, sărac şi mişel sînt eu. Rog minunat şi preasfînt numele tău şi ceriu mila ta, Părinte şi Fiiule şi Duhule Sfînt. Dumnezeu a toate faptele, tu eşti însuţi fără de păcate şi eşti milostiv a ierta mulţime de păcate, ai pu//teare pre moarte 27r
şi pre viaţă, izbăveaşte-mă de toate săgeatele ce zboară în zi şi de întîmpinarea dracului dentru amiazăzi, pentru ce că se scoală şi mă socoteaşte şi cade spre mine fără de milă şi cugetă să mă surpe de la spăsenia mea, străpunge-mă întru toate zilele cu veninul păcatelor pînă ce simţiiu veninul morţii întru ticălos sufletul mieu. Zilele meale ca o umbră trecură de mulţimea fărădelegilor meale. Feriiu-mă den calea cea direaptă şi mă lipsiiu de rodul cel sufletesc, întru lucrul holdei inimii meale crescură mărăcini, / de leanea somnului fără de pomenire adormitaiu, dezbrăcat fuiu 27v
dentru haina cea ţesută de Dumnezeu. Vrăjmaşii miei sfătuiră spre mine sfeat rău şi eu întru scîrbele meale strigaiu cătră tine ca un rob ce se teame de domnu-seu. Şi dins-di-demineaţă mă rog ca un năiemnic ce-ş aşteaptă plata lui : *Uslyši mę* [2], Doamne, Dumnez⟨e⟩ul mieu, întru zioa grijiei meale şi priimeaşte graiul rugăciunilor meale cînd mă rog cătră tine ; că, iată, cu frică-ţi stau înainte şi rugăciune de mărturie-ţ aduc, că // nu-m 28r
poate sta sufletul, tribuindu-i a se hrăni dentru cuvintele tale ; că sînt dulci grumazului mieu cuvintele tale, mai vîrtos decît miiarea [3] rostului mieu. Ce nu-mi urî suspinele meale, pentru ce că necurat şi spurcat îndrăznesc a ruga preasfînt numele tău, ce di-nsul se teame toată lumea. Că pămîntul nu se ţine de nimica, marea cu năsip se îngrădi, rîurile cale tinseră, apele spre nălţime se ţin, ceriul ca un arcu-*l* întinse şi-*l* plecă, soarele nepărăsit arde şi luna cu frică străluceaşte, stealele cu / meşteşug aleargă 28v
şi fieşcine iaste născut den muiare totu e cu păcate şi toată direptatea omului iaste ca o tină împuţită. Ce am nădeajde spre a ta iubire de oameni de-*m* ceriu spăsenie. Doamne, curăţeaşte-mă, păcătosul de mine, şi mă mîntuiaşte [4] ⟨cu⟩ curăţia împuciuciunei sufletului mieu, răsipeaşte greotatea păcatelor meale şi mă izbăveaşte dentru partea hitleanului [5] şi-*m* fă parte întru împărăţia ta. Hristoase, adeverit Dumnezeul nostru, cu rugăciunea preacuratei împărăteasei noastre, născătoarei lu Dumnezeu,

---

[1] Sl., în trad. : *Marţi, rugăciunea după ceasuri.* ✧ [2] Sl., în trad. : *Ascultă-mă.* ✧ [3] Scris : мїжрѣ. ✧ [4] Scris : мѧн'тоуж ѥ. ✧ [5] Scris : Хитѧкн'нѧѧѥ. ✧

29r și a sfîntului prorocului // și înainte-i-alergătoriu, botezătoriul Ioan, și toți sfinții tăi, că bine ești mărit cu Tatăl și cu Duhul Sfînt, acmu și pururea și-ntru veaci de veaci, amin. Doamne, curățește mulțimea păcatelor meale, mai nainte pînă nu mă ajunge moartea, că nu voiu fi gata.

43r **Vŭ četokĭ po utrŭnii, mĩtvaa** [6]

Sufletul mieu, cela ce greșești în toate zilele, pentru ce nu te socotești, ce treci învățăturile ce-ți sînt date? Ce milă veri să iai de la milostivul Dumnezeu, de nu te veri lăsa mai nainte de moarte de pohta dulcții, ceaca [7] ce te fereaște den calea ce te duce întru viiață [8]? Deșteaptă-te, mișale suflete, den somnul păcatelor și te plînge de lucrurile tale ceale
43v reale, / ce cu-nusele ai mîniiat pre împăratul, făcătoriul tău, dătătoriul de viiață și al bunătăților, cela ce așteaptă întoarcerea ta. Ce pri-nsul nu-l socotiiu, săracul de mine. Ce de acmu te părăsește de pohtele nesațiului și te fereaște de ceale spurcăciuni și faceri amară și putrejune. Ce te apropie și strigă către apostolii cei dumnezeiești ca să se roage către Hristos ca să-ț dea deplin iertare de păcate.

Sfinte apostole Petre, cela ce șăzi mai sus, tare piiatră [9] a credinței, temelia bisearecii neclătită, păstoriu de turma lu Hristos cea grăitoare,
44r chelariul împărății ceriului, vînătoriu de adîncarea înțeleagerei // dumnezeirei, rogu-te, cinstite, încungiură-mă cu mreaja ta cea dumnezeiască, ca să mă tragă dentru adîncul perirei, că te știu că ai luat puteare de la Dumnezeu a lega și a dezlega păcatele. Rogu-te, dezleagă-mă, că sînt legat cu legătura păcatelor și arată mila ta spre mine, sărac robul tău, *m(ĩ)* [10], și înviiază plecat sufletul mieu, cum și al Tavitei mai nainte ce l-ai învis den morți. Îndireptează-mă spre alergare bună ca și pre cel șchiop [11] de oarecînd, ce ședea lîngă porțile ceale înfrumsețate, ce-l sculași cu cuvîntul
44v și-l făcuși sănătos. Și de umbra ta toate boalele și toate neputințele / le gonișI. Deci ca să mă umbreaze darul tău și să-m vindeci durearea sufletului și să-*m* gonești neputința trupească, că toate le poți, preafericite, cu rugă⟨ciu⟩nea ta și cu putearea lu Hristos. Ce pentru dinsul toate le-ai lăsat și pre Sfînția lui ai iubit. Și ai mers după Sfînția lui și pentru numele lui cel sfînt ai purtat legături, iară acmu te veselești întru ceriu cu bucurie negrăită lîngă scaunul *i Sfeta* [12] Troiță, ce către dinsul te roagă de mine, ticălosul, ca să mă izbăvesc de toate răotățile, cu rugăciunea Sfînției tale.
45r Sfinte Pavele, iubitul lu Hristos, mărturisitoriu de sfînta // credința, vîltur spre sus zburătoriu, spuitoriu de ascunsele ceriului și învățătoriu a toate limbile, trîmbița bisearecii cea cu glas dumnezeiesc, cuvinte de filosofie întru încăpearea Duhului Sfînt, apucat fuseși pînă în al treile ceriu și multe nevoi petrecuși pentru numele lu Hristos și te grijiși de toți creștinii, uitași ranele de pre trupul tău, ceriul măsurași, pămîntul încungiurași, pre noi ne întorseși de înșălăciunea bodzilor, pre tine te rog și către tine strig : Nu te scîrbi de spurcatul de mine și nu-*m* treace orbitura ochilor
45v celor sufletești, ce-m fii povață / a mă întoarce dentru groapa perirei. Că eu ca o tină iubesc păcatul, ce tu ca un bun ucenic al spăsitoriului mă izbăvește mai nainte pînă nu pier pînă în sfîrșit. Și ca să nu zică vrăjmașul mieu că mă întăriiu spri-nsul, ce mă scoală, săracul și slabul, ce

---

[6] Sl., în trad. : *Joi, rugăciunea după utrenie.* ✧ [7] Scris : чкж. ✧ [8] Scris : зїѧц. ✧ [9] Scris : пїжатрѣ. ✧ [10] Sl., în trad. : *zicînd numele.* ✧ [11] Scris : нгѡнѣ. ✧ [12] Sl., în trad. : *și sfînta.*

zac de neputința sufletului, cu*m* scul *a*și în Listru pre ce*l* șchiop den naștere cu Varnava. Și Evtihie fiind mort, tu-*l* înviseși. Înviază-mă și pre mine dentru moartea lucrului mieu.

BIBLIOGRAFIE: M. Gaster, *Texte române inedite din secolul XVII*, în RIAF, I, vol. I, 1883, p. 84; Gaster, CR, I, p. XLII; Șt. Pașca, *Cel mai vechi ceaslov românesc*, București, 1939, p. 78–84, 87–89.

68

VIAȚA SFÎNTULUI GRIGORE DECAPOLITUL

*Mănăstirea Bistrița, j. Vîlcea, [1632–1654]

Atribuită lui Ignatie Diaconul (secolul al IX-lea), această scriere hagiografică se păstrează într-o copie românească efectuată la mănăstirea Bistrița în epoca lui Matei Basarab. După cum rezultă din titlul românesc și din cercetarea versiunilor străine, versiunea românească este prescurtată. Ea a rezultat, probabil, prin rezumarea originalului străin (slavon?) utilizat de traducătorul român, un călugăr de la mănăstirea Bistrița, locașul de păstrare a moaștelor sfîntului Grigore Decapolitul.

Textul a fost reprodus fragmentar după original (BAR, ms. rom. 2522, f. 110^r – 129^r).

Petreacerea pre scurt a preaogodnicului părintelui nostru, Grigorie Decapolitul. Blagoslovează, părinte. 110r

…Iară toți preaogodnicii și după Dumnezeu cu viiață [1] și petreacere frumoasă și de folo*s*, însă preaogodnicu*l* părintele nostru, Grigorii Decapolit, / acest mare, însuși fu scos den zeace cetăți, ce iaste de cătră ⟨I⟩savriia [2], iară numele cetății era Irinopoli. Iară părinții lui era aceștea: Serghie și Mariia. Iară acest tată al lui era întru mîhniciunea pămîntească și puține*l* avea grijă de spăsenia lui. Iară mumă-sa era creștină bună foarte și pre acest fiiu al ei întru buna creștinătate-*l* crescu și, cînd fu de 8 ai, deade-*l* a învățarea carte. Și învăță întîiu cuvîntu*l* învățăturii și după învățătura deplină trecu la vedeare. Ce e*l* de bisearici de pururea se grejiia și se da pre sine pre lucrure bune // și nice o cugetare de trup nu făcea, ce de pururea se răstvoriia întru cîntecele și întru cîntările lu David și lucrurile ceale bune le cutriieră. Iară îmbrăcămintele lui era proaste și, netrufaș, fără ce-ș acoperia trupu*l*, cumu iaste tocmeala, și însă foarte cu smearenie vrea să-*ș* pleace trupu*l*. Deci cînd fu voinic, iară părinții lui vrea să-i dea muiare și deaderă lui doi robi și mearseră să-ș ia e*l* muiare de unde va fi vrearea lui. Și mearseră puținel și se ascunse de robi și mearse însuși pre altă cale într-o mănăstire și / spuse egumenului de toate și cumu-ș doriia să ia petreacerea călugărească. Deci egumenulu-l priimi și-*l* blagoslovi și-*l* trimise cătră un călugăr oarecarele ce era aproape că să se înveațe de dînsu*l* ținearea și tocmeala călugărească. Iară preste puține*l* tată-seu cel trupean dentru ceastă lume se mută. Iară ceaea ce era muma lui o ținea pre dînsa o jale și întreba de cela ce era den trupu*l* ei, că nu se lăsa. Iară numaicîtu-*l* află și văzu cugetele lui, pentru ce că pohteaște să fie călugăr, ce nu-*l* opri, ce mai vîrtosu-*l* îndemna să îndrăznească cătră // lucrurile ceale bune ale creștinătății și-l sfătui pri-nsu*l* [3] unde sînt frați

[1] Scris: вїжцъ. ✧ [2] Scris: савріж. ✧ [3] Scris: приⷧнсꙋ. ✧

în mănăstire să meargă să petreacă cu-nușii și să ia cinu*l* cel sfînt îngeresc.
Și numaicît ascultă cuvîntu*l* maică-sa și se duse de fu cu starețu său de
umblă întru ostenințele postului și întru lucrure bune. Iară egumenul ce
era întru mănăstire cu ereticii se apropia de se priceștuia. Iară acesta,
marele Grigorie, se sculă de-*l* înfruntă înaintea tuturora. Deci ca pre un
nedestoinicu-*l* înfruntă cu a lui ce se chema petreacere îngerească. Iară
112^v aceasta deaca auzi, egumenul se umplu / de mînie, învăță să-l bată. Deci
bătaia [4] o răbdă și de rane ce luo mulțemi lu Dumnezeu. Deci se sculă prea-
ogodnicul și se duse dentru [5] acea mănăstire și veni într-altă mănăstire,
ce era și arhimandrit [6] dentru această mănăstire și era rudă preaogodnicului,
pentru mumă-sa, și-i era numele Simeon. Deci-i spuse cîte au făcut acel
egumen sălbatec și-i arătă mulțime de rane. Deci-*l* priimi pri-nsul și-*l*
învăță ce iaste către lucrure bune și către cale luminată și înțelepțeaște-i
tocmi ascultarea. Și petrecu în mănăstire 14 ai cu unchiu-său. Deci i se
113^r rugă // lui să iasă într-o peșteră oarecarea să fie fără gîlceavă, iară e*l* cu
toată bucuriia [7]-l trimise și-l blagoslovi pri-nsul. Deci mearse în peșteră
și o află plină de mulțime de draci, cît nu se apropia niminea di-nsă acolo.
Deci intră în lăuntru*l* peșterii, iară dracii a petreace cu preapodobnicu*l*
nu putură, ce fugiră. Iară multe sminteale și ispite dosădi di-nșii preapo-
dobnicul și nu ieși den peștere. Iară mai apoi de toate veniră către dînsu*l*
ca niște fieri sălbatece, ce-*l* ispitiia [8] și-*l* aprindea de pohtele curviei. Deci
113^v aprinzindu-se de chinuri, i se arătă lui în somn / o muiare [9] oarecarea
vestită și de cinste, i părea că-ș samănă cu mumă-sa, și-*l* întrebă pri-nsu*l* [10]
și-i zise: „Ce jăluiești, fiiu*l* mieu?" Iară e*l* cu deagetulu-*ș* arătă chinu*l*
lui. Iară acea muiare [9] de cinste pricîrsti chinu*l* lui și ca niște gunoiu oa-
recarele denaintea ochilor lui-l scoase și zise: „Iată, fiiule, de acmu te
dezlegași de neputința ta". Și se deșteptă și de cea vindecare ce luo de su*s*
mulțemia lu Dumnezeu. Deci fiind el în peșteră fără de gîlceavă, deci
întru o noapte, rugîndu-se lu Dumnezeu, o lumină-*l* străluci den ceriu și
114^r de mirizma cea bună // se u⟨m⟩plu peștera. Și petrecu acea lumină și buna
mirizmă pînă în 7 zile. Și de acolea de neputințe ce avea, de ce-i cura sînge
și de năpăștile drăcești se părăsiră. Și se umplu de bună pace și de liniște
negrăită.

Deci se sculă den peșteră și veni întru Asiia [11], ce iaste către Efe*s*,
și petrecu acolo cu tăceare. Deci se rădică de acolo și veni în Priconi*s*
către un sărac oarecarele și găzduia la dînsu*l*. Și se îmbogăți săracu*l* cu
rugăciunea sfîntului. Iară de acolea veni în Eno*s*, ce într-însu*l* un voinic
oarecarele se umplu de mînie drăcească și bătu pre sfîntu*l* pînă la rane. /
114^v Iară după aceaea văzu blîndeațele și răbdarea preapodobnicului, ce-ș cerșu
iertare. Și se luo preaogodnicu*l* de acolo den Eno*s* și intră într-o corabie
și se apropie de Hristopoli. Și dentru acesta încă ieși și veni în Solun pre
uscat. Și petrecu acolo puținel și mearse cu corabia în Rim. Și mearse și
în Righiia [12] și ziseră acolo să-i dea oarece galbini. Iară el nu vrea nice cu
urechile să-i asculte să ia dentru avearea lu Mercur cea spurcată. Deci vru
115^r și purcease cu corabia den Righia. Iară un călugăr oarecare mearse după
dînsul și, cînd vru să între în corabie, e*l* lunecă și // căzu în mare. Iară cu
rugăciunea preaogodnicului el ieși la uscat. Deci de acolea se sculă și
mearse la Rim și în trei luni șăzu în chelie fără gîlceavă. Și se arătă oare-

---

[4] Scris: бътаѫ. ◇ [5] Scris: дефн'трꙋ. ◇ [6] Scris: архїеман'дрить. ◇ [7] Scris: бꙋкꙋрїѫ. ◇
[8] Scris: испитїѫ. ◇ [9] Scris: мꙋꙗре. ◇ [10] Scris: принъ'сꙋ. ◇ [11] Scris: асїѫ. ◇ [12] Scris:
ригїѫ. ◇

care muncit de dracu*l*, ce pri-nsu*l* slobozi de invăluiturile dracului. Ieși
și den Rim, că se temea ca să nu fie lăudat de oameni că luase puteare pre
duhurile necurate, că nu se putea ascunde. Dirept aceaea [13] fugi și lăsă
Rimu*l* și de Sichelie veni în Seracusi. Deci într-o zi, e*l* rugîndu-se, veniră
draci⟨i⟩ și-i arseră rogojina unde se închina sfîntu*l*, iară alții o piiale ce avea
de treabă. Se închipuiră draci mulțime de șoareci, / ce ei umbla pre supt 115v
piiale. Ce pri-nșii [14] cu putearea crucii opri și-i goni. Iară în pirg era o
muiare curvă. Iară pri-nsă sfîntul cu învățături luminate o feace înțe-
leaptă, iară dracii den pirg cu rugăciunea-i goni. Iară un om îndrăcit oa-
recarele pre numele sfîntului ruga și era la arătare tuturora. Ce pri-nsu*l* nu-l
lăsă să petreacă întru oameni, ce-*l* goni. Deci de acolea se sculă și mearse
în Tîrno*v*. Ce deaca-l văzură oamenii ce era în cetate, le părea că au venit o is-
coadă oarecarea, ce-*l* prinseră și-i legară capu*l* și ochii și de grabi vrea să-*l*
taie. Ce pri-nșii[14] cu //rugăciunea și mintea lo*r* cea sălbatecă spre blîndeațe 116r
o-ntoarse, ce-*l* trăgea către episcopu*l* [15] cetății. Ce pri-nsu*l* [3] deaca-*l* văzu
sfîntu*l*, nice „metanie, părinte" nu-i zise, că era eriti*c*. Ce-i grăi lui preao-
godnicu*l* : „Așa-ț place ție, episcopule [16], a mă vedea mort și taci". Deci-i
certă pri-nșii episcopu*l* [15] și vrea să-i bată. Iară sfîntu*l* rugă pre episcopul [15]
și-i lăsă pri-nșii [14]. Deci de la Tîrnov se sculă și purcease într-altă cetate
și căzu într-o oaste ⟨a⟩ sarachinilo*r*. Și trecu pre mijlocu*l* lor și niminea nu-*l*
văzu. Și veni la o fîntînă oarecarea și-*l* află unu*l* de-acei / vrăjmași ce-ș 116v
adăpa calu*l*. Ce e*l*, deaca văzu pre sfîntu*l*, vrea să-l împungă [17] cu sulița,
iară lui numaicît i se uscă mîna. Deci mergea pre urma preapodobnicului
și-l ruga să-l vindece. Iară deaca-*l* văzu, i se făcu milă și se atinse de mîna
lui și-l făcu sănătos. (. . .)
Iară ș-alt călugăr ce-i era numele Petr iubiia [18] tăcearea sfîntului și 120v
vrea // să-ș facă chilie aproape de sfîntu*l*. Și se atinse de o piatră oarecarea 121r
și se arătară doi șărpi și-*l* mușcară, unu*l* de o mînă, altu*l* de un picior. Iară
veni curînd la sfîntu*l* și căzu de se ruga să-l vindece pri-nsul. Iară sfîntul
făcu rugăciune și-*l* sănătoși. Iară o cocoană oarecarea boliia de ochi și vrea
să orbească și veni către sfîntu*l* și se ruga să o vindece. Iară Sfinției lui i
se făcu milă și-ș puse mînile pre ochii ei și se vindecă. Iară sfîntu*l* petrecea
într-o chilie oarecarea și umbla pre tocmeala postului. Iară văzu oarecînd
un ucenic pre / sfîntu*l* ca niște foc ieșind den gura lui și trecea pre fața lui 121v
și se lumina. Iară acea ciudă minună pre ucenic și-*l* spămîntă. Și stătu
înaintea sfîntului și-l întrebă că vrea să știe de lucru*l* aceii minuni. Iară
sfîntul [19], cumuși i era tocmeala și cu duhu*l* blîndeațelo*r*, pre acesta-l
certă și-i zise : „Înșeli-te, frate, că n-ai văzu*t* pre mine nemic de-aceaste
seamne ce grăiești tu. Iară de-ai și văzut pre mine ceva, opreaștere-*ț* dau
ca să nu faci aceasta la arătare pînă la moartea mea". (. . .)
Și încă petrecînd el în Solun, căzu // într-o slăbiciune grea. Și cînd 124v-125r
vru să treacă către Dumnezeu, iară ce*l* Simeon, ce l-am zi*s* și mai nainte,
cela ce-au crescut pre acesta și l-au îndereptat întru petreacerea înge-
rească, auzi de boala sfîntului și-i scrise carte den Țarigra*d*, că acolo era
închis în temniță pentru creștinătatea : „Fiiu*l* mieu, Grigorie, auzit-am
întru boală ce ai căzut. Ce mai nainte, pînă nu te ajunge moartea, vino ca

---

13 Scris : ачѣж. ◇ 14 Scris : прин҄а'шін. ◇ 15 Scris : єпкпѕ ; altă lecțiune posibilă : *episcupul*. ◇
16 Scris : єпкпѕлє ; altă lecțiune posibilă : *episcupule*. ◇ 17 Scris : ѫн'мпѹнгж. ◇ 18 Scris :
юбіж. ◇ 19 Scris : сфін'тѫн.

să te văz şi să ne bucurăm". Deci se sculă den Solun bolnav şi se duse în
125v Ţarigrad şi află pre stareţu-său şi unchiu-seu, Simeon, ce el / era slobozit den temniţă. Şi se îmbrăţişară şi se sărutară unul cu alalt şi petrecură amindoi puţinea vreame. Deci se luptă sfîntul cu boala întru an, iară mai nainte cu 12 zile-ş ştiu sfîntul sfîrşitul lui. Deci-ş deade cinstit sufletul lui lu Dumnezeu. În luna lu noiemvrie, 20 de zile, adurmi lîngă părinţii lui şi slăbit întru bune bătrîneaţe şi sfîrşit cu post sufletesc.

EDIŢII: M. Gaster, *Texte române inedite din secolul XVII*, în RIAF, I, vol. I, 1883, p. 86–96.

BIBLIOGRAFIE: M. Gaster, *op. cit.*, p. 83–86.

69

ACT DE HOTĂRNICIE

Bucureşti, 6 septembrie 1636

Matei Basarab restabileşte vechiul hotar al oraşului Bucureşti dinspre Văcăreşti, întărind orăşenilor de aici moşiile, viile şi livezile lor, încălcate de Sava, fiul lui Negre din Văcăreşti.
Am reprodus documentul după originalul păstrat la Muzeul de Istorie şi Artă al Municipiului Bucureşti, cu nr. inv. 48961.

† *Ml(s̃)tiju Bžiju, Io Mateju-Voevo(da) i g(sd)nŭ vŭsoi Zemle Ugrr(õ)vlahii(s̃)koe, vnu(k̃) velikago i prědobrago, starago, poko(i)nno-(mu) Io Basarab-Voevo(da), dava(t) G(sd)vomi sie povelenie G(sd)vami vŭse(m) varošanilo(m), velici i mali, o(t) varo(s̃) G(sd)vomi, o(t)* Bucureşti, *i sŭ ni(h) snovi, elici(m) Bgŭ pripu(s̃)ti(t)*[1], ⟨c⟩a să aibă a-ş ţinea ocinile şi moşiile şi viile şi livezile pre hotară bătrîne şi seamne ce au fost puse de răposatul Mircea-Voievod despre Văcăreşti, mai denainte vreame. Şi de atunce încoace tot au ţinut oroşanii moşiile lor cu bună pace. Iară cîndu au fost acum, în zilele Domni⟨i⟩i meale, iară Sava, feciorul lu Negre de Văcăreşti, el au rădicat pîră înaintea Domni⟨i⟩i meale, ca să se hotărască cu călugării de la *Staa*[2] Troiţă, şi au venit în divan de se-au pîrît de faţă. Dece[3] ş-au luoat Sava denaintea Domni⟨i⟩i meale 24 de boiari hotarnici, pre răvaşele Domni⟨i⟩i meale. Dece[3] apoi Sava n-au tras ocina den hotarăle ceale bătrîne, den sus, de unde au fost pusă piiatra cea den Tufe şi den piatra cea dentre viile mănăstirii *Sta*[2] Troiţă şi dentre viile oraşului, care pietri au fost puse de Mircea-Voievod şi în direptul hotarului pren lac, pînă la hotarul den luncă, unde au fost pusă piatră de 12 boiari, în zilele răposatului Radul-Voievod, *v(lt) 7120*[4], cum au fost cu direptate, ce au căutat, pre neşte cărţi ale Savei făcute mincinoase, de

[1] Sl., în trad.: *Cu mila lui Dumnezeu, Io Mateiu-Voievod şi domn a toată Ţara Românească, nepotul marelui şi preabunului, bătrînului, răposatului Io Basarab-Voievod, dă Domnia mea această poruncă a Domniei mele, tuturor orăşenilor, mari şi mici, din oraşul Domniei mele, din Bucureşti, şi cu feciorii lor, cîţi Dumnezeu le va dărui.* ✧ [2] Sl., în trad.: *Sfînta.* ✧ [3] Scris: ⁊ce; alta lecţiune posibilă: *deci.* ✧ [4] Sl., în trad.: *în anul 7120.* ✧

au luoat hotarul cel den luncă, de au mutat piatra în sus, spre dealul orașului, pre ocina domnească.

Într-aceaea preuții și bătrînii orașului, mic și mare, văzîndu cum au mutat Sava piatra cea den luncă, care au fost pusă de Radul-Voievod cu 12 boiari, și le-au împresurat moșiile fără direptate, venit-au popa Borcea clisiiariul și Iane portariul și Costea, *sta(r̃) gra(m)* [5], și Stanciul logofăt [6] și Niţa iuzbașa cu preoţi⟨i⟩ și cu toţi orașanii, de la mic pînă la mare, înaintea Domni⟨i⟩i meale, la divan, de au dat știre și se-au plînsu de Sava, cum au mutat hotarul cel den luncă de le-au împresurat Sava moșiile, locul domnescu pre ocina orașului.

Într-aceaea, Domnia mea singur am încălecat în zioa de *S̃ti* [7] Simeon Stîlpnic, *novu lě(t), se(pt) 1, dn̄ü četo(k̃), v (lt) 7145* [8], de am mersu Domnia mea cu toţi boiarii și cu preuţi⟨i⟩ și cu toţi orașanii, marii și mici⟨i⟩, și cu călugării de la *S̃ta* [2] Troiță de am ocolit locul și am căutat hotarăle, de am mersu Domnia mea întîiu la hotarul cel den luncă, de unde au fost scos Sava piatra de au mutat hotarul. Dece [3] de acolea den luncă am suit Domnia mea în sus, la deal, la piatra cea dentre vii și la piatra cea desupra den Tufe, care hotară și pietri au fost puse de Mircea-Voievod. Dece [3] de acolea desupra, den deal, iară am căutat Domnia mea în jos, pren lacu în derept, pînă în luncă, unde au fost pus piatra cei 12 boiari, la zilele Radului-Voievod, și den piatră în direpţ în Dîmboviţă. Dece [3] într-aceaea, Domnia mea, văzîndu cum au mutat Sava piatra cea den luncă, fără direptate, de au împresurat ocina orașului, socotit-am Domnia mea împreună cu toţi boiarii și cu preoţi⟨i⟩ și cu toţi orașanii, micii și mari⟨i⟩, cum au fost pre direptate și am pus Domnia mea piatra cea den luncă iară la loc, unde au fost pusă de Radul-Voievod cu 12 boiari. Și au rămas Sava de leage și de judecată denaintea Domni⟨i⟩i meale și i se-au luoat Savei cărţile toate, acolea, de la hotar, căce n-au fost cărţi direapte, ce au umblat Sava cu strîmbătate. Iară de va mai scoate Sava altă dinioară niscare cărţi, să nu se crează.

⟨D⟩erept aceaea Domnia mea am dat tuturor orașanilor, marii și micii, ca să aibă a-ș ţinea ocinile și moșiile și viile și livezile cu bună pace de cătră Sava, să le fie oroșa[nilor] de moșie, lor și feciorilor ș[i] nepoţilor și strenepoţilor, *i ne o(t) kogo(z̃)do [...]imo, po ⟨o⟩ri(z)mo G(sd)vomi, vü věki. ⟨S⟩e(z̃) ubo i sv[e](d)telii po(s̃)tavlěe(t) G(sd)vmi : jupa(ñ)* Hriza, *ve(l̃) ba(ñ) Krale(ṽ)skii, i jupa(ñ)* Ivașco, *ve(l̃) dvo(r̃), i jupa(ñ)* Gligorie, *ve(l̃) lo(g̃), i jupa(ñ)* Preda, *ve(l̃) spa(t), i jupa(ñ)* Nedelco Boteanul, *ve(l̃) klju(č̃), i jupa(ñ)* Vasilie Paindur, *ve(l̃) sto(l), i jupa(ñ)* Buzinca, *ve(l̃) comi(s̃), i jupa(ñ)* Vucina, *ve(l̃) pe(h), i jupa(ñ)* Costandin, *velikii po(st). I i(s̃) ⟨...⟩* [9].

---

[5] Sl., în trad.: *bătrînul grămătic.* ✧ [6] Scris: ѡw; altă lecţiune posibilă: *logofet.* ✧ [7] Sl., în trad.: *Sfîntul.* ✧ [8] Sl., în trad.: *anul nou, septembrie 1, ziua joi, în anul 7145.* ✧ [9] Sl., în trad.: *și de nimeni să nu [se clătească], după zisa Domniei mele, în veci. Iată, așadar, și martori pune Domnia mea: jupan Hriza, mare ban al Craiovei, și jupan Ivașco, mare vornic, și jupan Gligorie, mare logofăt, și jupan Preda, mare spătar, și jupan Nedelco Boteanul, mare clucer, și jupan Vasilie Paindur, mare stolnic, și jupan Buzinca, mare comis, și jupan Vucina, mare paharnic, și jupan Costandin, mare postelnic. Și ispravnic ⟨...⟩.* ✧

I napisa(h) a(z), Lepădat *lo(ğ)*, *vŭ na(š)to(ĭ)ni grada rekomie* Bucureşti, *m(š)ca se(pt)*, *6 dn̄i*, *i o(t) Adama do selĕ*, *tekuštago lĕto(m)*, *vŭ lĕ(t) 7145*, *lĕta G(s)p(d)nę 1636* [10].

† *Io Mateju-Voevo(da)*, *mlostju Bžiju*, *go(sd)nĭ* [11].
Io Mateiu-Voievod.

EDIŢII : *Documente privind istoria oraşului Bucureşti*, [Bucureşti, 1960,] p. 24—27, nr. 1 ; DRH, B, XXV, p. 422—424, nr. 377.

70

GROMOVNIC

Sărata Oltului — Scoreiu, j. Sibiu, 1636

Cea mai veche versiune românească a *Gromovnicului* se păstrează într-o copie manuscrisă realizată de popa Stanciul din Sărata Oltului pentru un oarecare Brătilă din aceeaşi localitate. Textul, care ne-a parvenit aproape în întregime (lipseşte numai materia pentru zodia Peştilor), conservă o traducere din slavonă, diferită de traducerile ulterioare ale *Gromovnicului*.
Textul a fost reprodus după original (BAR, Filiala Cluj-Napoca, CRV 31/43, f. 24ᵛ—29ᵛ).

24ᵛ *Ašte vĭ čislo ovenĭ* [1].

[Ovje(n)[2] De să va întimpla în cisla Berbecilor acestu [3] semnu [4], fi-va moarte în oi mari şi pîine şi miare multă [5] va hi şi feciorii [6] mici muri-vor [7] mulţi [8]. Şi [9] întărîta-se-vor limbile şi moarte fi-va de sabie, acolo suptu [10] semnu [4] spune [11]. Şi [9] un cap mare rădica-se-va şi apoi mare foamete fi-va. Spune [12] rău.

[O]ve(n)[2] Iară [13] de se va cutremura [14] pămîntul în cisla Oilor, multă foamete [15] să arată şi moarte de sabie. Şi ce domnu [16] să va scula [17] întîi, acela va peri întîi, însă cu [18] viclinie. Spune [12] rău. //

25ʳ *Ašte vĭ čislo juncĭ* [19].

June(c̄)[20] De să va întimpla în cisla lu [21] Iuneţia [22], peri-va grîul rău şi priste vară multe [23] boale fi-vor şi vin şi miare fi-va şi

---

[10] Sl., în trad. : *Şi am scris eu, Lepădat logofăt, în oraşul de scaun numit Bucureşti, luna septembrie, 6 zile, şi de la Adam pînă acum, cursul anilor, în anul 7145, anul Domnului 1636.* ✧ [11] Sl., în trad. : *Io Mateiu-Voievod, cu mila lui Dumnezeu, domn.*

---

[1] Sl., în trad. : *Dacă ⟨va fi⟩ în numărul Berbecului.* ✧ [2] Sl., în trad. : *Berbec.* ✧ [3] Scris : ачесто. ✧ [4] Scris : семно. ✧ [5] Scris : модшъ. ✧ [6] Scris : фечюрни. ✧ [7] Scris : мори го. ✧ [8] Scris : молци. ✧ [9] Scris : ше. ✧ [10] Scris : сопто. ✧ [11] Scris : спонѣ. ✧ [12] Scris : споне. ✧ [13] Scris : еръ. ✧ [14] Scris : се ка котремора. ✧ [15] Scris : фоаметтѣ. ✧ [16] Scris : домно. ✧ [17] Scris : съ ка скола. ✧ [18] Scris : ко. ✧ [19] Sl., în trad. : *Dacă ⟨va fi⟩ în numărul Taurului.* ✧ [20] Sl., în trad. : *Taur.* ✧ [21] Scris : ло. ✧ [22] Urmează o slovă care nu poate fi identificată ; se pare că scribul a intenţionat să scrie ю din cuvîntul юне (pe care l-a notat apoi marginal). ✧ [23] Scris : моалте. ✧

toți[24] oamenii[25] vor ave frică și grije[26] mare. Și să vor rădica nește capete mari și vor pribegi și aco⟨lo⟩ vor peri și într-ace țară nu[27] va ploua[28] 8 *m(s̃)ci*[29]. Și toate lemnele rod[30] multu[31] face-vor și oamenii[32] de munte[33] sănătoș fi-vor și ciumă încă să va ar⟨ă⟩ta, iară[13] peste să va rodi multu[34] și tinerii vor fi sănătoș, strigi să vor rădica multe[23].

Junc(c̃)[20] Iară[13] dă să va cutrimura[35] pă⟨mî⟩ntul, foamete[36] și lipsă priste totu[37] pămîntul fi-va și rău spune[12]. /

[Bli]zni(c̃)[38] *Ašte li vŭ čislo blizni(c̃)*[39]. De să va întimpla într-acestu[3] semnu[4], spune[12] boale[40] și durori[41] multe[23] în oameni[42]. Și 25v
să arată pagubă[43] de ger și totu[37] rodul lemnelor[44] peri-va și apoi secită ma⟨re⟩ fi-va. Grîu va fi multu[34] în arătare și în bucurie[45] și puțin[46] să va strînge. Și toate dobitoacile fi-vor zravene și vînture[47] fi-vor. Miare[48] nu[27] va fi. Pricolici încă

Zr(i)[50] să vor rădica și frică va fi de moarte întru[49] toți oamenii[25].

[Bl]izni(c̃)[38] Iară[51] de să va cutrimura[52] pămîntul, fi-va foamete[36] mare 3 ani pren tri mări și moarte[53] de sabie în 3 țărî și un domnul peri-va, însă cu[18] oamenii[25] lui[54]. Arată-se rău. //

Raki[55] *Ašte li vŭ čislo rako(ṽ)*[56]. De să va întimpla în cisla Racu- 26r
lui[57], vîntu priste totu[58] anulu[59] fi-va și grîul și miare ave-va scădenie multă[5]. Și icrele racului[57] plămădi-să-vor[60] și apele vor scăde și peștele rău va peri. Și într-ace parte mari oști să vor strînge și foam⟨e⟩te să va face și sîngi de sabie și[9] mulți[8] oameni[42] vor pribegi într-alti țărî. Apoi va căde iarnă[61] grea și mare și nu[27] va fi geroasă[62], lemnele plodi-să-vor.

Zr[i][50] Iară[51] de să va cutrimura[52] pămîntul într-această[63] vreme, multu[34] rău să arată pristi tot[64] păm⟨î⟩ntul, foamete[36] și[9] moarte[65] de sabie. /

Lĩvo[66] *Ašte vŭ čislo lŭvo(ṽ)*[67]. De să va întempla în cisla Crivă- 26v
țului[68], peri-vor poamele[69] și vinul. Grîu și miere va fi destulu[70] și vara va fi călduroasă[71] și vor veni niște gadene den- :

---

[24] Scris: по оцн. ◇ [25] Scris: ѡмєнн. ◇ [26] Scris: гр^ж^ѧ; altă lecțiune posibilă: *grijă*. ◇ [27] Scris нѹ. ◇ [28] Scris: ва плоѡ. ◇ [29] Sl., în trad.: *luni*. ◇ [30] Scris: р^д^ѹ. ◇ [31] Scris: молтѹ. ◇ [32] Scris ѡм^н^єнн. ◇ [33] Scris: монтє. ◇ [34] Scris: молтѹ. ◇ [35] Scris: сѫ ва котрнмора. ◇ [36] Scris: фомєтє: ◇ [37] Scris: тотѹ. ◇ [38] Sl., în trad.: *Gemeni*. ◇ [39] Sl., în trad.: *Dacă ⟨va fi⟩ în numărul Gemenilor*. ◇ [40] Scris: болє. ◇ [41] Scris: дорорн. ◇ [42] Scris: ѡмєнн. ◇ [43] Scris: пагобѫ. ◇ [44] Scris: лє^л̃^мнєлѹ. ◇ [45] Scris: бокорїє. ◇ [46] Scris: поцн. ◇ [47] Scris: вънторє. ◇ [48] Scris: мнєарє. ◇ [49] Scris: ѳнтро. ◇ [50] Sl., în trad.: *Privește*. ◇ [51] Scris: єрь. ◇ [52] Scris: сѫ ва котрѹмора. ◇ [53] Scris: мортє. ◇ [54] Scris: л^н^о. ◇ [55] Sl., în trad.: *Rac*. ◇ [56] Sl., în trad.: *Dacă ⟨va fi⟩ în numărul Racului*. ◇ [57] Scris: раколон. ◇ [58] Scris: тотѹ. ◇ [59] Scris: анолѹ. ◇ [60] Scris: плнмьдн сѫ^р̃^во. ◇ [61] Scris: єрнъ. ◇ [62] Scris: џєроасъ. ◇ [63] Scris: ачєстъ. ◇ [64] Scris: тоѡ. ◇ [65] Scris: мортє. ◇ [66] Sl., în trad.: *Leu*. ◇ [67] Sl., în trad.: *Dacă ⟨va fi⟩ în numărul Leului*. ◇ [68] Scris: кривъцолон; confuzie între львъ „leu" și лнва „vînt de nord, crivăț". ◇ [69] Scris: по^с̃^омєлє. ◇ [70] Scris: дє^л̃^стоо; altă lecțiune posibilă: *destulă*. ◇ [71] Scris: кълдороаса. ◇

tr-altă ţară de vor mînca acele toate [72]. Şî vor mînca vîrcolacii luna [73] de 3 ori în an, în prier şi în avgustra [74] şi ⟨în⟩ andre [75], şî acele toate rele fi-vor şi dentr-acele scorni-să-vor multe [23] rele pristi an şî scădenie face-vor pristi an, însă de cătră *lĭvĭ* [66].

Lĭ(v̄)[66] Iară [51] de să va cutrimura [35] pămîntul într-această vreame, fi-va de cătră răsăritā oaste [76] grea şi sînge de sabie şi foamete [77] mare. Spune [12] rău [78]. //

27r *Dv̄a*[79] *Aşte vĭ čislo dv̄a* [80]. De să va înt⟨î⟩mpla în cisla Fetii acestu [3] semnu [4], fi-va grîu şî miere multu [81] şi toate [82] lemnile ave-vor rod [30] multu [34]. Şî să va scula [17] un domnu [16] de cătră Eghipet [83] cu [18] oşti grele şi [9] cu [18] voroavă [84] multă [85] şi boieri⟨i⟩ fi-vor pribegi unii la alţi⟨i⟩. Şi grîul la cîmpi ave-va scădenie în vreame coptului [86] şi apoi iarnă geroasă [87] fi-va şi va fi sipţire şi oile av⟨e⟩a-vor primejdii rele. Apoi multu [88] rău şi moarte arăta-se-va cu [18] semnul întru oameni [42] cu [18] voroavă [89].

Zr(i)[50] *Dv̄a*[79] Iară [13] de se va cutrimura [90] pămîntul într-acea semnu [4], fi-va rău într-ace parte : moarte mare, însă de sabie şi de ciumă, şi foamete [77] mare de cătră apus [91] în 2 ţărî. Spune [12] rău. /

27v *[Ho]mo(s̃)*[92] *Ašti li vŭ čelo homo(s̃)* [93]. De să va întîmpla în cisla Homotului [94] semnul [95], face-să-vor războaie [96] şi [9] senge fi-va şi unii cu [18] alalţi tăie-se-vor şi [9] foamete [97] mare fi-va şî citāţi pridădite fi-vor şi mulţi [8] oameni [42] închina-se-vor. Şi iarnă [98] grea, geroasă [99], fi-va şi mană multă [100] fi-va şi într-o vară, la un loc, 4 războaie [101] fi-vor. Bucate [102] multe [23] să arată. Şi doi domni peri-vor fără senge şi apoi mulţi [103] oameni [42] peri-vor. Iară [104] saţiu va fi multu [34].

Zr(i)[50] *[H]omo(s̃)*[92] Iară [13] de să va cutrimura [52] păm⟨î⟩ntul într-această [63] cislă, fi-va moarte multă [105], năprasnică şi de foame [106], şi primeni-se-vor împăraţii şi alte semne afla-se-vor că⟨tră⟩ parte surdului [107] (?) şi alte multe [23] fi-vor. Spune-va [108] rău. //

28r *Z[ri]*[50] Scor[pie] *Aşte vĭ čislo sko(r)pi̯o* [109]. De să va întîmpla în cisla Scorpie⟨i⟩, piri-vor toate [82] poamele [110], grîu şi miere fi-va des-

---

[72] Scris : мооте. [73] Scris : лоиа. [74] Scris : авгоустра. [75] Scris : ндрее. [76] Scris : wеше. [77] Scris : фоомете. [78] Urmează, în partea de jos a paginii, însemnarea copistului : *Bratilĭ kni(g) za Sŭra(t) O(l)tovo* „Brătilă, carte pentru Sărata Oltului". [79] Sl., în trad. : *Fecioara.* [80] Sl., în trad. : *Dacă ⟨va fi⟩ în numărul Fecioarei.* [81] Scris : моше. [82] Scris : мооаше. [83] Scris : егупк. [84] Scris : воро. [85] Scris : моатж. [86] Scris : коншолон. [87] Scris : уероосъ. [88] Scris : маше, cu ultimul m barat cu o linie de către copist. [89] Scris : воро. [90] Scris : се ка котримора. [91] Scris : апо. [92] Sl., în trad. : *Cumpăna.* [93] Sl., în trad. : *Dacă ⟨va fi⟩ în numărul Cumpenei.* [94] Scris : Хомотолон. [95] Scris : семно. [96] Scris : ръзсож. [97] Scris : фоодмете. [98] Scris : еръ. [99] Scris : иеро. [100] Scris : молтъ. [101] Scris : ръзкое. [102] Scris : бодаше. [103] Scris : молц ; urmează o literă, probabil o din *oameni*, cuvînt pe care scribul l-a scris integral pe rîndul următor. [104] Scris : є. [105] Scris : молшк. [106] Scris : фоме. [107] Scris : содолон. [108] Scris : сноне ка. [109] Sl., în trad. : *Dacă ⟨va fi⟩ în numărul Scorpiei.* [110] Scris : поамелк.

tul [111]. Și să vor rădica strigi multe [23] și voroavă [89] de oști fi-va destulă [112] și moarte năprasnică încă să arată, senge încă să va face. Și toamna [113] va da o greotate, ce bucatele [114] tîrzii și vinul [115] peri-va mai totu [37]. Și un domnu peri-va de sila unui [116] foc. Spune [12] rău muierilor [117] pentru [118] semnul [95] Scorpiei.

Zr(i)[50] Scorpie Iară [13] de să va cutrimura [52] pămîntul în cisla Scorpiei, foamete [36] mare de către Scorpie fi-va. Moarte de sabie încă va fi, piine va ave scădenie m⟨u⟩ltă. Spune [12] rău priste tot [119] pămîntul. /

[St]rdi(č)[120] *Aște li vŭ česlo strelic* [121]. De să va înt⟨î⟩mpla în cisla *stereli(c)* [120], iarnă [122] grea [123] să arată. Și voroavă [84] prin țărî fi-va prentu [124] vrajba și senge fi-va multu [31]. Și grîu, vin, miere și poame [125] fi-vor destule [111], ci să vor mînca toate ca călătorii pre umere (?). Și iarnă grea [123] fi-va la cîmpie [126], pribegi să vor rădica mulți [8], iară dobitocul fi-va zravăn și pripașii oilor perivor. Așa spune [127]. 28v

Zr(i)[50] *[S]trli(č)*[120] Iară [19] de să va cutrimura [35] pămîntul într-această [63] cislă, multu [31] rău să va face într-⟨a⟩ce parte, însă moarte de sabie, și va peri capulu [128] cel mare [129]. Și foamete [130] face-să-va. Spune [13] rău multu [31] în aceae parte. //

Koz[irog][131] *Aște vŭ čislo koziro(g)* [132]. De să va întimpla în cisla lu [21] Cozirog [133], pagubă [134] să arată de apă, că va ploua [28] 40 de zile [135]. Și [9] voroavă [84] într-alți [136] împărați și vrajbă fi-va și războaie [101] mari fi-va și grije [26] multă [100]. Și grîu, miere și poame [125] fi-vor destule [137] și m⟨u⟩lte semne fi-vor. Și un parat nu [27] să va întoarce în citate lui [138], ci piere. Apoi secetă multă [105] fi-va și moarte multă [105] în corăbii fi-va și boală multă [139] întru oameni [140]. Ar⟨at⟩ă-se rău pentru Cozirog. 29r

Z[r(i)][50] *Ko[zirog]*[131] Iară [51] de să va cutrimura [141] pămîntul într-această [63] cislă, Cozirog, arată-se rău pre [142] pămîntu [143] : moarte în toate [141] părțile [145] de sabie și ciumă, lipsă încă să arată. /

---

[111] Scris : дєсѧто. ✧ [112] Scris : дєстолж. ✧ [113] Scris : тоѡмна. ✧ [114] Scris : бокашєлє. ✧ [115] Scris : ѕнѧто. ✧ [116] Scris : ѕнон. ✧ [117] Scris : моєрнло. ✧ [118] Scris : пєнтро. ✧ [119] Scris : лоѡлъ. ✧ [120] Sl., în trad. : *Săgetător*. ✧ [121] Sl., în trad. : *Dacă ⟨va fi⟩ în numărul Săgetătorului*. ✧ [122] Scris : ѧрнж. ✧ [123] Scris : грѣк. ✧ [124] Scris : прѣнто. ✧ [125] Scris : поме. ✧ [126] Scris : кмпїж ; la umărul slovei к un semn greu de identificat, care ar putea fi paiericul. ✧ [127] Scris : єпѕонє, cu п barat de scrib prin două linii. ✧ [128] Scris : каполѫ. ✧ [129] Scris : маѳє. ✧ [130] Scris : ѳоамєтѫ. ✧ [131] Sl., în trad. : *Capricorn*. ✧ [132] Sl., în trad. : *Dacă ⟨va fi⟩ în numărul Capricornului*. ✧ [133] Scris : козоро. ✧ [134] Scris : пагоожж. ✧ [135] Scris : ѕєлє. ✧ [136] Scris : ѧнпрѫ трѧмцн. ✧ [137] Scris : дєстоѳ. ✧ [138] Scris : лон. ✧ [139] Scris : мѧпъ. ✧ [140] Scris : ѡмєнѣ. ✧ [141] Scris : съ ва копрїмора. ✧ [142] Scris : прѣ. ✧ [143] Scris : пъмънто. ✧ [144] Scris : тоте. ✧ [145] Scris : пърцїлєє. ✧

29v *M okro(š)*[146] *Ašte li vĭ čislo mokro(š)*[147]. De să va întempla în cĭsla[148] aceasta[149], peire de războaie[101] să arată și bucurie[150] mare întru părații fi-va și m⟨u⟩lți oameni[42] peri-vor și m⟨u⟩lte beserici pustii-vor[151]. Și în bucate[102] arată-se[152] pagubă, iară[51] sănătate fi-va și de totu[153] sațiul fi-va. Întru oameni[42] moarte[53] iară[104] multă[154].

Zr(i)[50] Iară[13] de să va cutrimura[52] pămîntul în cisla Mocroșu-
[Mo]kro(š)[146] lui[155], în partea ⟨...⟩ fi-va rău și moarte multă[105] de senge și bucate[102] nu[27] vor fi. Nici[156] u⟨n⟩ bine nu se[157] arată în aceaea[158] parte, ci rău destul[159]. Și vor fi znamenie m⟨u⟩lte și vrajbe între toți oamenii[25] și în domni și va hi totu[58] pradă.

BIBLIOGRAFIE : T. Cipariu, în „Organul luminării", nr. XXV, 21 iunie 1847, p. 130 ; idem, *Principia de limba și de scriptura*, Blaj, 1866, p. 114–115 ; N. Drăganu, *Cea mai veche carte rakocziană*, în AIIN, I, 1921–1922, p. 177–178 ; Al. Mareș, *Cel mai vechi* **Gromovnic** *românesc*, în LR, XXIII, 1974, nr. 1, p. 29–44.

71

ACT DE JUDECATĂ

Iași, 4 august 1638

Vasile Lupu întărește lui Ionașcu diacul și soției sale, Marica, ocină în Săpoteni, partea strămoașei lor Anița, pentru care s-a judecat cu Andreica diaconul și cu frații acestuia, care pretindeau că se trag la rîndul lor din Anița. La ziua judecății, cei din urmă nu au adus martori care să confirme sub stare de jurămînt ascendența pe care o revendicau.

Am reprodus textul după originalul păstrat la Arhivele Statului din București, fondul *Mănăstirea Doljești*, XXIX/35.

† *[Io] [Vasi]lie Voevo(da) Bžiju ml(s̃)tiju g(s)p(da)rŭ ze(m)le mo(l)(dav)sko(i)*[1].

Adecă au v[enit] înaintea noastră[2] și înaintea boiarilor noștri, marii și mi[ci]i, [sl]uga noastră[2] Ionașco diiacul și cu a sa femeaie, anume Măr[ica], [fat]a Solomiei, nepoata[3] lui Giurgeală, strănăpoata[4] Ani-ț[ei] [ș]i a lui Giurgeală celui bătrîn, și s-au pîrîtu de față cu Andreic[a] [di]iaconul și cu frați⟨i⟩ lui, cu Fădor și cu Necolaiu Iepure și cu Micul Ciuril[5], feciorii popei lui Măteiaș, și cu văru-său, cu Mihalcea, *snŭ*[6] Griga[7], și cu cumnatu-său, Vasilie Mîndrul, prentru[8] o parte [de] ocină den Săpoteani ; ce s-au fost ei legîndu de o moașe[9] a lui Ionaș[co] [ș]i a

[146] Sl., în trad. : *Vărsătorul*. ◇ [147] Sl., în trad. : *Dacă ⟨va fi⟩ în numărul Vărsătorului*. ◇ [148] Scris : чєсла. ◇ [149] Scris : ачєстa. ◇ [150] Scris : бокоpie. ◇ [151] Scris : пости (р) ве. ◇ [152] Scris : аратъ (ч) сѧ. ◇ [153] Scris : тоооте. ◇ [154] Scris : молтж. ◇ [155] Scris : мокрошѹлєи. ◇ [156] Scris : ни ; altă lecțiune posibilă : *nice*. ◇ [157] Scris : (с) но ; altă lecțiune posibilă : *nu să*. ◇ [158] Scris : ачѧж. ◇ [159] Scris : дєстолъ.

[1] Sl., în trad. : *Io Vasilie-Voievod, prin mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovei.* ◇ [2] Scris : но(с)трь. ◇ [3] Scris : нєпотѧ. ◇ [4] Scris : стрьньпотѧ. ◇ [5] Cuvintele *Micul Ciuril* adăugate ulterior cu altă cerneală. ◇ [6] Sl., în trad. : *fiul*. ◇ [7] Cuvintele *snŭ Griga* adăugate ulterior cu altă cerneală deasupra rîndului. ◇ [8] Scris : прє(н)тро. ◇ [9] Scris : мошє. ◇

femeiei sale, a Măricăi, anume Aniţa, dzicîndu Andreica [diia]conul şi cu fraţi⟨i⟩ săi şi cu toată semenţiia lot ce mai sus scrie [cum] [sî]mtu ei din Aniţa şi-i ştiu megiaşi şi slugi domneşti de[m]pregi[urul] [S]ăpot[ea]nilor cum simt [ei] dintr-Aniţa [10].

Deci, Domniia mea şi c[u] tot svatul Domni-meale am socotit după leagea ţării şi am dat [dzi] [dă]năoară să-ş aducă slugi Domni-meale den megiaşi⟨i⟩ lor să giure cu[m] Andreiu diiaconul şi cu fraţi⟨i⟩ săi şi cu semenţiia sa ⟨sînt⟩ din Aniţa ; prent[ru] [a]ceaea, cîndu ş-au ei luatu, şi ş-au pus dzi [11].

Andreica diiaconul la dzi iară n-au ad[us] oameni să giure cum iaste den Aniţa, ce au rămas de dzi şi den toată leagea [ţării] şi denaintea Domni-mea⟨le⟩.

După aceaea, iarăşi i-am ma⟨i⟩ pus dzi şi al doile r[îndu] şi tot n-au pututu să-ş aducă slugi Domni-meale să să facă [12] cum iaste din Ani[ţa].

Deci, Ionaşco şi femeaia lui, Mărica, ei s-au îndireptat şi ş-au p[u]s herî[ie] [...] [f]lorini [13] în visteariul Domni-meale, ca să nu mai aibă Andreica ş[i] [...] treabă la ceastă [...] [şi să] nu mai aibă a pîrî [...] a[l]ţi de această pîră nici [14] dănăoară în v[eaci] *prea(d)* [*sim*] [*lis*]*to(m)* *na(ši)*[*m*] [15].

U Jã(s) v(l̃t) 7l̃46, a(ṽ) 4 [16].

† *Sa(m̃) gsp(d)* [*povel*]*ĕ(l)* [17].

Gavriil Mătiaş *ve(l̃)* [18] logofăt.

72

CUVÎNT DE ÎNMORMÎNTARE

Calafindeşti, j. Suceava, 1639

Textul conservă discursul rostit la înmormîntarea Sofroniei Ciogolea, eveniment petrecut în anul 1639, în satul Calafindeşti. Copiat de dascălul Toader din Feldru, j. Bistriţa-Năsăud, acest discurs funebru este alcătuit, în bună parte, din fragmente extrase din *Molitvenic* şi din unele omilii atribuite lui Ioan Hrisostom.

Textul a fost reprodus integral după original (BAR, ms. rom. 167, f. 1—5).

Mĩtva mr̃tvi(m) za proštenie [1] 1r

Toate faptele cîte-s pre pămînt şi în ceastă lume, şi ceriul şi pămîntul şi soarele [2] şi luna şi stealele pre ceriu şi copacii cei sterpi şi cei roditori pre pămîntu, numai cu cuvîntul au dzis Dumnădzău să fie şi toate din nemică s-au făcut. Aşijdirea [3] şi fierile şi dobitoacele [4], numai cu cuvîntul

---

[10] Scris : дн̃пра дн̃нца. ✧ [11] Scris : ѕн. ✧ [12] Scris : сѣ ф̃а ; altă lecţiune posibilă : *să se facă*. ✧ [13] Scris : [ф̃]лорн. ✧ [14] Scris : нн ; altă lecţiune posibilă : *nice*. ✧ [15] Sl., în trad. : *înaintea acestei cărţi a noastre*. ✧ [16] Sl., în trad. : *La Iaşi, în anul 7146, august 4*. ✧ [17] Sl., în trad. : *Însuşi Domnul a poruncit*. ✧ [18] Sl., în trad. : *mare*.

---

[1] Sl., în trad. : *Rugăciunea pentru iertarea morţilor*. ✧ [2] Scris : сорѣле. ✧ [3] Scris : ашн-жанрѣа. ✧ [4] Scris : добыточѣле. ✧

Scanned with OKEN Scanner

au dzis, și au ieșit din pămîntu toate odată cu trupul și cu sufletul. Pentr-aceaea cîndu mor, iarăș [5] odată mor și cu trupul și cu sufletul. Iară cîndu au făcut Dum⟨nă⟩dzău omul, [î]ntîiu au luat lut din pămîntu de l-au zidit
1v sîngur cu mînule sa/le, dup-aceaea au suflat într-îns suflet de viață. Pentr-aceaea cîndu moare [6] omul, trupul, cumuș iaste din pămîntu, mearge iară în pămîntu, iară sufletul, cumuși i lucru din ceriu și de la Dumnădzău suflat, mearge iarăș la Dumnădzău. Și nu că doară [7] au făcut Dumnădzău omul să moară [8], nu l-au făcut să moară, ce dintîiu au făcut pre om fără de moarte [9], fără boale [10], curat, fără păcate, bun, direptu, cu de toate darurile dăruit. Și l-au pus în raiu, într-acel loc frumos și dulce, și [11] toate au plecat suptu mîna și supt putearea lui, cît David, proroc și împărat, să miră de atîta cinste ce-l cinsti Dumnădzău și dzisă : „Doamne, ce iaste
2r omul că-l pomeniș pri-n//sul? Cu slavă și cu cinste-l cununaș pri-nsul și toate plecaș suptu picioarele [12] lui : dobitoacele [13] pămîntului și peștii apelor, încă și hierile munților și a cîmpilor și paserele văzduhului, toate aceastea plecate și ascultătoare [14] le dedeș omului, iubitoriu de oameni [15], Doamne [16]. Puținel că iaste mai mic omul decît îngerii ". Toate deade Dumnădzău pre voia omului, preste toate-l pusă mai mare și împărat. Iară deaca greși omul și călcă dzisa lui Dumnădzău, de-aciia cădzu în toate boalele și în toate neputințele și fu osîndit de la Dumnădzău să
2v moară și într-însul noi toți murim. Că moartea [17] altă nemică nu mai / iaste fără numai plata păcatului și sămnul osîndei lui Dumnădzău, carea iaste pre tot rodul omenescu. Moartea iaste o cale pre carea să petreace toată firea omenească. De domni nu să teame, de boiari nu să stideaște, de bătrîni nu să rușineadză, pre frîmseațe nu caută, tinereațele nu le cruță, de unul-născut nu-i i milă, ce pre toți vine într-u⟨n⟩ chip. Și moartea nu iaste rrea, cum dzice Iov, că moartea [18] iaste odihnă omului, că treace din trudă în odihnă, di⟨n⟩ scîrbă în bucurie, din valuri în liniște, din tunearec în lumină. De iaste omul direptu, el să duce să-și ia plata sa din mîna lui
3r Dumnădzău, iară de iaste păcătos, el părăsească de-a facerea // păcate. Moartea [19] iaste o mutare din ceastă lume cătră a doaua [20] lume. Moartea [19] iaste o poartă [21] fără de carea nu poate întra nime, nice poate [22] treace din ceastă lume trecătoare [23] cătră viața cea netrecută. Pentr-aceaea mortul îl petreacem cu cîntări dumnădzăiești, de arătăm că mulțemim lui Dumnădzău. Cu veșmente albe îmbrăcăm mortul de închipuim înnoirea veșmîntului celui fără de moarte [24]. Cu lumini-l petreacem, de arătăm că din tunearecul aceștii lumi să duce în lumina lui Dumnădzău. Cu fața cătră răsărit îl îngropăm, de sămnăm [25] învierea, că, cum apune soarele [2] și iară răsare, așea și mortul apune în pămîntu și iară să vor scula. Pentr-a-
3v ceaea noi să crea/dem că va fi învierea, să nu plî⟨n⟩gem mortul prespe măsură, ca aceia ce n-au nădeajde să învie. Acelora să cade să plî⟨n⟩gă. Păginii, necredincioșii să plîngă morții săi, iară noi să creadem că va veni un ceas cîndu vor audzi morții glasul Fiiului ⟨lui⟩ Dumnădzău și ceia ce

---

[5] Scris în continuare : кѕ. ✧ [6] Scris : море. ✧ [7] Scris : дорж. ✧ [8] Scris : съ морж. ✧ [9] Scris : морьте. ✧ [10] Scris : боле. ✧ [11] Scris : ше. ✧ [12] Scris : пичорале. ✧ [13] Scris : добиточеле. ✧ [14] Scris : аскѕштъторе. ✧ [15] Scris : шменн. ✧ [16] Scris : дшне. ✧ [17] Scris : морьк. ✧ [18] Scris : мотк. ✧ [19] Scris : мок. ✧ [20] Scris : доа ; altă lecțiune posibilă : *doua*. ✧ [21] Scris : пошъ. ✧ [22] Scris : поте. ✧ [23] Scris : трекъторе. ✧ [24] Scris : морьше. ✧ [25] Scris : съмиж. ✧

vor audzi vor învie, cum dzice şi Isaia proroc: „Învie-vor morţii şi să vor scula ceia ce-s în gropi". Dece pentru că să vor scula morţii, să nu facem lucrure schimosite pentru morţi. Să nu ne rumpem hainele, ce mai vîrtos inimile, că şi pre noi aceasta moarte [24] ne aştaptă. Să nu ne dărîiem obrazele şi să ne rumpem părul, să nu cumva facem necredinţă învierei. Să nu grăim cuvente de răpştă spre Dumnădzău, să nu cumva stricăm şi noa//-uo [26] şi mortului, ce să mulţemim lui Dumnădzău, celuia ce au murit 4r
pentru spăsenia noastră [27]. De veri să agiuţi mortului, dă milostenie, că bună soţie iaste milosteniia într-aceaca cale, dă lumină, fă leturghii pentru dînsul. Să meargem să petreacem mortul mainte pînă nu ne petrec pre noi alţii şi să vedem lucru mare şi minunat, să vedem ceia ce-s în gropi. Putea-veri să spui carele-i împărat şi carele-i rob, carele-i frumos şi carele-i grozav, carele-i tînăr şi carele-i bătrîn, carele-i de rudă bună şi mare şi carele-i de rudă proastă [28]? Au nu-s toţi lut? Au nu-s toţi ţărînă? Vedeţi, creştini blagosloviţi, lucru cu obidă şi plin de spaimă, vedeţi şi vă întrestaţi şi de păcate / să vă părăsiţi. Vedeţi şi unul altuia nu zavistuireţi, nice 4v
vă învrajbiţi. Vedeţi şi poftele lumii să urîţi. Vedeţi trupul mortului dzăcîndu, iară sufletul să grijeaşte pre calea aceaea ce n-au călătorit nice dănăoară [29], că veade altă lume, altă împărăţie, alte slugi, altu giudeţ, altă tocmală, alte lucruri, carele nice odănăoară [30] nu le-au vădzut. Pentr-aceaea numai de sine să grijeaşte, cum va da răspunsu de faptele sale. Deci şi noi carii ştim că fără de greş ni-i a mearge pre aceaca cale, să agiutorim mortul cu ruga către Dumnădzău şi să gicem: „Doamne [16], cela ce biruieşti cu morţii şi cu viii, răpăosadză robul tău carele acmu ai vrut de l-ai mutat dintru // noi. Odihneaşte-l în locuri [31] frumoase [32], în locuri luminate, 5r
în locuri cu pace şi fără de grije, întru ceata direptţilor tăi, în hrana [33] svinţilor tăi, întru veselia aleşilor tăi, în curţile ceale veacinice, întru lăcaşurile ceale nerăsipite, întru împărăţiia ta cea dumnădzăiască, u⟨n⟩de nu-i grije, nice scîrbă, nice suspin, nice lacrămi, nice boale [10], nice moarte [24], fără numai bucurie şi veselie neîncetată".

Pentr-aceaea şi Dumile voastre [34], cîţi ceareţi şi voi iertăciune de la Dumnădzău, să iertaţi şi voi pre acest răpăosat de toate, că au greşit ca un om în ceastă lume ce-au petrecut cu Dumile voastre [34] depreună, şi să giceţi toţi: „Dumnădzău-l iarte"./ Aşijdirea, de va fi greşit vrunuia de voi, 5v
oare [35] cu cuvîntul, oare [35] ⟨cu⟩ lucrul, oare [35] întru ceva nu va fi putut îngădui cuiva de voi, iară̧ să-l iertaţi de la toată [36] inima şi gi⟨ce⟩ţi toţi: „Dumnădzău-l iarte". Şi cîţi nu s-au tîmplat aicea la pogrebul dumisale acestui răpăosat, iară̧ acestu cuvîntu să le spuneţi şi aceia toţi să-l iarte şi să dzică: „Dumnădzău-l iarte".

---

[26] Scris: нѡѡ; altă lecţiune posibilă: *nouo*. ✧ [27] Scris: нострꙋ. ✧ [28] Scris: простѫ. ✧ [29] Scris: дънѫжорѫ. ✧ [30] Scris: ѡдѫжѫшрѫ. ✧ [31] Scris: локорн. ✧ [32] Scris: ѳрѣмосѣ. ✧ [33] Cf. v. sl. Хранило „poză". ✧ [34] Scris: восрѣ. ✧ [35] Scris: wрѣ. ✧ [36] Scris: шотѫ. ✧

Sia povĕstĭ napisa Toader *daskalŭ byvši(m) vŭ selĕ* Calafendeşti, *egda prĕ(d)stavi(š) knĕgynĕ* Sofroniia Ciogoloaie[37], *v (ĩ)to 7147, m(š)ca m(ř), 17 dñĭ, vŭ sę(b), na sĩgo Aleksea* [38].

EDIŢII : V. Pârvan, *Un vechiu document de limbă literară românească (1639—1668)*, (extras din C. Lit., XXXVIII, 1904), Bucureşti, 1904, p. 13—20; CLRV, p. 140—142.

BIBLIOGRAFIE : V. Pârvan, *op. cit.*, p. 1—56 ; D. Rousso, *Studii istorice greco-române*, tomul II, Bucureşti, 1939, p. 510 ; O. Filipoiu, *Dascălul Toader şi mesajul său*, în *Ştefan Meleş la 85 de ani*, Cluj-Napoca, 1977, p. 403—406 ; Al. Popa, *Precizări privind panegiricul din 1639 al dascălului Toader din Feldru*, în *Ştefan Meleş la 85 de ani*, Cluj-Napoca, 1977, p. 407—411 ; Gh. Ceauşescu, *Model compoziţional şi intenţie literară într-un vechi discurs românesc*, în RITL, 30, 1981, nr. 2, p. 203—205 ; CLRV, p. 142—144.

[37] Scris : чоголоє. ◇ [38] Sl., în trad. : *Acest cuvînt l-a scris Toader care am fost dascăl în satul Calafendeşti, cînd a murit doamna Sofroniia Ciogoloaie, în anul 7147 (= 1639), luna martie 17 zile, în sîmbăta sfîntului Alexie.*

Scanned with OKEN Scanner

GLOSAR

Scopul glosarului este acela de a veni în sprijinul cititorilor mai puţin deprinşi cu tainele limbii române vechi, uşurîndu-le accesul la forme şi sensuri deloc sau mai puţin cunoscute astăzi. Totodată, el devine o confirmare a bogăţiei şi varietăţii lexicale a românei vechi, cu atît mai mult cu cît sursele sînt numai textele incluse în volumul de faţă, în marea lor majoritate reprezentate prin fragmente scurte.

Glosarul cuprinde cuvinte neînregistrate în surse lexicografice (*advent*), dispărute din limbă (*ponile, rrutesu*), unele calcuri care au circulat numai la nivelul limbii scrise (*dulce-vrea*), cuvinte care, deşi păstrate pînă în zilele noastre, şi-au restrîns aria de circulaţie (aşa-numitele regionalisme în regres, de exemplu *iuo*), sensuri pierdute ale unor unităţi lexicale existente şi astăzi (*mîndrie*), cuvinte ilustrate în dicţionare prin atestări tîrzii (*neofiit*), unele variante vechi (*primejde*), precum şi locuţiuni, expresii, sintagme, de regulă ieşite din uz. Am inclus şi unele nume de zodii (*Mocroş*), luni ale anului (*răpciune*), sărbători religioase (*Hîrţii Ogarului*) şi cărţi (*Rujdelniţă*), necunoscute astăzi. Formele fonetice şi morfologice au fost reţinute numai în măsura în care am apreciat că identificarea lor ar fi fost dificilă pentru cititor (*gice, învise*).

Materialul a fost organizat pe baza principiilor generale ale tehnicii lexicografice, subordonate scopului declarat al acestei secţiuni : concizie şi claritate în relevarea sensurilor. Astfel, cuvîntul-titlu, reprodus cu caractere aldine, este forma literară actuală, în cazul în care ea este atestată în volum, ori varianta cea mai frecventă în textele excerptate. Celelalte variante succedă cuvîntului-titlu, între paranteze rotunde, iar la locul corespunzător alfabetic se fac trimiterile necesare. În cadrul fiecărui articol, materialul este structurat pe categorii gramaticale, ordonate alfabetic (adv., conj.). Sensurile, numerotate cu cifre arabe, sînt subordonate categoriei gramaticale. Succesiunea lor este determinată de numărul atestărilor cuprinse în glosar. În cadrul fiecărui sens, glosei îi urmează ocurenţele : textele sînt indicate prin numerele lor de ordine din volum, culese aldin ; sînt urmate, firesţe, de precizarea filei sau paginii. După sensuri apar structurile de tipul locuţiuni, expresii, sintagme. Locuţiunile de acelaşi fel apar în ordinea alfabetică absolută a componentelor lor (vezi locuţiunile verbale lucrate s.v. **lua**). Cînd aceste structuri sînt lucrate ca atare, nedependente de un cuvînt-titlu, ele ocupă locul alfabetic al primului element lexical din componenţa lor, făcîndu-se, după caz, corelările necesare (*întru mîrecare, sta de băsău*).

În unele situaţii, cînd cititorul ar fi depistat cu dificultate cuvîntul-titlu presupus de anumite forme, am preferat să le menţinem şi să le glosăm ca atare (**vîncură** vb. pf. s. 3 pl. „învinseră", şi nu **vince** vb. „a învinge", cum, de fapt, ar fi impus tehnica lexicografică).

Uneori am stabilit sensul cuvintelor neînregistrate în sursele lexicografice cunoscute cu ajutorul corespondentelor slavone din locul respectiv (*opusti*). Alteori, cînd genul sau sensul ne-au rămas neclare, am făcut indicaţii generice de tipul *subst.*, respectiv *sens neprecizat* (vezi, pentru ambele situaţii, **prid** şi **surd**).

Abrevierile folosite în glosar sînt cele uzuale.

Scanned with OKEN Scanner

a prep. „la, în" **58**, 36r ; **61**, 1r.
abate vb. „a bate" **11**, 4v.
abiruire s. f. „biruinţă" **34**, 67r.
acatare adj. invar. „anumit" **43**, 237r.
aceişi v. **acii(a)ş**.
achiara (?) **52**, 37.
acice(a) adv. „aici" **3**, 85r ; **15**, 254v ; **24**, 363 ; **28**, 90v.
acie adv. v. **aciia**.
aciia (**acie**) adv. 1) „aici" **14**, 80, 81 ; **24**, 358. 2) „acolo" **4**, 40v ; **31**, 273r.
acii(a)ş (**aceişi**) adv. 1) „aici" **48**. 2) „îndată" **11**, 12r ; **14**, 80 ; **24**, 360, 361 ; **36**, 480r, 562v.
acmu adv. „acum" **5**, 25v ; **6**, 23, 375 ; **7**, 450 ; **8**, 454 ; **12**, 184v ; **13**, 45r ; **14**, 83, 518, 519, 520 ; **16**, 218v, 219r ; **17**, 15v, 41r — 41v, 47r ; **18**, 28v ; **20**, 4r ; **24**, 363 ; **27**, 80r ; **31**, 272v ; **36**, 479v ; **38**, 1r ; **39**, 1r, 1v ; **48** ; **55** ; **56**, 206v, 214v, 215r ; **57**, 32r, 32v, 36r ; **64**, 1r ; **66**, 475 ; **67**, 29r, 43v, 44v ; **68**, 113v ; **72**, 4v.
ada⟨u⟩ş vb. ind. pf. s. 1 sg. „adăugai" **4**, 82v.
adecă adv. „iată" **4**, 40r ; **24**, 358.
a dereapta loc. prep. „în (la) dreapta" **10**, 7v.
adevăr(u) adj. „adevărat" **26**, 216v ; **56**, 212r ; adv. 1) „într-adevăr" **24**, 361. 2) „amin" **34**, 67v.
adevăra vb. „a (se) dovedi, a proba" **10**, 3r, 3v ; **43**, 237v ; **65**.
adeverit adj. 1) „adevărat" **12**, 194r ; **67**, 28v. 2) „arătat, dovedit" **36**, 555r. 3) „real, concret" **54**, 1r ; adv. „cu adevărat" **36**, 559v ; s.n. „existenţă reală" **7**, 453.
adins prep. „între" **18**, 25v.
adîncare s.f. „adîncire" **67**, 43v.
adîncat s. n. „adînc" **17**, 70r.
adormita vb. „a adormi" **56**, 212r ; **67**, 27v.
adramitese adj. „care aparţine Adramitului sau adramitenilor" **13**, 42r.
advent s. n. „venire, coborîre" **7**, 448.
aelin subst. „pasăre răpitoare ; şorliţă" **36**, 477v.
aer s.n. „văl cu care se acoperă sfîntul potir" **18**, 26r, 31v.
afedron s. n. „anus" **12**, 84r.
a fir a păr loc. adj. „amănunţit" **26**, 216v.
aga s. m. „ofiţer turc" **37**, 1r.
agreu adv. „greu" **3**, 42v.
ai s.m. pl. „ani" **16**, 218r ; **26**, 204v, 217v ; **30**, 1r ; **37**, 1v ; **45**, 4v ; **50**, 1r ; **56**, 206v ; **58**, 35v ; **59**, 137r, 137v, 138r, 139r, 140r, 141r ; **63**, 170r ; **66**, 468, 470, 471, 472, 476 ; **68**, 113r.
aiavea adj. „clar, lămurit, evident" **24**, 359 ; adv. „clar, direct, pe faţă" **24**, 359 ; v. şi la **aiave**.
aimintrea adv. „altfel" **1**, 1r ; **43**, 237v.
ainte adv. „înainte" **5**, 39r ; **6**, 18 ; **13**, 48r ; **17**, 42r ; **22**, 220, 223 ; **27**, 118v ; **31**, 182r ; **32**, 19v ; **46**, 1v, 7r ; v. şi **de-ainte**, **de-inte**.
ainte-apuca vb. „a întîmpina" **17**, 16r.
ajun s. n. „post" **16**, 220r, 221r.
ajutătorie s. f. „ajutor, asistenţă" **24**, 360.
alămojnă s. f. „pomană" **46**, 7r.

Scanned with OKEN Scanner

aldui vb. „a binecuvînta" **20**, 4r.
alduit adj. „binecuvîntat" **7**, 443.
alean v. **de alean, în alean, în aleanul, într-alean.**
alége vb. „a distinge, a deosebi" **4**, 36r.
alegînd adv. „în afară de, exceptînd" **14**, 82.
alenşig s. n. „dușman" **20**, 4r.
alta varecînd loc. adv. „cîndva, oarecînd" **3**, 43r.
altă dinioară loc. adv. „altădată, cîndva" **69.**
alțiia pron. nehot. f. gen. sg. „alteia" **4**, 40v.
amestecat v. **(a-și) fi singe amestecat.**
amu adv. „acum" **12**, 96r; **16**, 218r; **26**, 215r; conj. 1) „deci, prin urmare" **6**, 22, 23, 25; **12**, 143r, 193v, 194r; **14**, 81; **24**, 358, 359, 360. 2) „căci" **6**, 17, 18, 23, 26; **12**, 66r, 96v, 193v; **14**, 80, 82, 83; **24**, 357, 358, 361. 3) „însă, dar" **6**, 16, 24, 26; **14**, 83.
anatema (anatima) s. f. „afurisenie, blestem" **11**, 4v, 6r; **45**, 5v; **60**, 2r; **61**, 1r.
anatemat adj. „afurisit, blestemat" **26**, 206r.
anatima v. **anatema.**
anchiră s. f. „ancoră" **13**, 47r.
andimis s.n. „bucată de pînză folosită la celebrarea liturghiei" **18**, 31v.
andre s.m. „decembrie, îndrea" **70**, 26v.
aorea adv. „cîteodată, uneori" **24**, 359.
apăra vb. „a opri, a interzice" **16**, 218r; **26**, 215v, 256v, 257r, 257v, 259r, 271v.
apoia s. f. „starea cea de pe urmă" **5**, 40v.
apuca vb. „a răpi" **67**, 45r.
apune vb. „a dispărea" **72**, 3r.
apuți vb. „a mirosi" **5**, 24v.
aravlean s.m. „arab" **6**, 16.
arătare v. **în arătare.**
arbănaș s.m. „albanez" **58**, 145v.
are s. f. „arie, ogor" **11**, 3v.
arină (ariră) s. f. „nisip" **5**, 41v; **13**, 47r; **22**, 248.
ariră v. **arină.**
arsă s. f. „jertfă" **17**, 15v.
arsură s. f. „pîrjol, incendiu" **54**, 1v.
⟨a⟩siesc adj. „asiatic" **13**, 42r.
ascultoi adj. „ascultător, supus, plecat" **49**, 173v.
aslam s.m. „camătă, dobîndă" **63**, 180r; **64**, 1r.
aspidă s. f. „viperă" **5**, 59r.
aspru s. m. „monedă turcească de argint sau de aramă" **21**, 1r; **37**, 1v 2r.
astară adv. „astă-seară, deseară" **27**, 116v.
astreinat adj. „înstrăinat; depărtat, despărțit" **49**, 172v.
asupră v. **cu asupră.**
asupră de loc. prep. „mai presus de" **11**, 11v.
așeași (așiș) adv. „imediat, îndată" **27**, 79v; **49**, 170r.
așiș v. **așeași.**
atare adj. „astfel de" **52**, 37.
atîtînd adv. „atît" **27**, 116v.
atineiesc adj. „atenian" **14**, 82.
atineu s.m. „atenian" **14**, 81.

Scanned with OKEN Scanner

au adv. „oare" **54**, 1v; **72**, 4r; conj. „sau" **3**, 85v; **16**, 218v; **27**, 79r, 79v; **37**, 1r; **38**, 1r; **56**, 210v, 211r.
auo subst. „strugure" **5**, 57v.
austru s. n. 1) „vînt de miazăzi" **13**, 43v; **22**, 247; 2) „sud (punct cardinal)" **31**, 266r.
audzit s. n. „auz" **3**, 42v.
avea cerbice ţapănă (a ~) expr. „a fi inflexibil, a fi orgolios" **58**, 72r.
avgustra s. f. „august" **70**, 26v.

ban s.m. „guvernator, mare dregător" **58**, 71r.
baseă s. f. „lînă" **22**, 220.
baştă s. f. „bastion" **42**, 254v.
bate vb. „a pedepsi" **52**, 37; expr. *a bate războiu* „a se război" **44**, 1r.
bănat s. n. „mîhnire" **4**, 36v.
băsău s. n. „invidie" **36**, 477r, 478v; v. şi **îm băsăul, sta de băsău, trage băsău.**
bătrîn adj. „vechi" **37**, 2r; **64**, 1r; **69.**
bătut adj. „peşin, în numerar (despre monede)" **60**, 2r; **61**, 1r.
bdeanie s. f. „slujbă de noapte, denie" **63**, 170v.
beg s.m. „prinţ, bei" **58**, 146r.
beglerbec s. m. „guvernator general, paşă cu trei tuiuri (în Imperiul Otoman)" **37**, 1v.
bine-faptă s. comp. „faptă bună, binefacere" **22**, 244.
bine-sufleta vb. „a avea inimă bună" **13**, 45r.
birău (birov) s. m. „primar" **38**, 1r, 1v; **50**, 1r, 1v; **51**, 1r, 1v.
birov v. **birău.**
birşag s. n. „amendă" **29.**
Bitie s. f. „Geneză, Facere" **27**, 80r.
bîntui vb. „a pricinui necazuri, a prigoni, a persecuta" **43**, 237v.
blagodari vb. „a mulţumi" **13**, 47r; **34**, 63v.
blazni vb. „a se rătăci, a se sminti" **3**, 43v.
blămu vb. imper. 1 pl. „să mergem!" **23**, 77v, 78r; **32**, 20r.
blid s. n. 1) „vas liturgic, disc" **18**, 26r, 26v, 29r, 32v. 2) „strachină" **62**, 191r.
blînzie s. f. „blîndeţe" **31**, 183r; **43**, 237v.
bodz s. m. „zeitate păgînă, idol" **56**, 210v; **67**, 45r.
bogat adj. „numeros" **48.**
bogătate s. f. „bogăţie" **8**, 456; **12**, 132v; **17**, 58r.
boiarenu v. **boiarin.**
boiarin (boiarenu) s. m. „boier" **36**, 479v, 480r, 557r; **64**, 1r; **66**, 469, 475.
boiereasă s. f. „soţie de boier" **14**, 79, 80, 83.
bolovan s. n. „statuie a unei divinităţi păgîne, idol" **22**, 254.
botegiune s.f. „botez" **26**, 216r.
brumar(iu) s.m. 1) „nume al lunii octombrie" **28**, 90v; **59**, 138v. 2) „nume al lunii noiembrie" **59**, 139v.
bucate s. f. pl. 1),,cereale, grîne" **21**; **70**, 27v, 28r. 2) „mîncare" **56**, 205v, 210r.
bucina vb. „a trîmbiţa" **32**, 17r.
buiac adj. „nebun, smintit" **49**, 170r, 170v.
buiecie s. f. „trufie, îngîmfare" **49**, 170r.
buiuguire s. f. „zăpăcire, buimăcire, năucire" **49**, 170v, 172r.
bulgăr s. m. „primar" **41**, 1r.
bunavestire v. **bunăvestire.**

Scanned with OKEN Scanner

bună-plecare s. comp. „smerenie, ascultare" **24**, 364.
bunătate s. f. „bogăție" **3**, 43v.
bunăvestire (**bunavestire**) s. f. „evanghelie" **56**, 206v, 211r.
bun-govitor adj. comp. „cucernic, pios" **6**, 14.
bură s. f. „vifor, vijelie, furtună" **6**, 13 ; **17**, 54v.
butedzu v. **lua.**

ca adv. 1) „cum, precum" **14**, 83 ; **68**, 121v ; **70**, 28v. 2) „cam" **59**, 138v ; conj. „cînd" **12**, 142v, 184v, 194r ; **14**, 80.
calți vb. ind. prez. 2 sg. „cauți" **3**, 85v.
cap s.n. 1) „capitol" **10**, 1v ; **27**, 78v ; **64**, 1r ; **66**, 473, 476. 2) „sfîrșit" **22**, 219. 3) „capital" **66**, 538. 4) s.m. „căpetenie" **70**, 28v.
carte s. f. „scrisoare, act, document" **29** ; **39**, 1r ; **42**, 255r ; **43**, 237r, 237v ; **44**, 1r ; **48** ; **50**, 1r ; **51**, 1v ; **55** ; **57**, 35r, 36r, 36v ; **65** ; sintagme : *carte de iertat* „act de scutire" **35**, 3r ; *carte de tocmală* „contract" **26**, 217r.
catargă s. f. „corabie, galeră" **54**, 1r.
catastih s. n. „registru, condică de socoteli" **35**, 1r.
că conj. „cînd, după ce" **14**, 80 ; v. și **căce că.**
căce că conj. comp. „căci, pentru că" **3**, 41v ; **26**, 257r ; **56**, 206r.
cădi vb. „a aduce jertfa de tămîie, a cădelnița" **18**, 25v.
cădire s. f. „tămîiere" **18**, 25v.
călcare s.f. „încălcare, nelegiuire" **4**, 82v.
călcătoriu s. m. „învingător, biruitor" **32**, 17r.
căota v. **căuta.**
căsătoriu s. m. „om căsătorit" **46**, 7v.
cătelinru (**cătiliru**) adv. „încet, cătelin" **13**, 42v ; **23**, 78r.
cătiliru v. **cătelinru.**
cătră v. **de cătră.**
cătușă s. f. 1) „pisică" **11**, 3r. 2) „ancoră" **13**, 46r.
căuta (**căota**, **căvta**) vb. 1) „a privi" **2**, 34v ; **14**, 82 ; **31**, 168r, 184r ; **49**, 170r ; **57**, 33v. 2) „a cerceta, a se interesa (de)" **26**, 273r ; **41**, 1r ; **46**, 1v ; **72**, 2v. 3) „a obliga" **49**, 173v. 4) „a se îngriji" **48** ; expr. *a căuta de rînd* „a se interesa de ceva, a purta grija cuiva" **65.**
căutare s. f. „îngrijire" **48.**
căvta v. **căuta.**
ce conj. „însă, ci" **16**, 219r, 221v ; **19** ; **27**, 117v ; **44**, 1v ; **63**, 175v, 182v.
celui vb. „a înșela" **16**, 222v.
celuitoriu adj. „înșelător" **6**, 376.
cenreși v. **cineș(i).**
ceput s. n. „început" **56**, 212r.
cerbice s. f. „grumaz" **57**, 38r ; v. și **avea cerbice țapănă.**
cerca vb. 1) „a cerceta, a căuta" **26**, 270r, 271r ; **27**, 79r ; **50**, 1r. 2) „a face demersuri, a încerca" **56**, 205v.
cere vb. „a căuta" **14**, 82.
cerșit v. **cerșut.**
cerșu vb. ind. pf. s. 3 sg. „ceru" **68**, 114.
cerșuret vb. cond. prez. 2 pl. „ați cere" **14**, 82.
cerșut (**cerșit**) vb. part. „cerut" **43**, 237r ; **44**, 1r ; **51**, 1r.
certa vb. 1) „a pedepsi" **58**, 71v ; **64**, 1r. 2) „a pretinde, a-și cere drepturile, a revendica" **63**, 183r.
certare s. f. „dojană, mustrare ; pedeapsă" **24**, 359 ; **66**, 475.

Scanned with OKEN Scanner

cesti vb. „a cinsti" **46**, 3v.
cetenie s. f. „predică, citanie" **63**, 175v.
ceteră s. f. „harfă" **4**, 36v.
chelariu s. m. „intendent, portar" **67**, 43v; s.n. „cămară, celar" **64**, 1r.
chelciug (chelşug) s.n. „cheltuială" **16**, 247v; **42**, 254r; **64**, 1r.
chelşug v. **chelciug.**
chelşugel s. n. „bani de cheltuială, sumă mică de bani" **64**, 1r.
chezaş (chizeaş) s.m. „garant; martor" **27**, 80r; **29**, 1r.
chiară adj. „limpede, clară" **16**, 247v.
chienos s. m. „lebădă" **58**, 99v.
chilichiese adj. „care aparţine Ciliciei" **13**, 42v.
chinteş s. n. „haină îmblănită, contăş" **57**, 38v.
chip s. n. „pildă, exemplu" **56**, 212v; v. şi **într-o samă de chip, (nici) într-un chip.**
chiparis s. m. „chiparos" **49**, 170r.
chit s. m. sau n. „balenă" **15**, 259r.
chizeaş v. **chezaş.**
cicea adv. „aici" **36**, 558r.
cin s.n. 1) „stare socială, categorie" **49**, 172r; **66**, 472. 2) „ordin (călugăresc)" **48**; **68**, 112r.
cineşcu pron. nehot. „fiecare" **6**, 15, 24; v. şi **cîte unul cineşcu, unul cene⟨ş⟩cu.**
cineş(i) (cenreşi) pron. nehot. „fiecare" **11**, 11v; **24**, 357, 360, 364, 365; **27**, 79r; **46**, 4v.
cislă s. f. 1) „zodie" **70**, 24v, 25r, 26r, 26v, 27r, 27v, 28r, 28v, 29r, 29v. 2) „carte din *Vechiul Testament*, *Numerele*" **27**, 116v, 117r. 3) „contribuţie fiscală" **35**, 1r, 6v. 4) „număr" **57**, 39v.
ciudă s. f. „minune" **6**, 18, 19, 26; **7**, 448; **22**, 223, 245, 249; **24**, 360; **28**, 93r; **36**, 563r; **68**, 121v.
ciudesă s. f. „minune" **31**, 276r.
ciudi vb. „a se minuna" **6**, 15.
ciumeli vb. „a ciuguli" **12**, 132r.
cîn conj. „cînd" **47.**
cîndai adv. „cumva, poate" **36**, 563r; **49**, 170v; **56**, 210r.
cîte unul cineşcu pron. nehot. comp. „fiecare" **6**, 14.
clăti vb. „a se clătina" **6**, 20; **17**, 8r.
clătire s. f. „clătinare" **17**, 47v.
clevetnic s. m. „calomniator; uneltitor" **11**, 4r; **22**, 220.
clisiar(h) s. m. „paracliser" **64**, 1r; **69.**
coastă s. f. „parte laterală, latură" **4**, 40r.
cocon (cucon) s. m. 1) „copil, prunc" **33**, 59v, 60r, 60v; **43**, 237v; **48**, 1r; **49**, 173v; **54**, 1r; **64**, 1r; **66**, 473, 474, 475. 2) „tînăr, fecior, băietan" **36**, 563r.
codru s.m. „munte" **4**, 36v, 40r; **5**, 24r, 58r; **12**, 66v; **17**, 7v, 55r; **22**, 220, 222; **31**, 182r, 272v, 290v.
colibi vb. „a incita la revoltă, a tulbura, a răscula" **14**, 80.
comis s. m. „boier însărcinat cu îngrijirea grajdurilor domneşti" **65**, 1r.
comîndare v. **cumîndare.**
copil s. m. „fiu nelegitim" **66**, 474, 475.
corabnic s.m. „corăbier" **13**, 43v, 45v, 46r.
coriandu s. m. „plantă aromată, coriandru" **27**, 118r.
corn s.n. 1) „colţ, unghi, latură" **57**, 39r. 2) „putere, strălucire" **31**, 312v, 314v.

Scanned with OKEN Scanner

corui s. m. ,,șoim'' **11,** 3r.
cotei s.m. ,,cîine mic de vînătoare'' **57,** 39v.
Cozirog s.m. ,,Capricorn (semn zodiacal)'' **70,** 29r.
crainic s. m. ,,perceptor'' **50,** 1r.
credință s. f. 1) ,,dar de logodnă, încredințare'' **15,** 257v, 258v. 2) ,,garanție, chezășie'' **51,** 1r. 3) ,,Simbolul credinței, Crez'' **15,** 255v.
crunt adj. ,,însîngerat'' **58,** 146v.
cu asupră loc. adv. ,,cu dobîndă, cu prisosință'' **24,** 358, 364.
cuceri vb. ,,a se smeri, a se închina, a se pleca'' **12,** 66r.
cucon v. **cocon.**
cu dereptul loc. adv. ,,pe drept, just'' **26,** 258v ; **58,** 70r, 71r.
cu deșert loc. adv. ,,zadarnic'' **22,** 249.
cuiș pron. nehot. dat. ,,fiecărui'' **24,** 360.
cumerecătură s. f. ,,împărtășanie'' **62,** 189v, 192r.
cumir s. m. ,,statuie a unui zeu păgîn, idol'' **14,** 82.
cumîndare (**comîndare**) s. f. 1) ,,jertfă'' **5,** 57v ; **17,** 15v, 54v, 55r, 55v. 2) ,,pomenire, pomană'' **61,** 1r.
cumpli vb. ,,a se sfîrși, a se prăpădi'' **17,** 41v ; **22,** 249 ; **31,** 167r, 182v, 183r.
cumplit s. n. ,,sfîrșit'' **17,** 41r, 48r, 70r ; **22,** 221 ; **31,** 314v.
cumuș(i) adv. ,,cum'' **18,** 26v ; **26,** 204v ; **72,** 1v.
cu nedereptul loc. adv. ,,în mod injust, pe nedrept'' **58,** 71v.
cu-nînsu v. **cu-nus(u).**
cunoscută s. f. ,,cunoaștere'' **14,** 519.
cuntenitură s.f. ,,poruncă'' **3,** 87v.
cuntiri vb. ,,a împiedica să supraviețuiască, a nimici'' **5,** 58v.
cununa vb. ,,a încununa'' **72,** 2r.
cu-nus(u) (**cu-nînsu, cu-rînsu, cu-rusu**) prep. + pron. pers. ,,cu dînsul, cu el'' **5,** 57r, 60r ; **14,** 79, 83 ; **17,** 55v ; **23,** 78r ; **24,** 358 ; **26,** 273r ; **31,** 266r ; **36,** 557v, 558r, 562v ; **63,** 182v ; **64,** 1r ; **67,** 43v ; **68,** 112r.
cu-nuse v. **cu-nus(u).**
cu-nuși(i) v. **cu-nus(u).**
cuperi vb. ,,a trece sub tăcere, a tăinui, a acoperi'' **63,** 180v.
cura vb. ,,a șterge, a curăța'' **17,** 69v ; **22,** 250.
cure vb. 1) ,,a alerga'' **12,** 66r ; **13,** 44r ; **17,** 55v ; **23,** 80r ; **33,** 59v ; **63,** 172v. 2) ,,a curge'' **68,** 114r.
cu-rînsu v. **cu-nus(u).**
cu-rînșii v. **cu-nus(u).**
cu-rusu v. **cu-nus(u).**
cu strîmbul loc. adv. ,,în mod injust, pe nedrept'' **58,** 71v.
cu tare cu nătare expr. ,,cu toți'' **51,** 1r.

da a ști (a ~) expr. ,,a înștiința, a da știre'' **38,** 1r.
da dzi expr. ,,a fixa un termen (pentru judecată)'' **71.**
da (în) har (a ~) expr. ,,a răsplăti, a mulțumi'' **10,** 3r, 9v.
dajde s.f. ,,bir, dajdie'' **3,** 85v ; **58,** 146r.
darure s.n. pl. ,,pîinea și vinul sfințite în cursul liturghiei'' **18,** 27v.
dat de har s. comp. ,,recunoștință'' **10,** 9r, 9v.
datoriu s.n. ,,datorie'' **8,** 454 ; **12,** 142v.
dănăoară adv. ,,altădată ; la o dată anterioară'' **71** ; v. și **nice odănăoară.**
dănuvară v. **nice odănăoară.**
dărăbant s.m. ,,ostaș pedestru, dorobanț'' **29.**
dărîia vb. ,,a zgîria'' **72,** 3v.

Scanned with OKEN Scanner

de (di) prep. 1) „dintre" **6**, 14, 24, 81; **12**, 143r; **14**, 80, 81, 83; **24**, 360, 361, 363, 365; **66**, 537. 2) „din, de la" **4**, 9r; **8**, 454, 455; **17**, 15v, 54r, 57v; **47**; **59**, 139v; **67**, 45r; **68**, 115r; **69**. 3) „din, dintru" **8**, 457; **12**, 96r; **22**, 251; **26**, 258v; **31**, 182r; **64**, 1r; **65**. 4) „decît" **1**, 1r; **5**, 41v; **17**, 57v; **36**, 478v, 479r, 479v, 557r. 5) „pentru" **18**, 27r. 6) „drept" **61**, 1r; v. și **asupră de, mainte de**.

de(a)ca conj. „dacă" **3**, 84r, 84v, 87v; **18**, 25v; **44**, 1r; **47**; **68**, 112r, 115v, 116r; **72**, 2r.

deace v. **de(a)ci**.

de(a)ci (de(a)ce, dici) conj. „deci" **21**; **26**, 216r, 216v, 217r, 256r, 257v; **39**, 1r; **47**; **50**, 1r; **72**, 3v.

de aci(i)a (de acie, de acii, de-aciia, de-cie) loc. adv. „apoi, după aceea" **7**, 444,, 450; **18**, 1r, 31v; **24**, 360; **26**, 216v; **59**, 139r, 140r, 141r, 141v; **72**, 2r.

de acie v. **de aci(i)a**.

de acii(a) v. **de aci(i)a**.

deadevăr (deadever) s. n. „adevăr" **5**, 24v, 56r; **6**, 374; **17**, 7v; **31**, 168r.

deadever v. **deadevăr**.

deadeverit s.n. „adevăr" **6**, 374, 375.

de-a firea loc. adv. „într-adevăr" **16**, 221r.

de-a hîr a păr loc. adv. „exact, în același fel" **26**, 273r.

de-ainte loc. adv. „înainte" **65**.

deal s.n. „munte" **4**, 40r, 40v.

dealã s.f. „faptă" **58**, 71v.

de alean loc. adv. „împotrivă" **20**, 4r.

deca v. **de(a)ca**.

de către prep. comp. „de la" **70**, 27r, 28r.

dece v. **de(a)ci**.

de cie v. **de aci(i)a**.

de doauori num. adv. „de două ori" **27**, 116v, 117v.

de grabi loc. adv. „degrabă" **58**, 36r; **68**, 115v.

de-înte loc. adv. „altă dată, înainte" **32**, 19v.

de istov v. (țirani) **(de) istov**.

demîneață (demînrață) s. f. „dimineață" **4**, 83r; **27**, 78v, 117v.

demînrață v. **demîneață**.

de moșie loc. adj. „ereditar" **61**, 1r; **69**.

de moștenie loc. adj. „de baștină" **48**.

demulta s. f. „starea cea dintîi" **5**, 40v.

de năprasnă (năprasna) loc. adv. „pe neașteptate, subit" **6**, 13; **11**, 4v; **24**, 359; loc. adj. „neașteptat" **59**, 140r.

denevace adv. „dincoace" **39**, 1v.

dendărăt adv. „invers, pe dos" **7**, 450.

denlăuntru adv. „înăuntru" **18**, 28v.

dentîini v. **dentîniu**.

dentîniu (dentîini) num. ord. „dintîi, întîi" **3**, 86v; **7**, 450.

deosebi (deusebi) adv. „separat" **37**, 1r; **64**, 1r.

de pre prep. comp. 1) „despre" **10**, 5r; **16**, 218v, 219r. 2) „după" **26**, 256r, 256v, 258v.

depreună (depreu(n)ră) adv. „împreună" **4**, 9r, 40r; **6**, 13, 26; **13**, 47v; **18**, 25v; **47**; **64**, 1r; **65**; **72**, 5r.

depreu(n)ră v. **depreună**.

deptu aceea v. **drept ace(a)e(a)**.

Scanned with OKEN Scanner

dereage vb. ,,a repara, a răscumpăra, a compensa, a drege'' **16**, 219^{v}, 221^{v}, 222^{r}. 2) ,,a îndrepta, a îndruma, a călăuzi'' **22**, 253, 257.
dereapta (direapta) s. f. ,,mîna dreaptă'' **6**, 23; **17**, 16^{v}, 46^{v}; **22**, 253; **31**, 290^{v}, 291^{r}.
derep v. **drept(u)**.
derep ace(a)e(a) v. **drept ace(a)e(a)**.
derep ce v. **derep(t) ce**.
derep cea loc. adv. ,,pentru aceea'' **36**, 554^{v}.
derep ce că loc. conj. ,,pentru că'' **15**, 258^{v}; **24**, 361, 364.
derept (dirept) adj. 1) ,,drept, cinstit, just'' **8**, 454; **22**, 249; **31**, 313^{r}, 314^{v}; **50**, 1^{r}. 2) ,,adevărat, autentic'' **26**, 271^{r}; **53**, 1^{r}; **69**; adv. ,,adevărat'' **3**, 43^{r}; s.m. ,,cinstit, cuvios, cucernic'' **17**, 57^{v}; **31**, 314^{r}; **56**, 212^{v}, 213^{r}; v. și **cu dereptul**.
derep(t) ce loc. adv. ,,de ce, pentru ce'' **4**, 36^{v}; **10**, 5^{r}, 5^{v}; **16**, 219^{r}; **17**, 48^{r}, 55^{r}; **27**, 78^{v}; **46**, 3^{r}; loc. conj. ,,pentru că, deoarece'' **12**, 132^{r}, 142^{v}, 143^{r}; **14**, 83; **22**, 247.
derept(u) v. **drept(u)**, **pre derept**.
derepta vb. ,,a îndrepta'' **17**, 16^{r}; **31**, 184^{r}.
dereptătoriu s. m. ,,îndreptător, călăuzitor, învățător'' **18**, 28^{r}.
dereptu v. **drept(u)**.
dereptu ace(a)e(a) v. **drept ace(a)e(a)**.
dereptu carea loc. adv. ,,pentru ce'' **4**, 36^{v}.
dereptu să loc. conj. ,,ca să'' **45**, 5^{v}, 7^{v}, 8^{r}; **46**, 3^{r}.
deres adj. ,,îndreptat, îndrumat'' **16**, 220^{r}.
deret v. **drept(u)**.
de rîndul loc. prep. ,,despre, în privința'' **38**, 1^{r}; **41**, 1^{r}; **65**.
derpt v. **drept(u)**, **drept ace(a)e(a)**.
de să conj. comp. ,,ca să'' **8**, 454.
descumpăra vb. ,,a răscumpăra'' **16**, 219^{v}.
de sfîrșit loc. adv. ,,pînă la sfîrșit'' **26**, 216^{v}.
de sîrg(u) loc. adj. ,,grabnic'' **56**, 211^{v}; loc. adv. ,,degrabă'' **64**, 1^{r}.
despre prep. ,,dinspre'' **32**, 16^{v}; **58**, 146^{v}, 147^{r} — 147^{v}; **63**, 172^{r}.
de spre prep. comp. ,,de pe; de la, dinspre'' **12**, 65^{v} — 66^{r}; **57**, 38^{r}; **59**, 141^{v}.
despui(e)toare s. f. ,,stăpînă'' **18**, 28^{v}; **32**, 19^{r}.
despui(e)toriu (despoietor(iu)) s. m. ,,stăpîn'' **18**, 26^{r}, 27^{r}; **24**, 363, 364; **32**, 17^{r}; **34**, 64^{v}; **56**, 211^{v}.
despuitoare v. **despui(e)toare**.
despuitor v. **despui(e)toriu**.
despus s.n. ,,stăpînire'' **31**, 276^{r}.
desturna vb. ,,a se întoarce, a se suci'' **5**, 56^{v}, **22**, 254.
desupra v. **pre desupra**.
De-sus s.m. ,,Cel de sus, Dumnezeu'' **5**, 56^{v}; **22**, 246.
desvătat adv. ,,pe larg'' **16**, 247^{v}.
desveace vb. ,,a desface'' **46**, 1^{r}.
deșegubeț s. m. ,,care cauzează pierderea cuiva, criminal'' **63**, 177^{v}.
deșert adj. ,,cu mîna goală, fără nimic'' **12**, 96^{r}; s.n. ,,deșertăciune, zădărnicie'' **17**, 41^{r}, 58^{r}; **31**, 290^{r}, 291^{r}; v. și **cu deșert, în deșert**.

Scanned with OKEN Scanner

deșerta vb. 1) „a distruge, a devasta" **5**, 39^{v}. 2) „a pierde timpul, a întreprinde ceva în zadar" **14**, 82.
deșer(t)ție s. f. „pierdere, pagubă" **13**, 43^{r}, 45^{r}.
deșiderat s.n. „dorință" **22**, 248.
deștepta vb. „a învia" **3**, 86^{v}.
deștinde (deștinge) vb. „a (se) cobori" **4**, 40^{r}; **5**, 25^{v}, 40^{v}, 56^{r}; **8**, 457; **12**, 65^{v}; **13**, 42^{v}; **14**, 79, 517; **15**, 255^{v}; **16**, 218^{r}; **22**, 220; **23**, 77^{r}; **31**, 272^{v}; **32**, 16^{r}.
deștinge v. **deștinde.**
de unde loc. conj. „întrucît, deoarece" **24**, 364; v. și **unde.**
deusebi v. **deosebi.**
dezlega vb. 1) „a permite, a da voie" **26**, 270^{r}. 2) „a rezolva, a soluționa" **43**, 237^{r}. 3) „a absolvi, a ierta" **67**, 44^{r}. 4) „a se elibera" **68**, 113^{v}.
diaconstvă s. f. „rugăciune rostită de diacon" **18**, 1^{r}.
dici v. **de(a)ci.**
dihanie s. f. „totalitatea oamenilor, omenire; suflare" **15**, 254^{r}.
dihni vb. „a exala" **33**, 59^{v}.
dinioară adv. „cîndva" **10**, 7^{r}; v. și **altă dinioară, nice odănăoară.**
di-ns prep. + pron. pers. „de dînsul, de el" **26**, 205^{r}; **67**, 28^{r}.
di-nsă prep. + pron. pers. „de dînsa, de ea" **68**, 113^{r}.
di-nș(i) prep. + pron. pers. 1) „dintre ei" **14**, 79. 2) „de ei" **56**, 212^{r}.
dirăgător v. **diregătoriu.**
direapta v. **dereapta.**
diregătoriu (dirăgător) s.m. „persoană avînd un înalt rang boieresc, dregător" **37**, 2^{r}; **55.**
direpț v. **drept(u).**
dirioară v. **nice odănăoară.**
divan s. n. „sfat domnesc" **65; 69.**
doara (doară) (a ~) num. ord. „(a) doua (oară)" **16**, 220^{r}; **27**, 116^{v}.
doară v. **doara.**
doauori v. **de doauori.**
dodei vb. „a face rău, a necăji" **4**, 36^{v}.
dodeitor s.m. „asupritor, cel care supără" **17**, 47^{r}; **22**, 251.
domiata pron. pers. „dumneata" **39**, 1^{r}, 1^{v}.
domiri vb. „a se lămuri, a pricepe, a se dumiri" **6**, 16.
domnie s.f. „milă" **4**, 82^{v}.
dosadă s.f. 1) „neplăcere, necaz" **16**, 219^{r}, 221^{r}. 2) „pedeapsă" **64**, 1^{r}.
dosădi (dosadi) vb. 1) „a certa, a mustra" **31**, 183^{r}. 2) „a mîhni" **56**, 212^{v}. 3) „a ocărî, a insulta" **3**, 84^{r}. 4) „a suferi" **68**, 113^{r}.
dosădire s. f. „mustrare, dojană; insultă" **13**, 45^{r}.
dostoi vb. „a se cuveni" **14**, 519; **46**, 3^{v}.
dostoinic adj. „demn, vrednic" **3**, 84^{v}; **46**, 7^{r}.
dostoinicie s. f. „moștenire" **22**, 255, 256.
dostoit adj. „demn, vrednic" **7**, 444.
drac s.m. „vrăjmaș" **17**, 16^{v}, 47^{r}, 47^{v}; **22**, 221, 255; **31**, 312^{v}; **49**, 169^{v}.
drept(u) (derep, derept(u), deret, derpt, direpț) prep. „pentru" **3**, 43^{v}; **4**, 40^{v}; **6**, 374; **10**, 5^{v}, 6^{r}, 6^{v}, 7^{r}, 11^{v}; **11**, 3^{r}, 5^{v}; **15**, 254^{v}, 255^{v}, 256^{r}; **16**, 218^{r}, 222^{r}, 222^{v}; **17**, 48^{r}, 48^{v}; **18**, 32^{r}, 32^{v}; **23**, 78^{r}; **24**,

Scanned with OKEN Scanner

359; **31**, 183v; **32**, 17r; **36**, 481r, 555r, 557r, 557v, 558v, 560v; **37**, 1r; **44**, 1r; **45**, 6r, 6v; **48**; **52**, 37; **53**, 1r; **61**, 1r; **62**, 192r; **63**, 170r, 171v, 172r, 174r, 175r, 178r, 181r, 182v; **66**, 471, 537; v. și în derept.

drept ace(a)e(a) (**deptu, derep(tu), derpt, dirept ace(a)e(a)**) loc. adv. „de aceea, pentru aceea" **3**, 42v; **6**, 20; **16**, 218v, 219r, 223r; **17**, 57v; **22**, 246; **24**, 361, 364; **32**, 20v, 21r; **36**, 480v, 558r, 559v; **38**, 1r; **39**, 1r; **42**, 254v; **48**; **50**, 1r; **60**, 2r; **65**; **66**, 470; **68**, 115r; **69**.

duhovnic s.m. „fariseu" **3**, 85r.

dulce adj. „bun" **12**, 132r, 143r; **17**, 58r; **18**, 28v; **24**, 358, 361, 362, 365; **31**, 275v; **63**, 177r; **67**, 28r; **72**, 1v; s.m. 1) „bunătate" **17**, 41r. 2) „bine" **24**, 363.

dulceață s.f. 1) „bunătate" **8**, 456; **16**, 220r; **17**, 16r, 57v, 69v, 70v; **18**, 27v, 28r; **24**, 360, 363, 365. 2) „plăcere" **67**, 43r.

dulce-har-da vb. „a mulțumi" **18**, 32r.

dulce-în-obraz adj. comp. „cuvios, cinstit" **14**, 80.

dulce-obraz adj. comp. „cuviincios" **18**, 26v.

dulce-vesti vb. „a binevesti" **14**, 81.

dulce-vrea vb. „a binevoi" **17**, 46v — 47r; **31**, 302r.

dulci-luate adj. comp. „bine primite" **18**, 27v.

după că loc. conj. „după ce" **37**, 1v.

duroare s. f., „durere" **36**, 480v; **70**, 25v.

dveră s.f. „ușa altarului" **18**, 26v.

dvornic v. **vornic**.

dzice vb. „a porunci" **26**, 257v.

dzisă v. **zisă**.

dzișu vb. pf. s. 1 sg. „spusei, zisei" **5**, 41r.

dzuvă s.f. „zi" **63**, 178r.

e conj. „și (adversativ), iar" **2**, 34r; **6**, 14, 16, 24, 26, 376; **12**, 66v, 96r, 194r; **14**, 80, 81, 82, 519; **17**, 41r, 41v, 47r, 55r; **18**, 1r, 25v, 31v; **24**, 358, 361, 365; **26**, 270v; **31**, 183r, 266v; **36**, 554v, 558r, 563r; **45**, 4r.

eclisiersie s.f. „funcția de ecleziarh" **64**, 1r.

efă s.f. „nume al unei unități de măsură pentru capacități" **27**, 118v.

elamit s.m. „locuitor din Elam" **6**, 15.

eiș pron. refl. m. pers. 3 pl. „sine" **18**, 1v, 25v.

eluș pron. refl. m. pers. 3 sg. „sine" **18**, 26r.

ereiz s.m. „funcționar otoman cu însărcinări financiare" **39**, 1v.

erri conj. „iar" **22**, 250.

falce s.f. „unitate de măsură pentru suprafețe" **60**, 2r.

fapt adj. „făcut" **2**, 34v; s.n. „făptură, alcătuire" **17**, 41v; **67**, 26v; **72**, 1r.

faptă s.f. „alcătuire" **25**, 190v.

fariseu s.m. „adept al unei secte religioase la evrei" **3**, 87r, 87v.

față s.f. „ipostază" **25**, 191v, 193r.

făgădui vb. „a găzdui" **46**, 6v.

făgăduit s.n. „făgăduință" **17**, 55r.

făgăduită s. f. „făgăduință" **6**, 23, 24.

făptură s.f. „om" **15**, 254v.

fără prep. „în afară de" **68**, 111r.

fără (de) gîlceavă expr. „în pace" **68**, 113r, 113v, 115r.

Scanned with OKEN Scanner

fără ... de ... smenteală loc. adv. „în mod negreșit, absolut" **66,** 477.
fără-fund s.n. „prăpastie, abis" **22,** 245.
fără-mintelui s. m. comp. g.-d. sg. „celui fără de minte" **17,** 41^{v}.
fără numai loc. adv. „numai, decît" **72,** 2^{v}, 5^{r}.
fără samă loc. adj. „foarte mulți, nenumărați" **47.**
fără vreame loc. adj. „prea de timpuriu, la vreme nepotrivită, înainte de vreme sau de soroc" **7,** 447.
fățișu adv. „în fața tuturor" **58,** 147^{v}.
făurar s.m. „februarie" **63,** 176^{r}.
feapse vb. ind. pf. s. 3 sg. „făcu" **33,** 57^{r}.
fecior de fealiul lui expr. „fiu nelegitim" **66,** 473, 475.
fecior de trupul său expr. „fiu legitim" **66,** 471, 473.
feciorea s. f. „fiică" **28,** 90^{r}.
fecioriță s.f. „fiică", **28,** 90^{r}.
felelui vb. „a garanta" **16,** 222^{v}.
ferecat [1] s. m. „legat, încătușat" **31,** 183^{v}.
ferecat [2] v. **fericat.**
feri vb. 1) „a păzi, a păstra, a respecta" **63,** 172^{v}—173^{r}, 174^{v}. 2) „a se abate" **67,** 27^{r}, 43^{r}.
fericat (**ferecat**[2]) adj. „fericit" **17,** 69^{v}; **18,** 32^{r}.
fericăciune s.f. „fericire" **20,** 4^{v}.
fiastră s.f. „fiică vitregă" **26,** 272^{r}.
fiastru s.m. „fiu vitreg" **26,** 272^{r}.
fie s.f. „fiică" **6,** 17; **31,** 291^{v}.
fieșcine pron. nehot. „fiecare" **67,** 28^{v}.
fiire v. **fire.**
fiiu întunearecului expr. „copil al cărui tată natural este necunoscut" **66,** 474.
fi op (**a ~**) expr. „a fi așa cum trebuie" **4,** 9^{r}; v. și **op.**
filosof s.m. „înțelept, învățat" **58,** 36^{r}.
fire (**fiire, hire**) s.f. „natură, substanță" **15,** 255^{v}; **25,** 191^{v}, 193^{r}; **26,** 258^{v}.
fi sînge amestecat (**a-și ~**) loc. vb. „a se înrudi" **41,** 1^{r}.
fi sînge (**a-și ~**) loc. vb. „a se înrudi" **41,** 1^{r}.
fitlean v. **hitlean.**
florin(t) s.m. „monedă de aur" **29,** 1^{r}; **71.**
foale s.m. sau n. „burduf" **22,** 245.
fomeie s.f. „familie" **46,** 8^{r}.
foameți s.f. pl. „foamete" **63,** 171^{v}.
fricos adj. „îngrozitor, înfricoșător" **5,** 41^{r}.
frîmseațe (**frîmseați**) **iaste** expr. „e frumos; se cuvine" **45,** 5^{v}.
frîne s.m. „nume generic pentru popoarele occidentale de origine latină" **58,** 147^{r}.
frînge vb. „a se sparge" **16,** 220^{v}.
fsat s.n. „sat" **22,** 253, 254, 256.
fuglu s.m. „prizonier" **13,** 42^{r}, 47^{v}.

gadină s. f. „animal sălbatic" **27,** 80^{r}; **36,** 560^{r}; **63,** 171^{v}; **70,** 26^{v}.
gata adj. invar. „în numerar, pesin (despre monede)" **21.**
găselniță s. f. „omidă; fluture dăunător" **63,** 171^{v}.
găta vb. „a pregăti" **22,** 246; **63,** 176^{v}, 179^{r}.
găti vb. „a pregăti" **14,** 518; **17,** 17^{r}, 70^{r}; **57,** 34^{r}.
găvozd s. n. „cui, piron" **46,** 3^{r}.

Scanned with OKEN Scanner

găvozdi vb. „a ţintui cu cuie" **6,** 20; **63,** 173v.
găzdui vb. „a locui" **68,** 114r.
genunchi s. n. „seminţie, neam, popor" **22,** 223.
ge(n)rure v. **genune.**
genune (**ge(n)rure**) s. f. „mare" **13,** 42v, 43v, 43v; **49,** 172r.
ghemon s. m. „guvernator al unei provincii" **12,** 66v.
gice vb. „a zice" **5,** 56v; **25,** 191r; **26,** 257r, 271r; **36,** 559v; **49,** 173r; **50,** 1r; **55; 62,** 192v.
gicere s. f. „zicere" **5,** 56r.
gilălui vb. „a urî" **4,** 82v.
ginere s. m. „mire" **12,** 184v.
gint s. n. „neam, popor" **6,** 25; **22,** 220, 244; **32,** 17r.
gioară vb. ind. prez. 3 sg. „jură" **41,** 1r.
giude s. m. 1) „primar" **50,** 1r. 2) „principe" **5,** 60r.
giudeci s. m. pl. v. **giude.**
giudeţ(u) v. **judeţ.**
giuncă s. f. „juncă" **5,** 57r.
giune v. **jun(e).**
giunghere s. f. „jertfă" **56,** 210v.
giunrie s. f. „tinereţe" **4,** 36v.
giupîn v. **jupîn.**
giupîneasă v. **jupîneasă.**
giupîr v. **jupîn.**
giurelu s. m. „tinerel" **5,** 58v.
gîlceavă v. **fără (de) gîlceavă.**
glăsi vb. „a rosti" **5,** 25r; **12,** 132r, 132v; **24,** 258.
gloată s. f. 1) „mulţime de oameni" **14,** 80; **27,** 116v, 117r, 117v. 2) „adunare; sinagogă" **14,** 79, 81. 3) „familie, copiii unei familii" **59,** 138r, 139r. 4) „cohortă" **13,** 42r.
gomer s. m. „unitate de măsură pentru capacităţi" **27,** 117v, 118r.
gotovi vb. „a pregăti" **31,** 313r.
gotovinţă s. f. „pregătire, gătire" **5,** 59v.
gotovire s. f. „pregătire" **17,** 70r; **46,** 8v.
gras s. n. „grăsime" **17,** 70v.
graţă v. **greaţă.**
grămătic s. m. „cîntăreţ de strană, dascăl" **11,** 5r.
greaţă (**graţă**) s. f. 1) „dificultate, necaz, supărare" **11,** 12v; **59,** 138r, 138v, 139r, 140v, 141v. 2) „greutate" **13,** 47v.
greime s. f. „greutate" **26,** 257v.
greşnic s. m. „păcătos" **4,** 83r.
grijiv adj. „grijuliu" **59,** 137r.
grozav adj. „îngrozitor" **72,** 4r.
gruma(d)z s. m. sau n. „gîtlej" **5,** 25r; **67,** 28r.
grupa vb. „a îngropa, a înmormînta" **47.**

hangeariu v. **hanger.**
hanger (**hangeariu**) s. n. „pumnal încovoiat" **57,** 38r; **58,** 145v.
har(i) s. n. „răsplată, dar divin" **48; 59,** 140r; v. şi **da (în) har, dat de har, lua.**
hasnă s. f. „folos" **10,** 5r; **15,** 255r.
hălăstui vb. „a cruţa" **22,** 252.
hăsnui vb. „a folosi" **16,** 223v.
herîie s. f. „taxă depusă în proces pentru obţinerea titlului executor" **71.**

Scanned with OKEN Scanner

herțeg s. m. „duce" **42,** 254v.
heruvic s. n. „imn religios" **18,** 25v.
hiclean (fitlean, hitlean) adj. „viclean, rău" **4,** 82v; **7,** 443; **63,** 170v, 178r; s. m. „diavol" **40,** 1224; **63,** 179r; **67,** 28v.
hină s. f. „fină" **26,** 205r.
hire v. **fire.**
hitlean v. **hiclean.**
hitlenie s. f. „vicleníe" **18,** 1r.
hitlenșug s. m. „vicleșug" **58,** 69v.
hîrți s. m. pl. „perioadă din post cînd se mănîncă de frupt miercurea și vinerea; harți" **45,** 5v; expr. *Hîrții Ogarului* „perioadă în care se mînca de frupt, coincizînd cu sărbătoarea armenească a Sf. Hartiburi" **45,** 5r.
hlap s. m. „lacom" **58,** 71v.
Homot s. n. „Cumpănă (semn zodiacal)" **70,** 27v.
horu s. m. „vînt din nord-vest" **13,** 43v.
hotarnic adj. „care fixează hotarele unei moșii" **69.**
hotărî vb. „a hotărnici, a stabili hotarele" **69.**
hrăborie s. f. „dîrzenie, tenacitate" **15,** 255r.
hristosul s. m. „unsul, alesul" **17,** 15v; **31,** 314v.
hulă s. f. 1) „blasfemie" **58,** 99r. 2) „ocară, injurie" **62,** 191r.
hvală s. f. „fală, pompă" **58,** 147r, 147v.

i art. proclitic fem. g. -d. sg. **50,** 1r.
iane (iani) interj. „ia, iată" **10,** 5r; **16,** 221r.
iboste v. **i(u)boste.**
icea adv. „aici" **38,** 1r; **48.**
iconom s. m. „administrator al veniturilor unei mănăstiri" **64,** 1r.
ierta vb. 1) „a îngădui, a permite" **26,** 256v. 2) „a se împăca cu cineva" **46,** 7r. 3) „a scăpa, a se dispensa de cineva" **66,** 477.
iertăciune s. f. „iertare" **72,** 5r.
ieși vb. „a ajunge" **47.**
ieșit s. n. „exod, emigrare" **30,** 1r.
inicear s. m. „soldat pedestru din garda sultanului; ienicer" **54,** 1v.
io v. **iuo.**
io „particulă care precedă numele domnitorilor români în documente, inscripții și monede" **55; 69.**
ispăsenie s. f. „mîntuire, salvare" **10,** 7r; **15,** 255v; **62,** 192r.
ispăsi vb. „a (se) mîntui, a (se) salva" **10,** 5r, 6r, 6v; **16,** 222r.
ispăsitoriu s. m. „mîntuitor" **16,** 223r.
ispiti vb. 1) „a încerca" **42,** 254r; **48; 64,** 1r. 2) „a se strădui" **42,** 254r; **43,** 237v. 3) „a cerceta" **16,** 247r. 4) „a iscodi" **3,** 87v. 5) „a încerca, a verifica" **7,** 453.
ispoveadă s. f. „spovedanie" **63,** 181v.
ispoveadnic s. m. „persoană care se spovedește" **45,** 5v, 7v; **26,** 204v.
ispovedanie s. f. „spovedanie" **45,** 4r.
ispovedi vb. 1) „a mărturisi greșelile" **5,** 41r; **17,** 47r; **31,** 275v, 278r; **45,** 4r, 6r. 2) „a spovedi, a asculta mărturisirea greșelilor făptuite de un credincios" **3,** 87v.
ispravă s. f. 1) „hotărîre" **37,** 2v; **66,** 471. 2) „îndreptare, corectare" **45,** 4r.
isprăvi vb. 1) „a îndrepta" **4,** 83r. 2) „a se îndeplini" **37,** 2v.
istov v. **(țirani) (de) istov.**

Scanned with OKEN Scanner

iuă v. **iuo.**
i(u)boste s. f. „dragoste" **6,** 374, 375; **11,** 12r; **26,** 205v; **46,** 6v.
Iuneție subst. „Taur (semn zodiacal)" **70,** 25r.
iuo (io, iuă) adv. „unde" **1,** 1r; **4,** 9r; **5,** 24v, 59v; **6,** 13; **13,** 43r; **14,** 79; **18,** 29r; **32,** 17r; **33,** 62r.
iușira vb. „a ușura" **13,** 47r.
iușor adv. „ușor" **66,** 476.
iuvi vb. „a se ivi" **36,** 554v.
iuzbașă s. m. „sutaș" **69.**
izrail s. m. „evreu" **4,** 9r.
izvod s. n. „text, sursă; model" **66,** 470; v. și **lua.**
izvodi vb. „a scrie, a alcătui" **37,** 2v.

îmă s. f. „mamă" **26,** 204v; **49,** 173r.
îm băsăul loc. prep. „împotriva" **42,** 254r.
îmbla vb. „a avea relații sexuale" **11,** 3v, 4r, 4v, 5r.
împărechetură s. f. „dezbinare" **56,** 211v.
împărți vb. 1) „a despărți" **26,** 205v; **31,** 276v; **57,** 36v; **66,** 472, 475. 2) „a atribui" **17,** 16v.
împărțire s. f. „despărțire" **31,** 276v.
împărțit adj. „infinit, nemărginit" **49,** 171v.
împărțitură s. f. „împărțire, diviziune; hotar" **26,** 215v, 216r.
îmbe num. colectiv f. „amîndouă" **26,** 216r.
împelița vb. „a se întrupa" **10,** 1r; **15,** 255v — 256r.
împenge vb. „a se lupta" **11,** 5v.
împle(a) vb. 1) „a (se) împlini" **3,** 42v; **16,** 218r; **18,** 27r; **37,** 1v; **45,** 8r; **52,** 37; **58,** 73r. 2) „a îndeplini" **7,** 443; **10,** 5v; **45,** 4r.
împomeiș adv. „împotrivă" **49,** 173r — 173v.
împomeișa vb. „a se împotrivi" **49,** 170v.
împreuna vb. „a se căsători" **65.**
împreunare s. f. „unitate" **25,** 190v.
împotriva prep. 1) „potrivit cu ..., în conformitate cu ..., după" **24,** 357, 360, 363. 2) „asemenea" **3,** 87v.
împotrivi vb. „a se asemăna, a se potrivi" **3,** 83v.
împuciuciune s. f. „împuțire" **67,** 28v.
împuta vb. „a certa, a dojeni" **45,** 5r.
împutat adj. „certat" **46,** 7r.
împutare s. f. „dojană, mustrare" **13,** 43r; **17,** 7v, 41v; **22,** 256; **31,** 302v.
împutător s. m. „cel care mustră, ocărăște" **17,** 47v.
înainte-alergătoriu s. m. „premergător" **67,** 29r.
în alean loc. adv. „împotrivă" **20,** 3v.
în aleanul loc. prep. „împotriva" **20,** 4r; **27,** 116v; **43,** 237v, 238r.
în arătare loc. adv. „în văzul tuturor" **70,** 25v.
încăpea vb. „a intra undeva și a lua în stăpînire" **39,** 1r.
începător s. m. „stăpînitor, mai-mare, conducător" **14,** 79.
înceti vb. „a se însoți, a se întovărăși" **8,** 456.
încheietură s. f. „element, parte componentă" **25,** 190v.
închina vb. „a apleca" **33,** 58v.
închipui vb. 1) „a lua chip de ..., a se întrupa, a se întruchipa" **68,** 115r. 2) „a imagina, a simboliza" **72,** 3r.
încîlcit s. n. „împletire, amestec" **26,** 270r.
în derept (dirept) loc. adv. „drept" **69.**
în deșert loc. adv. „zadarnic" **8,** 455; **17,** 41r, 41v; **22,** 249; **31,** 261v, 290v.

99v. 3) „dregător subordonat marelui postelnic, având și unele atribuții administrative" **48.**
potrebi vb. „a nimici, a prăpădi" **17,** 46v.
potronic s. m. „monedă polonă care a circulat și în țările române, mai ales în Moldova" **60,** 2r.
povelenie s. f. „poruncă, dispoziție" **32,** 16v.
povestui vb. „a propovădui, a predica" **52,** 37.
povestuitor s. m. „propovăduitor" **52,** 37.
povoață s. f. „povață" **49,** 169v.
pravednic s. m. „om drept, bun, cinstit (din punct de vedere al preceptelor bisericești)" **3,** 43r; **23,** 78r.
pravilă s. f. „normă, îndatorire prescrisă de biserică; carte care cuprinde astfel de norme, îndatoriri" **45,** 4r.
pre prep. 1) „prin" **7,** 447, 448, 449; **10,** 4r, 6r, 6v. 2) „pentru" **12,** 184r; **15,** 255r; **27,** 117r, 117v. 3) „asupra, împotriva" **57,** 32v, 33r, 35v; **63,** 171r; **68,** 115r. 4) „spre, către" **4,** 36v; **15,** 256v; **16,** 218r; **72,** 2v. 5) „după, conform cu" **10,** 6r; **58,** 71v; **69**; v. și **pre-aemu, pre derept, pre desupra.**
pre-aemu loc. adv. „în prezent" **55.**
preaiubire s. f. „adulter" **12,** 84r.
pre(a)izbîndi vb. „a întrece, a prisosi" **24,** 358.
preamîndrie s. f. „înțelepciune deosebită" **31,** 314r.
preamîndru s. m. „înțelept" **31,** 314r.
pre(a)ogodnic adj. „foarte iubit, foarte plăcut" **68,** 110r; s. m. „cel care este foarte iubit" **68,** 110r, 112v, 114v, 115r, 116r.
preapodobit s. m. „credincios, cuvios, cucernic" **6,** 21.
preapodobnic adj. „desăvîrșit (despre Dumnezeu)" **5,** 56r; s. m. „persoană extrem de cucernică; sfînt" **17,** 54v, 58r; **68,** 113r, 114v.
preastavlenie s. f. „moarte" **48.**
preastîpnic s. m. „cel care încalcă legea" **66,** 474.
preastol s. n. „masa din mijlocul altarului; altar" **10,** 11r; **23,** 80v.
prebîndi vb. „a petrece un timp, a rămîne undeva" **13,** 46v.
precupie s. f. „comerț necinstit, speculă" **24,** 361.
pre derept loc. adv. „pe dreptate" **58,** 71r.
pre desupra loc. prep. „mai mult decît" **63,** 178v, 181r; v. și **mai pre desupra.**
preemi vb. „a primi" **13,** 46v.
pregiur prep. „împrejurul" **27,** 117r.
preință s. f. „devotament, fidelitate, credință" **50,** 1r.
preleji v. **prileji.**
premare adj. „prim, dintîi" **26,** 257r.
premejde v. **primejde.**
premeni v. **primeni.**
pren prep. 1) „în" **10,** 4v. 2) „pentru" **16,** 219v.
pre-nșii v. **pri-nși(i).**
preseure s. f. „pîine dospită rituală" **11,** 3v; **63,** 182r.
presi vb. „a rezista" **44,** 1v.
prespe v. **prespre.**
prespre (prespe, priste, pristi) prep. „peste" **6,** 26; **7,** 445; **14,** 79, 80, 81; **26,** 273v; **37,** 1r, 1v, 2v; **60,** 2r; **63,** 178v; **70,** 25r, 26r, 26v, 28r; **72,** 3v.
preveghiu s. n. „pază, supraveghere" **56,** 212r.
price (pritce) s. f. 1) „pildă" **3,** 41v; **17,** 47v; **22,** 243; **27,** 117r. 2) „ceartă" **49,** 173v.

Scanned with OKEN Scanner

tre(a)ce vb. 1) „a pieri" **63,** 171v. 2) „a nesocoti, a neglija" **67,** 43r, 45r. 3) „a depăși o anumită perioadă de timp" **39,** 1r; expr. *a trece către Dumnezeu* „a muri" **68,** 125r; *a treace de dzi* „a apune" **45,** 4v.
trecleat adj. „blestemat, afurisit" **60,** 2r; **61,** 1r; **64,** 1r.
tremeatere (tremitere, trimeatere, trimitire) s. f. „scrisoare" **14,** 517, 518; **63,** 178v, 179v, 180v, 183r, 183v.
tremitere v. **tremeatere.**
trepăzare s. f. „sală de mese a unei mănăstiri" **64,** 1r.
trezvi vb. „ a se trezi" **18,** 1r.
trimeatere v. **tremeatere.**
trimitire v. **tremeatere.**
Troiță s. f. „Treime" **18,** 28v; **67,** 44v; **69.**
trud s. n. „agoniseală" **22,** 253.
trudă s. f. „chin" **36,** 555r.
trufă s. f. „trufie, mîndrie" **31,** 313r; **58,** 72r.
trufășie s. f. „trufie, mîndrie" **4,** 83r.
trupean adj. „trupesc" **68,** 111v.
tune(a)rec s. n. „întuneric" **3,** 85r; **49,** 171v, 172v; **56,** 212r; **72,** 2v, 3r.
turna vb. „a se întoarce" **5,** 24r; **16,** 247v; **17,** 47r; **22,** 244, 250; **31,** 182r, 266r; **36,** 563r.
tutindenea (tutindire) adv. „pretutindeni" **46,** 9v; **64,** 1r.
tutindire v. **tutindenea.**

țapăn v. **avea cerbice țapănă.**
țearră s. f. „țărînă" **22,** 221.
țelept s. m. „înțelept" **58,** 36r.
țenea vb. „a trăi cu cineva" **3,** 86v.
țineare s. f. „îndeletnicire" **68,** 111v.
(țirani) (de) istov s. m. pl. „țărani care plăteau birul întreg (în Moldova)" **35,** 1r, 1v, 2r, 2v, 3r, 3v, 4r, 4v, 5r, 5v.

ucide vb. „a lovi" **12,** 96r; **46,** 3r; **66,** 475.
ucisor s. m. „ucigaș" **3,** 84r.
uleiu de lemn(u) s. n. comp. „untdelemn" **59,** 137v, 139r.
ului vb. „a mărturisi, a exprima" **15,** 255v, 258v.
umă v. **îmă.**
umbra vb. „a proteja" **67,** 44v.
umbrar s. n. „cort" **22,** 248.
umbră s. f. (fig.) „har, dar divin" **67,** 44v.
umple v. **împle(a).**
un-corn s. m. „inorog" **22,** 256.
uncrop s. n. „apă caldă" **63,** 176r.
unde conj. „iar, însă" **6,** 24; v. și **de unde.**
unt s. n. „untdelemn" **16,** 221v; **63,** 172r.
untunearec v. **întunearec.**
untură s. f. „unsoare, ulei" **31,** 302r.
unul cene⟨ș⟩cu pron. nehot. comp. „fiecare" **6,** 14.
unul fiește̦care pron. nehot. comp. „fiecare" **14,** 83.
upovăi (upuvăi) vb. „a spera, a nădăjdui" **17,** 16v, 47r, 58r; **22,** 247; **31,** 168v, 290r.
upovăință (upuvăință) s. f. „speranță, nădejde" **6,** 21; **17,** 70r; **22,** 244, 253.
upuvăi v. **upovăi.**
upuvăință v. **upovăință.**

Scanned with OKEN Scanner

Redactor: VERONICA GANĂ
Tehnoredactor: ELENA SPIRU

Bun de tipar: 10. I.1994, Format: 16×70×100,
Coli de tipar: 15,5.
C.Z. pentru biblioteci mari: 459.0 «15: 16»
C.Z. pentru biblioteci mici: 459.

Tipografia S. C. Universul S. A.

Scanned with OKEN Scanner

Lucrarea de față reprezintă o culegere selectivă de vechi texte românești, care reunește, pe de o parte, cele mai reprezentative scrieri ale literaturii, înțeleasă în sensul larg al cuvîntului, iar pe de altă parte, texte neliterare, care reflectă într-o mai mare măsură decît primele limba vorbită. Ea urmărește să mijlocească o vedere de ansamblu asupra stadiilor succesive atinse de limba și literatura scrisă în intervalul 1521 (data primului text românesc cunoscut) — 1780 (dată considerată, în general, a încheia epoca veche a culturii și literaturii române vechi).

Concepută în trei volume, corespunzătoare perioadelor delimitate în cadrul intervalului amintit (1521—1639, 1640—1714, 1715—1780), și reunind peste 200 de izvoare, crestomația noastră înlesnește contactul cu o mare varietate de scrieri (religioase, istorice, juridico-administrative, științifice, de literatură populară etc.), permițînd, totodată, urmărirea principalelor modificări survenite în structura limbii române scrise în epoca veche.

ISBN 973—27—0372—5
ISBN 973—27—0371—7

Lei 3000

Scanned with OKEN Scanner